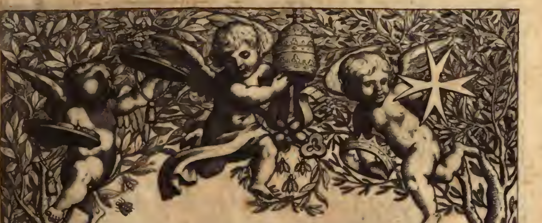
6
36-B
38

6
5 L
27

Ex Bibliotheca
PP. Coll. Rom.
Societ. Jesu

59
B
37

6-36-B-38

SACRORVM ELAEOCHRISMATΩN MYROTHECIVM SACROPROPHANVM.

AETERNITATI VRBANI VIII EX SACRIS ORACVLIS EXPLICATA ARCANA ·D·D·

In quo ex antiquis Græcis, ac Latinis Scriptoribus quidquid ad Nomina, Antiquitatem, Vſum, & Abuſum Oleorum, & Vnguentorum, ex Sacris habetur litteris, dilucidè explicatur.

ALIT. ARTES. VIT TATA LAVRVS ET SVPLICIS ARBOR OLIVAE

AVCTORE

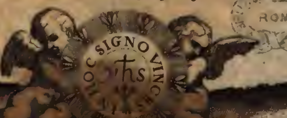
F. FORTVNATO SCACCHO

Ordinis Eremitarum S. Auguſtini,

APOSTOLICI SACRARII PRAEFECTO.

Opus non tantum ſacrarum rerum antiquitate, verum etiam Græcorum, & Latinorum conſuetudinibus, ac ritibus vndequaque refertum.

ROMA

Romæ Apud Hæredem [illegible] lomei Zannetti MDCXXV

BEATISSIMO PATRI
VRBANO VIII.
PONT. OPT. MAX.

·ROMA

MYROTHECIVM Sacro-prophanum, quem titulum, libro nunc primum in ora hominum prodeunti, feci: multis ſanè nominibus B.V. debitum, qua par eſt vti humillimum clientulum obſeruantia, eidem reuerenter oblatum venio: vel quia in laudatiſsimo hoc vniuerſalis Eccleſiæ, quem modeſtiſsime exerces, Principatu, ad omnia bona, Chriſtique fidelibus ſalutaria B.V. ſe ducem præbet, omnique conatu, & ſtudio agit; vt liberalium artium ſtudia, loco ſint, quantum fieri poteſt, optimo: vel quia ſcriptionem hanc qualemcumque, ab vna Barberini nominis beneficentia, primos hauſiſſe ſpiritus, atque publicationem adeptam fuiſſe omnino conſtat. Quapropter nullius alterius nomine, quam B.V. inſigniri, nec alio quam

eius ſub patrocinio,lucem aſpicere debuit.Illud certè doleo: ea nequaquã dicendi elegantia,aut eruditione perpolitum publicari, quæ B.V.oculos,& aures decuiſſet.Cuius poſt grauiſsimas,& adminiſtrationi omnium maximè vtiles diſciplinas, in amænioribus litteris rara eruditio, dicendi lepor, ac ſuauitas, adeo vbique lecythizat,ſingularibuſque animi dotibus ornatur; vt omnium bonorum animos, totiuſque matheſeos animam in ſe rapuerit. Difficillimum ſanè, ac arduum fuit, homini per triginta tres annos,& eo amplius, in ſcholaſticis ſtudijs verſato, elegantiores demum repetere Muſas, dicendique ſtylum immutare. Scholaſtica enim, quam hodie dicunt Theologiam, quæ in Maceratenſi Academia, haud ita pridem me profitentẽ agnorat, proprijs vocabulis publicam ingreditur diſputationum palæſtram; ſuiſque certat armis. Vnguentaria verò hæc noſtra ſacrorum ELÆOCHRISMATΩN officina, ad quam defecimus, & in quam toti, ex quo in Sacrarium Apoſtolicum adſciuiſti, incubuimus; vt ſuauiorem fragrantiam expiraret; politiori certè di-

tè di-

tè dicendi phraſi indiguiſſet. Nec eſt cur audaciæ, aut impudentiæ nomine B.V. me accuſet: quod grauioribus Eccleſiæ, & Orbis negotijs occupatum, mearum vigiliarum, ac ſtudiorum Patronum conſtituerim: cum neceſſe ſit ædificijs his; quibus ex Architecti lineis, laus non eſt; ſtatuis aliquibus, externiſque ſculpturæ ornamentis, ex Patroni quoque dignitate, atque auctoritate, admiratores conciliare. Quæ cum optimè à me intelligantur; nec me lateat, plurimas in hoc Myrothecio expoſitiones, plurimas quoque veterum Monumentorum illuſtrationes, curuas atque diſtortas nonnullis viſum iri; (cum non omnia videre poſsit vnus) doctiores fortaſſe vna B.V. afflati aura, humaniſsime ad rectam reuocabunt lineam: reliqui pariter, quibus non tam ſana mens, maledicentiæ, atque procacitatis luto incruſtare verebuntur, quæ B.V. nomine, BARBERINÆQVE Familiæ ornamentis, ac egregijs factis, inſculpta cognouerint. Quamobrem quos dicendi elegantia, rerum antiquarum varia cognitio, peregrinarum quæſtionum nouitas, aromatum fra-

grantia, vnguentorum, ac oleorum denique ſuauitas, non trahet; B.V. apibus, ac nomine, quo nullum maius ornamentum haberi poteſt, pertrahentur. Accipe ergo Clementiſſime Chriſtiani Orbis Princeps,(quem ob ſingularia in me collata beneficia, raramq. omnibus mundi ſæculis doctrinam, tacito amoris adfectu ſubmiſsè, ac reuerenter iam dudum colo) veteris, ac religioſæ obligationis, ſi non pro debito pignus, at confeſſoriam ſaltem eiuſdem obligationis tabellam. Meumq. ſubmiſſum, officioſiſsimæ pietatis, ſtudium, erga B.V. celſitudinem, fauoris, atque clementiæ aura Clementiſsime foue. Dum fauſta cuncta, ac fœlicia B.V. opto, & ad oſcula ſanctiſsimorum pedum prouolutus à Deo Opt. Max. libens voueo. Dat Romæ viij. Kalen. Aprilis M.DC.XXV.

Beatitudinis Veſtræ

Humillimus & deuotus ſeruus

F. Fortunatus Scacchus Apoſt. Sacr. Præfect.

Cum ad Sacrorum Elæochriſmaton argumentum; totiuſque operis cognitionem, hæ duæ epiſtolæ conducant; & inſcriptioni quoque deſeruiant; gratum lectori futurum exiſtimauimus, hic eas adferre.

PERILL. ATQVE PRÆSTANTISS. D.

ERYCIO PVTEANO
IN ACAD. LOVANIENSI
Publico bonarum litterarum profeſſ.

F. FORTVNATVS SCACCHVS
Ord. Erem. S. Auguſtini. S. P. D.

SPLENDOR *tui nominis ex varia litteratura tibi comparatus, Clariſſime Vir, cum hucuſque iamdiu peruenerit: tam mirabiliter me cepit; tamq. magna voluptate affecit; vt quinque libros, quaſi totidem vaſcula Sacrorum oleorum, ex aromatibus, tam Veteris, quam Noui Inſtrumenti, a me nuper imbutos; illi ipſi exhibendos conſtituerim: vt ſic ipſis non parua dignitas adijciatur. Etenim cum ad ſacra ſtudia, vt muneri meo ſatisfacerem, aliquando animum appuliſſem; & Vulgata exemplaria, Græca, atque Hebraica diuinorum voluminum peruoluiſſem; tunc maximè, cum Biblicum opus varijs translationibus congeſtum publicaui; tam in Veteri, quam Nouo Inſtrumento, de oleis, & vnguentis, plurimis in locis mentionem honeſtiſſimam fieri; il-*

liſq. tum ad prophana, tum ad ſacra miniſteria, veteres vſos fuiſſe comperi. Quinimo nihil frequentius in ſacro Canticorum libro, quam odores vnguentorum, areolæ aromatum, & olea ipſa aromatibus condita; paſsim in libro Pſalmorum; non raro in libro Iob, in libris Regum, Eſther, Iudith, & in vaticinijs Prophetarum ſexcenties olea & vnguenta occurrunt. His ſacerdotes conſecrabātur. His Reges inaugurabantur. Præſtantiſſimo vnguento, non ſemel peccatrix mulier, Vindicem, ac Reſtitutorem humanæ libertatis Chriſtum perunxit; eundemq. iam mortuum, in illa ferali pompa, inter aromata, atque vnguenta in ſepulchro, pij Viri Ioſeph & Nicodemus condiderunt. Quamobrem cum nihil de iſtorum omnium vſu, de ritibus, deq; circumſtantijs, quibus veteres Iſraelitæ ijſdem vtebantur, ſcriptores monumentis ſuis nobis aperuerint; & ipſe plurima in Apuleio, Plutarcho, Xenophonte, & ceteris ordinis iſtorum, nonnulla cognouerim, accomodata ſane ad prædicta explicanda; Deo auſpice, pro meis viribus, id facere mihi propoſui: Non ſolum declarando, quibus aromatibus vnguenta illa, & olea conficerentur; ſed etiam de vſu illorum plurima diſſerendo. Quæ omnia, innumerabiles pene locos Sacræ Scripturæ inuolutos, euoluere mihi poſſe videntur. Hæc verò aromata, atque olea in libros quinque ea methodo digeſſi, ac diſpoſui, vt vniuerſaliora, & communiora ad ſacros, & prophanos vſus, primo commendauerim libro. Alteri ea, quæ ad Sacerdotum, & ſacrorum vtenſilium conſecrationem pertinebant, commiſerim. Tertio, Regum inaugurandorum

ſacræ

ſacræ vnctionis materiam, & ritus ſcripſerim. Quarto, peccatricis mulieris vnguentum, & oleum nuptiale docuerim. Poſtremo denique, Ieſu Chriſti Redemptoris noſtri depoſitionem in monumento, & ſi quæ alia ſunt in ſacris litteris ad funerum cæremonias, ibidem tradiderim. Sed tamen omnia & ſingula ea lege, vt ex Romanorum, atque Græcorum monumentis, qui ab Hebræis illa acceperunt, explicarentur. Verum quis titulus, huic meæ vnguentariæ officinæ ſit apponendus, ambigo; vel (vt verius fatear, ignoro. Nam de ſacris Oleis, & Vnguentis Veteris, ac Noui Inſtrumenti illam inſcribere, ruſticitatem quamdam, atque barbariem ſapere videtur. Propterea Sacra Chriſmilæa *illi adhibendum titulum cogitaui.* ἀπὸ τὸ χρίσμα, καὶ τὰ ἔλαια. *duabus his in vnam coeuntibus dictionibus, prout in more eſt apud Græcos: &* α *finalis, prioris dictionis* χρίσμα, *nec non* ε *in principio poſterioris* ἔλαια *per ſynæreſim, in* η *mutatis, formare vocem* Chriſmilæa. *Cui dictionem* Sacra *addendam duxi; quod hi quinque libri ad explicationem Sacrarum Litterarum, ex quarum Oraculis aromata, & olea accepi, à me fuerint lucubrati: & ad vſum in primis illorum, qui ſacris litteris operam dant; & ab homine ſacris myſterijs initiato ſint euulgandi. At cum græcam linguam, vix ego à limine ſalutauerim; multa in eo titulo me torquent: dictionum nimirum illarum coniunctio & Synæreſis: quæ ſi cohæreant; ambigo an verbum illud per ſimplex I latinum ſcribendum ſit* Chriſmilæa, *an vero græco* H *retento* Chriſmηlæa;*quemadmodum de* ω *litterariæ Reipublicæ*

Principem Lipſium tuum, in dictione Poliorceticωn fecisſe perſpicimus: an denique ſecundæ latinorum declinationi dictionem Chriſmilæa *ſine reprehēſione adſcribere posſimus. Implicita explices precor, Vir Optime, Eruditisſime, pro ardente quam habes voluntate, de Republica benemerendi, pro tua in ſtudioſos omnes humanitate, pro mea in te demum obſeruantia. Niſi enim eum probaueris titulum, nec mihi probatū volo. Et ſupplex oro, vt animi tui ſenſum ſuper hac re, quā primum mihi aperire non dedigneris. Futurum eſt enim, vt in nutrimentū luminis tui exhibita olea; nominis pariter tui, ſplendor augeatur; & vnguenta odorem ſuauiorem ſint diffuſura. Calore enim, & lumine, vnguenta odorem ſpargunt: & lumen oleo adhibito latius micat. Quapropter boni omnes, plurimum tibi debere intelligent; & ego iam pridem tibi ex animo addictus, in futurum pro hoc ingenti beneficio, in dies ſingulos, magis addicar: & affirmatè polliceor, me ex intimis votis; vota in quotidiano* AVGVSTO SACRIFICIO *pro tua ſalute, ac fœlicitate interpoſiturum. Vale Ripatranſonæ idibus Ianuarij* M IↃ C XIX.

V. D. F. FORTVNATO SCACCHO AVG.

Erycius Puteanus. S. D.

M*Era profectò fragrantia, Vir Doctisſime, epiſtola tua fuit, ſuauisſimam humanitatis auram ſpirans. Graui oppreſſus morbo iacebam, & ecce tanquam ſubito adflatus, vigorem hauſi. Verba tua, vt verè dicam, aromata fuere; eloquium velut oleum; ita ſcribis, vt*

le-

legentis animum occupes, certe meum, facilem ab elegantijs capi. Exopto igitur, in ipſo Volumine, quod promittis, in horto, quem adornas, verſari quam primum; laborumq; tuorum dulcedine vſquequaque frui. Circa tituli elegantiam non fruſtra curioſus es. Decet pulchrum corpus, venuſta facies, magnificam domum, inſigne veſtibulum. Legi liber debet, vel priuſquam legitur, vt quâ induſtria ſcriptus ſit, in limina innoteſcat. Dixerim magnam voluminis partem ἐπίγραφον *eſſe; ſed quæ plenè, & eleganter totius argumenti imaginem repreſentat. Tantus enim debet eſſe titulus, quantus liber eſt; tantū nomen, quantum opus; iſthic breuitas, hic maieſtas. Quarè* ἀπὸ τοῦ χρίσματος, καὶ ἐλαίου *formari poſſent* χρισματέλαια, *vel rectius* ἐλαιοχρίσματα *latinè* ELÆOCHRISMATA. *Quia autē ad explicationem imprimis Sacrarum Litterarum faciunt; rectè* SACRA *inſcribentur. Expreſſi opinionem meam, quæ omnino tuam ſequitur. Sed expreſſi ſerius, partim morbo, qui diuturnior fuit, partim itinere, morbi leuandi cauſſa inſtituto, impeditus. Acceſſit etiam tertia cauſſa: quia reuera, quo miſſurus eſſem litteras, ignorabam. Eximio* LANCILOTTO *gratiam, à quo monitus ſum, & vt verè dicam, beneficio affectus. Etenim tam amicè ab humanitate tua compellatum me eſſe, & ad ſilentium redigi, graue profectò erat. Si permittis Vir Summe, oſtendam, quam inuitus tacuerim: ſcribam deinceps litteras, quas in præteritum computes; ſed nomen tuum, doctrinam, pietatem ſolemni pergam officio venerari. Louanij in Arce, decimo Kal. Decemb.* M DC XIX.

Lectori meo S.

VNguentariam hanc officinam ingreſſus, Amice Lector, ex præcedentibus duabus epiſtolis, quem noſtra aromata expirent odorem, quam habeant ſuauitatem vnguēta, in vaſculis adhuc cuſtodita, ſaltem ex parte, cognouiſſe te arbitror. Reliquum eſt, primum *Myrothecium*; quod *Sacroprophanum* inſcripſimus, breuiter aperire.

Myrothecia quidem, quod vnguentorum repoſitoria latinè interpretantur, libros ſingulos *Sacrorum Elæochriſmaton* diximus; ad vnguētarias officinas reſpicientes, & vt generi partes reſponderent. Illæ enim ideo pluribus vaſculis exornantur; vt cuiuſque ingredientis arbitrio, ſatisfieri poſſit; cum aliud vnguentum vni, aliud alteri placeat; & ex aromatibus, quod vni bene olet, alteri fortaſſe non eſt gratum: officina nihilominus ipſa, omnibus grata erit, ab vnguentorum, & aromatũ diſcrimine, nouitate, ac multiplicitate; quod cuiq; quod libet in promptu habere liceat. Quamuis autem *Myrothecium* vnguenta ſolũmodo, & non olea complecti videatur: ſi tamen vera loqui volumus; nihil eo titulo oleis aromatibus cõditis detrahitur, de quibus in Sacris Litteris agitur: illa enim ipſa olea, aromatum cauſa, voce μύρα bene comprehendũtur; oleumq. ipſum Sacrarum lucernarum, quod materiam Sacris Vnguentis miniſtrauit; proptereaq. vna cum aromatibus eodem vaſculo cõpre-

hen-

hensũ,à Myrothecij nomine,ac vaſculo minime reijcietur. Quia verò vaſcula officinæ,lemmatibus notari ſolent; vt & artifici ad opus quæſita præſtò ſint;& officinã ingredientibus,vno mentis,& oculorum intuitu,patere poſſit,quid in quoque clausũ reperiatur; & ad quid pertineat,quod tanta diligentia cuſtoditũ, eo inſcribitur nomine: *Sacroprophanum* noſter hic primus liber dicitur. Quia Sacra,& Prophana tam olea, quam vnguenta,in diuinis expreſſa oraculis(ſed quæ proprio alicui hominũ generi deſtinata non fuerint) in eo explicantur. Et huic quaſi reliquorũ librorum veſtibulo,ſiue Myrotheciorũ primo, nõ ſolum Oleorum, & Vnguentorum veneranda antiquitas, ritus, vſus,& nomina commẽdantur:ſed etiam cũ lege ſancitum fuerit,ad mundum muliebrem vnguenta pertinere;de vnguẽtis,quæ ad hunc mundum muliebrem ſpectant,in hoc agitur: quorum vſus ex conſuetudine antiquiſſimi ſæculi fuit penès Sarah vxorẽ Abrahæ, Iuditham,Eſtherem,Susãnam, & reliquas ſanctas Sacrarum Litterarũ mulieres, in hoc Primo *Myrothecio* reconduntur;vna cum oleo Sacri Cãdelabri,& eo quo Prophetas inunctos coniectant aliqui. Vt Sacra hac ratione, Prophanis commixta, ex fertiliſſimo Sacrorum Oraculorum paradyſo,diligẽtiſſime lecta,& in hoc volumine coniecta,tibi Lector fortaſſe vſui,ac voluptati futura proponantur. Cæterum cum Sacra Oracula natiua quadam maieſtate inſignita ſint,ſimplicitati coniuncta; ab interpretis in dicendo ſuauitate,elegantiam expirare cõſueuerunt: quapropter ſuble-

le-

lædet, opinor emunctas alicuius aures, minus elegans dicendi genus, quod vſurpauimus: & qui vnguentorũ fragrantia, vaſculorum ornamentis, aromatum præſtantia, odoris ſuauitate ad vnguentariã hanc officinam pertrahendi fuiſſent, fortaſſe longius propellẽtur. Enimuero cogitet is velim, ad ſacros cum primis nos homines ſcribere; qui quidẽ non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in ſimplicitate ſermonis, veras Oraculorũ interpretationes amãt, ac quærũt: propterea abſtruſiores dicendi phraſes ex Hebraicis formulis, in ſacris litteris petitæ, hiſtoriarũ antiquitas, ingenioſa in eiſdem breuitas, ac deniq; occultiores adluſiones, ſimpliciori ſtylo explicãdæ fuere à nobis: ne dum dicendi elegantiam affectaremus; his, quibus noſtra laborauit induſtria, obſcuriores videremur. Tu igitur, Candide Lector, in hanc vnguẽtariam tabernam admiſſus, *Primi* nunc *Myrothecij* exploraturus interna, appenſam tabulam, ſeries rerũ, aromatum pretium ſimplex & nullo verborũ lenocinio dicendi genus, attendas precor; ſingulorum ordinem, numerum, diſpoſitionemq. conſidera: vt quæ in his deformata viſuntur, rudiori ſtylo explicata intelliguntur, impreſſorum oſcitantia, minus purgata conſpiciuntur; auctoris imperitia parum perpolita dantur; tua ipſius humanitate, atque animi candore venuſtatem, decorem, grauitatem, correctionem, fragrantiam denique omnem recipiant. Vale.

VIRIS CLARISSIMIS
SALMANTICENSIS COLLEGII
Magiſtris,& Doctoribus,omnium Bonarum Litterarum, & Scientiarum Promis Condis.

F. FORTVNATVS SCACCHVS
Eremita Auguſtinianus, Sacrarij Apoſt. Præfectus.

S. P. D.

SVccumberet profectò hæc epiſtola V. C. Hiſpaniæ, Salmantinæq; Academiæ laudibus,ac meritis, ſi eam his ipſis onerare tentaſſem. Hoc enim veſtrum ſacrarum Litterarum Emporium, non tantum doctiſſimis in omni litterarum genere viris ſemper refertum claruit; qui ingentium voluminum numero, & doctrina, omni tempore Eccleſiam exornarent; ſed quod potius eſt, ſanctioribus quoque, qui militantem, triumphantemq; Dei ſedem, ſcriptis & virtutibus illuſtrare ſtuduerint; per plures ſæculorum ætates enituit. Satis hæc me incitare valuiſſent; vt hac epiſtola Veſtras Dominationes venerabundus accederem, à laudibus tamen mihi abſtinendum duxi; vt in Hiſpaniam grati animi notam,quoquomodo potuit,aperirem. Hæc enim ſola ratio Salmantinum Collegium me adire compulit. Nam ſi quid in me ingenij aliquando fuit, aut ſacræ Theologiæ guſtus, ſiue ſacrarum Litterarum cognitio,Hiſpanis Academijs,Complutenſi præſertim, & Salmantinæ, cuncta me debere profiteor. Tenebar fortaſſe elapſis iam annis, huic veſtro celeberrimo Collegio mearum lucubrationum monumentum aliquod offerre, cum Sacrorum Bibliorum à me ex varijs tranſlationibus, labore non modico, congeſta volumina,prodiere. Tunc tamen vos V.C. veritus ſum adire; quod illa ipſa volumina, veſtri conſpectus, ac ingenij minus digna à me cenſe-

cenſerentur. Plus enim olei, quam operis; plus laboris, quam ingenij in illis conſpiciebatur. Potiusq; in commodum concionatorum, re vera, quam de re literaria bene merendi de cauſa, illa ipſa publicaueram. Quamobrem cum iam ex quinque ſacrorum Elæochriſmatum Myrothecijs, in quibus olei, & operis non minimum inſumpſi; primum quod SACROPROPHANVM inſcribitur, Reipublicæ litterariæ ſcenam ingrediatur; vlterius minimè differendum putaui, quo minus veſtro Collegio illud offerrem. Progreditur ſanè S. D. N. Vrbani VIII. inſignitum nomine; cuius benignitate, ipſe Apoſtolico ſacrario præfectus, opus publicare valui; quod aliter fortaſſe in latebris iacuiſſet: mihi vero, & operi, omnibus numeris bene actum putauero, cum vobis quoque hoc grati officij ſignum, gratum fuiſſe cognouero: & vnguentariæ huic officinæ veſtris calculis dignitatem non minimam conciliatam iri perſpexero. Cum enim parentes, prolis ſuæ vitia, atque diſtorta membra difficile agnoſcant; & ea ſit humani ingenij conditio, vt ſua ſemper ſupra meritum æſtimet; propterea hac epiſtola vos V. C. compellare conſtitui; vt veſtris ingenioſiſſimis doctrinæ floribus, Vnguentariæ huic officinæ, ac Myrothecio ſuauitatem, ornamentum, auctoritatemq; conciliare dignemini. Et quas in Sacris Oraculis ſum emolitus interpretationes, veſtræ humanitatis, ac benignitatis ſubeant limam: ac, ſi meritus fuero, iudicij veſtri eruditiſſimo radio mea nox illuſtretur: propterea namq;, librariorum officinas occupaturum Myrothecium hoc, Salmantinum omnium ſcientiarum Emporium primò petijt; quod eius Collegij Viri, prima Doctiorum hodie occupent ſubſellia. Sic enim fiet, vt obligationis, & affectus erga vos mei teſtimonia, Orbi toto

Votiua veluti pateant depicta tabella.

Valete Dat. Romæ viij. Kal. Aprilis M. DC. XXV.

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſſimo Patri Magiſtro ſacri Palatij Apoſtolici.

A. Epiſc. Hieracen. Viceſg.

EX præſcripto Reuerendiſsimi Patris Magiſtri Nicolai Rodulfij ſacri Apoſtolici Palatij Magiſtri. Ego Fr. Paulus Ciera Venetus Ordinis Eremitarum S. Auguſtini Theologiæ Doctor, ac in Romano Gymnaſio eiuſdem Ordinis Regens, Vidi, & legi librum cui titulus eſt. *Sacrocrum Elæochriſmatωn myrothecium primum Sacroprophanum. Auctore Reuerendiſſimo Domino Fr. Fortunato Scaccho eiuſdem Ordinis ſacræ Theologiæ Mag. & Sacrarij Apoſtolici Præfecto.* Opus ſanè, doctrina, ingenio, & eruditione plenum, ad intelligenda quamplurima ſacræ Scripturæ loca, ad abſtruſiſsimos eorumdem ſenſus habendos, ad multos ritus, & cæremonias veterum pernoſcendas, mirum in modum accommodatum. Et in eo nihil animaduerti, quod, aut Catholicæ veritati, aut Chriſtianæ pietati aduerſetur. In quorum fidem, &c. Romæ in monaſterio S. Auguſtini Kal. Octobris 1624.

Ego qui ſupra Fr. Paulus Venetus.

O*Pus, quod ſumma voluptate perlegimus, mira eruditione, ac doctrinæ varietate refertum: in publicum commodum imprimi poſſe concedimus. Romæ in Palatio Apoſtolico die 18. Martij 1625.*

Fr. Nicolaus Rodulfius Ord. Præd. Sac. Pal. Magiſter.

NOMINA AVCTORVM tam Græcorum, quam Latinorum, quorum implorato teſtimonio, diſcuſſa in hoc Myrothecio primo, aſſeruntur.

A

AChæus Athenei.
Albertus Magnus.
Alexander ab Alexandro.
Alfonſus Abulenſis.
S. Ambroſius.
Ambroſius Calepinus.
Anacreon.
Andricomius.
Andreas Matthiolus.
Apollodorus.
Apuleius.
Ariſtoteles.
Arrianus.
Ariſtophanes.
Artemidorus.
Athenæus.
S. Auguſtinus.
Auicenna.
Aulus Gellius.

B

BAronius.
Benedictus Arias montanus.
Beroſus.
Biblia Sacra.
Briſſonius.
Britannicus.
Brodeus.

C

CAlderinus.
Caſaubonus.
Cato.
Cælius Rodiginus.
Chaldaica paraphraſis.
Chriſtoforus Landinus.
Clemens Alexandrinus.
Claudianus.
Cicero.
Columella.
Complutenſis Biblia.
Cornelius Ianſenius.
Cornelius Celſus.
Cornelius Fronto.
Cornutus.

D

DAuid Chimchi.
Demoſthenes.
Diodorus.
Dio.
Dioſcorides.

E

EVripides.
Euſebius Cæſarienſis.
Euſtathius.

F

FEneſtella.
Feſtus.
Florus Plutharchi.
Florilegium Græc. epigr.
Franciſcus Ribera.
Franciſcus Toletus.
Franciſcus Barbarus.

G

GAlenus.
S. Gregorius.
Grutterus.

Gu-

Gutherus.
Guarinus Veronenſis.
Guilelmus Bauhinus.

H

HErodotus.
Herodianus.
S. Hieronymus.
Hieronymus Aleander.
Hieronymus Villalpandus.
Hieronymus Mercurialis.
Hieronymus Angerianus.
Homerus.
Horatius Flaccus.
Hoſtienſis.

I

IAmblicus.
S. Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Annius Viterbienſis.
Ioannes Baptiſta Laurus Peruſ.
Ioannes Catanæus.
Ioannes Textorius.
Ioannes Maldonatus.
Ioannes de Pineda.
Ioſeph Hebræus.
Ioſeph Ben-gorion.
S. Iſidorus.
Iſidorus Clarius.
Iulius Cæſar Scaliger.
Iuuenalis.

L

LActantius Firmianus.
Lampridius.
Laberius.
Lazarus Baifius.
Læuinus Torrentius.
Lucanus.
Lucianus.
Lucretius.

M

MAnutius.
Marcus Marinus.
Marcus Seneca.
Matthæus Raderus.
Martinus Nauarrus.
Martialis.
Meſue.
Michael Medina.

N

NAtalis Comes.
Nicander Athenæi.
Nicanhus.
Nonius.

O

ORibaſius Athenæi.
Ouidius Naſo.

P

PAreus.
Pauſanias.
Petronius Arbiter.
Perottus Sipontinus.
Perſius.
Petrus Ciaconius.
Philippus Beroaldus.
Philarcus Athenæi.
Philoſtratus.
Plato.
Plautus.
Plinius ſenior nat. hiſt.
Plinius iunior epiſt.
Plutarchus.
Polidorus Virgilius.
Pomponius.
Pollux.
Porphirius.
Propertius.

Q

QVintilianus.
Quintus Curtius.

Ro-

R

ROſinus.
Rabbi Salomon.

S

SApho Poetria.
Sanctes Pagninus.
Scholiaſtes Biblicus.
L. Seneca.
Septuaginta interpr.
Seruius.
Sextus Pompeius.
Sidonius Apollinaris.
Sixtus Senenſis.
Socrates Athenæi.
Soſicrates Athenæi.
Sophocles.
Spartianus.
P. Statius.
Strabo.
Suetonius Tranquillus.
Suidas.
Symmachus.

T

TAubmannus.
Tertullianus.
Theophraſtus.
Theocritus.
Theodoretus.
Theodorus Marcilius.
Thomas de Vio Caietanus.
Thomas Dempſterus.
Titus Liuius.
Theocritus.
Torniellus.
Trebellius Pollio.
Turnebus.

V

VAlerius Maximus.
Valerius Flaccus.
Varo.
Vatablus.
Virgilius.
Vitruuius.
Vlpianus.

X

XEnophon.

SERIES CAPITVM.

CAP. I.
Sacra oleorum vocabula aperiuntur. pag. 1

CAP. II.
Sacrorum vnguentorum vocabula illuſtrantur. 9

CAP. III.
Olei ſimplicis munera, ac dignitas ex ſacris, & prophanis aperitur. 16

CAP. IV.
Arborum genus, ad lucernas pro candelabro Domini, & oliuandi ritus monſtrantur. 25

CAP. V.
Sacra olearia ars, ad oleum ſacri Candelabri præparandum docetur. 33

CAP. VI.
Lucernarum cultus, & religio, ex Sacris & Prophanis oſtenditur. pag. 41

CAP. VII.
Sacrarum lucernarum forma oſtenditur. 50

CAP. VIII.
Ignis ad accēdendas lucernas Candelabri ſancti, vnde hauſtus oſtenditur. 67

CAP. IX.
Sacri ignis cultus, & religio explicatur. 79

CAP. X.
Sacra ſacrarum lucernarum infundibula in miniſterium olei, & luminis explicantur. 92

CAP. XI.
Olei aſſeruandi in tabernaculo locus demonſtratur. 103

CAP. XII.
Forma vaſis olearij ad vſum Candelabri ſancti monſtratur. 107

CAP. XIII.
Non ſolius Pontificis, ſed inferiorum quoque ſacerdotum erat, lucernas Candelabri oleo nutrire. pag. 119

CAP. XIV.
Olei offerendi nulla Iſraelitas teneri lege, falſo exiſtimauit Abulenſis. 129

CAP. XV.
Iure præcepti Iſraelitæ offerre oleum ad vſum candelabri tenebantur. pag. 136

CAP. XVI.
Vnguentorum exordia, à primis ferè temporibus oſtenduntur. 145

CAP. XVII.
Vnguenta quanta fuerint in æſtimatione apud veteres. 156

CAP. XVIII.
Forū aromatarium inſigniores vrbes habuiſſe videntur. 165

CAP.

CAP. XIX.
Vnguentorum profuſus vſus, & abuſus oſtenditur. 172
CAP. XX.
Vngentarij, & Vnguentarij quæ ſint diſcrimina. 180
CAP. XXI.
Vnguentorum ſacrorum ſpecies ex prophanis etiã recenſentur. 190
CAP. XXII.
Sacrorum vnguentorum componendorum ars oſtenditur. 200
CAP. XXIII.
Olei lætitiæ, ac gaudij vocabula illuſtrantur. 209
CAP. XXIV.
Quodnam vnguenti genus olei lætitiæ nomine ſignificetur. 217
CAP. XXV.
Roſacei vnguenti, & roſarum præſtantia in oleo lætitiæ demonſtratur. 228
CAP. XXVI.
Roſaceæ coronæ vſus antiquiſsimus illuſtratur. 240
CAP. XXVII.
Olei lætitiæ cõpoſitio mõſtratur. 251
CAP. XXVIII.
Luſini vnguenti, liliorum, liliaceæq. coronæ vſus oſtenditur. 258
CAP. XXIX.
Explicatur cur oleum lætitiæ ſic appellaretur. 266
CAP. XXX.
Balnei aqua vti ſanitatis putabatur, & amicitiæ, ac fidei ſymbolum habebat. 274
CAP. XXXI.
Veteres lotione cænam præueniebant. 288
CAP. XXXII.
Aquam luſtralẽ purificationis cauſa Seruatorem noſtrum frequentaſſe oſtenditur. 293
CAP. XXXIII.
Domeſtica quoque balnea frequentaſſe Chriſtum coniectatur. 303
CAP. XXXIV.
Balneum oleo, & vnctioni coniungebatur. 314
CAP. XXXV.
Solium, ſtrigibiles, linteaque ex ſacris oraculis aperiuntur. 326
CAP. XXXVI.
Sudatorij, Calidarij, Tepidarij, Vnctuarijque calor illuſtratur. pag. 338
CAP. XXXVII.
Non ſolum ablutio, ſed & oleum ex inſtitutis veterum conuiuio debebatur. 352
CAP. XXXVIII.
Prophetas ad munus propheticum obeundum aliquo genere olei vnctos ſuſpicari poteſt. 359
CAP. XXXIX.
Prophetas nullo olei genere initiatos fuiſſe teneri poteſt. 372
CAP. XL.
Vnguentorum inter pocula luxus aperitur. 384
CAP. XLI.
Vnguenta pueris, puelliſque præminiſtris conuiuis porrigebantur. pag. 394
CAP. XLII.
Aromatum, & vnguentorum in vino potandorum vſus illuſtratur. pag. 481

CAP.

CAP. XLIII.
Croſſi, Trullæ oleariæ, aliaque vnguentorum vaſcula declarantur. pag. 410

CAP. XLIV.
Vnguentaria pyxis ex ſacris oraculis explicatur. 423

CAP. XLV.
Ampulla, lecythus, & lenticula ſacra vnguentorum vaſa explicantur. 433

CAP. XLVI.
Alabaſtrum indigitatur, & Onyx vnguentarius explicatur. 443

CAP. XLVII.
Alabaſtri vnguentarij forma, & vſus illuſtrantur. 454

CAP. XLVIII.
Sacrum vnguentarium cornu explicatur. 464

CAP. XLIX.
Cultus, & vnguenta pro mundo muliebri illuſtrantur. 469

CAP. L.
Smigmatum ad cutem expoliendũ, ablutionum, ac vnguentorum vſus penes mulieres explicatur. pag. 478

CAP. LI.
Mari, amaraci, myrthyq. vſus vnguentarius in mundo muliebri Eſtheris non improbatur. 488

CAP. LII.
Vnguentum Eſther, myrrhæ verius conceditur, & vſus illius explicatur. 497

CAP. LIII.
Veteris teſtamenti oleum ſanctum illuſtratur. 506

Auctor, qui ſuas omnes in re litteraria vigilias, atque lucubrationes, iam olim votis nuncupatis, ſacrauit Picenæ Virgini, quæ Laureti pia fidelium deuotione colitur; id hoc Epigrammate teſtatum voluit.

Eſto Ducum, Regumque alijs vaga nomina libris,
Vel ſi quid noſtro clarius orbe nitet.
Ipſe patrocinium Cœli longè altius Almæ
Reginæ, titulis conciliabo meis.
Hæc tu Diua, precor, pacata ſuſcipe fronte
Munera; detque obitus te mihi, Virgo, labor.

SACRO-

SACRORVM ELAEOCHRISMATΩN MYROTHECII PRIMI SACROPROPHANI

CAPVT PRIMVM.

Sacra oleorum vocabula aperiuntur.

Ad loca Cant. 3. *Oleum effuſum nomen tuum, ideò adoleſcentulæ dilexerunt te: trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum*. Luc 7. *Oleo caput meum non vnxiſti, hæc autem vnguento vnxit pedes meos*.

A SACRARVM Scripturarum explicationem, noſtrorum Elæochriſmatωn, oleorum nimirum, & vnguentorum tractatio cum ſpectet; earumdemq; plurima perobſcura loca illuſtrare præ oculis cum habeat; in eruendo è latebris oleorum, & vnguentorum vſum ac compoſitiones, de quibus diuina oracula, tam in veteri, quam in nouo

B teſtamento meminere; ab ipſiſmet oleorum, & vnguentorum nominibus, ac vocabulis, ex ſacris oraculis, vigiliarum noſtrarum exordia auſpicabimur: & veteres has quaſi toto orbe fugientes, pro viribus ſequemur literas; quarum intelligentias multoties licet non aſſequemur; ſecutos eas fuiſſe ſuam habebit laudem. *Oleum*, & *Vnguentum* latinè hæc, de quibus à nobis agitur, dicuntur: μύρον, & ἔλαιον, eadem à Græ-

cis ſortita ſunt nomina : שֶׁמֶן & בְּשָׂמִים & סִיכֵּר necnon etiam A
מִשְׁחָה ab Hebræis eadem appellata cognouimus. his enim
oleis atque vnguentis, Latini, Græci, ac veteres Hebræi, in
balneis, in ſacris, in cœnaculis, ac in ſepulchris, voluptatis, ac
neceſſitatis cauſa vtebantur. Quod verò hæc Hebræa vox שֶׁמֶן
ſcemen oleum, ac quamcumque pinguedinem in ſacris ſigni-
ficare ſoleat litteris; norunt quidem linguæ ſanctæ periti.
hæc namque vox ſuam trahit originem à verbo שָׁמַן *ſciamen*,
quod pingueſcere ſignificat: à quo participio, necnon etiam B
Hebræorum more, nomine formato, dictio illa שֶׁמֶן *ſcemen*
habetur. qua dictione, communi ferè vocabulo oleum cum
primis, vt diximus, ſignificatur; quod omnium pinguedinum
pinguiſſimum; quin etiam totius pinguedinis fons, & origo
exiſtat; adeò vt illa tantummodo pinguia dicere conſueueri-
mus, quæ oleoſitatem aliquam ſeruant. Quia verò vnguen-
ta omnia, quibus veteres Hebræi, potiſſimum in ſacris inſti-
tutis cuſtodiendis ex Dei præſcripto, quoquo modo vteban- C
tur; aromatibus, ac oleo componebantur; & præter natura-
lem oleoſitatem, olei de cauſa cum primis vel pingueſcerent,
hinc ipſa quoque ſacra vnguenta in diuinis noſtris oraculis,
hac dictione שֶׁמֶן *ſcemen* ſignificantur: eamdemq; non im-
merito noſter vulgatus interpres, oleum interpretatum fuiſ-
ſe cognouimus.

Vt verò quæ de vocabulis his dicenda veniunt, clariora
fiant: tria in ſacris literis oleorum genera, ad vnctionum vſum D
diſtinguere nos oportet. ſimplex nimirum oleum; alterum,
quod aromatibus condiebatur; & denique tertium, quod ſo-
lis aromatibus confectum, propriori vocabulo vnguentum
dici ſolet. Primum, quod ex ſolis oliuarum baccis exprimitur;
cùm arbor ipſa oleæ זַיִת *zaith* hebraicè appelletur; & dictio
שֶׁמֶן *ſcemen* pinguedinem, vt diximus, ſignificet; ad accura-
tiorem ſermonis expreſſionem, quoties in ſacris literis de

A ſimplici oleo ſermo eſt, שֶׁמֶן זַיִת *ſcemen zaith*, ſacer textus illud appellare conſueuit. At oleum, quod aliquibus aromatibus condiebatur; ad vſum, vel pugilum in arena, vel purificationum in balneis, ſiue ad gaudium, & hilaritatem, nuptiarum, vel conuiuiorum occaſione, ſignificandam parabatur; שֶׁמֶן רוֹקַח *ſcemen roqheachx*, ad diſtinctionem ſimplicis olei, multoties appellatur. Quæ denique aromatum compoſitiones apud latinos vnguenta dicuntur; quorum vſus ad voluptates, penes molliores, cum primis exiſtebat, בְּשָׂמִים *beſamim*, & סוֹכֵךְ *ſochechu*, ſacræ hebræorum literæ appellare ſolent: quamuis non raro, tam hæc vnguenta, quam priora, & media olea, à ſacro ſcriptore ſimplici vocabulo שֶׁמֶן *ſcemen* dicta appareant; pariq; modo à ſacro noſtro interprete, eadem, olei nomine appellantur.

Sed fortè aliquis non deerit, qui vocabulorum abuſum, ſacrum hoc loquendi genus putet: ſacrumq; interpretem, ac C etiam ſcriptorem reprehendere minimè vereatur; quòd olei nomine vnguenta aliquando nominauerit. Dubitationi tamen facilè occurremus; cùm duo apud veteres vnctionum genera, duplici vſui accommodata extitiſſe aduertemus: atque vtrumque genus, oleorum nomine ſignificari, veterum ſcriptorum auctoritate, veteriſq; vſus teſtimonio monſtrabimus. Aliter enim in Gymnaſio palæſtritæ ad luctam, & alij ad coërcendos ſudores liniebantur; aliter in conuiuio, ac ſtratis D ad voluptates ijdem veteres vngebantur. hæc mollium; illa verò virorum erat vnctio: quam ob rem iſta laudabilis, & probata, illa vituperabilis, viriſqs interdicta conſpicitur. nam licet in triclinio, iacentes in ſtratis, in thermis lauantes, & cœnaturi quoque, veteres vnguento vterentur; in Gymnaſio tamen, vt in plurimum, oleo non ſimplici, ſed aromatibus condito vngebantur. vt præclarè docuit Mercurial. lib. 1. Gymnaſt. cap. 8. & hoc compoſitum odoratum, licèt ex aro-

matibus, & oleo confectum foret; communi vocabulo oleum A
dicebatur. Palæſtritæ enim interdum ſimpliciori, interdum odoratiori, pro dignitate perſonarum, oleo vtebantur; exercitato tamen iam corpore, cùm ad cœnam properarent, & de more iterum reungendi fuiſſent; ſuauiori quidem, ac odoratiori vtebantur oleo. Is vnguenti, oleiq; odorati vſum, ac diſtinctionẽ apud Athenæũ lib. 15. Dipnoſ. cap. 10. Socrates præclarè docuit, dicens: ὥσπερ γὰρ τοι ἐσθὴς ἄλλη μὲν γυναικεία, ἄλλη δὲ ἀνδρεία· καλὴ οὕτω καὶ ὀσμή. ἄλλη μὲν ἀνδρί, ἄλλη δὲ γυναικὶ πρέπει. B
καὶ γὰρ ἀνδρὸς μὲν δὴ οὗ ἕνεκεν οὐδεὶς μύρῳ χρίεται· αἵγε μὲν γυναῖκες, ἄλλως τε ἄν, καὶ νύμφαι τύχωσιν οὖσαι, &c. ideſt; *Nam vt alia veſtis mulierem decet, alia virum; ſic odor fœminis alius conuenit, alius viris. nullum ego equidem viri cauſa vnguento delibutum iri exiſtimo; at fœminæ, præcipuè ſponſæ ſi fuerint,* (ſupple, *vnguento vtuntur.*) & infra: ἐλαίου δὲ τοῦ ἐν γυμνασίοις ὀσμὴ, καὶ παροῦσα ἀνδρῶν ἢ μύρου γυναιξὶν ἡδίων, καὶ ἀποῦσα ποθεινοτέρα· καὶ γὰρ δὴ μύρῳ μὲν ἀλειψάμενος δοῦλος, καὶ ἐλεύθερος εὐθὺς ἅπας ὅμοιον ὄζει. αἱ δ' ἀπὸ τῶν C
ἐλευθερίων μόχθων ὀσμαὶ ἐπιτηδευμάτων τε πρῶτον χρηστῶν, καὶ χρόνου πολλοῦ δέονται, εἰ μέλλουσιν ἡδεῖαί τε, καὶ ἐλευθέριοι ἔσεσθαι. ideſt: *Oleo verò, quo vtimur in Gymnaſiis, & ſuauior eſt præſens odor: & cùm abeſt, optabilior: vnguento namque ſeruus, ac ingenuus madeat, odorem confeſtim vterque planè eumdem ſpirat; at qui liberali, & exercitatione odor conciliatur; & optimis inſtitutis, & multo ſpatio temporis opus habet; liberalis vt ſit, atque iucundus.* Quibus equidem Socratis dictis, teſte Athenæo, licet oleum ab vnguento D
diſtinguatur; vtrumque tamen odoratum oſtenditur. & vnctionem illam fluxibilem, cui aromatibus conciliabatur odor, ad vſum gymnicum; cuius vſus ingenuis tantum viris conceſſit Socrates; ratione pinguedinis; non immeritò oleum ab eodem dictam fuiſſe conſtat, ἔλαιον græcè.

Erit fortaſſe, cui non arrideat noſtra hæc ratio, quam ex Athenæo emendicauimus: nimirum qui Tullianum

A leporem in ſacris codicibus expetens, vnguenta, & olea
aromatibus condita, ſimplici olei nomine ſignificari non
probabit: proinde magis, ac magis ſacrum fortaſſe ſcripto-
rem de vſu vocabulorum, nos, ſacrumq; interpretem ad-
huc reprehendere non verebitur: nec ab inceptis quidem
deſiſtet; quouſque alicuius prophani ſcriptoris authorita-
te, aromatibus condita olea, ac parata vnguenta, olei nomi-
ne appellata oſtendantur. Accedant igitur Græci, ſuoque
B τοῦ ἐλαίου (quod eſt *oleum* Latinis) aromatibus conditum o-
leum ſignificari, necnon etiam vnguentum, cum Athenæo,
& Socrate iam allatis, probent Homeri auctoritate. ſapiens
enim ille ſenex Poëtarum Princeps, non ſolum, teſte Athe-
næo loco citato, vnguentorum vſum agnouit; verum etiam
olei nomine vnguenta appellauit. quamuis interdum ad
maiorem expreſſionem vnguenti, de quo loquebatur, Epi-
theton addiderit; Roſeum oliuum appellando illud vnguen-
C tum, quod nimirum ex Roſis pararetur. Plurima eiuſdem
Poëtæ omittantur loca, vnumq; tantum vel alterum adfe-
ratur. is enim lib. 3. Odyſſ. cum peregrinorum ad iura ho-
ſpitij ingreſſum ſcribit; quibus non ſolum pedes, ſed etiam
reliqua corporis membra, pro veterum more abluebantur,
præſtantiſſimoq; vnguento vngebantur; ait.

Αὐτὰρ ἐπὶ λοῦσοντε, ϗ ἔχρισε λιπ' ἐλαίῳ.

Nam cum iuſſu Neſtoreo bouem Mineruæ ſacrum feciſſent
D miniſtri; vt conuiuio bonos, & gratos hoſpites, Telema-
chum nimirum, ac ſocios exciperent: Telemachum à iuniori
filia Neſtoris, Polycaſte nomine, lotum & vnctum cum Ho-
merus aperuiſſet: genus vnguenti, quod magnificentia regia
pretioſiſſimum extitiſſe pro comperto eſt, explicare volens;
illud oleum nominat, dicens:

Verum poſtquam lauit, & vnxit pingui oleo.

Quod verò non ſimplex oleum, ſed aromatibus conditum,

lotionem ſequeretur in balneo, probatione non indiget: A
nosq; infra apertiſſimè monſtrabimus ex Athenæo,alijsq; antiquiſſimis ſcriptoribus: vt propterea de illo, deq; vnguento Homerus intelligendus ſit: ac propterea allato iam teſtimonio alterum eiuſdem ſcriptoris adiungatur ex lib. 4. deſumptum, in quo Menelaum ad iura hoſpitij Telemachum, & Pyſiſtratum admiſiſſe ſcribit. hi verò præclariſſimas Menelai ædes poſtquam non ſine admiratione conſpexiſſent; ad balnea, ac thermas denique pro more illius ſeculi deducun- B
tur; vt ante cœnam ab Ancillis, & aqua abluerentur, & aromatibus vngerentur. hoc autem vnguenti genus ἔλαιον, ideſt *oleum*, Homerus appellat, dicens:

Τοὺς δ' ἐπεὶ οὖν δμωαὶ λοῦσαν, καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ.

Quæ verba Latinè interpretata,ſic reddenda erunt:

Hos autem poſtquam Ancillæ lauerunt,& vnxerunt oleo.

Verùm ne Græcis Latini deſint; ſtet pro Latinis noſtris Martialis, qui illud compoſitum, quo Paleſtritæ vtebantur, oleum C
appellat. Quis verò inficias iuerit, illud aromatibus conditum fuiſſe, & inter vnguentorum ſpecies reponendum? nos aperiemus ſuis locis. interim Mercurialem adeat lib. 1. Gymnaſt.c.8. de hoc enim oleo Martialis ſic habet lib. 3. Epigram. 57. ad Baſſum de Villa Fauſtini, cuius villulæ delicias palæſtritis quoque peraccommodas cum ſcribat,ait:

Nec perdit oleum lubricus palæſtrita.

Martiali adiungantur pro nobis litterati lapides, teſtes om- D
ni exceptione maiores. hi enim olei nomine appellant odoratas compoſitiones, quæ ad vnctiones adhibebantur. habemus illos apud Briſſon. lib.7. formul.& ſit lapis Comenſis.

L. CAECILIVS. L. F. CILO. IIII. VIR. A. P
QVI. TESTAMENTO. SVO. HS. N. XXX
MVNICIPIBVS. COMENSIBVS. LEGAVIT
QVO-

A QVORVM. REDDITV. QVOTANNIS. PER NEPTVNALIA. OLEVM. IN. CAMPO. ET IN. THERMIS. ET. BALNEIS. OMNIBVS QVAE. SVNT. COMI. POPVLO. PRAEBERETVR T. F. L. ET. CECILIO. L. F. VALENTI ET. L. CECILIO. L. F. SECVNDO. ET BVTVLAE. F. CONTVBERNALI.

B Vbi autem legeris oleum in balneis, ac thermis datum: & hic non niſi aromatibus condita olea, ac vnguenta darentur; lapis noſter, vnguenta, olei vocabulo ſignificata apertè demonſtrat. Eſt etiam apud eumdem ſcriptorem eiuſdem rationis lapis alter Hiſpanus, quo oleum in Thermis legatur. Adſcribantur ex illo tantum, quæ ad rem noſtram faciunt.

C R. P. BARCI. C. TAL. DO. LEGO. DARIQ VOLO. ✱ VI. EX. QVORVM. VSVRIS SEMISSIBVS. EDI. VOLO. QVOTANNIS SPECTACVL. PVGILVM. DIE. IIII. IDVVM IVNIAS. QVEAT. XCCI. ET. EADEM. DIE LXXX. CC. OLEVM. IN. TMIS. PVBL POPVLO. PRAEBERI. FESTA. &c.

D Quod ſi prophanis ſcriptoribus tam Græcis, quàm Latinis, compoſita, in vſum vnctionum, aromatibus condita, olei nomine licuit appellare; non erit vnde ſacros ſcriptores, ac interpretes quis carpat; quod olei nomine vnguenta appellauerint: aut ſacrum ſcriptorem Hebræum reprehendat, quod vocabulo *ſcemen* שֶׁמֶן tam ſimplex oleum, quam præſtantiſſima quæq; vnguenta expreſſerit. Sacris in litteris paſſim id occurrit; vt ex pluribus earum locis liquido conſtat. nam

cap. 1. Cant. Sponſa perdilectum, quem deperibat ſponſum, A laudat; quod ſolo nomine, puellas quaſque in ſui amorem pertraheret; pertraheret inquam, vt & deperirent. *Oleum*, inquit, *effuſum nomen tuum, ideò adoleſcentulæ dilexerunt te.* Vt verò non de ſimplici oleo, ſed de oleo aromatibus condito locutam fuiſſe aperiret: illud idem oleum, vnguentum ſtatim nominauit, dicens: *Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Eodem ſimiliter vocabulo, ſacerdotale vnguentum, præſtantiſſimis aromatibus conditum; cuius B compoſitio cap. 29. Exodi traditur; ſæpiſſimè in ſacris appellatum conſtat. id probare congerie locorum, ſuperfluum, ac vanum exiſtimaui; cùm plura, quàm deſiderari liceat, habeantur.

Noua veteribus reſpondeant; oleiq; nomine, vnguentorum quaſdam ſpecies ſignificari, quarum vſus veteribus in delicijs erat, pleniori argumento ex cap. 7. Luc. Seruatoris noſtri teſtimonio probabitur. Is enim Phariſæum Simonem C redarguens, qui mulieris peccatricis pœnitentiam ægrè cum ferret, pium eiuſdem erga Chriſtum obſequium irridebat; ardentesq; eiuſdem lacrymas carpebat: *Oleo*, inquit, *caput meum non vnxiſti.* Oleum appellat vnguentum, quod in ingreſſu cœnaculi conuiuis præbere conſueuerant veteres; præſtantiſſimis aromatibus componi ſolitum. Quod autem hoc oleum, ſiue mauis vnguentum, conuiuis ad delicias præberetur, non ſolum hoſpitij, ac cœnaculi iura ex veterum in- D ſtituto demonſtrant: ſed etiam Lucas aperuit, mulieris peccatricis irruptionem in conuiuio ſcribens. meminit enim attuliſſe alabaſtrum vnguenti; quo ſolo nomine, veterum deliciæ exprimuntur.

A

CAP. II.

Sacrorum vnguentorum vocabula illuſtrantur.

Ad loca Amos 6. *Veh qui opulenti eſtis in Sion, bibentes vinum in phyalis, & optimo vnguento delibuti*. Matth 6. *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua*. & ad alia.

B VT pleniſſima ſacrorum vocabulorum cognitio, pro noſtri inſtituti ratione habeatur: quid vnguenti nomine ſacris ſignificetur in literis, ex his, quæ in promptu ſunt, nobis aperiendum ſupereſt; ab alijs reconditiora deſideramus. Non enim oleum, quod aromatibus condiebatur, odoris tantum conciliandi gratia, vnguentum appellare conſueuimus:
C nec veteres in more id habuerunt, niſi proprietate vocabuli extenſa ad ea ſignificanda, quæ pinguia cum ſint, pinguedini etiam ſuauitatem habent adiunctam. Sacris verò in interpretandis oraculis, in quibus rerum proprietates quæruntur, verborum quoque proprietas expetenda, etymonq; pro inſtituti noſtri ratione expendendum erit; vt eorumdem intimum, ac germanum ſenſum eruere, & abdita penetrare valeamus.

D Illa igitur aromatibus compoſita, quæ olei vocabulo nequaquã exprimuntur; & vnguenta Latinè dicuntur; eadem ἄλειμμα, ἄλειφα, μύρα, & χρίσματα dixerunt Græci. At verò מִשְׁחָה & etiam סוּכָה, vel בְּשָׂמִים generali quodam vocabulo, illa eadem compoſita Hebræi appellarunt. & licet illa etiam compoſitionum genera, quæ valetudinis gratia parari ſolent; vnguenta communiori vocabulo hodie appellentur: de quibus Dioſcor. Meſue, Matthiolus, & Medici, ac Chirurgi ex munere

nere agunt: quin & Pompon. Iuriſconſ. l. in Argumento, ff. A
de auro & argento legatis: non tamen de his noſter futurus
eſt ſermo. hæc enim potius medicamenta, ſiue Myracopa, vt
vult Bauh. in cap. 41. lib. 1. Dioſc. quam vnguenta dicenda videntur. quamobrem apud veteres καταπάσματα nominabâtur.
Secluduntur pariter ab vnguenti vocabulo, illa compoſitionum genera; quæ conflata ex ſiccis odoribus, ad ſudores
compeſcendos, ſiue ad cutem ſcarificandam, ſiue etiam ad
pruritum commouendum, aut ad aliam quamcumque cor- B
poris digeſtionem faciendam corpora apud veteres inſpergebantur. ſtat pro his apud Athenæum Oribaſius, ex Antillo
harum vocum diſcrimina aperiens, quod ἐμπάσματα, & διαπάσματα dicerentur. horum meminit Turnebus lib. 9. aduerſ. cap. 27. Si verò, & verborum, & vocum iſtarum vim penetrare velimus, à verbo πάσσω, vel Atticè πάττω, quod. eſt, *inſpergo*, dicta ideo exiſtimabimus, quòd ad inſpergendum corpora ſiccis odoribus in balneis veteres vterentur. Quam- C
obrem de Roſâ Plinius ait, *diapaſmata inde fiunt ad ſudores coercendos*: qui plura deſideraret, Plin. lib. 21. cap. 19. conſulere poterit: de his Martialis lib. 1. Epigram. num. 88. ad
Feſcenniam, ait:

Quid quod olet grauius mixtum diapaſmate virus.

In cuius loci expoſitione Calderinus audiendus non erit, qui diapaſmata interpretatus eſt *vnguenta*. Stemus cum Radero, qui eo nomine puluiſculos odoratos, & paſtillas odo- D
ratas, diapaſmata à Martiale dictas rectè exiſtimat: de quibus
nihil ad nos niſi obiter.

Vnguenti igitur nomine, quatenus ab oleo vnguentum re ipſa, necnon etiam voce ſecernitur; craſſiora quæque aromata, ac pinguia compoſita ſignificantur: cuius craſſitudinis ratione Plutar. Sympoſ. 5. q. 3. quærens cur Pinus Neptuno ſacra ſit: picem ac reſinam ἀλειφὴν, hoc eſt *vnguentum* nominauit,

A nauit, dicens: καὶ γὰρ αὐτὴ, καὶ τὰ ἀδελφὰ δένδρα πεῦκαι, καὶ στρόβιλοι, τῆς τε ξύλον παρέχει τὰ πλοϊμώτατα, πίττας τε, καὶ ῥητίνης ἀλειφὴν, ἧς ἄνευ τῶν συμπαγέντων ὄφελος οὐδὲν ἐν τῇ θαλάττῃ. hoc eſt. *Ipſa enim*, ſupple Pinus, *& cognatæ ei arbores*, inquit, *picea, ac larix, cum ligna nauigijs aptiſſima ſuppeditant; tum picis, ac reſinæ vnguentum, ſine quibus compactorum lignorum nullus erat futurus in mari vſus*. Hæc Plutarch. qui craſſas harum arborum gummas, pinguesq; lacrymas, vnguentum appellauit. Ve-
B rum ad rem noſtram, vnguenti nomine, illa potius compoſita ſacrarum literarum appellantur; quæ vel varijs aromatibus, ac pulueribus odoratis, oleo commixtis in hominum vſu, odoris cauſa parabantur; auctore Galen. lib. 6. ſimpl. medicamen. Dioſcor. lib. 1. & Matthiol. ibidem cap. 42. vel pinguioribus, ac craſſioribus aromatibus, in vſu, & corporum, & ſacrorum conficiebantur, à Græcis dicta ἀλείφατα à verbo ἀλείφω, quod eſt *vngo*, ſiue χρίσματα à verbo χρίω, quod eſt *linio*.

C Dicuntur etiam à Græcis μύρα, generaliori quodam vocabulo, non quidem à Myrrha Nympha nota ex fabulis Poetarum; neque ſic dicuntur παρὰ τὸ μύρεσθαι, quod eſt gemere; prout ineptiſſimè Grammatici nonnulli dixerunt. ſed μύρον dictum fuit vnguentum ἀπὸ τοῦ μετὰ πολλοῦ μόρου, καὶ ματαίως γίνεσθαι, *à multo labore, & quod inani ſtudio fiat*, vt dicit Cryſippus θαυμασιώτατος apud Athen. lib. 15. cap. 29. vel quaſi μύῤῥον ab Aeolica voce μύῤῥα, quæ myrrham ſignificat. Quia enim
D pleraque vnguenta, mixta myrrha componuntur; quædam etiam ſola myrrha conſtant; illa nimirum, quæ ob præſtantiam *Stactes* appellantur; vſus obtinuit vt ἀπὸ τῆς μύῤῥας, omnia vnguenta μύρα nominarentur. & is eſt ſenſus Athenæi lib. 15. cap. 11. cùm ait: μύῤῥα γὰρ ἡ σμύρνα παρὰ Αἰολεῦσιν, ἐπειδὴ τὰ πολλὰ γὰρ ἡ σμύρνης ἐσκευάζετο, ideſt, *Aeoles quidem vnguenta vocant, & myrrham, & ſmyrnam*, μύῤῥα, καὶ σμύρνα, *quia multa conficiuntur è myrrha*; addidit etiam καὶ ἥγε στακτὴ καλουμένη διὰ μό-

τῆς ϛακτῆς, quia & myrrha ſtacte per ſe vnguentum eſt. quo lo- A
co illuſtratur Plautus in Moſtel. apud quem Philematium meretrix iam in ſtrato cœnatura, cum ſuo Philolache iocatur. dixerat Philolaches.

Age, accumbe igitur. cedo aquam manibus, puer, appone hic menſulam

Videtu, an vbi ſint vnguenta. Phil. *Quid opus eſt? cum ſtacte accumbo*.

Ita amatoriè meretrix; ſtactemq;, ſuum amaſium dixit: vt B
ex ipſo tantum ſtacte vnguentum præſtantiſſimum, quin etiam reliquis præſtantius ſolitum parari aperiat.

Sacri ſcriptoris vnguentorum nomina in medium iam aſferantur. Eius etenim gratia noſter hic labor inſtituitur. Nam licet interdum communi vocabulo שֶׁמֶן *ſcemen*, quod eſt *oleum*, vnguenta ipſa, vt capite præcedenti oſtendimus, in ſacris oraculis dicantur: ſi tamen rigoroſè ipſi loqui
vellent, מִשְׁחָה *miſchxah* à verbo מָשַׁח, quod eſt *vnxit*, vel C
etiam סוֹכֶךְ *ſochex* à verbo סָכַךְ quod eſt *liniuit*, vnguenta nominari deberent. hæc tamen vocabula in vſu ſacrorum Codicum in nominum generibus nunquam leguntur; quin potius ſemper in genere verbali vſurpata reperiuntur. quoties verò de craſſioribus vnguentis ſacris in literis eſt ſermo, toties prædictis vocabulis ad rei ſignificatæ expreſſionem, additur dictio *ſcemen*; vt 4. Reg. cap. 4. illa mulier ſic prophe-
tam alloquitur כִּי אִם אָסוּךְ שָׁמֶן idest, *niſi parum olei, quo vngar*: D
vt habet noſter interpres; vel ad verbum, *niſi linitionis oleum*. Quod oleum fuiſſe vnguentum liquido conſtat; vel ex eo maximè, quod mulier illa ad muliebrium vnctionum vſum reſpexit: ad quas non niſi præſtantioribus vnguentis mulieres vtebantur.

Similiter etiam, quoties ſermo eſt in ſacris literis de vnctione ſacerdotali; ad quam Iſraelitæ vnguento vtebantur præ-

ſtan-

A ſtantiſſimo; illud vnguentum vt in plurimum שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *ſcemen hamiſcha* appellatur. id etiam fieri ſolet, cum voce בְּשָׂמִים *beſamim*, quæ genericè omnia aromata ſignificat. Nos ſi rigoroſum huius vocabuli etymologiam, ac ſignificationem retinere vellemus, diceremus *in ſamim*, ideſt compoſitum aliquod, cui his aromaticis pulueribus, quæ *ſamim* appellantur; odor conciliatur: ſiue id oleo aromatibus admixto fieret; ſiue naturali pinguedine referta aromata coniungeren-
B tur; vt ad liniendum corpora hominibus eſſent in vſu. Nam quæ בְּשָׂמִים *beſamim* in cap. 30. Exodi facer textus Hebraicus dixit, ἡδύσματα *idyſmata* Septuaginta Interpretes appellarunt. Qua quidem voce, ſi Plinio fides habenda eſt lib. 13. cap. 1. illa vnguenta ſignificantur, quæ ex ſuccis aromatum conficiebantur; ſuaq; natura liquida erant: vt propterea etiam oleo commixtis facilius concorporarentur, oleiq; pinguedinem attraherent.

C Nec prætereundum duxi, nequaquã vnguenta, ſed VNGENTA hæc compoſita, nonnunquã à veteribus dicta fuiſſe: quod auctoritate literati lapidis affirmabimus. habetur apud Manutiũ in Ortograph. ſub dictione, *Vnguentarius*, per hæc verba.

CLAVDIO. PHI
LARGYRO. VN
GENTARIO
D ISQ. FAMILIAM.
SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT.

Quin etiam, *Vnguedo*, vnguentum dictum comperimus ab Apul. lib. 3. Metamor. dicens: *De queis vnius operculo remoto, atque indidem egeſta vnguedine, diuq; palmulis ſuis adfricta.* VNGVEN illud idem dixit Perſ. Sat. 6.

Fæni-

Fœmiſeca craſſo vitiarunt vnguine pultes, A
Subſcribunt Virg. lib. 4. Georg. Lucil. ſat. lib. 4. Cato. cap. 79. & alij ex veteribus: hæc tamen omnia vocabula, & ſi quæ alia ſunt his ſimilia; vt obſoleta poëtis relinquenda erunt.

Ne verò aliquid deſiderandum ſuperſit ex his, quæ ad vnguentorum nomina ſpectant: obſeruandum cenſui, cum Athenæo lib. 15. cap. 10. ex teſtimonio Iceſij, vnguentorum duplex genus, alia namque χρίσματα, alia verò ἀλείμματα dicebantur: Ἱκέσιος δ' ἐν δευτέρῳ, inquit Athenæus, περὶ ὕλης τῶν μύρων φησίν· τὰ μέν ἐστι χρίσματα, ἃ δ' ἀλείμματα, B idest, *Iceſius libro ſecundo de materia vnguentorum,* inquit, *Aliqua quidem dicuntur Chriſmata, aliqua verò dicuntur Alimata.* Quarum vocum diſcrimen eſt; quod Alimata à verbo ἀλείφω, quod eſt *linio*, dicitur; quæ verò Chriſmata à verbo χρίω, quod eſt *vngo*, nominantur.

Et quamuis difficile ſit horum vocabulorum, & vnguentorum diſtinctionem, ſcriptorum auctoritate comprobare: vt C Caſaubonus in ſuis ad Athenæum obſeruationibus docuit; quod ſcriptores Græci promiſcuè his vtantur vocibus; diſtinctionem tamen aliquam, eamq; non minimam; vt dixit Caſaubon. inter illa duo agnoſcere cogimur; de qua ſic ipſe ſcribit. *nam* ἀλείφεσθαι *voluptuariorum eſt, ac mollium;* χρίεσθαι, *etiam ſobrijs interdũ, & ex virtute viuentibus conuenit.* Pro vnguentorũ iſtorum ex vocibus diſcrimine ſtat Clem. Alex. lib. 2. Pædag. his verbis: διαφέρει δ' ὅλως τὸ μύρῳ ἀλείφειν τοῦ μύρῳ χρίεσθαι. τὸ μὲν γὰρ θηλυδριῶδες. τὸ δὲ χρίεσθαι τῷ μύρῳ, καὶ λυσιτελεῖ ἴσθ' ὅτε. D hoc eſt: *Differt autem omninò vngere ſe vnguento, ab eo quod eſt liniri vnguento; illud enim fœmineum; liniri verò vnguento, & iuuat aliquando.* Itaque vſus illorum vnguentorum, quæ Chriſmata dicuntur, ſanctioribus quibuſque viris permittebatur; vt non immeritò de his intelligamus Spiritum ſanctũ dixiſſe: *Omni tempore veſtimenta tua ſint candida, & oleum capiti tuo non deficiat.* Et Ioan. epiſt.

A epiſt. 1. can. cap. 2. de vnctione ſacra, quæ Confirmationis ſacramentum apud Latinos in Eccleſia dicitur, dixit, καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα. Et parum infra in eamdem ſententiam ſimiliter ait: καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα, ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει. idest, *Et vos Chriſma habetis à ſancto, & noſtis omnia.* Et infra: *Et vos Chriſma quod accepiſtis ab eo, maneat in vobis.* In eadem ſimiliter ſententia ſumpta metaphora, Seruator noſter à Deo vnctus dicitur. Quam ob rem & Luc. cap. 4.
B id ſcribens, nequaquam vtitur verbo ἀλείφω, ſed verbo χρίω, dicens: καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, εὗρε τὸν τόπον, οὗ ἦν γεγραμμένον, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, &c. idest, *Et aperiens librum inuenit locum, cui erat ſcriptum: Spiritus Domini ſuper me, cuius cauſa vnxit me.*

De illis verò vnguentis, quæ Alimata dicta fuiſſe, & viris ſanctioribus interdicta affirmauimus; intelligendus erit Amos cap. 6. cùm ait: *Væ qui opulenti eſtis in Sion, bibentes vinum in*
C *phyalis, & optimo vnguento delibuti.* De his pariter ſceleratiores loquebantur: *Vino pretioſo, & vnguentis nos impleamus.* Et ſi quæ alia ſunt loca in ſacris literis ad vſum prophanorum, vel ſanctorum, quæ de vnguentis loquantur, in ea diſtinctione accipienda erunt. Quin & Chriſtus Seruator noſter, pulcherrima vſus antitheſi, hypocriſim in ieiunio declinandam, cum Diſcipulos hortaretur, Matth. cap. 6. σὺ δέ, *inquit*, νηστεύων, ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι. id eſt, *Tu autem*
D *ieiunans, vnge caput tuum, & faciem tuam laua.* Et in vnctione, verbo ἀλείφω vtitur: quaſi his vnguentis, ſuos vti vellet, quæ alimata dicebantur, & mollium, vt diximus, erant: vt in ieiunio ſuorum diſcipulorum, externus hominum plauſus tegeretur; atque in cœlo meritum augeretur.

CAP.

CAP. III.

A

Olei ſimplicis munera ac dignitas, ex ſacris & prophanis aperitur.

Ad loca Exodi 35. *Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq. & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.* Iud. 9. B *Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur, & homines, & venire vt inter ligna promouear?* Et ad alia.

VNGVENTORVM, oleorumq; vocabula duobus præcedentibus capitibus illuſtrauimus. Res ipſas vocabulis, ac vocibus ſignificatas aggrediendas ratio poſtulat: & vt ab ouo res C inquiratur, à ſimplici oleo narrationis noſtræ initia exordiemur: opportunum ad rem capientes locum; quod diuino præcepto ad vſum candelabri ſancti, ac tabernaculi, Iſraëlitæ in deſerto oleum præſtiterint. Licet enim ſpectata huius ſimplicis olei natura, illud nequaquam inter ſacra reponendum videretur; à nobis tamen inter ea, diuinis fultis oraculis, reponitur; iureque, & merito ſacrum in præſentiarum dicendum videtur hoc oleum; tum quia Exod. cap. 25. D & 27. & 35. necnon etiam Leuit. 24. in ſacris reponitur hiſtorijs; tum quia Dei iuſſu ad miniſterium ſacrorum à populo præbebatur; tum denique quod diuino cultui conſecratum exiſteret. Quam ob rem nobis, qui ſacra olea, ac vnguenta pertractanda ſuſcepimus; à ſimplici oleo, de quo in ſacris agitur, abſtinendum nequaquam erit.

Oleum autem tanti fecere ſemper homines; vt eius vſus Deorum

rum

A rum inuentioni, Mineruæ nimirum, ab eis ſit attributus: quemadmodum frumenti, ac vini vſus in Cererem, ac Ianum, ſiue Bacchum antiquitas venerata eſt. Sanctiùs Pluth. in Alexan. ἔλαιον ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ θεοῦ δέδοται, *Oleum hominibus à Deo datum fuit*. Quod verò in Terpſichore Herodotus ſcribit: quibuſdam nimirum temporibus, nullas apud nationes, niſi apud Athenienſes oliuam inuentam; fundamento carere arbitror: licet illud petere videatur, ab eo quod Epidaurij ad
B Deorum ſtatuas fabricandas ex olea, eam ab Athenienſibus petierint: ἐδέοντο, inquit, ὦν οἱ, Ἐπιδαύριοι Ἀθηναίους ἐλαίην σφι δοῦναι ταμέσθαι ἱερωτάτας, δὴ κείνας ἱερὰς νομίζοντες εἶναι· λέγεται δὲ ὡς ἐλαῖαι ἦσαν ἄλλοθι γῆς οὐδαμῆ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἢ Ἀθήνῃσι, hoc eſt, *Rogarunt igitur Epidaurij Athenienſes, vt ſibi oliuam cædere permitterent; cum maximè ſacras illas arbitrarentur; ferunt enim quod per id tempus nullibi niſi apud Athenienſes erant oliuæ*. Debile ſanè fundamentum: quia Epidaurij Athenienſes adierunt
C cædendarum oliuarum cauſa, igitur nullibi erant oliuæ? nullibi fortè adeò proceres; nullibi adeò cultæ; nullibi ſanctiores; id permitti poſſet: quod verò nullibi omnino eſſent; ferendum minimè cenſeo. Quod item Plin. lib. 15. cap. 1. ex auctoritate Feneſtellæ, ac Theophraſti affirmat: Oliuam nimirum Italiam non habuiſſe, nec Hiſpaniam, nec totam Aphricam tempore Tarquinij Priſci Romanorum Regis, anno nimirum ab Vrbe condita CLXXIII. alieniſſimum à ve-
D ro exiſtimo.

Notiſſimam enim extitiſſe oliuam, quid dixerim ætate Moyſis, Iobi, aut Abrahæ? apud quos, & de oleo, ac de oliua non ſemel ſermonem haberi conſtat? etiam ante diluuium ſacra teſtantur Oracula, oliuam notiſſimam fuiſſe plantam. Columba enim placati numinis ſignum, eiuſdem plantæ ramuſculo attulit his, qui cum Noe ſeruati à cathacliſmo in arca claudebantur. Cum igitur oliua pacis nota tunc fuerit; oleum

quin notum eo ſæculo dixerim? *Suus quidem oliuæ ſuccus, oleum eſt*, vt cum Plinio loquamur. Quamobrem Athenienſibus nequaquam olei vſum referemus primum; quemadmodum auctoritate Apollodori in Theologumenis, & Demoſthenis affirmat Rhodig. lib. 18. cap. 25. quod αὐτόχθονες ſint appellati: quod primi terram colere ſint adorſi. ad tempora Noë hæc referantur; illi quoque vſum olei nos debere fatebimur. A

Tantæ etiam Religionis fuiſſe oleam conſtat: vt in prophanis vſibus hanc pollui fas non eſſet. quid dicam? prophanis vſibus fas non fuiſſe olea vti? ne propitiandis quidem numinibus, accendi ex his altaria, arævè licitum erat. Nec minori Religione cultum oleum legimus, apud eoſdem veteris Religionis ſuperſtitioſos homines. nam in luſtrationibus, quod adhiberetur aliquando oleum, aqua marina conſperſum ſulphure, ac bitumine, hisq; ſic præparatis homines expiarentur; ſcribit Alexander ab Alex. gen. dier. lib. 5. cap. 27. B

Nec mirum; ſunt enim qui putent vocem Græcam ἔλαιον, quæ Latinè *oleum* valet, à diuino nomine אֵל deriuatam; & ab oleo etiam Latinam vocem *adolere* factam, quæ cultum numinis ſignificat; accenſis videlicet Aris, odoribus ac libationibus in igne fuſis, vt exurantur. inde noſter Varro: *Cum inteſtina*, inquit, *adoleuiſſent, partem dijs obtulerunt, partem ipſi conſumpſerunt*. Et Virg. C

> *Verbenaq; adole pingues*, inquit, *& maſcula thura*.

Adole, ideſt combure. & idem 1. lib. Æneid. ignem in Aris accendere, dixit *adolere*. D

> *Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo*
> *Thura Pænùm ſtruere, & flammis adolere Penates*.

Dictum verò videtur cultum ſacrorum *adolere* non tantum ab oleo; ſed à ritu olei fundendi. Quod enim oleo fuſo diuinam veteres coluerint mentem, quæ cuncta hæc in terris alit; illud probat, quod ſacra facturi Plutoni inferorum Regi, qui

mens

A mens diuina putabatur; quæ in vniuerſam terræ molem diffuſa, omnia gubernando penetrat; nouimus auctore Natali Comit. Mythol. lib. 1. cap. 12. in eius enim ſacris oleum adhibebatur pro vino; hunc ſacrificandi ritum lucidiſſimè Virgil. lib. 6. aperuit, dicens:

Tum Regi Stygio nocturnas inchoat Aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperq; oleum fundens fumantibus Aris.

B Sed ne à ſacris, ac inſtitutis noſtris recedamus. Oleum tanti fecit Deus, vt inter primitias præſtantiſſimas, quas ſibi primum à populo, muneris ratione in deſerto, ad cultum tabernaculi offerri voluit, oleum enumerauerit; & ſe illud accepturum declarauerit Exod. 25. *Hæc ſunt autem quæ accipere debetis*, (dixit Deus Moyſi & Aaron Ducibus populi) *Aurum & argentum & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & byſſum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq;*
C *ianthinas, & ligna ſetim, oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thymiama boni odoris.* Oleum tanti fecit Deus, vt die noctuq; in ſacro tabernaculo, oleo ignem fouere, ſeptem continuis lucernis iuſſerit. Oleum tanti fecit Deus, vt oblationem quamcumque ſimilagineam oleo conſperſam in 2. Leuit. ſe accepturum, & non aliter aſſeruerit. Quinimmo tanti fecit Deus oleum, vt id quoque ſuper Altare, vna cum thure igne comburi, ſibiq; litari præcepe-
D rit. Tam frequens autem erat in ſacris olei vſus, vt cap. 9. lib. Iudic. Cum arbores conueniſſent oliuam inauguraturi reginam: ſceptrum, ac coronam reſpuit, dicens: *Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur, & homines; & venire vt inter ligna promouear?* Cuius verò vſus, oliua dijs eſſet; dictio Hebraica יְכַבְּדוּ quæ honorare, & glorificare cultu ſacrificiorum ſignificat, maximè aperit; illumq; frequentiſſimum tam apud ſacros, quam penes

falſæ Religionis ſectatores oſtendit. Oleum tanti fecit Deus, oleum, inquam hoc, de quo loquimur; vt cura illius, penes primarium ſacerdotem repoſuerit, qui in culmine Pontificatus ſucceſſor Aaronis iam fuerat declaratus. Liquet enim Eleazaro filio Aaronis patri ſucceſſori, iam deſignato à Deo, olei huius curam demandatam fuiſſe Num. 4. *Iſta ſunt onera filiorum Cahat*, inquit textus (hi enim ſanctiora tabernaculi deducebant; nimirum Arcam fœderis, Altare aureum, candelabrum, & reliqua) *ſuper quos erit Eleazar filius Aaron ſacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas, & compoſitionis incenſum, & ſacrificium, quod ſemper offertur, & oleum vnctionis*. Ex quibus medius fidius liquet, quanto cultu in ſacris veneraretur hoc oleum; quod ad vſum candelabri ſancti in tabernaculo fœderis inſumebatur. A B

Fuerunt etiam veteres adeo ſuperſtitioſi in vſu olei; vt lapides, aras, inſtrumenta ad ſacra, militares aquilas, ſcuta, ſigna ipſa puluerulenta, & cuſtodijs horrida, feſtis diebus inungerent, ſaltem vel oleo: hinc illud prophetæ, *Vngite clypeum*, ſollicitantis ad arma. Reges quoque, ſacerdotes, & quæcumque propitio numine habere cuperent; oleo inungebant: de quibus omnibus infra redibit ſermo. C

Duplex autem huic oleo, de quo agimus, à Deo munus præſcribitur: aliud enim candelabrum ſanctum; aliud vnguenti ſancti compoſitionem, reſpicit: eo enim hoc fluxibilius redditur; illud ſplendidius; ibi oleum lumen nutrit; oleum in vnguento, aromata commiſcet. Deus enim Exod. 35. cum munerum, quæ ab Iſraelitis oblata fuerant, præſertim à Patriarchis, dignitatem referret: loquitur de oleo, tum ſacri tabernaculi fabrica ſpectata; quod erat vnguento conſecrandũ; tum etiam diuini cultus in candelabro, in lucernas oleo nutriendas, & de oblationibus ſimilageneis oleo condiendis rationem habens. Quamobrem ait, *Principes verò obtulerunt lapides* D

A *pides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq; & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.* Quo in loco duplex vſus olei, duplex etiam vſus aromatum innuitur. illius vſus luminaria, & vnguentum, vt diximus, ſpectat: aromatum ſimiliter vſus, non tantum compoſitionem Thymiamatis comburendi in ſanctum ſanctorum, & in oblationibus ac ſacrificijs, ſed etiam condimentum olei in miniſterium ſacrorum reſpicit. quamobrem
B ſic Moyſes populum alloquitur ibi, ac cap. 35. *Hæc ſunt autem quæ accipere debetis, aurum & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & linum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelleſq; ianthinas, & ligna ſethym, oleum ad luminaria concinnanda, aromata, vnguenta, & thymiamata boni odoris.* Ideſt, offerendum eſt oleum, vt nutriantur lumina in candelabro Domini; offerenda ſunt aromata, vt oleum in vnguentum ſanctæ vnctionis condia-
C tur; & thymiama boni odoris præparetur; ita ex Hebraico habetur שֶׁמֶן לַמָּאוֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים hoc eſt, *Oleum ad lumen, & aromata ad oleum vnctionis, & ad thymiama boni odoris.* quem etiam præſtantiſſimorum aromatum vſum, nonnulla exemplaria Græca habent his verbis: καὶ ἔλαιον εἰς τὴν φαῦσιν, θυμιάματα εἰς τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ θυμιάματος, ideſt, *Oleum ad illuſtrationem, & thymiamata ad oleum vnctionis, & ad compoſitionem thymiamatis.*
D Itaque viciſſim in ſacris literis oleum, & aromata ſe reſpiciunt. hæc ſunt ad conditurам illius: illud verò ad compoſitionem vnguenti ſancti. Et hinc etiam duplex genus olei hauritur; nimirum conditi aromatibus, de quo infra; & ſimplicis. Quam ob cauſam dictio שֶׁמֶן in ſuperiori textu bis reperitur in Hebraico exemplari, primo, cum dicit שֶׁמֶן לַמָּאוֹר, ſecundo cum dicit שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה: nunc nobis de priori tantum agendum erit, de altero in ſequenti libro ſermo redibit.

Oleum hoc, de quo agimus, quodq; duplici decorabatur munere, proprio quoque nomine in ſacris inſignitur litteris, nam שֶׁמֶן הַמָּאוֹר dicitur. Eſt autem *ſcemen hamahor*, idem quod *oleum luminis*: illa enim dictio לַמָּאוֹר venit à verbo אוֹר *hor*; quod eſt *illuceſcere*, & lumen præbere ſignificat. Eſt verò lumen, vt cum Auicenna in Metheorologicis, cum Alberto in lib. de ſomno, & vigilia, & Rhodig. lib. 20. cap. 5. loquamur, *Cæleſtium virtutum, & quidem omnium veluti vehiculum, per quod ad nos illa omnia adſeruntur*. Vtq; perdoctè non contemnendus auctor obſeruat; hæc dictio אוֹר eſt nota mutationis à peiore in melius; nimirum nota tranſitus tenebrarum in lucem, triſtitiæ in lætitiam, frigoris in calorem: adeò vt lux, & lumen, caloris, refocillationis, gratiæ, lætitiæ, vitæ, & denique totius boni ſint notæ; inde vetus apud Græcos adagium, refert Rhodiginus lib. 15. cap. 15. quo veteres vtebantur, cum lumen immittebatur, φῶς ἀγαθόν, ideſt, *lumen bonum*, quod omnium bonorum, lumen, fons, & origo eſſet. A B C

Hoc igitur oleum, quod candelabro Dei deſeruiebat, & à filijs Iſrael ſibi offerendum Deus præcipiebat, שֶׁמֶן הַמָּאוֹר appellatum videtur; quaſi oleum gaudij, lætitiæ, caloris, refocillationis, gratiæ, vitæ, & denique bonorum omnium, quæ homines à Deo expetere, ac expectare valent. Erat enim ſacrum illud candelabrum, in cuius obſequium præſtabatur oleum, ſeptem diſtinctum lucernis: quamobrem nonnulli in his repræſentationem quamdam ſuperiorum orbium, eorumq; influxuum agnouerunt: vt quemadmodum planetæ ſuo circulari motu, ac lumine in his inferioribus, plantis videlicet, animalibus, & omnibus, quæ in terra ſunt, bona cuncta influunt; ipſi vitam, ipſi fœcunditatem, ipſi propagationem, ipſi pulchritudinem, & ſi quæ ſunt alia, quibus inferiora indigeant; ſingulis horis ac momentis porrigunt: ita pariter in candelabro illo prope Sanctum Sanctorum col- D

locato,

A locato, coram Propitiatorio conſtituto, bonorum omnium fontem ac venam agnoſceremus; tam ſcilicet ſpiritualium, quæ in animis noſtris Dei gratia infunduntur; vt fidei, ſpei, charitatis, & reliquorum donorum Spiritus ſancti; quam etiam corporalium, vt vitæ, ſanitatis, plenitudinis annorum, fœcunditatis, prolis, vbertatis, reliquorumq́; aliorum; ſi quæ ſunt alia bona, quæ ad corpus ſpectent. hoc oleo ſeptem illa lumina alebantur; vt omnia illa bona ex Dei munere oleum
B porrigentibus promitterentur.

Nec quemquam, in ſacris exemplaribus diuerſitas lectionum perturbet, aut moueat; quod nimirum in noſtra vulgata tranſlatione, ſacra Oracula de lumine in plurali loquantur; & oleum hoc, dicatur oleum ad luminaria; in hebraico verò textu, oleum luminis in ſingulari appelletur. quam etiam locutionum diuerſitatem, inter tranſlationem Septuag. & Chald. paraphraſim intueri licet. Hæc enim paraphraſis
C legit לְאַנְרוּת מִשְׁחָא hoc eſt, *oleum ad lumina*: græca verò trãſlatio in ſingulari, ἔλαιον εἰς τὴν φαῦσιν; ideſt, *oleum in lucem*, illud appellat. Illi enim textus, qui ſingulariter loquuntur, cum hebraico codice totius candelabri rationem, ſeptem lucernis compoſitum reſpexerunt: quæ quidem ſeptem lucernæ, ac lampades nil aliud, quam vnicum candelabrum conſtituebant; & quodammodo vnicum efficiebant lumen, quale lucerna Martialis, de qua ipſe lib. 4. Epigrammaton
D dixit:

Illuſtrem cum tota meis conuiuia flammis,
Totq́; geram mixos, vna lucerna vocor.

At verò tranſlationes, quæ in plurali loquuntur, ad ſeptem lucernas, ſuis diſtinctas, ex Dei præſcripto, virgulis, lilijs, nec non & amygdalis reſpexere: quæ ſeptem habent diſtincta lumina, ex quibus iuxta præſcriptum à Deo ordinem, candelabrum vnum, ſeptem diſtinctum lucernis emergebat. Quam

ob cauſam, oleum hoc, oleum ad luminaria concinanda appellarunt. A

Myſticè ludere in his quodammodo ſi velimus, Candelabro virum perfectum ſignificari affirmabimus: nec id à diuinis oraculis abhorret. Etenim Chriſtus Seruator noſter de Ioanne Baptiſta teſtimonium perhibens, dixit; *Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta*. Eiuſdem ſplendidiſſimam ſanctitatem lucernæ comparans: *Ipſe erat*, inquit, *lucerna ardens, & lucens ante Dominum*. Ante Dominum dixit, ad candelabrum reſpiciens, quod erat prope Sanctuarium in tabernaculo: quaſi diceret, ipſe erat Candelabrum ardens ante Dominum, ac lucens. Sed & Spiritus ſanctus in eodem ſenſu per Ioannem in Apoc. de Elia, & Enoch loquitur. & à Zacharia de Zorobabel, & Ioſue Summo Sacerdote dictum accepimus. *Iſti ſunt duo oliuæ, & duo candelabra lucentia ante Dominum*. Quæ tamen candelabra niſi fota fuerint oleo, in nutrimentum luminis nullatenus ſplendent: Oleo, inquam, miſericordiæ. Eſt enim ἔλεος *miſericordia* apud Græcos, ἔλαιον verò *oleum*; vt nullum ſit oleum in ſplendorem, & nutrimentum luminis in viro perfecto, niſi ἐλεημοσύνην. Charitas quoque in Deum, luminis ad inſtar tunc ſplendeat, cum hæc proximis hæſerit; oleoq; miſericordiæ, ac eleemoſynæ charitatis ignis nutrietur; vt communiter docent Sancti, & acceperunt à Chriſto. nam omnia opera bona in ſola charitate ſolidantur. Inde Greg. hom. 17. in Euang. *Vt enim multi arboris rami*, inquit, *ex vna radice prodeunt; ſic multæ virtutes ex vna charitate generantur*. Charitatis autem lapidem Lydiũ, eleemoſynam, definiuit Iacobus in ſua Canonica, dicens: *Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua, quomodo charitas Dei eſt in illo?* quaſi dicat, nullo modo. Offeramus & nos oleum; vt ſplendeant, quas profitemur, Euangelicæ virtutes.

B

C

D

CAP.

A
CAP. IV.

Arborum genus ad lucernas pro candelabro Domini, & oliuandi ritus monſtrantur.

Ad loca Exod. 27. *Præcipe filijs Iſrael, vt offerant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſſimum*. Leuitic. 24. *Præcipe filijs Iſrael, vt offerant tibi oleum*
B *de oliuis puriſſimum*. Deut. 24. *Si fruges collegeris oliuarum: quicquid remanſerit in arboribus, non reuerteris vt colligas*. Et ad alia loca.

NVTRITVR ignis, alitur flamma, quocunque humido; pinguedine aptius; aptiſſimè, defæcata ſi fuerit: propterea oleum ad lumina
C nutrienda accommodatiſſimum experientia comprobatum eſt. Quare Deus quoque optimus maximus cultum lucernarum in ſuo ſacro tabernaculo cum ſtatuiſſet; illarum lumen oleo nutriri iuſſit. *Præcipe filijs Iſrael*, inquit Exod. 35. cum munera ſibi offerenda in apparatum ſacrorum enumeraret, *vt offerant tibi oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum*. Cùm verò ex quocumque genere ferè fruticum atque plantarum,
D cum primis verò ex his, quæ baccæ producunt, oleum extrahi poſſit: meritò nobis ſupereſt inquirenda natura eius olei, quod Deus ſibi parari, atque offerri iuſſerat: eo enim lucernas in tabernaculo perpetuo accenſas ſeruari decreuit.

Et quidem talis natura olei erit, qualis à planta eidem communicata fuerit. videamus igitur, quibus ex plantis hoc oleum ſacri candelabri exprimendum foret. nam ex nucibus iuglan-

dibus,

dibus, ex amygdalis, ex pino, lauro, lino, ex alijsq; pluribus A
ſeminum, ac fructuum generibus extrahi, indubitata res eſt.
quin Plinio, Dioſcoride, Theophraſto, Meſue auctoribus, ac
ipſa experientia probat, etiam ex nonnullis præſtantiſſimis
nucum generibus, oleum antiquitus habitum, auctore Amyn-
ta in lib. de manſ. Perſic. Cteſia in Caramania. Theophraſt.
in lib. de odor. & Amphidei. Omnes apud Athen. lib. 2. cap.
25. dicentem: Ἀμύντας ἐν σταθμοῖς περσικοῖς φησί. φέρει τὰ ὄρη τερ-
μίνθον, καὶ σχῖνον, καὶ κάρυα τὰ πέρσικα, ἀφ' ὧν ποιοῦσι τῷ βασιλεῖ ἔλαιον B
πολύ. id eſt, *Amyntas in ſtationibus Perſicis*, hoc eſt in libro
qui ſic inſcribitur, *dicit, fert mons terminthum, & lentiſcum,
& nuces perſicas, ex quibus faciunt Regi oleum multum:* & quidem
præſtantiſſimũ oportebat id eſſe, quod erat Regi tantũ in vſu.
Cteſias olei quoque meminit, quod fiebat ex ſpinis; à qua ve-
rò ſpina illud fieret, non explicat. Græci enim ἀκάνθινον, ſpinã
vocant: fuiſſe verò inter ſpinas aliquod peculiare genus, quod
ἀκάνθης, vel ἀκάνθον diceretur, colligitur ex Plinio lib. 24. cap. C
12. qui de ſpina alba ſcribit. *Huius ſimilis eſt ſpina illa, quam
Græci acanthinon vocant*. Quonam verò ex genere ſpinarum
Caramani oleum conficerent, incertum eſt; ſatis eſt ex ſpinis
conſici, & ita Athen. parum infra: κτήσιας δ' ἐν καρμανίᾳ φησί,
γίνεσθαι ἔλαιον ἀκάνθινον ᾧ χρῆσθαι βασιλέα, ideſt: *Cteſias autem in
Caramania dicit fieri oleum acanthinon, quo vtitur Rex*. Sunt
quidam qui œnantinum pro Achantinum legendum putant.
viderint alij lectionem; nos verò Achantinum legendum pu- D
tamus. Libet hic adnotaſſe Arianæ ſpinæ meminiſſe Theo-
phraſt. lib. 4. cap. 15. è qua cum Sol illuxit ſtillant lacrymæ
myrrhæ ſimiles. meminit Euſtathius quoque huius loci, &
olei Achantini ex auctoritate Cteſiæ, ait enim de pretioſis
oleis loquens, ὧν πολυτελῶν ἐλαιῶν, γίνεταί τι, καὶ ἐξ ἀκάνθης. ὡς δη-
λοῖ, ὁ γράψας τὰ ἐν καρμανίᾳ ἱστορεῖ κτήσιας, ideſt, *Ex pretioſis oleis,
quidam etiam fit ex acantho*, ideſt ſpina: niſi ſit ſpecificum no-
men,

A men, *vt oſtendit Cteſias in Hiſtoria Carmanica*, & refert eadem quæ Athenæus, qui parum infra olei *omotribis* dicti meminit ex auctoritate Theophraſti, dicens: ἐλαίου δὲ τοῦ ὠμοτρίβου καλουμένου μέμνηται Θεόφραστος ἐν τῷ περὶ ὀδμῶν φάσκων αὐτὸ γίνεσθαι ἐκ τῶν φαυλιῶν ἐλαιῶν, καὶ ἐξ ἀμυγδάλων, hoc eſt, *Olei autem quod dicitur Omotribes, meminit Theophraſtus in libro de Odoribus, tradens illud fieri ex oliuis phaulijs, & ex amygdalis.*

Ceterum ad tollendam quamcumque ambiguitatem à filijs
B Iſrael; neve ipſi ambigerent, cuius nam generis oleum ſibi parari vellet Deus ad vſum Candelabri ſancti; aut ex qua planta extrahendum foret; ſacer textus præclarè id aperuit Exod. 27. dicens: *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum, puriſſimum, piloq; contuſum, vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij*. Quod quidem genus olei, à planta ſumens denominationem, apud Hebræos שֶׁמֶן זַיִת id eſt, *oleum oliuæ* appellatur.

C Nec prætereundum arbitror, quod ſi rigoroſè nobis loquendum in his foret; diſtinguenda eſſent, arbor oliuæ, fructus, & ſuccus. idq; more veterum, qui ſi credimus Nonio lib. de propr. rer. *Oliuitatem, fructus oleæ*, inquit ille, *Varro in Gliperiton*, & citat locum. *Denique omnes cum lucerna combuſta eſt in lucubrando, oliuitasq; conſumpta eſt*. idem de Repub. lib. 10. *non modo integra eximi, ſed etiam maior quam in arbore vnquam pependerit; de Oliuitate oleaſtri optimè condi ſcribit Cato*. Hæc pau-
D ca Nonius: at mendi plures. Oleum enim dixit Varo oliuitatem: in poſteriori loco de Oliuis in oleo ad menſam conditis. Sed & Colum. lib. 1. cap. 1. *Largiſſimis*, inquit, *oliuitatibus, liberiq; vindemijs exuberent*. Oleo nimirum, & vino: & per hos auctores, oliuitas erit oleum, fructus dicetur olea; ipſa arbor, oliua. Sed me iudice, rectius de hac re loquitur Feſt. lib. 13. vbi affirmat collectionem ipſarum oliuarum, oliuitatem dictam fuiſſe; ex veterum phraſi. *Oliuitatem*, inquit ille,

dice-

dicebant antiqui, quando olea colligebatur; vt meſſem quando frumenta, aut vindemiam quando vuas: quod vocabulum potius frequentari debebat. Nos Itali recentiores cum Perotto noſtro Sipontino in ſuo Cornucopia ad Martia. lib. 1. Epigram. 7. inter plantam, fructum, & oliuæ ſuccum, ita diſtinguamus vocabula. *Oliua*, inquit, *fructus oleæ, propriè enim olea arbor ipſa eſt; oliua fructus, oleum ſuccus, qui ex oliua exprimitur.* Hæc autem omnia à Græcis ſumpta ſunt, qui ἐλαίαν, *oleam*, ἐλάαν, *oliuam*, ἔλαιον, *oleum* dicunt. hebraicè עֵץ זַיִת *arbor oliuæ*, זַיִת *oliuæ fructus*, שֶׁמֶן זַיִת *oleum oliuæ*. Eo tamen deducta res eſt, vt olea, & oliua confundantur, ſumanturq́; tam pro fructu, quam pro arbore: nam oleam fructum dixit Colum. lib. 11. cap. 2. cum ait, *Olea diſtringenda eſt, ex qua velis viride oleum conficere.* Oliuam Virgil. arborem dixit Eglog. 8. A B

Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ.

Similiter etiam in ſacris litteris vocabulum זַיִת, quod arborem oliuæ ſignificat; ſæpiſſimè tam pro arbore, quam pro fructu in ſacris Hebræorum litteris ponitur. Vt verò explicaret Deus in libro Exodi; quodnam ſibi ad vſum Candelabri vellet parari oleum; & ex qua planta exprimi; id per שֶׁמֶן זַיִת idest, *oleum oliuæ* aperuit. C

Varia olearum genera ſcriptores tradiderunt; quamobrem quod nam magis accommodatum ad oleum Candelabri ex Dei præſcripto, cenſeretur; quærere non erit præter rem. Pollux lib. 1. c. 12. nu. 14. ita ſcribit de varijs olearũ generibus: ἡ δὲ ἀγριελαία κότινος καλεῖται· εἰ δὲ ἐμφυτεύσας, τῷ κοτίνῳ ἥμερον, αἱ τοὶ αὗται ἐλαῖαι, κοτινάδες. ἡ δὲ ἱερὰ ἐλαία, μορία· ἡ δὲ ἐν ὀλυμπίᾳ, καλλιστέφανος. πάντα δὲ τὰ ἐμφυτευόμενα ἥμερα τοῖς ἀγρίοις ἐμβλήματα καλεῖται. idest, *Olea ſylueſtris, oleaſter appellatur; ſi autem inſerueris ramo domeſticam, tales oleæ cotinades*, ſupple dicuntur; *ſacra verò olea moria*, ſupple dicitur; *quæ verò in Olimpia*, ſupple habetur, *coronata dicitur, & omnes oleæ domeſticæ inſer-* D

A *tis ſyluestribus calami vocantur*. Sic reddi poſſent latinè illa verba, *ex quibus habentur plantæ, Oleaſter, Cotinades, Moria, Coronata, & Calami*. Græcè appellantur κότινος, κοτινάδες, μόρεια, καλλιστέφανοι, ἐμβλήματα, dicebantur coronatæ, quibus victores coronabantur in Olympia. Sacram verò exiſtimo appellatam oleā, qua vtebantur fœciales, cum pacis, ac fœderis cauſa alicubi mitterentur. Noſter Perottus Sipont. in Mart. cuius merita nunquā ſatis laudantur, de generibus olearum ita loquitur, ex B Plinio quidem lib. 15. cap. 1. *Olearum genera tria Virgilius poſuit, Orchiten, Radium, Poſiam: alij Liciniam, Sergiam, Cominiam*. harum meminit Plin. *Meuia, Contia, Albicera*. item alia genera addunt alij. *Sergiam* Sabini Regiā vocant, vt tradit Plin. lib. 15. cap. 3. Andræas Matthiol. in lib. 1. Dioſcor. cap. 12. decem olearum genera recenſet; dimittamus illa, & cum his, ea quoque quæ à Columel. lib. 5. cap. 8. in numero poſita fuere.

C Tria tantum olearum genera ad rem noſtram faciunt. Primum genus humilis; & illarum, quæ minimè proceritatis plantas habet; licet oliuæ quam maximè ex his producantur; quæ quamuis ſuauiſſimè ad cibum condiantur, ac parentur, ad oleum tamen præſtandum ineptæ omnino cenſentur: quapropter hæ nullo erunt apud nos in numero; non enim oliuam, ſed oleum quærimus; candelabri lucernas, non menſarum fercula apparare intendimus. Aliud olearum genus D nobis Italis, alijsq; nationibus commune tradit Matthiol. mediocris quidem proceritatis, & ſufficientiſſimæ pinguedinis; necnon etiam tum ad condimenta ciborum; tum ad olei expreſsionem aliquo in pretio. Tertium tandem olearum genus Matthiolus affert, & proceritate plantæ, & ramorum amplitudine quam maximè extenſum; quod quamuis baccas prioribus à nobis poſitis, quam longiſſimè inferiores gignat; ad exprimendum nihilominus oleum, oleæ huius bac-

cæ,

cæ, cæteris tam ratione copiæ, quam etiam excellentiæ, ac A
ſuauitatis præferuntur, auctore Andræa Matthiolo: quod oleum præſtent dulce, clarum, aurei coloris, ſaporisq; excellentiſſimi. Cum igitur oleum ex præcepto Domini, ad vſum Candelabri ſancti parandum, præſtantiſſimum quæreretur; vtique ab his poſtremis olearum generibus diſcedendum non licuiſſet: quin potius, vt ſentio, ab hoc tertio tantum genere olearum erat exprimendum: magis enim præcepto conformat, quod habetur Leuit. 24. his verbis: *Præcipe filijs Iſrael,* B
vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum. Et præcepto etiam, quod habetur Exod. 27. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſſimum.*

Habemus oleas: oliuandi methodum in re ſacra quærere neceſſe eſt: colligendarum nimirum oliuarum rationẽ. Hæc in ſacris litteris nullibi, quod ſciam, præſcribitur. illud enim tantummodo Deus præſcripſit: Oleum nonniſi puriſſimum, ac pellucidum ſibi à filijs Iſrael ad vſum Candelabri, & Lu- C
cernarum in tabernaculo offerri debere. quod vt habeatur, colligendarum oliuarum rationem cognoſcere oportet: hæc autem ad duplex hominum genus pertinet; ad *legulos* nimirum, & ad *ſtrictores*, vt cum Catone cap. 144. & Turnebo lib. 10. cap. 18. loquamur. Leguli enim, caducam oliuam, aut verbere decuſſam colligunt: at ſtrictores digitabulis, & manu decerpunt. ad ſacrum autem Candelabri oleum, legendarum olearum cura, legulis ne, an ſtrictoribus commit- D
tenda erit? Varronem audiamus lib. 1. de Re Ruſt. cap. 55. Is enim habet, & oleum purum, & oliuandi methodum: *De olueto oleam,* inquit, *quam manu tangere poſſis è terra; ac ſcalis legere oportet potius, quam quatere.* Varronem, ad duo illa genera olearum reſpexiſſe, de quibus diximus, perſpicuum eſt: aliud namque ad mediocrem proceritatem ſurgere, quam manu è terra tangere poſſis, dixit Varro; aliud in ſublime

ſcan-

A ſcandit; cuius oliua ſcalis iuxta Varronem manu, non verbere legenda erit: rationem affert. Quod *ea quæ vapulauit marceſcit; nec dat tantum olei, quam quæ manu ſtricta; melior ea, quæ nudis digitis legitur; quam illa quæ cum digitabulis: durities enim eorum non ſolum ſtringit baccam, ſed etiam ramos glubit; ac relinquit ad gelicidium detectos*. Ita ex Varrone de legendis oliuis; ne nimirum compreſſæ citius ac promptius marceſcerent, plusq; amurcæ, ac impuri ſecum adferrent. Quapropter
B oleum puriſſimum, atque lucidiſſimum, ſibi parari cum iuſſerit Deus; oliuantibus certè illa antiquiſſima lex, cuius Plinius meminit, indicenda fuit. *Oleam ne ſtringito, neve verberanto*. Ita enim tum lucidiſſimum, tum puriſſimum oleum exprimebatur.

Ex baccis oliuarum varia oleorum genera commendata, apud veteres ſcriptores, qui ſcripſere de hac re, reperiuntur. Commendationem verò ſuſcipiunt oleorum genera, non
C tam à methodo parandi illa; quam à regionibus, in quibus gignuntur oleæ: & hoc aëris clementia, ſoli vbertate, atque cœlorum influentia; ab his enim bonitatem, ac excellentiam oleum capit. Et quamuis ex Plinio lib. 15. cap. 2. principatum in hoc Italia obtinuerit, vt nulla Regio, & oleo, & optimo oleo magis abundet; nihilominus ſolum proprium, cuique optimum, vt puto, videtur. Commendatur apud Athen. lib. 2. cap. 25. oleum Samium. ab Antiphane, & Alexi, σαμι-
D κῦ ἐλαίυ, inquit Athenæus, μέμνηται Αντιφάνης καὶ Αλέξις.

οὑτοσὶ δὲ σοὶ

τοῦ λευκοτάτυ πάντων ἐλαίυ σαμικῦ.

hic autem tibi

Candidiſsimum omnium oleum Samium.

Et ex auctoritate Amphidis parum infra oleum Thurium commendatur, dicens: τοῦ δὲ ἐν θυρίοις γινομένυ ἐλαίυ ὡς διαφόρυ μνημονεύει Αμφὶς.

ἐν

ἐν Θυρίοις τοὔλαιον, ἐν γέλᾳ φακῆ. A

Hoc eſt: *Illius autem olei præſtantiſsimi, quod fit in Thurijs, meminit Amphides*. Supple, *ita dicens in carmine.*

In Thurijs oleum, in Gela lenticula.

Caſſinatem celebrauit oleum Alexand. ab Alex. lib. 5. cap. 21. *Reliquum certamen*, poſt Italum nimirum, *inter Iſtriæ terram, & Bæoticæ par eſt vicina bonitas Prouincijs, excepto Aphricæ frugifero ſolo*, inquit Plinius loco iam citato; ita tamen vt communi omnium conſenſu ſcriptorum, Venafrano oleo primas B daretur, *eiusq́; agri*, addit Plin. *qui Licinianum fudit oleum, vnde & Liciniana gloria præcipua oliuæ*, rationem affert, *quod ad parandum vnguenta, & ad guſtum delicatius cæteris videatur, quamuis nulla auis eius veſcatur baccis. Vnguenta hanc palmam dedere accommodato ipſis odore, dedit & palatum delicatiore ſententia*. hæc Plinius. Cæterum Venafranum nunquam ſatis laudatum. De eo Martial. lib. 13. Xenia 98.

Hoc tibi Campani ſudauit bacca Venafri C
Vnguentum quoties ſumis, & iſtud olet.

De eo Iuuen. Satyr. 5. reprehendens in parandis eſcis extremam aliquorum curam, & ſtudium in plaudendo gulæ, ait:

Ipſe Venafrano piſcem perfudit oliuo.

Ita vt nomen *Venafranum*, oleum ſubaudiret. Sed & Horat. lib. 2. ſer. ſatyr. 4. in eandem ſententiam dixit,

inſuper addes
Preſſa Venafranæ quod bacca remiſit oliuæ. D

Et alias lib. 2. carm. ode 6. & ſerm. lib. 2. ſatyr. 8. quin & Strabo, & alij ſæpe olei meminere Venafrani. Verum Chananæorum Regio, & tota ipſa terra, quam Deus Iſrael ſpoponderat in Patribus, poſſidendamq́; tradidit filijs, copioſiſſimam oleo extitiſſe, ex diuinis oraculis conſtat, in quibus nulla falſi ſuſpicio. Nam 4. Reg. cap. 18. Rabſaces ſummus militiæ Aſſyriorum imperator aſcenderat ad oppugnandum Ieruſalem;

A lem;& in ea obſidione Ieroſolymitas ab Ezechia Rege alienare tentabat; vt ſecum in Aſſyriam abirent, hos pari fœcunditate, ac vbertate Aſſyriæ,atque Iudeæ inuitans,oliuarum meminit. *Veniam & transferam vos in terram, quæ ſimilis eſt terræ veſtræ*, inquit, *in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis, & vinearum, terram oliuarum, & olei, ac mellis*. Et Deuter. 24. *Si fruges collegeris oliuarum*, inquit Dominus Iſraeli, *quicquid remanſerit in arboribus, non reuerteris vt colligas*. Et
B cap. 28. dicit Deus ad tranſgreſſores legis, *Oliuas habebis in omnibus terminis tuis*.Copiam igitur olearum,oliuarum,ac olei in terra Iſrael ex his agnoſcemus: vt Iſraëlitæ ad oleum parandum ac offerendum ad vſum Candelabri, nec Venafrano, nec alibi illud quærere indiguerint; ſed in proprijs Regionibus copioſiſſimè illud habere potuerint. Quamuis dum in deſerto verſarentur,non niſi ex Ægypto, ex Cananea,vel aliunde ad eos allatum oleum, Iſraëlitas habuiſſe perſpicuum ſit.
C

CAP. V.

Sacra olearia ars ad oleum ſacri Candelabri præparandum docetur.

Ad loca Leuit. 24. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum.* Exod.
D 27. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſſimum, piloq; contuſum, vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij*.

DECVMANO oleo ad vſum Candelabri ſancti minimè indigemus; quin potius vetitum in ſacris affirmamus; quod hoc deterrimum omnium ſit, ſi cre-

dimus Turnebo lib. 12. cap. 16. deterrimum, inquam, quia decemnalis. nam *vetuſtas olei tædium affert*, inquit Plinius lib. 15. cap. 12. & ideò non aptum candelabro cenſebitur, dicente Deo cap. 24. Leuit. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum*. Quamobrem lectis iam oliuis, ritum apparandi hoc oleum, quod ad vſum Candelabri ſibi deſtin arat Deus, quærere neceſſe eſt. A

Et licet à taberna culo Dei, & ab hoc ſacro Candelabro cuiuſcumque generis fœtor arcendus eſſet; non tamen, vt ſentio, licebat oleo aromatibus condito vti. Veteres enim Gentiles eò profuſi ſunt libidinis, vt non ſolum corpora, ſed etiam lucernam, ſuarum libidinum ſpectatricem, odoribus conſpergerent. ita Martial. lib. 10. num. 38. fœliciſſimum quindecim annorum, cum ſibi dilecta vxore coniugium commemorans, lucernæ meminit vnguentis fotæ, dicens: B

O quæ prælia, quas vtrinque pugnas
Fœlix lectulus, & lucerna vidit, C
Nimbis ebria Nicerotianis.

Nimbos Nicerotianos vnguenta dicit. erat enim Nicerotes vnguentarius celebris Romæ, de quo ſæpius Poëtæ, cum primis verò Martialis ſcribit. Lucernam igitur Nicerotianis nimbis ebriam dixit ob copiam olei odorati, quo lucernam odoris cauſa veteres nutriendam duxere optimum. hunc vnguentorum in lucernis vſum non vidiſſe, nec obſeruaſſe alios ſcriptores miror. Locus Pollucis lib. 19. cap. 26. hinc illuſtratur, D agens enim de lucernarum ſpeciebus, ad lucernam, quæ σίλβη à Græcis dicebatur, ſermonem transferens, ait: καὶ μὴν εἰ μύροις ἐπὶ τούτῳ χρηστέον, ὅτι μὲν καὶ μυρίδιον εἴρηκε τὸ μύρον. ideſt, *Et quidem ſi vnguentis in his vtendum eſt, quod quidem & vnguentulum dixit vnguentum*. ſupple Ariſtophanes. ideſt, oleũ vnguentatũ ad lucernas, appellauit *vnguentulum*. Illud enim ἐπὶ τούτῳ refertur ad lucernas, & candelabra, de quibus eò vſ-

que

A que loquutus fuerat Pollux. Cum igitur veteres lucernis quoque aromata infundere conſueuerint, ſuauitatem oleo conciliandi gratia,& hic quoque cultus conuenientiſſimus Candelabro Dei ratione ſuauitatis, ac fragrantiæ videri poſſet. nihilominus ſacris Scripturis conuenientius cenſetur, ſimplex Deum voluiſſe ſibi parari oleum.

Verum de methodo parandi hoc ſimplex oleum ad vſum diuini Candelabri, non contemnenda controuerſia eſſe poſſet.

B Quo quidem in negotio doctiſſimum illum virum Alphonſum Abulenſem deceptum puto. Is enim cap. 27. Exodi in illo loco: *Præcipe filijs Iſrael vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſſimum, piloq; contuſum, vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij*, ex baccis oliuarum olei extrahendi, iuxta Dei præſcriptum methodum inquirens, docet ex his triplex olei genus extrahi. Primum, quod ſponte ex oliuis iam in torculari poſitis fluit, nemineq; comprimente de-

C currit; & puriſſimum hoc oleum fore affirmat. *Aliud*, inquit ille, *ex eiſdem baccis in torculari compreſsis, piloq; contuſis exprimitur: & licet hoc olei genus ſatis vtique purum, ac defæcatum exiſtat, prioris tamen olei, quod ſponte emanat, perfectionem ac puritatem nequaquam attingit. Aliud denique tertium genus olei, oliuis prius lapide molari contuſis, ac in torculari poſitis exprimitur.* His ita conſtitutis, quærit, quod nam ex his tribus olei generibus ex Dei præſcripto ad vſum ſacri Candelabri

D adhiberi liceret. Rabbiq; Salomonis ſententiam reijcit, quæ oleum tantum prioris generis in ſacro Candelabro concedebat, nequaquam verò alterius, nec poſtremi generis. Reijcit hoc aſſertum Abulenſis; quod in textu, oleum extrahendum ex oliuis pilo contuſis dicatur. Cum igitur ad prioris generis oleum, nequaquam oliuæ contunderentur; ſed oleum ſua ſponte ex ipſis flueret; hoc minimè ad vſum Candelabri aptũ arbitratur. Quamobrem ipſe in ſeipſo implicatus, prioris, ac

ſecundi olei generis licuiſſe vſum, nequaquam verò de po- A
ſteriori vſum admittendum exiſtimat.

Qua verò ratione hæc ab Abulenſe affirmentur, non video: timeo quidem ne pugna conſilia ſcindat; velitq; contra retiarium, vt in prouerbio dicitur, vti ferula. Negauerat Abulenſis vſum prioris generis olei Rabbi Salomoni: illud idem ſibi admitti vult, quamobrem baculo percutitur, quo alterum percutere nitebatur. Quæ verò ipſe Rabbi Salomoni obiecerat, quatenus pro ratione dubitandi contra ipſum B
militant, ea ratione eluere conatur, quod nimirum vis præcepti diuini non eſſet, oliuas contundendas, niſi vt oleum purum, ac defæcatum haberetur. *Quamobrem eo habito in priori, ac ſecundo olei genere, diuini præcepti obſeruantia retinetur,* inquit ille. oblitus fortaſſe, quod oleum ſecundi generis, prioris puritatem non attingebat. Dicamus igitur in Abulenſem pro Rab.Salom.quòd puriſſimum oleum admittatur; nequaquam verò minus purum, quale eſt, quod pilo exprimitur. Non C
igitur concedendum erit Abulenſi, vſum olei ſecundi generis, in ſacro Dei tabernaculo, ad ignem ſacrarum lucernarum fouendum, quod hoc puriſſimi olei rationem minimè ſeruet. Quo etenim argumento occurret Abulenſis Rabbi Salomoni neganti, in ſacro textu haberi, oliuas pilo tundendas fore? in textu enim hebraico dictio tantum כָּתִית habetur, quæ *contundere* tantum ſignificat. Vtrum verò pilo, an mola contuſio fieri deberet; in hebraico textu, quem ſolum admittunt Ra- D
bini, non exprimitur. Ipſis equidem ab hebraico exemplari recedere, ad latitudinem vnguis, religio eſt. Abulenſi verò non cum Latinis, ſed cum Hebræo certandum ibi eſt. Quamobrem licet in noſtro vulgato exemplari ſermo ſit de oleo expreſſo ex oliuis pilo contuſis; nihili tamen hæc Rabbini faciunt: qui quamcumque tranſlationem reijciunt, & quacumque in difficultate illico ad hebraica exemplaria ſe conferunt.

No-

A Nobiſcum igitur, qui eodem vulgato exemplari vtimur, ſtet in gradu Abulenſis. vulgati enim exemplaris auctoritatem cũ Romana Eccleſia libenter admittimus, ac veneramur; doctrinæ tamen, aut ſententiæ Abulenſis, nequaquam nomen damus. cum enim ſuo, cuique iudicio vtendum ſit; & omnis ſacrorum oraculorum cognitio multis ſit obſtructa difficultatibus; eaq; ſit & in ipſis rebus obſcuritas, & in iudicijs noſtris infirmitas; vt non ſine cauſa & doctiſſimi, & antiquiſſimi, in-
B uenire ſe poſſe quod cuperent, diffiſi ſint, noſtra tamen cum Abulenſe cauſa facilior & clarior eſt. Equidem oliuis non expreſſis, aut minimè cõtuſis, oleum ſponte in torculari emanare, ac fluere potuiſſe; à quonam Abulẽſis acceperit, aut didicerit, non video. qua etiã in regione oliuæ eius ſint pinguedinis, vt ſponte oleum præſtent; nullibi me legiſſe memini. Enimuero niſi oliuæ conterantur; & aliquo inſtrumẽto contundantur; ac denique expreſſorio comprimantur; vel omnino arc-
C ſcant, aut putreſcant neceſſe eſt. Audiamus Varronem lib. 1. de re ruſtica. cap. 55. *Hæc*, ſupple oliua, *de qua ſit oleum*, inquit ille, *congeri ſolet aceruatim per dies ſingulos in tabulata, vt ibi mediocriter fraceſcat: ac primus quiſque aceruus demittatur per ſerias, ac vaſa olearia ad trapeta: in qua eam terent molæ oleariæ in duro, & aſpero lapide. Olea lecta ſi nimirum diu fuit in aceruis caldore, fraceſcit, & oleum fœtidum ſit*. Audiatur etiam Plin. lib. 15. cap. 6. *Oleum in tabulato*, congeſta nimirum oliua, in-
D quit, *minui, deteriusq; fieri: item & in amurca & fracibus: hæc ſunt carnes & inde fæces*. Igitur oliuis non compreſſis haberi oleum nequit; quin potius oliuæ putreſcant, neceſſe eſt, quibus corruptis amurcæ plus, quam olei exprimetur: olei inquam fæculenti, impuri, ac ſordidi, à lucernis ſacri Candelabri ex Dei præſcripto omnino reſpuendi. Quæ igitur Abulenſis de oleo ex ſe fluẽte excogitauerat, doctrina omnino ruit. Si verò oliuæ cõmuni more in trapetis ex ratione artis oleariæ,

mola tundantur, atque in torculari expreſsæ fuerint; vna cum A
oleo, amurcam quoque fluere neceſſe eſt; ac propterea nequaquam puriſſimum, lucidum, clarum, defœcatum, & ab omni macula alienum, exprimetur oleum; quale Deus præceperat ad vſum ſacrarum lucernarum ſibi parari. Quamobrem ex tribus oleorum generibus, ab Abulenſe inſinuatis, nullum illorum Dei candelabro accommodatum erit.

Noſtra verò de hac re ſententia, oliuas non quaſcumque; ſed
ſub ipſa maturitate ex olea lectas, modo quo capite præceden- B
ti docuimus, contundendas vtique fuiſſe affirmat: quia alias oleum haberi nequiuiſſet. Hoc apertè Deus locis iam citatis aperuit hebraica dictione כָּתִית: quam dictionem explicantes Septuaginta dixerunt, καθαρὸν κεκομμένον εἰς φῶς, ideſt, *purum, contuſum in lumen*. Et in Vaticano exemplari cap. 27. Exodi legimus, *defæcatum, purum, contuſum*: quod etiam vi dictionis eiuſdem, probare poſſumus; quæ cum à radice כָּתַת for-
metur; hæc autem *contudit, minutiſsimè contriuit*, & *diligentiſ-* C
ſimè attriuit, ſignificet; oliuas ad parandum oleum pro Candelabro omnino contundendas fuiſſe inde liquido conſtat. Quo autem inſtrumento oliuæ iſtæ, molanè, an pilo conterendæ forent, ſub iudice minimè cenſetur. Interpretes enim, & expoſitores omnes, communi quodam conſenſu, cum exemplari vulgato, pilo in mortarijs oliuas conterendas affirmant. à quo communi ſenſu, vulgati exemplaris accedente
authoritate, nunc mihi nequaquam recedendum putaui. Chal- D
daicus Paraphraſtes habet דַּכְיָא כְּתִישָׁא. Qui locus, me iudice, non rectè ab interprete illius paraphraſis in regijs interpretatur his verbis: *Mundiſsimum de oliuis contuſis*. Sed dicendum fuiſſet, *contuſum, & mortario quaſſatum*. Prior enim dictio דַּכְיָא *contundere* ſignificat: poſterior כְּתִישָׁא *conterere in mortario* valet. Quamobrem vocabula illa quaſi ſynonima repetuntur cap. 27. Exodi, ad oſtendendam diligentiam, ac ſtudium,

A dium, quod in contundendis, ac conterendis oliuis, nec non
etiam in præparando illud genus olei adhiberi oportebat.
Nam & ex Rabbinis M. Marin. in dictione כתית docet,
Oleum hoc ex baccis oliuarum fieri ſolitum, in mortario bac-
cas conterendo; ea tamen lege, quod priores tantum, ex ea
materia, olei guttas ad Candelabri lucernas aſſumerentur.
Non enim longius contritio protrahebatur; ne cum oleo, ali-
quæ etiam profluerent fœces; neve aliquid impuri oleum
B haberet. Eapropter ſanctus Hieron. methodum parandi hoc
oleum præ oculis habens: *Oleum* cum ſacro noſtro Interpre-
te *pilo contuſum*, hoc appellauit. Vt enim verè docet Carthuſ.
in cap. 25. Exod. hoc mundius eſt, quam quod mola expri-
mitur.

Verum non quæcumque oliuæ, vt tunderentur in hoc mor-
tario, aſſumebantur; ſed vt diximus, quæ potius eſſent ſub
ipſa maturitate; nigredine nondum inchoata, *incipiente enim*
C *nigreſcere, minimum amurcæ*, inquit Plin. loco iam citato cap. 1.
ante eam nihil. igitur ad exprimendum oleum, quod omni
careret amurca, pro Dei candelabro; non erat expectanda ni-
gredo, ſed nec ad tabulata oliuæ deferebantur; vt hic matu-
ritatem, quam ſub dio non receperant in arbore, in tabulato
expectarent: quin potius tundebantur antequam matureſce-
rent, vt oleum perfectius, lepidius, ac defœcatius haberetur:
quanto enim maturior bacca, tanto pinguior ſuccus, minuſq;
D puri in oleo, ex Plin. c. 15. Oleũ quã acerbiſſima oliua optimũ
fieri dixit ibidem, & cap. 3. dixerat, *Suus quidem oliuæ ſuccus
oleum eſt; idq; præcipuè ex immaturis intelligimus*. Hoc enim
nobiliſſimum illud oleum eſt, quod Omphacinum ab aucto-
ribus communiter appellatur. De eo Dioſcor. lib. 1. cap. 8.
Eſt enim ὄμφαξ immatura vua. Hinc à ſimili oleum ex im-
maturis oliuis Omphacinum dicitur. Sed ex Omphacinis
oleis illud, quod nouum, odoriferum, ac non mordax fuerit;

hoc cæteris excellentius erit ex doctrina Dioſcor. ibidem. A
Cum igitur Deus opt. max. pro ſuo ſacro Candelabro oleum ſibi puriſſimum, ac lucidum, quiq; præſtaret cæteris omnibus, parari iuſſiſſet: vtique de oleo hoc Omphacino, quod ex oliuis adhuc immaturis, maturitati tamen vicinis, exprimebatur, ac extrahebatur; diuinum præceptum in ſacris libris accipiendum fuit. Hoc etiam non obſcurè colligitur ex Hebraica dictione זַךְ *zachx*, quæ correſpondet dictionibus *lucidiſsimum, ac puriſsimum*; quæ in noſtro vulgato habentur. B
Illa enim hebraica vox, ſiue à radice זָכָה *zachah* deriuetur, vt nonnulli putant; ſiue à radice זָכַךְ *zachahx*, vt alij arbitrantur; vtrobique oleum defæcatum, purum, ſine labe, ſine fæce, & ſine quacumque alia macula ſignificabit; oleum nimirum omnino purgatum, & clariſſimũ. Quamobrem Septuaginta in Regijs Biblijs habent ἔλαιον ἐξ ἐλαιῶν ἄτρυγον καθαρόν, ideſt, *Oleum ex oliuis defæcatum, dilucidum*. quæ omnia de Omphacino tantummodo oleo accipi poſſunt: quo qui- C
dem oleo, ex diuino præcepto, ſolummodo vti licebat, tam Sacerdotibus ad ſacri Candelabri lucernas, quam filijs Iſrael in oblatione olei *ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum*: vt in ſacris pertractandis rebus, ſacris quoque vtamur verbis.

D

CAP.

A

CAP. VI.

Lucernarum cultus & religio ex ſacris & prophanis oſtenditur.

Ad loca Num. 4. *Iſta ſunt onera filiorum Cahat in tabernaculo fœderis: ſuper quos erit Eleazar filius*
B. *Aaron Sacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas.* Baruch. 6. *Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullas videre poſſunt.* Matth. 22. *Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties.* Et ad alia plura.

MVNERA Eleazari filij Aaron cap. 4. Numerorum recenſentur; in his illud vnum ad lu-
C cernæ vſum, quod oleum pro concinnandis, & apparandis lucernis eius eſſet curæ. *Iſta ſunt onera filiorum Cahat in tabernaculo fœderis,* dicitur in ſacro textu, *ſuper quos erit Eleazar filius Aaron ſacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas.* Nos de oleo dum agimus, vſum inquiramus ad lucernas, & lucernarum religionem; ita tamen vt ſecernamus lucernas à lampadibus; non enim pro eodem accipienda ſunt. Quòd autem
D latinè *lampas* dicitur, לַפִּיד *lapid* hebraicè explicatur; græcè λαμπὰς appellatur. quæ vox licet promiſcuè ſumatur apud authores maximè Poëtas, nimirum pro face, tæda, aut lucerna; propriè tamen ſignificat inſtrumentum in vaſe ſuſpenſum; accenſum igne, & oleo fotũ ad nutrimentum luminis. quamobrem non niſi de vitreo vaſe propriè dicitur; quod vndique fulgeat, ac ſplendeat; quales ſunt faces, quæ in cœlo ardent. Lampades dictæ, teſte Plinio lib. 2. cap. 26. & in iure pro illo

genere

genere vaſorum, de quibus loquimur, ſunt lampadarij ſcri- A niorum. De lãpadibus nihil nunc ad nos attinet, de illis infra lib. 4. redibit ſermo. De lucernis quæ נֵרוֹת hebraicè vocãtur in plurali, & נֵר in ſingulari, λύχνος gręcè: de his ſermo eſt in ſacris oraculis; cum de præparatione olei, & eiuſdem vſu agitur: quæ cum à lampadibus diſtinguantur, & lucerna propriè dicatur inſtrumentum aliquod metallicũ, in quo poſito oleo, & parato lychno nutritur ignis; vt omnes qui ingrediuntur, lumen videant; de hac, quæ ad Religionem ſpectant, co- B gnoſcere tentabimus.

Mentitur Athenæus lib. 15. cap. 20. dicens: οὐ παλαιὸν δ᾽ εὕρημα λύχνος, *lucernam non fore perantiquum inuentum.* nam Æropus Macedoniæ Rex ſubtiles menſulas, & lucernulas vbi vacabat, fabricando tempus traducebat; auctore Plutar. in Demetrio. Quamobrem niſi fortè Athenæus loquatur de lucerna penſili, ſiue de lanterna, non erit audiendus. nam vſus lucernarum, ac olei in nutrimentum ignis, apud veteres tam ſacræ, C quam prophanæ Religionis ſectatores apertiſſimis, pluribusq; monumentis vetuſtiſſimus apparet; nec non etiam frequentiſſimum fuiſſe ex earumdem vſu perſpicuum eſt.

Sacrum verò aliquod portendiſſe lucernã tam Gręcis, ex teſtimonio Suidæ; quã Latinis ex auctoritate Senecæ de vita beata cap. 27. certum eſt: præſertim ex monumentis Ægyptiorum, penes quos adeo frequens hæc conſuetudo fuit; vt ſola lucerna Ægyptiæ Religionis hieroglyficum teneret; teſte Beroaldo in D lib. 11. Apulei. ea fortaſſe de ratione, quod ipſi ad cultum idolorum cum primis lucernis vterentur: vel quia lucernarũ vſus ab Ægyptijs, ad reliquas tranſlatus nationes ſentiant plurimi. In quo quidem fuerunt adeò ſuperſtitioſi Romani apud Plutar. lib. 7. ſympo. 14. vt lucernam extinguere religio eſſet. quamobrem oleo poſito inextinctam lucernam dimittebant; quouſque ignis oleum conſumpſiſſet, & deficiente

nutri-

A nutrimento, ipſa quoque deficeret flamma. ſiue id reuerentia ſacri ignis facerent, vt dicebat apud Plutar. Ceſernius, ſiue vt Lucius ibidem, ne viderentur necem inferre elemento quodammodo animato; ſiue denique ne lucernam extinguentes, lucem alijs inuidere exiſtimarentur; quod ibidem affirmabat Florus. Quæcumque autem ratio ex illis verior ſit, parum noſtra intereſt: ſufficiat, cultus gratia, lucernam inextinctam dimittere, veterum fuiſſe conſuetudinem.

B Verum ad Ægyptios redeamus, in lucernis colẽdis cæteris religioſiores. Herodotus enim, ſuam ob antiquitatem apud Græcos Hiſtoriarum Pater appellatus, in medium ex Aegyptiorum antiquitatibus aliquid pro lucernis afferat. Is enim cuiuſdam diei feſti ſolemniſſimi apud Aegyptios meminit; qui feſtus dies, Accenſio lucernarum dicebatur; quod noctu ſub dio per vniuerſam Aegyptum lucernæ ſale imbutæ, oleo plenæ, elychno quam optimè inſtructæ accenderentur: eaq; C luce lucifer, ſolemq; orientem attingerent. De hoc die feſto, illiusq; ſignificatione aliter, atque aliter authores cenſent. Sunt qui putent lucernas has, ab Aegyptijs accendi ſolitas in honorem Vulcani, quem ignis inuentorem eſſe cũ exiſtimaretur; & in Aegyptũ regnaſſe ſacerdotes illius Regionis apud Apuleium crederent; de quibus Lipſius conſuli poterit lib. 1. elect. lucernas accendere; & feſtum diem ſolemniſſimum illius gratia inſtitutum concelebrabãt. Sed vnde lamenta, eiu-D latus, & lacrymæ, de quibus Lactan. Firm. lib. 1. diuin. inſt. cap. 21. quid nam hæc cum Vulcano? certè nihil.

Arbitrantur alij, ad inquirendum cum Iſide, Oſyridem lucernas accendere conſueuiſſe Aegyptios; huiusq; gratia lacrymabilem feſtum diem ab ipſis inſtitutum. Hunc Iouis filium crediderunt; Iſydemq;, vt placet Lactantio ibidem, habuiſſe matrem, ſeu vt alijs placet, vxorem fabulantur. Quod verò vterque beneficijs maximis Aegyptum affeciſſet; diuinos ab il-

lis

lis populis promeriti ſunt honores. Iſidem namque litteras, A
litterarumq; vſum excogitaſſe, Aegyptijsq; tradidiſſe affirmant: Oſyridem verò varias artes ad vitam excolendam à ſe inuentas eos docuiſſe. tamq. religioſum Iſidis numen habebatur, vt morti obnoxius crederetur, qui illius aditum penetrare auderet. Pauſanias id ſcribit, dicens: τότε οὖν τὸν ῥωμαίων ὃς ἐπετέτραπτο Αἰγύπτου ἄνδρα ἰέναι χρήμασιν ἀναπείσαντα ἐς τὸ ἄδυτον καταπέμψαι τῆς Ἴσιδος τὸ ἐν κόπτῳ. καὶ ὁ ἐσπεμφθεὶς ἀνέστρεψε μὲν ἐκ τοῦ ἀδύτου διηγησάμενον δὲ ὅποσα ἐθεάσατο, καὶ τοῦτον αὔτικα ἐπυνθανόμην τελευ- B
τήσαντα. hoc eſt: *Tunc igitur cum Romanus quidam gubernaret Aegyptum, hominem mercede conductum miſiſſe in aditum Iſydis, quod eſt in Kopto: & rediÿſſe quidem; ſed mox vt narrauit, quæ vidit, & hunc ſubito mortuum fuiſſe.*

Quærebant verò Oſyridem Aegyptij inter nocturnas tenebras, quod ab Antiphone Aegyptio, vel vt Seruius ait, à Theſiphone fratre aliquando occiſus, non modico tempore ab Iſide lacrymis comitata, ac eiulatibus quæſitus fuerit. Cumq; C
Aegyptij permutatis nominibus, Solem Oſyridem dicerent; vt tradit Euſeb. lib. 10. de præparatione Euang. & Iſidem Lunam, vt etiam apud Apul. lib. 11. ipſamet Luna affirmat; quæ quidem diuerſarum gentium, diuerſas ibi de ſe afferens opiniones, & nomina: tandem ait: *Et qui naſcentis Dei Solis inchoantibus radÿs illuſtrantur Aethiopes, priſcaq; doctrina pollentes Aegyptÿ, cæremonijs me propriam, proprÿs percolentes appellant vero nomine Reginam Iſidem.* Quamobrem in plenilunio ſub D
dio inter tenebras nocturnas, quaſi Lunam, ideſt Iſidem, comitarentur; lucernis accenſis magno cum luctu perditum Oſyridem requirebant. Credebant enim hoc cultu, & hac religionè arua fœcundari, Nilumq; excreſcere: ſcribit id Pauſanias ſe accepiſſe à quodam Phœnice. ἄγειν τῇ ἴσιδι αἰγυπτίους τὴν ἑορτὴν, ὅτε αὐτὴν τὸν ὄσιριν πενθεῖν λέγουσι τηνικαῦτα δὲ, καὶ ὁ Νεῖλος ἀναβαίνειν σφίσιν ἄρχεται, καὶ τῶν ἐπιχωρίων πολλοῖς ἐστὶν εἰρημένα

ὡς

A ὡς τὰ αὔξοντα τὸ ποταμὸν, καὶ ἀρδεῦντας ἀρούρας ποιοῦντα δάκρυα ἐστὶ τῆς ἰσίδος. hoc eſt: *Agere Iſidi Aegyptios feſtũ; quando ipſa Oſiridem lugere dicunt, & illis quidem diebus Nilũ incipere creſcere dicũt, & multi incolarum dicunt augmentũ fluminis, & inundationẽ agrorum, lacrymis Iſidis fieri.* Quamobrẽ, vt puto, plurimũ lamentabantur, & copioſis lacrymis feſtũ hunc cõcelebrabant; vt plurimum excreſceret Nilus agriq; fœcũdarẽtur. Inde dixit Stat. lib. 1. Theb.

. . . . melius votis Mareotica fumat

B *Coptos, & ariſoni lugentia flumina Nili.*

Lugentia flumina dixit, ſiue propter Oſirim, quem ſuſpirijs & eiulatibus quærunt; ſiue quia irrigationem Nili, Aegyptij vſque ad veros planctus efflagitant.

Nam ſacerdotes Aegyptiorum, deglabrato corpore, ſua pectora tundebant; quemadmodum Iſidem, cum Oſiridem amiſit, feciſſe putabant. quot annis illum perdebant, quot annis eumdem quærebant. Inde dixit Lucan.

C *. . . . . numquamq; ſatis quæſitus Oſiris.*

Sole mox oriente inuentum Oſiridem cum gaudio excipiebant, ac plauſu proſequebantur.

At ſi mihi diuinare liceret, & ex ſacris oraculis de hoc feſto lucernarum Aegyptiaco coniectari poſſem; dicerem profecto feſtum hunc lucernarum apud Aegyptios; Feſtum, inquam infeſtum, ac nefaſtum, lacrymis, atque ploratu ab ipſis proſequutum extitiſſe, in memoriam illius necis, quam Deus D ad abducendos filios Iſraël, debacchando in Aegyptum, primogenita quorumcumque, tam hominum, quam brutorum morte mulctauit. Tunc enim Pharao Rex ſub media nocte, totaq; Aegyptus, luctu, ac lacrymis conſperſa, è ſtratis ſurgentes, accenſiſq; lucernis necatos filios lamentabantur, filioſq; Iſraël exire cõpellebant de terra Aegypti. Ita de hac re ſacra loquuntur oracula. Exod. cap. 12. *Factũ eſt autem in noctis medio; percuſſit Dominus omne primogenitũ in terra Aegypti à primogenito*

Pha-

Pharaonis, qui in ſolio eius ſedebat; vſque ad primogenitū captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitū iumentorū; ſurrexitq́; Pharao nocte, & omnes ſerui eius, cunctaq́; Aegyptus, & ortus eſt clamor magnus in Aegypto, neq. enim erat domus, in qua nō iaceret mortuus. A
Nec ſua id caret coniectura; potuit enim fieri, vt primogenitus is Pharaonis, qui mortuus eſt, Oſiris appellaretur: nam de Oſiride Aegyptio loquitur Diodor. Beroſus, & in eo Anian. Pharaonis verò appellatio pronomen erat, ſiue nomen dignitatis, ac Imperij Regum Ægyptiorū. Auorū igitur memoria, B qui Oſirides dicti fuerant, primogenitum quoque illū à Deo interfectum, qui Oſiris dici potuit, deploraſſe illos puto. Nam de Oſiride, qui vna cū ſorore vſum frumenti, aratrum, & alia ad humanæ vitæ cultū Aegyptios, aliaſq́; gētes docuit, loquitur Beroſus Babylonicus, & cū Diodoro Anianus. Quod verò conuenientia nominis errorem afferre potuerit, & vni recentiori Oſiridi tribueretur, quod alteri antiquiori debebatur, in rebus adeo perantiquis, mirum nequaquam eſſe debet. Quod ſi C vni coniecturæ alia addatur; apertiora fient, quæ de hoc feſto lucernarum, cum nece Aegyptiorum ex diuinis oraculis tradidimus. Nam quod feſtus hic lucernarum in plenilunio celebraretur, teſtis eſt Apuleius lib. 11. qui *circa primam fermè noctis vigiliam*, inquit, *experrectus, pauore ſubito præmicantis lunæ, candore nimio completum orbem, commodum marinis emergentem fluctibus*. Quemadmodum & exitus filiorum Iſraël ex Aegypto plenilunij tempore in Martio contigiſſe, ſacra tradidere oracula. Quod etiam de Nili inundatione circa ea D tempora fieri ſolita, ſcriptores communiter affirmant; nec male nos coniectaſſe, nec omninò diuinaſſe oſtendet: quin potius veram infauſti lucernarum feſti apud Aegyptios nos rationem tetigiſſe, perſpicuum faciet.

Quæcumque verò fuerit accendendarum lucernarum apud Aegyptios ratio, pompæ Iſidis apparatus intueamur, vt in ea

pom-

A pompa lucernarum cultum & religionem agnoſcamus. Eius pompæ meminit Apuleius lib. 11. dicens: *Magnus præterea ſexus vtriuſque numerus, lucernis, tædis, cereis, & alio genere facium, luminis ſyderum cæleſtium ſtirpem propitiantes*. Infra verò Antiſtitum illius Religionis apparatus ſcribens: qui quidem ſacratiora, ac venerabiliora in pompa deferebant, lucernam venerabiliorem ac præſtantiorem, tum ratione materiæ, tum Religionis, in manibus dignioris Antiſtitis collocat, dicens:

B *Quorum primus* (ſupple Antiſtitum) *lucernam præmicantem, claro porrigebat lumine, non noſtris conſimilem, quæ veſpertinas illuminant epulas, ſed aureum cymbium in medio ſui patore flammulam ſuſcitans largiorem*.

Fueruntq; adeò ſuperſtitioſi Idololatræ, tam Ægyptij, quam aliarum nationum in vſu lucernarum, & lucernario cultu idolorum, teſtibus Clem. Alexan. lib. 1. Strom. Euſeb. lib. 10. de præparat. Euang. vt quamplurimas, non vnam, aut alteram

C illis appenderent lucernas. Quamobrem Lactant. lib. 6. diuin. inſtit. Idololatriam redarguens, multitudinem hanc lucernarum irridet. *Num igitur mentis ſuæ compos*, inquit, *putandus eſt, qui auctori & datori lumini candelas offert pro munere?* Et infra. *Vel ſi cæleſte lumen, quod dicimus ſolem, contemplari velint; iam ſentiant, quod non indiget lucernis eorum Deus; qui in vſum hominum tam claram, tam candidam lucem dedit*. Tertullianus quoque temporibus Apoſtolorum viciniſſimus,

D ex modeſtia Chriſtianorum, ſacra Gentilium irridens, lucernarum meminit, dicens: *Cur die læto non laureis poſtes obumbramus, nec lucernis diem infringimus?* Quaſi dicat, quemadmodũ apud vos Idololatræ in morem habetur. Quin & diem ſacrum, lucernis cum primis indictum de more Romanorum aperuit Seneca epiſt. 95. Gentilium ſuperſtitionem irridens: *Accendere aliquam lucernam ſabbatis prohibemus*, inquit; *quoniam nec lumine dij egere, & nec hominis quidem delectantur*

fuli-

fuligine. Ab hoc cultu eſt illud Poëtæ Lucretij, vt puto, & eſt A
apud Stuch. de ſacrificijs.

Tecta lucernantur florentia Numina ſertis.

Lucernari dixit obſoleto verbo Apuleiano, pro diſponere, &
ordinare lucernas, *florentia Numina ſertis:* tunc nimirum,
quando diebus feſtis, idola floribus de more ab idololatris co-
ronabantur. Hinc Ieremias propheta Dei in epiſtola, quam
dedit ad illos Iſraëlitas, qui captiui in Babylonem abducendi
erant: cauendum ſibi à falſo cultu idolorum apud Babylo- B
nios admonet. Et hac occaſione lucernarum meminit, di-
cens Baruch. 6. *Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex
quibus nullam videre poſſunt.* Et quidem multas, ait, ob illa-
rum multiplicem numerum: cum tamen Deus optimus ma-
ximus ſeptem tantum lucernas in candelabro vno, intra
Tabernaculum oleo apparandas iuſſerit. Exod. 25. *Facies &
lucernas ſeptem, & pones eas ſuper candelabrum, vt luceant ex
aduerſo.* Et illud idem de numero lucernarum dicit Exod. 38. C
vbi de operibus, & tabernaculo, opere Beſeleelis completo
ſermo eſt. *Fecit & lucernas ſeptem cum emunctorijs ſuis,* in-
quit textus, *& vaſa, vbi quæ emuncta ſunt, extinguantur.*
Quid autem ſibi velint lucere ex aduerſo, ſequenti capite
aperietur.

Prætereundum nequaquam cenſeo, quod vbi Dei cultus ſub
Salomone augeri cœpit, lucernarum quoque numerum au-
ctum legimus 3. Reg. cap. 3. his verbis: *Fecitq́ Salomon om-* D
*nia vaſa in domo Domini: Altare aureum & menſam ſuper
quam ponerentur panes propoſitionis; & candelabra aurea quinque
ad dexteram, & quinque ad ſiniſtram contra oraculum, ex auro
puro, & quaſi lilij flores, & lucernas deſuper aureas, & forcipes
aureos, &c.* Quod ſi decem candelabrorum aureorum opus,
eam ſeruauit formam, quam habebat Candelabrum ex Dei
præſcripto conſtructum à Moyſe pro tabernaculo, ſeptua-

A ginta iam lucernæ in templo Domini ſub Salomone conſtructo, accendendæ fuere; rectius; & vt puto verius, ſeptuaginta ſeptem fuere lucernæ templi Salomontici, tum ſacratioris numeri gratia, tum quia numquam legimus Salomonem conſumpſiſſe, aut vaſa aurea deſtruxiſſe, quæ ex præſcripto Dei confecerat, ac ſacrauerat Moyſes; auxit vaſorum numerum, illa minimè diruit. Quamobrem mihi perſuadeo Candelabrum à Moyſe conſtructum, Salomonem repoſuiſſe in
B templo; huic verò auguſtioris cultus gratia, decem alia à ſe nouiter conſtructa addidiſſe; vt ſeptuaginta ſeptem die, noctuq; arderent lucernæ in templo Dei.

Hinc lux hauritur loco ex Matth. 22. in quo Petro requirente à Seruatore noſtro, quoties ſibi dimittenda foret culpa peccanti in ſe proximo, ſufficeret ne ſepties dimiſiſſe? reſpondit Chriſtus: *Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties*. ideſt, in infinitum: eſt enim numerus ſeptenarius ſacer, & hiero-
C glyficum infinitatis; quapropter beati dicuntur *Terq; quaterq; beati*, vt incomprehenſibilem illorum beatitudo indigitetur. Infinitus verò numerus per ſeptenarium ſignificatus, in denarium deinde conuerſus ſeptuagies, & per denarium multiplicatus, magis infinitus redditur: hoc verò ſignificat ſeptuagies ſepties. Vt igitur indicaret Salomon diuinam gloriam in cælo, quæ in tabernaculo, & templo repræſentabatur, infinitam atque incomprehenſibilem fore, infinita quo-
D que luce frui, qui cum Deo ſine fine in gloria victuri erant, ſeptuagies ſepties in templo repoſuit lucernas.

D CAP.

CAP. VII. A

Sacrarum lucernarum forma oſtenditur .

Ad loca Exod. 25. *Facies & lucernas ſeptem , & pones eas ſuper Candelabrum , vt luceant ex aduerſo* . Baruch 6. *Lucernas accendunt, & quidem plures quam ſibi ipſis , quarum nullam videre poſ-* B *ſunt , ſunt enim velut trabes in domo* .

FORMAM harum, aliarumq́; veterum lucernarum cognoſcere , non erit, me iudice , iniucundum . Inter quæ,lucernam qua quærebatur Oſiris in pompa Iſidis,attendentes; ſub hac forma , illam nobis proponit Apuleius . *Quorum primus* , ſcilicet Antiſtitum , *lucernam præmicantem claro* C *porrigebat lumine , non adeo noſtris illis conſimilem , quæ veſpertinas illuminant epulas : ſed aureum cymbium medio ſui patore flammulam ſuſcitans largiorem* . Et quidem rectè Apuleius , ait , hanc Iſidis lucernam , quam deferebat Antiſtitum omnium primus ; nec omnino diſſimilem fuiſſe, nec omnino ſimilem illis , quibus more Romano , ac Græco veſpertinæ illuminabantur epulæ . Licet enim iſtarum quoque vas Cymbium appellari poſſet , Cymbæq́; formam ſeruaret , ſi tamen mono- D lychnis lucerna , vel ad ſummum bilychnis fuiſſet ; in eo tamen hæ differebant ab ea ; quod iſtæ , quibus vtebantur in cœnis, penſiles eſſent , ſuis ad trabes catenulis in laquearibus ſuſpenſæ . Quamobrem Poëta Didonis Regiam deſcribens,cum Aeneam ad conuiuium excepiſſet , ait:

. . . . . . dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi , & noctem flammis funalia vincunt .

Sido-

A Sidonius pariter ad eum antiquorum ritum reſpiciens lib. 9. in carmine; quod eſt ad Tonantium ſub epiſtola 13. dixit:

Petat alta tecta fumus
Veniente nocte: nec non
Numeroſus exigatur
Laquearibus corruſcis
Cameræ in ſuperna lychnus.

Et alter dixit, vt alibi iterum retulimus ex eodem Poëta:

B *Tecta lucernantur florentia Numina ſertis.*

Vt autem ad ſacra nos recipiamus. Licet enim quoties lucerna, aut lychnus ſumitur ab antiquis ſcriptoribus, de penſilibus illi intelligendi ſint. quemadmodum illud Statij lib. 1. Thebaid. occaſione ſacrificiorum.

Aſt alij tenebras, & opacam vincere noctem
Aggreſſi, tendunt auratis vincula lychnis.

Vincula legis tenſa aureis lychnis: candelabrorum autem C apud veteres nullus in cœnis vſus. tunc de lucernis penſilibus vincula intellige: è quibus dependebant, tectiſq; ſuſpendebantur; *tecta* ille dixit *lucernantur*; *laquearia* Virgilius, & Sidonius, dixere; *tendunt vincula*, ait Statius; quia è trabibus ſuſpenſæ, tam in cœnaculis, quam in tectis ordinabantur lucernæ.

Huius quoque cultus in Idolis, lucernarumq; æratarum, quales ſunt, quas expreſſimus, meminit Plinius lib. 34. cap. 3.

D *Placuere & lychnuchi penſiles*, inquit, *in delubris, aut arborum modo mala ferentia lucentes, qualis eſt in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum, in Gime dicauerat eidem Deo.* Qui lychnuchi ac lucernæ à laquearibus, ac trabibus ſuſpenſæ in templis Idolorum, ſtatuarum facies illuſtrabant.

Hinc Ieremias in epiſtola, quam ſcripſit ad eos, qui captiuos abducendi erant in Babylonem: loquens de lucernis in cultu

idolorum accenſis: cum dixiſſet, *lucernas accendunt, & quidem plures quam ſibipſis.* habita ratione inſenſibilitatis non minoris in idolis, quam in trabibus lucernarijs, quodq; lucernæ non magis trabes, quam idola illuſtrabant; nec vni potius, quam alteri vſui erant, ſubintulit: *Quarum nullam videre poſſunt; ſunt enim veluti trabes in domo.* A

Tribus verò catenulis ſuſpendebantur hæ lucernæ, ſi fuiſſent bilychnes, vel plurium elychnorum: quin etiam, cui nam Deo lucerna dicata foret, ad tergũ earumdem ſculptura, ſiue celatura alicuius imaginis, aut hieroglyfici declarabatur. Moueor duabus lucernis æneis perantiquis, quæ Romæ habentur in Muſeo antiquitatis, perilluſtris Domini Franciſci Gualdi Patritij Ariminenſis, Equitis ſancti Stephani, & ad familiaritatem Cubiculariam quattuor Summorum Pontificum adſciti, Leoni quidem XI. ad intima cubiculi, Pauli verò V. & Gregorij XV. necnon etiam D. N. Vrbani VIII. ad extima cubiculi familiaris; viri ob plurima monumenta veterum conquiſita, domiq; ſeruata, de re antiquaria optimè meriti. Harũ lucernarum altera initia naſcentis Eccleſiæ oſtẽdit. Chriſti enim charactere inſignita eſt: eo nimirũ, quod in labaro vſum fuiſſe Conſtantinum, ex nummis antiquis cognouimus. Eſt apud me vnum Conſtantis Auguſti, hac icone inſignitum. B C

D

In cuius labaro Chriſti nomẽ hieroglyfice inſculptum cernitur; vt victoriam, quam in re nauali potitus fuerat Conſtans, Seruatoris ope illam ſe adeptum fateretur. nam Chriſtiani quidem omnes, etiam Latini, à Græcis characteribus mutuatis, per multos annos eiſdem vtebantur, vt hieroglyficè Chriſti

Ser-

A Seruatoris nomen fidelibus venerandum, atque colendum exhiberet: hoc nimirum ☧ quod primarias Chriſti nominis literas, quæ ſunt χ, & ρ, ſibi vendicat. quo ſanctiſſimo nomine galeas, clypeos, ſigna quoque ornaſſe Conſtantinum Magnum, reliquoſq; illius ſucceſſores numiſmata plurima, aliaq; illius ſæculi antiquiſſima monumenta paſſim teſtantur. quamobrem lucernæ pariter ſacris vſibus deſtinatæ, ſacra illa nota ſignabantur, ad inſtar huius, quam hac icone contem-
B plandam proponimus.

C

D

Nec quemquam admirari oportet, quod Chriſtiani ſuis in Oratorijs, vbi conuenire ſolebant, his tunc vterentur lucernis. paulatim enim idololatriæ ritus, qui Fidei non repu-

gnabant, nec doctrinæ, aut maiorum inſtitutis; (quod & Paulus in epiſtolis ſæpè docet) à prophano ad ſacrũ vſú transferentes, noſtri maiores expiabant: & quæ apud Idololatras ratione cultus impia erant; pietatem ſacro vſu induebant apud fideles. A
Alia eiuſdem omnino formæ prophana lucerna bilychnis, teſtatur, quæ de prophanis diximus lucernis; iacentem Venerem à tergo, è regione elychniorum habet; vt vel Veneri dicata lucerna cenſenda ſit; vel etiam (quod verius exiſtimo) lucerna hæc, vna ex his fuerit, quarum vſus erat penes proſtitutas in lupanaribus. Mos enim fuit apud Romanos lucernas in lupanaribus accenſas, ad lupanaris notam in fornice ſuſpendere. cuius prophani & laſciuientis ſæculi vſus teſtem habemus antiquiſſimum Tertul. lib. 2. ad Vxorem: vbi de Chriſtiana muliere à peſſimis idololatris pertentata, & ad libidines prouocata, ait, *Procedit de ianua lacerata, & lucernata, vt de nouo conſiſtorio libidinum publicarum*. Quibus Tertullianus innuit, quantis irritamentis ſanctas Chriſti famulas impij gentiles proſtituere conarentur. B C
Lucernarum in lupanaribus rationem eruditiſſimus Lipſius lib. 1. elector. cap. 3. eam affert; quod ſub veſpera, & non ante, hora diei nona & vltra, copiam ſui facere proſtitutis mulieribus liceret. Argumento ex his conſuetudinibus ſumpto in Apologet. Tertullian. Idololatrarum ſuperſtitionem in ſacris redarguens; vſum lucernarum accendendarum diebus feſtis in proprijs domibus irridens, *Honeſta res*, inquit, *ſolemnitate publica exigente, inducere domui tuæ, habitum alicuius noui lupanaris*. Hoc autem inclamabat Tertullianus, quia diebus feſtiuis, non ſolum in pompa lucernis, lampadibus, tædis, ac facibus vtebantur idololatræ; vt ex Apuleio vidimus; verum etiam ſinguli ianuas, ac ædes, penſilibus lucernis ornabant. hinc à lucernis argumentatur Tertullianus, & ex illorum inſtitutis, inſtituta eorumdem reprehendit. D

Illa-

A Illarum lupanarium lucernarum vnam, hanc fuiſſe à Venere iacẽte,ac laſciuiente,ſumpta coniectura,exiſtimo. in his enim quæ Idolis ſacrabantur lucernis, ſtans idolum conſpiciebatur. Venerem ſtantem, lucerna Veneri ad vſum altaris, ac tẽpli dicata, monſtraſſet; colendam ac venerandam Venerem exhibuiſſet; non verò nudam, non laſciuientem, non iacentem,ad luxuriæ libidinisq́; incitamentum Veneris ſimulachrũ conſpiceretur. cum igitur in hac noſtra lucerna laſciuiens Ve-
B nus exhibeatur; propterea ad lupanaris vſum hanc conſtitutam lucernam cenſuimus,quam hic delineatam exhibemus.

C

D

In ſacris verò Oraculis, in quibus verus Dei cultus docetur, candelabra legimus, non penſiles lucernas. *Candelabrum*, ſupple, faciant, *ad luminaria ſuſtentanda vaſa illius & lucernas*, inquit Moyſes Exod. 35. quale etiam Græci, Thebis ſuo Apollini dicauerant, arboris formam præferens, vt tradit Plin. lib. 34. cap. 3. quã Candelabri formã à diuinis oraculis, Moyſisq; libris, vt puto, emendicauerant. Candelabri enim vſum & formam è cœlo delapſam cognouimus: nam & Verbum ipſum filium Dei, ambulantem in gloria; cuius typus erat tabernaculum Moſaicum, ac Templum; in medio ſeptem candelabrorum, ambulaſſe Ioannes affirmat; nequaquam verò in medio ſeptem lucernarum. Verum quia candelabra hæc, quæ vidit Ioannes in cœlo; quæq; Salomon in Templo à ſe conſtructo repoſuit; quorum vnus in tabernaculo erexit ex Dei præſcripto Moyſes, ſeptem illuſtrabantur lucernis: harum formam inquirere pergratum futurum ſpero. quod quidem ſtudium eo gratius, & diligentia eo iocundior, quo obſcurior, quove difficilior. A B C

Nihil de hac re doctiſſimus Ribera lib. 2. de Templ. cap. 12. vbi agit de Candelabro Domini. Torniellus diligentiſſimus ſcriptor ſub anno Mundi 2544. agit de Candelabro. *Cæterum forma lucernarum*, inquit, *quemadmodum & emunctoriorum, & vaſorum item, in quibus emuncta extingui abſque vlla maleolentia poſſent; neque in ſacris libris, neque à Ioſepho deſcripta inuenitur; forte quia ad formas talium rerum eo tempore vſitatas, hæc facta fuerint. quales vero eſſent certo ſciri non poteſt.* D. Sacer verò textus Exod. 25. ita de his: *Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo.* Ratio difficultatis eſt ob ſitum elychnij in ipſa lucerna, quæ figuram ſcyphi acuminati, ſeu clarius cymbæ potoriæ cum retineret, nucis nimirum amygdalinæ: in his verò elychnium, vel in altera extremitatum haberi, vel in medio ſtatui poſſit: hinc

A hinc de forma lucernarum ratio dubitandi exurgit. Illa enim, quam omnium Antiſtitum primus deferebat, ***aureum erat Cymbium***, inquit Apuleius. Erat autem Cymbium poculi genus, ad modum nauigij, non quidem ad nauigationem, ſed ad piſcationem accommodati. eſt enim Cymba, vnde Cymbium dicitur, nauis piſcatoria, ſiue tranſitoria, vtraque extremitate anguſta, in acutum tantiſper deſinens; cuius medium latius ſeſe aperit. Quod ipſe quoque Apuleius expli-
B cuit, dicens: ***Sed aureum Cymbium medio ſui patore flammulam ſuſcitans largiorem***. Itaque hæc lucerna Apuleiana, quamuis in extremis ſuis partibus anguſta, & lychnis in his extremitatibus peraccommoda foret: quia tamen ab ea parte nec lychni aderant, nec flāma excitabatur, bilychnis non fuit appellanda; ſed potius monolychnis: quia medio ſui patore, vbi latius expandebatur, flāma ſurgebat: flamma, inquam, largior, largiori lychno parata, largiori fota oleo, propria etiam, vt puto, ſub-
C ſtentata baſi, vt & manibus ab Antiſtite deferri, & per ſe ſtare poſſet: ad inſtar poculi, quod Cymbium à veteribus dicebatur. quam lucernam hac icone exprimendam duximus.

D

Non ita lucernæ Candelabri ſancti, quæ licet monolychnæ eſſent, non tamen Ægyptiacæ Iſidis lucernam ex Apuleio imitabantur; quia ſi flāmmam in illarum medio excitaſſent, fru-

fruſtra adderentur illa verba in ſacro textu: *Et pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo.* Quorum verborum ſenſus, vt apertior fiat, afferantur verba ex Hebræo textu: וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ idest: *Et impones lucernas eius ſuper Candelabrum, & facies lucere ſuper latus faciei illius.* Cum igitur Candelabrum vnius, eiuſdemq; eſſet proſpectus ac formæ, tam ab vno, quam ab alio latere, ſex prodeuntibus ex vno ſtipite ramis eiuſdem omnino operis, quocumque verteris Candelabrum, eiuſdem facies diceretur, vt hac icone patet.

A B

C

D

A Nam excitata flamma in medio lucernarum æquè luceret, ac micaret Candelabrum ab vno quam ab alio latere, nec facies & tergum illi adſcribi poſſet: quamobrem fruſtra additum à Deo fuiſſet in textu, ad explicandam ſituationem Candelabri, *Et facies lucere lucernas illius ſuper*, ideſt ad latus, verſus quem vertitur *facies illius*, ſupple Candelabri. Excitata igitur flamma in lucernis, facies Candelabri inquirenda remanet.

Paraphraſtes Vatablus: *Vt luceant ad latus faciei eius*. illum
B locum interpretatur, & addit, *Hebraiſmus eſt, prout verſus eam partem lumen emittant, ad quam verſum erat Candelabrũ*. Vt igitur difficultas tollatur, videndum eſt, quæ dicenda ſit facies Cãdelabri. id ex forma colligi nequit; quod ea eſſet omnino ſimilis, & æqualis ab vtroque latere. Igitur ab elychnio lucernæ in medio ſtipite conſtitutæ, quæ ſit facies Candelabri, me iudice, colligenda eſt. quo enim illud verteretur, Candelabrum faciem vertiſſe, certè dicendum fuit: & reliquæ lucernæ
C ſuo elychnio, in eam partem vertendæ erant. Quamobrem *& imponent lucernas, & lucebunt ab vna facie*, dixere Septuaginta in exemplari Vaticano, & rectè quidem: nam illud relatiuum *illius* noſtri vulgati, quod hebraicè per affixum הָ exprimitur, in illa dictione פָּנֶיהָ, cum ſit generis fœminini, non poteſt referri ad menſam, quæ hebraicè שֻׁלְחָן dicitur, & eſt generis maſculini. Igitur neceſſario refertur ad Candelabrum, quod hebraicè מְנֹרָה dicitur, & eſt generis fœminini. Cum igitur
D facies Candelabri nulla dici queat, niſi illa, verſus quam flamma lucernarum excitatur, ad quam elychnium conuerſum conſpicitur; reliquæ quoque lucernæ illò dirigendæ erant; quò medij ſtipitis lucerna dirigebatur: ſicq; Candelabri facies, ac lucernarum forma perſpicua fiet, vt Candelabri hic delineati icone conſpicitur.

Quod

A

B

C

Quod autem monolychnæ eſſent iſtæ lucernæ Cãdelabri ſancti, apertiſſimo oſtenditur argumento: ſumpto tum à forma amygdalina lucernarum, in quam cõſentiunt ſcriptores omnes: tum quia ſi bilychnes fuiſſent lucernæ Candelabri ſancti, nulla appareret diuerſitas in lateribus ipſius, atque propterea eadẽ quæ ſupra rediret difficultas de illis verbis, *vt luceant ex aduerſo*, ſiue cum Hebræo legamus, *vt luceant ad latus faciei ipſiuſmet Candelabri*, quæ omnino ſuperuacaneè textus ſacer appoſuiſſet. Quod ne contingat, ea debet retineri forma harum D

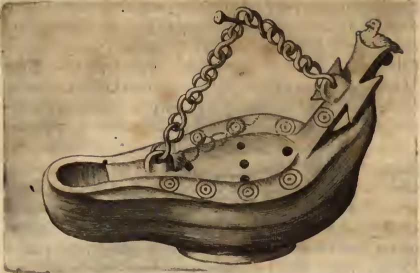
rum

A rum lucernarum; vt ab vna tantum parte elychnum,& flam-
mam admittere valeat; & quo media vertitur ſuis flammis,
conuertantur & reliquæ Candelabri lucernæ.

Cum verò ex Scripturis ſacris has lucernas fuiſſe amouibiles
à Candelabro, manifeſtum ſit: dicitur enim Leuit. 24. *Ponetq́,
eas*, ſupple lucernas, *Aaron à veſpere vſque in mane coram Do-
mino, cultu rituq́ perpetuo in generationibus veſtris. Super Cande-
labrum mundiſsimum ponentur ſemper in conſpectu Domini*. Si-
B militer ex cap. 25. Exodi, in quo agebatur de conſtructione
tabernaculi, & illorum quæ ad Dei, ſacrificiorumq́; cultum
pertinebant; certum eſt lucernas ſeorſum à Candelabro fuiſſe
conſtruendas. dicitur enim. *Facies & lucernas ſeptem, & po-
nes eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo*. Sic etiam
Exod. 27. dicitur: *Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt
vſque mane luceat coram Domino*. Igitur lucernæ opere ipſo
diſtinguebantur à Candelabro; & in Candelabro ſero atque
C mane collocandæ cum eſſent, amouibiles fuiſſe indubita-
tum erit.

Forma igitur mobilitati lucernarum peraccommoda inqui-
renda ſupereſt, ne quid intactum remaneat. Vel enim binis
catenulis in vnũ coeuntibus ſuſpenſa lucerna dimoueri, hinc
inde aſportari, collocariq́; poterat in ipſomet lilio; nam lilia
non tantum in ſummitate medij cernebantur ſtipitis, verum
etiam in ſingulis conſpiciebantur ramuſculis, atque bra-
D chiolis, quæ è medio Candelabri ſtipite erumpebant. nemo
igitur eſt, qui non videat catenulis ſuſpenſam lucernã imponi
Candelabro, deponiq́; potuiſſe. Eſt apud me lucerna ænea
exorientis Eccleſiæ, Spiritui ſancto ſub columbæ ſpecie dica-
ta; vt ex aduerſo roſtri lucernæ à tergo conſpicitur; quæ cate-
nulis etiam in ſupera parte aptatis ſuſpenditur: quibus quidem
catenulis hic collocari, hinc dimoueri, inde aſportari, vbique
appendi poſſe icon ipſa, quam hic tibi damus, aperit.

Mini-

A

B

Minimè tamen probamus lucernas Sanctuarij, huius extitiſſe formæ; quodq; ea catenula vel ſimili, ſacro Candelabro ſacræ lucernæ ſuperimponerentur, aut ab eodem dimouerentur. incongruum enim atque periculoſum, me iudice, cenſeretur; quod hinc inde penderent catenulæ, dum in Candelabro Dei lucernæ arderent: vereor namque, ne forte niſi ſubmouerentur catenulæ, adeo inflammentur, vt difficiles contactui redderentur; vel etiam caloris virtute, molleſcente auro, minus aptæ fierent ad onus ſubſtentandum, in deponendis atque apparandis lucernis: ac Sacerdos dum lucernas dimoueri putaſſet; vel ignito auro catenularum, eas dimoueri nequaquam valuiſset; vel perfractis catenulis, lucernæ, præter fas, ſolum peterent.

C

D

Magis verò ad rem facere puto, ſi forma amygdalina in ſacris lucernis retineatur, manubriolumq; illis à tergo adſcribatur: non quidem à ſupera parte, ne ad oleum immittendum infundibulis impedimento foret; ſed vel ad latera, vel à tergo, vt diximus. nam ſi manubriola hæc ſacrarum lucer-

narum

A narum annulis quibuſdam appoſitis ad digitos intromittendos deſcripſerimus; vereor ne liliorum folia in ſummis ſtipitibus lucernas excipientia, Sacerdoti collocanti, aut lucernam ſemouere volenti, impedimento eſſet. Quamobrem à tergo lucernæ, lamina per modum ligulæ protenſa ſi fuerit, ſimulq; ſuauiter erecta, gibboſa curuitate, vt digitis infra poſitis his ſubſtentata lucerna collocari, atque dimoueri poſſit; peraccómodam hanc extitiſſe formam putarem, & quam ſimilem ad

B eam, quam quærimus in Dei Sanctuario.

Vidi enim Maceratæ, dũ publicè ſacrã ibi Theologiam profiterer, in ea forma lucernam æneam antiquiſſimam; quæ fuit quondã Card. de Carpio; vtq; litteræ & notæ peruetuſtæ inſinuabant, à Iulio Cæſare Ioui ſacra iã fuerat. cælaturæ erat veteris admodum inſignis; vt nihil ſupra excogitari, aut deſiderari poſſet. Nolui propterea poſteros, antiquitatisq; ſtudioſos huius lucernæ iconem deſiderare: ideò hic eius lucernæ non ſolum

C integram delineandã curauimus cælatam iconem; verum etiã ſingulas illius partes, atque latera, vt in illius delineatam formam, perfectæ celaturæ opus admireris. Erat lucerna hæc ad nouem digitos longitudinis extenſa; & tres tantùm in medio latitudinis: opus, vt puto, à quouis excellente Artifice noſtri ſeculi nulla ratione imitabile. totam hic delineatam vides.

D

Inqui-

Inquire nunc hic infra eiuſdem lucernæ partem ſuperiorem, A
in qua mira, ac ſubtiliſſima celandi arte, mulieres ſactum
Deo Priapo facientes ad ritus ſuperſtitioſos illius ſeculi cernimus, Tripodem, & Gallum Gallinaceum, mulierem quoque fere nudam euocantem Numen; alia coronata Numen coronat, ſacerdos alia Gallo gallinaceo iugulato, ſuppoſita, arbitror, patera; ſanguinem recipit; quæ verò capite demiſſo inter brachia, genibusq; poſitis medio indice ac pollice dextræ,
ſiniſtræ pollicem contrectare videtur; ſi diuinare liceret, digi- B
tum intinctum antea in ſanguine ad conſpergendum idolum; ea ratione comprimere putarem, Numinis propitiandi cauſa. Adſunt in infima parte circuli hæ notæ L. C. I. quid ſibi velint, aliorum iudicium eſto, viſo ſchemate, quod hic delineatum habemus.

C

D

Tantiſper lucerna inferius conſtringitur, atque in circulum ouatum proportionatæ formæ ad ſuperiorem deſcendit; ita tamen vt longitudo inferioris ouati, duorum digitorum cum dimidio non excedat quantitatem, latitudo verò vix ad duos pertingat digitos. latera illa, quæ hinc inde lucernam cingunt, cælaturis pariter ornantur, quas infra videbis. clauduntur denique medio in inferiori ouato hæ litteræ. C.I.C.I.O.M.S.

A quæ ſi fides habenda eſt his, qui de notis ſcripſerunt, hanc interpretationem recipiunt: Caj Iulij Cæſaris Ioui Opt. Max. ſacrum.

B

Reliquum eſt, vt eius latera intueamur, quibus inferior circulus ſuperiori coniungitur: in his enim lateribus luſus Naiadum
C atque Tritonum flautis, tubis, cytharisq; colludentibus, conſpicitur, ita ſubtiliter, & excellentiſſimè cuncta expreſſa, atque cælata, vt diligentius multo in ænea iſta cælata conſpiciātur, quam his lineamentis exprimere valeamus. Quia verò ſiniſtrum latus in totius lucernæ icone, delineatum viſitur ſuperius; dextrum pari ratione cælatum intelligere oportet, vt & partes, & tota lucerna conſpici poſſit, nihilq; in hac antiquiſſima lucerna deſiderandum remaneat; cuius forma
D & opus cælaturis nobiliſſimis exornatum, peraccommodum, & congruentiſſimum cenſeri poteſt, ſacris illis lucernis, quarum vſus ex Dei præſcripto erat in Moſayco tabernaculo: dūmodo, prophanis inde ſublatis imaginibus, pro his ſacri Seraphim, ac palmæ vndique ſculpantur; ad inſtar eorum, quæ Deus in tabernaculo, velamine, & arca ſculpenda mandauit. Lucernæ roſtrum à parte ante, ad duorum digitorum longitudinem protenditur, in cuius extrema parte foramen ad oleū

E & ad

& ad mixum ſufferendi luminis cauſa conſpicitur : præclariſ- A
ſimis pariter cælaturis, non tam ad latera, quam ſusq; deq;
effigiatum.

At à tergo illius è regione elychnis manubrium ad tres vſque
digitos extenditur; in quo marina concha duobus Delphynis
hinc inde eam complectentibus videbatur : tantaq; arte vter-
que delphynus ad lucernæ ouatum ſuperiorem extendebatur,
vt caudis in nodum coeuntibus, extrema earumdem iterum
iungerentur, iterumq; erumperent, ac folijs & ſiliquis inſi- B
mul conglobatis,marinæ conchæ dorſum ita perornarent, vt
in extrema parte vuæ botrus tantiſper inclinatus cernatur;
quantum ſat eſt, vt conchæ ſuppoſito indice, ac ſuperpoſito
pollice, extremaq; manubrij compreſſa, lucerna commodè
ſubſtentetur, dimoueatur, hinc inde tranferri, atque in Can-
delabro collocari,quam commodè poſſit.

Diligentius deſcribendam, ac delineandam hanc lucernam
cenſui, tum venerandæ antiquitatis gratia, & operis perfe- C
ctiſſimi, tum etiam vt explicaremus formam lucernarum
ſacri Candelabri, quas huic perſimiles arbitramur. has enim
aureas dixit Scriptura; optimis quoque cælaturis cælatas fuiſ-
ſe, non eſt quod ambigatur; necnon etiam ratione vſus illa-
rum in Candelabro, manubrio perſimili,ad tergum ligula
erumpente, neceſſario lucernæ ſacræ affici debebant; vt lilio-
rum floribus quam optimè adaptarentur.

In tota verò hac lucerna, nullibi foramen aliud viſitur, per D
quod oleum infundatur, præter id, in quo mixus accenſus
erumpit. Religione enim tactos veteres exiſtimo, vt toties in
lucernis renouarēt mixos,quoties oleum infundebant: ac pro-
pterea in his ſacris lucernis vno, eodemq; foramine, & ad
oleum, & ad mixum fuiſſe vſos. Quod etiam puto de lucer-
nis Candelabri: nam alias infundibula, quæ in ipſis lucernis
vidit Zacharias cap. 4. de quibus infra agemus, non adeò ne-

ceſſaria

A ceſſaria putarentur. Si enim in ſuperiora lucernæ ſacræ ſaltem vel vno foramine fuiſſent apertæ, à vaſe oleario anterior erumpens fiſtula, & in arctum deſinens, ad inſtar roſtri, oleo effundendo, atque infundendo ſuffeciſſet; nec infundibulis opus in ſacris fuiſſet. Quamobrem non alia de ratione infundibula neceſſaria, me iudice, in tabernaculum ad Candelabri vſum putantur; niſi quia vnde flamma erumpebat, ad flammæ nutrimentum oleum in lucernas immitteba-
B tur. Quæ dicta volo, quouſque meliora alij viderint, quibus & ego ſubſcribam.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

CAP. VIII.

Ignis ad accendendas lucernas Candelabri ſancti vnde hauſtus oſtenditur.

C Ad loca Exod. 35. *Candelabrum ad luminaria ſubſtentanda, vaſa illius, & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium.* Exod. 38. *Fecit & labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi.* Et ad alia plura.

D AD ignem qui oleo nutriebatur in tabernaculo ex Dei præſcripto, noſtra conuertitur oratio. Sic enim Exod. 35. dicitur: *Candelabrum ad luminaria ſubſtentanda, vaſa illius, & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium.* Cum enim ignis natura & vis tota in actione poſita videatur, quapropter inter naturalia agens efficaciſſimum à phyſicis cenſetur, deficiente paſſo in quo ignis agere poſſit, ignem extingui neceſſe eſt. vidimus de oleo, quo ignis nutritur. Reliquum eſt co-

gnoſcere vnde nam primo ſacrum hunc ignem hauſerint homines, quo ſacra faciente hoſtias cremarent, numen placarent; illoq; iam ſibi conciliato, propitium quoque redderent. A

Pindi cuidam filio Cilicis, primum è ſilice ignem excuſſum tradunt, auctore Plin. lib. 7. cap. 16. Idem ignis ferula aſſeruatus, Prometheo aſcribitur. At nobis, qui ſacris initiati ſumus, à Deo & ignem, & vſum illius homines accepiſſe, indubitanter affirmabimus. In Inſula Delos ignem primo traditum fabulati ſunt veteres; nimirum Delphis, vbi Templum præclarum & inſigne Apollini dicatum habebatur. Quamobrem Pyrpidem appellatam eam terram ſcribit Plin. lib. 4. cap. 12. Aliter Rhodig. lib. 7. cap. 20. Ignem delatum primo in Ætoliæ ciuitatẽ docuit, quam eo argumento dictam Pyreniam voluit. Sunt ex Græcis, qui in agrum Argiuum è cælo primum delapſum ignem ferant, diuq; in Apollinis Lycoctoni Templo ſeruatum; quod in Argiuo viſebatur foro. B C

At nos, quibus cum ſacris oraculis ſtandum eſt, tunc primo homines ignem accepiſſe affirmabimus; cum Abel ſtatim à principio orbis naſcentis, ſacrificium Deo optimo max. obtulit. ſic enim communiter Doctores interpretantur verba illa Gen. 3. *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Cain autem, & munera eius non reſpexit.* Et meritò quidem, nam quoties legimus in ſacris oraculis Deum manifeſtare voluiſſe, ſacrificium aliquod ſibi gratum eſſe; toties per ignem id feciſſe cognoſcimus. nam 1. Paralip. cap. 21. Dauid ad aream Ornan Iebuſæi Dominum deprecabatur, vt ceſſaret peſtilentiſſima lues, quæ ob peccata illius & populi, in ſubditos ſæuiſſimè graſſabatur; quamobrem Dauid erecto Altare obtulit holocauſta ad placandum numen, quod culpa irritauerat; gratum hoc ſibi ſacrificium per ignem Dominus oſtendit. ſic enim legimus: *Et ædificauit ibi Altare Domino, obtu-* D

litq;

A *litą́ holocauſta, & pacifica, & inuocauit Dominum, & exaudiuit eum in igne de cœlo ſuper Altare holocauſti*. Similiter etiam 2.Paralip. cap.7. ædificato Templo à Salomone, erectoq́; Altari, ac impoſitis ſuper eo victimis, igne de cœlo deſcendente, ac victimas deuorante, grata ſibi ſacrificia Salomonis, Deus oſtendit. Idem legitur 2.Machab. cap.2. & 3. Reg. cap.18. Elia agente de cultu veri Dei cum ſacerdotibus Baal. Cum igitur his in locis, Deus ſibi grata ſacrificia igne de cælo dato
B manifeſtauerit; & ſacrificium quoque Abel reſpexiſſe, ſibiq́; gratum fuiſſe affirmetur in ſacris litteris; meritò igne de cælo dato id factum Doctores arbitrantur: & nos tunc primum ignem allatum ad homines certo affirmabimus.

Cauerat autem Deus. Leuit. 6. ne aliquando ſacer eius ignis extingueretur. *Ignis autem in Altari meo ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingulos dies,* inquit ſacer textus, *& impoſito holocauſto deſuper adolebit adipes pacifico-*
C *rum*, nimirum ad nutriendum ignem diurnum in Altari. Iam enim de veſpertino holocauſto dixerat, *Cremabitur in Altari tota nocte vſque mane ignis ex eodem altari erit*. tandem concludit, *Ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari*. Perpetuus igitur ignis dicebatur; non quidem, quod extingui non poſſet; ſed quod perpetuo nutriretur. extinctum tamen legimus aliquando, cum in captiuitate Babylonica filij Iſraël deducti fuere. Ignis verò ſacri extinctio, prodigioſa,
D nec non ominoſa putabatur, totiq́; Reipublicæ nefaſta Quamobrem apud Perſas in funere Regis, cum is diem clauſiſſet extremum, ſacrum quoque apud eos ignem extinguere mós fuit; alias haud quaquam, niſi tum, cum ſubactis ab Alexandro Perſis, totam Aſiam ſacrum ignem extinguere iuſſit; quod Hepheſtioni amico pergrato funus ſibi celebrandum foret. ſcribit id Rhodig. lib. 15. cap. 14. Apollo quoque iubente, vt ſcribit Plutar. in Ariſtid. quicumque ignis per re-

gionem Plateenſium ſacer habebatur, tunc extinctus fuit; A cum Græci victores de Perſis, in bello contra Xerſem apud Plateas extitiſſent; cumq; iam hoſtium ſpolia in trophæum erexiſſent, gratiasq; acturi ob tam inſignem victoriam, Oraculum de ſacro faciendo conſuluiſſent, Pythia reſpondit: *Ioui, in cuius tutela libertas eſt, Aram dicanto: nec prius rem diuinam faciunto, quam vniuerſæ Regionis huius ignem, quaſi à barbaris violatum extinxeritis. tum purum ex Delphis, velut à communibus laribus accenſum, capiunto.* B

Adeò tamen in cultu ignis cæteris Nationibus ſuperſtitioſiores fuere Romani; vt ſi talis ignis, qui ſacer, ac religioſus habebatur, negligentia Virginis cuſtodientis aliquando extinctus fuiſſet: id inter non minima prodigia habitum, magna ſemper mercede expiatum fuiert: quippe qui ex eo formido, & non mediocris terror, religioq; Senatui, Populoq; incuſſa erat: illisq; prodigijs non procuratis, aut Dijs non propitiatis, à rebus agendis, grauioribusq; negotijs, haud ſecus abſtinebant; quam ſi dira, tetraq; prodigia, ac portenta calamitoſa prædicta forent. Ita Liuius lib. 8. Decad. 3. & merito quidem, niſi ſuperſtitione acti, id egiſſent Romani: nec enim minoris portenti ignis ſacri extinctio Iſraëlitis extitiſſe ſacræ aperiunt litteræ, qui nunquam aliàs in ſacris extinctum cognouimus, niſi cum in captiuitate, vel Babylonica, vel Ægyptiaca filij Iſraël retinendi, vel abducendi fuere. Quod ſi ſacro igne filij Iſraël de Ægypto egreſſi caruere; quonam igne D Moyſes vſus eſt in die erectionis tabernaculi, cum ſacri Candelabri lucernæ fuere incenſæ? cui nam igni oleum hoc, de quo loquimur, ad nutrimentum fuit? hæc quidem minimè contemnenda ſunt, eaq; inueſtigare, atque cognoſcere iniocunda non erunt; tum ſacrorum oraculorum intelligentia id poſtulante, tum rerum nouitate, quæ hanc conſequuntur difficultatem.

Ve-

A Verũ vt iſta intelligantur, ac cognoſcantur, quęramus oportet, quo igne Moyſes ſuper Altare obtulerit ſacrificiũ pro peccato; necnon etiã holocauſtum, in die erectionis ac cõſecrationis tabernaculi, & Sacerdotũ. Oblatum quidẽ primo die erectionis tabernaculi in deſerto fuiſſe ſacrificiũ, liquet ex verbis Leuit. 8. quæ ſic habent: *Qui poſtquam leuauerunt ea corã Domino*, ſcilicet hoſtias immolatas, *rurſum ſuſcepta de manu eorũ adoleuit ſuper Altare holocauſti; eo quod conſecrationis eſſet oblatio in odorẽ ſua-*
B *uitatis ſacrificij Domini*. Dicamus Hebraicè: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּ לַיהוָה idest, *& ſumpſit Moyſes illa*, ſupple, ſacrificia mactata, *de manibus eorum*, ſcilicet Aaronis & filiorum eius, qui ſacris initiabantur, *& incenſauit altare ad holocauſtum*, ideſt impoſuit incenſum cum carnibus ſuper altare ad offerendum holocauſtum. & rationem præſcribit, dicens: *Conſecrationis ſunt illa ad ſuauiandum odorem ſacrificij; ignitum eſt illud Domino*. Si
C ergo ignita erant; hoc eſt combuſta igne, vt clarè aperit dictio אִשֶּׁה igitur & ignis quoque in Altari allatum fuit. tunc cum ſacrabantur tabernaculum, altaria & vtenſilia ſacrificiorum: tunc cum ſacerdotes ſacris initiabantur. dictio enim מִלֻּאִים *miluhim*, de ſacerdotali initiatione tantum dicitur; nequaquam verò de tabernaculo, illiusq; vtenſilibus, licet omnia tunc conſecrarentur.

Sacer verò ignis de cœlo à Deo non niſi die octauo conſecra-
D tionis immiſſus legitur cap. 9. Leuit. cum ex præſcripto Moyſis dies feſtus agebatur à populo. *Facto autem octauo die, vocauit Moyſes Aaron & filios eius, ac maiores natu Iſrael*. & infra in fine capituli: *Apparuitq; gloria Domini omni multitudini, & ecce egreſſus ignis à Domino deuorauit holocauſtum, & adipes qui erant ſuper altare: quod cum vidiſſent turbæ, laudauerunt Dominum, ruentes in facies ſuas*. Affirmat quoque Ioſephus lib. 3. antiquit. Iudaic. dicens: *Octaua autem die feſtum indixit, & ſacrifica-*

crificare vnumquemque pro facultatibus imperauit;& illi dicto pa- A
rentes certatim, & ambitioſe victimas offerebant; quibus ſuper
aram impoſitis ſubito ſponte ſua ex illis, ignis fulguris in morem
emicuit, & inſpectante populo, omnia flamma abſumpſit. Sacri-
ficia igitur in altari, ſeptem præcedentibus diebus, cæleſti, ac
miraculoſo minimè igne abſumpta fuere; & tamen igne ſa-
crum fiebat, cum non niſi igne, ſacrum fieret Deo, & dictio
אִשֶּׁה in ſuperiori textu allata, ſacrificium ignitum ſignificans,
quod dicimus planè aperit. Igne igitur ſacra cum acta tunc B
fuerint, & quidem non communi, aut prophano, igitur cæ-
leſti excitato aliqua ratione igne in altari, Moyſen ſacra fe-
ciſſe, & Candelabri lucernas incendiſſe arbitramur.

Verum qua ratione Moyſes ſacrum illum ignem excitauerit,
hoc opus, hic labor. Dicam quod ſentio breuiter; doctiorum
virorum erit verius aliquid excogitare. pro more enim vete-
rum ex antiquiſſimo Noë (ſi credimus Ioanni Annio) victimæ
quæ erant in altari, ſolari abſumebantur igne; vt ſic purum, C
& non prophanum, cæleſte, & non terrenum ad vſum ſacri-
ficiorum haberetur ignis; non quidem prodigioſus, aut mira-
culoſus, ſed humana excitatus induſtria; quam à Dijs acce-
piſſe homines profitebantur. & ne videamur ſomnia narrare,
ritus excitandi ignes ſacros requirantur. Etenim ſi ſermo de
igne ſit, qui à Veſtalibus Romæ religioſo cultu aſſeruabatur;
eius ſuſcitandi rationem ſcribit Alexander ab Alexan. lib. 5.
cap. 12. in hunc modum: *Vas æneum pellucidum trium angu-* D
lorum ad Solis iubar obijciebant, ita vt vndique accenſum in or-
bem coiret; illudq́ vſque adeò diuerberaret, donec conceptum ignem
arida materia clybano in ædem ferret. Et vbi audis vas æneum
pellucidum trium angulorum, caue ne putes externam ſuper-
ficiem, conuexamq́, formam vaſis triangularem fuiſſe. de
interna id accipe concauitate, hæc enim diſpoſita per modum
ſpeculi, aptaq; ad radios concipiendos, ſoli expoſita, ignem
exci-

A excitabat. duplici enim calore calefacto aëre, vaſis nimirum radiorum ſolis ex directo, necnon etiam calore, qui è reflexu radiorum à tribus faciebus vaſis ſpecularij concipiebatur; vbi radij conueniſſent, adeò inflammabatur aër, vt arida materia ei appoſita, igniq; concipiendo apta, illicò igneſceret. Speculorum ſiue vitreorum, ſiue alterius cuiuſcumque materiæ, forma concaua in orbem digeſta, ſiue triangulari forma diſpoſitorum, ignem accendi tradit Plinius lib. 2. cap. 107.
B quotidieq; experimur. Hunc igitur ignem ex Solis iubare cōceptum, veluti ſacrum, ac religioſum, Romani colebant. Quia verò Iuppiter aliquando hominibus iratus ignem abſtulit, Prometheum Mineruæ auxilio in cælum aſcendiſſe fabulabantur veteres; & ferula ad Solis currum admota, ignem rurſus in terras detuliſſe affirmabant. Quod Horatius in primo carminum explicuit, dicens:

Audax Iapeti genus
C *Ignem fraude, mala gentibus intulit,*
Poſt ignem ætheria domo
Subductum, &c.

Ea fortaſſe de ratione ita fabulabantur; quod ſua ſapientia & ingenio Prometheus ignis concipiendi artem, ſpeculis ad Solis iubar oppoſitis, primus excogitauerit: cuius rei veritas ſuos penes auctores maneat.

Vt verò à fabulis ad veriora, eaq; ſacra, nos transferamus: ars
D concipiendi ignis per ſpeculum ex radijs ſolaribus ad vſum ſacrum, Frater Ioãnes Annius Viterbienſis in ſuis ad Beroſum Commentarijs Noë adſcribit; quin & ad Chriſti Eccleſiam inde ex veteri ritu deductam tradit. vt, licet modo ex ritu Romanæ Eccleſiæ, ex ſilice tantum liceat nouum ignem in Sabbato ſancto excitare, antiquitus tamen quot annis ſolis ſpeculis in Sabbato ſancto nouus ignis accenderetur. Sic enim lib. de cognomin. ſcribit: *Chriſtianis eadem Religio eſt*, nimirum ſacrum

crum ſeruandi ignem, *qui vti Noa appoſito cryſtallo, vel phyala aquæ, plena radio ſolari, ignem cæleſtem ex parte oppoſita conceptum, vti ſacrum in Sabbato ſancto excipiunt, & ex eo ignem accendunt; quem ſacrant, & ex eo cereos accendunt, & iugem pro toto anno lampadem ante corpus ſanctiſſimum Chriſti nutriunt. Quod iam fermè quinquaginta annis in hoc Templo ſanctæ Mariæ ad gradus, & Conuentu meo Viterbienſi obſeruatum vidi, & à maioribus traditum audiui.* Nec præterire licet, ritum hunc excitandi ignem à Chriſtianis, tempore quoque annuali, quodammodo cum Idololatriæ ritibus conueniſſe. Quod enim nos in plenilunio Martij ex inſtituto Eccleſiæ agimus, in memoriam igneæ columnæ, qua filij Iſrael ducebantur per deſertum; illi Calendis Martij ſuperſtitioſè in Veſtæ honorem, quot annis nouum ignem excitari curabant; Ouid. lib. 3. Faſtorum auctore, ſic dicente:. A B

Adde quod arcana fieri nouus ignis in æde
Dicitur, & vires flamma refecta capit. C

Lux hinc hauritur difficillimo ſacrarum Scripturarum loco Exod. 38. ſermo eſt ibi de vaſe æneo, quod ex præſcripto Moyſis, fudit Beſeleel, & ad ſeruandam aquam parauit in ablutione pedum Sacerdotum; quoties ingreſſuri eſſent tectum fœderis, vt incenſum Domino offerrent. *Fecit & labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi*, inquit ſacer textus. Nunc qua ratione intelligatur, illud *excubabant*, parum noſtra intereſt, ſiue dixeris cum aliquibus, *quæ militabant*, ideſt deſeruiebant tabernaculo, ſiue cum alijs, *quæ miniſtrabant, orabant, &c.* nihil ad nos. In eo ſita eſt difficultas, qua ratione fieri potuerit labrum hoc æneum de ſpeculis mulierum, quæ ad oſtium tabernaculi excubabant; cum labrum, & vas iſtud æneum, antequam erigeretur tabernaculum, vna cum reliquis vtenſilibus ad Dei cultum ſpectantibus factum fuiſſe, ex ſacris perſpicuum ſit literis; D

A teris; & ratio manifeſta ex oraculis petita id ſuadeat? niſi aliud quodpiam tabernaculum comminiſci velimus, cui ſacræ contradicant litteræ. Quonam igitur pacto fieri potuit, vt ex æneis ſpeculis mulierum, quæ vigilabant & orabant, & Deo inſeruiebant ad oſtium Tabernaculi, nondum erecti, vas illud ad ſeruandam aquam conſtructum fuerit? equidem rationi id repugnare, res eſt manifeſta.

Vera vt agnoſcamus, hebraica lectio adferatur, intelligentiaq́;
B requiratur וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶּתַח אֹהֶל מֹעֵד idest, *& fecit labrum æneum, & baſim illius æneam cum ſpeculis militantium mulierum, quæ militauerunt ad portam tabernaculi teſtimonij*. Vbi notandum eſt verbum צָבָא *zauah*, quod ſignificat exercere ſe more militari: quia verò iuxta naturam huius vocis, & phraſim linguæ ſanctæ, ingredi in militiam, eſt ſacris rebus operam dare; egredi verò ad militiam, eſt arma capere: ea propter de rebus ſa-
C cris hic ſermonem haberi, deq́; mulieribus, quæ diuino cultui ſe mancipabant, res eſt aperta. Quamobrem Græca exemplaria ieiunij meminere, & ſic habent: ἐκ τῶν κατόπτρων τῶν νηστευσασῶν αἳ ἐνήστευσαν, idest, *ex ſpeculis ieiunantium mulierum, quæ ieiunauerunt* ad portam tabernaculi Teſtimonij. Textus quoque hebraicus loquitur in præterito צָבְאוּ *militarunt* ad portam tabernaculi Teſtimonij. Vrget adhuc difficultas, in ſyrtiſq́; hæſimus: nondum erectum fuerat Tabernaculum, quan-
D do fuſa fuit concha ænea in vſum ablutionis pedum Sacerdotalium; non igitur vas illud ex ære illarum mulierum, quæ orauerant, ac vigilauerant, & ieiunauerant ad portam Tabernaculi teſtimonij, vas illud fundi, fieriq́; potuit.

Verum è ſyrtibus noſtra carina ſurget, feliciſſimeq́; adnauigabit, ſi attenderimus ad quid ſpecula hæc ſuper baſim & concham à Moyſe appoſita fuerint; miſſiſq́; ſomnijs Rabbinorũ de ſpeculis vitreis, aut aliorum auctorum de ſpeculis æneis,

voti

voti cauſa,ratione nimirum muliebris mundi contemptus,labro æneo appenſis,quæ omnia irridenda ſunt potius certè,quã admittenda. Cur nam, precor, ſpecula potius quam torques? quam monilia? quam reliqua pretioſiora? nihil certè ad rem; me iudice, ſpecula faciunt: ſcopus ab his non attingitur: attingetur ex phraſi hebraica allati iam loci,& vi verborum linguæ ſanctæ; illã enim dictionem בְּמַראֹת *bemaroth*,quam aliqui *in ſpeculis* interpretantur, alij *de ſpeculis*, alij *ex ſpeculis*, ego potius interpretandam reor *cum ſpeculis*. adeo vt littera ב *beth* B
prępoſita illi dictioni מַרוֹת *maroth*,quòd præpoſitionis vim obtineat, valeat *cum* latinorum, ſicuti aliàs in ſacris litteris valere certo ſciri poteſt: videant qui cupiunt Theſaurum linguæ ſanctæ Sanctis Pagnini, Arcam Noë, & alios auctores Dictionariorum, & quod dicimus apertè cognoſcent. Senſus igitur illius loci talis, me iudice, erit: *Fecit*, ſupple Beſeleel, *concham æneam, & baſim æneam cum ſpeculis mulierum, quæ excubabant ſe ad portam tabernaculi Teſtimonij*. Non igitur concha illa fuit C
facta ex ære illorum ſpeculorum; ſed fuſa iam concha ex ære oblato à filijs Iſrael, prout dicitur Exod. 35. ſuper baſim illius ac concham, ſpecula illarum mulierum ſuperpoſita fuere; quæ religionis cauſa in die erectionis Tabernaculi, & per integros ſeptem dies, ieiunijs orationibusq; tabernaculi, ac miniſtrorum conſecrationem proſequebantur. Nunc ratio eſt aperta, cur exemplaria Græca nonnulla, ad ea quæ iam poſuimus ſupra, addant ἐν ᾗ ἡμέρᾳ ἔπηξεν αὐτὴν, *in quo die* D
erexit illud; quæ nequaquam ſuperfluè addita ſunt, vt dicebat Eugubinus in recognitionibus, ſed neceſſariò ad textus intelligentiam: & ſenſus eſt, tunc impoſita illa ſpecula ſuper baſim,& concham illam æneam fuiſſe à Moyſe,quando erectum Tabernaculum fuit; eo die,& non antea.

Specula verò iſta nõ fruſtra ſuper baſim,& concham æneam adaptata fuere, ſed vt in altari ſolaribus radijs ignis excitaretur.

A tur. Ea enim de ratione, & non fruſtra concham hanc inter Tabernaculum atque Altare à Moyſe in recta linea, ac debita diſtantia collocatam legimus; cum tamen in Templo Salomonis, quando iam filij Iſrael ſacrum ignem receperant, atque cuſtodierant, nec in recta linea, nec inter Templum & Altare holocauſti, ſed inter Altare, & portam atrij in angulo, labrum hoc, quod mare æneum appellatur, locatum fuiſſe legamus. In tabernaculi autem erectione concha excipiens
B orientem ſolem reſpiciebat Altare; & in eo latere conchæ mulierum orantium ſpecula, vt arbitror, diſpoſita ad varios angulos fuere; vt ſolis radios excipiendo, eoſdemq; coeuntes reflectendo ad Altare, materia igni excipiendo diſpoſita, ad conſumendum ſacrificium accenderetur; atque ita primo die erectionis Tabernaculi excitari ad vſum ſacrorum ignis potuit. Nec mirum videri debet, nam alias quoque in Scripturis ſacris ſolaribus radijs ignem excitatum legimus in
C 2. Machab. licet miraculosè, non ſpeculorum induſtria. Illo igitur igne induſtria Moyſis ſic excitato in Altari celebrata fuit conſecratio Tabernaculi, & Sacerdotum, per ſeptem continuos dies, quouſque die octaua, ignis de cælo deſcendit. quamobrem eodem vſum fuiſſe Moyſen igne primis ſeptem diebus ad vſum Candelabri, indubitatum erit.

Poſtquam verò ignis de cælo, in die octauo conſecrationis Tabernaculi & Sacerdotum deſcendit, vt dicitur Leuit. 9. &
D adfuit ignis miraculosè datus, præceptumq; de igne illo perpetuo in Altari per manus Sacerdotum nutriendo; tunc & lucernæ Candelabri, igne, qui deſcenderat de cælo, accenſas fuiſſe reor: non enim licuit Sacerdotibus inferre alium ignem in tabernaculo, quam qui de cælo deſcenderat, vt ex cap. 10. lib. Leuit. in morte filiorum Aaron perſpicuum eſt: quorum acerbiſſimus caſus ex dictis illuſtratur; quidq; ignis alieni intelligatur nomine oſtenditur, ſacro affirmante textu, Nadab,

& Abiu

& Abiu ignem alienum obtuliſſe Domino; quæ dum audis, A
caue ne prophanum ignem, hos tunc initiatos ſacerdotes, in Tabernaculum fœderis immiſiſſe putes; non enim tale quid dicitur in ſacro textu, ſed ignem alienum eos obtuliſſe: ignis verò alieni nomine, is ignis ſignificatur; qui excitatus ſolaribus radijs & ſpeculis, per ſeptem antecedentes dies in vſu ſacrorum, & incenſi deſeruierat: propterea additur in textu, *Obtulerunt ignem alienum, quod eis præceptum non fuerat*, ideſt, illo igne vſi ſunt ad cremandum incenſum, qui quamuis ad ſa- B
cra fuiſſet, totis præcedentibus diebus; qua de cauſa fortaſſe Nadad & Abiu licitè in vſum incenſi eo igne vti poſſe exiſtimarunt; illo tamen vti fas non erat; cum de eo nutriendo, tamquam ſacro, nequaquam lata fuiſſet à Domino lex, quam certè de igne ſolummodo, quem è cælo immiſerat, latam fuiſſe conſtat. Quamobrem hoc, & non illo Nadab & Abiu in offerendo incenſo vti debuiſſent.

Quod ſi quando ſacrum hunc ignem è cœlo allatum in Iſrael C
extingui contigiſſet; vel eo Iſraelitæ indiguiſſent ad ſacra; orationibus tantum, & non alia ratione illum excitare conabantur. Extinctus iacuerat ignis in puteo, cum filij Iſrael ducti fuerunt in captiuitate Babylonica; vt legitur 2. Machab. 1. orationibus excitatus eſt. Indiguit igne ſacro Dauid, 1. Paralip. cap. 21. in Area Ornan Iebuſei, vbi erecto altari ad placandum Numen iratum, illud idem hoſtijs onerauerat, ignem alienum verebatur apponere; deprecabatur Dominum, *& D
exaudiuit eum in igne de cælo ſuper Altare holocauſti*, ſacer inquit textus. Quin etiam 2. Paralip. cap. 7. quamuis adhuc apud Iſraelitas ſeruaretur, vt diximus, ignis è cælo allatus in conſecratione Tabernaculi; tamen vt nouo Templo omni magnificentia à Salomone extructo, nouus etiam de cælo ignis concederetur, *Cumq; compleſſet Salomon*, inquit textus, *fundens preces, ignis deſcendit de cælo, & deuorauit holocauſta, & victimas.*

A *mas.* Similiter 3. Reg. cap. 18. de cultu veri Dei Elia cum ſacerdotibus Baal diſceptante, & extructo altari, impoſitisq́; hoſtijs cùm igne indigeret, eo orante, *cecidit ignis Domini*, ait textus, *& vorauit holocauſtum, & ligna, & lapides, puluerem quoque, & aquam, quæ erat in aquæductu lambens,* vt nulli iam omnino foret vſui, humana induſtria, ad ignem ſacrum; ſed ſanctitas omnis ignis ad ſacra facienda, è cælo, & à Deo hauriretur.

B

CAP. IX.

Sacri ignis cultus, & Religio explicatur.

Ad loca Leuit. 6. *Ignis in Altari ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingulos dies. Et impoſito holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum: ignis eſt iſte qui nunquam*
C *deficiet in altari.* Exod. 27. *Vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij extra velum, quod oppanſum eſt teſtimonio, & collocabunt eam Aaron & filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino.* Et ad alia plura.

OBLATO à populo oleo, lucernis & vnguen-
D to vſui futuro, iubebat Deus lucernarum ſacrum ignem perpetuo nutriri: reliquum eſt igitur ſacri huius ignis religionem, cultum, venerationemq́; aperire. Nec enim ab hac πυρολατρείας Græci alieni fuere; quin potius ſub nomine ἥφαιστου, non carbones ignis, ſed eiúſdem flammam, vt puto, venerabantur. nam ἀπὸ τῆς ἑστίας, ſi more Græco voci ἑστία adiungatur præpoſitio ἀπὸ, & mutata π, in φ, iuxta regulas

linguæ

linguæ Græcæ ob ſuccedentem vocalem aſpiratam fiet ἥφαιστος, A
flamma, cum *focus* ἑστία appelletur à Græcis, ſub vtroque nomine ignem colentibus.

Elementorum enim omnium nobiliſſimum ignem cenſuerunt omnes. Quamobrem licet Peripatetici tantummodo locum ſuperiorem reliquis elementis igni attribuerint; vicinum nimirum, ac coniunctiſſimum cælo; quod ipſi quintam quandam eſſentiam rerum corporalium fore voluerunt: Pythagorei tamen medium locum totius Orbis veluti honorabilio- B
rem, non terræ, ſed igni adſcribebant, teſte Ariſt. lib. 2. de cælo, tex. 73. Quin etiam tantum diuinitatis igni tribuére Pythagorei; vt Iouis carcerem, ignem dicerent. *Amplius autem Pythagorei quidem*, inquit Ariſtot. *propterea quod maximè conuenit id ſeruari, quod eſt principaliſſimum ipſius vniuerſi: medium autem eſſe tale, (quem Iouis carcerem nominant) hanc habere regionem ignem dixerunt*. vt enim recentiores nonnulli cum Klepero aſſeruere; nullum alium ignem agnouere Pythagorei, niſi C
ſolis ſphæram, quam in mundi medio collocantes, hanc ignis ſedem decernebant. Verum de his non eſt nunc nobis diſſertatio, nec à decretis ſanctæ Romanæ Eccleſiæ nobis ad latitudinem vnguis recedendum erit: ſuos apud auctores doctrinæ illius veritas remaneat. Sufficiat nobis nobilitatem, cultumq; ignis ex Pythagoreis agnouiſſe.

Chaldæi quoque & Aſſyrij ignem coluerunt ſub nomine Vr.
Eſt enim nunc אוּר ſiue אוֹר hebræo vocabulo (cui proxima D
& affinia ſunt Chaldæa nomina) *lumen, lux*, idem quod *illuſtratio* penes Latinos. Quamobrem quod in ſacris Scripturis legimus, liberatum Abraham de Vr Chaldæorum; communi conſenſu ſacrorum interpretum, intelligitur de liberatione Abrahæ à fornace, & igne, in quem Chaldæi de igne diuina ſentientes, illum nolentem ignis diuinitatem comprobare, iniecerunt. Perſæ quoque ignem putabant Deum, & אֹרְקַשְׁתָּה

illum

A illum appellabant. Siue vt corruptè dicitur, *Vrimaſda*, quod ignem ſanctum ſignificat: cui tantum Diuinitatis tribuerunt, vt ſacrificijs colere non vereantur, vota quoque eidem nuncupantes, ac religioſè ſoluentes. ſcribit id Herodotus in Thalia, Alexand. ab Alex. lib. 6. cap. 4. & 26. repetit Tiraq. comment. de nobilitate cap. 31. num. 18. addit quoque Rhodig. lib. 15. cap. 15. hiſtoria proditum, Darium Regem Perſarum cum Ducibus, proprijſq; familiaribus agmina in armis B ſtantia circuiſſe, Solem, & Martem, ſacrumque, & æternum ignem comprecatum, vt illis dignam, vetere memoria, fortitudinem inſpirarent. de quo etiam Procop. lib. 2. vbi de bello Perſico, ait: *Hic magnum Pyræum eſt, quod Perſæ Deorum Maximum venerantur, vbi ignem perpetuum cuſtodiunt Magi; ac alia quidem diligenter ſacrificantes cum vaticinio in rebus maximis vtuntur.*

Perſis, Chaldæis, atque Aſſyrijs in cultu ignis conſenſerunt C Magi, teſte eodem Herodoto: Magorum verò nomine vereor ego, ne illi accipiendi ſint, qui Magoam regionem habitarunt; & Magi apud hos auctores ſint ijdem, qui populi Magoæ dicebantur: vt optimè Baronius etiam ſenſit; de his qui Chriſtum adoraturi infantulum, Bethleemiticum ſtabulum adierunt; nequaquam verò Magorum nomine, ſapientes in his hiſtorijs intelligendos reor: ne quod de gente, & regione ſcribitur, hominum conditioni, paucisq; tribuatur, præſertim D cum de religione in his agatur. his quoque conſenſerunt Ægyptij auctoribus Porphyr. lib. de abſtin. carn. & Euſeb. lib. 3. præp. Euang. cap. 2. Et hunc fuiſſe putant nonnulli, Ægyptiorum numen, ſub nomine SERAPH veneratum; quem Latini corrupto vocabulo Serapidem appellarũt. Eſt enim Seraph vox à סרף *ſaraph* dictione hebraica, cui affinis eſt, vt diximus, Chaldæum, Aegyptiacumq; idioma. vox verò illa *ardere*, atque *comburere* ſignificat; vt propterea non male Serapidis no-

mine ignem cultum coniectari liceat. *Ignem verò præcipuum*; A
ſupple Deum, *Aegyptij dixerunt*, inquit Alexan. ab Alexan. & tam religiosè coluerunt, vt cremare corpora nefas ducerent; ne contagio cadaueris Deorum maximum violarent: cuius rei fides ſuos apud auctores remaneat. At vbi alij ſaniora ſentire videbantur, animatum ignem dixerunt: quā opinionem Aegyptijs tribuit Herodot. lib. 3. nec propterea opinio de diuinitate ignis ex hoc deſtruitur. Deos enim cum animatos putarent, id quoque de igne crediderunt; eo ducti argumento, B
quod moueretur à ſeipſo; quod voces nonnullas ederet aliquādo, ac ſic loqueretur; quod moriturus, & clamet, & quantum fieri poteſt mori reluctet: ita Lucius Flori filius apud Plutarchum Sympoſ. 7. q. 4. ſub his verbis: οὐδὲν γὰρ ἄλλο μᾶλλον ἐμψύχῳ προσέοικεν, ἢ πῦρ κινούμενόν τε καὶ τρεφόμενον, δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῇ λαμπρότητι δηλοῦν ὥσπερ ἡ ψυχὴ, καὶ σαφηνίζον ἅπαντα· μάλιστα δὲ ταῖς σβέσεσιν αὐτοῦ, καὶ φθορᾶς ἐμφαίνεται δύναμις οὐκ ἀμοιροῦσα ζωτικῆς ἀρχῆς, βοᾷ γὰρ καὶ φθέγγεται, καὶ ἀμύνεται, καθάπερ ἔμψυχον ἀποθνῆσκον βίᾳ, C
καὶ φονευόμενον. hoc eſt, *Nihil enim magis animato ſimile eſt, quam ignis, mouetur enim & nutritur per ſeipſum, ſuoq́ ſplendore manifeſtat, quemadmodum anima aperit omnia: maximè autem vim non experti vitalis principij oſtendit, dum extinguitur, ac perit: voces enim emittit & reluctat, quemadmodum animatum moriens, & vi necatum.* Verum in ſapientia deſipiebant iſti, nec aduertebant, vt video, ignis diuinitatem deſtruxiſſe, dum mortalem ignem dicebant. D

Conſentiebant his, qui ignem animatum putabant, alij qui lucernam inextinctam relinquendam docebant, apud eundē Plutarch. ibidem: ne hi qui hominem interficere, ac naturæ iura violare nequaquam verebantur; animal occidiſſe viderentur, dum lucernam extinxiſſent. Quod enim religiosè ex præſcripto Dei in cultu ignis ſacri Iſraëlitæ ſeruabant; cum quocumque igne, à religione & cultu Dei, Gentes ſuperſtitionibus

A nibus addictæ, ſeruandum duxerunt. Præceperat quidem Deus Leuit. 6. Sacerdotem ſingulo quoque mane mundare altare holocauſti; ſublato ab eo quicquid cineris, aut carbonum ex nocturno holocauſto remanſiſſet: & *efferet eos extra caſtra, & in loco mundiſſimo vſque ad fauillam conſumi faciet*, inquit ſacer textus. Quamobrem non licebat Sacerdoti extinguere carbones ignitos, qui ſuper fuiſſent de nocturno ſacrificio; ſed ſublatos de altari carbones, expectare iubebatur, quouſ-
B que conſumerentur. Id gentes idola colentes, ſacra verò nequaquam cognoſcentes, cum omni igne faciendum voluere: auctorem habemus Cæſernium apud Plutarch. loco citato, cuius ſententiam his verbis refert ille: καὶ ὁ μὲν γαμβρὸς αὐτοῦ Καισέρνιος ᾤετο τῇ πρὸς τὸ ἄσβεστον, καὶ ἱερὸν πῦρ συγγενείᾳ παντὸς φθορὰν πυρὸς ἀφοσιοῦσθαι τοὺς πρεσβυτέρους. ideſt, *& Cæſernius quidem, qui erat Flori gener, ſenſit illud inextinctum*, ſupple ſeruandum, *quia antiqui propter cognationem ad ignem ſacrum, omnis ignis interitum*
C *abominati ſunt*. Quamobrem dum nimia religione arctantur; in ſuperſtitionem prolabuntur: ignem animatum faciunt; diuinitate eumdem donant; & in Deorum numerum primas quoque eidem dare non verentur.

Somnijs his miſſa faciamus. ignem anima, aut diuinitate donare, nobis Religio ſit. inanimem, puramq; creaturam corpoream, ignem affirmamus à Deo, tam ſingulare donum ad hominum tantum vſum eiſdem tributum, ad immortali-
D tatis argumentum, quia ignis è cælo eſt: ad homines & materialia purificanda hominibus conceſſum, vt dicit Iamblic. in lib. de myſter. in cap. de ratione ſacrif. *Noſter ignis*, inquit, *actionem diuini ignis imitans, quicquid materiale reperit in ſacrificio, deſtruit, & admota purificat, & à vinculis materiæ ſoluit, ac propter naturæ puritatem ad Deorum communionem idonea facit*. hæc ille de igne, cuius natura quoniam mobilis eſt, & ſurſum nititur, vitæ continet rationem. Cæteris namque ab ho-

F 2 mine

mine animalibus, cum tota ſint mortalia, tantummodo aquæ A vſus conceditur, quod eſt elementum corporale, atque terrenum; cuius natura licet mobilis ſit, quia tamen deorſum vergit, mortis figuram oſtendit; quia verò nec cælum pecudes ſuſpiciunt, nec religionem ſentiunt; ab his ignis vſus alienus eſt.

Videbatur ſiquidem tanta religione in cultu ignis tactos fuiſſe veteres, vt ſpem omnem ſalutis in ſummis rerum diſcriminibus, in eo omnino collocarent. nam Perſæ cum ad bella B procederent, & progredi iam cœpiſſet agmen; ignem, quem ipſi ſacrum, æternumq; vocabant, argenteis altaribus præferebant: ſicuti etiam Vates in prima Græcorum acie ſtabat, quem ipſi *pyrophorum* vocabant: vt ſcribit Rhodig. lib. 8. cap. 2. à ferendo igne ſic appellatus: quemadmodum vocabuli vis aperit; quod lampadem nimirum præferret, dixit Suidas. itaque manum cum hoſte conſerere, igne non ante perlato, nefas illis erat; ſicuti etiam pyrophorum, iure belli, violaſſe C ſummũ ſcelus cenſebatur. Perſarum ignem ſacrum, inſequebantur Magi; ad numerum verò dierũ anni, trecenti ſexaginta quinque iuuenes puniceis veſtiti amiculis, Magos comitabantur, ſiue ſequebantur: non alia de cauſa, aut ratione, niſi ſacri ignis gratia, quem propitium habere contendebant. A quo etiam cultu ignis in bello, licet ſub alia ratione, Hebræos alienos minimè extitiſſe, ſacræ manifeſtant litteræ: nam & ipſi cum hoſte congreſſuri, ignem ſacrum ſecum deferri conſue- D uiſſe textus 1. Reg. cap. 7. declarat: *Factum eſt autem cum Samuel offerret holocauſtum, Philiſthijm inire prælium contra Iſrael*, inquit textus. Cum igitur in initio certaminis holocauſtum offerretur; quod non niſi ſacro igne licebat offerri; ſacrum quoque ignem caſtra apud Iſraëlitas præceſſiſſe affirmandum erit. quod idem cap. 13. contigiſſe nouimus, cum Saul prælium cum Philiſtæis initurus, ſacris Dominum placare

præter

A præter fas conabatur; ſacra verò fieri abſque ſacro igne, lege ſub mortis pœna vetitum erat.

Quam verò ſuperſtitiosè apud Gentes omnes ignis coleretur: Græcorum Prytanea, Latinorum Veſtales, ac Veſtæ templa indigitant. non enim vno, aut altero tantum Prytaneo Græci fuere contenti; ni plura, eaq; magnificentiſſima excitaſſent: nam & de Syracuſano Prytaneo meminit noſter Tullius contra Verrem: *Altera autem Vrbs Syracuſis*, inquit, *cui nomen*
B *Achradina eſt, in qua forum maximum, pulcherrimæ Porticus, ornatiſſimum Prytaneum*. D. Chryſoſt. orat. quinquag. inter ſanctiora loca Græcarum Vrbium, Prytanei meminit, dicens: ἀγορὰν, πρυτανεῖον, βουλευτήριον, καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ, ideſt, *plateam, Prytaneum, Senatorium, & alia templa*. Fuit & Corinthi Prytaneum, fuit Epheſi, fuit Rhodi, fuit Mileſio, quorum meminit Ariſt. in Polit. Fuere & alia plura Prytanea à doctiſſimo Cauſabon. in Comment. ad Athen. lib. 15. cap. 19. re-
C cenſita. Prytanea verò nil aliud, niſi templa æterno igni dicata erant. dicebantur autem Prytanea ἀπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ταμεῖον, ideſt, *ab igne, & perpetuitate*; quaſi dicas, ignis perpetuus, continuatus, conſeruatus in lampade, aut in altari, quem defeciſſe aliquando ominoſum putabatur: & propterea inextinctum ſeruare illum ſummopere veteres cauebant. Hinc huius ignis reuerentia Dionyſius Iunior Siciliæ Tyrannus in Tarentinorum Prytaneo Candelabrum penſilem, perpetuo
D igni dicauit; tot lucernis compactum, quot anni vnius dies eſſent. ταραντίνοις ἐς τὸ πρυτανῆον ἀναθῆναι λυχνῆον δυνάμενον, καίειν τοσούτους λύχνους, ὅσος ὁ τῶν ἡμερῶν ἐστὶν ἀριθμὸς εἰς τὸν ἐνιαυτὸν, inquit Athen. lib. 15. cap. 19. vt omnino inextinguibilis, ignis ille, tot lucernis alitus, permaneret.

Is eſt ille ignis, quē ſub nomine Veſtæ tanta religione Romani colebant, vt Alethes apud Virg. lib. 9. nullo maiori ſacramēto ſemet deuinxerit Eurialo, atq. Niſo, quā Veſtę diuinitate, dicēs:

. . . . . . Per magnos Niſe penates, A
Aſſaraciq́; larem, & cara penetralia Veſtæ
Obteſtor. . . . . .

Nec immerito quidem, cum ab hoc numine factum fuerit, vt ἀνέστιος pro impio acciperetur, & iniuſto à Græcis, qui nimirum tamquam execrabilis incertis ſedibus vagabatur: quaſi talis cenſendus videretur, qui Veſtæ numen non coleret. in tanto quidem cultu habitum hoc numen, vt dicat Pauſan. lib. 5. Θύουσι δὲ Ἑστίᾳ μὲν πρώτῃ δευτέρῳ, δὲ Ὀλυμπίῳ Διΐ. hoc eſt, B *Sacrificant quidem Veſtæ primum, deinde verò cæleſti Ioui*. quod nimirum Deorum omnium antiquiſſimam putarent Veſtã, ac propterea Ioui illam præferrent; & canam eandem dixerit Virgilius loco iam citato. qui etiam ſæpe alibi Veſtæ religione tactus, pro more corrupti ſæculi, hoc obteſtatur numen; quoties de grauioribus ea ratione agitur negotijs; vt iuramenta, atque obteſtationes afferendæ ſint.

Eſt enim Veſtæ nomen ab hebraico vocabulo אש *haes* deductum, quod ignem ſignificat. conſenſit his Beroſus lib. de C cognomin. vbi de Tythea vxore Noë agit. *Neque minus Tytheam*, inquit, *quæ mater omnium erat, Aretiam*, ideſt, *terram vocabant*. Eſt enim הארץ *habarez*, hebraicè terra. ſubdit, *& Eſtam, ideſt ignem, poſt mortem cognominauerunt: quia ipſa Regina ſacrorum fuerat, & puellas docuerat ſempiternum ignem ſacrorum, inextinctum ſeruare*. Virginem dicebant Veſtam; quia incorruptus ignis eſt; & nullius rei generationem in ſe D admittit. Quamobrem & à Virginibus ignis iſte ſumma religione, atque cultu cuſtodiebatur. huius etymologiæ rationem Ouid. lib. 6. Faſtor. aperuit ſimiliter, dicens:

Nec tu aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam,
Nataq́; de flamma, corpora nulla vides.
Iure igitur Virgo eſt, quæ ſemina nulla remittit;
Nec capit, & comites virginitatis habet.

Troia,

A Troia, ſacrum hunc ignem aduectum, cum Palladio, dijsq; Penatibus arbitrabantur Romani Æneæ pietate. quod etiam Virgilius in 2. Æneid. inſinuat, Hectore Æneam in ſomnis admonente, vt vna cum Penatibus ſacrum hunc ignem aſportaret illò, vbi nouæ ſibi ſedes quærendæ, ac prouidentia Deorum figendæ forent. de his ita ille apud Virgil.

Sacra, ſuosq; tibi commendat Troia Penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære;
B *Magna pererrato ſtatues, quæ denique Ponto.*
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Quamobrem in penetralibus Veſtæ ea omnia cum ſacro igne aſſeruabantur Romæ; auctore Plutar. in Camil. & paralel. 1 3 5. Pauſan. in Att. Alex. ab Alexan. lib. 5. cap. 12. Strabo. lib. 6. & alijs. cuius Templi formam hac ratione ſcribit Chriſtophor. Landini in lib. 2. Æneid. vbi Hector Æneæ ſacra commendat:
C *Templum*, inquit, *erat ſanè magnum, in cuius medio erat altare, in quo ignis vtraque ex parte ardebat, cuius cuſtodiæ binæ Veſtales præerant: in Templi culmine Virgo erat efficta, quæ vlnis infantem continebat.* Quid voluerint ſignificare hoc ſimulachro veteres illi, me latet; ſi tamen Chriſtianè coniectare liceret homini Theologo, ſacriſq; addicto, dicerem ſimulachrum fuiſſe ſanctiſſimæ Deiparæ Virginis noſtræ, quæ Saluatorem edidit, Dei filium, Dei Verbum, Deum de Deo, lumen de
D lumine; de quo verè dicitur: *Deus noſter ignis conſumens eſt.* Multa enim Gentiles illis ſub inuolucris, & enigmatibus propheticè acceperunt à diuinis oraculis, quæ ne in vulgus fœdarentur, aut contaminarentur, inuoluta fabulis, colenda populis tradebant. Si verò illi Veſtæ ſimulacrum nequaquam ea ratione venerati fuerint, in eo Deiparæ Virginis ſimulacrum colere nos minimè verebimur.

Huius πυρολατρείας, hoc eſt, *ignis cultus*, Græci in Delphico

Templo, mulieribus matrimonio ſolutæ, cuſtodiam demandarunt. Atticos verò in Templo Palladis, vna cum Palladio, ideſt, *Palladis ſimulacro*, lychnum ignis inextincti, Virginum opera, ac miniſterio ſeruaſſe, ſcribit Guther. ſecus Plutar. in Numa, qui viduis hoc tribuit. A

Verum in hoc quoque, ſicut etiam in omnibus alijs ſuperſtitionibus, reliquis quibuſcumque nationibus primatum abſtulere Romani; ſub nomine Veſtæ à Græco ἀϊστίας, ignem colentes: cuius cultus penes Virgines Veſtales erat; quæ græcè ἑστιάδες, ab ἑστία dictæ fuerunt; inſtitutæ à Romulo, vt dicunt nonnulli; vel vt alijs placet, à Numa, vt in Plutarchi Romulo, & Numa videre eſt. B

In his ſeligendis Virginibus mirum eſt, quam ſuperſtitioſi Romani fuerint; attendentes genus, pudicitiam, mores, & alia plura, quæ apud auctores Romanæ hiſtoriæ habentur. Pudicitiam, Veſtalem proſtituiſſe, non ſolum pœnæ ſibi vltimi ſupplicij erat; vt viua defoſſa Veſtalis, ſibi neceſſario moriendum ſciret; ſed & toti Reipublicæ illius incontinentia ominoſa credebatur, ac prodigij loco habebatur. In penetralibus, ſacroq; receſſu templi Veſtalis, veluti in ſanctiori aditu, ſolis Veſtalibus, Pontificique, ſeu ἱεροφάντῃ; & ἱεροφύλακι introire fas erat. Pontifici, inquam, non Maximo, ſed Pontifici Veſtali, quem merito agnoſcit Iacob. Guth. lib. 1. de vet. iur. pont. cap. 5. Fuerunt autem hæ Virgines, lictoribus, faſcibus, ſecuribus, Magiſtratibus, ſummiſq; in Republica honoribus, à Senatu donatæ, quin etiam inſignitæ Pontificatus honore, ac nomine. Habuerunt & Tiburtes ſuas Virgines Veſtales, non tantum Romani. Eſt lapis Romæ in hortis Mediceis, quem ego excepi, & loquitur ſic. C D

SAV-

A SAVFEIAE. ALEXANDRIAE
V. V. TIBVRTIVM
CAPLATORES. TIBVRTES
MIRAE. EIVS. INNOCENTIAE
QVAM. VIBA. DECREVERANT
POST. OBITVM. POSVERVNT
L. D. S. C

Illi enim duo V. V. ſonant Virgini Veſtali, Tiburtium, ideſt
B Tiburtinæ. Nec minori religione ſacri ignis tenebantur Hebræi: immò eo maiori, quo & ſanctiorem è cælo ignem habebant; & diuinarum legum præſcripto, in eius cultum arctabantur. Nec enim ſacri ignis cura apud Hebræos; mulieribus viduis in cœlibatu viuentibus, aut virginibus demandata fuit; ſed ex Dei conſtituto, ipſiſmet Sacerdotibus. de eo dixit Deus Leuit. 6. *Ignis in altari meo ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito*
C *holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum: ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.*

Similiter & de illius vſu in Candelabro, nil minus ſtatuit Deus; ſed omnimodam curam, & cultum ignis in lucernis Candelabri Sacerdotibus demandauit. ita dicitur Exod. 27. *Ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij extra velum, quod oppanſum eſt teſtimonio; & collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino. perpetuus erit cultus*
D *per ſucceſſiones eorum coram filijs Iſrael.* Summus ipſe Pontifex tenebatur lucernas has componere, oleo implere, vt nutriretur ignis, ordinare illas in Candelabro, ac denique accendere. Quod ſi quando id nequiret Summus Sacerdos & Pontifex; filijs quoque Aaron hoc munus Deus indulſit: vt autē aperiat ſtatutum hoc indiſpenſabile haberi, addit, חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם . מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ideſt, *Statutum perpetuum eſt in generationibus illorum*, nimirum Sacerdotum filijs Iſrael. ac ſi diceret, ſciat

omnis

omnis Iſrael, ad Aaron & filios eius pertinere cultũ ſacri ignis A
in obſequium lucernarum: ita vt nemo audeat ſe in cura illarum immittere, quicumque ille ſit, & in quacumque dignitate conſtitutus. Quamobrem nec Regibus, nec Ducibus, nec Patriarchis, aut quibuſcumque alijs licebat ad lucernas has contrectandas accedere.

Hunc ignem ſacrum tanti fecit Deus, vt filios Aaron Nadab, & Abiu, ea de ratione extinxerit; quod illi incenſum offerre
cum igne non ſacro auſi ſint, Leuit. 10. Quin etiam Aaron B
placaturus Dominum, igne deuorante exercitum Iſraëliticum, ob querelas, quas in Deum, Deiq; miniſtros impij homines effutierant; *hauſto igne de altari*, inquit textus, non aliunde, *cucurrit in medio conflagrationis, & Dominum placauit.* Occiſioniq; fuit à Deo remiſſa manus, vi ſacri ignis & odorati incenſi.

Et adeò religioſi fuere ſemper cuiuſcumque religionis homines in cultu ſacri ignis; vt ſacra facere in ſacris litteris mini- C
mè auderent, niſi ſacro igne victimas, atque hoſtias in altari conſumpſiſſent. Quamobrem cum aliquando ſacer ignis defuiſſet Hebræis in Babylonicam ſeruitutem actis, conuerſumq; in aquam ignem ſacrum conſpexiſſent, cum reuerterentur; vt legitur 2. Machab. cap. 1. ea aqua iuſſit Neëmias conſpergi victimas, & holocauſta impoſita ſuper altare. *Vtq; hoc factum eſt*, dicit textus, *& tempus affuit, quo Sol refulſit, qui prius erat in nubilo, accenſus eſt ignis magnus, ita vt omnes mirarentur*. & D
Gen. 22. Abraham immolaturus (Deo ſic iubente) filium ſuum dilectiſſimum Iſaac, in monte Moriah, trium dierum itinere longè à proprio tabernaculo, non niſi ſacro id fuiſſet auſus facere igne, quem ipſemet tamquam Sacerdos deferebat in manibus. *Tulit quoque ligna holocauſti*, inquit textus, *& impoſuit ſuper Iſaac filium ſuum, ipſe verò portabat in manibus ignem & gladium*. Cum igitur religione tacti veteres Iſraëlitæ

A raëlitæ non niſi ſacro igne,ſacra facere auderent, liquido conſtat quanta religione tenerentur in cultum cæleſtis ignis. Noë quoque ſtatim egreſſus de Arca,poſt diluuium,ſacra feciſſe dicitur Geneſ.8. *Aedificauit autem Noë altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus, & volucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare.* Igitur vel ſecum ignem ſacrum ab Abel per proauorum manus traditum in Arca illa detulit; duranteq́; diluuio apud ſe religiosè, ac piè retinuit, atque ſeruauit; vel ſpe-
B culis & iubaribus ſolaribus excitauit; vel denique orationibus ac precibus à Deo obtinuit; cui ſtatim ſacra facere intendebat. vt propterea placato Numini gratum ſe præbere volens, non niſi ſacro id fieri poſſe igne intelligeret; cum ſtatim vt pedem ex Arca extulit, de altari erigendo, deq́; ſacris faciendis cogitauit.

C

D

CAP.

CAP. X. A

Sacra, ſacrarum lucernarum infundibula in miniſterium olei, & luminis explicantur.

Ad loca Exodi 35. *Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo. Emunctoria quoque, & vbi quæ emuncta ſunt* B
extinguantur, fiant ex auro puriſsimo. ad perdifficilem locum Zach. 4. *Vidi; & ecce Candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius; & ſeptem lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis*. Et infra: *Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro?* Et ad alia plu- C
ra loca.

SACRA vaſa, in quibus oleum ad ſacri Candelabri cultum miniſtrabatur, cognoſcere, perquam vtile, ac periucundum arbitror: vt abſolutè, atque perfectè olei, de quo agimus, vſum, ex ſacris oraculis, nobis intelligere liceat.
Etenim aurea fuiſſe illa omnia liquido conſtat ex ſacris litte- D
ris. cuius generis, formæq; eſſet, hæc in abdito ſunt. ferè nihil in ſacris habetur litteris. Apud ſcriptores cum primis veteres inter vaſa olearia crateres, & infundibula recenſentur. Infundibula ad rem oleariam refert Pollux lib. 6. cap. 18. infra recitandus à nobis. Cato etiam de Re ruſt. ait: *In cella olearia hæc opus ſunt: dolia olearia, & opercula, ſectarium, olearium vnum, labellum vnum, infundibula duo, ſpongiæ duæ, &c.*

Cra-

A Crateris meminit Nonius in tract. de gener. vaſ. & poculorũ, vbi nec immerito quidem, diſcrimen agnouit inter Crateram primæ declinationis, & Craterem tertiæ declinationis; Crateram primæ declinationis inter vaſa vinaria, quorum vſus erat in menſa, ad potum & libamina reponendam fore, oſtenditur per illud Virg. Aeneid. 1.

Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.

Erat autem Cratera poculum magnum; quamobrem cum
B alia pocula in menſa allata minora eſſent; Cratera vna in primis magnitudine celebrabatur, & ſemper capaciſſimus fuit: inde Virg. lib. 1. Aeneid.

Poſtquam prima quies epulis, menſæq; ſemotæ,
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.

Valerius quoque Flaccus in eadem ſententia lib. 5. Argonau. magni Crateræ meminit, dicens:

Fertq; grauem Phrygius circum Cratera miniſter.

C Et Theocrit. Idil. 5. ſimiliter crateræ magni meminit, dicens:

Στάσω δὲ κρατῆρα μέγαν λευκοῖο γάλακτος. - ideſt,
Statuam autem crateram magnum albi lactis.

Vt propterea omittendum non ſit, quod de cratere maximo ſcribit Arrian. lib. 7. de expedit. Alexand. dicens: καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κρατῆρος αὐτός τε, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἀρυόμενοι, ἔσπενδον τὰς αὐτὰς σπονδὰς, καταρχομένων τῶν τε Ἑλλήνων μάντεων, καὶ τῶν μάγων, εὔχετο δὲ τά τε ἄλλα ἀγαθὰ καὶ ὁμόνοιάν τε, καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς τοῖς τε Μακεδόσι,
D καὶ Πέρσαις. εἶναι δὲ κατέχει λόγος τοὺς μετασχόντας τῆς Θοίνης ἐννακισχιλίους, καὶ τούτους πάντας μίαν τε σπονδὴν σπεῖσαι, καὶ ἐπ' αὐτῇ παιανίσαι. hoc eſt, *Et de eodem Cratera ipſe, & qui circa ipſum accumbebant, libarunt eadem libamina, vota nuncupantibus Græcis vatibus, & Magis; precabantur autem, & alia bona, & vnitatem, & communionem principatibus Macedonibus, & Perſis. Fuiſſe autem in eo epulo dicunt nouem millia, & omnes eamdem libationem libaſſe, & de eodem Pæana ceciniſſe.* hæc Arrianus, vt magni-

magnitudinem Crateræ liquido conſtet à numero conuiuantium, vixq; tanta magnitudo Crateræ fidem habeat. A
Loquendo verò de Cratere tertiæ declinationis, hunc inter olearia vaſa reponit Nonius, dicens: *Crateres vaſa olearia*. Virgil. Bucol.

Crateresq́; duos ſtatuam tibi pinguis oliui.

Item Aeneid. 6. . . . *fuſo crateres oliuo.*

Erunt fortaſſe aliqui, quibus minimè probatum videbitur, ex his locis, Craterem vas olearium extitiſſe; illiusq; vſum B
potius ad ſacra, ad aras, ad numina propitianda, quam ad menſam concedendum. Quamobrem nulla facta diſtinctione crateræ, atque crateris: viciſſim hæc vaſa accipient ad promiſcua libamina ſacrificiorum, tam vini, quam olei, aut cuiuſcumque alterius materiæ fluidæ. ita communiter Calepini, & doctiſſimus quoque Turnebus lib. 21. cap. 13. Nobis tamen quam maximè doctrina Nonnij arridet, & fauent Græci. nam libatorius calix σπονδεῖον dicebatur; id ve- C
rò quo oleum libabatur λοιβεῖον appellabatur. videatur Pollux lib. 10. cap. 18. qui hæc duo diſtinguit. Nam quod foramen illud Aethnæ, è quo ignis, ac flamma erumpunt, Crater dicatur à ſimilitudine deſumpta à forma vaſis, non aſſentior Turnebo; quin potius dictum reor ab effectu, & miniſterio, ad quod Cratere vtebantur tunc in ſacrificijs idololatræ; nimirum ab hauſto igne; vt moris eſt olearij vaſis libantis oleum in altari. inde Ouid. D

Et pronos currus medio cratere recepit.

A ſimilitudine verò Crateræ, ſinum illum Campanum à Myſeno, Athenæum vſque extenſum, appellatum Cratera ex Strabone lib. 8. duobusq; promontorijs incuruatum, non inficior. verum iſta, magis ne prætermitterem, quam quod inſerere vellem, adnotaui: nihil enim ad nos.

Vaſa ad ſacrificia, & libamina olearia, ad ſacri Candelabri vſum,

A vſum, ac miniſterium quærimus. Quid de his habeant ſacræ litteræ, diuinaq; oracula, quibus inhæremus, attendamus. ſic enim loquuntur Exo. 25. *Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper Candelabrum, vt luceant ex aduerſo; emunctoria quoque; & vbi quæ emuncta ſunt extinguantur, fiant ex auro puriſſimo*. In eodem lib. cap. 39. opera ad Dei cultum deſcribuntur: & Candelabri quoque ſacræ meminere litteræ, his verbis: *Candelabrũ*, ſupple obtulerunt, *lucernas, & vtenſilia eorum cum oleo.*
B Zacharias quoque Propheta cap. 4. loquitur de lucernis Candelabri ſancti, deq; infuſorijs, dicens: *Et ſeptem lucernæ eius ſuper illud*, nimirum ſuper Candelabrum, *& ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput eius*. Ex quibus locis quatuor nobis ſuperſunt vocabula, quibus vaſa in miniſterium olei, ac lucernarum explicantur. Alterum illorum genus ſignificat, quod omnia comprehendat in vniuerſum vaſa: illud ſcilicet VTENSILIA. reliqua vocabula partes reſpiciunt, & ſin-
C gula tangunt, quorum alterum EMVNCTORIA, alterum EXTINCTORIVM dici poteſt, & denique poſtremum ex Zacharia INFVSORIVM appellabitur. Emunctoria, quæ hebraicè מַלְקָחִים appellantur; non ſunt ad rem noſtram. Sunt enim forcipes, quibus mixa præcidebantur è lucernis, igne conſumpta; & elychnia mundabantur, vt clarius micarent, ſuauiusq; ſplenderent. nec etiam extinctoria ſunt nobis in negotio, quæ hebraicè מַחְתּוֹת dicuntur,
D ſiue מַחְתּוֹת ab igne recipiendo; quod fauillas mixi incenſi, & forcipibus præciſi in ſe reciperent. Hæc duo nihil habent commune cum oleo, ſed tantum cultum ignis ſacri oſtendunt; quem non niſi auro tangi, præſcindi, atque extingui licebat, ac proinde neque apud nos illa erunt in numero.
De reliquis videndum eſt; quorum alterum ſub generali nomine vtenſilium comprehendebatur, Exod. 39. & alibi כֵּלִים hebraicè dici poſſunt. Alia verò enumerantur à Zach. cap. 4.

& quæ-

& quædam מוּצָקוֹת dicuntur, alia צַנְתְּרוֹת, & alia denique הַפְּרָקִים, quorum inueſtigatio adeò difficilis eſt; vt tot habeat interpretationes, quot interpretes, tot ſententias quot capita; adeamus Prophetam, & quid ipſe dicat audiamus. ſic enim loquitur: *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput eius.* Hæc de forma Candelabri, quod in tabernaculo ex Dei præſcripto conſtruxit Moyſes. Quamobrem non poſſum aſſentiri Riberæ, qui in hunc locum Zachar. alterius formæ ab eo, quod conſtruxit Moyſes, Candelabrum comminiſcitur. de his ſuo loco dicetur.

Nunc vaſa olearia inquiramus; quæ nimirum erant ad vſum olei. Hæc autem, de quibus hìc Propheta loquitur, non ad ſeruandum oleum, ſed ad immittendum oleum in lucernis deſeruiebant: cuius vaſis diſtinguentes partes & vocabula, totum dicetur infundibulum; illa verò pars, quæ inter ſuperiorem & inferiorem mediat, infundibuli retis dicatur; poſtrema verò & infima, infundibuli collum appellanda erit, vt infra in iconibus perſpicuum fiet. Eius enim erant formæ lucernæ Candelabri, vt nulla ex parte oleo aditum præberent; niſi vnde & flamma ſuo mixo nutriebatur; vt diximus cum de lucernis ageretur: quod & Villalpandus videtur agnouiſſe in opere ad Ezechielem, vbi hanc Zachariæ viſionem interpretari contendit. licet enim comminiſcatur rotam in ſuperiori lucernarum, è qua ſtillet oleum in eodem lucernarum elychno, in lucernis tamen foramen aliud à mixo minimè agnouit. Quamobrem neceſſario requirebantur inſtrumenta aliqua, per quæ oleum intromitteretur: eius, vt puto formæ, qualia ſunt, quæ Latinè *infundibula*, Italicè *Pitriæ* dicuntur. ita ſentire omnes illi coguntur, qui locum Zachariæ interpretantur: propterea Vatablus in adnotat. explicans quæ nam

eſſent

A eſſent iſta infuſoria, ait: *Iſta infuſoria pertinebant ad lucernas; per illas enim influebant oleum ex lenticulis in ipſas lucernas.* Quod verò ad lucernas pertinerent infundibula; vt probetur adeamus ſacrum Candelabrum: & nobiſcum ſit Pollux. lib. 6. cap. 18. qui loquens de lucernis, & lychnis, meminit infundibuli olearij, dicens: τὸ δὲ ὀβελισκολύχνιον παρὰ Θεοπόμπῳ τῷ κωμικῷ ἐστὶ μὲν χεῦος στρατιωτικὸν, τὸ δὲ ὄνομα ὑπομόχθηρον. ideſt, *illud autem obeliſcolychnium apud Theopompum Comicum, eſt quidem*
B *inſtrumentum militare, & nomen quidem perdurum.* Ipſum verò Obeliſcolychnium à Theopompo dictum arbitror infundibulum, vt forma eiuſdem aperit: quam vocem non adeò probat Pollux, nec reijcit; videtur tamen magis aſſentiri Eupoli: quamobrem ſtatim ſequitur: ἡ μὲν τοῦ ἐλαίου ἐπίχυσις χαλκῦν ἐστὶ μακρὸν, ἣν χάλκιον Εὔπολις ὠνόμασε. ideſt, *Infundibulum quidem olei eſt æreum oblongum, quod Calcium Eupolis nominauit.* Sed quicquid ſit de vocabulis, ſufficiat infundibula ad lu-
C cernas in vſu olei pertinuiſſe. Loquebatur autem Pollux de lychnis, & infundibulo olei in lucernis; vt in textu liquet. & de his Propheta. Iconem apponemus, vt infundibulorum ſacrorum forma pateat.

Sed difficultas in textu non minima ſeſe offert in viſione Zachariæ. quod nimirum ſeptem lucernas, quatuordecim infundibula ad vſum lucernarum ſe vidiſſe Propheta affirmet. Enimuero infundibulum vnum non ſeptem tantum lucernis,
D ſed quingentis & pluribus ſatis eſſe poteſt, ſi ſigillatim adhibeatur: ſi autem vnicuique lucernæ proprium attribuatur infundibulum, quod tot numero infundibula, quot lucernæ forent, permittendum videbatur: at duplicantur in viſione Prophetæ. ita enim ille: שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת, ideſt, *Septem, & ſeptem infundibula lucernis*, ita vt ſingulis lucernis bina adſcripta eſſent infuſoria. ex vulgati interpretis lectione ruit difficultas, cum infundibula apud illum minimè dupli-

centur, ſed ſeptem lucernis, ſeptem tantum infundibula adſcribantur. Verum illi ſeptem æquiualent quatuordecim infuſorijs hebraici exemplaris: quamobrem vt omnibus ſatisfaciamus, difficultas minimè declinanda erit. A

Nodus Gordius exiſtimaretur certè difficultas allata; niſi diuina oracula ex lege & ritibus Hebræorum, nobis præſto eſſent. Nam Iſraëlitæ in obſeruanda lege ſibi à Deo data, fuerunt adeò ſtudioſi ex veterum traditionibus: vt occurrere tranſgreſſioni illius ſtuduerint, ſemper aliquid aliud addendo, quod legis obſeruantiam iuuare poſſet. exemplis quæ diximus apertiora fient: v. g. iuſſit Deus ad menſtruatam non accedendum: Iſraëlitæ ne legem tranſgrediantur, à propria vxore abſtinent diebus aliquot ante menſtruum ſanguinem; & poſtquam fluxus ſanguinis in muliere ceſſauerit, abſtinent ſimiliter; ne forte cum vxore coeuntes, ſanguine contaminarentur menſtruo. Iuſſit Deus diem Sabbati cuſtodiendum; diei feſtus præludium ſeruant, ac propterea exordiuntur feſtum diem hora vigeſima tertia diei præcedentis, ex præcepto ſeniorum; ac vſque ad primam noctis horam diei ſequentis, legi de obſeruantia feſtorum ſeipſos adſtringunt. B C

Pari ratione in cultu lucernarum cum ſe geſſerint Hebræi; illorum in his fouendis ſtudium, Zachariæ viſionem nobis aperit, nodumq; difficultatis facillimè ſoluit. iuſſerat Deus Leuit. 24. parandum ſibi oleum puriſſimum. *Præcipe*, inquit, *filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum ad concinnandas lucernas iugiter*. Adhibebant religioſiſſimum ſtudium in eo parando ab omni fœce; vt omnino puriſſimum, lucidiſſimum, atque mundiſſimum extraheretur; vt in ſuperioribus iam diximus: vt autem neque à foris, dum lucernis infundebatur, aliquid impuri contraheret oleum; binis infundibulis illud in lucernis immittendum curabant. hac ratione infundibula parantes, vt illorum alter in D

altero

A altero immiſſo collo; oleum ab vno ad aliud infundibulum defœcatius, ac purius tranſiret; & ab inferiori pariter infundibulo oleum defœcatius adhuc, ac purius in lucernis infunderetur: iuxta hanc, quam hic proponendam ac delineandam duximus iconem.

B

Nec ſine probabili ratione, ac conicctura ad hæc moueor; C ſed id mihi perſuadeo vi hebraici exemplaris, & verborum in illo loco prophetæ: nam dictio מוּצָקוֹת à verbo יָצַק venit; quod optimè interpretatur *infudit*; hinc totum illud inſtrumentum eo vocabulo appellatur, de quibus in principio capituli egit Zachar. Vidit igitur propheta bina infundibula vnicuique lucernæ ſacri candelabri adſcripta, ad oleum in lucernis immittendum, ad quod cum alterū tantum ſufficeret, fruſtra duo adhiberentur, niſi quærendæ puritatis gratia in oleo ad D nutrimentum ignis ſacri immiſſum adferrerentur.

Vrgent tamen adhuc efficacius difficultatem verba difficillima eiuſdem Prophetæ in fine capituli; affirmantis, ſe vidiſſe duas ſpicas oliuarum, ideſt botros ex baccis oliuarum, iuxta roſtra aurea, & ſuffuſoria ex auro. *Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum*, inquit, *quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro?* Locus eſt adeò difficilis, vt nullum adhuc agnouerim expoſitorem, qui non labatur, vel non hæreat.

Adeamus diuinum auxilium, quo implorato audiamus hebraicum exemplar. מַה שְׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַר שְׁנֵי צַנְתְּ רות חַזָּהָב הַמְּרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב vt horum verborum intelligentia habeatur, erit conſiderandum, quod olearij, qui vendunt oleum, vt ab externo puluere illud non commaculetur, cum per infundibulum in vas aliquod immittitur; medio in gutture infundibuli, vbi collum principium habet; interponere aliquam laminam conſueuere, pluribus minutisq; foraminibus perforatam, vt oleum delicatius, ac defœcatius in vas deſcendat. Hæc lamina medio in gutture perforata צַנְתְּרָה *zantherah* hebraicè appellatur. Interior pars infundibulorum hac icone oſtenſa, quæ diximus aperit, & lamina media perforata in ambobus B, in icone ſignatur. A B

C

Reliquum eſt probare dictione *zantherah* צַנְתְּרָה ſignificari laminam illam; vis verò & radix dictionis id probat. Eſt enim D à radice צַנּוֹר, quæ ſignificat *canales* è quibus defluit aqua, vt pluuia; & à radice תּוֹר, quæ *rotundum* interpretatur, quaſi dicat, lamina perforata rotunda. nam dictio צַנּוֹר in hoc ſenſu ac ſignificatione canalis pluuialis, ſumitur in Pſal. 42. צִנּוֹרִים *zinorim*, in fœminino verò interponitur littera ת, & fit צַנְתְּרָה *zantherah*, & in plurali צַנְתְּרוֹת *zantheroth*, ſic appellata lamina illa; quia ex illius minutis foraminibus defluit, ſiue pluit

oleum,

A oleum, veluti per tot canales, ad modum pluuiæ. Inferior verò pars infundibuli, canalis nimirum ille, per quem defluit oleum in inferiori infundibulo, à quo oleum in lucernis immittebatur, & à ſui vacuitate dictum puto מְרִיק *merich*, in icone ſignatur C. Eſt enim רִיק vacuum, de quibus in plurali loquitur textus; tum ratione numeri ſeptennarij duplicati; tum etiam, quia duo ex his inſtrumentis, cuilibet lucernæ adſcripta erant. Reliquum eſt videre quid ſibi velit illud בְּיַד *beiad*,
B quod communiter interpretatur *in manu*. verum ſi aduertiſſent expoſitores nomine manus ſignificari etiam latus, nequaquam dixiſſent *in manu*, ſed cognouiſſent duo illa brachiola quæ aurea erant, & ſubſtentabant ſuperius infundibulum, illudq; inferiori coniungebant, cælata extitiſſe ad modum vnius ramuſculi oliuārum pluribus referti baccis, vt in icone poſita monſtrauimus. quæ quidem duo ramuſcula hinc inde ad latera infundibulorum appoſita viſebantnr vbi collum iungi-
C tur ſuperiori parti infundibuli; infundibulumq; lamina illa perforata diuidit: & quia duo erant, vt diximus, infundibula ſingulis lucernis, duæ quoque erant laminæ illæ, quæ principium colli tenebant, & infundibula mediabant.

His intellectis dictionibus, facilis nunc erit interpretari verba hebraica ſic, *Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum, quæ ſunt in latere duarum laminarum perforatarum*, (dicemus ita; deſunt enim vocabula) *aurearum, canalibus aureis interpoſitarum?* quia ni-
D mirum infundibula hæc tota aurea erant, canalis aureus, media lamina aurea; botri etiam oliuarum, in manubrijs hinc inde ad collum infundibulorum aurei, conſpiciebantur à Propheta; cui datum fuit ex munere in illa viſione nobis delineare formam infundibulorum; quorum vſus erat in lucernis ſacri Candelabri. viderint alij quæ diximus, & meliora conſulant. Licet hæc cognouiſſe non pigeat, nam & hoc inſtrumentum oleo deſeruiebat ad vſum lucernarum ſacri Cande-

 labri,

labri, ne quid impuri, aut minus de fæcati adhiberetur in nutrimentum ignis ſacri, cum lucernæ ex munere ſacerdotali parabantur, atque Candelabro imponebantur. Quia verò illa manubriola infundibulorum, in quibus cælati viſebantur ramuſculi oliuarum, tantiſper in circulum plicabantur ad inſtar naris, ſiue roſtri aquilini, dixere Septuaginta interpretes. τὶ οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν, τῶν ἐπιχεόντων, καὶ ἐπαναγόντων τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς. hoc eſt: *Quid duo rami oliuarum in manibus duorum narium aureorum infundentium, & retrahentium infundibula aurea?* nam illis manubrijs infundibula aptabantur & remouebantur à lucernis: quibus fauet etiam vulgatus interpres, cum hæc manubria roſtra aurea dixit. Ex quibus & perfecta infundibulorum forma cognoſcitur, & Zachariæ quoque ſenſus in tam ſublimi viſione intelligitur.

CAP.

A
CAP. XI.

Olei aſſeruandi in tabernaculo, locus demonſtratur.

Ad loca Exodi 39. *Candelabrum, lucernas, & vtenſilia earum cum oleo.* Numeri 4. *Sument &*
B *pallium hyacinthinum; quo operient Candelabrum*
cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei; quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt.

SVMMVM ſtudium, ſummamq́; curam, & meritò quidem, voluit Deus adhiberi ab Iſraëlitis circa ea, quæ ad cultum Tabernaculi per-
C tinebant: quamobrem à ſacro Candelabri
oleo, fœtoris, atque impuri, quæcumque ſuſpicio auerruncari iuſſit. Satis, vt puto, de vaſculis, deq́; inſtrumentis egimus, per quæ oleum in lucernis infundebatur: remanet inquirendum vaſis olearij locus, in quo intra Tabernaculum aſſeruabatur. Primo verò ſtatim exordio dubitandum occurrit, vtrum vas olearium hoc, connumerandum ſit inter ea vtenſilia, quæ ad vſum Candelabri in ſacris litteris
D reponuntur, atque in ipſo Tabernaculo aſſeruabantur. ſic
enim de his agitur Exodi 39. *Candelabrum, lucernas, & vtenſilia earum cum oleo*. ſupple parauerunt. Duplicem hic locus interpretationem patitur: priorem, quod Iſraëlitæ iuxta præceptum Domini offerentes vaſa in cultum Tabernaculi, & Candelabri, inter hæc etiam vaſa olearia, vna cum oleo ad cultum, & nutrimentum ignis Candelabri obtulerint. Admittunt illa verba & alteram interpretationem, nimirum

quod Iſraëlitæ offerentes vtenſilia ad vſum Candelabri, atque A lucernarum, oleum quoque obtulerint; ſeorſum tamen hoc à vaſculis, quæ ad Candelabri vſum recenſentur. itaque iuxta hanc interpretationem, hi qui obtulerunt donaria; ſeorſum ab his, quæ erant ad Candelabri cultum; obtulerunt etiam aliqua vaſa cum oleo; quæ vaſa inter ea, quæ ad vſum Candelabri ſpectabant, nequaquam recenſeantur.

Verum ſi ad hebraicum textum, à quo vulgata editio ſuam accepit originem, ceu ad fontem, nos conferre voluerimus; ex quo in ambiguis vulgatæ editionis, verus eiuſdem ſenſus inueſtigatur: poſterior vtique interpretatio reſpuenda non erit. Illa poſtrema verba, *cum oleo*, à præcedentibus ſeparata leguntur ſic: אֶת הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר idest, *Candelabrum mundum*, ſupple obtulerunt *lucernas illius, lucernas ordinationis*, ideſt, quæ per ordinem Candelabro imponebantur. Eſt enim traditio Hebræorum, ſeptem Candelabri lucernas ſuis fuiſſe nominibus C ſignatas; nominibus, inquam, ſeptem Angelorum, qui aſtare coram Domino dicuntur; ac propterea nequaquam promiſcuè Candelabro lucernæ imponebantur, ſed ſuo ordine, & ſuo cuique in loco aptabantur: propterea appellantur *lucernæ ordinationis*, quæ in erectione Tabernaculi fuere à filijs Iſraël oblata. ſubdit textus, *& omnia vaſa illius, & oleum luminis*. Nam diuiſio ſententiæ in dictione כֵּלֶיהָ, quæ interpretatur *vaſa illius*, perſpicuè cernitur. afficitur enim accentu hebraico D *Athanach*, qui valet duplicatum punctum Latinorum; diuiditq; ſententiam à ſubſequentibus verbis שֶׁמֶן הַמָּאוֹר, quæ *oleum luminis* interpretantur. cui hebraici textus diſtinctioni, Chaldaica, ac Græca exemplaria conſentiunt; hæc poſtrema verba, in quibus de oleo agitur, ab antecedentibus diſtinguendo; in quibus de vaſis ſermo eſt. Quamobrem ex hoc loco Exodi, efficax argumentum minimè videtur ſumi poſſe, ad

pro-

A probandum nomine vtenſilium, vaſa quoque olearia accipi
debere; in quibus ad vſum Tabernaculi, ac Candelabri oleum
aſſeruaretur.

Priori tamen interpretationi inhærentes; affirmandum certiſſimè putauimus, vocabulo כֵּלִים interpretato per *vtenſilia*, à vulgato interprete, comprehendi debere vaſa; in quibus oleum ad vſum Candelabri aſſeruabatur. Huic interpretationi conſentit Abulenſis; & ea ratione intentum ſe probaſſe pu-
B tat, quod in textu dicatur, Iſraëlitas obtuliſſe lucernas, & deinde ſubinferatur; *& vtenſilia earum cum oleo*. Quia igitur *τὸ cum oleo* iungitur ſuperioribus, nimirum *τῷ vtenſilia*; hinc argumentum Abulenſis ſumit; quod vaſa pro aſſeruando oleo, ad vſum Candelabri, nomine vtenſilium in eo textu ſignificentur. at accentus diſtinctiuus ſententiæ, de quo iam ex hebraico textu diximus; fundamentum Abulenſis omnino ſubuertit. Sed quamuis illa ratio ruat, non tamen interpretatio
C innixa ſummæ auctoritati vulgati interpretis, cui nec hebraicum exemplar ex aliquo capite contradicit, aliquo modo ruit. Hic enim vulgatus interpres legendo, *& vtenſilia earum cum oleo*, eidem ſententiæ, quæ affirmat vaſa hæc olearia inter ſacri Candelabri vaſa recenſenda fore, ſubſcripſiſſe cenſetur; cui nos quoque nomen damus.

Quod enim vaſa olearia, vna cum oleo Iſraëlitæ in deſerto appararint, & obtulerint in cultum Tabernaculi, & Cande-
D labri; & hæc vaſa inter vtenſilia Candelabri in ſacris litteris recenſeantur; efficaciſſima ratione ſuadetur. non enim oleum aliter quam in vaſe aliquo Iſraelitæ offerre potuerunt. Præſtantia verò olei, præſtantiſſimum requirebat vas, ad Candelabri, Tabernaculi, diuiniq; tandem cultus decentiam. Cumq; hoc vas oleo plenum in Tabernaculo vna cum Candelabro, lucernis, forcipibus, & conchis ad recipiendum, quæ emuncta forent, reponendum eſſet, ad matutinum, ac ve-

ſperti-

ſpertinum Candelabri vſum, iuxta diuinum conſtitutum. A
Igitur inter Candelabri vtenſilia, vaſum quoque hoc olearium enumerandum fuit, atque in Tabernaculo reponendum, in quo reliqua pariter vaſa ad Candelabri vſum, forcipes nimirum & emunctoria repoſita fuiſſe, certiſſimum eſt.

Nec deeſt locus ex ſacris litteris, quo id demonſtrare poſſimus. nam cap. 4. Numer. vniuerſali vocabulo vaſis, cum ſermo eſt de Candelabro, perſpicuum eſt, intelligi etiam ea vaſa, in quibus oleum aſſeruabatur. Agitur ibi de mutandis Iſrae- B
liticis caſtris, deq; copiarum progreſſu ex Dei præſcripto. Proficiſcentibus enim militibus, tabernaculum quoque fœderis deferendum fuerat à Leuitis: hac occaſione munus Cahatitarum in tribu Leuitica aperitur in ſacro textu: ipſorum enim erat Leuitarum, de transferendo fœderis Tabernaculo alibi cogitare. Ad Cahatitas autem ſpectabat ea omnia deferre, quæ intra Tabernaculum habebantur; menſam panum propoſitionis, altare aureum thymiamatis, & etiam Candela- C
brum à Sacerdotibus aulæo iam cooperta. De his ita loquitur textus ſacer: *Tabernaculum fœderis, & Sanctum Sanctorum ingredientur Aaron & filij eius, quando mouenda ſunt caſtra.* Cumq; iam de operienda Arca, & panibus propoſitionis cum menſa loquutus ſit textus, de Candelabro his loquitur verbis: *Sument & pallium hyacinthinum, quo operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei; quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt.* Et quia hic ſermo D
eſt de his, quæ intra ſacrum Tabernaculum aſſeruabantur; hæc enim tantum hyacinthino aulæo operiebantur; igitur vaſa quoque olearia ibi enumerata, & aulæo cooperta à minoribus Sacerdotibus, intra Tabernaculum aſſeruata fuiſſe, perſpicuum eſt. hebraicè ſic ad maiorem claritatem legimus, וְאֵת כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ, ideſt, *& omnia vaſa olei illius.* In quo quidem textu vniuerſali vocabulo כֵּלִים non ſolum forcipes, emũ-

ctoria,

A ctorii, & ea quæ emuncta recipiebant, exprimuntur; ſed olearia quoque vaſcula ſignificantur. Igitur & cap.36.Exodi, vbi dicitur à filijs Iſraël oblata fuiſſe vtenſilia Candelabri cum oleo; quæ vaſa, ſiue vtenſilia dictione כֵּלִים exprimuntur; de vaſis quoque olearijs illa dictio accipienda erit; hæcq; vaſa vna cum oleo ab Iſraelitis in deſerto oblata, & apparata fuiſſe, in Dei, & ſacri Tabernaculi cultum, fit perſpicuum.

B

CAP. XII.

Forma vaſis olearij ad vſum Candelabri ſancti monſtratur.

Ad loca Zachar. 4. *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius.* Et infra: *Et duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris*
C *lampadis, & vna à ſiniſtris.* Numer. 7. *Filijs autem Cahat non dedit plauſtra & boues, quia in Sanctuario ſeruiunt, & onera proprijs portant humeris.*

GENVS, ſiue formam ſacri huius olearij vaſis quærere oportet; quæ nonniſi à veteribus expi-
D ſcare poſſumus. Veteres ſcriptores cados, hemicadios, dolia, atque lenticulas inter vaſa olearia recenſuerunt. horum meminit Iſid.lib.2.c.7. hæc habet in numero Perottus noſter in ſuo cornucopia verbo Vas in epigram. 2. Mart. ad Domit dicens: *Vel olearia,* ſupple vaſa, *vt cadi, & dolia, & hemicadij, id eſt dimidij cadi, & lenticulæ parua vaſa, ex quibus paulatim & leniter oleum fluit.* Vlpianus quoque Dig. locati. l. 19. §. illud. inter vaſa olearia

olearia de dolio meminit. Cato etiam de re Ruſt. ait: *In cella olearia hæc opus ſunt, dolia olearia, & opercula, &c.* Verum hi in cella verſantur: nos intra Tabernaculum, & ad ſacri Candelabri vſum olei vas quærimus. Quamobrem nec dolium, nec cadus, nec hemicadius faciunt ad rem. placeret lecythus, niſi vas eſſet ad vnguenta potius, quam ad ſimplex oleum. lecythum, vnguentarium fuiſſe vas ſacræ, & prophanæ teſtantur paginæ; & nos quoque alibi aperiemus, cum de eo ſermo redibit. Noſtra de forma huius vaſis ſententia, lenticulæ adhæret. Et in lenticula proculdubio aſſeruatum hoc oleũ, quod ad cultum Candelabri deſtinabatur, affirmamus. quam lenticulam, vna cum Candelabro, intra Tabernaculum repoſitam, eidemq; Candelabro ſuſpendi ſolitam, exiſtimamus. numen iratum habeam, niſi ab ipſomet numine, vna cum forma vaſis, locum quoque hauſerim. A B

Expendamus locum Zachariæ cap. 4. cuius loci tanta eſt obſcuritas, vt poſt varias expoſitiones, ſcribat Magnus ille Hieronymus in fine capituli: *Hæc vt quiuimus, & vt mei ingenioli vires ferre potuerunt, loquuti ſumus, & Hebræorum, & noſtrorum varias opiniones breuiter perſtringentes. Si quis melius, immo verius dixerit, & nos libẽter melioribus aquieſcimus* hæc ibi de loci prophetici obſcuritate, in quo formã vaſis olearij nos agnouiſſe putamus. viderint alij meliora: litteralem quærimus ſenſum. *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum,* inquit Propheta, *& lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud*: רָאִתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ. ita in textu hebraico. tota autem difficultas poſita eſt in dictione גֻּלָּה; *lampas* interpretatus eſt noſter vulgatus; quin etiam videtur legiſſe גֻּלָּהּ cum affixo fœminino; idcirco dixit *lampas eius*. Ribera de ſacris litteris optimè meritus, hic labitur, & octauum comminiſcitur lumen, atque lucernam octauam in Candelabrò hoc à Propheta viſo. nam interpre- C D

tando

A tando verba illa: *Et lampas eius ſuper caput ipſius*, ait: *Super hoc Candelabrum, præter illam maximam, erant ſeptem lucernæ minores, videlicet lampades ardentes*. Deinde ad myſtica ſe confert. Propterea affirmat, Candelabrum hoc viſum à Zacharia, nequaquam fuiſſe eiuſdem formæ cum Candelabro; quod in Tabernaculo, Moyſes ex Dei præcepto collocauit. Quamobrē nu. 31. quærēs an verba prophetæ intelligi poſſint de templo Hieroſolymitano, quod à Zorobabele excitabatur,
B ſic ait: *At falſum eſt, quod aſſumunt de Candelabro; diſſimile hoc eſt Candelabro Tabernaculi, & ideò aliud ſignificat: illud habuit ſeptem ſolum lucernas, hoc iuxta planum litteræ ſenſum habet octo*. At ſi Ribera præ oculis habuiſſet, prophetam loquutum in 2. & 3. capitulo de reædificatione ciuitatis Hieruſalem, atque Templi, de conſecratione Sacerdotis Ieſu, quod tamen me iudice, negare non debuiſſet; vtique vidiſſet in viſione hac Candelabri, aliud à Candelabro Tabernaculi, pro-
C phetam nequaquam vidiſſe.

Quod verò dicit Propheta ſe vidiſſe lampadem illius ſuper illud, duplicem interpretationem patitur: vel enim vt quidam dicunt, poſitum fuit ſingulare pro plurali, & lampadem pro lampadibus, ſeu lucernis; vel etiam iuxta phraſim ſacræ Scripturæ, & linguæ ſanctæ, dicitur *lampas eius ſuper illud*, ad inſinuandum, Candelabrum viſum à Propheta accenſum fuiſſe, non autem extinctum; quod noſtrum vulgatum voluiſſe
D interpretatione allata monſtratur. hoc enim ſignificat, *& lāpas eius ſuper caput ipſius*, quod hebraica lectio minimè tenuit. Verum ſi hebraicam velimus vocem גֻּלָּה attendere, ſignificari aliquid rotundum intelligemus, vt omnes interpretes, & dictionariorum auctores fatentur: ad quam rotunditatem, noſter interpres, qui interdum potius myſteria, quam verba præ oculis habet, non reſpexit; ſed tantum quod lucernæ illius erant accenſæ: quamobrem dixit: *Et lampas eius ſu-*

per

per illud. græca in hoc ſequutus exemplaria, quemadmodum vt in plurimum conſueuit. A

Reliqui expoſitores omnes vocem גֻּלָּה attendentes, ex vi vocis rotundum aliquod vas ſignificari agnoſcunt, aliter, atque aliter iuxta ſententiarum diuerſitatem. Qui quidem omnes prophetici loci difficultate preſſi in illius expoſitione, quodammodo delirare videntur. Ex quibus irridendus ſanè eſt Iſidorus Clarius, vir alias doctus in Scripturis ſacris: comminiſcitur enim Candelabrum vnius ſtipitis, in cuius ſuprema B parte, & ſtipitis cacumen, rotundus diſcus, ſeu peluis collocata eſſet, & in eiuſdem peripheria ſeptem arderent lucernæ. quam quidem, ab ipſo excogitati candelabri formam, cœnis, atque cœnaculis peraccommodam fatemur; nunquam verò Scripturis ſacris, vbi de tabernaculo, aut templo, aut de ſacris initiationibus ſermo fuerit: quemadmodum in hoc Zachariæ loco contingit. à qua quidem interpretatione alieni omnino non videntur, qui in ea voce גֻּלָּה rotundos agnouerunt C diſcos, tot ſuſtinentes lucernas, quot lucernas comminiſcuntur; quibus fauet tranſlatio Septuaginta ſic habens: ἑώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσῆ ὅλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς. ideſt, *Et vidi, & ecce Candelabrum aureum totum, & lampadium ſuper illud*. Dicitur autem lampadium, vas cui ſuperimponitur lucerna ad illam ſuſtentandam, figuræ ac formæ rotundæ: quamuis hoc rotundum cũ ſacro Candelabro, eiuſq; fabrica præſcripta à Deo in lib. Exodi videatur pugnare. Quid verò excogitauerit D Villalpandus in Ezechiel. lib. 4. cap. 58. in interpretatione huius loci Zachariæ, non mirari non poſſum, de viro alias ingenioſiſſimo. Comminiſcitur enim quoddam Candelabrum ſeptem lucernis diſpoſitum, ita vt immineat Candelabro rota quædam rotunda, ex qua per ſeptem foramina ſtillat oleũ perpendiculariter ad flãmam lucernarũ. rotundæ huic molæ ſuperimponit duo cornua, quibus ſupereminẽt arbores, oliuarũ

baccis

A baccis vndique refertis ad ſubminiſtrandum oleum in cornibus, vt per foramina ſtillet in lucernis. à ſolo verò arbores illæ exurgunt, tenduntq; in ſuperiora Candelabri. hoc ipſe delineauit, nos ab ipſo delineatam hic curauimus apponi.

B

C

D

Demum inſcribit figuram his verbis: *Candelabrum Templi aureum, quod vidit Zacharias, perenni oliuarum oleo depaſci, quo etiam Sacerdotes & Reges inungebantur.* Deinde poſtmodum in explicatione, & id cap. 62. illa interpretatur de copioſa gratiæ vnctione, qua Chriſtus vnctus fuit: & in fine capituli addit:

dit: *Quæ omnia oſtenſa Zachariæ, eius viſione, quam propoſita* A
oſtendimus figura, prope indicantur; in qua ſeptem Eccleſiæ ſanctæ lucernæ aſtantibus vtrimque oliuis, atque ſponte inſtillantibus, olei perennem copiam depaſcuntur, pleno in primis duplici cornu, quo Regnum indicatur & Sacerdotium. hæc Vilalpandus.

Verum quot aliena à diuinis oraculis nemo non videt. nam eodem oleo vnctos fuiſſe Reges & Sacerdotes, infra Myrothecio tertio reijcietur à nobis; eodem oleo vnctos fuiſſe Sacerdotes, quo ſacri Candelabri lucernæ fouebantur, diuina B
oracula negant cap. 30. Exodi, in quo forma vnguenti præſcribitur ex varijs aromatibus ad Sacerdotum cõſecrationem; vt propterea mirari non deſinam, virum doctum in his lapſum fuiſſe. Quod attinet demum ad Candelabri formam à Zacharia viſam, rotam illam, ex qua defluat oleum in lucernas per ſeptem foramina, à diuinis oraculis non accepit. Forma illa in ſuperiori rotæ, quæ ex eius interpretatione, Regnum & Sacerdotium ſignificat, ipſe commentus eſt: Zacharias non C
vidit. propriam igitur viſionem interpretandam ſuſcepit, nequaquam verò Zachariæ viſionem nobis propoſuit. Duas hinc inde oliuas poſuit, Candelabrum in medio oliuarum collocauit: non ita ſacer textus, ſed dixit: *Et duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius.* A dextris, & ſiniſtris lampadis, non Candelabri, vt placuit Vilalpando, de cuius ſententia iam ſatis.

Sunt alij qui Zachariæ locum, quantum attinet ad vocis in- D
terpretationem, magis attingunt: nam lenticulam eam vocem גֻּלָּה interpretantur M. Marin. in Dictionar. & Pagnin. verbo גָּלַל qui etiam affirmat D. Hieron. ita interpretatum hunc locum verſ. 2. & 3. quam interpretationem Pagninus in Biblijs quoque retinuit; conſentit Arias Montan. qui duo ſic interpretantur locum prophetæ: *Vidi, & ecce Candelabrum aureum totum illud, & lenticula ſuper caput eius.* Vatabl. quoque

in

A in ſua marginali paraphraſi eidem interpretationi ſubſcribit,
dicens: *Vidi, & ecce Candelabrum totum aureum, in ſummita-
te ſua habens lenticulam*. & addit: *(Vel eſt ſingulare pro plurali
lenticulas) ſeptemq́ lucernæ eius erant ſuper illud, ideſt in ſummi-
tate ſtipitis, & ſeptem calamorum erant ſingulæ lenticulæ, & in
lenticulis lucernæ*. Hæc Vatablus. Quid verò velit, quod in
lenticulis eſſent lucernæ, viderint alij, nobis ſatis ſit גֻּלָּה *gulah*
lenticulam interpretatum fuiſſe. Vim huius vocis, interpreta-
B tionisq́; à ſe allatæ veritatem, probat Pagnin. ex alio loco Ec-
cleſiaſtes cap. 12. in quo eadem vox גֻּלַּת *gulah lenticulam* com-
muniter interpretantur expoſitores.

Huic interpretationi nos quoque ſubſcribimus, quia dictioni
hebraicæ innititur, & vulgatæ interpretationi non contradicit.
Eſt autem vis vocis hebraicæ ſignificare aliquid rotundum,
non quidem rotam aliquam in ſuperiora Candelabri ad fu-
mum elychniorum cum Vilalpando excipiendum; ſed rotun-
C dam lenticulam dicimus, quale erat vas olearium. Nec qui-
dem mirum eſſe debet hac voce à forma deſumpta, lenticu-
lam ſignificari; multoties enim ex phraſi ſacræ Scripturæ, plu-
rima à forma potius, quam à proprio vocabulo denominan-
tur. Eſſent ne lenticulæ quot lucernæ, dubitauit Vatablus, af-
firmandum cenſuit. nobis ſufficiat ſingularis lenticula, atque
ſenſum prophetæ attigiſſe; quod nimirum viderit Candela-
brum, cui lenticula olearia appenſa aderat. Dicitur autem
D hæc lenticula ſuper caput Candelabri; ſic enim in hebraico
exemplari וְגֻלָּה עַל־רֹאשָׁהּ hoc eſt, *& lenticula ſuper caput eius*.
Quia *ſuper* in Scriptura ſacra multoties ſtat pro *iuxta*, vt in
Pſal. 133. *Super flumina Babylonis, illic ſedimus*, ideſt, *iuxta flu-
mina*. ita hic à propheta dicitur lenticula ſuper caput Cande-
labri, quia iuxta caput, hoc eſt in medio Candelabri ſtipite,
appenſa, vt puto, viſebatur: non quidem in infima, ſed potius
in ſuperiori parte ſtipitis, vbi duo ſupremi ramuſculi, è ſtipi-

te medio emergebant. hìc vas olearium ad Candelabri, ac A
lucernarum vſum appenſum extitiſſe vidit propheta; iuxta rationem illius, quod in Tabernaculo collocauerat Moyſes. Ratione id ſuadetur. nam cap. 4. Numer. ſcribitur, vt vidimus, Caathitarum munus fuiſſe, Candelabrum, & omnia vaſa illius portare per deſertum; quoties alibi filijs Iſraël caſtra metanda ac mutanda forent. Ferebant autem illud non equo, aut curru; ſed proprijs humeris, vt habetur cap. 7. Numer. *Filijs autem Caath*, dicit textus, *non dedit*, ſupple Moy- B
ſes, *plauſtra & boues, quia in Sanctuario ſeruiunt, & onera proprijs portant humeris*. Si igitur Caathitæ proprijs humeris Candelabrum portabant cum omnibus vtenſilibus, quæ ad cultum illius inſeruiebant; interq; vtenſilia, vaſa etiam olearia recenſentur; igitur vaſa olearia proprijs ab his portabantur humeris. *Sument*, ſupple filij Aaron, *& pallium hyacinthinum*, inquit textus, *quo operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei*. ideſt, cum in- C
fundibulis & lenticula. Nec licebat Caathitis ſub pœna mortis, manibus iſta deferre, vaſa olearia contrectare, aut aliquid aliud, quod ad Candelabrum pertineret, vt ibi in textu dicitur. Igitur affirmandum erit, vaſa olearia ab ipſomet ſtipite Candelabri pependiſſe, dum Candelabrum portaretur: necnon etiam intra parietes Templi, atque Tabernaculi, ea ratione aſſeruatum vas olearium, vt nec terram contrectaret. cumq; rotunditatis de cauſa, olearia hæc vaſa lenticularis for- D
mæ, aliam quam ſuſpenſionis ſituationem non admitterent; ideò dixit Zacharias ſe vidiſſe lenticulam in capite illius: hoc eſt pendentem à ſuprema ſtipitis parte, & hinc inde à lenticula duas oliuas. Sic enim legitur: וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ ideſt, *& duæ oliuæ ſuper illud*, hoc eſt ſuper Candelabrum, *vna à dextris lenticulæ illius, & vna ad ſiniſtram illius*. Non igitur oliuæ erumpebant è terra, vt in arbores

A bores ſurgentes ſupera Candelabri peterent; ſed dicuntur extitiſſe ſuper Candelabrum, quia duo ramuſculi aurei ad modum oliuarum, ſiue duæ oliuæ aureæ ex baſi Candelabri erũpebant: quarum vnam à dextris lenticulæ, quæ pendebat è medio Candelabri ſtipite, aliam à ſiniſtris eiuſdem, propheta vidit: quas hac icone ad maiorem explicationem prophetici loci, delineandas curauimus.

B

C

D

Cognouimus prophetici loci viſionem, ſignificationem inueſtigent alij; nos olearij vaſis nomen cum cognouerimus, à

nomine formã eiuſdem, inueſtigabimus. nam nomina rerum A
à forma externa aliquando, interdum à miniſterio ſumuntur:
A miniſterio lenticulã apud hebræos nomẽ ſumpſiſſe videtur:
proprio enim nomine hebraicè פַּךְ dicebatur; quemadmodũ
habetur 1.Reg.cap.10. cum agitur de vnctione Saulis in Regem,
Dei iuſſu à Samuele Propheta deſignatũ, וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל פַּךְ
& accepit Samuel lenticulam. quam dictionem deriuatam aliqui
volunt à פָּכָה, quod eſt *fluere*; alij fortaſſe rectius à פּוּךְ;
quod *muliebre pigmentum* ſignificat 4.Reg. cap.9. nos ab vtro- B
que eo nomine lenticulam hebræorum dictam arbitramur:
quia nimirum erat vas ad vnguenta fluxibilia; verius dicemus
ad oleum, quod cum odoratum tunc temporis eſſet, rationem
vnguenti ſeruabat. At ſi forma externa ſpectetur, & lenticulæ
etymon requiratur, à liniendo à Latinis dictum hoc vas, docet
Iſidor. lib. 20. origin. cap. 7. *Lenticula*, inquit, *medium vas,
aneum, vel argenteum quadrangulum in latere apertum, quod &
lychitum. eſt enim vas olei, quo Reges & Sacerdotes vngebantur, à* C
liniendo dictum. ita Iſidor. qui tamen in multis decipitur, dum
lenticulam non diſtingui à lecytho putat. decipitur etiam
quod aſſeruaretur in lenticula oleum ad vngendum Sacerdotes,
& Reges, de quibus in ſequentibus multa dicentur. Rectius,
me iudice, à nomine lentis, lenticulæ formam ſumi ratio
poſtulat: auctore enim Plin. lib. 27. cap. 12. figura rotunda
preſſa ex ſe, dicitur figura lenticularis: itaque à forma, ea vaſa
olearia dicta lenticulas in dictione φακῶ ſcripſit quoque D
Scapula. apertiſſimè verò, & formam lenticulæ, & vſus deferendi
illas cum oleo, aperuit Apuleius lib. 2. Florid. cuiuſdam
Philoſophi, qui dicebatur Hyppias, habitum referens, his verbis:
*Ampullam quoque oleariam quam geſtabat, lenticulari forma
tereti ambitu preſſula rotunditate, &c.* cuius verba examinantes,
hanc lenticulæ iconem delineandam cenſuimus. Ex
qua lenticulæ oleariæ forma, dictionis גֻּלָּה *gulah*, vim, quæ

ro-

A rotundum ſignificat, aperietur; & ſenſum Prophetæ Zachariæ, optimè perſpiciemus.

B

Materia lenticulæ ſacræ, aurum extitiſſe non erit in ambiguo. Sic enim legimus Exo. 25. *Omne pondus Candelabri cum vniuerſis vaſis ſuis habebit talentum auri puriſſimi*. Cumq; inter olearia vaſa, etiam lenticulæ connumerentur, has quoque aureas extitiſſe certiſſimum erit. Licet enim apud Porphyr. legeris: διὰ τοῦτο, καὶ τοῖς κεραμεοῖς ἀγγείοις, καὶ τοῖς ξυλινοῖς, καὶ πλεκτοῖς ἐχρῶντο, καὶ μάλλον πρὸς τὰς δημοτελεῖς ἱεροποιΐας τοιούτοις χαίρειν
C πεπεισμένοι τὸ θεῖον. hoc eſt, *ideò & fictilibus vaſis, & ligneis, & plectilibus vtebantur, & præſertim ad ſacrificia publica: his enim delectari intelligebant numen*. Quod etiam & Romanos feciſſe in ſacrificijs, & ex Numæ inſtitutis, vſos ligneis, fictilibusq; patinis, ac vaſis cognouimus, authore Varr. lib. 4. & Cicer. in paradoxis, cum ait: *Quid aut Numa Pompilius: minus ne grat as Dijs immortalibus capedines, & fictiles vrnulas, quam filicatas aliorum pateras arbitramur?* Et Plin. quoque in
D lib. de vir. Illuſtrib. refert; cum M. Curius Dentatus interuerſæ pecuniæ argueretur; cadum ligneum, quo vti ad ſacrificia conſueuerat, in medium protuliſſe, iurando ſe nihil amplius de præda hoſtili in domum ſuam conuertiſſe. & rectè quidem, me iudice, in cultu Deorum ligneorum, lapideorum, atque fictilium, dicemus illos veteres, fictilibus vſos vaſis, quibus etiam Hebræos vſos in ſacrificijs comedendis exiſtimo; non enim allati auctores in laudem Romanorum ea re-

cenſentes, de his, quæ erant intra Templi parietes, ſeu in A
adytis loquuntur; ſed de catinis, patinis, paropſidibus, ac va-
ſculis, in quibus idolothyta manducabant. De quibus vaſcu-
lis nihil ſtatuit Deus Iſraëlitis. Cùm verò egit de menſa pa-
num propoſitionis, de Arca teſtamenti, de Altare thymia-
matis, deq; Candelabro, & alijs; quæ intra ſanctum repoſita
erant; deq; vaſculis aureis, aureisq; inſtrumentis in cultu ta-
bernaculi; deq; his, quæ in Sancta Sanctorum, & in adyto
ſanctiori Tabernaculi Dei ad cultum illius recondebantur, B
aurea cuncta ſtatuuntur. æquum enim erat, vt pro Dei ma-
ieſtate, cuncta auro onuſta cernerentur.

C

D

A
CAP. XIII.

Non ſolius Pontificis, ſed inferiorum quoque Sacerdotum erat, lucernas Candelabri oleo nutrire.

Ad loca Exodi 27. *Et collocabunt eam Aaron, &
B *filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino.*
Illuſtrantur loca 1. Reg. 3. *Factum eſt ergo, in die quadam Heli iacebat in loco ſuo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.* Ad Hebr. cap. 9. *In priori quidem Tabernaculo ſemper introibant Sacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes; in ſecun-
C do autem ſemel in anno ſolus Pontifex.*

CVIVS eſſet muneris, oleum in ſacro Tabernaculi Candelabro miniſtrare, prætereundum non erit. Apud Gentiles, atque idololatras, cultus ſacri ignis, penes quos eſſet diximus, cap. 6. & 8. Noſtrum de quo agimus ignem ad Sacerdotes pertinuiſſe, ex diuinis oraculis perſpicuum eſt;
D qui tum lignis in Altari, tum oleo in lucernis, diligentiſſimè ignem ſacrum nutrire tenebantur. Verum cum Sacerdotum ordines, ac gradus diſtinguerentur, quorum aliqui minores dicebantur; ſupra quos Pontifex, ſiue Summus Sacerdos, ſummum tenebat apicem; dubitandum occurrit, ſolius ne Summi Sacerdotis, an minorum quoque munus foret, concinnare lucernas, eaſdem ſacro igne accendere, oleoq; perfundere. Statim enim à prima Tabernaculi erectione, Moſayciq; cul-

tus, inſtitutione, Aaron in Summum Sacerdotem, Nadab verò, Abiu, Eleazar, & Ithamar filij eius, minorum Sacerdotum munus, atque officium ſuſcipientes, nonnullis ritibus, ac ceremonijs, de quibus in ſequenti Myrothecio agetur, ex Dei præſcripto, conſecrati fuerunt. Hos verò minores Sacerdotes, à cultu ſacri Candelabri, ac lucernarum ſemotos fuiſſe, ſuſpicari poterat ex cap. 24. Leuit. in quo ſermo eſt de lucernis: cuius enim muneris eſſet illas perfundere oleo, ſcribitur his verbis: *Ponetq́ eas Aaron à veſpere, vſque in mane coram Domino, cultu rituq́ perpetuo in generationibus veſtris*. Soli igitur Aaroni, minimè verò filijs eius, reliquisq́ minoribus Sacerdotibus, ſacrarum lucernarum cura demandata à Deo, vigore huius textus, cenſendum videtur. Et ne alia quoque loca deeſſe quis putaret, adeſt pro hac parte textus ex cap. 3. lib. 1. Reg. in quo de Samuelis vocatione agitur, & ſacra Scriptura meminit de Summo Sacerdote Heli; qui in atrio Tabernaculi Domini, non longè à fœderis tabernaculo dormiebat. quia verò iacebat intra aulæa Atrij eiuſdem tabernaculi; hac de cauſa in textu, iacuiſſe in Tabernaculo dicitur. quod adnotaſſe libuit ad intelligentiam diuinorum oraculorum in pluribus ſacræ Scripturæ locis, in quibus de Tabernaculo agitur. *Factum eſt ergo in die quadam*, inquit textus, *Heli iacebat in loco ſuo; & oculi eius caligauerant; nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur*. Vt quid igitur textus refert Summum Sacerdotem Heli, lucernam Dei videre non potuiſſe, cum extingueretur? non alia certè de ratione fuiſſe hæc relata in ſacris Codicibus videntur; niſi vt Heli adeò inſenuiſſe inſinuaretur, vt à Sacerdotis munere, publicoq; officio ſibi vacandum foret; honeſtaq; miſſione meritò amandandus cenſeretur: eius enim cum cenſeretur officij, lucernas Candelabri concinnare, atque incendere, quod minimum quidem inter reliqua ſacerdotalia munera locum occupat; tamen

eo

A eo ætatis peruenerat, vt nec illud ritè obire poſſet. Lucernarum enim extinctionem obſeruare nequibat. Quid ergo valeret in extis victimarum? quid in earumdem munditia? quid in panibus propoſitionis? quaſi dicat; nihil omnino. Cum igitur Heli Sacerdotij Moſayci ſummum teneret apicem; illiq; obijciatur lucernas Candelabri in extinctione nūquam poſuiſſe: Summi Sacerdotis tantum, non autem Sacerdotum inferiorum, fuiſſe lucernarum cultum, ex hoc quoque

B loco probatum videbatur.

Vereor tamen, ne horum locorum interpretatio à ſcopo aberret. Nam textus ex primo Reg. proximè allatus, diuinæ apparitionis factæ Samueli, determinatum tempus potius aperire voluit, vt arbitror; quam oſtendere, ad munus Pontificium cultum ſacrarum lucernarum pertinuiſſe; aut quod olei pro Candelabro Domini cura Summi foret Pontificis. Apertius res explicetur; verusq; diuinorum oraculorum ſenſus, ex

C eiſdem textibus, collatis inter ſeſe tranſlationibus demonſtretur. In exemplari enim Vaticano Septuag. Interpr. aliter interpungitur, ac ordinatur idem textus, quam in Latinis, atque vulgatis exemplaribus: ſub hac enim verborum forma in Vaticanis legitur: *Et factum eſt in die illa, & Heli dormiebat in loco ſuo, & oculi eius cœperant grauari, & non poterat videre*. Et hic habetur periodi finis ac punctus: ſicut etiam in hebraico textu eſt ibi, *ſoph paſuch*, ideſt, *finis verſiculi*, hoc mo-

D do: וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וְעֵלִי שֹׁכֵב בִּמְקוֹמוֹ וְעֵינָיו הֵחֵלּוּ כֵהוֹת לֹא יוּכַל לִרְאוֹת hoc eſt: *Et fuit in die illa* (eſt enim phraſis hebraica, qualis eſt illa apud Latinos & Græcos, *in illo tempore*. ſequitur) *& Heli iacens in loco ſuo, & oculi eius elanguerant, ita vt non poſſet ad videndum*. & hic eſt finis verſus. Quamobrem quæ ſequuntur non pertinent ad eandem ſententiam, ſed ad alia ſacer textus vertitur. quin etiam in vulgatis Biblijs noſtris, in quibus nōnullis notis arithmeticis communiter capita, & verſiculi

ſiculi ſacrorum librorum diſtinguuntur, in dictione *videre*, A
adeſt finis antecedentis verſiculi, & initium ſubſequentis.
Scribitur deinde in textu Septuag. Interpr. Samuelis vocatio,
his verbis: *Et lucerna Dei antequam eſſet inſtructa, & Samuel
dormiebat in templo, vbi Arca Dei. & vocauit Dominus Samuel:
Samuel*: hæc ibi. ita etiam in hebraico, *& lucerna Dei nondum
extincta, & Samuel iacebat in palatio*. hoc eſt in tabernaculo.
Dicitur verò *nondum extincta*, non quod ex ſeipſa extingueretur
lucerna, ſed quia non poterat apparari, oleoq; impleri, B
niſi prius lucernæ Candelabri extinguerentur.
His ita ex ſacris textibus allatis, perſpicuum eſt, me iudice,
priora illa ſacrorum codicum verba: *Et non poterat videre*.
ad lucernas, aut ad Candelabrum nulla ratione fore referenda;
quin potius ad annos, in quibus facta eſt viſio illa; qui quidem
anni per decrepitam Heli Summi Sacerdotis ætatem inſinuantur.
quapropter cum Heli vixerit annos octo ſupra nonaginta,
& Samuel tunc quadragenarius circiter eſſet, Deum C
loquutum Samueli putant ſeptuageſimo ſecundo anno vitæ
Heli, qui erat decimustertius eiuſdem Samuelis annus. Ad
annos igitur ſeptuagintaduos Heli referuntur illa verba textus:
Oculi eius caligauerant, & non poterat videre. Poſteriora
verò verba, illa nimirum, *lucernam Dei antequam extingueretur*,
iuxta noſtrum vulgatum, ſiue vt in exemplari Vaticano
Septuag. Interpr. habetur: *Et lucerna Dei antequam eſſet inſtructa*:
quæ ſunt initium alterius verſiculi: ad horam, locum, D
tempusq; diuinæ apparitionis factæ Samueli referenda exiſtimo.
Horam quidem ac tempus in his, *& lucerna Dei antequam
eſſet inſtructa*: locum autem in ſubſequentibus: *Et Samuel
dormiebat in Templo, vbi Arca Dei*. Vbi verò noſtrum
exemplar habet, *Et lucerna Dei antequam extingueretur*, וְנֵר
אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל יְהוָה hoc eſt, *& lucerna Dei
priuſquam extingueretur, & Samuel iacebat in palatio Domini*.

nulla

A nulla poſita particula diſtinctiua ſenſus, aut verborum. Nec prætereundum erit dictionem טֶרֶם *therem*, cui correſpondet in noſtro exemplari dictio *antequam*, ex vi hebraicæ linguæ non ſemper id ſignificare, ſed multoties valere *nondum*, quemadmodum in eodem capitulo parum infra num. 7. in illis verbis: *Et Samuel nondum ſciebat Dominum*. hebraice habetur: וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם יָדַע אֶת יְהוָה *Et Samuel nondum cognoſcebat Dominum*. Hac igitur huius vocis retenta ſignificatione, ſic cum
B Græcis exemplaribus, ac Theodoreto illum textum interpretabimur: *Et lucerna Dei nondum erat instructa*: vel cum hebraico textu, *Et lucerna Dei nondum extinguebatur*. ſiue vt Symmach. οὔπω ἐσβέσθη, *nondum extincta erat*. His etiam conſentit Complut. dicens, πρὶν ἢ κατασβεσθῆναι, ideſt, *priuſquam illa*, nimirum lucerna, *extingueretur*: niſi nominaliter infinitiuum velimus accipere, dicendo, *ante extinctionem*. vel cum Aquila, καὶ λύχνος τοῦ Θεοῦ πρὶν σβεσθῆναι, ideſt, *Et lucerna Dei priuſquam*
C *extingueretur*. Quæ omnia allata ſunt; vt in ea interpretatione, communis conſenſus agnoſcatur Interpretum: qui omnes ad tempus, & horam diuinæ apparitionis, illa verba retulerunt. his enim quodammodo noctis hora inſinuatur, in qua Dominus Samuelem vocauit. Vt enim placet Theodoreto quæſt. 11. media nocte oleo lucernæ Candelabri ſancti apparabantur. quod niſi placuerit, dicemus cum ſacro textu, Leuit. 24. *Ponetq́; eas Aaron à veſpere vſque in mane coram Domi-*
D *no*. *In mane*, ideſt ſummo mane, illuceſcente iam aurora, lucernas Candelabri apparari more͂ fuiſſe. nam dictio hebraica בֹּקֶר *bocher*, ſignificat matutinum tempus, quod eluceſcit ante Solis ortum, atque opponitur in Scripturis ſacris dictioni *hangharuaim* הָעַרְבַּיִם, quæ ſignificat veſpertinum tempus poſt Solis occaſum. Senſus igitur allati textus ex 1. Reg. erit, poſt mediam noctem, aurora iam illuceſcente, cum nondum lucernæ ſacri Candelabri forent apparatæ, dormiente adhuc

Heli,

Heli, ac Samuele, hunc à Deo excitatum, atque vocatum A
fuiſſe; nulla igitur ratione admittendam putamus allatam interpretationem; quæ docebat ſacrum interpretem, ac textum voluiſſe oſtendere, cultum Candelabri, atque lucernarum, & curam olei ad luminis nutrimentum, Summi Pontificatus fore muneris.

Nec validioris eſt roboris locus alter ex cap. 24. Leuit. nam quamuis dicatur de lucernis: *Ponetq; eas Aaron à veſpere vſque in mane coram Domino cultu, rituq; perpetuo in generationibus* B
veſtris: tamen diſſonantiæ ſcripturarum, ex alijs locis expendendæ atque interpretandæ ſunt; cum omnia in his conſona, nihil diſſonum excogitare liceat. Igitur quia c.27. Exo. cultus lucernarum in ſacro Candelabro, tam ad Sacerdotem Summum, quam ad alios minores Sacerdotes refertur; pari modo locus ex cap. 24. Leuit. intelligendus erit. accedente etiam Septuag. Interp. auctoritate, qui ita in Leuitico legunt: καὶ καύσιν αὐτὸν Ἀαρὼν; καὶ αὔτου υἱοι, ideſt, *& accendant illud*, ſupple lu- C
men ſupra Candelabrum *Aaron, & filij eius.* Quemadmodum etiam in Exod. dicitur: *Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt vſque mane luceat coram Domino.* Quod autem in Leuit. ſcribatur, Lucernas ponendas ab Aarone, neminem turbet: erat enim Aaron ſacrorum omnium præfectus. quamobrem Aarone iubente parandæ, ac concinnandæ fuerunt lucernæ in ſacro Dei Candelabro: ea propter dicitur ab Aarone lucernas ponendas in Candelabro. nam & apud Romanos, quamuis D
cuſtodia ſacri ignis penes Virgines Veſtales eſſet, his tamen præficiebatur Pontifex; penes quem proculdubio, prout de more ſacrorum, Veſtæ cura repoſita erat. Eſt Romæ lapis de hoc Pontificatu in hac forma.

A AGORII
VETTIA. AGORIA. PRAETEXTATA
PONTIFICI. VESTAE. QVESTORI
PONTIFICI. SOLI CANDIDATO
QVINDECIM.VIR.PRAETORI. VRBANI
AVGVRI.

Noſtra igitur ſententia perpetua erit ac ſtabilis, ſacrarum nimirum lucernarum cultum, & curam ad Pontificem Summum; veluti ad ſacrorum præfectum, pertinuiſſe in Tabernaculo Dei; vt eius eſſet authoritatis præſcribere minoribus Sacerdotibus, tempus, horam, cultum, atque ceremonias retinendas in lucernis accendendis, ac in oleo parando; ſicuti etiam à ſacris arcere, qui negligentiores extitiſſent: minorum verò, inferiorumq; Sacerdotum officium fuiſſe, iuxta præſcriptos à Summo Pontifice ritus, lucernas oleo munire, ſacroq; igne incendere. In quo etiam Abulenſem quæſt. 5. in cap. 24. Leuit. ex parte patronum habemus; quod ipſe quoque filijs Aaron lucernarum curam concedat.

Sunt verò pro hac ſententia loca apertiſſima in ſacris litteris. nam Exo. cap. 27. de miniſterio lucernarum pro Dei Candelabro agitur his verbis: *Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt uſque mane luceat coram Domino.* Et Num. cap. 4. vbi de depoſitione Tabernaculi occaſione caſtrorum mouendorum eſt ſermo; deq; inſarciendo Candelabro, vt commodè à Caathitis per deſertum deferri poſſet: *Ingredietur Aaron & filij eius quando mouenda ſunt caſtra*, dicit ſacer textus. Et infra: *ſument & pallium hyacinthinum, quo operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctorijs, & cunctis vaſis olei; quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt: & ſuper omnia ponent operimentum ianthinarum pellium, &c.* Igitur Candelabrum apparare, cùm proficiſcendum eſſet, non ſolum Aaronis erat, ſed etiã ad inferiores Sacerdotes ſpectabat: & ex conſequen-

ſequenti, ratione cultus, cura quoque eiuſdem Candelabri, ac lucernarum, ad eoſdem pertinuiſſe liquido conſtat. A

Si verò à pari, pro hac ſententia argumentum ſumere liceret: efficaciſſimum à miniſterio Tabernaculi in ſancto exteriori, vt puto, ſumetur. nam panes propoſitionis offerre, & eoſdem ſuper auream menſam è regione Candelabri collocare, ſanctum quoque, & fragrantiſſimum thymiama ſuper Altare aureum igni ſuperimponere, atque in ipſo ſtatim ſacri Tabernaculi ingreſſu, Deo opt. max. offerre, minoribus etiam Sacerdotibus, ex Dei præſcripto, concedebatur. ita enim Leuit. B cap. 21. dicitur: *Loquere ad Sacerdotes filios Aaron, & dices ad eos.* Et infra: *Sancti erunt Domino, & panes Dei ſui offerunt, & ideò ſancti erunt.* Amplius ibidem: *Quia conſecratus eſt Deo ſuo, & panes propoſitionis offert.* Igitur & lucernas accendere, & oleum ad nutrimentum luminis in Candelabro miniſtrare, eiſdem minoribus Sacerdotibus licuiſſe, inficias eundum non erit. Nam ſacrum Dei Tabernaculum, ea ratione medio C velo diuidebatur, vt adytus ipſe, ſiue oraculum, Sanctum Sanctorum diceretur: quod verò extra velum relinquebatur, ſanctum tantummodo appellaretur: iuxta quam ſacri Tabernaculi partitionem, Sacerdotum quoque munera diſtinguebantur. Nam Sanctum Sanctorum ingredi, ibiq; cum Deo agere, ſolius erat Pontificis, Summiq; Sacerdotis: at verò ſacrum illud miniſterium, quod in ſancto tantum agebatur; oblatio nimirum incenſi, renouatioq; panum propoſitionis, non D ſolius Pontificis, ſed inferiorum, ac minorum quoque Sacerdotum munus erat: igitur & cultus Candelabri, lucernarumq; cura, ad eoſdem pertinebat: cum & Candelabrum in ſancto extra velum, vna cum menſa panum, & Altare incenſi collocatum exiſteret.

Quamplurimis poteſt argumentis noſtra fulciri ſententia: propterea à quotidiano cultu Tabernaculi Moſayci ratio pro

A ea tantum ſumatur, Apoſtoli quidem authoritate communita. Quotidie enim mane, & ſero, vt vidimus, ex cap. 24. Leuit. ſancti Candelabri lucernæ parabantur, atque incendebantur. Perſpicuum eſt autem ſacris ex litteris, quotidiana Tabernaculi miniſteria, ex munere, ad minores pertinuiſſe Sacerdotes; ſunt in veteri Teſtamento loca plurima: nobis id probare ſufficiat, vel auctore Paulo ad Hebr. cap. 9. *In priori quidem Tabernaculo*, inquit, *ſemper introibant Sacerdotes, ſacrificiorum offi-*
B *cia conſummantes; in ſecundo autem ſemel in anno ſolus Pontifex*. Ita Paulus, apud quem prius Tabernaculum dicitur exterior pars Tabernaculi, quæ Sanctum, vt diximus, appellabatur; & à Sancto Sanctorum velo interpoſito diſtinguebatur. Erat ibi menſa, ſuper quam propoſitionis panes ſingulo quoque Sabbato collocabantur: erat & Candelabrum cum lucernis; aderat quoque altare thymiamatis; quod & Paulus Apoſtolus in principio eiuſdem capituli iam citati oſtendit. Tabernaculum
C autem ſecundum appellat interiorem illam partem, quæ Sanctum Sanctorum dicebatur; vbi Altare, & ſuper illud Arca fœderis ſuperpoſita videbatur; cum propitiatorio, à duobus Cherubim ſubſtentato; vbi benigniſſimus Deus conſulenti Sacerdoti reſpondere dignabatur.

In hoc igitur interiori, ſacratioriq; Tabernaculi adytu, ſolus Pontifex ſemel in anno admittebatur: *εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς*, inquit Paulus. At in priori parte
D Tabernaculi, quod ſanctum dicebatur, *διαπαντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς*, *ſemper introibant Sacerdotes*, ait ille. Ibi ſolus & ſemel Pontifex, hic Pontifex & minores quoque Sacerdotes ſemper: quoniam quotidie ſero, & mane incenſum offerebatur in Altari; lucernæ Candelabri oleo implebantur; lumina iam extincta incendebantur; vel extinguenda fouebantur, ne extinguerentur; & quauis hora diei pro cultus opportunitate eò ingrediebantur, ſacrificiorum ritus conſumantes, atque perficien-

ficientes: non quidem quod in ea anteriori Tabernaculi parte, victimæ mactarentur, aut comburerentur; aut quod nomine prioris Tabernaculi pars etiam exterior atrij, in quo erat Altare victimarum, comprehenderit in illis verbis Apoſtolus, vt Ribera deceptus docuit in epiſt. ad Hebræos; ſed quia cultus thymiamatis, oleiq; in lucernis ibi Deo exhibebatur; nec non etiam quia ſanguis victimarum, quæ in Altari comburebantur priuſquam cremarentur; in ſancto extra, contraq́; velum aſpergebatur; & eodem ſanguine Altare aureum nonnunquam tingebatur; vt in Leuitico habetur. quam ob rationem textus Græcus dicit, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, hoc eſt, *cultus conſummantes*, ſiue, *latrias perficientes*, ſiue, vt dixit noſter interpres, *ſacrificiorum officia conſummantes*; non dixit ſacrificia offerentes, ſed *ſacrificiorum officia conſummantes*. Eſt autem cultus, ſiue ſacrificiorum officia conſummare, ſanguinem victimarum in ſanctum inducere, iuxta præſcriptos Dei ritus, lucernas componere, lumina nutrire oleo, aromata ſuper Altare incenſi imponere comburenda; & panes propoſitionis ſingulis Sabbatis renouare: quæ de mandato Dei optimi maximi, iuxta præſcriptas à Deo regulas, & à Pontifice ritus, ac ceremonias, ad inferiores ſpectabat Sacerdotes.

CAP.

A

CAP. XIV.

Olei offerendi nulla Iſraelitas teneri lege falſo exiſtimauit Abulenſis.

Ad loca Exodi 25. *Loquere filijs Iſrael, vt tollant mihi primitias ab omni homine, qui offert vltroneus,*
B *accipietis eas. Hæc ſunt autem quæ accipere debetis, aurum, & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq; Ianthinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum.* Et ex cap. 35. *Omnis voluntarius, & prono animo offerat eas Do-*
C *mino, &c.* Et ad alia plura loca.

GRATISSIMVM Deo benedicto cultum olei in lucernis ſancti Candelabri extitiſſe, ſacra oracula vbique prædicant. Cum primis verò vbi de hoc oleo, deq; eo offerendo à filijs Iſraël loquuntur. non enim tantum cap 35. Exo. iuſſit Deus offerri ſibi oleum, & cap. 24. Leuit. ſed &
D Exo. cap. 25. inter primitias, quas ſibi à filijs Iſraël offerri voluit; inter aurum, argentum, æs, hyacinthum, purpuram, coccum, byſſum, & aromata, inter lapides onychinos, & gemmas, oleum quoque recenſuit. Quamobrem inquiramus oportet; quæ nam illius legis vis ſit; quam obligationem in Iſraëlitas intulerit: hinc enim notum fiet, an Iſraëlitæ ex vi præcepti, hoc genus olei oliuarum lucidiſſimum, mundiſſimum, & purum Deo offerre, tum ad vſum lucernarum, tum

etiam ad compoſitionem vnguenti ſancti tenerentur, necne. A
ſiue potius, publicatis iam edictis, de offerendo oleo, deq; alijs
iam enumeratis, Iſraëlitis nihilominus à præcepto abſolutis, in
eorum arbitrio offerre, vel non offerre oleum poſitum eſſet:
adeò vt qui oleum offerre omnino contempſiſſent, nulla cri-
minis labe ex vi eius edicti afficerentur. diſputatio quidem ſa-
tis copioſa, ſed paulò abſtruſior.

Pro Iſraëlitis quidem extat ſententia doctiſſimi, celeberrimiq;
viri Alphonſi Epiſcopi Abulenſis; cuius quidem animi ſenſus B
in difficultatibus ſacræ Scripturæ, velut à recondita Arca diui-
norum oraculorum erumpens, apud viros doctos maximæ
auctoritatis ſemper extitit. Is igitur in cap. 27. Exo. Filios Iſ-
raël nulla legis, aut præcepti vi obligatos extitiſſe affirmat,
ad oleum, aut ad aliquid eorum, quæ Exo. 25. filijs Iſraël of-
ferenda à Deo præcipiuntur, ſub hac verborum forma: *Lo-
quere filijs Iſrael, vt tollant mihi primitias ab omni homine, qui
offert vltroneus, accipietis eas. hæc ſunt autem quæ accipere debetis,* C
*aurum & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq;
bis tinctum, & byſſum, & pilos caprarum, & pelles arietum ru-
bricatas, pelleſq; Ianthinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria
concinnanda, aromata in vnguentum, &c.* Animi ſui ſenſum
probare Abulenſis argumentis non contemnendis nititur:
nimirum quod Deus illa omnia à Moyſe acceptanda iuſſerit
ab his, qui ſponte illa obtuliſſent: quod quidem ex ipſo ſaltem
contextu apertiſſimum videtur. Dixerat enim Deus: *Ab om-* D
ni homine qui offert vltroneus, accipietis eas; quaſi verò apertius
id explicare vellet, in eodem capitulo infra, ſic ait: *Separate
apud vos primitias Domino: omnis voluntarius, & prono animo
offerat eas Domino.* Quanta verò animi alacritate, ac prom-
ptitudine omnia filij Iſrael obtulerint; ſacer textus aperuit,
dicens: *Egreſſaq; omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moy-
ſi, obtulerunt mente promptiſſima atque deuota primitias Domino,*

ad

A *ad faciendum opus Tabernaculi teſtimonij*. Parum infra in eodem capitulo de his quæ à mulieribus oblata fuerunt, his verbis agitur. *Sed & mulieres doctæ quæ texuerant, dederunt, hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byſſum, & pilos caprarum, ſponte propria cuncta tribuentes*. Et infra: *Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera, quæ iuſſerat Dominus per manum Moyſi*. Si igitur cuncta accipienda fuerunt ab his, qui ſponte, qui voluntariè, qui prono ani-
B mo, qui mente promptiſſima obtuliſſent; nullo præcepto tenebantur Iſraelitæ, inquit Abulenſis, ſed ſponte filij Iſrael, cum recenſita à Deo obtulerunt; in eorum videbatur poteſtate illa offerre, vel non offerre poſitum fuiſſe; ac propterea nullam criminis, aut culpæ labem contraxiſſent, qui oleum, aut aliud ex iam enumeratis in cultum Tabernaculi minimè obtuliſſent.

Verum enimuero dictio Latina PRÆCIPE, qua ſacer
C textus cap. 27. Exo. & cap. 24. Leuit. ad fauorem olei vtitur; Abulenſi negotium affert. nam verbi illius efficacia, atque energia, ſententia Abulenſis non ſolum in dubium reuocatur, ſed quodammodo omnino eneruatur: accedente etiam authoritate dictionis hebraicæ צו, quæ Latino verbo PRÆCIPE cum correſpondeat, imperij actum repræſentat. Huic verò vocabulo ipſe occurrendum exiſtimauit, docens, nil aliud eo ſignificari, quam *Commenda, Admone, Hortare*,
D & alia ſimilia, quæ nullum imperij actum dicunt; neque aliquam inducunt obligationem. itaque iuxta mentem Abulenſis idem erit dicere, *Præcipe filijs Iſrael*, atque hortare filios Iſrael. Ne verò gratis, aut ex capite Abulenſem fuiſſe loquutum cenſeretur; contendit ille apud Latinos verbum PRÆCIPE, nullum actum imperij aliquando dicere. probat, quod litterarij ludi magiſtri *Præceptores* appellantur; cum tamen (vt Abulenſis docet) nullum imperij ius habeant. Stare

etiam pro ſe exiſtimat loca Prouerb. cap. 6. & 7. ſunt enim verba patris ad filium dicentis: *Conſerua fili mi præcepta patris tui*. & cap. 7. eiuſdem ad eundem dicentis: *Fili mi, cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi*. Quibus quidem in locis, ex ſententia Abulenſis, præceptum nulla ratione pro lege, aut ſtatuto accipitur, quod obligandi vim habeat; ſed pro doctrina, & conſilio, vt ſenſus ſit, *fili mi, conſerua conſilia patris tui*. Cui interpretationi etiam Michael Medina in Apolog. pro Ioan. Fero aduerſus Dominicum Soto ſubſcribit. Pro eadem Septuag. Interp. ſtare videntur in Vatic. exemplari cap. 27. Exo. vbi enim nos cum vulgato legimus, *Præcipe*, illi, *Dic filijs Iſrael*, habent; qua certè lectionis, ac interpretationis diuerſitate à Septuag. Interp. inſinuatum videtur, ex vi dictionis PRÆCIPE, imperium nequaquam ſignificari; quo obligationem aliquam in ſubditos inferatur. Quibus ſanè fundamentis, mens Abulenſis ac placitum, tum ad reſiſtendum obiectis, tum ad perſiſtendum, ſtabile, ac firmum cenſetur. Sententia hæc, locorumq; ſacrorum interpretationes, quamuis eruditiſſimi hominis, deq; ſacris litteris optimè meriti, auctoritati innitatur: nihilominus nec rationibus, nec locorum allatorum auctoritate firma omnino, atque inconcuſſa, me iudice, cenſeri debet. Mens enim adhuc dubia pendet, cum ab Abulenſi allata iam loca, veriores pati interpretationes videantur. etenim inficias iri nequit, vim legis atque præcepti Deum adhibuiſſe, dū agit de oblationibus in cultum Tabernaculi. Ad trutinam ſacrorum oraculorū reuocetur mens. ſic enim cap. 31. Exo. legimus: *Iſte eſt ſermo, quem præcepit vobis Dominus dicens, Separate apud vos primitias Domino*. Dominus igitur præcepit: vbi verò adeſt ratio præcepti & auctoritas præcipientis, vim quoque obligatiuam in his agnoſci neceſſe eſt: ni velimus media in luce cæcutire. Nec quemquam moueat, quod cap. 25. Exo. dicatur à Moyſe: *Omnis volunta-*

rius,

A *riis, & prono animo offerat eas Domino*. neque quod ſacer textus affirmet; populum ea donaria mente promptiſſima, atque deuota obtuliſſe, nec denique quod mulieres ſponte propria in cultum Tabernaculi cuncta præſtiterint, quæ ad opus textrinum pertinebant. Hæc enim omnia, & ſi quæ alia pro Abulenſe fundamenta adſint, nequaquam præcepti vim eneruant, aut legis obligationem tollunt. Nam & tributa quæ ſubditi ſuis Principibus pendunt; & Onera, & Munera quoque
B appellantur. Onera, quia debentur ex vi legis, & imperij iuris. Munera, quia hilari fronte exhibenda ſunt.
Quamobrem quod ſponte populum in ſacro textu obtuliſſe dicatur, quæ Deus iuſſerat; ſolum indigitat filios Iſraël alacri animo, hilariq; fronte, & nequaquam coactè cuncta obtuliſſe, quæ ad Tabernaculi cultum ſpectabant; Sponte, nimirum, quatenus diſtinguitur à coactione, vt loquamur cum Scholaſticis; minimè verò tollit, filios Iſrael præcepto obligari; aut
C quod ad ea offerenda, quæ Deus iuſſerat, lege non adſtringerentur. Num quia Deus patrem, & matrem honorandos iubet: hac lege libertas fuit ſublata filijs, quo minus Dei amore, menteq; deuota præceptum illud ſeruare poſſent; aut ſtante præcepto, ſponte patrem, ac matrem diligere nequeunt filij? Præcipit lex, Deum diligere, Deum vnum colere, vult ne Deus diligi coactè? nequaquam certè. Hoc idem igitur verbum *Præcipe*, in reliquis diuinæ legis præceptis locum habeat
D neceſſe eſt. *Non pareo Deo*, inquit Seneca ad Lucill. epiſt. 96. *ſed aſſentior, ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor*.
Explicentur apertius loca ex ſacris litteris iàm allata; aperiaturq; vis illius dictionis, SPONTE, quæ Abulenſem decepit: in his enim quæ Deus offerenda pro cultu Tabernaculi mandauerat; quantitatem à qualitate ſpecifica rerum, numeroq; earumdem diſtinguere oportet. De qualitate, ac rerum offerendarum genere, ita ſacer textus Exodi 25. *Hæc ſunt autem*

quæ accipere debetis, aurum, & argentum, & æs, hyacinthum, & purpuram, coccumq́ bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq́ ianthinas, & ligna ſethim: Oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thymiama boni odoris, lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod ac rationale. De quantitate, nimirum de pondere auri, argenti, æris, aromatum, ac reliquorum, deq́; menſura, exempli gratia, olei, byſſi, purpuræ, lignorum ſetim, & ſimilium, nihil decreuit, aut ſtatuit Deus. Cum igitur non omnes Iſraelitæ, qui erant in deſerto, illa omnia poſſiderent, ſed vnus argentum, & æs, non autem aurum, aut oleum habere potuerit; alter oleum, & aromata, non verò metalla poſſideret; quin etiam alter altero auri, argenti, æris, & reliquorum maiorem copiam, alter altero minorem haberet; fieri nequaquam potuit, vt omnes omnia, ac ſingula, de quibus lex habebatur, in cultum Tabernaculi obtulerint. qui etiã ex rebus à Deo præſcriptis aliquid obtulerunt, nequaquam eos æquali menſura, ac pondere illa obtuliſſe putandum eſt: quæ omnia in ſequenti capite ex ſacris textibus à nobis apertiora fient. Cũ igitur Deus rerum offerendarum ſpecies, ac qualitatem decreuiſſet: & nihil de quantitate auri, verbi gratia, aut de menſura olei: nec etiam iuſſerit vnumquamque ſingulas res de ſingulis ſpeciebus offerre debere; ſed potius deuotioni, pietati, atque arbitrio cuiuſque id reliquiſſet; propterea ſponte, mente promptiſſima, prono animo, deuoto affectu, à filijs Iſrael ea omnia oblata fuiſſe meritò affirmabimus.

A B C D

Patebunt iſta adhuc, ſi ab ouo negotium inueſtigantes, verba cap. 25. Exodi, & ex verbis ſenſum attenderimus. Cum primis ex hebraico textu, cuius ſenſum vulgatus interpres exprimere voluit. Vbi enim nos legimus: *Loquere filijs Iſraël, vt tollant mihi primitias, ab omni homine qui offert; vltroneus accipietis eas.* hebraice his verbis dicitur: וַיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה מֵאֵת

A מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי Quorum verborum ſenſus quamuis difficilè per verba Latina exprimatur, propter vocem נָדַב *nadau*, vt tamen illorum vis aperiatur; Obſeruetur dictionem hebraicam אֲשֶׁר relatiuam eſſe, atque eidem in eo textu præponi accentum regium; qui accentus diſtinguit ſententiam, quemadmodum comata apud nos Latinos. itaque is erit ſenſus: *Et accipietis mihi oblationem ab omni homine*. Hæc dicta ſunt quantum ad ſpecies rerum offerenda-
B rum; deinde ad quantitatem illarum reſpiciens, quam quiſque offerre debebat, ſubintulit: *Quicquid placuerit ſibi accipietis oblationem mihi*. Quamobrem non ſolum relatiuum אֲשֶׁר, ſed etiam dictio illa נְדִיב, quæ *vltroneus*, ſiue *ſpontaneus* interpretatur; non reſpiciunt antecedentem partem periodi, ſed ſubſequentem. quantitatem videlicet & menſuram rerum offerendarum, quamobrem cogi nequibant filij Iſrael ad libram auri, vel vnciam, aut dimidiam, neque ad olei cadum, ſiue
C ſemicadium offerrendum, ſed id erat in voluntate, ac poteſtate vniuſcuiuſque poſitum; quamuis vnuſquiſque ex vi præcepti aliquid offerre cogeretur. quam quidem interpretationem reliqua etiam allata pro Abulenſe loca admittunt; vt iam liquido appareat dictionem, SPONTE, præcepto vim obligatiuam nequaquam tollere, aut legem abrogare. Quæ adhuc pro Abulenſe afferuntur, in ſequenti capitulo elucidanda tranſmiſſimus, ne lectori tædium afferretur.

D

CAP. XV. A

Iure præcepti Iſraelitæ offerri oleum, ad vſum Candelabri tenebantur.

Ad loca Exodi 27. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum.* Leuit. 24. *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis.* Prouerb. 6. *Conſerua fi-* B
li mi præcepta patris tui. Et ad alia loca.

NON erit in dubio reuocandum, eas rationes priora occupare ſubſellia in interpretatione ſacrarum Scripturarum, & recta earumdem intelligentia, quæ diuinis ipſis oraculis inni- C
tuntur; quibus proculdubio rationibus ſtantibus, auctoritas cuiuſcumque viri (ipſius etiam Abulenſis) cedere cogitur. Exiſtimabat ipſe, vt vidimus, Iſraelitas, ad offerendum, quæ Deus iuſſerat in cultum Tabernaculi, nulla præcepti vi obligari: verum quo pacto intelligi debeat, SPONTE, in locis allatis, iam aperuimus; iureq; legis Iſraelitas obligatos extitiſſe oſtendimus. ſed quamuis vera eſſet ſententia Abulenſis de auro, argento, ære, deq; reliquis, quorum vſus ad exci- D
tandum Tabernaculum neceſſarius cenſebatur: reijcienda tamen omnino erit, cum de oleo ad cultum Candelabri, & ad luminaria ſacrarum lucernarum fouenda agitur; certumq; debet eſſe, quod oleum miniſtrare vi legis, atque præcepti filij Iſrael omnino cogebantur. apertiſſimè id oſtendunt loca plurima. nam cap. 27. Exodi habetur: *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum.* ſimiliter Leuit. 24.

dici-

A dicitur: *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis.* Quamobrem in verbo PRÆCIPE, vim legis agnoſcere cogimur. Vis enim, ac energia verbi huius PRÆCIPE, quam maxima eſt: quamobrem in eo inſiſtendum erit; vt diuini ſtatuti de oleo offerendo germanus eruatur ſenſus. Solius enim ſuperioris auctoritatem habentis fore præcipere perſpicuum eſt: & ideò eos ad quos dirigitur illud verbum, obligatione deuincit; obligatione, inquam, quæ iure legis liget eos, ad quos B dirigitur. adeò vt Summus Pontifex licet verbo *Mandamus*, ius commune nequaquam abroget; ſi tamen verbo, *Præcipimus* vſus fuerit, ius commune vtique frangere, ac rumpere, ſentiunt Doctores. & eſt doctrina Hoſtien. in cap. capitulum, de reſcript. quia enim in inueſtiganda vi legis verſamur; ad iura, leges, legumq; interpretes, & Iuriſconſultorum placita confugere licet: intelligentiam enim verbi PRÆCIPE, quærimus; quod vt diximus, irritat ius commune; de quo etiam C eſt notabilis gloſſa in l. ſæpe, de offic. Præſid. hic namque dicitur. Quod ſi Princeps reſcriptum fecerit ad Præſidem Prouinciæ, aliquam cauſam ei remittendo, & vſus fuerit verbo *Præcipimus*, non licebit Præſidi cauſam illam alteri delegare; & facit authent. vt nulli iudicum, §. & hic verò iubemus. cum tamen ex regula communi Iuriſperitorum, delegatus à Principe poſſit delegare. Quid plura? verbum PRAECIPIO, habet vim legis, habet vim ſententiæ, obligatorium eſt, vt D habetur in cap. in his, de verborum ſignificat. vbi Cæleſtinus Tertius ex auctoritate Gregorij: *Quod præcipitur imperatur,* inquit, *& quod imperatur neceſſe eſt fieri; & aliquando ſi non fiat pœnam habet.* Eſt etiam textus l. in ſumma, ff. de re iudic. 14. quæſt. 1. cap. quod præcipitur. Igitur ſi quod præcipitur à ſuperiore obligationem inducit, & neceſſitatem affert, quod præcipitur à Deo in ſacris litteris, & per verbum PRAECIPE, exprimitur, dum de oleo ad vſum Candelabri agitur:

legis

legis vim profectò habebit; obligationem Iſraelitis afferret. A
Eſt prætereà tanta huius verbi PRAECIPIO vis, atque energia, iuxta doctrinam legum peritorum; vt peccati obligationem ſemper inducat, tranſgreſſoresq; præcepti in facinore manifeſto deprehendat. Licet enim de ſe, ſuaq; originaria ſignificatione lethalis culpæ tranſgreſſores nequaquam contaminet; vt præclarè docuit Nauar. in Manu. cap. 23. num. 50. & 51. nihilominus ſaltem venialis noxæ labe ex ſua naturali, & originaria ſignificatione illos coinquinat, ex doctrina eiuſ- B
dem Nauarri. Vt plurimum verò ex communi ſententia peritorum virorum, decreta, atque conſtitutiones ſuperiorum, per verbum *Præcipio*, mortalis peccati obligationem ſecum annexam habent. Hinc enim in Clement. exiui, de verb. ſignif. §. cum autem, Summus Pontifex ſanctum Franciſcum oſtendit voluiſſe in ſua Regula, aliquando Fratres Minores ad mortale obligare, aliquando verò non: quia in aliquibus capitibus vtitur verbo *Præcipimus*, & non in alijs. Confirmantur C
iſta, atque magis ſtabiliuntur per Clem. fin. §. quod ſic. quibus ſubſcribit etiam Card. in Clement. 1. §. ideoque, de reliq. & venerat. Sanctorum. Nec enim negari poteſt Latini idiomatis phraſi, verbum *Præcipio*, mandandi, atque iubendi propriè vim retinere, hancq; ſignificationem ſibi germaniſſimam fore, quatenus mandatum, & iuſſio eſt actus ſuperioritatis, proueniatq; ab illo, qui vel natura, vel iure aliquo præcipiendi, atque mandandi auctoritatem habet. Cum igitur Deus D
benedictus de oleo Candelabri agens cum Iſraelitis, non ſemel in cap. 27. Exodi; ſed iterum etiam in cap. 24. Leuit. vſus ſit verbo PRAECIPE, non video qua ratione defendi, aut ſuſpicari, ne dicam affirmari poſſit, præceptum hoc nullam obligationem induxiſſe in populum, aut Iſraelitas nequaquam ex vi præcepti oleum aliquod ad Candelabri vſum debuiſſe.

Ve-

A Verum ab oraculis ſacris, prout de more, nobis recedendũ nõ eſt. ſed omnem noſtram rationem, quecumque noſtri animi ſenſum, eorũ inniti auctoritati volumus: qui vt validiori manu perſiſtat, vis, & energia textus hebraici conſideranda erit. ſic enim noſtri interpretis in his locis ſenſus apertius cognoſcatur. ille enim Leuitic. 24. ſic habet: צַו אֶתבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, in quo textu dictio צַו, quæ interpretatur PRAECIPE, à verbo צִוָּה venit; quod iubendi, ſeu mandandi ſignificationem retinet.
B non quidem quamcunque, ſed quæ authoritati, ſeu poteſtati præcipientis innitatur. Hanc ob rationem, quidam etymon vocum græcarum obſeruatores, ab illo hebraico verbo, ἀξία, & ἀξιότης dictiones græcæ, quæ poteſtas & authoritas interpretantur, deriuatas putant. quod ea, quæ præcipiuntur, nullam omnino vim habeant; nec præcepti rationem ſeruent, niſi poteſtate, auctoritateq; ſuperioris fulciantur. Quidam etiam doctiſſimi viri in dictionario linguæ ſanctæ Pagnini, doctiſ-
C ſimè adnotarunt; quæcumque ſignificata illius verbi צִוָּה ad mandandi, ac præcipiendi ſignificationem pertinere; vt etiam de verbo latino PRAECIPIO, nos hic proximè probauimus. nam ſi aliter verbum *Præcipio*, in ſacris exponeretur litteris; non ſolum verbi huius vis, atque energia deſtrueretur; ſed etiam, quod maximè verendum eſt, infinita penè ſacrarum Scripturarum loca, & locorum ſenſus peruerterentur. quid ni peruerterentur? funditus ruerent. ne igitur diuinorum ora-
D culorum germani ſenſus labantur, neve cognitio veri turbetur, retineatur naturalis verbi *Præcipio* vis, quæ obligatione afficit eos, quos reſpicit.

Oraculis, oracula coniungantur. hebraicis exemplaribus pro iuſtiſſima cauſa, adſint quoque græca exemplaria. Fauẽt enim verbo *Præcipe*; fauent denique obligationi, quam intendimus ex vi illius verbi. tranſlatio græca Septuaginta Exodi 27. & Leuitici 24. Exodi, vbi nos legimus, *Præcipe filijs Iſrael, vt*

affer-

afferant tibi oleum, ſic habet: καὶ σὺ σύνταξον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, A
quo in loco dictio σύνταξον, à verbo græco συντάσσω deriuatur. quod licet interdum per τὸ ordinare, inſtituere, inſtruere aciem, aliaq́; huiuſmodi interpretetur: iubendi quoque ac imperandi ſignificatum cum ſumma proprietate admittit. inſtituere enim, inſtruere aciem, & alia, quæ ad ſignificatum illius verbi pertinere diximus; vbique actum innixum ſuperioris auctoritati commonſtrat: cum non niſi ad Principem, & ſuperiorem, inſtituere, inſtruere aciem, & ordinare perti- B
neat. tunc tamen verbum συντάσσω, apertius hanc admittit ſignificationem, vimq́; imperij retinet, necnon etiam ſubditos lege deuincit, & debitores conſtituit, cum in imperatiuo modo illi actus exprimuntur. Quod ſi vis græci verbi σύνταξον, contra omne fas negaretur; accedit dictio ἔντειλαι, quæ tam à vocis ſignificatione, quam etiam ab imperatiuo modo, non ſolum imperij actum præfert; ſed etiam ſubditos à conſtitutis recedere prohibet. liquet id ex cap. 24. Leuit. vbi in C
eadem olei materia ἔντειλαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, inquit textus. Dictio ἔντειλαι, quæ correſpondet verbo PRAECIPE, noſtræ tranſlationis; deriuaturq́; à græco verbo ἐντέλλω, propriè, ac germanè ſignificat imperare: imperare, inquam, aliquid ab eo, cui parendum ſit: ita vt hoc verbum nec rimam patiatur; per quam tranſgreſſores à ſcelere, & à crimine abſolui queant. Hæc ex Herodiano, alijsq́; græcis auctoribus perſpicua ſunt. Cum igitur vocabula hebraica, latina, ipſa quoque græca, D
non tam ratione ſignificationis; quam etiam ratione modi, in quo loquuntur; ac denique ratione diuinæ auctoritatis, penes quam rerum omnium ſuprema auctoritas poſita eſt; conſtituta de oleo ſtabiliant; vimq́; obligatoriam inferant; eamdem cum Abulenſe à locis allatis auferre, minus tutum puto. quamobrem filios Iſrael obligatos omnino extitiſſe ex vi illorum locorum ad oleum offerendum pro Candelabro Taberna-

A bernaculi, mihi affirmandum videtur: nam quod legibus fa-
ctum eſt, reſcindi nequit.

Argumentis deſumptis à ſignificatione verborum rem egi-
mus. ab auctoritate mandantis, veritas ante oculos ponatur.
ac propterea quæro, Deus ne oleum à filijs Iſrael, ad Can-
delabri vſum ſibi parandum conſtituat, vel non? poſtre-
mum dici non poteſt: primum ergo affirmari oportet. ſacra
volumina id teſtantur. Igitur illi, ad quos Dei mandatum di-
B rigitur, aliquo genere obligationis vinciuntur. nam ipſa
quoque diuina conſilia, quamuis ex ſua natura mortalis reatus
laqueo minimè transgreſſores ligent; vt communiter Theo-
logi omnes docent: omittere tamen illa, diuiniſq; conſilijs
per contemptum non acquieſcere, mortalis reatus labe con-
temptorem afficit. hoc veriſſimè plurimi ex Theologis con-
ſtituunt. Caiet. 2.2. quæſt. 109. art. 2. Silueſt. verbo Contem-
ptus, num. 2. & verbo Lex, num. 8. Tolet. inſtruct. Sacerd. lib.
C de ſept. peccat. mortal. cap. 19. num. 5. & alij cum his. Multo
igitur rationabilius videtur; quod ea, quæ à Deo conſtituun-
tur, non per modum conſilij, ſed potius verbo PRAECIPE,
tranſgreſſores liget, atque criminoſos conſtituat. Cumq; Deus
oleum à filijs Iſrael ſibi offerendũ ſtatuat verbo PRÆCIPE,
propterea filios Iſrael, ſub pœna mortalis reatus, ad oleum in
cultum lucernarum, & vſum Candelabri offerendum, exti-
tiſſe obligatos dicendum erit. Erat enim Moyſes Princeps de-
D legatus à Deo; & ideo dicitur illi, *& tu præcipe*, ideſt meo no-
mine iube filijs Iſrael, oleum pro Tabernaculi Candelabro
offerre. quæ autem diuina auctoritate fulciuntur, rata ſunt,
vim legis habent, obligationemq; inducunt.

Effugium autem ab Abulenſe, & ab alijs in præcedenti capi-
tulo excogitatum, vt propriam tueantur ſententiam, de ver-
bo PRAECIPE, nobis in negotium nequaquam erit. quam-
uis enim ex iam dictis ſatis illa præcluſa cenſeri poſſent: tanti

tamen

tamen viri, qualis eſt Abulenſis, doctrina, & auctoritas plurimi æſtimanda cum ſit; omnis merito ſcrupulus à nobis tollendus erit; ne quis in illum aliquando impingeret. Ludi litterarij magiſtros dici Præceptores Abulenſi concedimus: hoc autem nomen non tam à doctrina ſumendum, quam ab auctoritate ſumi affirmamus. iocetur tantiſper. nonne faſces ludi litterarij magiſtri præferunt? baculo enim & virga armantur; cædunt diſcipulos; flagellant auditores: hæc autem lictorum, an imperatoris ſint, viderint alij: nos à cæde abſtinentes, præceptorum auctoritatem videamus. Quis audeat negare præſcribendi regulas, canones, atque præcepta illius, quam profitentur diſciplinæ, in auctoritate magiſtrorum poſitum eſſe? tanta enim eſt præceptorum auctoritas, vt omnis tollatur diſciplina, ſublatis eorumdem præceptis, ac regulis. Auctoritatis enim, atque imperij ratio ex vniuſcuiuſque munere penſanda eſt: Regis nimirum in gubernanda Republica; Præceptoris verò auctoritas ad Muſicæ directionem, ac ſuauitatem dirigitur: Litterarij ludi magiſtri auctoritas, in docendo, doctrinamq; diſcipulis communicando conſtituitur: quamobrẽ præceptores merito appellantur. Patris quoque in filium auctoritatem negare quis audeat? Filium patri obedire debere, quis non videat? vident certè omnes. Satisq; iſta forent ad eneruandas rationes pro Abulenſe allatas ex locis Prouerbiorum. Ne quid verò inelucidatum abeat; Græcorum exemplarium auctoritate, verus illorum locorum ſenſus inueſtigetur. cap. namque 6. ſic habent: υἱὲ φύλασσε νόμους πατρὸς σοῦ. ideſt, *Fili cuſtodi, ſiue obſerua leges patris tui*. an verò conſilia iuxta interpretationem Abulenſis, dicenda ſint præcepta latine; τοὺς νόμους græcè, viderint alij. quod ſi viderint, agnoſcent profectò, quam inſulsè per conſilia, atque exhortationes illa vocabula interpretentur. Quod magis adhuc cap. 7. perſpicuum eſt in illis verbis: υἱὲ φύλασσε ἐμοὺς λόγους τὰς δὲ ἐμὰς ἐντολὰς, ideſt, *Fili*

cuſtodi

A *cuſtodi meos ſermones: at verò mea præcepta, &c.* vbi aduertat lector, obſecro, ſermonum, qui λόγυς dicuntur, quæ patris in filium ſuperioritatem nequaquam oſtendunt; ſed tantum beneuolentiam amantis, conſulentis, atque exhortantis, diſtinctionem; à ſtatutis, atque præceptis, quæ ἐντολὰς, appellantur; & ſuperioritatem dicunt; ex qua certè diſtinctione, dictionis PRAECIPE vim, roburq; intelliget: & quam friuolè his locis, ex ſacris litteris deſumptis, Abulenſis innitatur doctrina; B intelliget.

Nec verbũ DIC, quod ex textu Septuag. Interp. cap. 27. Exo. pro Abulenſe afferre poſſet, eſt illi ad præſidium: non enim aliquid officit his, quæ à nobis dicta ſunt: aut debilitat vim verbi PRAECIPE. quia illud idem verbum *Dico*, à ſuperiore ſupremam habente auctoritatem prolatum præcepti vim ſeruat. Nam & Seneca epiſt. 95. ad Lucil. inquirens in quo differant deſcriptio, atque etymologia circa virtutes, ait. *Hæc res* C *eamdem vim habet, quam præcipere; nam qui præcipit, dicit.* Itaque noſter bonus Seneca, eamdem vim tribuit verbo *Dicendi*, quam habet verbum *Præcipio:* alter alteri parem facit. Sed ne longius diuagemur, Chriſtus Seruator noſter de diligendo inimico, Matt. 5. audiatur. illius enim verba argumentum ſufficiens nobis præſtabunt, cum ait: *Ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros.* Quis nam verò tantam ſibi auctoritatem arrogare auſus fuerit? quis tantæ ẽrit impietatis, vt di- D ctioni DICO, in eo Euangelij loco vim præcepti neget? impium enim id eſſet. quod ſi impius in hoc; iniquè certè negabitur eadem vis eidem verbo, in loco de quo agitur. Nam illud DIC, in Exodo non tantum à Deo imperante, non tantum ab energia verbi, ſed etiam à modo imperatiuo, præcepti vim habere perſpicuum eſt. Quamobrem vis præcepti in dictione PRAECIPE agnoſcat Abulenſis, & qui eum ſequuntur, neceſſe eſt; & ab oleo offerendo in cultũ Tabernaculi, atque lu-

cer-

cernarũ ex vi præcepti Iſraelitas abſoluere nequaquã audeant. A
Quæret fortaſſe aliquis, quid eſſet agendum his, qui oleo caruiſſent. cogebantur fortaſſe oleum emere, vt illud offerrent, nec ne? Negatiuam defendimus cauſam. hoc enim præceptum ad eos Iſraelitas, qui oleum apud ſe habuiſſent, tantum extendi, perſpicuum eſt ex ſacris litteris. nam cap. 35. Exo. numerans ſacer textus, quæ fuerant oblata in cultum Tabernaculi, primo in vniuerſum loquitur, dicens: *Quicquid ad cultum, & ad veſtes ſanctas neceſſarium erat; viri cũ mulieribus præbuerunt;* B
oleum autem non niſi à Principibus populi, & tribuum vna cũ gemmis, lapidibusq́; pretioſis oblatum fore ſcribitur. adeamus textum, & hæc apertiora fient: *Si quis habebat hyacinthum, & purpuram, coccumq́ bis tinctum, byſſum, & pelles caprarum, pelles arietum rubricatas, & hyacinthinas, argenti, æriſq́ metalla obtulerunt Domino,* inquit textus, *lignaq́ Setim in varios vſus.* nõ dixit ſacer textus; omnes Iſraelitas iſta obtuliſſe, aut quod quiſque ex his rebus aliquid in Tabernaculi cultum attulerit; ſed C
ſi quis habebat; ille nimirum de populo, qui aliquid horum habuit; aliquid attulit; qui verò non habebat, minimè attulit, nec afferre ex vi præcepti cogebatur. eadem ratione de mulierum oblatione ſermo eſt. *Sed & mulieres,* inquit, *doctæ, quæ texuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byſſum, & pilos caprarum:* non quidem omnes mulieres iſta obtuliſſe ſcribitur, ſed doctæ, & quæ texuerant, ille nimirum quæ textrinæ operam dabant, & hæc domi apud ſe habebant. D
quæ verò nec texuerant, nec nouerant opus textrinum, diuino præcepto nequaquam cõpellebantur; ſed quiſque ad opus, & cultum Tabernaculi offerre compellebatur, ex his tantum quæ apud ſe domi habuiſſet: vt propterea idipſum etiam de oleo affirmare oporteat. hacq́; ratione intelligenda, atque interpretanda ſit vis illius verbi, PRAECIPE *filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum.*

CAP.

A

CAP. XVI.

Vnguentorum exordia à primis ferè temporibus oſtenduntur.

Ad loca 1. Reg. 8. *Filias quoque veſtras faciet ſibi focarias, & vnguentarias.* 2. Reg. 14. *Lugere*
B *te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo.* Iob 41 *Ferueſcere faciet mare ſicut cum vnguenta bulliunt.* Et ad alia plura Scripturarum loca.

DVABVS præcipuè de rationibus, ſuis Deus
C oraculis iuſſerat, Iſraelitas oleum offerre: vt lucernarum nimirum in Tabernaculo ſacra lumina fouerentur; & vnguentum quoque ad conſecrationem ſacrorum conficeretur. habetur hoc cap. 15. Exodi, vbi agitur de oblationibus ad fabricam Tabernaculi. *Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq́, & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.*
D Cum igitur vſque modo priora olei munia conſiderauerimus; ad vnguentorum compoſitiones, eorumdem antiquitatem, vſus, & naturas ſermo noſter conuertitur: quatenus hæc ad ſacra intelligenda deſeruire poſſunt. Sunt enim hæc omnia obſoleta iam, atque in arcanis antiquitatis adeò recondita, vt vix ſubodorari queant.

Vnguentorum vſus quo tempore cœperit, quibus in regionibus, & quorum fuerit inuentum, perobſcurum eſt. Luxum

illorum Belgis ignotum auctoritate Cæſaris, Textorius in ſua A
Officina affirmat. Habet enim Cæſar Belgas eſſe fortiſſimos, quod ad eos non commeent Mercatores, qui illuc deportent, quæ ad animos effæminandos pertinent, vnguenta videlicet. Hæc enim ad militum, hominumq; omnium animos effæminandos, maximè conducere arbitrabantur veteres.
Plinius longius ſe à Cæſaris ſæculo contulit: nimirũ ad Iliaca tẽpora, quando Troia bello à Græcis arctabatur. hoc cõtigiſſe putatur ſub anno mundi quadrageſimo nono, ſupra bis milleſimum & octingenteſimum, ſi Torniello ſtandum erit in B
ſuis annalibus; ſub Ducatu Iapheti Galaaditis, de quo ſcribitur Iudic.cap. 11. De hac tamen temporum ſupputatione tantillum dubito: cum captam Troiam affirmet, ſub anno ſeptuageſimo ſecundo, ſupra bis milleſimum, & octingenteſimum, bellumq; Troianum iuxta hanc ſupputationem, tres & viginti annos perduraſſe oporteret; cum tamen ad decem tantum annos protractum bellum Troianum, communis C
Græcorum & Latinorum ſententia ex Homero tradat. Sed quicquid ſit de ſupputatione temporum; ſaltem circa id tempus, Plinius vnguenta, illorumq; vſum extitiſſe negabit, lib. nat. hiſt. 13. cap. 1. *Iliacis*, inquit, *temporibus non erant*, (ſupple vnguenta, de his enim loquitur ibi) *nec thure ſupplicabatur. Cedri tantum, & citri, ſuorum fruticum in ſacris fumo conuolutum, nidorem verius, quam odorem nouerant.* At quo tempore vnguenta cognoſci cœperint, adeò eſt obſcurum, vt omnino lateat. Plinius ibi hoc fatetur, & quamuis ſe vnguentorum D
exordia ignorare ſcribat; in eam tamen iuit ſententiam, vt Perſarum inuentum vnguenta arbitretur: non alio innixus fundamento, quam quod Perſæ cum primis vnguento madeant: & penes Darium Regem Perſarum vnguentorum ſcrinium inuentum, cùm, eo fugato ac victo, Alexander caſtra eiuſdem potitus eſt: tunc enim Græcis vnguentorum luxum inno-

A innotuiſſe affirmat. *Quis primus*, inquit, *inuenerit non traditur.* Et infra: *Perſarum eſſe debet gentis inuentum: illi madent eo, & accerſita commendatione, ingluuie natum virus extinguunt. Primum, quod equidem inueniam, caſtris Darij Regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cæpit ſcrinium vnguentorum. Poſtea voluptas eius à noſtris quoque inter laudatiſſima, atque etiam honeſtiſſima vita bona admiſſa eſt.* Contigiſſe verò hæc arbitror, cum Alexander Iſſum inſignem Ciliciæ vrbem, ter-

B rore iniecto recepit, & in anguſtioribus locis manum cum hoſte Dario conſeruit: quod fuit Regni eius anno tertio, ab orbe verò condito fuit annus vigeſimus ſupra ter milleſimũ, & ſeptingenteſimum: hoc enim anno Alexander Darium ad ſe cum validiſſimo exercitu accedentem, memorabili admodum prælio deuicit; eiuſdemq; cæſo ad Iſſum exercitu, & tota eius familia capta, in Babylonem fugauit. Fuit autem adeò celebris hæc Alexandri victoria, quam hic apud Iſſum de

C Perſis eſt potitus, vt vndique Perſarum cladis recordentur auctores. eſt de hac re pulcherrimum Antipatri epigramma, quod ob elegantiam afferendum duxi, quamuis à noſtro inſtituto longè abeamus. ſic enim ait:

Ἰσσῦ ἐπὶ προβολῇσιν, ἁλὸς παρὰ κῦμα κιλίκης
Ἄρχιοι, αἱ περσῶν κείμεθα μυριάδες,
Ἔργον Ἀλεξάνδρου μακηδόνος· οἳ ποτ᾽ ἄνακτι
Δαρείῳ πυμάτην οἶμον ἐφεσπόμεθα.

D hoc eſt, *Iſſi in proiectu, maris iuxta fluctuum Cilicis*
Turbidum; Perſarum iacemus myriades
Opus Alexandri Macedonis, qui olim Regi
Dario vltimam viam ſequebamur.

Verum relicto bello, ad prædam nos conferamus; interq; illius ſpolia vnguentum quæramus. de quo ita Plutarch. in Alexandro: τὴν δὲ Δαρείου σκηνὴν ἐξῃρηκότας ἐκείνῳ, θεραπείας τε λαμπρᾶς, καὶ παρασκευῆς, καὶ χρημάτων πολλῶν γέμουσαν. εὐθὺς οὖν

K 2 ἀπο-

ἀποδυσάμενος τὰ ὅπλα πρὸς τὸ λουτρὸν ἐβάδιζεν εἰπών· ἴωμεν ἀπολουσόμενοι τὸν ἀπὸ τῆς μάχης ἱδρῶτα τῷ Δαρείου λουτρῷ. καί τις τῶν ἑταίρων, μὰ τὸν Δία (εἰπὼν) ἀλλὰ τῷ Ἀλεξάνδρου. τὰ γὰρ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος. hoc eſt, *Tabernaculum autem Darij reſeruantes* (ſupple milites ex præda) *illi* (ſupple Alexandro) *ſplendidis ſeruitijs, inſtrumento regio, & pecuniarum multarum refertum. Confeſtim igitur arma exuta ad balneum proceſſit, dicens: Eamus lauaturi aqua ſudorem pugnæ, balneo Darij. Sed quidam amicorum, per Deum (dixit) potius Alexandri. quæ enim ſunt illorum, qui victi; oportet vt pertineant ad victores.* Deinde ſubdit Plutarchus: ὡς δὲ εἶδεν μὲν ὄλκια, καὶ κρωσσοὺς, καὶ πυέλους, καὶ ἀλαβάστρους, πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον, οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων, καὶ μύρων, ὁ οἶκος. hoc eſt. *Vt autem vidit holcia & croſſos, & ampullas, & alabaſtros, omnia auro fabrefacta, domusq́; flagrans odore ſuauiſſimo propter aromata & vnguenta.* hæc Plutarchus de aromatibus, & vnguentis in Darij impedimentis repertis. Quamobrem nequaquam cum Plinio vnicum tantum vnguentorum ſcrinium Alexandrum in caſtris Darij reperiſſe dicemus? Sed potius multo plura, vt ad quadraginta vnguentarios in exercitu Darij captiuos duxiſſe Alexandrum Parmenionis teſtimonio, ſcribat Athen. lib. 13. cap. 9. μυρεποιοὺς τεσσαράκοντα. Is enim potita Damaſco anno ſequenti à fuga Darij, & cum ciuitate omnium quoque Darij impedimentorum, vaſorum, ac ſarcinum Dominus factus, litteris ad Alexandrum datis quadraginta vnguentariorum meminit.

Plinium ſequutus videtur Horat. libro 1. Carminum ode 38. cum ait:

Perſicos odi puer apparatus.

Non enim de alio apparatu hic loquebatur Poeta, quam de vnguentis, vt præclarè adnotauit Leuin. Torrent. Nam & Spartianus de Ælio Cæſare, deq; eius luxu verba faciens, Per-

ſicis

A ſicis meminit odoribus. *Lectum, inquit, imminentibus quatuor anacliterijs fecerat, minuto reticulo vndique incluſum, eumq́; folijs roſæ, queis demptum eſſet album replebat: iacensq́; cum concubinis velamine de lilijs facto ſe tegebat, vnctus odoribus Perſicis.* Quam ob rem Poëta, & Spartianus tum ad frequentiſſimum illius gentis vnguentorum vſum; quo perpetuo madebant, reſpicientes; tum ad communem illius ſæculi opinionem, quæ Perſis cum Plinio vnguentorum inuentum adſcribebant; vn-
B guenta Perſicos apparatus appellarunt. his pariter adiungamus Polydorum Virgil. lib de inuent. rerum, qui terminos à Plinio firmatos de vnguentorum prima origine tranſilire nefas exiſtimauit.

Vitium hoc negligentiæ in eruenda vnguentorum antiquitate in Polydoro Virgilio noſtri ferè ſeculi auctore, excuſare nequeo, eoq́; magis, quo rerum inuentores inueſtigandos ex inſtituto ſuſceperit; excuſandus tamen Plinius, quod Athe-
C næum fortaſſe non viderit, aut Plutarchum: potuiſſet quidem horum ſcripta Polydorus legere; quæ ſi legiſſet, vnguentorum ad delitias vſum multo antiquiorem certè cognouiſſet. Plutarchus enim in Alexan. illius in Darium expeditionem parantem cum ſcribit, Helleſpontum Alexandrum traieciſſe affirmat; quod fuit anno eius regni ſecundo, ab orbe condito decimonono ſupra ter milleſimum ſeptingenteſimum: inde Ilion cum veniſſet; Græcorum manibus, qui in expeditione
D Troiana occubuerant, parentaſſe, ac ſacrificaſſe refert: ἀναβὰς δὲ εἰς Ἴλιον, inquit, ἔθυσε τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ τοῖς ἥρωσιν ἔσπεισε. τὴν δὲ Ἀχιλλέως στήλην ἀλειψάμενος λίπα, καὶ μετὰ τῶν ἑταίρων συναναδραμὼν γυμνὸς (ὥσπερ ἔθος ἐστὶν) ἐστεφάνωσε. hoc eſt, *Aſcendens autem in Ilium ſacrificauit Mineruæ, & Heroidibus libauit, Achillis autem cippum vna cum ſocijs vnguento delibutus vnxit, nudusq́; de more circumcurrens eam coronis ornauit.* Quod ſi expeditionem in Darium Alexander parans vnguento madidus, manibus eſt

parentatus, antequam Darium aggrederetur, atque impedimenta illius cũ vnguentis potiretur: horum profectò vſus nequaquam à Dario ad Græcos permeauit; ſed multo antequam Darij vaſibus potiretur Alexander; vnguentorũ luxus Græcorum vrbes, ac gentem penetraret: licet fortaſſe Alexander ipſe illorum multitudine, aut vſu nequaquam diſſolueretur. A

Minimè verò mirum; quod auctores allati in his cæcutierint; ac vltra Darium vnguentorum vſum non agnouerint? vel ſi agnouerunt, vix Darij ſeculum exceſſerint: ſacras enim non perlegerant literas; quas vtique ſi cognouiſſent, multo antiquiora Dario, Alexandro, ac Illiaco Regno, vnguenta, illorumq; vſus intellexiſſent. Nam Darius, de quo ibi Plinius, is fuit ex ſacris literis, qui Eſdræ Scribarum ſummo apud Hebræos, Hebreisq; ipſis, reditum in patriam, ac ciuitatis Hieruſalem reædificationem indulſit: cum tamen tercentum circiter ante annos, dum adhuc captiui ſub Nabuchodonoſore tenerentur Hebræi; Suſannam fœminam nobiliſſimam, ſimulq; caſtiſſimam inter hebræas, vnguẽta lauacro adhibere conſueuiſſe legamus apud Dan. cap. 13. contigiſſe verò iſta anno trigeſimo octauo ſupra ter milleſimũ & quadringenteſimum, oſtendit Torniellus in ſuis annalibus. Et adeò quidem commune erat vnguentorum vſus, vt ſub eadem Monarchia, in ſequentibus temporibus mulieres ad Regem Aſſyriorum ingreſſuræ, nuptiarum cauſa; ſex menſibus oleo myrrhino cutem excolere in conſuetudinem habuiſſe, ex ſacris cognouerimus literis. B C D

Longius, quæſo, abeamus ad mulierem illam, cui lib. 4. Reg. cap. 4. precibus ſuis Heliſæus propheta multiplicauit oleum vnctionis, (vnguentum dicemus verius) vt ſibi creditoribus ſoluendo eſſet. id vero Ioramo filio Achabi regnante in Iſrael contigit; qui annis tercentum Babylonicam captiuitatem præceſſit. Nam & Amos Propheta, qui floruit tempore Oziæ

Regis

A Regis Iuda, & Ieroboam filij Ioas Regis Iſrael, ſuis in concionibus cap. 5. redarguens diuitum laſciuiam, vnguentorum etiam luxum reprehendit his verbis: *Veh qui opulenti eſtis in Sion*. Et infra: *Bibentes vinum in phyalis, & optimo vnguento delibuti*. vel hebraizando dicemus *præſtantiſſimis, optimisq́ vnguentis inuncti*. Salomonis verò ſeculo adeò viguiſſe hunc vnguentorum vſum ex ſacris literis liquido conſtat; vt nil frequentius in ſacro Canticorum libro legatur; hieroſolymita-
B nis puellis paſſim ad ſponſum circum clamantibus: *In odorem vnguentorum tuorum currimus*. Et alibi: *Oleum effuſum nomen tuum*. Ioab verò ſummus Regiæ militiæ Præfectus in Iſraëlitico Regno Dauid regnante Salomonis patre, ab exilio Abſalonem reuocare volens, anno mundi primo ſupra ter millesimum, mulierem Thecuitem quæſiuit; quæ Regem adiret, & capto in ſermone Rege, Abſaloni paternam reconciliaret gratiam: eam verò mulierem his armis Ioab muni-
C uit: *Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo, vt ſis quaſi mulier multo tempore lugens mortuum*. Non eſt autem hic ſermo de oleo ſimplici; ſed de vnguento, cuius vſus erat in delitijs; quo perfuſo homines, ac mulieres animi hilaritatem, feſtum diem, cordis lætitiam indicabant, & à quo luctus cauſa abſtinebantur.

Adeò peruetuſtum vnguentorum vſum fuiſſe, ex ſacris habemus literis: vt inter iura Regis enumerarentur vnguenta.
D Cum enim ex Dei præſcripto ſub anno mundi quinquageſimonono ſupra nongenteſimum & bis milleſimum filijs Iſrael Regem deſignaturus acceſſiſſet Samuel 1. Reg. cap. 8. Ius Regis populo prænuntians, *Filias*, inquit, *quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias*. Quamobrem ab eo ſeculo vnguentorum vſus abfuiſſet, & vnguentarias abfuiſſe neceſſe erat: ius quoque illud Regis populo minimè innotuiſſet, & fruſtra inter Regia iura enumeraretur à Samuele.

Longius adhuc à Dario, & à Dauide recedamus: ad Moyſen, A
ad prioraq; illa ſæcula nos conferamus. non quando filij Iſraël Ægyptios terminos vix egreſſi fuerant; atque in deſerto Synai agebantur; tunc etiam ad conſecrandum Summum Sacerdotem Aaron, & reliquos eius ſucceſſores, ſub anno ab orbe condito quadrageſimoquarto ſupra bis milleſimum quingenteſimum, iuſſit Deus parari vnguentum præſtantiſſimum: de quo in ſequenti agemus libro. hoc autem vnguentum, vnguentaria arte parandum præſcribitur à Deo Exod. cap. 3. *Facieſq; vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij*, inquit ſacer textus. huius operis vnguentarij B
cognitio, diuiniq; mandati intelligentia omnino tolleretur; ſublato ab eo ſæculo vnguentorum vſu. Quin etiam ducentos ante annos in vſu cadauerum vnguenta legimus, cap. 50. Gen. Iacob enim mortuo, Ioſephum ſeruis ſuis medicis, vt aromatibus, atque vnguentis condirent patrem, præcepiſſe legimus. id autem præſtantiſſimis vnguentis fieri ſolitum, lippis notum eſt, ac tonſoribus. Nec puto cõtemnendum Ioſephi C
teſtimonium, qui lib. 2. antiquit. cap. 3. filiorum Iacobi profectionem in Ægyptum, rei frumentariæ cauſa ſcribens, muneraq; Principi allata recenſens, vnguenti quoque balanini meminit, dicens: *Addit & dona ferenda Ioſepho ex prouentu Chananeæ, balaninum vnguentum, ſtactem, terebintum*, &c. Iam igitur vnguenta eo ſæculo, vſum & æſtimationem habebant: cum Ioſepho primo poſt Regem Pharaonem; qui tunc in Mundo, & Regnis primam occupabat ſedem, vnguenta in munus mitterentur. D

Retro abeamus. illud oleum, quo Iacob lapidem ſacrauit in Bethel, de quo ſcribitur Gen. 28. genus vnguenti extitiſſe opere vnguentario, & aromatibus conditum, affirmare verebimur? nequaquam certè. nam præter quam quod oleum ſic ſumptum in ſacris literis, & dictio שֶׁמֶן *ſcemen*, apud hebræos

paſſim

A paſſim vnguenta ſignificat; vt in primo huius operis capite
oſtendimus; ſatis nobis in argumento eſt, quod eo oleo con-
ſecrandi lapidis cauſa, Iacob vſus ſit: ad quam lapidum & al-
tarium conſecrationem vnguento præſtantiſſimo tantum, ve-
teres vſos fuiſſe, & ſacræ, & prophanæ teſtantur literæ: quod
nos quoque infra latius monſtrabimus. hæc autem contigere
anno ſeptuageſimo ſexto ſupra bis milleſimum, & ducenteſi-
mum. quo etiam ſeculo, vel parum vltra, nimirum anno no-
B nageſimo nono ſupra bis milleſimum, & tercenteſimum,
adeò frequens erat vnguentorum vſus; vt Iob ſuas inter cala-
mitates, quæ circa hoc tempus contigerunt, potentiam Le-
uiathan conſiderans, de ea per comparationem ad vnguenta-
riam artem loquatur cap. 41. dicens: *Feruefcere faciet quaſi ol-
lam profundum maris, & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt.*
Aromatum verò ebullitione parari vnguenta innuit etiam Se-
neca epiſt. 90. damnans enim hominum luxus, rerumq; abu-
C ſus, ait: *Hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt; hinc odores
coquentium, hinc molles corporis motus docentium, molleſq; cantus,
& infractos.* Quorſum igitur illa Spiritus ſancti comparatio
efferueſcentis mari ad vnguenta cum bulliunt reſpiceret? quo
pacto loci illius ſenſus intelligeretur? niſi artem vnguentariam
in commiſcendis, ac concoquendis aromatibus, ab eo vſque
tempore hominibus notiſſimam & frequentem dixerimus?
& ne quis hic ſermonem haberi de vnguentis ad medicamen-
D ta putaret; tollatur ſcrupulus hebraico exemplari, quod ha-
bet ſic; יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה *mare ponet ſicut vnguentum*, ſiue di-
xeris, *ſicut compoſitio odorata*. id enim ſignificat dictio רָקַח, vt
infra oſtendetur: quæ quidem vox nulla ratione conuenit
aromatibus in odoribus, ſed ijs tantum, quibus odoris conci-
liandi gratia vnguenta parabantur; quamobrem Septuaginta,
ξύλιον μύρου, ideſt, *trulla vnguentaria* dixerunt: aliter alij; qui
tantum non recedunt ab vnguentaria comparatione.

Quod

Quod ſi coniectari licet, vnguẽtorum vſum frequentiſſimum A
dicemus etiá ætate Abraham. etenim cum Sarah vxor Abrahæ deſcenderet in Ægyptum, eius erat pulchritudinis; vt Abraham vitam ſibi in diſcrimine poſitam, illius pulchritudinis cauſa intelligeret: quapropter ad illam dixit: *Noui quod pulchra ſis mulier, & quod cum viderint te Aegyptij, interficient me, & te reſeruabunt*. Deſcendit autem Abraham in Aegyptum anno decimoquarto. ſupra bis milleſimum, & centeſimum; at vnde nam pulchritudo tanta Saræ conciliabatur; B
quæ tunc habita ratione temporum, ſaltem annum ſexageſimumquartum agebat? quodq; adhuc magis mirandum remanet, cum iterum deſcenderet in Geraris, & ageret annum octuageſimum nonum, tantæ erat pulchritudinis, vt ſtatim vrbem ingreſſa in Palatio Regis Abimelech, nuptiarum cauſa raperetur: & tamen iam illi deſierant eſſe muliebria menſtrua: non aliunde certè tanta ei conciliata fuerat pulchritudo, niſi vnguentorũ vſu, quibus cutis exculta, & caro conſolidata, C
rugas non patitur. id infra fuſius probabitur, cum de mundo muliebri noſter erit ſermo; & de vnguentis, quibus Eſther, Iudith, Suſanna, aliæq; ſanctæ ſacrarum literarum mulieres vtebantur. vi enim balſami, myrrhæ, & aliorum vnguentorum, is conſeruatur in muliere color, quem primo vnguenta inuenerint, quando cuti adhibita fuerunt. Quamobrem mirum, me iudice, non eſt; quod Sarah nouagenária eam retineret pulchritudinem, ac oris ſpeciem, quam adhuc puella, D
naturali vi acceperat.

Quamuis igitur quarumnam gentium vnguenta fuerit inuentum, res ſit incerta; & quando ceperint omnino ignotũ. ſi tamen diuinare in his mihi licet: Chaldæorum, ſiue eorum qui è proſapia Sem filij Noë deſcendentes Regionem vltra Euphratem habitabant; vnguentorum vſum inuentum fuiſſe affirmarem. Cum enim innumerabiles in Ægypto forent

mulie-

A mulieres, adoleſcentulæ, puellæ, ac virgines, ſolius tamen Saræ ſexagenariæ vxoris Abraham pulchritudo, totius Ægypti oculos in ſe conuertit. Ægyptiorum Regis cor impulit ad raptum. nec ſolius Regis Ægypti, verum etiam Regis Geraris, pulchritudo Saræ nonagenariæ rapuit cor, & oculos. Vna Dina Iacobi filia, ita Sichemi animum ſibi addixit, vt eam deperiret; deperiendo, ſibi totiq; ſuæ genti exitio fuerit: cum tamen innumeras virgines, & Ciuitas illa, & Regio tota B haberet. non alia, vt puto, de cauſa, niſi ob cultum muliebrem, naturali elegantiæ adiũctum: cum igitur hebrææ reliquis mulieribus venuſtiores apparerent; & cultiores eſſent; nullo negotio, animum facilem ab elegantia capi, in ſe rapiebant. Chaldæorum enim Regio, Meſopotamia nimirum, quæ & Arabia fœlix appellata eſt, aromatum feraciſſima, eorumdem quoque cultum, & vnguentorum vſum homines docuit. Quam ob rem ab hebræis vna cum Abrahamo, & fortè etiam antea, C comportata aromata, ad Ægyptios, ac Chananæos, vſum vnguentorum hominibus aperuerunt: vt iam cum mundi primordijs, ni mauis dicere cum pueritia, quadam continuata annorum ſerie, vnguentorum vſum extitiſſe apud homines liquido conſtet.

D

CAP.

A

CAP. XVII.

Vnguenta quanta fuerint in æſtimatione apud veteres.

Ad loca 4. Reg. 4. *Non habeo Ancilla tua, niſi parum olei quo vngar.* 3. Reg 17. *Et paululum olei in lecytho.* B

VNGVENTORVM dignitas, atque æſtimatio nequaquam à contemptu illorum, qui erat penes temperatiores homines, ſed à communi illius temporis conſuetudine nobis ſumenda erit. Vſus enim iſte vnguentorum, adeò valuit in hominum opinione; tantæq; ſemper dignitatis fuit; vt à Romanis inter laudatiſſima, atque etiam honeſtiſſima vitæ bona admiſſus fuerit; vt cum Plinio loquamur lib. 13. C Quamobrem apud Romanos gratiſſimum munus erat præſtitiſſe vnguenta populo in publicis ſolemnitatibus. ad quam conſuetudinem Perſius reſpexit Satyr. 6. dicens:

. . . . centum paria ob res
Egregie geſtas, induco: quis vetat? aude
Vna niſi conniues; oleum, artocreaſq; popello
Largior: an prohibes?

Epulum enim publicum à ditioribus aliquando ex hilaritate D dabatur, non tamen ſine vnguento. quod muneris genus præſtantiſſimum cenſebatur; ita vt viri nobiliſſimi, ſummiſq; muneribus decorati, qui in Republica lapidibus literatis donabatur, in enumerandis honoribus, ac muneribus, illud etiam recenſebatur, quod vnguentum publicè dederit populo. eſt de hac re lapis Romanus apud Manut. in dictione Hilarus, num. 18. ſub hac verborum forma:

T. FLA-

A T. FLAVIO. T. L. HILARIONI
DECVR. COLL. FABR. EX. LVSTRO. XV.
VNGVENTO. AD. PVB. FRAG. LVSTRO. XVI.
MAG.QVINQ.COLL.FABRVM.TIGNARIORVM
LVSTRO.XVII.HONORAT. ET.LVSTRO.XVIII.
CENSOR.BIS.AD.MAG.CREANDOS.LVSTRO.XIX
ET.XX. IVDEX. INTER. ELECTOS. XXI.AB. OR-
DINE. LVSTR. XXII. CLODIA. TI. F
B PRISCA. VIRO. OPTIMO. ET. FLAVIA. T. F
PRISCILLA. PATRI. OPTIMO.

Nec propterea omnino vſus iſte improbandus videtur. his enim veteres non ſolum voluptatis, ſed etiam valetudinis conſeruandæ, ac recuperandæ cauſa vtebantur. quamobrem Romani Medicos habebant vnctores; qui ἰατραλεῖπται dicebantur voce græca, dixeris latinè *Medicus vnctor*. nam ἰατρὸς *medicus*, ἀλείπτης *vnctor eſt*: qui vnctionibus, & perfricationi-
C bus corpora curabant. Eſt pro quodam Harpocrate Iatralipta, epiſtola 6. Plin. lib. 10. ad Traianum, quem rogat concedere ciuitatem Romanam Harpocrati: *Proximo anno Domine, inquit, grauiſſima valetudine vſque ad periculum vitæ vexatus, iatraliptem adſumpſi, cuius ſollicitudini & ſtudio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio, referre gratiam parem poſſum: quam rogo des ei ciuitatem Romanam*. hæc ibi Plinius de medico, qui vnguenta ſanitatis, ac neceſſitatis de cauſa tantum habebat in
D vſu, non voluptatis. Verum ad vtrumque vnguentorum vſum voluptarium, & neceſſarium reſpexerunt veteres Iuriſconſulti in l. argumen. ff. de auro & arg. legatis, de muliebribus vnguentis verba facientes. Legatumq; de his à teſtatore factum nequaquam accipiendum fore de vnguentis, quæ voluptati, ac de his quæ valetudini deſeruiunt, nomine mundi muliebris docent. ſed eo nomine muliebria tantum vnguenta, quibus mulieres vtebantur ad cutis curam, intelligenda affirmant.

mant. *Mundus muliebris eſt, quo mulier mundior fit,* dicit lex. *Continentur eo ſpecula, matulæ, vnguenta, vaſa vnguentaria, &c.* infrà verò in fine dictæ legis dicitur: *Vnguenta, quibus valetudinis cauſa vngimur, mundo non continentur.* Et Pomponius eodem titulo, l. in argento. *Vnguentis legatis, non tamen ea legata videntur, quibus vtimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis, qualia ſunt, &c.* nonnullis ibi enumeratis vnguentis. nam contra aëris inclementias vngentis, cum primis vſos Græcos, in extremo vitæ periculo conſtitutos, Xenophon. lib. 4. de Cyr. min. exped. ſcribit. referens enim quam grauiter afflicti fuerint Græci illi, qui in Armenia occidentali Cyrum ſequebantur in ea expeditione, & hoc niuium de cauſa: vnguentis ſe recreatos affirmat. *Ea verò,* inquit, *nocte, cum in agro caſtra locaſſent; è cœlo ingens niuis vis effuſa eſt: quæ res effecit, vt cum illuxiſſet, &c.* infra verò: *Cum verò ſub diuo, quod res ita poſtulare viſa fuerat, pernoctaſſent; tam ingens è cælo nix demiſſa eſt; vt non homines modo iacentes, & arma, ſed ipſa etiam iumenta contegerentur. Hinc ſe homines præ torpore tollere non poterant. iacentes verò miſerabile erat niue ſepultos videre: tum torpentibus quidem cæteris, primus Xenophon ſurrexit, lignaq; findere cœpit; tunc alius quidam, & ipſe ſurrexit, atque à Xenophonte illud ſibi munus depopoſcit; mox alij ſe erexerunt, accenſiſq; ignibus, omnes vngebantur: multum autem eo in loco liquaminis ſuilli, ceſamini, amigdalini, triticei, terebinthini, quo pro oleo vtebantur; vnguenta etiam ex eiſdem rebus confecta repererunt.* hæc Xenophon. Vt iam milites enecti, & cœli inclementia ferè extincti; vnguentis recreati reuixerint.

Nec minori, vt puto, argumento à loco aromatibus deſtinato, ab officinis, & numero vnguentariorum probatur, quo in pretio apud Romanos, Græcos, & Iſraelitas vnguenta fuerint. adeo enim his delectabantur; vt non vnam, aut alteram haberent in Ciuitatibus vnguentariam officinam; ſed plures, pluresq;

A pluresq; artifices, qui parandis vnguentis operam darent. hi dicebãtur myropolæ à græco μυροπώλης. hãc materno generi Octauij Auguſti obijciebat M. Antonius Octauio, vt ſcribit Sueton: in Octauio. quorum officinæ, in quibus vnguenta vendebantur myropolia dicebantur. frequentiſsima quidem apud Plautum, & alios rerum antiquarum Scriptores: ex illarum in Vrbe frequentia, ac multitudine, in quibus etiam hominum habebatur concurſus maximus. Hinc apud Plautum
B dicit Amphitruo querens Naucratem in Amph. act. 4.

Nam omnes plateas pereptaui, gymnaſia, & myropolia.

Horum enim meminit locorum, in quibus homines frequentius conueniebant. Quamuis vero Cicero noſter lib. 1. de offic. ſeruilis animi cenſuiſſe videatur vnguentariã artem; ſcribens nihil ingenuum poſſe habere officinas & artes blandas, quæ miniſtræ ſunt voluptatum: inter quas vnguentariam connumerat: ſicuti etiam Plin. lib. 2. epiſt. 1 1. quæ eſt ad Arrianum
C de Martiano hanc obijciat artem, dicens. *ipſe præterea accepiſſe ſeſtertium decem millia fœdiſsimo quidem titulo, nomine vnguentarij, qui titulus à vita hominis compti ſemper, & pumicati non abhorrebat.* fuiſſe tamen tempora aliquando diuerſa à veterum luxu, alienum nequaquam videtur. quo ſane tempore, vel quod homines vnguentis moderate vterentur, vel quod pauciores haberentur vnguentarij, hos in aliquo numero habitos Aromatariorum dignitas declarat Enimuero Aromataria
D ſubordinabantur vnguentariæ, huius enim gratia aromata parabantur. ad infimam verò hominum plebem pertinuiſſe eos, qui in aromatibus negociabantur, cenſendum nequaquam erit. Eſt enim lapis apud Manutium ad illorum fauorem, verbo Pollio, nobilitatem, dignitatemq; illorum indigitans, qui ſic habet.

L. IVNIO. L. F. SABATI A
NA POLLIONI AV
ROMATARIO. A. VIC
PVBLIC. VIX. ANN.
XL. VIII
L IVNIVS. L. F. SYN
AVIVS. AROMAT
FRATRI OPTIMO. PI
ENTISSIMO FEC. B

eſt enim AVROMATARIVS, diues in aromatibus ab αὐεὸς, quod eſt diues, & ἀρώμα. vel prior illa dictio AV. eſt emphatica, & AVROMATARIVS valet maximus aromatum negotiator. Verum in lapide dum legis VIC. PVBLIC. hoc eſt VICTORI PVBLICO. cogimur in eo agnoſcere viro, de quo lapis loquitur, nobilitatem, ac dignitatem. Parem dignitatem in Pigmentario lapis alter in dictione, Sacra via, apud eumdem aperit. eſt enim pigmentaria ars, miniſtra vnguentariæ, illiq; ſubordinatur quemadmodum aromataria; C vt propterea à dignitate vtriuſque, dignitas etiam vnguentariæ non minimo argumento liceat expiſcari. citati à nobis lapidis, hæc ſunt verba.

ÆMILIA. C. ATTI.
M. C. L. STEPANI. PIGMENT.
AVCTA. DE. SACRAV.

Illa enim vltima dictio lapidis SACRAV. valet SACRA D VIA. Erat autem ſacra via Romæ omnium nobiliſſima, in qua ictum fuit fœdus inter Romulum, & Tatium Sabinatem: extendebatur autem à Domo Regis ſacrificuli vſque ad Templum Syreniæ; & rurſus à Regia, vſque in arcem, dicit Sext. Pom. de hac enim ita ille. *Quod ne eatenus quidem, vt vulgus opinat, ſacra appellāda eſt à Regia ad Domum Regis ſacrificuli, ſed à Regis Domo ad ſacellum Syreniæ, & rurſus à Regia*

vſque

A *vſque ad arcem*. Erat autem hæc via eius æſtimationis, vt ex Senatusconſulto tantum alicui in ea domo habere concederetur. nam & Pompon. Iuriſconſ. lib. 2. ff. de orig. iuris ait: *Fuit autem Scipioni Naſſicæ, qui optimus appellabatur, Domus publicè in ſacra via tradita, quo facilius conſuli poſſet.* Quamobrem mulierem pigmentariam auctam de ſacra via, dum legitur in lapide, quacunque de ratione id factum ſit; nobilitatem illius inde cognoſci præſtat. à quorum etiam nobilitate
B ſacras litteras minimè abhorruiſſe agnouimus. nam lib. 2. Eſdræ cap. 3. agitur de reædificatione ciuitatis ſanctæ Ieruſalem. Interq; Principes, qui ædificationi Ciuitatis ſanctæ operam dabant, conſtruxerantq; palatia principaliora ad portam veterem, filius quoque cuiuſdam pigmentarij habetur in numero, his verbis: *Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araia aurifex; & iuxta eum ædificauit Ananias filius pigmentarij, & dimiſerunt Ieruſalem vſque ad murum plateæ latioris.*

C Nec minori puto fuiſſe dignitate habitos apud Romanos, qui vnguentariam exercebant; vt lapis Manutianus in dictione Vnguentarius ex Venuſia Apuliæ tranſmiſſus oſtendit. in quo ita ſcribitur.

CLAVDIO. PHI
LARGYRO. VN
GENTARIO
ISQ. FAMILIAM
D SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT.

At ſi Hebræorum mores ſacris ex oraculis, ac litteris attendere voluerimus; vnguenta tanto in pretio habita apud hos cóperiemus; vt his quæ ad victum neceſſaria erant, non ſolum præferrentur; verum etiam ſummum vitæ bonum in vn-

ctionibus, aromatibus, & vnguentis ab his collocaretur. Hi nāque omnes, teſte Athen. lib. 5. qui Syriā incolunt, ob vbertatem ipſius regionis, aromatum feraciſſimæ, & balneis, & compotationibus, & vnguentis operam dant. Quid dico operam dant? vnguentis caruiſſe infœliciſſimum putabatur. conuincitur hoc ex loco 4. Reg. cap. 4. nam cum mulier illa pauperrima, cuius vir è viuis defecerat; ad Eliſeum clamaret; vt ſibi præſto eſſet; ne ſibi, quæ viri iam defuncti cauſa, ære alieno præmebatur, filius pro pecunia, quæ à defuncto viro debebatur auferreretur ab eo, qui in tabulis viri nomen habebat. interrogauit illam Eliſeus Propheta, quid nam in domo ſecum bonorum haberet: *Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, niſi parum olei quo vngar*, reſpondit. non erat hoc oleum ad vſum ciborum, aut ad condiendas eſcas; ſed ad vſum corporis muliebris. erat vnguentum, quo ad vngendum corpus vtebatur. hoc oratione Prophetæ multiplicato, mutuatiſq; vaſis à vicinis iam impletis, eodem vendito, viduæ mulieri creditori ſoluendo fuit. Ne verò pro vnguento dubitandi ſit locus; atque ibi de eo ſermonem haberi perſpicuum ſit, legitur hebraicè וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם אָסוּךְ שָׁמֶן *Et dixit non ancilla tua*, ſupple, *eſt*, more hebræo, *in omnibus quæ ſunt in domo, niſi vas vnguenti:* apertè verò de vaſe vnguentario loquutam mulierem conſtat ex voce אָסוּךְ, quæ *lecythum*, ſiue vas ad vnguenta, & non aliud ſignificat: quapropter noſter vulgatus interpres addidit, *quo vngar*, & Complutenſis habet: ἀλλ' ἢ ἀγγεῖον ἔλαιον ἐν τῷ οἴκῳ ᾧ ἀλείψομαι. hoc eſt, *ſed vaſculum olei in domo*, ſupple, *habeo quo vngar*.

A (beside line 1), B (beside "præmebatur"), C (beside "vaſis à vicinis"), D (beside "ſter vulgatus")

Duo hinc argumenta ad rem noſtram habentur, alterum à neceſſitate mulieris, alterum à venditione vnguenti ſumitur. Si enim mulier vidua in tanta rerum omnium egeſtate conſtituta, vt nihil omnino in domo haberet, quo ab ære alieno leuari, ſuoq; creditori ſatisfacere poſſet; vnguento tamen carere

rere

A rere nolebat; eo certè caruiſſe infœliciſſimum hebræos exiſtimaſſe perſpicuum eſt. Quod verò eo vendito æs alienum tam graue diſſoluerit, vt ſibi in ſeruitutem filios redigendos timeret; nec ſolum diſſoluerit; quin etiam de pretio, ſibi, ſuisq; filijs ſupererit ad victum: ſic enim ait Propheta: *Vende oleum, & redde creditori tuo: tu autem & filij tui viuite de reliquo.* Quam optimum foret illud vnguentum; quantoq; in pretio vnguenta apud Hebræos haberentur, apertè demonſtrat.

B Quid plura conferam? eo inſaniæ deducti homines videbantur; vt nec beatitudinem heroibus tributam ſine vnguentis arbitrarentur. Eſt locus Luciani lib. 2. de vera hiſtoria. deſcribit enim beatorum inſulam, & in inſula vrbem, vrbisq; delitias, quibus beati fruuntur. nec ab illis delitijs deſunt vnguenta. περὶ δὲ τὴν πόλιν, *inquit*, ῥεῖ ποταμὸς μύρου τοῦ καλλίστου; τὸ πλάτος πηχέων ἑκατὸν βασιλικῶν· βάθος δὲ, ὥστε νεῖν δύναμαι ἐμβῶς. adeò enim ad felicitatem conducere putabant vnguenta; vt non vnum,

C aut alterum vnguentorũ vas beatitudini adſcriberent; ſed fluuium latum, & profundum, in quo beati natare poſſent. ita ibi Lucianus, *Circa ciuitatem*, inquit, *fluit amnis vnguenti optimi, cuius latitudo centum eſt cubitorum regiorum, altitudo ad natandum commoda.* Et apud Athen. lib. 5. cap. 5. qui præſtantiſſimis oblectabantur vnguentis, quorum vſus erat apud Antiochum Epiphanem, in hæc erupit verba: μακάριοι ἐστὲ ὑμεῖς οἱ βασιλεῖς, οἱ καὶ τούτοις χρώμενοι, καὶ ὀδωδότες ἡδύ. *Felices eſtis vos*

D *reges, qui his*, ſupple vnguentis, *delibuti olentes ſuauiter.* Vt propterea terrenæ, cæleſtisq; fœlicitatis ſedes, in vnguentis omnino veteres collocarent.

Æſtimatio vnguentorum apud veteres humanum captum ſuperauit; fidem exceſſit. Locus qui habetur cap. 17. lib. 3. Reg. id teſtatur: hic enim Elia in Sarephta Sidoniorum ex Dei mandato abeunte, vidua Sarephtana ei occurrit, cuius res omnes annonæ caritatis cauſa, eo deductæ erant in diſcrimine,

 vt ni-

vt nihil iam ſupereſſet ad victum; ſibi filioq́; ſuo fame omnino moriẽdum eſſet. teſtis ſit ipſa, quæ Prophetæ ab ea eleemoſynam poſcenti, ita reſpondit: *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria*, quantum nimirum farinæ, manus in hydria iniecta, contractis digitis extrahere ex hydria valeat. in tanta rerum egeſtate, & vltimo vitæ ſpiritu conſtituta; vt dixerit hæc mulier prophetæ Dei. *En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illum mihi, & filio meo, vt comedamus, & moriamur*. Licet verò eo deducta hæc vidua eſſet, vt animam ageret; oleo ſiue vnguento quo vngeretur, carere nefas exiſtimabat: ſubintulit enim, cum de farina loqueretur ad prophetam, *& paululum olei in lecytho*, ſupple, *habeo*. & dum audis oleum in lecytho, ſiue cum hebræo וּמְעַט שֶׁמֶן בַּצַּפָּחַת, ideſt, *Et parum olei in lenticula*, quocumque nomine appellandum ſit vas, de vnguentario intelligendum hunc ſacrarum litterarum locum, manifeſta res eſt. Quo quidem argumento ſumpto ab vnguento mulieris in vltimo vitæ periculo conſtitutæ, tantiq́; facientis vnguentũ, apertiſſimè conuincitur, non ſolum vnguentorum frequentiſſimus vſus, verum etiam quantæ felicitatis, ac boni arbitrarentur Hebræi, his vnguentis liniri, atque vngi; ſicut etiam infœlicitatis putabatur his caruiſſe, quando etiam moriendum fuiſſet.

A B C D

CAP.

A

CAP. XVIII.

Forum aromatarium inſigniores vrbes habuiſſe videntur.

B Illuſtrantur loca ex Cantic. 1. *Genæ illius ſicut areolæ aromatum*. Eccli. 24. *In plateis ſicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi, quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris*. Et alia plura.

C PERANTIQVVS hic aromatum, & vnguentorum vſus, antiquioribus ſæculis frequentiſſimus, adeò obſoleuit, & antiquatus eſt; vt vix ſubodorari poſſint, quæ ad compoſitiones vnguentorum pertinent; quæq; ad genera vnctionum ſpectent: quamobrem niſi hæc attigerimus; ſuſpicaſſe ſaltem nonnulla ad veriora inueſtiganda, lucem doctioribus præſtabit. Iam ergo ab vnguentarijs, aromatarijs, & ab vnguentaria taberna, transferamus nos ad loca in inſignioribus vrbibus, his negotijs, aromatibus, hiſq; hominibus deſtinata. Erant enim fora ad hæc ſolummodo negotia: quo-
D rum maxima erat dignitas. Quæ quidem fora, myropolia ἀπὸ τοῦ μύρου, καὶ πωλέω, ideſt, *à vendendis vnguentis*, me iudice, dicebantur, ſiue ἀπὸ τοῦ μύρου, καὶ τῆς πόλεως. quaſi ciuitas vnguenti, myropolia appellarentur: quod verius arbitror. Non enim officina vnguentaria, primario myropolium dictam exiſtimo; ſed potius à myropolio, ideſt forum vnguentarium, eo nomine officinam quoque vnguentariam, poſtmodum denominatam arbitramur.

Dicebantur etiam hæc loca, Seplaſiæ, in quibus frequens virorum concurſus erat. de his ita Non. *Seplapſium generis neutri Varro* ἀνθρωπόπολι, περὶ γενεθλιακῆς. *Doti dato inſulam Chium, agrum Cæcubum, Seplaſia Capuæ, Macellum Romuli. Seplaſia fem. Varro Synephebo* περὶ ἰμμονῆς. *Hic narium Seplaſiæ, hic hedycus Neapolis. Pomponius Quinquatribus. Venit, inquit, rogatum nos, quando noſtræ eſſent Seplaſiæ.* Et in eodem genere feminino, atque de eodem foro aromatario loquitur Cicero orat. 2. pro lege Agrar. dicens: *Iam verò qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplaſia, quæ concurſatio percunctantium quid Prætor edixiſſet? vbi cœnaſſet? quid enuntiaſſet?* ita ibi. Meminit huius fori Pomp. Adelphis allatus à Feſto, dicens: *Dij te perdant inferi Antipho. quia vnde hoc ſit vnguentum quæris: atque lepidum vnguentum, niſi ex Seplaſia eſt.* Meminit & Cicero in orat. pro Sextio, viri grauitatem deſcribens: *Veſtitus aſperè*, inquit, *noſtra hac purpura plebeia, ac penè fuſca: capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipſe tunc imaginis formandæ cauſa Duumuiratum gerebat, Seplaſiam ſublaturus videretur:* vſum nimirum aromatum & vnguentorum. Meminit etiam in l. Piſon. de Capuana Seplaſia. erat enim celeberrimũ vnguentorum, ac aromatum forum Capuæ; cuius delitijs fractam fuiſſe Punicam ferociam, Valer. Maxim. lib. 19. ſcribit, de quo etiam Seneca epiſt. 51. ad Lucill ait: *Vna Annibalem hyberna ſoluerunt. & indomitum illum viribus, atque alpibus, virum eneruauerunt fomenta Campaniæ.*

A B C D

Tantæ verò dignitatis erant loca hæc aromatũ, atque vnguentorũ negotijs deſtinata, vt mœnijs circumdata eſſent proprijs, dupliciq; quodammodo muro cuſtodita, quaſi minor ciuitas intra maiorem clauſa, vt duplici ſeruaretur cuſtodia; eius nimirum, quæ ſibi eſſet propria; & alterius, qua communis vrbs tuebatur. Quamobrem ab hoc foro, ſiue ab hoc genere negotiationis, qui his præficiebantur, ſiue cuſtodiæ, ſiue iuris

dicun-

A dicundi cauſa, quod mihi ignotum eſt, Seplaſiarij appellabantur. Extat de hoc lapis perantiquus in oppido Grationis Montis Ferratenſis: quem ponit Manut. in Ortograph. dictione Vettius num. 7. in hac verborum formã.

V. F.
T. VETTIVS. T. L.
HERMES
SEPLASIARIVS
B MATER. GENVIT. MATER. RECEPIT
HI. HORTI. ITA. VTI. OPT. MAXIMIQ. SVNT
CINERIBVS. SERVIANT. MEIS.

Reliqua quæ in lapide habentur, dimittenda duxi; quod huic loco minus deſeruiant; & alibi in hoc eodem opere, Myrothec. 5. magis ad rem iterum reuocanda erunt. Satis ex his nobis liquet, quanta fuerint in æſtimatione apud veteres, qui vnguentis operam dabant. Ab his verò aromatum foris, & Se-
C plaſijs Hebræi nequaquam abhorruere; quin potius ab ipſis hanc conſuetudinē, conſtituentibus vnguentis peculiare forū, reliquas accepiſſe nationes, veluti ab antiquioribus arbitror. Sunt loca ex Canticis pro hac re non contemnenda: dicitur enim Cant. 3. à Spōſa ſe noctu ſurrexiſſe ad inquirendū Sponſum, quem deperibat: quapropter ad ſemetipſam conuerſa dixit: *Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas; quæram quem diligit anima mea*. hebraicè בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת, ideſt, *per*
D *viam* ciuitatis, *& per fora:* ſignificat enim poſtrema dictio hebraica loca ampla, & lata ratione negotiationis & mercimoniæ. ſubdit Sponſa: *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: num quem diligit anima mea vidiſtis? paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima*. iterum cap. 5. eodem deſiderio Sponſa afficitur, rapiturq; noctu ad inquirendum Sponſum; quem dum quæreret, cuſtodes ciuitatis, necnon etiam cuſtodes murorum ſe reperiſſe affirmat: ab his

ſe lacerata, percuſſa, atque ſpoliata dolet, ab illis nequaquam. A
ſic enim ait: *Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem:* deinde ſequitur: *Percuſſerunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum*. Itaque duplici vigiliarum ordine ciuitatem Hieroſolymitanam cuſtodiri ſolitã indicat Sponſa; alij dicebantur vigiles, qui circumdabant ciuitatem, mœniaq; cuſtodiebant: de quibus dixit Propheta Pſal. 126. *Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam*. alij erant cuſtodes, qui murum ſeruabant: his B
occurrit Sponſa cap. 5. nequaquam cap. 3. ab his plagas accepit & verbera, ab his ſpoliata fuit, qui murum cuſtodiebant; murum, vt arbitror, fori aromatarij, quod noctis tempore portis claudebatur, diligentiſſimeq́, ſeruabatur. à reliquis enim cuſtodibus, qui humaniſſimè cum Sponſa ſe geſſerant, mœnia vrbis Hieroſolymitanæ cuſtodita videntur, non murũ Seplaſiæ. Hac duplici murorum fabrica in vrbe Hieroſolymitana, explicantur loca nonnulla Prophetarum, diuinorumq́; C
oraculorum. nam Iſai. 22. dicitur, Hieroſolymitas feciſſe piſcinam inter duos muros. Murum, vt puto, ciuitatis, & murum Seplaſiæ. eſt & locus Zachar. cap. 2. quo hæc ſententia de duplici muro ſuadetur. Dicitur enim Prophetæ ab angelo, *Abſque muro habitabitur Hieruſalem*; deinde ſubditur: *Et ego ero*, ait Dominus, *murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius*. ita textus. Quamobrem reſpiciens Dominus ad decorem futurum Hieroſolymitanæ ciuitatis, dixiſſe reor, abſ- D
que mœnijs Hieruſalem habitandam, præ multitudine ciuium. Quia verò Seplaſiæ ſummo erant in pretio apud homines, & propterea digniora vrbium tenebant loca: ab his ſumpta metaphora dixiſſe Dominum videtur: *Ego ero ei murus ignis, & in gloria ero in medio eius*. viderint alij meliora.

Verum pro his foris Hieroſolymitanis ſtat locus ex Cant. 5.

A vbi Sponſa ſacra ſui dilectiſſimi Sponſi genas, his verbis commendat: *Genæ tuæ ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs*. Non enim eſt hic ſermo de areolis plantarum in prædijs, in quincuncem, ſiue aliquo alio ordine diſpoſitorum; neque de minutioribus plantis, à quibus aromata producuntur; atque in hortis per areolas ordinantur. Perſpicuum eſt hoc, tum quia tenuiores hæ plantæ, quæ his areolis diriguntur, inter plantas aromatiferas minimè referendas cenſeantur; cùm præſtantiora
B aromata ex arboribus tantum, vel ex radicibus gignantur, quæ per areolas minimè diriguntur, aut artificiosè collocantur. Eſto verò ita diſponerentur aromatiferæ plantæ: colere illas, ſuo ordine diſponere per areolas, nequaquam pigmentariorum, ſed hortulanorum foret muneris: cum tamen in loco ex ſacris Canticis allato Sponſa hoc pigmentarijs demandarit, dicens: *Genæ tuæ ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs*. Loquitur igitur Sponſa de areolis aromatum, quæ in vnguentarijs
C tarijs tabernis pigmentariorum arte, præſtantioribus aromatibus, pixidibus, & vnguentarijs vaſculis ad oculiferam parantur. ex hebræo id colligi videtur, לְחָיו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים quæ Latinè ad verbum interpretata ſic ſonant: *Genæ illius ſicut areolæ aromatis in turribus pigmentariorum*. ideſt, pixidibus, & vaſculis vnguentariorum refertis. nam dictio מִגְדָּל quæ ſignificat aliquid eleuatum, & turrim, non poteſt aliter interpretari in allato loco, quam per pixides, & vnguentario-
D rum turrita vaſcula. Forum igitur aromatariorum præ oculis proculdubio habuit Sponſa in illa cõparatione genarum rubicundarum ſui perdilecti Sponſi; quas cum illa contemplaretur vnguentis madidas, odorem ſpirantes, fuco perpolitas, colorum elegantiam, & aromatum ſuauitatem in areolis pigmentariorum agnouit; quales ſunt quæ in foro ad oculiferam exponere negotiatores conſueuere; in forum inquam confertũ pluribus tabernis aromatum, ac vnguentorũ, quæ ibi venduntur.

tur. quæ quidem fora varietate colorum, aromatum odore, A
pixidum diſpoſitione, hortorum ſanè præſtantiſſimorum imaginē præferunt; in quibus aromatiferæ plantæ plures, necnon etiam flores odorati, varijsq; coloribus depicti conſpiciantur. Quorſum verò ſermo reſpicit Sponſæ commendantis, Sponſi pulchritudinem, ex areolis odoratis? non alibi certè, quam ad forum vnguentarium, quod Hieroſolymis, me iudice, habebatur. Eſt de hac re locus apertiſſimus in cap. 24.
Eccl. vbi in proprijs laudibus, ac præconijs diuina ſapientia B
erumpens, non tantum præſtantiſſimis arboribus aromatiferis, verum etiam aromatibus ipſis, ſeipſam præponderat, ac confert. his quidem, ea ratione, qua ab aromatum negotiatoribus parantur in foro aromatario: illis verò, vt in agro, & ſub dio naturali pulchritudine, & odore culti exiſtunt, dicens: *Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion*. legit Græcum exemplar, ἐν ὄρεσιν ἀερμῶν, ideſt, *in montibus Ermon*. dixit verò noſter vulgatus, *in monte Sion*, quia C
iungebantur hi montes. ſequitur Sapientia: *Quaſi palma exaltata ſum in Cades, quaſi plantatio roſæ in Hierico, quaſi oliua ſpecioſa in campis, quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas*. quæ poſtrema verba ἀφ' ὕδατος, hoc eſt, *ab aqua*, ſiue iuxta *aquas*, non habentur in omnibus Græcis exemplaribus, ſed nobis ſatis eſt ea retinuiſſe vulgatum interpretem. Quia verò Sapientia locum ſuæ ſedi deſtinatum, Hieroſolymis demonſtrarat, dicens: *In Sion firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimi-* D
liter requieui, & in Hieruſalem poteſtas mea; à plantis aromatiferis, & ab his, quæ in agro præſtantiora habebantur; ad ea quæ præſtantiſſima in ciuitate Hieroſolymitana cenſebantur, ſe conuertit, nimirum ad forum aromatarium, in quo aromata, ac vnguenta præſtantiſſima vendebantur: & ideò ſubintulit: *In plateis ſicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi*. licet verò illa verba *in plateis*, minimè habeantur

in Græ-

A in Græcis exemplaribus, quæ circumferuntur, ea tamen habuiſſe exemplaria nonnulla antiqua, cum primis illud quo vſus eſt noſter interpres, certiſſimum eſſe debet; alias nequaquam appoſuiſſet verba illa, *In plateis:* vel ſi non aderant in exemplaribus,& ipſe appoſuit,non alia ratione id feciſſe reor; niſi quia de Seplaſijs,in quibus aromata negotiabâtur,Sapientiam loquutam intelligebat Quamobrem in illo textu,periodi terminus ac finis, puncto ſignari non debet poſt illa verba, *in*
B *plateis*, ſed ante, nimirum poſt illa, *iuxta aquas*. Iuxta quem ſenſum retinuit textum illum ab antiquiſſimis vſque temporibus Romana Eccleſia in Officio Beatæ Virginis, incipiendo lectionem ſic: *In plateis ſicut cinnamomum, & balſamum aromatizans, &c.* Quibus allatis à Spiritu ſancto, ad alia quoque aromata,quæ ibi vendebantur,reſpiciens, ſubdit: *Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris, & quaſi ſtorax & galbanus, & vngula, & gutta, & quaſi libanus non inciſus vaporaui*
C *habitationem meam*. Et proſequitur diuina Sapientia, enumerando alia plura aromata, quibus vnguenta parabantur in Seplaſijs; officinæq; ornabantur,odor conciliabatur aëri,naresq; tranſeuntium per Seplaſias,ſiue foros vnguentarios nutriebantur. Hæ autem comparationes diuinæ Sapientiæ ad aromata odorata in plateis,omnino præter rem eſſent, niſi Hebræis nõ tam vnguentorum vſus frequentiſſimus fuiſſet, quam etiam Seplaſiæ, & fora aromatum,notiſſima forent: corruerent tan-
D dem omnia,quæ à Spiritu ſancto allata ſunt in laudem Sapientiæ: comparationis quoque vis eneruaretur, quoties à Ciuitate ſancta Hieruſalem forum vnguentarium ſubmoueretur. Licet enim ſingula quæque recenſita aromata odoratiſſima ſint; odoratiora tamen videbantur in foro illo, vbi multitudine, & mixtione aliorum aromatum,cælum ipſum putabatur odoratum,quod ab officinis ipſis aëri conciliaretur, vndique fragrantia ſuauiſſima.

CAP.

CAP. XIX. A

Vnguentorum profuſus vſus, & abuſus oſtenditur.

Ad loca Cant. 5. *Surrexi, vt aperirem dilecto. manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei*
pleni myrrha probatiſſima. Et infra: B
Genæ illius ſicut areolæ aromatum
conſitæ à pigmentarijs. Et
ad alia plura loca.

HVMANAE naturæ procliuitas ad malum inſerta, peccati noſtrorum protoplaſtorum vis,
quæ omnia prophanauit; vnguentorum vſum
humanæ naturæ ſatis peraccommodum, ac ſa- C
lubre perdidit: vt propterea rectè dixerit ille
apud Athenæum, *Malè ſit effæminatis iſtis, qui rem tam bonam*, vnguentum ſcilicet, *perdiderunt*, infamia nimirum affecerunt. Non enim aromatum, ac vnguentorum odor, & ſuauitas omnino ableganda erit: quinimò cum gratiarum actione complectenda. quod etiam Clem. Alexand. lib. 2. pædag. cap. 4. affirmat. *Sunt enim ſuaues quidem odores*, inquit,
qui neque torporem afferunt, neque ad amores impellunt, neque im- D
pudicam coniunctionem, ac meretricium contubernium redolent, ſed ſunt vna cum temperantia ſalubres, & cerebrum quidem alunt, quando male affectum fuerit, & ventriculum corroborant; non eſt enim vſus eorum omnino ablegandus, ſed vnguento tamquam medicamento & auxilio vtendum. Hæc ibi Clemens: Horum tamen odorum adeò delectati ſunt homines, vt voluptatibus onerati omnino ſuccubuerint: non tantum laſci-

uiores,

A uiores, qui beatitudinem in vnguentis collocarunt, vt vidimus ex Luciano lib. 2. de vera Hiſt. in cap. 17. verum etiam frugaliores, ſaniorisq; mentis homines, Spartani ipſi vnguentis deuicti videntur: εἰς τὴν προεξηρημένην τρυφὴν ἦλθον ποτήριον τε ἐκθέσεις πολλῶν, καὶ βρωμάτων παντοδαπῶν πεποιήμενοι παραθέσεις, ἔτι δὲ μύρων ἐξηλλαγμένων, ὡς δ᾽ αὐτὼς οἴνων, καὶ τραγημάτων, inquit Philarch. lib. 15. hiſtor. apud Athen. lib. 4. cap. 9. hoc eſt, *Eo luxus ipſi*, ſupple Spartani, *proceſſerunt, vt multa pocula apponerent,*
B *& eſcarum lautiſſimarum facerent apparatum, ſimiliter etiam vnguentorum exoticorum, tum etiam vinorum, atque bellariorum.* Quin etiam Pythagoricos ipſos vnguentorum luxu deceptos agnouimus ex Athen. lib. 4. cap. 18. qui id refert ex Soſicrate lib. 3. de Phyloſ. ſucceſſione, vbi de antiquis Pithagoreis, Πυθαγορικῶν, inquit, λαμπρὰ τε ἐσθῆτι ἀμφιεσμένων, καὶ λουτροῖς, καὶ ἀλήμασι, &c. hoc eſt, *Pythagoricis conuolutis veſte ſplendida, & balneis, & vnguentis, &c.* Quaſi admiretur illos, qui tempe-
C rantiam, & modeſtiam profitebantur, vnguentorum tamen conſuetudinem habuiſſe. Diogenem ipſum, qui in contemptu voluptatum omnium, forma ac norma extitit Chriſtianis, ille qui vnico dolio contentus, Magni illius Alexandri faſtum, atque diuitias ſpreuit, non tamen ab vnguentis abſtinuiſſe videtur aliquando. Sic enim Antipater illum cum Caronte loquentem facit de his, quibus in mundo vſus fuerat.

Ὄλπην, καὶ σκίπωνα φέρω, καὶ διπλόον εἷμα,
D Καὶ πήρην, καὶ σοὶ ναυτίλιης ὀβόλον,
Καὶ ζωὸς τὰ δὲ μοῦνα, ἃ καὶ νεκρὸς ὧδε κομίζω,
Εἶχον· ὑπ᾽ ἠελίου δ᾽ οὔτι λέλοιπα φάει. hoc eſt:

Lecythum, & ſcipionem fero, & duplicem veſtem,
Et peram, & tibi pro naulo obolum,
Et viuus hæc ſolum, quæ & mortuus hic porto,
Habebam: ſub ſolis nihil reliqui luce.

Habetur hoc Epigramma Antipatri in Florilegio Græcorum Epi-

Epigrammatum lib. 3. cap. 33. num. 15. vt propterea minimè A
mirum ſit, poſtmodum vnguentorum luxu molliores adeò fuiſſe corruptos, nimiaq; odorum voluptate captos, vt oleo ac aromatibus abuſi ſint. Quamobrem non immeritò hunc vnguentorum vſum Socratem illum modeſtiæ ac temperantiæ notam imaginem, improbaſſe ſcripſit Athen. lib. 3. cap. 35. vnguentarios ſuis Solon eſt execratus legibus; hos pariter primis illis temporibus Sparta non admiſit: ſcribit id Athenæus lib. 15. cap. 10. Λακεδαιμόνιοι τε ἐξελαυνόυσι τῆς σπαρτῆς τοὺς τὰ μύρα κα- B
τασκευάζοντα ὡς διαφθήροντας τοὔλαιον. Et infra parum: Σόλων τε ὁ σοφὸς διὰ τῶν νόμων κεκώλυκε τοὺς ἄνδρας μυρεπωλεῖν. Affirmat id etiã Rhodig. lib. 27. cap. 24. Athen. lib. 1. cap. 4. laudat Homerum, quod frugalitatis ſtudioſus, Deos in conuiuium deſcribat non coronatos, aut ſuffimentis delectatos, nec etiam vnguentis madidos. enimuero abuſus & ſuperfluus vnguentorum vſus, omnibus ſemper execrabilis viſus eſt. Et veteres quidem apud Plinium lib. 12. vnguentorum, ac oleorum C
vſum & abuſum ad cutem expoliendam iure damnarunt: ea maximè de ratione, quod omnium rerum vnguentorum abuſus ſuperuacaneus cenſeatur. Nam auri, argenti, pretioſorum lapidum, gemmarum, margaritarum, aliarumq; rerum pondera, quæ plurimi apud homines æſtimantur; ad hæredes denique quæcumque illæ ſint, tranſeunt; veſtimentorum pariter vſus, præter commoda, quæ nobis per aliquod tempus affert, ad poſteros tranſmittitur; vnguentorum verò vtilitas ac D
delectatio ſuis emoritur horis, & illico expirat. Expirat quidem vnguentorum odor, nequaquam verò infamiæ nota, quam præferebat vnguentorum vſus profuſus. Quamobrem Clem. Alexan. lib. 2. pædag. cap. 8. dicebat: *Voluptas artem vnguentorum reperit, cui nulla accedit vtilitas; ſed meretriciorum eſt morum opprobrium, & medicamentum ad prouocandum.* Quodq; magis adhuc in vnguentis ridiculum eſt: ipſa vnguenta,

A guenta, & odorata aromata, cum ex odore tantum voluptatem afferant, hac de ratione vſui potius ſunt his, qui ad vnguentatum acceſſerint; quam illi ipſi, qui vnguento madent. quapropter merito vnguentorum abuſus, necnon etiam profuſus vſus improbandus apparet.

Cum primis verò Chriſtianis, à ſanctis Patribus oriente iam Eccleſia, vnguentorum interdicebatur vſus. ita habemus Clemen. Alexand. auctore, lib. 2. pædag. cap. 8. dicente: *Quamo-* B *brem rectè mihi videntur nonnullos,* (ſupple ſentire) *cum ægrè ferunt tantum ſtudij in vnguenta conferri, vt vtilitatem ipſam effœminarent. eorum artifices, nempe vnguentarios à Ciuitatibus, quæ bonis legibus, & inſtitutis reguntur, expellere, atque adeò ipſos etiam floridarum lanarum infectores: nefas enim eſt veſtes doloſas, & vnguenta in ciuitatem veritatis ingredi: oportet autem in primis apud nos, viros vnguenta non olere, ſed vitæ probitatem*. Et max. ille Hieron. ad Demetriadem de virgin. ſeruan. *Cincin-* C *natulos pueros*, inquit, *& calamiſtratos, & peregrini muris olentes pelliculas, de quibus illud arbitri eſt, non bene olet, qui bene ſemper olet, quaſi quaſdam peſtes, & venena pudicitiæ virgo deuitet*. Vnguenta namque illa illius ætatis in profuſione, libidinis notam habuiſſe manifeſtum eſt. *Nam ſicut boues anulis*, inquit Clem. Alexan. lib. 2. cap. 8. *& funibus, ita etiam intemperans ſuffitibus, & vnguentis, & ſuaue olentibus coronarum odoribus trahitur*. Noſter quoque Seneca damnatæ voluptatis an- D trum venaturus ad vnguenta refugit, dicens lib. de vit. beat. cap 7. *Inuenies voluptatem latitantem ſæpius, ac tenebras captantem circa balnea, ac ſudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, eneruem, mero, atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, ac medicamentis pollinitam*. His quoque eruditiſſimus Clemens in eadem metaphora ſubſcripſit, dicèns loco citato: *Quemadmodum autem qui naribus ſunt ſagacibus canes, feras odore inueſtigant, ita ex nimis curioſa vnguentorum fragrantia,*

qui

qui moderati ſunt, & temperantes venantur intemperantes. A
Tanto quidem luxu corruptos fuiſſe molliores conſtat; vt in vnguentis conuoluerentur, auctore Athen. lib. 5. cap. 5. Antiochi enim, qui Epiphanes dictus eſt, meminit, qui cum beatus à quodam exiſtimaretur, eo quod vnguentis præſtantiſſimis, ac ſuauiſſimis vteretur: μηδὲν τὸν ἄνθρωπον, inquit Athen. προσειπὼν, ὅπου κεῖνος τῇ ἑξῆς ἐλούετο εἰσελθὼν, ἐποίησεν αὐτοῦ καταχυθῆναι τῆς κεφαλῆς μέγιστον κεράμιον πολυτελεστάτου μύρου τῆς στακτῆς καλουμένης· ὡς πάντας ἀναστάντας κυλίεσθαι λουομένους τῷ μύρῳ, καὶ διὰ τὴν γλισχρότητα καταπίπτοντας γέλωτα παρέχειν, καθάπερ, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα. B hoc eſt, *Nihil* reſpōdiſſe Antiochum *homini, ſed poſtridie ingreſſus vbi plebeius ille lauabatur, fecit profundere capiti eius magnum vas pretioſiſſimi vnguenti, eius qui dicitur Stactes, vt omnes lauaturi aſſurgentes volutarentur in illo unguento, & cadentes ob lentorem unguenti, ad riſum excitarent ipſum quoque Regem.* Viſus eſt quidem Rex profuſus in profundendo præſtantiſſimo vnguento; profuſi vltra quam credi poteſt in voluptatibus illi, qui aſſurgentes à ſolio in vnguento illo tanta auiditate conuoluebantur. C

Apud Euripidem quoque in Cyclope Satyrorum ſemichorus, in beatorum numerum Bacchantes reponit, quod vnguentis madidis venere, ac voluptate fruantur. dicit enim:

Μακάριος ὃς εὐιάζει. Et infra:
Ἐπὶ δεμνίοις τε ξανθὸν χλιδανῆς ἔχων ἑταίρας
Μυρόχριστος λιπαρὸς βόστρυχον. hoc eſt, *Beatus qui bacchatur.* D

Et infra: *Et in lecto flauum delicatæ tenens amicæ*
Vnguentis delibutus, ac nitens cincinnum.

Sed eo, quæſo, in reprehendendo veterum vnguentorum profuſum vſum argumento vtamur, quo vtitur Athen. lib. 15. cap. 11. Improbat enim illius ætatis luxum, & vnguentorum abuſum, quod pro ſingulis humani corporis membris ſingula excogitauerint vnguenta. hanc appellat Athen. diligentiá,

&an-

A & antiquorum curioſitatem, nos luxum profuſum, damnabile abuſum appellabimus. ὅτι δ' ἦν σπουδῆς ἐν τοῖς παλαιοτέροις, inquit Athen. ἡ τῶν μύρων χρῆσις, δῆλον ἐκ τοῦ, καὶ ἐπίστασθαι, ποιόν τι ἑκάστῳ τῶν μελῶν, ἡμῶν ἐστὶν ἐπιτήδειον. Ἀντιφάνης γοῦν ἐν τοῖς Θορικίοις ἢ Διορύττοντί φησι.

λοῦτ' αἰδὴ ἀληθῶς ἀλλά. τι
ἐκ χρυσοκολλήτου δὲ κάλπιδος μύρῳ,
αἰγυπτίῳ μὲν τοὺς πόδας, καὶ τὰ σκέλη,
B φοινικίνῳ δὲ τὰς γνάθους, καὶ τιτθία
σισυμβρίνῳ δὲ τὸν ἕτερον βραχίονα,
ἀμαρακίνῳ δὲ τὰς ὀφρῦς, καὶ τὴν κόμην
ἑρπυλλίνῳ δὲ τὸ γόνυ, καὶ τὸν αὐχένα.

Et præter hoc alia quoque affert nonnulla loca noſter Athen. quibus probet ex vetuſtioribus Comicis, ac Poëtis ſtudium, ſiue potius luxum veterum in ſingulis humani corporis vngendi membris. locus verò allatus hanc recipit interpretatio-C nem. *Quoniam ſtudium erat antiquis, & diligentia unguentorum. & hoc eſt indicium, quod priuatim unicuique parti corporis adhiberent, quæ ſcirent idonea vnguenta. Antiphanes quidem in Vinoſis, aut foſſore dicit.*

Lauatur autem rectè aliquis
In aureo quodam ſolio unguento
Aegyptio pedes linit, & crura:
Phænicino buccas, & ubera:
D *Siſſimbrino uerò utrumque brachium:*
Amaracino ſupercilium, & comam,
Serpillino ceruicem, atque genua.

Nec ab vnguentis immunes fuerunt pedes, vt pluribus proſequitur ibidem auctor, & lib. 13. Cor quoque ſedem animæ ſuauibus odoribus recreari exiſtimabant veteres; vt propterea illos potius in vnguentis nataſſe, quam vnguentis vſos fuiſſe, dicendum ſit. Sed vnde nam Græci peſſimum hunc luxum

hauſerunt? vt ſingulis humani corporis membris, ſingula excogitarent vnguenta? ab Hebræis mehercle: aliter alij ſentiant. A

Ad ſacras igitur redeamus literas, & ex varijs illarum locis ab Hebræis vnguentorum profuſum vſum, alias accepiſſe gentes intelligemus. non recedamus à ſacro Cant. libro; ibi enim Sponſa vnguentorum vſum ad manus perfundendas monſtrauit, dicens: *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* B
cap. 9. de genis, ac facie Sponſi in eodem capitulo, *Genæ tuæ*, inquit Sponſa, *ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs*. mammas ac pectus Sponſæ commendat Sponſus, dicens: *Meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.* vbi comparantur pectus & mammillæ perfuſæ vnguentis optimis, prout de more illius ætatis, vino præſtantiſſimo. Capitis vngendi conſuetudinem, Spiritus ſanctus aperuit, munditiam legalem ſuadendo Hebræis, dicens, *Oleum de capite tuo non deficiat.* Illud etiam, quod de vngendo corde dicebatur ex Athenæo, frequentiſſimum fuiſſe apud Hebræos liquido conſtat, Spiritu ſancto Prouerb. 27. dicente: *Vnguento & varijs odoribus delectatur cor.* Et denique mulier illa, quæ peccata defleuit in domo Phariſæi, totieſq; ad Chriſti pedes in conuiuio acceſſit, eoſdem vngendi cauſa, nequaquam tunc primo pedum gratia id excogitauit vnguentum; ſed quod ſæpè ipſa fecerat ex conſuetudine illius ætatis, & ab alijs quoque fieri didicerat; amoris, honoris, ac pietatis ergo faciendum in Seruatorem noſtrum putauit. C D

Quid plura congeram? in vnguentorum vſu adeò profuſi ſunt veteres, vt parum cenſeretur ſemel in die ſumpſiſſe vnguentum; ni bis, terq; renouaretur; ne à corpore odor euaneſceret. *Quid? quod odore tamquam ſues gloriantur?* dixit Seneca epiſt. 86. vtebantur enim his ad Venerem excitandam, & excita-

A citatam etiam fruendam. Excitari affirmat Clem. lib. 2. pædag. cap. 8. dicens: *Coronarum autem & vnguentorum vſus non eſt nobis neceſſarius: ad libidines enim & voluptates impellunt: maximè cum nox prope eſt.* Frui venere ſolitos molliores corrupti illius ſæculi in vnguentis, oſtendit Plutarch. Sympoſ. lib. 3. quæſt. 4. apud quem diſputatur in conuiuio, corpora ne virorum, an mulierum denſiora forent: & pro denſitate corporis muliebris ſtat Florus, dicens ibi: ὅτι δὲ εἰσὶ πυκνότεροι τῶν ἀν-
B δρῶν ὦ φίλε Ἀθρυίλατε, πύθου παρὰ τῶν ἐπὶ συναναπαυομένων γυναιξὶν ἢ μύρῳ ἀληλιμμέναις ἢ ἐλαίῳ. ἀναπίμπλανται γὰρ αὐτοὶ τοῦ χρίσματος ἐν τῷ συγκαθεύδειν, κἂν μὴ θίγωσι μηδὲ προσάπτωνται τῶν γυναικῶν, διὰ θερμότητα, καὶ μανότητα τοῦ σώματος ἕλκοντος. hoc eſt: *Quoniam autem ſunt denſiores virorum, ò amice Atryïlate, conijce à concubentibus cum mulieribus perunctis vnguento, aut oleo. Opplentur enim eodem vnguento in ipſo concubitu, etiam ſi non contrectent, neque attingant mulierum,* ſupple corpora, *propter colorem, & rarita-*
C *tem corporis attrahentis.* Mulier quoque illa apud Apuleium lib. 10. Metam. aſinini concubitus auida, vnguentis venerem excitaſſe, ac fruitam ſcripſit ille. *De ſtamneo vaſculo multo ſeſe perungit oleo; balſamo, meq́ indidem largiſſimè præficat; ſed multo tanta impenſius cura etiam nares perfudit meas.* Et in eadem ſententia Lucian. μύρον ἔκ τινος ἀλαβάστρου προχεαμένη, τούτῳ ἀλείφεται· ἔνθεν μάλιστα τὴν ῥῖνα μου μύρῳ ἐνέπλησε. *Vnguentum,* ideſt, *ex alabaſtro promens vngitur illo. indidem nares meas vnguento reple-*
D *uit.* Eumolpus quoque Petronij ita Licæ in naui ſatisfacit, cum de his, qui ſecum erant conqueritur. *Inter cætera apud communem,* inquit, *amicam conſumpſerunt pecuniam meam, à qua illos proxima nocte extraxi, mero, vnguentisq́ perfuſos. ad ſummam adhuc patrimonij mei reliquias olent.* Prudenter igitur, & ſalſe Diogenes, cuidam adoleſcenti calamiſtrato, qui capillos vnguento delibutos deferre minimè verebatur. *Caue,* inquit, *ne τῆς κεφαλῆς εὐωδία τοῦ βίου δυσωδίαν adducat.* hoc eſt,

ne capitis bonus odor, vitæ diſſolutionem afferat. Quod certè veteribus illis ſtrenuiſſimis quoque militibus attuliſſe omnium hiſtoriarum ſcripta clamant. his Annibalis ferociam fractam affirmant ſcriptores; ferociā illam nimirum, quæ in vltimo rerum diſcrimine Romani Imperij maieſtatem adduxerat. his Græcos eneruatos, Spartanos, Perſas, & ſi quæ fuere gentes aliæ, qui vnguentis vterentur, aut debilitatas, aut omnino in diſſolutionem proſtratis viribus abijſſe perſpicuum eſt. Romanum quoque Imperium vnguentorum, ac Veneris luxu proſtratum iacuiſſe norunt quotquot Imperatorum vitas, atque Imperij illius hiſtorias legerunt.

A

B

CAP. XX.

Vngentarij, ac Vnguentarij, quæ ſint diſcrimina.

C

Ad locum Eccleſiaſtes cap. 10. *Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti*. Et ad alia plura.

NOBIS, qui ſacra profitemur interpretari oracula, in vnguentis pertractandis, commiſcendis, atque componendis, à ſacris nequaquam recedendum erit literis. Licet enim aliquando inter prophana verſemur, nobiſq; negotium eſſe videatur cum Græcis, & Romanis, cum illorum poëtis, aut hiſtorijs, id agimus, vt illorum conſuetudines & mores, ſacris oraculis lucem afferant. Vt verò genus materiæ, de quo agitur, ſuis partibus, de quibus ſermo erit in ſequentibus, præficiatur, oleum pigmentarij, ſiue compoſitionis, cuius in cap. 10. Eccleſiaſtes ſacra meminere oracula, nobis primo D

mo

A mo conſiderandum occurrit. Omnium enim oleorum, quæ aromatibus condiebantur; at vnguentorum, de quibus agitur in ſacris literis, vniuerſali quadam ratione, primam ſacrorum vnguentorum occupat ſedem: ſic enim ibi loquitur Spiritus ſanctus: *Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti.* Senſum enim potius quam verba noſter Interpres attendens, per illud ſubſtantiuum ſuauitatis expreſſit; quod per commune quoddam vnguēti nomen hebraicus textus aperuerat, dicens:
B זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רֹקֵחַ hoc eſt, *Muſcæ mortuæ faciunt euaneſcere ſuauitatem olei aromatizantis.* ita pro nunc locus iſte explicabitur. Quale verò ſit, & quo nomine propriè hoc vnguentum appellari debeat, hoc opus, hic labor. *Oleum ſuauitatis,* Septuaginta Interpretes Vaticani exemplaris illud appellant. *Oleum compoſitionis* ſanctus Hieronymus dixit: μυῶν θάνατος σήψει ἔλαιον εὐῶδες μυρεψοῦ. Scholiaſtes reddidit, ideſt, *Muſcarum mors putreſcere facit oleum ſuaue olens myropolæ:* ſiue verò,
C *Oleum ſuaue olens* dixeris illud; ſiue *Oleū compoſitionis* appellaueris; ſiue denique *Oleū ſuauitatis,* aut *Oleum aromatibus conditum* fueris interpretatus; hoc genus compoſitionis, quocumque nomine ſignificetur; omnibus vnguentis atque oleis, de quibus à nobis agitur in hoc Myrothecio & reliquis, adiectiua illa præclarè conuenire perſpicuum eſt: & iſtud, de quo Eccleſiaſtes loquitur, generis locum tenere, illa ipſa vocabula, quibus Interpretes ad locum explicandum vtuntur, manife-
D ſtè aperiunt. quamobrem à nobis primo loco de eo pertractari debere, ratio ipſa poſtulat.

Verum quodnam genus vnguenti illis vocibus ſignificetur, difficultatem habet, totiusq; difficultatis vis in explicatione illius vocis רֹקֵחַ *rocheahx* poſita eſt. hanc Sanctes Pagninus, per *Aromatarium* explicauit, Arias Montanus *Pigmentarium* dixit; Vatablus *Pharmacopola*; *Vnguentarius* alij interpretantur: ex quibus vocabulis illa tria, *Vnguentarius, Pigmentarius,* & *Aro-*

& *Aromatarius*, quòd magis ad rem noſtram faciant, diligentiori indagine perpendenda à nobis, enucleandaq; erunt: tum vt genuinam loci allati interpretationem attingamus, tum vt diuerſæ ſacrorum vnguentorum, & oleorum ſpecies, de quibus noſter futurus eſt ſermo, lucidiores appareant. A

Vnguentariam enim non niſi ex infima plebe homines exercuiſſe plurimi non contemnendæ auctoritatis ſcriptores arbitrantur, *quod vnguentum luxus eſſet ſuperuacui*, inquit Cataneus apud Ioannem Roul. quamobrem Cæſare cenſuram Vrbis agente prohibiti ſunt vnguentarij, exotica, ideſt peregrina vnguenta, Romæ adferre: peregrina non domeſtica, alibi inuenta, non quæ Romæ excogitata fuiſſent. neſcio an in hoc Cæſar laude dignus ſit: potuit enim fieri, vt corruptus pecunia ab vnguentorum negotiatoribus, ad lucrum illis conciliandum, ſibiq; pecuniæ ſummam acquirendam, exotica prohibuerit vnguenta, vt Romana in lucrum mercatorum carius venderentur: dignus certè laude Cæſar fuiſſet, ſi vnguenta ab Vrbe omnino ablegaſſet, ac vnguentarios inhoneſta miſſione amandaſſet; vt ipſimet vnguentariam tabernam clauſiſſent; vel ea ſaltem de cauſa, quod muſcis plurimis, vt reor, ſupra modum vnguentarij cum vexarentur: dum alijs fragrantiam parabant, ſibi ipſis moleſtiam ac fœtorem, contemptumq; conciliabant. proptereaq; vnguentariam ad homines infimæ plebis pertinuiſſe aliqui non immeritò ſuſpicentur. Nam muſcæ morientes perdere ſuauitatem vnguenti, experientia docet: affirmat etiam Spiritus ſanctus, teſtis omni exceptione maior. B C D

Videtur etiam ſtare pro ignobilitate vnguentariorum Sueton. in Octauium Cæſarem. Stat quoque lapis etiam Manutianus in dictione Vnguentarius, ſub hac verborum forma.

FAVSTVS PO.....
INSTITOR VNGVENT.

Quem

A Quem ſic ſupplendum exiſtimo FAVSTVS POLINCTOR INSTITOR VNGVENTARIVS. in quo dum legimus vnguentarium artificem polinctoriam exercuiſſe, hominem inter cadauera verſantem intelligas, ac propterea non niſi de infima plebe. At niſi illud placuerit, lege POLINTOR; qui farinam facit, polimarioq́; cribro eiuſdem florem, qui pollis dicitur, à reliqua ſeparat farina. ſtat igitur ſuppleta lacuna, cum materna Auguſti Octauij origine, quam illi in contemptum

B M. Antonius obijciebat. proauum enim Octauij Auguſti Afro genere fuiſſe, & modo vnguentariam tabernam, modo piſtrinũ Ariciæ exercuiſſe M. Antonius dicebat; vt ſubditos Imperij, Romanosq́; ciues in Octauij odium pertraheret. dum igitur Polintorem legimus in lapide, homo cenſeatur ex infima humo: vt dixerit Cato lib. 5. de re ruſt. *Operarium mercenarium polintorem diutius eumdem ne habeat diem*. Sed rectè ne lacuna ſuppleta fuerit, aliorum iudicium eſto. cum

C enim inſtitor dicatur ille, qui vendendis mercibus, vel emendis operam dat, tabernæq́; quorumcumque negotiorum, ac mercium alieno calculo præficiebatur; vt ex Iuriſconſultis liquido conſtat lib. 37. ff. de adminiſt. tut. lapidem ſupra allatum loqui, non de eo qui vnguenta parabat, aut olea aromatibus condiebat; ſed de aliquo, qui vnguentariæ tabernæ ad vnguenta vendenda ſuam locaſſet operam, perſpicuum erit: quem ex infima hominum plebe fuiſſe non dubitarem.

D At non ita ſentiendum putarem de his qui vnguentariam ex arte aromatifera exercerent; vnguenta nimirum componendo, ſiue olea aromatibus condiendo: hos enim in pretio habitos iam ſupra aperuimus ex antiquis lapidibus, & Vrbis muneribus, quibus à Senatu donatus ille, de quo lapis, videbatur. Quapropter hinc fortaſſe lucem haurire licebit, vt inter VNGENTARIVM, & VNGVENTARIVM diſcrimen agnoſcatur. hæc enim duo vocabula quamuis indiſcrimi-

natim ab auctoribus paſſim ſumantur, pro his qui vnguen- A
tis conficiendis, vel vendendis operam dant: quorum etiam vocabulorum priorem tantum retinendum Seruius putat; (rectè nec ne dictum, viderint alij) quia tamen qui vnguenta ex arte aromatifera conficiebant, ac componebant; munere diſtinguebantur ab his qui eadem vendebant; nomine quoque eoſdem diſtingui eo præſertim ſæculo neceſſe erat. Fecerunt enim id Græci, ſic enim de his Pollux lib. 7. cap. 33.
loquitur: Μυρεψὸς Κριτίας γὰρ οὗτος ὠνόμασε, μυροποιὸς δὲ Ἀνάκρεων. B
μυροπωλεῖν δὲ Ἀριστοφάνης ἔφη. ideſt, *Kritias enim, qui vnguenta conficit* μυρεψὸς *nominauit*. Μυροποιὸς *Anacreon. Ariſtophanes autem* Μυροπώλης *dixit vnguenta vendere*, ideſt, illum qui vnguenta vendit ſic nominauit. Itaque alio nomine vnguenti venditor, alio qui vnguenta conficiebat, atque componebat, dicebatur: hic *Myrepſos*, & *Myropios*, ille *Myropola* à Græcorũ ſcriptoribus, ijsq́; grauioribus appellabatur. Ita pariter ratione
munerum apud Latinos hos diſtinguendos cenſeo; vel ſaltem C
ex munere artis, nomina quoque diſtinguere non erit à recta ratione alienum; vt qui vnguenta vendebat, ex lapide iá allato, VNGVENTARIVS diceretur; VNGENTARIVS verò vnguentorum ex regulis artis confector, & apparator appellaretur: vt diſtinctis in hoc genere hominum muneribus, diſtincta pariter ſortirentur nomina, qui etiam dignitate diſtinguebantur. hoc poſtremum genus hominum nobiliorum
in re aromatifera à prioribus diſtingui ex lapide litterato non D
obſcurè colligitur, quem habet Manut. loco citato, ſub hac verborum forma.

CLAV-

A CLAVDIO. PHI
LARGYRO. VN
GENTARIO
ISQ. FAMILIAM
SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT.

B Vngentarius ex lapide pecuniam legauit, familiam ſuam manumiſit: dignitatem, nobilitatemq; hominis in his agnoſce. Quamobrem vngentarium ab vngendo dictum exiſtima; quod corporum vngendorum gratia, vnguenta conficeret. ab vnguedine verò, quo nomine vnguenta iam parata, veteri vocabulo nominabantur; vnguentorum inſtitores, vnguentarios appellatos fuiſſe exiſtimo.

Reliquum eſt nos conſiderare quid in Eccleſiaſte loco allato
C à Spiritu ſancto ſignificetur dictione רקח Vnguentarius ne, Pigmentarius, an verò Aromatarius. Aromatarius namque ille dicitur; vt hinc exordiamur; qui tam ad componendum vnguenta, quam in condimentum ciborum, atque etiam ad ſuffumigationes, & quoſcumque alios vſus, aromata vendit. Sunt autem aromata plantarum fructus boni odoris, & ſaporis admodum grati, quibus vtimur. & licet aroma in ſingulari non habeatur apud Latinos; ac propterea, qui aromata
D vendit, apud meliores ſcriptores Latinos aromathites à Græco ἀρωματίτης dicendus videatur: nobis tamen à Latina voce *Aromatarius*, diſcedendum nequaquam erit. nam & literati lapides, antiquitatis certiſſima monumenta, illam retinent. extat lapis Romanus apud Manutium in dictione Pollio, ſub hac verborum forma.

L. IVNIO. L. F. SABATI A
NA. POLLIONI. AV
ROMATARIO. A. VIC
PVBLIC. VIX. ANN.
XL. VIII
L. IVNIVS. L. F. SYN
AVIVS. AROMAT
FRATRI. OPTIMO. PI
ENTISSIMO. FEC. B

Qua verò de ratione hoc in lapide dictio *Aromatarius*, priori loco cum litera V ſcribatur ſic, AVROMATARIVS, poſteriori verò exploſa V, ſcribatur AROMATARIVS, me quidem latet, licet ſuſpiciones nonnullæ iam à nobis allatæ ſint cap. 17. pro explicatione huius vocis. ne forte velimus ſuſpicari errore, vel impreſſoris in libro, vel imperitia lapidicinæ in lapide exarando, id fortaſſe contigiſſe. Certum ſit tamen in explicatione loci allati ex cap. 10. Eccleſiaſtes dictio- C nem רֹקֵחַ nequaquam aromatarium interpretari à nobis poſſe. Eſt enim ibi ſermo de re aliqua, cuius contactu, & muſcæ, & odor eiuſdem rei extinguuntur. aromatum verò fragrantia, atque odor, quorum aromatarij officina eſt referta, & aër vndique in ea ſuauitate maxima afficitur; exiſtentesq́; muſcas nec inficit, nec muſcæ eò aduentantes aromatum ſolo contactu expirant; nec denique odor aromatum, muſcarum aduentantiũ cõcurſu minuitur, ſed ſpiritum odoratorum exalatione. D Pigmentarium Arias Montanus, vir de lingua ſancta optimè meritus, dictionem רֹקֵחַ interpretatur, dicens: *Muſcæ mortuæ fœtere facient, vaporare facient oleum pigmentarij*. Eſt autem pigmentum, ſi rigoroſam vocabuli ſignificationem retinere velimus, vnguentum, quo mulieres ad faciem venuſtandam, gratiamq́; ori conciliandam vtuntur. Quamobrem faciem fucare, inungere etiam ſolet latinè, & græcè, dici ex

Polluc.

A Polluc. lib. 5. cap. 15. ἐρεῖς δὲ, inquit, καὶ καπηλείαν ἀσκεῖ προσώπου, τὸ πρόσωπον ἐγχρίεις. ideſt, *Dicis autem & fucum adhibes faciei, faciem inungit*. quæ dicendi phraſis ſumpta eſt ex Platone de legibus. Nec oſcitanter prætereundum erit in verbis Pollucis ſcriptorem verbo χρίω vſum fuiſſe, quod propriè inungere vnguento ſignificat; (coloribus id fieri à mulieribus ſolet) quapropter fucum ipſum *Pigmentum*; quaſi *Pingimentum* dictum arbitror; per ſincopen N, & I, ſublatis à dictione *Pin-*
B *gimentum*. Vnguenta enim, quibus cumprimis corrupto illo ſæculo molliores vtebantur; non ſolum ſuauitatem odoriferam, ſed colore quoque cutem decorabant, vt infra oſtendemus: quapropter colores etiam, quibus pictores vtebantur, pigmenta aliquando dicta fuiſſe comperimus. vſu tamen receptum eſt, vt pigmentum pro ſuaui etiam, & odorata compoſitione, varijs aromatibus condita accipiatur: ea forte ratione, quod in his conficiendis, aromata pulverizentur, &
C contuſa, ac commixta more colorum, in vnum commiſceantur. Quia verò ad corporis mollitiem his vti ſolent mulieres, ſiue ad faciem venuſtandam, ſiue ad quodcumque aliud corporis membrum conſolidandum, purgandum, excarificandum, ſiue delectandum; ea propter ille qui hanc artem exercet, & pigmenta componit, aut vendit, Pigmentarius communi vocabulo appellatur. Quantum verò ad interpretationem loci ex cap. 10. Eccleſiaſt. allati ſpectat; nequaquam de
D pigmentarijs, aut pigmentaria compoſitione, ibi ſermonem haberi reor. eamdem ob rationem, quam, cum de aromatario nobis ſupra eſſet ſermo, attulimus. Horum enim pigmentorum contactu, quæ odoratis aromatibus componuntur, nec muſcæ pereunt, nec illorum ſuauitas euaneſcit.

Noſtra verò in hac re ſententia ſit, oleum רֹקַח *rocheahx*, generaliſſimè vnguentum, & oleum aromatibus conditum ex vi vocis *rocheachx* ſignificari à Spiritu ſancto arbitramur. di-

ctio

ctio namque illa רֹקֵחַ *rocheachx*, participium eſt verbi hebraici רָקַח, quod propriè actum illius artis ſignificat; quæ circa aromata odorata verſatur: vt propterea *oleum rocheachx*, hebraicè שֶׁמֶן רֹקֵחַ id ſignificet, quod ἔλαιον homericum, quod quidẽ oleum odoratũ, ſiue vnguentum valet, ex obſeruationibus etiam Athenæi. nobis *ſcemen rogheachx* שֶׁמֶן רֹקֵחַ erit omnino idem quod oleum odoratum. hoc certè Scholiaſte biblico, nemo melius explicuit ἔλαιον εὐώδες μυρεψοῦ illud appellãs, ideſt oleum ſuaue olens vnguentarij. Dixeris igitur rectè שֶׁמֶן רֹקֵחַ B
oleum aromatibus conditum. nec minus rectè, ſi communi veterum vocabulo, *vnguentum* illud idem nominaueris. Hæc enim vnguenta, ſiue olea aromatibus condita, muſcarum concurrentium morte, duplici damno afficiuntur. altero quidem corruptionis; altero demum, quod corruptis odore, & fragrantia deſtituantur; quæ duo, binis hebraicis dictionibus יַבְאִישׁ *iauis* nimirum, & יַבִּיעַ *iabiangh* præclarè expreſſit Spiritus ſanctus. priori enim, quæ fœtorem inducere ſignificat; C
quid concurſu, & morte muſcarum corruptionis adferatur vnguento oſtenditur. poſteriori verò, quæ eructare interpretatur, odoris euanidam innuitur. vt ſenſus loci ex cap. 10. Eccleſiaſt. allati ſit; quod muſcæ morientes, vnguenta putreſcere faciunt, atque ſuauitatem euaneſcere olei odorati: ſiue oleum aromatibus conditum hoc appellare libeat, ſiue denique vno verbo oleum vnguentarij hoc idem dixerimus.

Illuſtratur iam ex his, locus ex cap. 16. lib. 2. Paralip. vbi ſer- D
mo eſt de morte ac funere Regis Aſſa ſub his verbis: *Mortuus eſt anno quadrageſimo primo Regni ſui, & ſepelierunt in ſepulcro ſuo, quod fecerat ſibi in ciuitate Dauid, poſueruntq́ eum ſuper lectum ſuum, plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs; quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione magna*. hæc ibi. nobis verò non eſt immorandum in toto loco explicando: de quo alias redibit ſermo

My-

A Myrothec. 5. ſed tantum in illis verbis: *& vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta*. vt verior autem interpretatio teneatur, & Spiritus ſancti ſenſus firmius percipiatur, hebraicè ſic legetur: וְזָנִים מְרֻקָּחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה *vzeznim merchachxim bemircaxaht mangaſch.* in quo textu ſunt duæ dictiones, quæ ab eadem radice *raqachx* רָקַח ſignificante aromatizationem deriuantur: quamobrem ſi locus ille ad verbum reddendus erit: ita ex iam poſitis ad verbum inter-

B pretabimur. *Et meretricijs aromatibus, in aromatario opere.* Vt iam certum ſit pigmentarium à vulgato interprete ſumi debere pro vnguentario: ſi propriè & ſtrictè loquendum nobis fuerit; licet multoties apud Latinos etiam hæ voces confundantur. Nec præterire licet; quod quoties in ſacris literis de compoſitione vnguenti, aut alterius operis odorati tam in Exodo, quam alibi ſermo habetur; toties regulis & præſcripto eorum, qui circa compoſitionem vnguentorum

C verſantur, conficienda iubentur.

D

A

CAP. XXI.

Vnguentorum ſacrorum ſpecies ex prophanis etiam recenſentur.

Ad loca Cant. 4. *Emiſsiones tuæ Paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, Cypri cum nardo*. Iſai. 57. *Et ornaſti te vnguento Regi, & multiplicaſti pigmenta tua*. Ezechiel. 27. *Iuda, & terra Iſrael ipſi inſtitores tui in frumento primo, balſamum & mel & oleum, & reſina in nundinis tuis*. Et ad alia loca. B

MIRVM eſt quantum voluptati, libidini, atque auaritiæ veteres ſtuduerint. Hæc enim vitia, diuerſitatem vnguentorum excogitarunt; dicam verius, hæc eadem vnguenta deturparunt. voluptas enim, & libido veterum ad vſum vnguentorum, ditiores, molliores que alliciebat; auaritia illa componere, noua excogitare, excogitata que immutare, artifices compellebat. Hinc paupertas ipſa in Ariſtophane Plut. act. 2. ſcen. 5. ſui ipſius neceſſitatem oſtendit, ac inde probat, quod niſi paupertas eſſet; nec eſſent vnguenta. C

ἔτι δ' οὐχ ἕξεις οὔτ' ἐν κλίνῃ καταδαρθεῖν· οὐ γὰρ ἔσονται. D
οὔτ' ἐν τάπησιν. τίς γὰρ ὑφαίνειν ἐθελήσει χρυσίου γ' ὄντος;
οὔτε μύροισι μυρίσαι στακτοῖς, ὁπόταν νύμφην ἀγάγησθον.

Hæc enim doctrina Ariſtophanis conſentit opinioni illorum qui dixerunt; paupertati omnium artium inuentionem tribuendam fore. inde in loco allato ex Ariſtophane, dicit Paupertas:

Sed nec iam habebis, nec in lecto dormire, quia nullus erit,

Ne-

A *Neque in tapetibus; quis enim volet texere diues exiſtens?*
Neque vnguentis ſtacteis vngi, quando ſponſam deduxeritis.

Dicit enim Ariſtophanes, quod nec diuites diuitijs vti poſſent, vt neque in lecto dormire liceret, quod non exiſtente paupertate, nemo foret qui lectum pararet, aut alia faceret ad hominum vſum cōmodiſſima. vt illa omnia paupertate ſuggerente excogitata cenſeantur, ſicuti etiam vnguenta. Omnia autem vnguentorum genera, quibus veteres, tam Græci, quā B Latini ad cutem conſolidandam, ad ſpeciem ori conciliandā, ad morbos pellendos, ad ſuauitatem naribus præſtandam vtebantur, enumerare difficillimum foret. Infinita namque illa quodammodo fuiſſe Clem. Alex. lib. 2. Pædag. cap. 8. ſcribit: *In dies enim ab eis*, inquit, *noua excogitantur vnguenta; vt inexplebilem cupiditatem, boni odoris inſatiabilitate expleant. quocirca nimiā quādam decori, pulchriq́ curam redolent.* Et Athen. lib. 15. cap. 12. *νεὼ δὲ, inquit, ὑπὸ μυρεψοῦ τινὸς ἐκπονήσαντος τὸ γὰρ οὐ-* C *δέν πω γεγονὸς ἐσκευάσθη τὸ λιβανωτὸν μύρον.* hoc eſt, *Nuper à quodam vnguentario excogitatum, & confectum eſt vnguentum è thure incognitum antea.* Tot igitur vnguentorum genera, ac ſpecies tunc extitiſſe dicerem; quot vnguentarios apud eos extiterunt. Quid dixerim quot vnguentarios? dicam verius, quot fœminæ impudicæ fuerunt; quæ libidine actæ, noua voluptatum genera excogitare in dies curabant, varijsq́; vnguentorū generibus, libidinis fœtorem arcere; ex quibus vnguento- D rum generibus nonnulla tantum à nobis enumerabuntur; non quidem omnia quæ apud auctores leguntur, ſed tantum ea quæ cum ſacris ſtant literis, & ad earum intelligentiam faciunt.

Abſtinendum verò nequaquam nobis erit, à ſimplici, & communi oliuarum oleo, dum vnguenta tractantur; atque de oleis aromatibus conditis agitur: hoc enim, quod vnguentis commiſcendis deſeruiebat, ab oleo luminaris, licet non genere,

ſaltem

ſaltem perfectione diſtingui, ex ſacris conſtat literis. ſic enim A
cap. 35. Exo. ſcribitur. vbi agitur de oblationibus Patriarcharum; quæ in cultum ſacri tabernaculi ad Moyſen attulerunt. *Oleum*, inquit ſacer textus, *ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum*, ſupple, obtulerunt. Duplex igitur olei vſus innuitur; ad vnguentum videlicet conficiendum, & in vſum ſacri Candelabri; quod in Dei tabernaculo ſeptem diſtinctum lucernis, die, noctuq; lucebat; de quo oleo iam diximus, eiusq; apparandi methodum, ex ſacris literis difficul- B
tatibus enucleatis aperuimus.

Olei verò aromatibus conditi, ſiue vnguentorum ſpecies nunc aperire intendimus. nam teſte Athenæo, Polluce, Plinio, Clemente Alexandrino, alijsq; ſcriptoribus, vnguentorum nomina, aliquando non tam à varia aromatum compoſitione, ac commixtione ſumebatur; quam à Regionibus, in quibus vnguenta illa, ſiue olea, vel primo inuenta fuere; vel cum primis in vſu habebantur; vel denique præſtantiſſimè para- C
bantur: quemadmodum *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שׂשׂוֹן, hoc eſt, *Suſinum* à Suſa Metropoli Perſarum, & à lilio in Pſal. 44. & alibi, nominatur, vt infra videbimus. Interdũ verò ab vnguentarijs, ſiue fortaſſe melius dixeris, ab vngentarijs, qui ea excogitarũt, nomen vnguenta habebant. aliquando etiam, idq; frequentius, ab aromatibus præcipuis, quæ vnguentis odorem conciliabant, nomen accipiebant: interdum denique ab effectu dicebantur, vocabulumq; ſortiebantur. D

Locus vnguento panathenaico, necnon etiam Ægyptio nomen dedit. de quo Acheus in Ἀθλοῖς, referente Athen. lib. 15. cap. 12. loquitur, dicens:

Εἰσαργυρῶντες χεῖρα Κυπρίου λίθου,
Δώσουσι κόσμον χρισμάτων αἰγυπτίων.

hoc eſt, *Argentata manu Cyprij lapidis*
Dabunt ornamentum vnguentorum Aegyptiorum.

Vel

A Vel vt transfert alius; *Vnguentum præbebunt ornatum Aegyptij.* An verò, vnguento Ægyptio, ſtactes accipiatur, ab Ægyptijs delata ad Græcos, vt docet Dydimus; an verò aliquod aliud vnguenti genus eo nomine ſignificetur, viderint alij.

Mendeſinum quoque à loco ſortitus eſt vocabulũ. huius meminit Plin. lib. 13. cap. 1. & Athen. lib. 15. cap. 11. appellabatur porro Mendeſinum, quod apud Mendeſium vrbem Ægypti præſtantiſſimum haberetur. Cyprinum dicebatur ex Plinio, B quod in Cypro inſula nobiliſſima, atque notiſſima, aliquando condiri cœperit; quod mox optimum fieri cœpit apud Sidonem, compoſitum ex oleo omphacino, cardamomo, calamo, aſpalato, & abrotano. Athen. verò lib. 15. cap. 11. nõ quidem in Cypro cœpiſſe ait, ſed apud Ægyptum inchoatum; migrauit illius compoſitio Cyprum, deinde apud Phœnices, demum apud Sidones manſiſſe: ſic enim Atheneus ſcribit: Κύπριον δὲ σκευάζεσθαι τὸ ἐν Αἰγύπτῳ, δεύτερον δὲ ἐστὶ τὸ Κυπριακὸν, καὶ C τὸ ἐν φοινίκῃ, καὶ ταύτης τὸ ἀπὸ σιδῶνος. hoc eſt, *Cyprinum,* ſupple vnguentum, *componebatur in Aegypto, deinde fuit in Chipia & Phenicia, & denique apud Sidonem.* Meminit huius etiam Plinius lib. 13. cap. 1. Sed & Sponſus in ſacris Cant. cap. 4. fragrantiam Sponſæ, cum domum egrederetur, deſcribens, Cyprini vnguenti meminit, dicens: *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum, cum pomorum fructibus, Cypri cum nardo,* &c. vt ab eo vſque iam tempore hoc vnguentum Cyprinum in D pretio apud homines haberetur.

Sed licet interdum à loco vnguenta nomen acciperent, à peritia tamen artificis paſſim, & à materia illorũ vocabulum ſumebatur. nec id ſomniamus, ſed aliorum & veterum auctoritate fulti hoc affirmamus. Οἱ δὲ χορηγοῦντες, inquit Athen. idq; verè, καὶ ἡ ὕλη, καὶ οἱ τεχνῖται τὸ χρηστὸν ποιοῦσι μύρον· ἀλλ' οὐχ οἱ τόποι. ideſt, *Præſtantia vnguenti à peritia artificis, & à materia, quæ ſuppeditatur illi, prouenit; non autem à locis.* Quam-

obrem ab inuentore vnguentariæ compoſitionis, ſæpiſſimè A
vnguenta præclarum ſumpſere nomen; vt Megalium, quod
præſtantiſſimum habebatur apud Epheſum, teſte Athenæo;
& à Megalo Siculo, ſic dicebatur; quod ſcribit etiam Pollux
lib.6.Onomaſt.cap.19.Celeberrimum quoque Romæ fuit Ni-
cerotianum à Nicerote Syro excogitatum. adeò enim pergra-
tum hoc vnguentum erat; vt Laberius in laudem ferculorum
dixerit referente Rader. pag.460.& Calder. in Mart. lib. 10.
Epigr. 38. B

Et quæcumque Syrus Nicerotes olet,
Et quicquid croci, caſſiaq́, cinamiq́
Vdus ceſarie ſpirat delicatus Arabs,
Hoc totum vobis, nunc ad cœnam affero.

Ad ſcenam,non ad cœnam,legit Calderinus; priorẽ lectionem
tenuit Raderus; quæ parum noſtra interſunt; præſtantia hu-
ius vnguenti ad rem noſtram facit: quæ eò peruenit, vt vn-
guentarius Nicerotes numquam in hominum memoria ſit C
moriturus. ex Martiali enim pluribus in locis, præſtantiã Ni-
cerotiani vnguenti colligere licet. ſic enim iocatur in Coraci-
num, qui vnguentis nimium madebat.

Quod ſemper caſſiaq́, cinamoq́
Et nido niger alitis ſuperba
Flagrans plumbea Nicerotiana,
Rides nos Coracine nil olentes.
Malo, quam bene olere, nil olere. D

Alibi quoque Nicerotiani vnguenti, necnon etiam Coſmiani
meminit; qui alter Romæ vnguentarius celeberrimus fuit.
Syrophenix à Iuuenale celebratur. pari modo ſumpſiſſe no-
men arbitror, vnguentum illud,quod Poppeanum dixit Iuue-
nalis ſat.6. vbi fucum,& muliebrem luxuriam deridet Poppeæ
fortaſſe Neronis vxoris, cuius laſciuia, turpiaq; ſtudia, omni-
bus ſpurcitijs coniuncta orbem fœdauit. de eo ſic Poeta:

riden-

A . . . . *ridendaq́ multo*

Pane tumet facies; aut pinguia Poppeana

Spirat, & hic miſeri viſcantur labra mariti.

In quo nõ bene ſentit Domitius Cõmentator, Poppeano nimirũ vocabulo ſignificari offas panis lactė aſinino oblitas, à Poppea excogitatas. de his enim iam dixerat, *pane tumet facies.* Sed de vnguento intelligendus eſt Poëta; propterea enim *Poppeana pinguia,* dixit: quæ nimirum vel à Poppea fuerãt excogitata, vel B ipſi Imperatrici cum primis vſui fuerunt.

Regium vnguẽtum apud veteres aliud dicebatur, & in pretio habebatur: σφόδρα δὲ ἦν εὐδόκιμον τὸ βασίλειον μύρον. dixit Pollux lib. 6. cap. 19. ideſt, *valde autem præſtantiſſimum fuit vnguentũ regium*, ſic dictum, vt puto, quod ab aliquo Rege delitiarum cauſa excogitatum fuiſſet; vel etiam quod alicui Regi cum primis in delitijs habitum fuerit. tanti æſtimatum apud Athenæum lib. 15. cap. 12. vt de eo dixerit, βασιλείου δὲ μύρου μνημο-
C νεύει Κράτης ἐν γείτοσι λέγων οὕτως.

Γλυκύτατον δ' ὦ Ζεῦ τοῦ βασιλείου μύρου.

Σαπφὼ δ' ὁμοῦ μέμνηται τοῦ τε βασιλείου, καὶ τοῦ βρενθίου λέγουσα οὕτως βρενθίῳ βασιλείῳ. hoc eſt, *Regij autem vnguenti meminit Crates in gitoſi*, ideſt, in opere quod ita inſcribitur, ſic dicens:

Præſtantiſſimum autem ò Iuppiter Regium vnguentum.

Et Sapho ſimiliter meminit Regij & Brenthij vnguenti, dicens Regio Brenthio. Lux hinc hauritur Iſaiæ cap. 57. hic enim Pro-
D pheta reprehendens Hieruſalem ſub metaphora meretricis dicebat ei: *Et ornaſti te vnguento Regi, & multiplicaſti pigmenta tua.* vetus lectio, *& ornaſti te vnguento regio.* nec vt puto, ab hebraica lectione diſſentit hæc interpretatio, vt ex eo iam tempore vnguentum hoc regium & in vſu, & in pretio haberetur.

Communi tamen vſu vnguenta ab aromatibus nomen ſortiebantur: ab his nimirum, quæ in illorum compoſitione oleo

commixtis præcipuum locum tenebant: odoremq; eiſdem A
vnguentis conciliabant. inde Roſaceum, Oenanthinum, Tellinum, Irinum, & alia plura; inde etiam Balaninum ab herba Balano, cuius ſucco vnguentum conficiebatur. hoc expeditiſſimum fuiſſe Plinius ſcribit; & glandem, ex cuius cortice iſta parabantur vnguenta, pretioſiſſimam reperiri in Arabia Trogloditica, & Thebaide, quæ Iudæam ab Ægypto diſterminat; qui de plantis Hiſtoriam ſcripſere, teſtantur. ab hoc vnguento Balanatos dicebantur, qui eo comam madebant. B
vnde Perſ. ſat. 4.

Tu cum maxillis Balanatum gauſape pectis.

Barba nè an coma à Poëta gauſape per metaphoram dicatur? Cauſabonus, Britannicus, & Cornutus viderint, & digladientur: balanum cognouiſſe nobis ſit ſatis. de quo & Horatius ait:

Preſſa tuis balanus capillis,
Iam dudum apud me eſt. C

Fuit & opobalſamum, ſuccus diſtillans ex arbore balſami, ſoli Iudææ conceſſæ: vt Theophraſtus, Trogus, & Plinius teſtantur. Opobalſamum autem vnguentum dicebatur; ad diſtinctionem arboris, quæ balſamum appellabatur. Licet apud ſcriptores, præſertim Poëtas, balſamum pro vnguento accipiatur: de quo Martial. in diſt. ait:

Balſama me capiunt; hæc ſunt vnguenta virorum,
Delitias Nini vos redolete nurus. D

Nini delitias Aſſyriorum vnguenta dicit; quorum mollities potius muliebris, quam virilis ab eo vſque tempore cenſebatur. balſami Spiritus ſanctus meminit Eccli. 24. cum Sapientia de ſeipſa ait: *Sicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi, & quaſi balſamum non mixtum odor meus.* Meminit etiam Propheta Ezechiel. cap. 27. dicens: *Iuda & terra Iſrael ipſi institores tui in frumento primo, balſamum, & mel,*

& oleum,

A *& oleum, & reſinam propoſuerunt in nundinis veſtris.* Eſt etiam in ſacris literis vnguentum ex myrrha; quod oleum myrrhæ in lib. Eſther, iuxta ſententiam aliquorum ab aromate ſic appellatum; eo vſa eſt Eſther in apparatu nuptiarum, & Sap. loco iam citato, Eccl. 24. in ſui laudem ait: *Sicut myrrha electa dedi ſuauitatem odoris.* Erat autem myrrha electa, quæ ſtactes alio vocabulo dicebatur: de qua nos ſuo loco dicemus. Eſt etiam vnguentum nardinum à nardo ſic dictum; quod qui-
B dem attulit peccatrix illa Maria, vt caput, & pedes Chriſti Seruatoris ſemel & iterum Bethaniæ vngeret: cum iam aliquando pedes tantum in domo Simonis leproſi inter lacrymas, & pocula perunxiſſet. De eodem nardino vnguento Sponſa Cant. 1. dicebat: *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* Martialis quoque in diſtic. hominem nimium nardo laſciuientem deridet, dicens:

Tinge caput nardi folio, ceruical olebit.
C *Perdidit vnguentum, cum coma pluma tenet.*

Hoc idem vnguenti genus foliatum à Iuuenale dictum cenſetur Saty. 6. dum mulierum illius ſæculi laſciuiam, luxumq; reprehendit, dicens:

Ad mœchum veniunt lota cute: quando videri
Vult formoſa domi: mœchis foliata parantur,
Emitur his, quicquid graciles emittitis inde.

Verum de vnguento nardino fuſe à nobis agetur Myrothecio
D quinto, quod erit de Chriſto Sponſo. nunc nomina tantum inquirimus. Vnguenta denique, quæ ab aliquo effectu nomen ſortiebantur, id vel à ſpeciali aliqua ratione, vel à generali quodam vſu accipiebant, nempe ab vngendo; qua ratione apud Latinos hæc odorata compoſita vnguenta à Latinis, χρίσματα à Græcis dicebantur. Licet enim vnguenta omnia, vngendi gratia inſtituerentur; & olea vnctionis merito appellari valeant; nihilominus in diuinis noſtris oraculis, illud

quo Sacerdotes conſecrabantur; & Reges inaugurabantur, A
tum ratione præſtantiſſimorum aromatum; tum etiam ſanctificatione vaſorum omnium, quæ ad Dei, & tabernaculi cultum pertinebant per excellentiam, non ſolum rectè שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *ſcemen hamiſchah*; ideſt, *oleum vnctionis* appellatum fuit; verum etiam à ſpecialiori, dignioriq́; effectu שֶׁמֶן הַקּוֹדֶשׁ *ſcemen haqodes*, ideſt, *oleum ſanctum*, dictum in diuinis reperitur oraculis: quia nimirum Reges, & Sacerdotes ſingulari quodam vnguento ſanctificabantur. ita Leuit. cap. 10. mor- B
tis cauſa à funere abſtinendum Sacerdoti iubetur: ratio verò in textu, quæ affertur, hæc eſt: *Oleum quippe ſanctæ vnctionis eſt ſuper vos*. Et communi quidem phraſi ſacrorum librorum, oleum vnctionis, vnguentum hoc appellatur: ſicut etiàm in Pſalmo de vnctione Regia in Dauid effuſa dicitur: *Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum*. Quamobrem ab effectu denominationē quoque aliquando vnguenta, ſaltem ſacra, accepiſſe perſpicuum eſt. C

Sunt & alia duo genera vnguentorum, ſiue oleorum in nouo teſtamento. aliud χρίσμα, ab Euangeliſta Ioanne in epiſtola canonica priori, aliud ἔλαιον, à Iacobo in ſua canonica appellatur. Conſiderentur igitur à nobis ἐλαιοχρίσματα vnguenta; quæ ſi vt par eſt, ab effectu nomen accipere debent; doctrinæ vnum apud Ioannem, ſanitatis aliud apud Iacobū dici debent. quamobrē oleū διδαχήγιον *didachigion* appelletur. prioris enim meminit Ioan. epiſt. 1. cap. 2. καὶ ὑμεῖς, *dicens*, χρίσμα ἔχετε ἀπὸ D
τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα, ideſt, vt in noſtris vulgatis codicibus legitur: *Et vos vnctionem habetis à ſancto, & noſtis omnia*. Vnctionem dixit noſter vulgatus Interpres, quod Chriſma Græcè appellatur, ideſt vnguentum; cuius ea eſt vis, ac natura, vt illuminando intellectum, ſuperiorum, inferiorumq́; homini præſtet cognitionem: quamobrem infra magis aperiens Ioannes effectus huius Chriſmatis, ſubdit: καὶ ὑμεῖς τὸ

A χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ ἐν ὑμῖν μένει; καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς. ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι, καὶ οὐκ ψεῦδος, καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς μενεῖτε ἐν αὐτῷ. Hoc eſt: *Et vos Chriſma quod accepiſtis ab eo, in vobis manet. & non habetis neceſſitatem vt quis doceat vos, ſed ſicut hoc Chriſma docet vos de omnibus, & verax eſt, & non eſt mendax. & ſicut docuit vos, manete in eo.* Itaque vnguentum doctrinæ merito hoc appellatur.

B Aliud ſanitatem reſpicit, & à ſanando nomen accipere poſſet, diciq; ὑγιείας ἔλαιον. loquitur de hoc oleo Iacob. in canon. epiſt. cap. 5. cum de medela adhibenda infirmis in Eccleſia agit, dicens: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbiteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini.* quod Græcè ſic legimus: Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. vt ad ſanitatem, & ad doctri-

C nam vncti ſani in fide, doctrinam teneamus Apoſtolicam in decretis ſacrorum Conciliorum, ſanctæq; Romanæ Sedis, cui nunc fœliciſſimæ præeſt VRBANVS VIII. vt ſub illius regimine, ac vigilantia in ſana doctrina perſeuerantes, reddamur aliquando Deo digni.

D

CAP. XXII. A

Sacrorum vnguentorum componendorum ars oſtenditur.

Ad loca Exo. 30. *Facieſq; vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij.* Eccli. 38. *In his curans, mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis.* Et ad alia plurima loca. B

VNGVENTARIOS, ac Vngentarios iam agnouimus: ratio componendorum vnguentorum, ex ſacris præſertim oraculis exquiratur. hanc componendorum vnguentorum artem ad vnguentarios pertinuiſſe, etiam ex ſacris literis perſpicuum eſt: quoties enim de vnguentis, aut ſuffitibus in his agitur; toties, vt diximus in fine cap. 19, vnguentario opere componenda vnguenta, & ſuffita iubentur: ita cap. 30. Exo. cum de vnguento ad conſecrandum tabernaculum, miniſtros diuini cultus, ac ſacrificiorum inſtrumenta ſermo eſt; dicitur: *Facieſq́ vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij.* & parum infra de thymiamate dicitur: *Facieſq́ thymiama compoſitum opere vnguentarij, mistum diligenter & puriſſimum, & ſanctificatione digniſſimum.* ita etiam Paralip. 2. cap. 16. agitur de odoribus funeri Regio Aſæ vita functo, ad vſtrinam paratis, & ita de hoc ſcribitur: *Et poſuerunt eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte con-* C D

A *te confecta*. Pigmentarij hic appellantur, vt alibi adnotauimus, qui vnguentarij aliàs nominantur. In ſacris enim ſcripturis hæc duo vocabula promiſcuè ſumuntur, & vnguentarius facere pigmenta. Eccli. 38. his verbis dicitur: *In his curans*, ſupple Medicus, *mitigabit dolorem; & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis*. Alibi pigmentarius facere vnguenta ſcribitur; quemadmodum in loco ex Paralipomenon relato, vnguenta meretricia dicuntur
B pigmentariorum arte compoſita in funere Regis Aſſa.

Duplici verò arte, ac ſtudio aromatibus commixtis, vnguenta ex doctrina Plinij lib. 13. cap. 1. conficiebantur; odor enim quemadmodum & ſapor in quadam commixtione conſiſtit. ex doctrina Theophraſti in opuſc. de odoribus: vbi, αἱ ὀσμαὶ τὸ μὲν ὅλον ἐκ μίξεώς εἰσι, καθάπερ οἱ χυλοί. τὸ γὰρ ἄμικτον ἅπαν ἄοσμον, ὥσπερ ἄχυλον. διὸ καὶ τὰ ἁπλᾶ ἄοσμα οἷον ὕδωρ, ἀὴρ, πῦρ. ἡ δὲ γῆ μάλιστα μόνη ὀσμὴν ἔχει, διὸ μάλιστα μικτή, inquit, hoc eſt, *Odores*
C *quidem omnino ex mixtione ſunt, quemadmodum ſapores; omne autem immixtum, in odorum*, ſupple eſt, *quemadmodum inſipidum, ideò & ſimplicia inodora*, ſupple ſunt, *vt aqua, aër, ignis, terra autem tantum odorem habet, quod magis mixta*, ſupple ſit, quam reliqua elementa. quamobrem vnguentarij aromatum commixtione ſuauitatem olfactui conciliare ſtuduerunt: aut ex ſolis aromatum ſuccis, aut ex eorumdem corporibus oleo commixtis; vt hoc ex natura ſua liquidum, & fluxibile con-
D denſaretur, atque in vnguenti corpus conuerteretur. *Ratio faciendi*, ſupple vnguentum, *duplex*, inquit Plinius, *ſuccus & corpus. ille olei generibus ferè conſtat: hoc odorum*. Senſus, me iudice, eſt: in faciendis vnguentis, duplici via procedimus: aut enim ex aromatibus ſuccos extrahimus, qui more oleorum liqueſcunt; aut ipſomet aromatum corpore vtimur. priori modo, ſubſtantiam aromatis in naturam olei conuertimus: poſteriori verò, aromata ipſa ſuccis, atque oleo imbibuntur.

Vn-

Vnguenta autem, quæ priori methodo componebantur, ἡδύσ- A
ματα appellari Plinius tradit. cuius deriuatio eſt à verbo ἡδύω,
quod *ſuaue reddo* interpretatur. quia videlicet aromatum ſuc-
cis, fragrantia ſuauis, & iucunda, vnguento, ſiue oleo conci-
liatur. pinguedinem etiam, quácumque ad naturam fluxibilẽ
olei redactam, qua aromata afficiuntur, idiſmatis nomine vete-
res ſcriptores nuncuparunt. Quamobrem Galen. lib. 3. de a-
lim. pinguedinem, & carnium adipem idiſmata dixit. ea
fortaſſe de cauſa, quia potius ſuauitatem guſtui præſtant; quam B
in alimentum vertantur. Dioſcorides quoque in compoſitio-
ne vnguentorum, aromata quæ fluunt, & liquida exiſtunt;
idiſmata fore appellanda voluit.

Vnguenta autem poſterioris generis, ea nimirum, quæ com-
mixtis aromatum corporibus ad oleum inſpiſſandum, appa-
rantur: quorum quoque aromatum efficacia, oleum adeò his
aromatibus condenſatur; vt potius ſpiſſeſcat, quam fluat; στιμ-
μάτα, auctore Plinio dicuntur: quaſi ſtibium, ſeu pigmentum C
dixeris. Quia enim oleis, ſuccis, aromatibusq́; commixtis, ip-
ſa quoque liquidiora odoramenta denſantur; & odorem,
ſuauitatemq́; non ſolum facilius admittunt, verum etiam
tenacius corporibus humanis inhærent, propterea στιμμάτα ap-
pellantur. Cũq́; non ſolum parandorum ἡδυσμάτων, ſed etiã στιμ-
μάτων, vnguentariorum, ſiue vngentariorum ſit munus; qui
dictione hebraica רָקַח ſignificantur; quam pigmentationem,
ſiue aromatizationem ſignificare vidimus: vtrumque munus D
ſub ea dictione ſignificabitur. & tam pigmentarij, quam
vnguentarij apud nos quoque dictione רָקַח appellabuntur.
Poſſet aliquis quærere cur ſuccis, & aromatibus; ſiue cur
aromatibus, & oleo vnguenta conficerentur. ratio quæ ſatiſ-
faciat dubitationi, in promptu erit: petita à duobus his, quæ à
veteribus in vnguentis expetebantur; ab vtilitas nimirũ con-
iuncta voluptati: hæc in odore poſita eſt, illa in defluxu eo-

rum-

A rumdem per omnia corporis membra, vt per quoſcumque corporis poros penetrando vnguenta, ad intima quæq; humani corporis, aromaticæ qualitates transfunderentur. Primum aromata præſtabant, odoriferam qualitatem, iuxta propriam naturam, vnguento communicando; quod licet probatione non egeat; doctrinæ tamen gratia locus ex Plutarch. afferatur in dialogo quod inſcribitur, Bruta animalia ratione vti: apud quem Grillus abuſum vnguentorum hominibus ea ra-
B tione obijcit, quod odoribus præter rationem delectentur. *τἄλλα δὲ, inquit, οὐκ ἐνοχλεῖ, καθάπερ ὑμῖν τὰ θυμιάματα, καὶ κιννάμωμα, καὶ νάρδοι, καὶ φύλλα, καὶ καλάμοι ἀραβικοὶ, μετὰ δεινῆς τινος καὶ δυσοποιοῦ φαρμακίδος τέχνης, ἢ μυρεψικῆς, ἀνόμοια συνάγειν εἰς ταυτὸ, καὶ συμφοιτᾶν ἀναγκάζουσα χρημάτων πολλῶν ἡδυπάθειαν ἄνανδρον, καὶ κορασιώδη, καὶ πρὸς οὐδὲν οὐδαμῶς χρήσιμον ὠνουμένους.* hoc eſt, *De cætero autē nobis moleſtus non eſt odoratus*, inquit, *ſicut vobis*, loquitur Vliſſi in perſona omnium hominum, *quos cogit ſuffitus cinnamo-*
C *ma, nardos, malobathra, calamos arabicos cum ſubtili quadam medicatrice arte, aut ſeplaſiaria conquirere; & vna vorare magnam pecuniam, parum virilem, ac potius muliebrem, nullaq; omnino vtilitate comitatam delectationem redimentes.*

Poſtremum verò, quod in vnguentis expectabatur; videlicet adhærentem defluxum; oleum ſua natura fluxibile cum tenacitate, ac liquidum præſtabat. non ex capite iſta comminiſcimur; ſed ratio ſuadet; Plutar. etiam lib. 6. Sympoſ. quæſt.
D 9. docet his verbis: *τὸ δ᾽ ἔλαιον ἑλκιμον πανταχῆ, καὶ μαλακὸν, ἄγεται περὶ τὸ σῶμα χειομένοις, καὶ συνεπιῤῥεῖ πορρωτάτω δι᾽ ὑγρότητα τῶν μερῶν κινουμένων, ὥστε καὶ περιμένειν δυσεξίτηλον.* hoc eſt, *Oleum*, inquit, *quia vſquequaque duci poteſt, ac molle eſt, corpori vngendo obducitur, & quam longiſſimè defluit: membraq; ſua humiditate imitatur, ijsq; ita adhæreſcit, vt non facile euaneſcat.* Quam etiam ob cauſam ſal, anchuſa, & reſina addebantur vnguentis, Plinio lib. 13. cap. 1. auctore: *Sal aſperſus*, inquit, *olei naturam coercet;*

qui-

quibus anchuſa adiecta eſt, ſal non additur, reſina autem gummi adijciuntur ad continendum odorem in corpore. celerrimè is euaneſcit, atque defluit, ſi non ſint hæc addita. hæc ibi Plinius, cui ſubſcribit Dioſcor. lib. 1. cap. 94. dicens: εὔχρηστοι δὲ, καὶ αἱ κεκαυμέναι εἴς τε τὰ εὐώδη τῶν μαλαγμάτων, καὶ ἄκοπα, καὶ εἰς χρωματισμοὺς μύρων. hoc eſt, *Magnopere vtiles ſunt combuſtæ*, ſupple reſinæ, *odoratis malagmatibus, & acopis, & vnguentorum colorationibus*. Verum nil actum, puta, niſi ad ſacra redierimus. vt ex diuinis oraculis reſinā aromatibus coniungi monſtretur. Lux enim à Plutarcho & Dioſcoride hauritur cap. 37. Gen. vbi reſinam nonniſi coniunctam aromatibus, & vnguentis tum hic, tum alijs in locis ſacrarum literarum legitur. agitur ibi de Iſmaëlitis in Ægyptum proficiſcentibus; vndè filij Iacob Patriarchæ occaſionem fratrem Ioſeph his vendendi ſumpſerunt: de quo crimine ibi leguntur hæc verba: *Et ſedentes vt comederent panem, viderunt Iſmaelitas viatores venire de Galaad, & Camelos eorum portantes aromata, & reſinam & ſtactem in Aegyptum.* Et ſæpe alibi, meminit ſacer textus reſinæ, vt plurimum verò aromatibus coniunctæ. quæris rationem? dic ex Plinio reſinam adiungi aromatibus in vnguentorum vſu.

A

B

C

Duo igitur ſunt; quæ in arte vnguentaria materiæ rationem tenent: oleum nimirum, & aromata, quibus duobus, vt vidimus, odor, & fluxibilitas vnguento conciliatur; necnon extenſio ad humani corporis membra, & qualitatis aromaticæ penetratio in corporibus hauritur. hinc Plutarch. olei meminit opuſc. de Iſid. & Oſir. hic enim cum philoſophicè de materia rerum naturalium diſputaret: eamq; carere omni actu, vt voluit noſtris temporibus ſchola Thomiſtarum, negaſſet; Scotiſtarum ſcholæ videtur ſubſcripſiſſe, dicens: ὅταν οὖν ὕλην λέγωμεν, οὐ δεῖ πρὸς ἐνίων φιλοσόφων δόξας ἀποφερομένους ἄψυχόν τι σῶμα, καὶ ἄποιον ἀργόν τε, καὶ ἄπρακτον ἐξ ἑαυτοῦ διανοεῖσθαι· καὶ γὰρ

D

ἔλαιον

A ἔλαιον ὕλην μύρων καλοῦμεν, καὶ χρυσὸν ἀγάλματος, οὐκ ὄντα πάσης ἔρημα ὁμοιότητος. ideſt, *Ergo vbi materiam nominamus, non debes Philoſophorum quorumdam ſequutus opiniones corpus aliquod anima expers, ac qualitatum, & ocioſum ſuapte natura, atque inefficax imaginari: nam & oleum vnguenti materiam vocamus, & aurum ſtatuæ non omni planè carentia qualitate.* lib. etiam 4. Sympoſ. quæſt. 1. diſputans ſimplex ne cibus concoctu ſit facilior; tandem pro ſimpliciori ſtat, dicens: κρατῆ δὲ καὶ βαφὴ B τῶν ἁπλῶν χρωμάτων μᾶλλον, καὶ μυρεψικοῖς φαρμάκοις ῥέπεται τάχιστα τὸ συνωδέστατον ἔλαιον. hoc eſt, *Sed & tinctura ſimplicium colorum facilius inhæret, & fragrantiſſimum oleum maximè ſeplaſiarijs medicamentis mutatur.* Seplaſiaria medicamenta, aromata vnguentaria manu pertracta dixit. quæ in ſeplaſijs, vt vidimus, negotiabantur, ſimulq; aperuit in vnguentaria arte oleũ materiæ rationem tenere. De vtraque verò vnguentorum materia, oleo ſcilicet, & aromatibus, præclarè ſacer textus loquitur Exo. 35. vbi de Principum oblationibus agitur, ſacri C tabernaculi fabricandi, atque erigendi occaſione. *Principes verò,* inquit ſacer textus, *obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq; & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.* ita eo loco ſcribitur. ex quo non ſolum duplicem olei ex Dei præſcripto vſum habemus, ſed duplicatam etiam vnguentorum materiam, oleum ſcilicet, & aromata; vt iam vnguentariæ D artis baſis, & materia ex diuinorum oraculorum præſcripto, & olei quoque ad hanc vſus, in ſacris, & ex ſacris clariſſima fiant.

Reliquum eſt, vt parandorum vnguentorum rationem ex arte aperiamus; cuius quidem methodus petenda erit ex præſcriptis à Dioſcoride, & Theophraſto regulis, & ab alijs, qui de his ſcripſere. omnium verò regularum hæc in arte vnguẽtaria primam ſedem obtinebit, vt in vnoquoque componendo

do vnguento vnum aliquod ex his, quæ in compoſitione ve- A
niunt,baſis rationem ſuſtineat; eiq; hoc munus demandan-
dum erit. cuius vires, ac qualitates cum primis in eo vnguen-
to ex intentione artificis deſiderantur: qui quidem artifex ve-
luti voluntarium ac liberum agens, à fine dirigi debet. illud
autem,quod baſis rationem ſuſtinebit,in dupla proportione
ſuperare conuenit reliqua aromata, quæ vnguentariam com-
poſitionem ingrediuntur. Sunt autem aromata omnia præ-
paranda, aut maceratione, aut tunſione in ordine ad cribra- B
tionem. quod,locum habet,quando ea, quæ ingrediuntur cō-
poſitionem, fuerint in genere calami, iunci, radicum,foliorū,
aut ſimilium, auctore Dioſcor.lib.1.cap.42.& 55.& 57. ſi
verò fuerint gummi, diſſolutione, ſeu pulueriżatione paran-
di erunt; ex doctrina eiuſdem eodem lib. cap.51.& 52.& 61.
& hæc omnia non oſcitanter commiſceri debent,ſed ſeruata
debita menſuræ proportione, à qualitate petita, quæ in vn-
guento deſideratur; ratione vſus, ad quem compoſitio di- C
rigitur.

Methodus verò artis vnguentariæ requirit; vt calami, iunci,
radices,& plantæ maceratæ iam per aliquod tempus,in oleum
dimittantur; aut in aliud quodcumque ſuccū,cui odor conci-
liari debet. tandiu pariter ſpatula agitentur, quouſque oleum
tantiſper inſpiſſetur, vel inſpiſſetur ſuccus; vbi περὶ τῶν σμηγμάτων
agitur. Oleo denique iam inſpiſſato, ac torculari expreſſo;
reliqua huic oleo infundantur aromata, quæ ſeruato ordine D
ex regulis artis infundenda erunt: ita tamen vt id vltimum
ex aromatibus teneat locum, cuius odor cum primis in vn-
guento expetitur. Eſt enim regula aromatiferæ artis,in com-
poſitionibus odoratis, eius aromatis retineri odorem, qui po-
ſtremo loco immiſſus fuerit, vt reliquis commiſceatur. eo ta-
men vſque agitari omnia aromata debent; quouſque perfectè
commiſceantur; propriasq; odoriferas qualitates tum ſibi in-
uicem,

A uicem, tum ſucco, ſiue oleo communicent: hoc verò vi caloris, non prunis, aut flamma ſubminiſtrati, ne aut violentia ignis, qualitatem odoriferam euaporare faciat, aut fumo vnguentum inficiat; ſed per balneum maris cuncta decoquendo, odor ſuauiter vnguento conciliabitur.

Illuſtratur ex his locus ſacrarum literarum ex cap. 41. libri Iob, vt ex eodem artis vnguentariæ non ſolum antiquiſſima ratio, ſed methodus etiam in coquendis aromatibus ab eo vſ-
B que ſæculo hauriatur. de potentia Leuiathan Spiritus ſanctus in loco illo loquebatur; *Feruescere faciet*, inquit, *quaſi ollam profundum mare, & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt*. ad cuius loci explicationem conſiderare neceſſe eſt, in quo nam comparationis energia poſita ſit. non enim comparatio ollam vnguentariam reſpicit; vas nimirum illud, in quo commixta aromata concaleſcunt, ad mutuum ſibi odorem conciliandum. falſa enim eſt huiuſmodi explicatio; & cōparationis
C vis eneruatur: quia oleum, atque vnguentum dum coquitur, nequaquam vi caloris agitatur: cuius rei ratio à ſincera olei humiditate petenda eſt, cum Plutar. lib. 6. Sympoſ. quæſt. 9. ἔτι δὲ κινούμενον ἥκιστα ψοφεῖ τῶν ὑγρῶν, ὑγρὸν γὰρ ἐστὶ δι᾽ ὅλου τῶν ἄλλων. ἐν τῷ ῥεῖν, καὶ φέρεσθαι τὰ σκληρὰ, καὶ γεώδη μέρη προσκρούσεις λαμβάνοντα, καὶ πληγὰς ψοφεῖ διὰ βαρύτητα. hoc eſt, *Porrò*, ſupple oleum, de hoc enim diſputabatur, *in motu minus, quam vllus alius liquor ſtrepitum edit; vt nimirū penitus humidum; reliquorum*
D *humorum dum fluunt & mouentur duræ, & terrenæ partes impingunt, atque reliduntur, eoq́ motu ſtrepitum edunt ob aſperitatem*. Et infra in eadem ſententia ſic dicit: ὕδωρ μὲν οὖν καὶ οἶνος, καὶ τὰ λοιπὰ, πολλοῦ μετέχοντα τοῦ θολεροῦ, καὶ γεώδους ἐμπίπτοντα τὴν φλόγα διασπᾷ, καὶ τῇ βραχύτητι, καὶ τῷ βάρει θλίβει, καὶ κατασβεννυσι. hoc eſt, *Aqua verò, & vinum, & reliqua*, ſupple humida, *habentia multum turbidi admixtum, & terrei, flammam illapſu ſuo diuellunt, aſperitateq́ ſua, & pondere opprimunt, atque reſtinguunt*.

guunt. Cum igitur oleũ ob ſuã naturalem pinguedinem,tenacemq; humiditatem nequaquã ferueat, ebulliat,cõmoueatur, aut aliquid aliud agat, quod maris à ventis agitati imaginẽ retineat; atque mari fluctuanti comparari queat; apertè liquet comparationem non ferri ad vas olei,in quo infuſa forent aromata: nam ſi ad vas vnguentarium reſpexiſſet Iob, nimis inſulſa comparatio appareret; quia etiam irridenda foret in eo ſcriptore,in quo nihil non ſerium legitur;quinimo in comparationibus ſacris ſuauiſſimæ energiæ apparent. Spiritus igitur ſanctus in illis verbis ad caldariũ plenũ aqua reſpexit; in cuius aquæ medio, olla vnguentaria ex artis ratione collocatur; vt vi caloris agitata, calefactaq; aqua, calor tunc fundatur ad vnguentariam ollam. cuius coquendi methodus balneum maris ab vnguentarijs appellatur. caldarium namque vndique ab igne circumdatum,ferueт flamma,& igne: & vi humidi caloris,concoquentur ſucci; aromata commiſcentur; & odor non euaneſcit; ſed vnguento ſuauiter conciliatur. in ſupera enim aquæ ſuperficie caloris vi excitata aqua, ſurſum, deorſumq; ſic agitatur, vt excitatis fluctibus iratum mare, flatis tumidum, ventis agitatum, te conſpexiſſe diceres. Qua ratione, & exemplo vis illius comparationis, ſuam elegantiſſimam retinet energiam: & ex hoc loco ſacræ Scripturæ, parandorum vnguentorum lucidior ars,ab eo vſque tempore vnguentarijs nota conſpicitur. hæ igitur ſunt regulæ,quas ad vnguenta componenda, pigmentario, ſiue vnguentario muneri, ſacræ præſcribunt literæ.

CAP.

A

CAP. XXIII.

Olei lætitiæ ac gaudij vocabula illuſtrantur.

Ad loca Pſal. 44. *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* Iſai: 61. *Vt ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem* B *eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu.* Et ad alia plurima loca.

APERVIMVS, quæ ad oleum, & vnguentum in vniuerſum ſpectabant: ad partium explicationem noſtra conuertitur oratio, & oleum læ- C titiæ ſtatim nobis ſeſe offert. hoc verò oleum lætitiæ, potius olei conditi ſpeciem, quàm vnguenti propriè ſumpti rationẽ tenuiſſe, nequaquam ambigendũ videtur: ni fortaſſe vocis שמן *ſcemen*, quæ ex hebraica phraſi vnguentum, vt diximus alibi valet, ſignificationem retinere velimus. Verum quæcumque illius vocis retineatur interpretatio, olei lætitiæ explicationem, atque tractatum ad noſtrum inſtitutum pertinere perſpicuum eſt; vt propterea in D eo explicando non immerito nobis ſit immorandum. Quibus verò potiſſimum aromatibus hoc oleum condiretur, res eſt adeo perobſcura; vt in his coniectandis, diuinandum ſit potius, quam certò aliquid affirmandum: tum maximè quod nemo hactenus, quod ego nouerim, in hac re enucleanda tantiſper inuigilauit. quamobrem licet audaciæ fortaſſe hoc tentaſſe cenſeri poſſit; nihilominus tentaſſe iuuabit. aliorum enim ingenijs, hiſce cõiecturis, excitatis, fiet; vt noſtra hæc au-

dacia, ſtudioſæ Reipublicæ, non ſolum vtilitatem aliquam A
præſtitiſſe, verumetiam perſpicacioribus ingenijs decus attuliſſe videatur.

Nominum tantum, ac vocabulorum huius capituli ſit materia, vt de more exordiamur. nec enim aliquid de oleo dicendum ſupereſt; iam enim oſtenſum eſt ſupra primo huius Myrothecij capitulo, hac voce etiam vnguēta ſignificari, quorum vſus ad corporis vnctiones erat. Enucleandum igitur relinquitur; quid nam ſibi velit vox illa LÆTITIÆ, quæ ad olei B
ſpeciem explicandam additur à Propheta, cum ad venturum Meſſiam reſpiciens, ait: *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.* nec aliunde illius vim in ſignificando haurire licet, quatenus præſentis eſt negotij; quam ab hebraica dictione שָׂשׂוֹן *ſaſon*. ſic enim totius olei lætitiæ vis ex nomine perſpicua erit. etenim שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon*, hebraicè in illo Pſalmi loco appellatur; quod
Græca exemplaria ἔλαιον ἀγαλλιάσεως dixere, & hos ſequutus C
oleum lætitiæ noſter vulgatus eſt interpretatus. Illius verò dictionis energiam, diuinorum oraculorum loca alia in ſimili dictione inuicem collata, facile explicabunt.

Olei lætitiæ, vt video, duobus in locis tantum diuina meminere oracula. primò Dauid de Rege Meſſia verba faciens, eius meminit Pſalmo 44. iam allato, vbi dixere Septuaginta ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς,
ὁ Θεὸς σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. hoc eſt, *Ama-* D
ſti iuſtitiam, & odiſti impietatem, ideò vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis inter participes tui. quod idem legitur hebraicè ſic: אָהַבְתָּ צֶדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע עַל־כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן Quæ reddita ad verbum ita interpretari poſſunt: *Amaſti iuſtitiam, & odiſti impietatem, propterea vnxit te Dij Dij tui oleo gaudij*, ſiue oleo lætitiæ, vt noſter habet interpres. hæc ſacri codices: in quibus prętereundū ex hebraico exēplari, quamuis

A uis obiter, nequaquam exiſtimo; Deum hoc loco plurali numero, repetitis vicibus nominari dictione אֱלֹהִים, quod de Chriſti humana natura hypoſtaticè vnita diuinitati, à Propheta ageretur. Licet enim vnio humanæ naturæ (vt Scholaſticis Theologis aliquid indulgeamus) immediatè terminata fuerit tantum ad perſonam Verbi diuini; quia tamen in eo deſcendit omnis plenitudo diuinitatis, & illa vnio fuit facta nõ immediatè, ſed mediatè, hoc eſt mediante perſona Verbi etiam cum
B diuina natura, quæ identitate reali, vt loquamur cum Scholaſticis, eadem eſt cum Perſona Patris, & Spiritus ſancti; vt propterea à Theologis dicatur in Chriſto eminentiori modo, quã in reliquis creaturis Perſonam Patris, & Spiritus ſancti exiſtere; ideò Propheta Regius, bis repetito nomine *helohim*, de hac Meſſiæ vnctione egiſſe putandum eſt; ſi in diuinis oraculis, myſteria quoque, vt par eſt, præ oculis ſunt habenda.

Verum ad litterales ſenſus, & vocum energiam, nos tranſ-
C feramus, alia ſacræ Scripturæ loca conſideraturi in illo pſalmi loco pro oleo lætitiæ, de quo agimus: eſt enim ex ſacris oraculis locus alter Iſai. 61. vbi Propheta ex perſona Meſſiæ, munia enumerat, ad quæ à Deo mittebatur, dicens: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod Dominus vnxerit me, ad annuntiandum pauperibus miſit me.* Cumq; alia nonnulla munia recenſuiſſet; vt ab omni mœrore, atque triſtitia, tandem ex Meſſiæ aduentu, ac munere ſubleuandos homines aperiret. *Vt pone-*
D *rem,* inquit, *fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, & oleum gaudij pro luctu.* Qui locus hebraicè ſic legitur: לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר. שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל idest, *Ad ponendum lugentibus Sion, ad dandum illis thiaram pro cinere, oleum gaudij* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſſon, pro luctu.* Vtriuſque autem loci intelligentia, antiquorum conſuetudinem explicandam poſtulat; qui mœroris cauſa non ſolum ornamenta omnia deponebant; verum etiam ab vnctionibus quoque

cum primis abſtinebant; de quibus infra redibit ſermo. A
Vt verò quæ dicuntur magis perſpicua fiant; conſiderandum cenſui, duobus apud Latinos vocabulis animi noſtri voluptatem, hilaritatemq; ſignificari, GAVDIO nimirum,& LÆTITIA: quæ duo vocabula diſtant, ac differunt, ſicut lætari & gaudere; Nonio ipſo auctore cap. 5.

Hæc enim vox LÆTITIA internam voluptatem animi ex ſuperabundantia geſtientis, & ad externa etiam ſigna profuſi indigitat. id ex Cicer. lib. 3. Tuſcul. quæſt. accepimus: *Immoderata lætitia,* inquit, *eſt voluptas animi elata & geſtiens*. quod B
etiam Varronis teſtimonio lib. 5. de lingua Latina confirmatur. *Lætari,* inquit, *ab eo quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffuſum. itaque Terentius*, vel vt alij Codices, Iuuentius, *ait: Gaudia ſua ſi omnes homines conferant vnum in locum, tamen mea exuperat lætitia*. Et hoc profuſum, atque extenſum gaudium, quod lætitia dicitur à Latinis, à Græcis ἀγαλλίαμα, & etiam ἀγαλλίασις dicitur; quæ voces à verbo Græ- C
co ἀγάλλομαι deriuantur, quod *geſtio*, & *exulto* interpretatur. eſt autem exultare extra ſaltare, quod ſignificat ſupra modum, & vltra terminum exilire. inde Virg. lib. 3 ait:

Exultantq; vada, atque æſtu miſcentur arenæ.

Itaque Græcorum ἀγαλλίασις, geſticulationem magis ſonat lætantis, quam ipſum gaudium: ſonat id quod alio vocabulo χάρμα dicebatur. Quamobrem Homerus 13. Iliad. χάρμη animum geſtientem ad pugnam appellauit: quin etiam pugna, D
ac prælium ipſum, ea voce à Græcis dicebatur: quod nimirum geſtiendo, atque exultando veteres cum hoſte congrederentur. Hunc etiam animi geſtientis motum, ex voluptatis nimia ſuperabundantia ad extra difuſi γαυρίαν à verbo γαυριάω à Græcis dictum fuiſſe, non immerito ſuſpicantur aliqui: ſignificat enim vox illa ſuperbiendo, & inſoleſcendo lætari. hinc corrupta, ſiue alterata tantiſper vocis ſignificatione, necnon

A etiam vocis ſono permutato, gaudium à Latinis deductum voluit Feſtus. non igitur probandi ſunt, qui εὐφροσύνην Græco vocabulo hanc animi geſtientis lætitiam appellant.

Quoties verò animus ex bono concepto, internè exhilaratur; vt ad externa ſigna nequaquam præter rationem ſeſe effundat; neque corpore geſtiente internam voluptatem exterius aperiat; niſi quantum ratio ad prudentiæ præſcriptum conceſſerit: hanc animi hilaritatem GAVDIVM Latini propriè B dicere conſueuerunt: idq́; ipſum græcè εὐφροσύνη, & etiam εὐφροσύνη merito appellabitur; quaſi dixeris, hilaritas concepta ex bona, & prudenti mentis diſpoſitione. Eſt enim φρὴν mens, & φρενίω mente, atque ratione præditum; cui addita ſyllaba εὐ, quæ ſua ſignificatione, his vocabulis, quibus adiungitur, boni eſt ominis, εὐφροσύνη ſignificabit eam, quam diximus hilaritatem; quam præclarè expreſſit Dioſcor. lib. 4. agens de folijs bugloſſi dicens, φύλλον ἔχει ὅμοιον βοὸς γλώσσῃ, ὅπερ καθιέ-C μενον εἰς τὸν οἶνον εὐφρόσυνον δοκῖ εἶναι. hoc eſt, *Folium habet*, ſupple *bugloſſum, ſimile bouis linguæ, quod iniectum in vinum, hilaritatem videtur eſſe.* ita Dioſcorides ad verbum, à quo id cum accepiſſet Plin. lib. 25. cap. 8. illud idem ita expreſſit. *Bugloſſos bouum linguæ ſimilis; cui præcipuum quod in vino deiecta, animi voluptates auget, & vocatur euphroſynon.* ex quibus perſpicuum eſt euphroſinin internam animi voluptatem, ac delectationem ſignificari, quæ GAVDIVM appellari latinè docuimus, D voceq́; χαρὰ à verbo χαίρω etiam à græcis dicitur. & ne quis nos ſomniaſſe putaret. Harum vocum diſcrimina ex lib. 4. Tuſcul. quæſt. parum poſt initium, auctore Cicerone, accipiuntur. ait enim: *Itaque cum ita mouemur, vt in bono ſimus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placidè, atque conſtanter, tunc illud GAVDIVM dicitur; cum autem & inaniter, & effuſè animus exultat, tum illa LAETITIA geſtiens, vel nimia dici poteſt, quam ita definiunt; ſine*

ratione animi elationem: ita Cicero. Ab hoc igitur *lætitiæ* & A
gaudij diſcrimine, Stoicos ſumpſiſſe illud arbitror in eorum
doctrina axioma: *Gaudium in ſapiente cadere poſſe: lætitiam
non poſſe.*

Pari fœcunditate in lingua, & idiomate ſancto Hebræorum,
quo ab orbis vſque exordio Deus vſus eſt, cum loqueretur
ſanctis Patriarchis, in quo etiam ſacram tradidit legem, &
tanto in honore habitum eſt ab ipſo, vt illi vni ante ſuum in
carne aduentum, diuina cõmendarit oracula; in hoc, inquam, B
ſacro idiomate, bina ſunt in vſu vocabula; quibus in ſacris li-
teris animorum hilaritas ſignificatur; nimirum שִׂמְחָה *ſcim-
chxa*, & dictio שָׂשׂוֹן *ſaſon*, quorum poſtremum vocabulum
animi voluptatem, hilaritatemq́; prudentis viri, atque iuſti
ſignificat; qui in Domino Deo ſuo modeſtè, ac placidè, qua-
cumque occurrente occaſione, intra limites rationis norma
ſeruata, gaudet, atque lætatur. huius quam dicimus vocabuli
ſignificationem nequaquam ex capite comminiſcimur, ſed ea C
diuinæ innititur auctoritati. ex Pſal. 77. locum afferre poſſu-
mus in illis verbis: *Et iuſti epulentur, & exultent in conſpectu
Dei, & delectentur in lætitia.* vbi hebraica lectio ſic habet:
וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה Ex hoc verò tex-
tu in proprio idiomate allato perſpicua fiunt, quæ à nobis di-
cuntur. duo enim eius loci poſtrema verba וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה *Et
gaudebunt in lætitia*, ſunt maximè obſeruanda. nam ſignifi-
catum huius dictionis שִׂמְחָה *ſcimchxa*, quod extenditur vltra D
limites modeſtiæ, ad regulam rationis per antecedentem di-
ctionem יָשִׂישׂוּ *iaſiſu* reuocatur. Cum igitur ab hoc verbo שִׂשׂ
dictio illa שָׂשׂוֹן deriuetur ſaltem, vel Spiritu ſancto magiſtro,
iuſtorũ lætitia talis futura deſcribitur, qualis per verbum שָׂשׂוֹן
ſignificari perſpicuum eſt. quapropter moderatam tantum,
& ad rationis regulam coarctatam lætitiam ſignificari in eo
loco perſpicuum erit.

Dictio

A Dictio altera eiuſdem loci erat שִׂמְחָה *ſcimchxa*, qua ſignificari Latinorũ lætitiam, animi nimirum geſtientis, corporeis ſignis expreſſum gaudiũ. præclarè hoc exprimitur cap. 6. lib. 2. Reg. Diuinis oraculis Dauid Regis internam animi voluptatem, externis expreſſam ſignis explicantibus; tunc cum Arca Dei de domo Obededom, ad lares Regios, Regis iuſſu deduceretur. his verbis loquitur textus: *Abijt ergo Dauid, & adduxit Arcam Dei de domo Obededom in ciuitate Dauid cum gaudio*, le-
B git noſter Interpres. at hebraicè apertius legitur: וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם בְּעִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה, ideſt, *Et abijt Dauid, & tranſtulit arcam Dei de domo Hobededom in ciuitate Dauid cum lætitia:* vbi perſpicuè Dauidis voluptatem dixit Spiritus ſanctus בְּשִׂמְחָה. & merito quidem, quod ſtatim ſubinferatur: *Et Dauid ſaltabat totis viribus ante Dominum. porro Dauid accinctus erat ephod lineo*. geſtientem, atque ſaltantem Dauid cum dicere vellet ſacer textus; in quo nihil oſcitanter di-
C citur, cuius etiam apiculi quamdiligentiſſimè ſunt obſeruandi; propterea dictione illa שִׂמְחָה *ſcimchxa* vſum fuiſſe, perſpicuum eſt. Quamobrem certo certius apparet, hac dictione ſignificari illud genus hilaritatis, externis expreſſæ ſignis; quam lætitiam Latini appellare conſueuerunt.

Quamuis verò tam voce *gaudium*, quam voce *lætitia*, & græci, & latini ſæpiſſimè promiſcuè vtantur, nulla habita diſcriminis inter hæc vocabula ratione: hoc tamen illarum vocum
D diſcrimen, eo conſilio à nobis allatum fuit; vt illarum cognita ratione dictione שָׂשׂוֹן *ſaſon*, Græcam *εὐφροσύνη* ſignificari demonſtraremus, Latinorum videlicet gaudium: & hac ratione vini, atque olei lætitiæ in conuiuio cum vſu, diſcrimen quoque effectuum pariter perſpicuum fieret: necnon etiam noſtrum oleum lætitiæ, cur שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* dictum fuerit potius, quam שֶׁמֶן שִׂמְחָה *ſcemen ſcimchxa* aperiretur. Vini etenim, cuius vſus cum primis in compotationibus ha-

betur, natura, atque proprietas eſt, adeò exhilarare bibentem; A
vt inaniter, & effusè is geſtiendo, velit, nolit, in iocis, & ludi-
cris liberè ſe transfundat: quod etiam in diuinis literis Prophe-
ta teſtatur, qui in Pſalmis dicebat: *Et vinum lætificat cor ho-
minis*. Secus ſe habet natura olei: quamobrem ad geſtientem
lætitiam temperandam, à veteribus ſapientioribus vino adiun-
gebatur. nam cum oleum vim quandam habeat penetratiuam,
ſeſeq; ad interiora facile tranſmittat, ſua virtute, cerebrum, at-
que cor confortat, ac roborat; ſenſumq; minimè obtundit; B
vt propterea hominem vnctum in ſignum gaudij atque læti-
tiæ, nec indecorè, nec præter rationem ad externa ſigna læ-
titiæ oleum transfundere permittat, quin potius intra rationis
limites detineat, atque moderetur.

Hac de cauſa, vt arbitror, oleum iſtud, quo veteres Iſraëlitæ
vtebantur diebus feſtis, atque conuiuiorum, animi relaxandi
gratia inſtitutis שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* potius, quam שֶׁמֶן שִׂמְחָה
ſcemen ſcimchxa in ſacris appellatur; vt eo vtentibus diuina C
indigitarent oracula, lætandum quidem, ſed non niſi ad præ-
ſcriptum rationis, illis quoque diebus gaudium regulandum
fore. & ne myſteria præterijſſe videamur, dum verba pendi-
tamus. Oleo lætitiæ, ſiue gaudij, Chriſtum Seruatorem no-
ſtrum vngendum, Propheta dixit; quia hypoſtaticæ vnionis
gratiâ, & vera diuinitate vnctus, gratiæ quoque habitualis ple-
nitudine, in omni perfectione ſanctitatis, ipſe à Patre cumu-
landus erat. Quamuis verò ſacrorum oraculorum interpres, D
quo Romana vtitur Eccleſia, nulla habita diſtinctionis ratio-
ne, nunc oleum lætitiæ, nunc gaudij, illud idem, vt vidimus,
ſit interpretatus; more Latinorum id fecit, qui promiſcuè
vtuntur his vocibus: & ad ſenſum potius, quam ad verba ipſa
attendens, id ipſe in Pſal. 44. oleo lætitiæ; quod Hebræus Co-
dex per שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* ſignificari voluit. neque à
Græco exemplari ſibi recedendum putauit; quod ἔλαιον ἀγαλ-

λιά-

A λιάσεως illud appellauit; oleum nimirum exultationis: metaphora ſumpta ab oleo, quo Iſraëlitæ feſtiuis diebus vtebantur; eoq́; oleo modeſtiam inter animi voluptates, hilaritatesq́; ſuo more indicebant: ne præ aſſumpta pocula caput infeſtarent; vires exturbarent; ſenſus offunderent; hominem à ratione abalienarent.

CAP. XXIV.

B

Quodnam vnguenti genus, olei lætitiæ nomine ſignificetur.

Ad titulum Pſalmi 44. *In finem pro iјs qui commutabuntur filiјs Chore, ad intellectum canticum pro dilecto.* Iudic. 12. *Nunquid Ephrateus es? quo dicente non ſum,*
C *interrogabat eum: dic ergo ſchiboleth, quod interpretatur ſpica.* Et ad alia.

ARomata, quibus hoc oleum lætitiæ condiebatur, è latebris eruere, onus perquam difficillimum eſſe, nemo negabit: id enim quærere, eſt vento non cognito, rectius dicam,
D nec flante, humani intellectus cymba committere, in vaſtiſſimo ſacrarum literarum oceano. quod ſi dixero, me mare innauigatum, nullo duce, nullius aſtri fulgore, temerario fortaſſe auſu pernauigandum ſuſcepiſſe; à ſcopo certè non aberaſſe videbor. Dei tamen ope, probabilibus rationibus, atque coniecturis minimè contemnendis, lati huius Oceani, ſulci commonſtrabuntur: & vbi portum minimè attige-

tigerimus, alijs attingendum monſtraſſe, ſat erit. A

Huius igitur olei naturam cognoſcere nequimus: vt tamen apertiora fiant ea, quæ ex animi noſtri ſententia dicenda ſunt, & firmiora appareant; meminiſſe oportet cõmuni illius regulæ, circa vocabula ſacræ Scripturæ, quam tradũt peritiores linguæ ſanctæ: nimirum vocabula, dictiones, atque voces, quibus ſacra vtitur Scriptura; non caſu, aut fortuito in diuinis oraculis explicandis aſſumpta fuiſſe; ſed de induſtria, Spiritu ſancto, ſcilicet verba dictante, amanuenſiſq; calamum dirigente, B in ſacris Scripturis poſita fuiſſe. quamobrem vocabula nulla, in ſacra Scriptura miſterio vacare certiſſimum eſſe debet. cumq; oleum iſtud de quo loquimur שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſſon* potius, quam *ſcemen ſimchxa* שֶׁמֶן שִׂמְחָה à Propheta, & ab Iſaia appelletur; vt cap. præcedenti monſtrauimus; fortuito, aut caſu id accidiſſe, nequaquam æquum eſt arbitrari: ſed ea quidem ratione, vt mens auctoris in ſacris literis aſſequeretur; & conditura olei lætitiæ diligentius inueſtigata, facilius in poſterum caperetur. C

Quam maximè porrò ad vnguentum hoc elucidandum, radicituſq́, inueſtigandum, conducit regula altera grammaticorum linguæ ſanctæ, in characterum conformitate, aut diuerſitate attendenda: communi equidem illorum conſenſu in dictionibus, atque vocabulis ſacræ Scripturæ, ex conformitate, atque ſimilitudine characterum, & literarum, conformitatem quoque ſignificationis eruendam traditur. ita docet Pagninus in Dictionario, Iſaac in ſua grammatica; Auenar. reg. 4. in præfat. ad lectorem ſui Dictionarij; & alij plures, qui in ſuis Dictionarijs, pluribus adductis exemplis, in hoc demonſtrando quam plurimum inuigilant. quarum diligentia cum ſuos apud auctores videri poſſit, nobis à locorum congerie ſuperſedendum putauimus. D

Eſt igitur inter hæc duo vocabula שׂשׂון *ſaſon* & *ſciuſcian* שׁוּשַׁן

vo-

A vocum ſumma conformitas, & literarum ſimilitudo quammaxima: hæcq; poſtrema vox, lilium, ſeu roſam interpretantur auctores; priorem verò gaudium ſignificare oſtenſum cum fuerit; ex altera illarum, alterius ſignificatio eruenda erit. tantum enim in apiculis illorum duorum vocabulorum diſcrimen poſitum eſt. quamobrem à ratione alienum nequaquam eſt exiſtimare, quod antiquitus quando hebræorum codices punctis carebant, alij ששון *ſciaſſion* pronunciarent, pro
B eo quòd ששון *ſaſſon* alij dixiſſent. Sicut etiam *ſuſſan* שושן pro *ſciuſcian* שושן apud alios. quodq; vernacula, & rudiori lingua ששון *ſciaſcion* dicebatur; elegantiori dicendi phraſi ששון *ſaſſon* diceretur.

Huius varietatis vocabulorum in vna, & eadem gente, plurium ſæculorum magiſtram habemus experientiam: vnam enim eamdemq; nationem alio, & alio accentu idem vocabulum effari ſolitá cognouimus. quin etiam vnius, eiuſdemq;
C vrbis diuerſæ tribus, diuerſimodè eadem vocabula pronunciare, conſueuiſſe accepimus ab alijs; nos ipſi vidimus; eamq; ſyllabam apud aliquos protrahi; quæ ab alijs corriperetur, paſſim Græcorum tum poëmata, tum hiſtorica ſcripta teſtantur: inde enim apud Græcos ortum duxere varietates linguarum; inde Dorica, Ionica, Æolica, Attica, & aliæ linguæ græcæ varietates originem, atque incrementa cum elegantia ſuſcepere. Nec aliquod aliquando fuit idioma, quod diuerſa
D pronuntiationis genera pro diuerſitate locorum, ac regionum non admiſerit.

Id verò Hebræis quoque contigiſſe, & in ipſa eademq; litera *ſcin* ש, à qua omnis pendet differentia illorum vocabulorum, de quibus à nobis agitur; ex ſacris perſpicuum eſt literis. Cap. enim 12. lib. Iud. Galaaditibus aduerſus eos, qui de tribu Ephraim erant, pugnantibus, & victoribus Iordanis vada præoccupantibus, vt Ephrateis fugientibus aditus, & ſalutis ſpes

omnis

omnis clauderetur; (cogebantur enim Ephratei Iordanem transire) vbi ex ipſis aliquis, qui hoſtium gladios euaſiſſet, ad vada Iordanis incolumis perueniſſet; Galaaditæ cuſtodes, fugienti occurrentes, eum interrogabant: *Nunquid Ephrateus es? quo dicente, non ſum*, inquit ſacer textus; *interrogabat eum: dic ergo ſcibolleth, quod interpretatur ſpica, qui reſpondebat ſibolet, eadem litera ſpicam exprimere non valens*. Ex quo ſacræ Scripturæ loco, auctore Spiritu ſancto, perſpicuum eſt, eiuſdem gentis, ac linguæ, Ephrateos à Galaaditibus diuerſa eiuſdem literæ ש pronuntiatione diſtinctos, ac cognitos fuiſſe: his nimirum puncto in ſiniſtro cornu literæ poſito שִׁבֹּלֶת *ſcibolet* dicentibus, Ephrateis in dextro שִׂבֹּלֶת *ſibolet* pronuntiantibus. A B

Stemus iam in gradu, & pro his duobus vocabulis, ex quibus oleum lætitiæ nobis aperiendum ſupereſt, certamen inſtituatur; de quibus in apiculis tota eſt poſita controuerſia: nam *ſciuſcian* שׁוּשַׁן & *ſaſon* שָׂשׂוֹן in punctuatione tantum literæ ש apice nimirum collocato in dextro, aut ſiniſtro literæ cornu diſtinguuntur; nequaquam verò ex characteribus: certum igitur erit ſignificatione quoque duo iſta vocabula, non ſolum parum, vel nihil differre; ſed etiam quammaximè conuenire; vt propterea à ſignificatione vocis שׁוּשַׁן *ſciuſan*, ſignificationem vocabuli שָׂשׂוֹן *ſaſon* inquirere, non ſit à ratione alienum. C

Eſt autem *ſciuſcian* שׁוּשַׁן & *ſcioſcian* שׁוֹשָׁן apud Hebræos, quod Græcis κρίνον, & Latinis *lilium* dicitur, flos odoratiſſimus inter omnes flores, & ſuauiſſimè olens. quare & roſa Iunonis dicebatur apud veteres. quod autem שׁוּשַׁן lilium ſignificet. Sunt loca 3.Reg.7.verſ.22.Cant.2.nu.16.cap.9.n.5. & pluribus alijs in locis. ſimiliter & שׁוֹשָׁן 3.Reg.7.nu.19. Pſal.60.nu.1. dicebatur verò lilium fortaſſe שׁוּשַׁן *ſciuſcian*, vel à candore; quamobrem, & byſſus candidiſſimi lini genus שֵׁשׁ appellabatur apud Hebræos, vel etiam verius, vt docet D

Rabbi

A Rabbi Dauid Chimchi, & Cauſabon. in Athenæum adnotauit lib. 12. cap. 2. à ſenario foliorum numero, quia שֵׁשׁ & שִׁשָּׁה valet ſex; ſex enim lilium habet folia, ſuauiterq́; olentia. Quod verò lilium mutata *ſcin* in *ſin* dicta fuerit *ſuſan* & *ſuſon*, colligere poſſumus ex Arabico idiomate proximè ab Hebræo deriuato, & in pluribus vocabulis omnino idem cum illo. Lilium enim *ſuſen* in eo appellari oſtendit Matthiol. in 3. lib. Dioſcor. cap. 110. quin etiam & apud Græcos lilium σοῦσον appellatum B fuiſſe, teſtis eſt Athen. lib. 12. cap. 1. in fine, & princip. 2. quin etiam Perſarum Regiam hac de cauſa ſic appellatam docet: διαβόητοι δὲ, inquit, ἐπὶ τρυφῇ ἐγένοντο πρῶτοι πάντων ἀνθρώπων πέρσαι, ὧν καὶ οἱ βασιλεῖς ἐχείμαζον μὲν ἐν σούσοις, ἐθέριζον δὲ ἐν ἐκβατάνοις. κληθῆναι δὲ τὰ σοῦσα φησὶν Ἀριςόβουλος, καὶ Χάρης, διὰ τὴν ὡραιότητα τοῦ τόπου. σοῦσον γὰρ εἶναι τῇ ἑλλήνων φωνῇ τὸ κρίνον, &c. ideſt, *Celeberrimi omnium hominum in delitijs fuerunt primi Perſæ. quorum Reges hiemabant in Suſis, æſtiuarunt in Ecbatanis. dixit autem Ari-* C *ſtobolus & Chares vocari Suſan ob pulchritudinem loci. eſt autem ſuſon græcorum voce lilium*. hæc ibi Athenæus. & licet quantum ad originem vocis *ſuſon*, & cuius eſſet propria, aliter videatur ſentire Cauſabonus in Athenæum; cum putet ex ſententia Athenæi potius *ſuſon*, ad Perſarum dialectum referendam, quam ad Grçcorum linguam & ſenſus ſit, *ſuſon* ipſorum Perſarum lingua id appellari; quod Græcis κρίνον, ideſt, lilium. quod etiã Rhodigin. confirmat lib. 22. cap. 5. *Dictam verò vrbem*, D inquit, *à liliorum copia, quæ gentium earũ vocabulo dicuntur ſuſſa*: parum tamen noſtra intereſt, quod attinet ad vocem, & illius patronos; ex Athenæo nobis ſufficiat *ſuſon* lilium dici.

His igitur ita conſideratis de vocibus *ſciuſcian* & *ſcioſcian* & *ſuſan*, deq́; illarum ſignificatione, iam me iudice, lucis cuiuſdam radio ſignificatio vocis שׁוּשַׁן *ſuſan* illuſtratur. quamobrem in explicandis ſacræ Scripturæ locis ex pſalmo & Iſaia allatis, atque in condiendo oleo lætitiæ, à ſuſſino antiquorum

vn-

vnguento. de quo Dioſcorides, Plinius, Theophraſtus, & alij A
meminere, recedendum nobis nequaquam putamus: quin
potius hoc idem veteribus Iſraëlitis שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* fuiſ-
ſe arbitramur; quod vnguentum ſuſſinum veteribus Græcis,
ac Latinis. illudq́; ipſum à Dauide in Pſalmo, & ab Iſaia ſa-
cris in literis *oleum lætitiæ* appellatum.
Quamobrem, quemadmodum quod ex myrrha condiebatur
oleum, myrrhinum dicebatur; quod ex amaraco amaracinũ,
ſic etiam quòd ex *ſcioſciam* שׁוֹשַׁנִּים, nimirum lilijs, oleum *ſaſon* B
שָׂשׂוֹן ab Hebræis, & à Græcis σούσινον, mutata שׁ *ſcin* in שׂ *ſin* di-
ctum fuiſſe, improbabile nequaquam videtur. Coniectura
hæc titulo, & inſcriptione eiuſdem Pſalmi 44. iuuatur: ibi
enim primo olei lætitiæ meminere ſacra oracula. Sunt enim
Pſalmorum tituli; vt doctiſſimus Genebrardus in initio Pſal-
mi 4. præclarè adnotauit; non tam multoties ad argumen-
tum dicendorum, quam ad genus modulationis, quo Pſalmi
canendi fuiſſent; cuius modulationis, ac muſicæ tituli claues C
erant. Huius antiquæ modulationis pſalmorum, hebraicæq́;
muſicæ noſtro hoc ſæculo ars cum omnino antiquata ſit; nec
aliqua eius extet cognitio; ipſorum quoque pſalmorum, plu-
rimas inſcriptiones ignorari neceſſe eſt; atque etiam cum in-
ſcriptione plurima quoque, quæ ad argumentum, & ad Pſal-
mi intelligentiam cũ primis iuuare poſſent, lateant neceſſe eſt.
Fuere enim veteres tam Hebræi, quam Græci, Muſicæ plu-
rimum ſtudioſi. nam Muſicæ apud Græcos laudes, pluri- D
bus proſequitur Rhodigin. lib. 9. cap. 1. ibi enim ex auctorita-
te Theophili, magnus, ſtabiliſq́, Theſaurus muſica appella-
tur, *Mores enim*, inquit, *inſtituit, componitq́, ac mollit irarum
ardores.* Quanti verò muſicam facerent Hebræi, ex pluribus, ac
ferè innumerabilibus ſacræ Scripturæ locis perſpicuum eſt:
tum carminibus, ac hymnis, quorum vndique ſacra ſcatent
oracula; tum ex varijs inſtrumentis, de quibus illa vbique

me-

A meminere. nam & Eliſęus concitaturus in ſe Spiritum Dei, ad prophetię vſum, vt habetur Reg. 4. Pſaltem adduci iuſſit. & pſalte præcinente, ac pſallente diuino ſpiritu arripiebatur Propheta. quamobrem non tantum ad poeſis diuerſitatem, diuerſitatemq; effectuum, quos veteres intendebant, genus modulationis accommodabant; ſed etiam diuerſis inſtrumentis pro diuerſitate muſicæ vtebantur. quamobrem Caſſiodorus apud Rhodigin. lib. 9. cap. 2. *Dorius*, inquit, *pruden-*
B *tiæ largitor eſt, & caſtitatis effector. Phrygius verò pugnas excitat, votum furoris inflammat; Aeolius animi tempeſtates tranquillat; ſomnumq; iam placatis attribuit; Lydius intellectum obtuſis acuit; & terreno deſiderio grauatis, cæleſtium appetentiam inducit, bonorum operator eximius.* Cumq; & genus modulationis, & inſtrumenta muſicalia ad curam magiſtri Muſicę pertinerent; propterea ad illum Pſalmi dirigebantur.

Aggrediamur igitur Pſalmi titulum, in quo de oleo lętitiæ
C loquitur Propheta, illumq; diligentius quam fieri poſſit attendamus: *In finem pro his, qui commutabuntur filijs Chore, ad intellectum canticum pro dilecto*, inſcribitur apud noſtrum vulgatum; qui vbique in Pſalterio, Gręcorum exemplarium ſequutus eſt fidem. at verò hebraicè ſic habetur לַמְנַצֵּחַ עַל־שֹׁשַׁנִּים reliqua verba hebraica tituli dimittuntur, quod ad pręſens negotium minimè ſpectent. ſingula igitur iam allata perpendantur. dictio לַמְנַצֵּחַ oſtendit cuinam pſalmus dirigeretur;
D magiſtro nimirum muſicæ, pręceptori ipſo; cui illo ſęculo Muſicæ moderandæ cura demandata erat. ita Genebrardus, Marc. Marin. in Dictionario verbo נצח & alij cum his tradidere. quamobrem tam quoad genus modulationis, quam etiam quantum ad inſtrumenta, ſuper quibus Pſalmi canendi, ac pulſandi fuiſſent ſibi cogitandum erat; propterea Pſalmi ad illum in Scriptura ſacra diriguntur.

Quibus verò inſtrumentis canendi eſſent Pſalmi, tituli vtique ape-

aperirent; ſi ratio inſtrumentorum minimè ignota eſſet. quoties enim in ijs legitur dirigi pſalmum ad præcentorem, toties & inſtrumenta, ſuper quæ canendus foret pſalmus, aliqua ratione aperiuntur: vel his verbis, בִּנְגִינוֹת, ideſt, *inneghinoth*, vel alijs ſimilibus vocibus. quemadmodum accidit noſtri pſalmi titulo illis verbis עַל שֹׁשַׁנִּים ſuper *ſcioccianim*. verum quid ſibi velint hęc verba, hoc opus, & hic labor. A

Aliqui ſuper roſas interpretantur, & quidem non rectè. quod ex dictione שׁוּשַׁן *ſciuſcian*, quę habetur in primo cap. libri Eſther verſ. 2. id perſpicuum eſt. ibi enim ſic appellatur Regia Perſarum, quæ Suſa Latinè dicitur, & *ſciuſcian* dicebatur, vt vidimus ex Atheneço, & Rhodigino, à copia liliorum, non autem à copia roſarum; vt propterea שׁוּשַׁן non roſæ, ſed lilium interpretari debeat. Huius interpretationis perſpicuum argumentum ſumitur ex ſacris literis 3. Reg. cap. 7. vbi ſermo eſt de fabricis Salomonis; deq; capitellis columnarum his verbis: *Capitella autem quæ erant ſuper capita columnarum, quaſi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum*; vbi verò nos legimus de capitellis, quod erant opere lilij, hebraicè legitur מַעֲשֵׂה שׁוֹשַׁן *manghaſeh ſcioſcian*. capitellum verò in forma roſæ nulla architecturæ ratio admittit, neque Etruſca, neque Ionica, neque Dorica, neque Corinthia, neque Compoſita, vt ex regulis, & libris Architectonicæ perſpicuum eſt: rectè verò forma lilij, & opus liliaceum capitellis columnarum adaptatur: vel ad formam compoſitam ex Corinthiaca permixta floribus, quam expreſſit Villalpandus in templo Ezechielis, ex antiqua templi Salomonis fabrica; vel ad normam & exemplar, quod à ſimplici Corinthiaca ratione ſumitur; vel ad exemplar ſumptum à ratione, quam dicunt compoſitam architectonici; in quibus omnibus capitella opere lilij præclarè diſpoſita conſpiciuntur. B C D

Dictio igitur שׁוֹשַׁן per quam ſui templi capitella Salomon in

A tertio Regum præclarè deſcripſit; non roſam, ſed lilium ſignificare perſpicuum eſt: & titulum pariter Pſalmi על־שׁוֹשַׁנִּים non quidem ſuper roſas, ſed potius ſuper lilia interpretari debere, certiſſimum erit.

Cognita verò ſignificatione illius vocis, quid eo vocabulo velit Propheta in titulo Pſalmi, dubitatur: rithmicæ nimirum cantionis genus, an inſtrumenta ſignificentur, quibus modulandus eſſet Pſalmus, in opinione eſt poſitum: nam in latebris B antiquiſſimæ muſicæ hæc omnia reconduntur. Nec enim deſunt qui prius teneant dictum, velintq; cum Vatablo, & alijs, genus poëticæ, ſiue rythmorum ſignificari; ad cuius modulos Pſalmus iſte canendus eſſet; ſumpta nimirum denominatione cãtilenæ, à principio alterius cantiunculæ, quæ per vocem *ſcioſcianim* exordiretur. Hebræorum enim conſuetudo fuit, inſcriptionem librorum, & etiam cantionum à prima dictione ſumere; vt in omnibus ſacræ Scripturæ libris, & in C lamentationibus Hieremiæ Prophetæ, ac alijs videre licet. quemadmodum & hoc noſtro ſeculo ad hymnos, quibus vtimur in Eccleſia, præſcribitur aliquando ex alterius hymni principio modulationis rubrica. Nam & apud Græcos hac de cauſa Nomi muſici dicebantur, auctore Rhodig. loco citato cap. 8. canones quibus qualitates moderandæ, acuendæ, ſiue grauandæ vocis indigitabantur. ratio autem nominis ea erat, quod veteres priuſquam literas ſcirent, leges canere ſolerent, D ne eas obliuioni traderent. quod & Agathirſi adhuc in morem fuiſſe ſua ætate Ariſtoteles tradit. hinc Terpandri nomos celebres apud Græcos. A rythmis verò denominationem ſumpſere orthium, & trochaicum carmen: quamobrem à materia veteris cantilenæ dicebantur Nomi muſici; ſicut hi auctores dicunt à genere modulationis, deſumi titulum Pſalmi 44. atque inſcribi ſuper *Soſcianim*.

Quod ſi velimus cum pluribus alijs, muſicæ inſtrumenta ſignifi-

gnificari illo vocabulo *ſcioſcianim*, quod & Vatablo placuit, & A
me iudice ſatis conſonat alijs Pſalmorum inſcriptionibus; dicendum videbatur; non à genere poëſis, ſed modulationis ratione, à genere inſtrumentorum Pſalmum inſcribi: quemadmodum lyrodia, aulodia, cytharodia, quorum meminit epigrammatarius, dicens: λωτοὶ ἄχευν, καὶ θαλάμων ἔπλατα γμῶτο θύραι. ideſt, *Inſonabant loti, & thalamorum perſtrepebant ianuæ.* quæ inſtrumenta, loti dicebantur fortaſſis à loto ligno, ex quo parabantur. ita à pari in noſtro Pſalmo inſtrumenta, B
hæc, de quibus titulus loquitur, *ſcioſcianim* fuiſſe appellata, affirmabimus, & ab eis pſalmum inſcribi dicemus.

Verum enimuero tot inuolucris res hæc abſconditur; vt adhuc inquirendum remaneat, qua ratione ſic appellata fuerint. & licet, quia roſarum, vel liliorum ſculptura, aut pictura inſtrumenta illa ornabantur; propterea ſic appellata plurimi arbitrentur; & à probabili ratione hæc non ſint aliena; nobis ad rem magis videtur dicendum ab vrbe Suſa Metropoli Per- C
ſarum, genus illud modulationis, & inſtrumenta ſumpſiſſe nomen. Illud enim certiſſimè conſtat apud veteres, muſicos modos, gentium vocabulis diſtinctos, deſignatoſque. etenim quo vnaquæque pro motuum ratione gaudebat, eodem modus ipſe, cenſetur dicendus nomine. Hinc Phrygia, Lydia, Doria, Ionicaq; græcorũ modulatio; ſic & apud Hebræos inſtrumenta, quæ ab vrbe שׁוּשָׁן *Sciuſcia* habebãtur *ſciuſcianim* denominata cenſentur: adeò, vt ſimul & ſemel genus modulationis, D
inſtrumenta, & omnium origo pro noſtro Pſalmo præcentori præſcriberetur, denominatione ſumpta à gente, à loco, & rythmica ratione.

Quibus ita conſtitutis pro explicatione vocabuli *ſcioſcianim*, & pro ratione inſtrumentorum, apertiora fient, quæ de oleo ſuſino diximus in שֶׁמֶן שָׁשׂוֹן. Propheta enim diuinarum laudum præco ſanctiſſimus, cum in Pſalmi progreſſu, vnguenti, ſiue

A ti, ſiue olei mentionem facere ſibi occurriſſet; ad Pſalmi titulum reſpiciens, quod erat על־שׁשׁנים *nghal ſcioſcianim*; ſimulq; vel ad modulationis genus, quod eo nomine inſcribebatur; vel ad inſtrumenta, quæ *ſcioſcianim* dicebantur; ſiue etiam ad regiam Perſarum, vnde & genus illud modulationis, & inſtrumenta ipſa originem ducebant; olei *ſaſon*, ideſt, olei ſuſini, quod ab ipſa vrbe Suſis inuentionem, & originem traheret, potiusq; quam alterius cuiuſcumque vn-
B guenti, aut olei mentionem fecit; quod nullum tunc olei conditi genus, nec præſtantius haberetur; nec ſibi occurrere poſſet; quod & nuptijs in epithalamio celebrando, & titulo Pſalmi, & generi modulationis, & inſtrumentorum ſpeciebus, ac temporum conſuetudini, elegantius reſponderet. propterea in laudibus Chriſti Seruatoris erumpens, dixit: *Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.*

C

D

CAP. XXV. A

Roſacei vnguenti, & roſarum præſtantia in oleo lætitiæ demonſtratur.

Ad loca 4. Eſdr. cap. 2. *Paraui tibi arbores duodecim, grauatas varÿs fructibus, & totidem fontes fluentes lac & mel, & montes immenſos ſeptem,* B *habentes roſam, & liliũ, in quibus gaudio implebo filios tuos.* Eccl. 50. *Quaſi flos roſarum in diebus vernis.* Et ad alia loca.

SVSPECTOS nos fortaſſe aliquis haberet; nimisq́; alienos à communi interpretum ſenſu, in titulo Pſalmi 44. & explicatione dictionis שׁוֹשַׁן, niſi olei lætitiæ nomine, roſaceum quoque ſignificari poſſe probabile exiſtimaremus; atque dum oleum lætitiæ explicare aggredimur; à roſacei vnguenti vſu abſtineremus. Cum enim in ſuperioribus *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן à *ſcemen ſcioſcian* שֶׁמֶן שׁוֹשַׁן deriuari coniecturis non contemnendis oſtenderimus; plurimiq́; linguæ ſanctæ peritiſſimi, cum M. Marino, & alijs dictionem שׁוֹשַׁן *ſcioſcian* roſam ſignificari conſtantiſſimè affirment: proculdubio olei lætitiæ nomine, roſaceum ſignificari poſſe vnguentum, non omnino improbandum erit: quapropter de olei roſacei vſu caput hoc inſtituere cogitauimus. C D

Inter voluptuarios, mollioresq́; illius ætatis homines verſamur; quamobrem à roſa roſacei vnguenti præſtantia intelligenda erit. Roſæ verò dignitatem ex reliquis floribus accipiemus;

A piemus; quorum quidem fuere adeò molliores amatores; vt ſine admiratione id apud veteres ſcriptores legi nequeat. Scribit enim Lamprid. de Heliogabalo, ipſum ſtrauiſſe porticus, omni florum genere, lilijs, violis, hyacintisq́; , & narciſis, vt ſic per eos deambulando, eiſdem frueretur. & de eodem idem ait: *Oppreſſit in triclinijs verſatilibus paraſitos ſuos violis, & floribus, ſic, vt animam aliqui efflauerint; quum eripere ad ſummum non poſſent*. hinc hauritur lux. Sap. 2. in illis verbis voluptua-

B riorum: *Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus; & non pertranſeat nos flos temporis*. Non enim hæc de flore temporis, ad humanam ætatem referenda ſunt; ſed ad copiam florum, quam aëris clementia, ſoliq́; vbertate, per anni circulum diſtincta tempora præſtant: quibus floribus peſsimi illi peccatores vti ad libidinem ſummopere concupiſcebant. Fauet huic noſtræ interpretationi lectio nonnullorum codicum ex Græcis, qui legunt flos ἀέρος, ideſt, *flos aëris*, nimirum veris:

C quamobrem ſubintulerunt; *Nullum ſit pratum, quod non pertranſeat luxuria noſtra*. quod addiderunt, non ratione loci, ſed florum de cauſa, quorum copioſiſſima prata extant.

Flores quoſcumque vbique ſemper roſa excelluit, primaq́; tenuiſſe ſubſellia, communi omnium conſenſu perſpicuum eſt. Quanto autem fuerit ſemper in pretio, tum odoris, tum venuſtatis gratia, roſa, elegantiſſimis ſuauiſſimisq́; carminibus ſuis Anacreon oſtendit; honorem, voluptatemq́; hominum,

D ac diuorum roſam appellans occaſione Choragum, qui coronam geſtabant, dicens:

Στεφανηφόρου μετ' ἦρος
Μέλπομαι ῥόδον θερεινὸν
Συνεταιρῶ αὔξει μέλπειν
Τὸ δὲ γὰρ θεῶν ἄημα
Τὸ δὲ καὶ βροτῶν τὸ χάρμα.

hoc eſt, *Geſtanti coronam in Vere*

Celebro roſam æſtiuam; A
Sodalium augmentum cantando.
Roſa flos, honorq́ diuum
Hominum roſa eſt voluptas.

Et alibi in alia ode in eadem ſententia plura alia dixit, quæ infra à nobis referentur. mos enim erat Theſmothetarum, & eorum qui choros ducebāt, coronatos apparere, roſa cum primis; ad honorem deorum, cum ſacris operam darent: propterea Anacreon Deorum, hominumq; voluptatem & honorem dixit roſam. & merito quidē odoris, & coloris gratia. Nam licet Iſid. lib. 17. orig. cap. 9. roſam à rubore à Latinis dictam velit: *Roſa à ſpecie floris,* inquit, *nuncupata. Quod rutilante colore rubeſcat,* ab odore tamen εὐόμφαλον illam Arcades appellarūt; ſi credimus Athen. lib. 10. cap. 8. qui ex auctoritate Timachidæ hoc tradidit: Τιμαχίδας δ' *inquit,* ἐν τοῖς δείπνοις τὸ ῥόδον φησὶ, τοὺς Ἀρκάδας καλεῖν εὐόμφαλον ἀντὶ τοῦ εὔοσμον, ideſt, *Timachides in cœnis, roſam dicit Arcades vocare Euomphalon à bono odore.* Communi verò vocabulo à Græcis ῥόδον appellatam eſſe à fluxu odoris, docet Clem. Alexan. lib. 2. pædag. cap. 8. ait enim: *Hinc etiam dicunt roſam græcè* ῥόδον ἀπὸ τῆς ῥοῆς τῆς ὀδωδῆς, *hoc eſt à fluxu odoris fuiſſe nominatam, quod odoris plurimum fluxum emittat, & ideò citò marceſcit.* Quod & Rhodig. lib. 10. cap. 26. ex auctoritate Plutarchi affirmat: ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι, *inquit,* διὸ καὶ τάχιστα μαραίνεται. Nos vero, & à colore, & ab odoris fluxu, illius dignitatem ac præſtantiam penes veteres intelligemus. D Anacreonte auctore ode 4. vbi de Roſa ita ſcribit:

ῥόδον ὦ φέριστον ἄνθος
ῥόδον ἔαρος μέλημα
ῥόδα καὶ θεοῖσι τερπνά.

hoc eſt, *Roſa honor, decusq́ florum,*
Roſa cura, amorq́ veris
Roſa numinum voluptas;

Plu-

A Plura etiam alia dicit, tùm hic, tum in alijs odis, ex quibus neceſſario inter flores, roſis, dulciſſimi huius Poëtæ teſtimonio, primam cogimur adſcribere ſedem.

Tantæ dignitatis fuit nepotinis, ac voluptuarijs roſa, vt maximis caruiſſe delitijs hi putarentur; ſi roſa caruiſſent. Nam de Ælio Vero ita ſcribit Spartianus, *nam lectum eminentibus quatuor anacliterijs fecerat, minuto reticulo vndique incluſum, eumq; folijs roſæ, quibus demptum eſſet album replebat; iacenſq; cum* B *concubinis velamina de lilijs facta ſe tegebat, vnctus odoribus Perſicis*. Super quem locum Cauſabonus ait: *Quod ſubdit eum lectum folijs roſæ fuiſſe repletum; nouum non eſt Veri inuentum, ſed peruetus laſciuientium* τρυφητῶν *luxus; amabant enim delicatiores cubare in floribus, puta roſa, lilia, croco, violis, hiacynthis, & narciſis*. Et veriſſimè quidem id Cauſabonus aſſeruit; nam roſis & triclinia, & porticus, & lectos inſtrauerunt voluptuarij illi. Hinc Lamprid. in Heliogab. huius delitias referens, ait: *Stra-* C *uit & triclinia de roſa, & lectos, & porticus, & ſic per eos deambulauit*. & Trebellius quoque in Galieno circa finem ait: *Veris tempore cubicula de roſis fecit*. & Claudian. ait:

Roſeiſq; cubilia ſurgunt floribus.

Ouidius quoque de menſa roſis inſtructa pro luxu illius ætatis corruptiſſimæ dixit:

Tempora ſubtilibus cinguntur tota coronis,
Et latet iniecta ſplendida menſa roſa.

D Hæc quidem, & multo plura roſæ dignitatem teſtantur; roſæq; inſatiabilem cupiditatem in veteribus aperiunt. ſed fidem excedit quod ſcribit Athenæus lib. 4. cap. 11. de luxu Cleopatræ in cœnis, quas apparauit Pompeo. de roſa enim ita ſcribit: τῶ δὲ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν ταλαντιαίους εἰς ῥόδα μισθοὺς δίδωκε, καὶ κατεστρώθη ἐπὶ πήχυα βάθη τὰ ἐδάφη ἐμπεπετασμένων δικτύων τοῖς ζυγοῖς. hoc eſt, *Die quarto dedit*, ſupple Cleopatra, *mercedis talenta in roſis, & inſtrauit pauimentum ad altitudinem cubiti. curauit re-*

tium ſinuoſis maculis. quid plura? roſas aduehi curabant remotiſſimis ex regionibus. hinc illud Vopiſci de Carino: *Roſis Mediolanenſibus, & triclinia, & cubicula ſtrauit.* Sed ex remotis pariter Inſulis nomine Abſirtides roſaria aduecta comperimus apud Suet. in Nerone cap. 27. ſi credimus Leuino Torentio in Suetonium. Huius verò auctoris verba hæc ſunt: *Indicebat & familiaribus cœnas, quarum vni mellita quadragies H-S conſtiterunt, alteri plures aliquanto abſyrtio roſaria.* quod verò ex Ægypto aduherentur, teſtis eſt Mart. Epigr. ad Cæſar. lib. 6. dicens, epig. 80. A B

Vt noua dona tibi Cæſar Nilotica tellus
Miſerat hybernas ambitioſa Roſas.

Hyberno enim tempore ex Ægypto Romam delitiarũ cauſa attulit roſas Nauita; quod his Italia caruiſſe exiſtimaret; quarũ apud Ægyptum copia erat maxima. caret quidem Italia roſis hiberno tempore, vel ſoli ipſius natura. Verum adeò in delitijs roſa Romanis fuit; vt per Saturnalia, quæ brumali tẽpore Romæ celebrabantur; vbique roſa arte nutrita cerneretur: propterea idem Poëta deluſum Nauitam illum ſubintulit; qui cum ex Ægypto roſas aduexiſſet; & magnum aliquod, rarumq; ſe aduexiſſe putaret; vbi primum Romã ingreſſus eſt, noctuas ad Athenas ſe comportaſſe comperit. quamobrem Poëta elegantiſſimo Epigrãmate aperiens, quanta foret tunc temporis, Domitiano nimirum imperante, Romæ roſarum copia, ait: C

Nauita deriſit Pharios Memphiticus hortos D
Vrbis vt intrauit limina prima tuæ,
Tantus veris honos, & odoræ gratia Floræ,
Tantaq; Pæſtani gloria ruris erat.
Sic quacumque vagus, greſſumq; oculoſq; ferebat
Textilibus ſertis omne rubebat iter.

Textilibus legere placuit cum Radero; non autem ſubtilibus, cum alijs. quo verò ſtudio, artificioq; roſæ hiberno tempore habe-

A haberentur tunc Romæ, ac gignerentur, Senec. epiſt. 123. aperuit luxum ſui ſæculi cum reprehenderet. *Non viuunt contra naturam,* inquit, *qui hyeme concupiſcunt roſam? Fomentoq́ aquarum calentium, & calorum apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt:* Florem vernum proculdubio appellans roſam, de qua immediatè dixerat, contra rationem appeti, contraq́; naturam, calenti aqua foueri, vt florem è radice erumpere compelleretur. Diuerſis artibus roſam adulterari,
B tradit Plin. lib. 21. cap. 4. Quin etiam ait Cartagine Hiſpaniæ roſa hyeme tota præcox. Iudæam quoque roſam habuiſſe toto anni tempore indigitant comparationes plurimæ in ſacris oraculis à roſis deſumptæ; nam lib. 4. Eſdr. Deo bona plurima Eccleſiæ ſuæ promittente ſub roſæ, lilijq́; ſimilitudine, hæc promittit, dicens: *Paraui tibi arbores duodecim grauatos varijs fructibus, & totidem fontes fluentes lac & mel, & montes immenſos ſeptem, habentes roſam & lilium.* Sic etiam Eccli.
C 24. ſermo eſt de ſapientia, illiusq́; pulchritudine, & roſæ aſſimilatur, *Quaſi plantatio roſæ in Ierico.* Similiter Eccli. 39. quin etiam roſam Iudææ extitiſſe gratiſſimã, vel illa Spiritus ſancti cõparatione Eccli. cap. 50. probatur, vbi ſermo eſt in laudibus Simonis filij Oniæ Summi Sacerdotis, *Quaſi flos roſarum,* inquit, *in diebus vernis.* Cũ enim eumdem Simonem Spiritus ſanctus cõparaſſet cœleſti Iridi, dicens: *Quaſi arcus refulgens inter nebulas gloriæ,* proximè roſam apponit his verbis: *Quaſi flos ro-*
D *ſarum in diebus vernis.* Quamobrem ni velimus Spiritus ſancti rationes vileſcere, negareq́; argumentum à pari in illis verbis, ne dicamus à minori ad maius, præſtantiam roſæ, ex Iride, cui hic æquatur intelligere licet. Videtur namque Spiritum ſanctum indigitaſſe vnam aëris pulchritudinem in Iride, vnam terræ venuſtatem in roſa tantum haberi.

Dignitas & decor roſæ, auiditatem illius excitauit, cuius fragrantiam, vt quocumque tempore potirentur molliores, excogita-

cogitarunt roſei vnguenti vſum; vſum dicam ne an abuſum? A
abuſus certè verius, quam vſus dicetur. roſacei vnguenti abuſus ſæpiſſimè meminit Athenæus lib. 15. & alibi. antiquitatem verò probat Plin. lib. 21. cap. 4. Dicebatur verò roſaceum, ſiue roſeum à roſa, vt Iſid. quoque lib. 4. orig. cap. 12. adnotauit. eſt autem diſcrimen non contemnendum inter Roſeum, & Roſaceum apud Latinos ex Cornelij Frontonis auctoritate. *Roſeum per ſe*, inquit ille, *roſaceum mixtum*. Itaque quod inſolatum fit oleum ex roſis, per doctrinam Dioſcor. lib. 1. cap. B
54. roſeum oleum dicetur: quod verò adiunctis alijs aromatibus componitur; & vnguentum verè dicitur; non roſeũ, ſed roſaceum dici debet. Quia verò apud Hebræos dictione *ſcemen* שֶׁמֶן vtrumque ſignificatur; indiſcriminatim de his agimus; propriè verò de vnguento intelligi debet, id quod oleũ lætitiæ appellatur in Pſalmo, ſi vera ſunt quæ tradunt illi, qui שׁשׁן roſam interpretantur.

Roſacei, ſeu roſei vnguenti dignitatem, & præſtantiam ipſius C
roſæ præſtantia, iam demonſtrata, ſatis probaſſe videbatur: verum ab antiquis Scriptoribus ne recedamus, inter prætioſiſſima quæque vnguenta, roſaceum enumerari intelligat Lector ex Clemente Alexand. lib. 2. pedag. cap. 8. dicente: *Porrò vtuntur etiam vnguento ex lilijs & vnguento Cyprio, & nardus apud eos eſt in maximo prætio, vnguentum quoque ex roſis, & alia quibus vtuntur mulieres, & humida & ſicca, & quæ aſperguntur vnguenta*. Vnguentorum quæ ex roſis parabantur; optimum affirmat Athenæus, quod Cyrenis conficiebatur. hoc autem ex roſarum excellentia, quæ illic gignuntur. D
Loquitur enim de roſis, & earum ſpeciebus lib. 15. cap. 8. & ait: τὰ δὲ πενταφύλλα εὐώδη μᾶλλον ἂν ξαχὺ τὸ κάτω εὐοσμότατα δὲ τὰ ἐν κυρήνῃ, διὸ καὶ τὸ μύρον ἥδιστον. hoc eſt, *Quæ autem habet quinque folia magis olet. quarum ſcaber eſt cortex inferior. Odoratiſſimæ autem ſunt*, ſupple roſæ, *quæ in Cyrene. ideo & vnguen-*

A *guentum præſtantiſſimum*, vnguentum intellige roſaceum. de hoc enim loquebatur Athenæus loco iam allato. Porro ne Italicum ſolum digniſſimo vnguento roſaceo caruiſſe videretur, & hoc ſaltem gloria Pœſtani agri, qui roſis non ſolum copioſiſſimè abundabat; verum etiam fragrantiſſimas has habebat; propterea Martialis ad varia loca roſarum copia & fragrantia celeberrima dixit ad Sabinum lib. 9. epi. 61.

Seu tu Pæſtanis genita es, ſeu Tiburis agris,
B *Seu rubuit tellus Tuſcula flore tuo,*
Seu Præneſtino te villica legit in horto,
Seu modo Campani gloria ruris eras.
Pulchrior vt noſtro videare corona Sabino
De Nomentano te putat eſſe meo.

Vbi noſter Epigrammatarius non tantum Pœſtanum, ſed etiam Tiburtinum, Tuſculanum, Præneſtinum, & Campanum ſolum gloria laudat roſæ. Athenæus quoque loco citato, C poſtquam roſarum fragrantiá celebraſſet, ad roſaceum vnguentum reſpiciens, ſubintulit cap. 11 ῥόδινον δὲ κράτιστον ἐν φασήλιδι; καὶ τὸ ἐκ Νέας δὲ πόλεως, καὶ Καπύης. hoc eſt, *roſaceum autem optimum, quod in Phaſelide,* ſupple componitur, *& quod ex Neapoli, & Capua,* ſupple aduehitur.

Satis, vt puto, perſpicua videbatur roſacei olei, ſiue vnguenti præſtantia ex his, quæ vſque modo allata ſunt. Verum efficax argumentum deſumendum duxi ab auctoritate Homeri, cu-D ius viri dignitas noſtra minimè indiget laudatione. Is enim quoties de oleo condito, aut vnguentis ſibi agendum fuit, vel ſimplici olei nomine illa explicauit; aut ἔλαιον τὸ ῥόδινον, quod *oleum roſaceum* ſignificat, eadem appellauit. quin etiam ad eius præſtantiam aperiendam, non niſi è cœlo delapſum illud dixit. Veneris ipſius manu allatum cum aliquando cadauer Hectoris, ne protractum iuſſu Achillis vepribus atque ſaxis laceraretur; aut derelictum ſub Dio à Canibus diſcerperetur,

ſer-

ſeruandum, ac cuſtodiendum vigilantia, roſaceoq; curabat. A
de qua Veneris in Hectorem pietatem Illiad. 23. Poëta ait:

Α'λλὰ Κύνας μὲν ἄλαλκε Διὸς θυγάτηρ Αφροδίτη
Η'ματα, καὶ νύκτας ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ
Αμβροσίῳ ἵνα μή μιν ἀποδρύφοι ἑλκυστάζων.

ideſt, *Nam Canes quidem abegit Iouis filia Venus,*
Dies & noctes; roſaceoq; vnxit oleo
Diuino, vt non ipſum lacerarent trahens.

Roſaceum hoc oleum, ſiue vnguentum, non tantum ab administra Venere cœleſte, Homeri auctoritate oſtenditur; ſed etiam diuinum, incorruptibile, & immortale illud idem dixit. Hæc de oleo arte Chimica è roſis extracto, intelligit Spondanus. Verum non video, çur non de oleo arte medica, ſiue vnguentariorum arte paratum intelligi queat; quam Plinius & Dioſcorides tradidere. B

Quicquid verò ſit de his, deq; Homeri roſaceo: de olei ſiue vnguenti roſacei luxu inſolentiſſimo, intelligi poſſe Lamprid. in Heliogabalum planè conſtat, inſolentes laſciuias, nepotinaq; illius ſtudia ex parte referens his verbis: *Oppreſſit in triclinijs verſatilibus paraſitos ſuos violis & floribus; ſic vt aliqui animam efflauerint: cum erepere, ad ſummum non poſſent. condito piſcinas & ſolia temperauit, & roſato, & abſinthiato. vulgus ad bibendum inuitauit, & ipſe cum populo tantum bibit, vt in piſcina eum bibiſſe intelligeretur, viſo quod vnus bibiſſet.* C

Pro huius loci intelligentia quatenus roſaceum ſpectat, quid roſati nomine intelligatur; vinum nimirum, an oleum in dubium reuocare ad loci huius intelligentiam alienum non videtur: dummodo adnotauerimus primo ex Cauſabono viro doctiſſimo, τελείαν στιγμὴν dictioni abſinthiato adiungendam; vt ibi periodi finis ſit, & locus ita legendus. *Condito piſcinas, & ſolia temperauit, & roſato, & abſinthiato. vulgus ad bibendum inuitauit,* reliqua iam ſemel ſupra è vicino allata relinquan- D

A quantur. quo prænotato, quid Lampridius velit roſati nomine ſignificari, quæritur. De vino condito locum intelligit Cauſabonus, & alij. Cur verò dictum fuerit roſatum, non aperiũt. à colore, vt arbitror, ita dici fortaſſe affirmarent ex Iſid. lib. 20. etimol. cap. 3. *Roſeum vinum*, inquit, *cum rubore, roſa enim rubet:* vel dicerent roſatum, ex roſis conditum, iuxta doctrinam Plinij lib. 14. cap. 16. modum aperientis vinum hoc parandi hac ratione. *Inter flores ex roſæ folijs tuſis in linteolo, & in mu-*
B *ſtum colatis, cum ponduſculo vt ſidat, quadraginta pondere denariorum in ſextarios vicenos muſti, nec ante tres menſes vaſe aperto.* Ibidem meminit vini, quod dici poteſt abſynthitis. de hoc etiam Dioſcorides lib. 5. cap. 49. & de vino ῥοδίτου, ideſt roſato agit cap. 35. verum quid hæc vina amaritudine conſperſa cum delitijs Heliogabali commune habeant, non video.

Propriam afferre in medium ſententiam vereor, ne ineptire, ſomniareq; videar inter grauiſſimos, ſimulq; peritiſſimos vi-
C ros: quia tamen aliquando inter ſeria ſtudia, ſomnia audire delectat, referam ſomnium meum; & potius *roſatum & abſynthiatum*, ad vnguenta referendum puto, quæ in ſolijs poſt ablutionem, in piſcina ad delicias adhiberi ſolebant, quam ad vina: arbitrorq; Heliogabalum non tantum piſcinas vino condito aromatibus repleuiſſe; eodem & ſolia; verumetiã in ſolijs conſidentibus, his nimirũ cum quibus delitiabatur, præſtitiſſe vnguenta ex roſis præſtantiſſimis. Fortaſſis etiam legendum
D fuit *roſato abſyrthiato*; vt declaretur tanto roſarum luxu detentum Heliogabalum, vt in ſolijs præſtiterit roſaceum vnguentum allatum ex abſyrthidum inſulis; vt ex Leuino Torrentio iam diximus. viderint alij meliora. Veteres enim quam longiſſimè roſas petere ſolitos coronarum de cauſa ex Tertull. de coron. milit. non obſcurè colligitur. nam reſpiciens ad luxum coronarum illius ſæculi, *Vti tunc laurea*, inquit, *& myrto, & olea, & illuſtriora quaque fronde, & quod magis vſui eſt centenarijs,*

narijs, quas ipſi ex horto Mydæ lectis, &c. dixit autem roſas ex A
hortis Mydæ lectas, quod fragrantiſſimæ præſtātiſſimæq; putarentur hæ roſæ. de quibus Herodot. lib. 8. ait: *Temnidæ in aliā Macedoniæ plagā tranſgreſſi habitarunt prope hortos, qui ferebantur eſſe Mydæ Gordio geniti, quibus in hortis ſua ſponte naſcuntur roſæ ſexagenum foliorum, fragrantiori odore quam cæteræ; & in quibus, vt fertur, à Macedonibus Silenus fuit exceptus.* vt ex his luxus veterum ex roſis apertior fiat; atque roſacei, ſeu roſei olei præſtantiam ex vſu oſtendiſſe ſufficiat; quod nimirum B
fuerit in delitijs ipſis etiam ſummis Principibus Romanæ ditionis.

Non immerito igitur in Regio epithalamio, de quo agitur in Pſalmo 44. liceat exiſtimare, ex vi tituli & dictionis שׁוֹשַׁנִּים *ſcioſcianim*, nomine olei lætitiæ, quod שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן *ſcemen ſaſon* hebraicè dicitur; hoc roſaceum ſignificari à Propheta: necnon etiam ab Iſaia cap. 61. atque in myſterio inter præclariſſima Dei dona, Meſſiæ, & hominibus, ex Dei gratia præſtita C
recenſeatur. Hanc de roſaceo interpretationem in locum Prophetæ Pſal. 44. nequaquam ex animi noſtri ſenſu protulimus, ſed antiquis monumentis firmatam cognouimus. eſt apud me nummus Gordiani, in cuius tergo conſpicitur figura quædam in habitu muliebri. Deitatem aliquam monſtrari, eaq; imagine ſignificari perſpicuum eſt. habet in manu dextera ſertum roſaceum, & in gyro nummi verba hæc: LÆTITIA AVG. N. D

Ex

A Ex quibus perſpicuum fit, ad lætitiam oſtendendam veteres illos, vſos fuiſſe cum primis roſea corona, cum hanc tanquam diuinitatis notam appenderent, illi deitati quam lætitiæ vocabulo ſignificari concipiebant. Quamobrem oleo lætitiæ ſignificari à Propheta roſaceum, ſatis rationi conſonum cenſetur. hæc interpretatio videtur etiam inniti Clementis Alexand. auctoritati lib. 2. pædag. cap. 8. cum ait: *Oportet autem viros in primis apud nos vnguenta non olere, ſed*
B *vitæ probitatem. ſpiret autem fœmina Chriſtum, qui eſt regalis vnctio, non vnguenta, & diapaſmata: diuina autem ſemper vngatur pudicitiæ vnctione ſancta, delectata vnguento, nempe Spiritu. hanc ſuauis odoris victimam hominibus notis ſuis Chriſtus comparat, ex aromatibus cæleſtibus hoc vnguentum componens. hoc autem vnguento ipſe quoque Dominus vngitur, ſicut per Dauid meminit. Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Myrrha & ſtacte & caſſia à veſtimentis tuis.*
C *Cæterum ne forte ſicut vultures vnguenta abhorreamus, aut ſicut ſcarabeos. hos enim roſaceo vnguento delibutos mori inquiunt.* De roſaceo igitur Clemens Prophetam intelligebat metaphoricè loquutum. vt propterea nos quoque minimè reprehendendos cenſuerimus, qui dictionem שושן *ſcioſcian* roſam interpretari, & ששון *ſaſon* roſaceum ſignificari contendimus.

D

CAP.

CAP. XXVI. A

Roſaceæ coronæ vſus antiquiſſimus explicatur.

Ad loca Sap.2. *Coronemus nos roſis antequam marceſcant.* Ezech. 23. *Miſerunt ad viros venientes de longe, ad quos nuntium miſerunt: Itaque ecce
venerunt, quibus te lauiſti, & circumliniſti ſtibio* B
oculos tuos, & ornata es mundo muliebri. Et parum infra: *Poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum.*

ROSACEI olei, roſarumq; præſtantia, de quibus in ſuperioribus capitulis egimus; ad roſeas quoque nos aduocat coronas: quarum
tanta fuit excellentia apud veteres; vt coronæ C
geſtatio hilaris, iocundiq; animi præſeferret notam. huius conſuetudinis originem quærere, ac inueſtigare, licet infeliciſſime, tentauit Plinius lib. 21. cap. 2. idq; factum ait poſt Olimpiadem centeſimam. In eumdem pariter ſcopulum Clem. Alexand. lib.2.pædag.cap.8.impegit,dicens: *Cæterum nec apud antiquos quidem Græcos fuit vllus adhuc coronarum vſus, neque enim Proci, nec qui luxurioſam vitam agebant Phæaces, eis vſi ſunt. in certaminibus autem primo fuit do-* D
num athletarum, ſecundo autem plauſus, & tertio foliorum coniectio, vltimo autem fuit corona, cum Græciæ poſt tempora Medica, magna ad delitias facta eſſet acceſſio. Verum falli hos ſcriptores de vſu, & antiquitate coronarum, vel ipſius roſeæ coronæ in ſacris literis antiquiſſimus vſus oſtendit. Sapientiæ enim cap.2. ita impios peccatores ſecū colloquutos ſcribitur: *Exiguum, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ. Venite ergo, &*

frua-

A *fruamur bonis quæ ſunt, & vtamur creatura tamquam in iuuentute celeriter. Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus, & non pertranſeat nos flos temporis: coronemus nos roſis antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra.* Librum verò hunc Sapientiæ, in quo iſta narrantur, Salomonis eſſe doctiſſimè probat Sixtus Senen. tum lib. 1. vbi agit de canonicis ſcripturis, tum lib. 8. hæreſ. 9. vbi à calumnijs hæreticorum ſacras vindicat literas. Quare habita tempo-
B rum ſupputatione, multo ante medica tempora coronarum vſum ex roſis, & roſam in æſtimatione fuiſſe apud veteres liquido conſtat.

Coronarum autem inſaniam merito in antiquis illis, quis non irrideat? cum Clem. lib. 2. Pædag. cap. 8. eo cum primis argumento, quod neque viſu, neque olfactu coronæ eſſent ad vſum illorum, qui illas geſtarent. non aſpectu quidem, quod coronam ſupra oculos reuinctam coronati deferant; *ſed neque*
C *odoris ſuauitate fruuntur*, inquit Clemens, *cum inſtrumentis reſpiratorijs ſint flores ſuperiores*. Odor enim ſecundum naturam ſurſum cum feratur, aërem inficit, quia aëreis ſpiritibus, qui ſunt in corpore odorifero, per exhalationem tantū gignitur: ſupra caput igitur corona geſtata, reſpiratio quæ per nares ad cerebrum odorem fert, nulla delectatione fruitur. Tamen euſque hominum impudentia proceſſit: vt non niſi coronati incederent, voluptatibus addicti; ita tamen vt non virorum,
D ſed mollium hoc iam eſſet ornamentum. Quamobrem Anacreon od. 46. dixit:

> Στεφάνους μὲν κροτάφοισι,
> ῥοδίνους συναρμόσαντες
> μεθύομεν ἁβρὰ γελῶντες.

Quæ ſic conuertit doctiſſimus ille, qui Anacreontem eſt interpretatus.

Roſeis comas corollis, A
Redimita turba molles
Sociat iocos Lyæo.

Coronarum plura genera extitiſſe apud veteres, certaminum atque virtutum ornamentum exoptatiſſimum, antiquitatum monumenta omnia demonſtrant: inter quæ præclarum habetur Archij epigramma in ipſo ſtatim initio Florilegij epigram. Græc. in hac ſententia:

Τεσσάρες εἰσὶν ἀγῶνες ἐν ἑλλάδα, τεσσάρες ἱεροὶ B
Οἱ δύο μὲν θνητῶν, καὶ δύο δ' ἀθανάτων
Ζηνὸς, Λητοΐδαο, παλαίμονος, ἀρχεμόροιο
Ἄθλα δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Meminit enim Poeta certaminum celebriorum apud Græcos: ac etiam horum certaminum præmia recenſens, coronas habet in numero, quibus victores coronabantur. Eſt autem hæc carminum illorum interpretatio.

Quattuor ſunt certamina in Græcia, quattuor ſacra, C
Duo quidem mortalium, duo verò immortalium,
Iouis, Apollinis, Palæmonis, Archemori,
Præmia verò illorum olea, poma, apium, pinus.

Ex quattuor igitur his arboribus coronabantur certatores: debile ſanè præmium, quod corruptibilem coronam acciperent; digniſſimum tamen, quod honoris, gloriæq; nota cenſeretur. nec ſolum pinea, appia, oleagina coronabantur; ſed etiam laurea, ex ea quæ ſacra erat Apollini: id enim ſignificari dictione μῆλα innuit Lucian. de gymnaſijs, dicens: μῆλα τῆς ἱερῶν τῶ Ἀπόλλωνος. quæ laurus, ſic dictam putat Brodeus; & rectè quidem, quod baccis maximis pomorum inſtar, atque è viridi rubentibus corona illa eſſet. his hæderacea, & quercina virtutis præmia erant. hoc veteres Nummi demonſtrant, quorum apud me eſt vnus præſtantiſſimus quidem albo metallo, quod nonnulli Corinthiacum putant: in quo duo viſuntur D

coro-

A coronata capita, quorum alter hæderacea cingitur, alter quercina cum glandibus, alio quoque coronarum genere vſi ſunt veteres, vt etiã arundineam geſtarent, quæ adoleſcentium erat præmium. ſic enim Iuſtus quidam loquitur cuidam adoleſcenti apud Ariſtoph. in Nepheles act. 3. ſcen. 3.

Στεφανωσάμενος καλάμῳ λευκῷ μετὰ σώφρονος ἡλικιώτου.

hoc eſt, *Coronatus incedes arundine hilari cum modeſto coetaneo*. Super quem locum ita habet Scholiaſt. λιτὸς γὰρ, καὶ ἀπερίεργος
B ὁ τοιοῦτος στέφανος. ἦν δὲ τῶν Διοσκούρων στεφανοῦσθαι καλάμῳ. ideſt; *Simplex enim, & inornata erat talis corona: erat autem proprium Caſtoris & Pollucis arundine coronari*. hoc igitur coronæ genus, laudabile, appetendum, & honorandum cenſebatur; quod virtutis ſpecimen præſeferret. Quod autem in Diuorum cultum, coronati ſacra facerent; & Deos quoque ipſos coronis exornarent, pietatem redolebat. Quod etiam in nuptijs coronarentur veteres, ferendum videbatur. Verum quod volupta-
C tis gratia corona roſea, & ex alijs floribus vterentur, inſolentis erat ingenij, legibus damnandum, pleno ore vbique vituperandum, ac denique fuſtibus coercendum.

Quia verò de coronis alij ſcripſerunt: nobis non niſi de roſea agendum erit; quod hæc ſummo, & primo in pretio haberetur apud voluptuarios. Stet pro ea Pollux lib. 6. cap. 19. τὰ δὲ ἐν τοῖς στεφάνοις ἄνθη, *inquit*, ῥόδα, ἴα, κρίνα, σισύμβρια, ἀνεμῶναι, ἕρπυλλος, κρόκος, ὑάκινθος, ἑλίχρυσος, &c. καὶ τἄλλα ὅσα τοῖς ὀφθαλμοῖς
D τέρψιν ἢ εἰσιν ἡδεῖαν ὄσφρησιν ἴσχει. ideſt; *Quæ autem in coronis habentur flores*, ſupple ſunt hi, *roſæ, violæ, lilia, ſiſymbria, anemonæ, ſerpillus, crocus, hyacinthus, elichryſios*, &c. numerat autem plures alios flores, ex quibus coronæ nectebantur, & tandem ſubdit, *& alij quot oculis delectant, aut naribus iocundum odorem offerunt*. hæc Pollux, qui roſæ primam ſedem in coronis concedit. Nam & roſea corona voluptatibus addictis tantum conceditur in ſacris oraculis, Sap. 2. dicentibus il-

 lis,

lis, *Coronemus nos roſis antequam marceſcant*, & rectè quidem dixiſſe videntur, *antequam marceſcant*: quod neque vnius diei integrum tempus roſa habeat. quam etiam ob cauſam Veneri ſacram voluerunt eſſe roſam; quoniam vt breui hæc tempore durat, ſic forma, & venerea voluptas cito pereant, iuxta illud Theocriti. A

καὶ τὸ ῥόδον καλόν ἐστι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μαραίνει.

Quod carmen pulcherrimo diſticho explicuit Hieronymus Angerianus ita dicens: B

Pulchra breui durat roſa tempore; forma, breuiq;
Tempore. ſic forma, par roſa tempus habet.

Quamobrem nepotinis cum primis roſa veneranda fuit; quod omnem felicitatem conſtituerent in luxu, & voluptatibus vitæ præſentis. ea propter roſa neque in certaminibus, neque in ſacris, ſed tantum inter pocula, in conuiuio, inter veneres, cupidineſq; reperitur. inde Propert. lib. 3. eleg. dicebat:

Me iuuat, & multo mentem vincire Lyæo, C
Et caput in verna ſemper habere roſa.

Roſeis corollis adiungit vinum, cui & Venerem ſæpiſſime apud Poetas addi comperimus. multis probari id poſſet; ſatis ſit tamen precatio Anacreontis ode 5. hæc dicentis:

στέψον οὖν με, καὶ λυρίσω
παρὰ σοῖς Διόνυσε σηκοῖς·
μετὰ κούρης βαθυκόλπου
ῥοδίνοισι στεφανίσκοις D
πεπυκασμένος χορεύσω.

Quæ carmina ad verbum interpretata ſic ſe habent.

Corona igitur me, & modulabor
Apud tua, ò Dionyſie, templa;
Cum puella pulchra
Roſeis redimitus corollis
Choreas & ipſe ducam.

Quæ

A Quæ interpretatio ſenſu non differt ab ea, quam tenuit Stephanus, quo in Græca lingua nemo doctior, & in Latino quoque ſermone doctiſſimus: is etenim ſuauiori muſa Anacreontem interpretatus his carminibus reddidit, qui à nobis ex eo hic proximè allatus eſt locus.

Agedum ergo me corona
Pater ò Liæ, templis
Modulans tuis, vt adſtem
B *Roſeis, comaſq; ſertis*
Redimitus, atque pulchra
Comitante me puella,
Choreas & ipſe ducam.

Roſaceæ verò coronæ vſum, neceſſarium illius ſæculi homines putabant; ne videlicet vinum meracius, quam par erat hauſtum; caput ſua fumoſitate infeſtaret: quapropter illud roſeæ coronæ frigiditate temperandum cenſuerunt: quod legere eſt apud Athenæum ſæpius. & ſunt in hac roſarum proprietate, Anacreontis pulcherrima, ſuauiſſimaq; carmina, ait enim:

C

Δότε δ' ἀνθέων ἐκείνου
Στεφάνους δ' ὅσους πυκάζω
Τὰ μέτωπά μου πυκάζ
Τὸ δὲ καῦμα τῶν ἐρώτων.

hoc eſt, *Date autem flores illius,* ſupple Lyæi.
D *Et coronas, quia caleo,*
Frontem meam frigerare,
Et calor amorum.

Quibus planè ſenex Anacreon, & roſeum ſertum iungi conuiuio monſtrat; necnon etiam, ea cum primis de cauſa adhibitũ, vt fumoſitas vini, roſarum frigiditate temperaretur. ſed & Ammonius Medicus apud Plutarch. Simpoſ. lib. 3. quæſt. 1. in hanc ſententiam ita dicit: ἐγνωκὼς δ' ἀνθῶν ὀσμαῖς ἄνω σκιδναμέναις

περὶ τὸν ἐγκέφαλον, εἴτε πόροι τῶν αἰσθητηρίων ἐκκαθαίρονται, καὶ λεπτύ- A
νονται τὰ ὑγρὰ πράως ἄνευ πληγῆς, καὶ σάλου τῇ θερμότητι διαχεόμε-
να, καὶ φύσει ψυχρὸς ὢν ὁ ἐγκέφαλος ἀναθάλπεται. διὸ μάλιστα τοὺς ἀν-
θινοὺς ἐκ τῶν τραχήλων καθάπτοντες ὑποθυμίδας ἐκάλουν, καὶ τοῖς ἀπὸ
τούτων μύροις ἔχριον τὰ στήθη. hoc eſt, *Quorundam etiam florum
odoribus ſurſum diſſipatis ad cerebrum, fit, vt meatus qui ſunt in
inſtrumento ſentiendi, expurgentur, & humores incidantur ſenſim,
abſque vehementi ictu, aut agitatione diſcuſſi, ſimulq; cerebrum na-
tura frigidum reſocilletur; itaq; ſerta è floribus texta, præcipuè à* B
*ceruice ſuſpendentes, hypothimidas appellabant, vnguentisq; qui-
bus ea erant delibuta, pectus inungebant.* Verum à neceſſitate
ad voluptatem tranſiens libido, coronarum, & conuiuiorum
vſum adeò coniunxit, vt vix conuiuium apud veteres lege-
re contingat; in quo & corona roſea non appareat, etiam in-
ter ſapientes, probatosq; viros. Quamobrem in hac ſententia
Plutarch. lib. 3. Sympoſ. quæſt. 1. ait: παντοδαπῶν γὰρ μετὰ τὸ δεῖ-
πνῆσαι στεφάνων, περιφερομένων, ὁ Ἀμμώνιος ἐπέσκωψε τοὺς ἡμᾶς, ἀντὶ τοῦ C
δαφνίνου τοῖς ῥοδίνοις· ὅλως γὰρ εἶναι τοὺς ἀνθίνους κορασιώδεις, καὶ παισού-
σαις μᾶλλον ἐπιτηδείους παρθένοις, καὶ γυναιξὶν ἢ συνουσίαις φιλοσόφων, καὶ
μουσικῶν ἀνδρῶν. hoc eſt, *Nam vt à cœna omnis generis ſerta
fuerunt cumulata, Ammonius ſalſe quodammodo nos notauit, qui
pro laurea, roſeam portaremus coronam: atebat autem omnino flo-
reas coronas pueriles eſſe, & magis ludentibus virginibus, ac mu-
lieribus, quam philoſophis conuenire, muſicorumq; hominum con-
greſſibus.* Et licet hæc ab Ammonio exercitationis gratia, D
& diſputationis de cauſa in medium propoſita affirmet Plu-
tarchus, non propterea diſputationem inſolutam dimitten-
dam cenſuit; ſed Triphonem Medicũ compellans, ait: ὦ τὰν ἀ-
καταθέσθαι δίκαιος εἶ μετὰ ἡμῶν τουτονὶ τὸν καλὸν φλέγοντα τοῖς ῥοδίνοις
στέφανον, ἢ λέγειν, ὥσπερ εἴωθας ἑκάστοτε πρὸς ἡμᾶς, ὅσας ἔχουσιν οἱ ἄνθι-
νοι στέφανοι πρὸς τὸ πίνειν βοηθείας. hoc eſt, *Heus tu, inquam, aut
vna nobiſcum deponenda eſt tibi pulchrè ardens roſarum floribus*

coro-

A *corona, aut dicendum, vt apud nos ſubinde ſolebas, quid adiumenti ad bibendum afferant floreæ coronæ.* Ex quibus ſumpta occaſione Medicus Triphon plura alia in laudem floreæ coronę protulit, cuius vſus erat in compotationibus atque conuiuijs. quæ ibi Plutarchus. Quibus addendum putaui, non minus conuiuiorum propriam extitiſſe roſeam coronam, quam laſciuientium, muliebriumq; ſtudiorum, vt vidimus ſupra ex Plutarcho, qui hoc genus coronarum puellis ac fœminis adſcribit:
B & quamuis, vt ibi etiam accepimus, laurea quoque corona in modeſtiori conuiuio honeſta putaretur, necnon etiam myrthea, roſearum tamen vſum ex effeminatis tradit quoq; Tertull. lib. de cor. milit. vbi ad ſpineam Chriſti Seruatoris noſtri coronam reſpiciens, illiuſq; myſteria perueſtigans, ait: *Certè præter figuram contumelia in promptu eſt, & turpitudo, & dedecoratio, & his implexa ſæuitia, quæ tunc Domini tempora & fœdauerunt & lacinauerunt: vti tunc laurea, & myrto, & olea,*
C *& illuſtriore quaque fronde, & quod magis caſus eſt, centenarijs quoque roſis ex horto Mydæ lectis, & vtriſque lilijs, & omnibus violis coroneris.* vt iam non contenti molliores cõmunibus roſis, remotiſſimas peterent libidinis cauſa, prę ſertim cũ de cõuiuio ageretur. & licet ſeruus tum apud Euripid. in Alceſte. Peregrinum inurbanitate notát, quod myrtheam in conuiuio adhibuiſſet, nequaquam verò roſea vteretur corona, dicens:

στέφει δὲ κρᾶτα μυρσίνης κλάδοις.

D hoc eſt, *& coronat caput myrthi ramis.*
Erat enim Hercules, qui peregrini habitu Admeti domum petierat: is verò quamuis ob defunctam Alceſtem, vxorem ſibi cariſſimam, in luctu verſaretur; hoſpitio nihilominus libentiſſimè præter morem peregrinum ſuſceperat. Cumq; inurbanus tunc eo ſæculo cenſeretur, funeſtam domum hoſpitij cauſa petere, ac myrto caput coronare, me latet an coronæ tantum de cauſa Hercules à ſeruo carpatur, an potius

Q 4 quod

quod myrthea, nequaquam verò roſea vteretur corona, quæ A
conuiuis & Lyeo debitam fuiſſe iam agnouimus. videant hæc
alij, nos doctioribus ſubſcribere minimè indignamur; nobis
verò coronam roſeam pro laſciuioribus, effeminatisq; concedere non abhorreant.

In eodem argumento, Saturnaliorum occaſione ſalſus noſter
Martialis affirmabat vbique Romam rubere roſis, cum Nauita Ægyptius eo aduenifſet brumali tempore, roſas ex Ægypto
ferens, quod raram roſam Romæ falſo exiſtimaſſet. Verum B
quam coniuncta conuiuio eſſet roſa, antiqui lapides teſtantur;
vix enim inter ruinas, atque parietinas antiquæ Vrbis lapidem
reperire contingit; virumq; in conuiuio in eo ſculptum, ſiue
ad pocula recumbentem, cuius tempora roſeó ſerto non reuinciantur, vel cui non adſit puerulus ſeruus, qui roſeam recumbenti adferat coronam, vel vtrumque ſimul. Sunt enim
apud me duo delineati lapides, ex quibus iſta perſpicua ſunt.
alterũ ex Palatio ad Thermas Illuſtriſſimi D. Card. quondam C
de Monte alto; viſitur ſub limen cuiuſdam feneſtræ, vbi ad dimidium ſcalarum conſcenderis, quæ ad ſuperiora, digniorąq; conclauia ducunt.

Videas hic Augurem Gallinaceo Gallo inſignitum recumbentem ad pocula; vt menſula & vas, quod manibus ſubſtentat; necnon etiam, & ciſtula commiſſaria certo certius rem aperiunt; cui tamen non ſolum ſeruus, vt puto, ad voluptatem, roſeum defert ſertum; ſed etiam roſea ſerta pendent ipſo D
in cœnaculo à capite recumbentis, vt vndique ſerta conſpicerentur, quemadmodum Martialis noſter Romam in Saturnalibus depinxerat in deriſum Ægyptij Nauitæ Romæ aduentantis, ſic dicens:

Sic quacumque vagus, greſſumq, oculoſq, ferebat
Textilibus ſertis omne rubebat iter.

In alio verò lapide, quem in domo cuiuſdam lapidicinæ comperi,

A peri, roſeum ſertum manibus geſtat ille qui recumbit; detractum fortaſſe è capite; vt aliud recens recipiat à ſeruulo, qui illud defert.

Sic & alij plures poſſent afferri lapides, quos ego Romæ inter ruinas vidi, dum in Eccleſia noſtra ſancti Auguſtini anno Domini 1620. & 21. Concionatoris munus exercerem. quarum coronarum vſum paraſitica quadam ratione, ſalſe Martialis noſter lib. 13. epigram. 51. irridet, & quæ roſis ſit præferenda
B corona, ex animi ipſius ſententia aperit, dicens:

Texta roſis fortaſſe tibi, vel diuite nardo,
At mihi de turdis facta corona placet.

Sed & eo deducta res eſt, vt ad ſacra nobis ſit redeundum oracula: nam & ab Hebræis hanc conſuetudinem roſearum coronarum profluxiſſe ad gentes, ſatis probabat locus iam ex cap. 2. Sap. allatus. ſed adhuc Ezechielem in cap. 23. de roſea corona intelligendum arbitror. alloquitur enim Samariam
C & Hieruſalem ſub metaphora duarum meretricum. poſtquam verò meretricias artes deſcripſiſſet Propheta, quibus illæ vtuntur, vt amatores domi admittant; coronæ quoque cuiuſdam meminit, quam ipſe appellat coronam ſpecioſam, & ait: *Miſerunt ad viros venientes de longe, ad quos nuncium miſerant: itaque ecce venerunt: quibus te lauiſti, & circumliniſti ſtibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri. Sediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te: thymiama meum, & vnguen-*
D *tum meum poſuiſti ſuper eam. Et vox multitudinis exultantis erat in ea: & in viris, qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deſerto, poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum.* In hebraico exemplari legimus וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת *& corona ornamenti,* ſiue *decoris.* hoc autem nomine ſignificari roſeam coronam apertè colligitur: tum quod hæc eſſet propria voluptuariorum & mollium; cum primis verò illorum, qui laſciuientes adibant meretrices.

Con-

Conſueuerunt enim meretrices, voluptatis cauſa, roſeis coronis excipere amatores ſuos, hisq́; reuincire eoſdē ad venerem excitandā, vt videre eſt in Apuleio lib. 2. Metamor. apud quē venerea pugna cum ſua Fotide concurſurus Lucius, ait: *Commodum cubueram, & ecce Fotis mea iam domina cubitum reddita; iacta proximat roſea ſerta; & roſa ſoluta in ſinu tuberante, ac me preſſim deoſculato, & corollis reuincto, ac flore proſperſo, arripuit poculum*, &c. Deſumptum totum hoc eſt ex Luciano in Dialogo Lucius, qui τῶν δὲ στρωμάτων ῥόδα πολλὰ κατεπέπαστο τὰ μὲν B
οὕτω γύμνα, καθ᾽ αὐτὰ, τὰ δὲ λελυμένα, τὰ δὲ στεφάνοις συμπεπληγμένα. hoc eſt, *Strata autem multa roſa conſperſa erant, aliæ quidem ſuis pecculis exutæ; aliæ verò ſolutæ; aliæ verò coronis complicatæ, & in ſerta diſpoſitæ*. Quamobrem de corona roſea locum Prophetæ intelligendum, à voluptatibus, meretriciaq́; arte, à qua tota comparationis vis ſumitur, argumento ſumpto, videtur apertum: tum etiam quod hæc eſſet corona eorum, vt diximus, qui ad conuiuia excipiebantur, vinoq́; madebant; qua- C
les hos fuiſſe, de quibus loquitur Propheta, certiſſimum eſt ex ipſo ſacro contextu, in quo de menſa ornata, & inſtructa poculis ſermo eſt, vel etiam ex Græcis codicibus. ſic enim legimus apud Theodoretum, *& ad viros ex multitudine hominum ebrios venientes de deſerto, & dederunt armillas*, &c. quibus colligitur apertè coronas ſpecioſas à Propheta appellari coronas roſeas; vt effeminatorum hominum in roſis ſtudium, & antiquiſſimam roſearum coronarum conſuetudo, ex his ſaltem D
perſpicua fiat.

CAP.

A

CAP. XXVII.

Olei lætitiæ compoſitio monſtratur:

Ad loca Pſalmi 44 *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ*. Illuſtratur locus Cant. 5.

B *Labia eius ſicut lilia ſtillantia myrrham primam*. Et ad alia plura loca.

LICET dictio *ſciuſcian*, ab aliquibus roſa interpretetur, vt vidimus, ab alijs lilium, & ex communi doctiorum ſententia, vtrumque ſignificari cenſeatur; diximus tamen cap. 24.
C olei lætitiæ nomine, quod שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן hebraicè dicitur, oleum ſuſinum ſignificari potius, quam roſaceum: tum quod *ſuſon* lilium apud Perſas, Græcoſq; etiam tunc temporis diceretur: tum quod Suſis vnguentum hoc excogitatum, ab vrbis nomine ſibi quoque nomen aſciuiſſet. Ad plenam verò Dauidici loci intelligentiam aſſequendam; quibus aromatibus componerentur hæc vnguenta, ſiue condirentur hæc olea, conſiderare opus eſt. ita enim olei
D lætitiæ compoſitio perſpicua fiet. Verum quia in interpretatione dictionis *ſciuſcian* nequaquam nobis digladiandum erit: nihilominus ne videamur omnino grauiſſimorum Doctorum ſententiam contempſiſſe, præſtat roſacei quoque olei ex veterum inſtitutis compoſitionem oſtendere; vt nihil lateat, quod olei lætitiæ condituram aperire valeat.

Vnguentum roſaceum componendum docent, qui de re herbaria ſcripſere: nam olei roſacei meminit Plinius lib. 15. cap. 7.

Ga-

Galen. de hiſt.herb. Theophraſtus quoque lib.6.cap. 6. modum apparandi hoc oleum oſtendit; Fuchſius in Hiſt.Plant. cap.259. Meſue, & alij plures, apud quos qui huius rei experimentum quæſierit, habebit ſatis quæ ſibi ſatisfaciant: nobis tamen non erit recedendum à Dioſcor. lib. 1. cap. 54. quod inſcribitur περὶ ῥοδίνου σκευασίας. ideſt, *de præparatione roſacei*, ſupple vnguenti, ſiue olei. In huius compoſitione ſumi debere libras quinque, & nouem vncias iunci odorati præcipit; quibus aqua maceratis, in libras viginti olei, iunci malagma inijciendum iubet; quibus tandem decoctis, & oleo percolatis, atque expreſſis, adhibendas roſas mille mandat; per diem, & noctem, ad macerationem in oleo dimittendas: quibus expreſſis iterum, & tertio, atque olei libras octo, adhuc mille roſæ inijciantur, fiet vnguentum hoc, ſiue oleum roſaceum. Si verò expreſſo iam oleo, iterum, & tertio, ac vſque ſepties roſæ mille, vnguibus detractis, ſuperinijciantur, pretioſius futurum oleum Dioſcorides affirmat: ita tamen quod ἄχρι δὲ ἑβδόμης ἐμβροχῆς ἐπιδέχεται τὸ ἔλαιον τὴν ἐμβολὴν τῶν ῥόδων· ἔπειτα δὲ οὐκέτι. ideſt, *Vſque enim ſepties roſarum infuſionem oleum ſpiſſatum admittit, deinde nequaquam*. admonet tamen diligentiſſimè ſuccum ab oleo ſeparandum, ne oleum corrumpatur.

Rectius שמן ששון *ſcemen ſaſon* interpretari oleũ Suſinum, hoc eſt liliaceum, iam ex noſtra docuimus ſententia; ac proinde in illius compoſitione rationabilius incumbendum erit, quod locis propheticis conformior ſit. Suſini vnguenti compoſitionem tradidit Clemens Alexand. lib. 2. pædag. cap. 8. dicens: *Suſinum quidem componitur ex lilijs & lyrinis; eſt autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abſtergens, ſubtilium, tenuiumq́; partium bilem mouens, & molliens*. Fusè verò Suſini vnguenti præſtantiam in compoſitione docuit Dioſcor. lib. 1. cap. 63. in capitulo quod inſcribitur περὶ σουσίνου σκευασίας. ideſt, *de præparatione Suſini*, ſupple olei. τὸ δὲ σούσινον, ὅ ἔνιοι κρίνινον

καλοῦ-

A χαλδῶν, *inquit*, συντιθέναι, ἐλαίου λίτρας θ, οὐγγίας ε. &c. ideſt, *Suſinum, quod alij liliaceum vocant, ſic componitur. Olei libras nouem, vncias quinque, &c.* Oleum præparat calamo, myrrha, & vino odorifero: quibus decoctis, & colatis adhibet Dioſcorides cardamomi tuſi, ac madefacti libras tres. ex oleo quoque iam dicto tribus aſſumptis libris, his mille lilia, decerptis folijs adhibet; quibus agitatis cum cardamomo iam dicto & aqua, ab aquaq; ſeparatis, iterumq; ſecundo, ac tertio eaB dem ratione adhibito oleo cum cardamomo, & lilijs, necnon etiam myrrha; parari hoc vnguentum, ſiue oleum Suſinum admonet Dioſcorides.

Verum plura liliorum genera apud Græcos cum haberentur, quodnam oleo lætitiæ vſui eſſet, inueſtigare, & aperire neceſſe eſt. Erant verò hæc κρίνον, λείριον, καλλίλειον, κρινάνθεμον, κρινόρροδον. de quibus omnibus plantarum hiſtoriæ auctores. quod autem dicebatur λείριον, ſignificabatur commune quodam geC nus floris aliorum venuſtatem indigitans. nam λείριον valet blandum, ſuaue, venuſtum, ac concupitum, quamobrem non ad liliũ dumtaxat, ſed ad alios plures flores vis vocis huius extendi docet Dalechamp. in lib. 15. hiſtor. plant. cap. 1. ex editione Rouilij. Hoc verò mendum doctiſſimo viro indulgendũ erit, quod alibi ab hiſtoria protraheretur. Athenæum conſulāt qui volunt lib. 15. cap. 8. vbi Cratinus de floribus cum ageret, illa duo diſtinguit, λειρίοις, dicens, ῥόδοις, κρίνοισι, κοσμοσανδάλοις.

D ideſt, *Lyrio, roſa, lilio, coſmoſandalo*: vbi certè aperit aliud fuiſſe liriũ, aliud verò lilium: illud dicebatur λείριον, hoc κρίνον. negare verò minimè licet duo florum genera ibi agnouiſſe Athenæũ, quorum primum ſpeciali nomine λείριον diceretur; notiſſimũ eo ſæculo. nam ſententia Cratini ſuperflua quidem appareret, ſi quod in vniuerſum λείριον dixiſſet, alijs poſtmodũ vocabulis explicuiſſet. quamobrē hæc duo colore diſtinguerem, vt λείριον album eſſet, & à ſuauitate ſic diceretur. eſt enim λειρόεις dulcis, ſuauis,

ſuauis, appetendus. κρίνον verò eſſet lilium rubeú. hoc aperuit A
Plin. lib. 21. cap. 5. dicens: *Eſt & rubens lilium, quod Græci κρίνον vocant:* quod alij legendum exiſtimant κρινόροδον idest, *lilium roſeum*, voce ad exprimendum rubentis cocci ſplendorē aptiore. Fulcitur illud Plinij, Athenæi auctoritate, loco proximè citato. ait enim: τὰ δὲ κρίνα φησὶν ὁ Θεόφραστος εἶναι, καὶ πορφυρανθῆ. & ſubdit: φιλῖνος δὲ τὸ κρίνον ὑφ᾽ ὧν μὲν λείριον ὑφ᾽ ὧν δ᾽ ἴχιον μαλεῖσθαι. hoc eſt: *Lilia dicit Theophraſtus eſſe, & purpurea*. & ſubdit: *Philinus autem lilium, ab aliquibus quidem lirion, ab alijs* B
verò violam vocatam: vt hinc quoque diſcrimen quidem inter lilium, & lirium agnoſcatur. licet enim colore nominibus diſtinguerentur: ab aliquibus tamen confundebantur: vt & rubrum *lirion* à Philino dictum fuerit, & album quoque lilium *crinon* diceretur. pro quo ſtat Anacreon in ode de puella, quam inuitat ad ſe amandum; quamuis ſenex videatur; pulcherrima namque florum alborum & rubicundorum propriæ canitici puellares genas rubicundulas ſibi iungendas ro- C
gat, dicens:

ὅρα κἀν στεφάνοισιν
ὅπως πρέπει τὰ λευκὰ
ῥόδοις κρίνα πλακέντα.

hoc eſt, *Vide & in corollis*
Quomodo decenter alba
Roſis lilia implicentur.

Alba quidem lilia dictione *crina* ſignificans. nam & Dioſco- D
rides vtrumque genus lilij eodem vocabulo complexus cum fuiſſet; fatetur tamen rubra quoque haberi lilia, dicens lib. 1. 3. cap. 116. φασὶ δὲ τινες, καὶ πορφυρὰ ἄνθη κρίνα γίνεσθαι. hoc eſt, *Dicunt autem aliqui, rubrum quoque naſci florem lilij*. Quare quamuis & album, & rubeum lilium eodem vocabulo dicerentur, ſtrictiori tamen dicendi phraſi rubra lilia non *lirion*, ſed *crinon* dicebantur.

Hoc

A Hoc verò vnguentum Suſinum præſtantiſſimū, non quidem ex folijs λειρίων parabantur, vt puto; ſed ex folijs illius lilij rubicundi, quod κρίνον dicebatur. Id legitur apud Dioſcoridem, qui lib. 1. cap. 63. agens de compoſitione olei Suſini, vt monſtrauimus, κρίνα ἀριθμῷ χίλια, ideſt, *lilia mille numero*, ſupple accipiantur, non dixit λείρια ſumenda, ſed κρίνα dixit. ex genere nimirum liliorum, quæ chrina dicebantur: ex his namque parari præſtantiſſimum vnguentum docet lib. 3. cap. 16.

B dicens: φασὶ δὲ τίνες, καὶ πορφυρᾶ ἄνθη κρίνα γίνεσθαι, ἐναργέστατα δὲ γίνεσθαι ἐν τῇ συρίᾳ, καὶ πισιδίᾳ τῆς παμφυλίας πρὸς τὴν τοῦ χρίσματος κατασκευήν, ideſt, *Dicunt aliqui, gigni & rubra quoque lilia; efficaciſſima verò generari in Syria, & in Piſidia Pamphyliæ ad parandum vnguentum.*

Illuſtratur his locus Cant. 5. vbi Sponſa formam ſpecioſiſſimam ſui dilecti, Hieroſolymitanis puellis aperiens, cum veniſſet ad labia ait: *Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam:*

C quæ ſi de lilio albo accipiantur, nihil deformius dici poterat; aut hac comparatione inconcinnius. quin etiam ſibi ipſi contrarius ſacer videretur textus: cum enim in ſuperioribus laudaretur Sponſa à pulchritudine labiorum, quorum gratia in rubore poſita eſt; ait Sponſus: *Labia eius ſicut vitta coccinea*. Pulcherrima ſanè comparatio ſumpta à rubicunditate coccini, & labiorum. ſponſa verò à candore ineptiſſimè laudaſſet dilecti ſui Sponſi labia: Ne igitur ineptire Sponſam

D Spiritus ſancti dicamus; ſtultiſſimeq; comparari labia Sponſi ad lilia: ad ruborem cogimur confugere: ea propter, quod hebraicè hic legitur שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים *ſcipthotau ſcioſcianim*: tranſtulerunt aliqui, *labia eius roſæ*, decepti non quidem à vocabulo, ſed à fœditate labiorum, ſi hanc lilijs candidis comparaſſent. verum quia roſa hebraicè dicitur חֲבַצֶּלֶת *chauazaleth*, & in hebræo loco allato habetur *ſcioſcianim* שׁוֹשַׁנִּים nobis nequaquam erit recedendum à communi vulgati interpretis

tranſ-

tranſlatione: illamq; comparationem nequaquam à candore liliorum, aut à roſis deſumptam affirmabimus; ſed ab his lilijs, quæ κρίνα à græcis dicebantur: & rubra ac purpurea erant. vt à rubedine, & purpureo colore gratia labiorum Sponſi accipiatur. A

Illuſtratur & locus Athenæi lib. 12. cap. 2. qui difficillimus adeò viſus eſt Caſaubono viro doctiſſimo, vt alibi à via, per campos rei literariæ illum errare loci difficultas coëgerit. σοῦσον γὰρ, *inquit Athenæus*, εἶναι τῇ ἑλλήνων φωνῇ τὸ κρίνον, vbi Caſaubonus recurrendum ait ad amphibologiam ſcriptoris. ait enim: *Suſum græca lingua, ideſt græcè loquentibus* κρίνον *eſſe. poteſt ſcribi* τῇ ἐκείνων φωνῇ, *ideſt, Suſum enim ipſorum Perſarum lingua eſſe* κρίνον. *ſed contra librorum conſenſum, nihil mutandum. nimis rudes ſunt harum literarum, qui ſimiles* ἀμφιβολογίας *inter legendum veteres non obſeruarunt interpretes, cui perſuadebunt* σοῦσον *lilium dici Græcis*. hæc ille ibi. Verum nullá hic amphibologiam nos dicemus haberi; ſed ſenſus eſt, ſuſum eſſe, quod voce græca crinon dicitur; & ſic locum Athenæi interpretabimur. *Suſum eſſe quod crinon græcorum voce*, ſupple *alia* dicitur. Quamobrem cum ex Plinio habeamus purpurea lilia κρίνα appellata fuiſſe; & hæc quoque dicemus Suſon à Perſis & Græcis quoque dicta, & ad vſum vnguenti Suſini adhibita; vt ſupra ex Dioſcoride monſtrauimus. Id verò quod dicimus de voce *Suſon*, apertiſſimo conuincitur argumento ſumpto ex Dioſcoride, qui Suſinum vnguentum deſcribens ex lilijs paratum, nequaquam *Crininon* illud, ſed *Suſinon* dixit. nec enim Græci ab exteris vnguentorum, ac rerum vocabula acceperunt, ſed ipſimet rebus medicis nomina indidere, & ab eis reliquæ nationes eadem retinere minimè veriti ſunt. B C D

Quam igitur pretioſiſſimum foret apud veteres vnguentum hoc, ſiue oleum Suſinum, ex aromatibus, quibus parabatur, cognoſcere licet. calamo enim aromatico, cardamomo, & myr-

A myrrha parabatur; quæ pretioſiſſima quidem, ac præſtantiſſima cum eſſent; eorum ſaltem de cauſa, vnguentum hoc plurimi æſtimare veteres cogebantur. nam & alia quoque præter iam dicta aromata præſtantiſſima de mente Plinij illius conditurani ingrediebantur: quæ explicatiora habentur apud Dioſcoridem; qui tandem concludit: δοκεῖ δὲ διαφέρειν τὸ ἐν φοινίκῃ, καὶ ἐν αἰγύπτῳ γινόμενον. ἄριστον δὲ αὐτὸ τὸ ὄζον κρίνον, hoc eſt, *Videtur autem differentiari*, (hoc eſt eligi tamquam optimum) *quod*
B *in Phœnice, & in Aegypto*, vt puto, *conficitur, præſtantiſſimum autem quod olet lilium*. de hoc pariter oleo Suſino agit Plin. lib. 13. cap. 1. dicens: *Suſinum autem tenuiſſimum omnium eſt; conſtat ex lilijs, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aſpalatho*. ita Plinius. Qui plura deſiderat de huius olei Suſini compoſitione, conſulat Theophraſtum, Meſue, & alios, qui rem medicam, & corruptiſſimi illius ſæculi voluptuarias artes aliqua ex parte inſinuarunt.

C Nobis verò, qui ſacra perſcrutamur oracula, ſatis ſunt iſta attuliſſe; vt de quonam olei genere Propheta intelligendus ſit; cum olei lætitiæ meminit, perſpicuum fiat. Epithalamium quidem præcinebat Propheta, cum ait: *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ*. Et inde apertiſſimè intelligere poſſumus, quam præſtantiſſimum tunc temporis hoc oleum Saſon, ſiue Suſinum eſſet. Nō enim alicubi in ſacra Scriptura, hoc genus olei, hominibus ab
D aliquo Principe præbendum ſcribitur: ſed vbique ſemper, tamquam ſingulare Dei donum cælitus, & à Deo ſolo expetendum dicitur. adeò vt ſummæ à Deo hypoſtaticæ gratiæ, gradus maximus, qualis futurus erat in Meſſia, hoc tantum genere olei in ſacris oraculis ſignificetur. ita Dauid loco iam citato, & ſimiliter, cum apud Iſaiam dicitur, Deum daturum Hieroſolymitis *oleum gaudij pro cinere*, & ſermo eſt de donis gratiarum, Chriſti ſanguine hominibus præſtandis; vtrobique

R vt iam

vt iam ſupra vidimus שָׂשֹׂן ששון appellatur. diximus Suſinum A
potius oleum intelligi debere, quam roſaceum olei lætitiæ, ſiue gaudij nomine: meliora vbi alij excogitauerint; nos pro veritate palinodiam recantare non verebimur.

CAP. XXVIII.

Suſini vnguenti, liliorum, liliaceæq; coronæ vſus oſtenditur. B

Ad loca Pſalmi 44. *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ*. Illuſtrantur loca Cant. 5. *Labia illius lilia ſtillantia myrrham primam*. Iſai. 61. *Vt ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, & oleum gaudij pro luctu*. Et ad alia plura loca. C

OLEI lætitiæ nomine Suſinum ſignificari verius, quam roſaceum dicebamus: nec de roſaceo loquuti ſumus niſi ex illorum ſententia, qui dictionem *ſcioſcian* שׁוֹשָׁן ex qua *ſaſon* שָׂשֹׂן fieri diximus; roſam interpretabantur: cum potius lilium dicere debuiſſent; quoties in ſacris oraculis dictio שׁוֹשָׁן *ſcioſcian* ſeſe offert. Cum igitur ſatis olei roſacei, ſi- D
ue vnguenti, necnon etiam roſæ, ac coronæ vſus, & præſtantia, in ſuperioribus domonſtrauerimus; Suſini vnguenti præſtantia, & dignitas vna cum vſu oſtendi debere, ratio ipſa ſuadet. Eſt autem Suſinum vnguentum vti diximus ſupra, quod ex lilijs componebatur. Eſt autem lilium nobilitate, roſæ proximum; vt loquamur cum Plinio lib. 21. cap. 5. & hoc non ſolum floris ſuauitate; ſed etiam, vt idem ait, quadam cogna-

tione

A tione vnguenti, oleique, quod *lirinon* appellatur. Quod & Dioſcorides fatetur lib. 3. cap. 116. de quo ita: κρίνον βασιλικὸν τοῦτου τὸ ἄνθος στεφανωμάτικόν ἐστι· καλούμενον ὑπ' ἐνίων λείριον· ἐξ οὗ, καὶ τὸ χρίσμα κατασκευάζεται ὃ τινὲς λείρινον, οἱ δὲ σούσινον καλοῦσι. hoc eſt, *Lilium regium. hoc coronarium vti mos eſt: ab aliquibus vocatum lirium, ex quo & vnguentum paratur, quod aliqui Lirinon, alij Suſinon vocant*. Hoc autem vnguenti genus frequentiſſimum fuiſſe Hebræis, à ratione Syriaci ſoli, firmare poſſumus ex au-

B ctoritate Cælij Rhodigini lib. 25. cap. 25. illud enim Syrium vnguentum nominat, dicens: *Syrium verò eſt vnguentum Suſinum, à Suſo, ideſt lilio, quamquam & floris ſuccus Syrium item dicitur. quoniam præcellat in Syria lilium purpureum*: ſed & Dioſcor. loco citato in fine capituli, ait: ἐναργέστατα δὲ φύονται ἐν τῇ Συρίᾳ, καὶ Πισιδίᾳ, καὶ Παμφυλίας, πρὸς τὴν τοῦ χρίσματος κατασκευήν: ideſt, *efficaciſſima*, ſupple lilia, *gignuntur in Syria*, *& Piſidia Pamphyliæ ad præparationem vnguenti*, hoc eſt, ad componen-

C dum vnguenta, odoratiſſima ſunt lilia, quæ naſcuntur in Syria. Huius vnguenti vſum frequentiſſimum fuiſſe Hebræis, qui Syriam, & Palæſtinam habitabant; etiam ex Clem. Alexand. lib. 2. pædag. cap. 8. non obſcurè colligi poteſt, dum enim coronarum vſum, ac vnguentorum in conuiuijs, ad occurrendum temulentiæ, rédarguit; ſic ait: *Non enim roſarum baccis, vel violis, vel lilijs, vel aliquibus alijs eiuſmodi floribus, comam; quæ ſe paret ad vinolentam petulantiam*, &c. Ex qui-

D bus ſatis, me iudice, colligitur, vſus tum liliorum, & quaſi ex conſequenti, etiam Suſini vnguenti, quod ex lilijs rubris conficiebatur.

Quod verò Suſinum hoc vnguentum viris primarij ordinis in vſu, & delitijs eſſet, cum primis verò Regibus; ex his, quæ habet Pollux lib. 4. cap. 19. confirmari poteſt. ait enim: ἐκ δὲ Κύπρου, καὶ κρίνου, μύρον ἀβδηλώνυμος ὁ σικυώνιος Ἀλεξάνδρῳ ἐπέμψει. hoc eſt, *Flore Cyprio*, quem aliqui liguſtrum interpretantur, *&*

ex lilio, quod crinon nimirum appellatur, *Abdelonimus Sicyonius vnguentum Alexandro miſit.* Cum igitur, auctore Polluce, Alexandro Magno Suſini vnguenti concha delitiarum cauſa miſſa fuerit; illeq; orbis totius primam tunc occuparet ſedem; meritò vnguentum etiam Suſinum, primam inter vnguenta tunc tenuiſſe ſedem perſpicuum fiet. Quamobrem cum Regius noſter Propheta in Pſalmo 44. iam ſæpius à nobis relato, Regium epithalamium, ſub metaphora nuptiarum Salomonis præcineret; vnguenti Suſini meminiſſe par erat, potius, quam alterius cuiuſcumque vnguenti, quod illud Regibus cum primis in delitijs eſſet. A B

Nec quod Regibus Suſinum vnguentum in delitijs eſſet, mirum eſſe debet: plurimi enim Veneris oblectamẽtum lilia appellauerunt. quin etiam & Ambroſiam, quod in delitijs Deorum putabatur, lilium dixerunt: ſi credimus Nicandro lib. 2. Georg. apud Athenæum lib. 15. cap. 9. ſic enim ibi ait:

ἃ κρίνα, λείρια δ' ἄλλοι ἐπιφθέγγονται ἀοιδῶν C

οἱ δὲ καὶ ἀμβροσίην, πολέες δ' ἤ γε χάρμα ἀφροδίτης.

Hoc eſt, vt interpretatur Cauſabonus in Athenæum.

Lilia, quæ Lyria nuncupant alij. Poetæ,

Ambroſiamq; alij, multi Veneris oblectamentum.

Illud idem alio etiam onerat argumento Athenæus cap. 8. cũ enim ex teſtimonio Caryſtij meminiſſet floris cuiuſdã, qui dicebatur ambroſia; & ex auctoritate Nicandri apud Choos in capite ſtatuæ Alexandri retuliſſet; florem, quẽ vocant ambroſiam enatum fuiſſe, ſubintulit: προείρηται δ' ἄνω περὶ αὐτῆς ὅτι τὸ κρίνον οὕτω λέγουσι. ideſt, *Diximus autem ſupra de ea*, ſupple ambroſia, *quod lilium ita nominant*. Fuiſſe verò lilium in delitijs etiam Iſraelitis, innumerabilia pene ſunt loca ſacrarum literarum, quæ hoc probant. nam 3. Reg. cap. 7. & 2. Paralip. cap. 4. pluribus in locis, cum agitur de columnis in ædificando templo, deq; vaſibus ad cultum eiuſdem; capita colum- D

narum,

A narum, extremaq; ænei vaſis, ſub liliorum forma parari iubentur.

Quin etiam ad delitias conuiuiorum, feſtoſq; dies lilijs vſos Iſraëlitas diuina oracula paſſim clamant. Cant. 2. Sponſus de ſeipſo ſic loquitur: *Ego flos campi, & lilium conuallium: ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias*. & ibidem infra reſpiciens Spiritus ſanctus ad conſuetudinem conuiuandi, iuxta morem antiquorum ad veſperam per noctes, ait: *Dilectus*
B *meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ*. Vbi minimè quidem ſermo eſt, me iudice, de vſu liliorum in hortis, quin potius de liliacea corona, vel Suſino vnguento, quorum vſus erat inter epulas. id verò ex eo ſanè conſtat, quod de cœna loquitur textus, quæ iuxta veterum conſuetudinem ab hora diei nona, ad mediam vſque noctem, & vltra aliquando protrahebatur: quo quidem tempore lilia hortorum, tenebris cum opprimantur, in delitijs
C minimè ſunt conuiuantibus: tantum enim viſui & olfactui flores in hortis ſunt ad delitias, quibus tenebris noctis tempore, nocturnoq; frigore oppreſſis, alterum omnino, alterum ex parte amittunt. De lilijs igitur, quæ decerpta fuerant ad coronarum, vel vnguentorum vſum, quibus conuiuæ in cœnis delitiarum cauſa vtebantur, ibi ſermonem eſſe in Canticis perſpicuum eſt. Quamobrem ſic interpretabimur locum ex Hebræo exemplari: *Dilectus meus mihi & ego illi, qui paſcitur in*
D *lilijs*: ideſt qui cœnat in lilijs, vel cum lilijs; nimirum vnguentatus & coronatus lilio; ita Hebræus רוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים Eſt enim dictio הָרֹעֶה in coniugatione Kal actiua. paſci verò in lilijs, more antiquorum erat cœnare coronatum lilijs, ſiue Suſino vnguento madidum; quod vt ſæpè diximus, ex lilijs parabatur. & nullum eſt quodammodo capitulum in toto Canticorum libro, in quo ſacer textus liliorum mentionem non fecerit.

Eſt & locus alter à nobis explicandus, prima ſtatim facie perdifficilis, in Cant. cap. 5. hic enim Sponſa cum labia Sponſi verbis, quantum poſſet celebrare, atque ornare vellet, ait: *Labia eius lilia ſtillantia myrrham primam.* qui locus, niſi ad coronarum vſum nos transferamus, inintelligibilis planè videbitur. Quænam, precor, ſunt lilia, quæ ſtillent myrrham? quonam ſunt horti, qui lilia, myrrham ſtillantia germinent? nullibi enim nec apud Theophraſtum, nec apud Dioſcoridē, neque Plinium, aut quoſcumque alios, qui de re herbaria ſcripſere, lilia ſtillantia myrrham cognouimus. perſpicua verò fient intelligentia loci allati, ſi ad coronas vnguentis in conuiuio madidas nos transferamus. Lilium namque in vſum coronarum extitiſſe apud veteres, licet pluribus poſſet probari teſtimonijs; vnus ſit ſatis ex Cratino apud Athenæum lib. 15. cap. 8. vbi ſermo eſt de coronarijs floribus, & ait:

λειρίοις, ῥοδοῖς, κρίνεσιν, κοσμοσανδάλοις.

hoc eſt, *Lyrijs, roſis, lilijs, coſmoſandalis.*

Hæc, occaſione florum coronariorum, vt diximus, afferuntur. verum qua de cauſa doctiſſimus Dalemcampius duplici verſu locum ſit interpretatus, me latet; id enim inconſulto feciſſe ſummi ingenij virum, in dubium reuocandum non eſt. ipſe dixit in hac verborum forma, & hoc ſatis: *Coſmoſandali meminit ſic Cratinus in effeminatis:*

Omnigenis caput chamæmelis mihi paſcitur
Leirio, roſa, lilio, coſmoſandalo.

Nobis hoc loco vſum liliorum ad coronas probaſſe ſufficiat; quod & ex Anacreonte in Ode quæ inſcribitur εἰς κόρην ſuauiſſimo ioco roborare placuit. Cum enim Anacreon ſenex, canis vndequaque conſperſus, puellæ contemptui eſſet; quod amoribus, voluptatibusq; minus aptus cenſeretur; à coronis ſumpto argumento pulcherrimè iocatur, dicens:

A δεῦρ' ἐγὼ στεφάνειον
ὅπως πρέπῃ τὰ λευκὰ
ῥόδοις κρίνα πλακέντα.

Vbi ab implicatione roſarum, & liliorum ad coronarum vſum, illarumq; decorem ſumit argumentum; vt probet canitiei, quæ ſenectutem comitatur, non incongruè puellæ rubicundas genas aptari. id enim Anacreontis allata iam carmina ſonant, & his verbis à doctiſſimo viro tranſferuntur.

B *En aſpice in corollis*
Roſis decenter alba,
Vt lilia implicentur.

Quod ſi Græcis ſcriptoribus, Latinum aliquem adiungere voluerimus, ad fauorem coronæ liliaceæ; aderit pro Latinis Tertull. de cor. milit. qui meminit liliaceæ coronæ, qua vtebantur veteres, dicens: *Vti tunc laurea, & myrto, & olea, & illuſtriore quaque fronde, & quod magis vſui eſt, centenarijs quoque roſis* C *ex horto Mida lectis, & vtriſque lilijs, & omnibus violis coronarijs*. hæc ibi Tertullianus, qui *vtriſque lilijs* dixit ratione candidorum, & rubrorum liliorum, quibus ob colorum varietatem, & venuſtatem illi coronabantur. Tertulliano Lyricus noſter Horatius aderit, qui ex reditu Numidæ lætitia geſtiens, & ad pocula, conuiuia, amicos excitando, ait:

Neu deſint epulis roſæ,
Neu viuax Appium, neu breue lilium.

D Coronis itaque liliaceis in conuiuijs veteres illos vti ſolebant: vt boni odoris voluptatem inexplebilem, ſi fieri poſſet, explerent. vnguenta coronis addere conſueuerunt, & coronis vnguento madidis, capite reuincto cœnare. teſtatur hoc Plin. lib. 2. cap. 3. dicens de coronis: *Lautiſſimum quippe habetur è nardi folio eas dari; aut veſte ſerica verſicoloris, vnguentis madidas*. & lib. 7. Sympoſ. quæſt. 8. tradit hoc idem Plutarch. referens Regis Perſarum cum Antalcida Lacedæmonico huma-

nitatem, dicens: *Admodum certè inepta, & ruſtica habetur Regis Perſarum aduerſus Antalcidam Spartanum magnificentia. quandam coronam è roſa, & croco confertam in vnguento intingens ei miſit, natiua pulchritudine extincta, factaq́; floribus iniurioſè contumelia*. Alia quoque poſſent afferri teſtimonia, ſed breuitatis nobis eſt habenda ratio. A

Potiſſimum enim myrrhinis vnguentis coronas, vt ita dicam, molliſſimi illi homines conſpurcabant: (quod rectè dictum puto de ijs, qui præter rationem voluptatem appetunt.) quamobrem Virgilius de corona myrrha madida ait: B

Nec mihi ſudabunt pingui iam tempora myrrha.

Sed & Athenæus pluribus in locis iſta ex veterum narrat conſuetudine. Ad conſuetudinem nuptialem igitur, coronarumq́; vnguentis madidarum vſum reſpiciens Sponſa in loco iam allato, cum huiuſmodi coronæ rubicundis, ac purpureis, vt dicebamus, lilijs pararentur; myrrhaq́, madefierent; labia Sponſi à rubore, & fragrantia laudans, dixit: *Labia eius lilia ſtillantia myrrham primam.* hoc eſt myrrham præſtantiſſimam atque digniſſimam. C

Ex his quæ hic allata ſunt de coronis in vnguentis madidis, Iſaiæ Prophetæ cap. 61. ingenioſa antitheſis explicatur. ſermo ibi eſt de gratuitis donis, bonisq́; pluribus quæ in mundum Seruator noſter hominibus erat allaturus. *Vt ponerem,* inquit Propheta ex perſona Seruatoris, *fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu*. Cum enim mos eſſet Iſraëlitis, mœroris, & luctus cauſa cinere conſpurcari, caputq́; cum primis cinere contegere; vt lacrymæ ex oculis mœroris cauſa defluentes cineribus conglomeratæ, humanam miſeriam, atque vilitatem publicè ea ratione teſtarentur; Deumq́; ad miſericordiam prouocarent: Propheta volens oſtendere Meſſiam mœrorem omnem ablaturum ab hominibus, & lætiſſima cuncta præſtiturum, quod corona, & D

vnguen-

A vnguentis, vt diximus, ab antiquis attendi conſueuerat; ſumpto argumento, non quidem à ſimplici corona, ſed à corona vnguentis madida, ingenioſiſſimè cineri caput operienti coronam oppoſuit; lacrymis verò vnguentum Suſinum; in quo roſeas fortaſſe cum primis coronas, immergerè illi conſueuerant; propterea dixit ex perſona Meſſiæ: *vt darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu:* vt quemadmodum mœrentes homines cinere, & lacrymis dam-
B na, quæ peccatorum cauſa illis contigerant; necnon luctum ac mœrorem aperiebant; ita pariter in oppoſitum, Meſſia aduentante, gratiaq; remiſſionis à peccatis, hominibus proprijs meritis concedente, triſtioribus iam ſublatis, homines iam læti, coronati apparerent; corona circumquaque Suſinum ſtillante vnguentum: vt corona cineri, Suſini vnguenti ſtillæ, lacrymis oppoſitæ; hæ lacrymas, illa cineres auferrent.

C

D

CAP.

A

CAP. XXIX.

Explicatur cur oleum lætitiæ ſic appellaretur.

Ad loca Pſal. 108. *Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum.*
2. Reg. 14. *Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo.* B
Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum.*
Et ad alia plura.

CONSVETVDINEM hanc firmiſſimè tenuit facer noſter interpres vulgatus; vt in ſacris interpretandis ſcripturis, ſenſus magis, quam verba attenderet: quamobrem cum *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן oleum Suſinum, me iudice interpretari debuiſſet: ab occaſione vſus Suſini vnguenti, ratione & argumento ſumpto, *oleum lætitiæ*; vt ſæpius vidimus, in Pſalmo 44. illud *ſcemen ſaſon* שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן ideſt, *oleum Suſinum* eſt interpretatus: oleum gaudij illud idem cap. 61. Iſaiæ ſimiliter ab eodem interprete fuit appellatum. Plurima enim veteres mœrorem vt indicarent, facere conſueuiſſe, prophanæ teſtantur hiſtoriæ. nam comam deponebant; D candidam in atram commutabant veſtem; in reconditorio defuncti, luctus gratia mulieres ſe abdebant; abſtinebant à coronis, & à quibuſcumque alijs hilaritatis ſignis. Plutarch. enim in opuſculo, quod inſcribitur, *Conſolatio ad vxorem*, nonnulla inſinuat, dicens: διὸ δεῖ μάχεσθαι περὶ θύρας αὐτῷ, καὶ μὴ παριέναι φρουρὰν δι᾽ ἐσθῆτος ἢ κουρᾶς, ἤ τινος ἄλλου τῶν τοιούτων ἃ καθ᾽ ἡμέραν. ἀπαντῶντα, καὶ δυσωποῦντα μικρὰν, καὶ στενὴν, καὶ ἀνέξοδον, καὶ ἀμείλικτον,

καὶ

A καὶ ψοφοδεῆ ποιεῖ τὴν διάνοιαν, ὡς οὔτε γελῶντος αὐτῇ μετὸν, οὔτε φωτὸς, οὔτε φιλανθρώπου τραπέζης τοιαῦτα ἀφειμένῃ, καὶ κατακλειομένῃ διὰ τὸ πένθος. *Ergo*, inquit, *præ foribus ei repugnandum eſt*; ſcilicet luctui, *neque committendum, vt veſte, tonſura, aliave conſimili re nobis, quaſi præſidium imponat; quæ quotidie occurrentia, & fa-tuum incutientia pudorem, ita deijciunt, inq; anguſtias redigunt, & meticuloſum faciunt animum; vt luctus gratia ſic obſeſſus, neque riſum, neque lucem, neque menſam humaniorem participet me-*

B *rens*. Plura alia facere ſolitos infra oſtendemus Myroth. 5. cum de funebri vnguento noſter erit ſermo.

Ad ſacra igitur reuertendo, pauciora Iſraëlitas luctus, ac mœroris gratia feciſſe minimè conſtat; quin potius multo plura eos geſſiſſe, quam ethnicos, ſacræ Scripturæ paſſim teſtantur. non enim togam tantum, aut veſtem exuebant; ſed proprias incidebant carnes; comam radebant; cingulum militarem deponebant; arma, & gladios à ſe reijciebant; & ſi quæ erant

C apud illos, quibus militarem ac hilarem animum oſtendere conſueuiſſent; hæc omnia mœroris cauſa à ſe repellebant: vt etiam caput, quod ſertis, diadematibus, atque coronis feſtiuiſſimi animi notis ornare conſueuerant; cineribus conſpergerent, ac deturparent. loca plurima ex diuinis petita literis hæc probari poſſent: ſatis ſit tamen locus vnus ex cap. 7. Ioſue: vbi in expugnanda arce Hai populus Iſraeliticus dum occuparetur; terga non ſolum vertit, ſed & cæſus quoque cor-

D ruit: quamobrem Ioſue Iſraelitici exercitus Dux ſummus, mœrore affectus, vna cum reliquo ſenatu, qui in caſtris aderat; veſtimenta non ſolum ſcidiſſe; ſed etiam cinere capita propria eos aſperſiſſe legimus. *Ioſue verò ſcidit veſtimenta ſua*, ait textus, *& pronus cecidit in terram coram arca Domini vſque ad veſperam, tam ipſe, quam omnes ſenes Iſraël: miſeruntq; puluerem ſuper capita ſua*. hæc ibi. Verum quia nihil ad nos iſta, in præſentiarum; niſi quatenùs ab oleo quoque, & ab

vn-

vnguento cum primis Hebræi, & aliæ gentes abſtinere con- A
ſueuerunt, mœroris atque triſtitiæ ſimiliter de cauſa; ad hæc nos conuertamur.

Mœroris, ac luctus ratione ab vnctionibus, vnguentis, & oleis abſtinere ſolitos veteres, Plutarchus loco iam citato oſtendit, ſcribens ad vxorem, dicens: ἀμέλειαι δὲ σώματος ἕπονται τῷ κακῷ τούτῳ, καὶ διαβολαὶ πρὸς ἄλειμμα, καὶ λουτρὸν, καὶ τὴν ἄλλην δίαιταν. *Huic malo*, inquit, nimirum luctui, *comitatur corporis neglectio, & auerſatio vnctionis, lauacri, ac reliquæ victus rationes*. Ab B
his quoque vnctionibus mœroris cauſa abſtinere ſolitos Hebræos, vel pœnitentium, ac ieiunantium ritus, qui ſacris in literis non raro referuntur; ſupra quam poſſit deſiderari, quod diximus, oſtendunt; Propheta dicente in Pſalmo 108. *Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum*. Quid eſt carnem immutari propter oleum? forſitan propter ſuperfluum olei, ac vnguentorum vſum? nequaquam, quin potius defectum olei conditi, Propheta reſpexit; inter- C
miſſam nimirum pœnitentiæ cauſa, vnguentorum, ac oleorũ conſuetudinem. quapropter Græca exemplaria habent: τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας, καὶ ἡ σάρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον. Eſt autem mutatio per ἠλλοιώθη in damnum. prouenit enim ab aliqua re, quæ nullius fuerit voluptatis, ſed in deriſum. ita hunc Pſalmi locum, & præclarè quidem, me iudice, Ianſenius paraphraſticè eſt interpretatus hac verborum forma: *In his autem meis malis, ita in precibus, addito etiam per-* D
petuo ieiunio fui ſedulus; vt genua mea debilitata ſint, & vacillent præ ieiunio, & caro mea ſuo vigore immutata ſit propter deficientem eius pinguedinem, & propter neglectum & intermiſſum vſum vnguentorum: quæ ſicut & alias delicias corpori meo ſubtraxi propter orationis ſtudium. Hoc etiam præclarè expreſſit textus hebraicus his verbis: וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן hoc eſt, *Et caro mea defraudata eſt ab oleo*. Eſt enim litera מ pro מִן priuatiua;

A uatiua; vt norunt linguæ ſanctæ peritiores. ſe verò & ab eſcis,
& ab vnguentis ieiunij, ac pœnitentiæ cauſa abſtinuiſſe tra-
dit; & adeò abſtinuiſſe, vt caro illius quæ vſu vnguentorum
decorem, venuſtatem, ac ſoliditatem acquiſiuerat, illorum
abſtinentia in rugas adeò abierit; vt in deriſum haberetur his
qui vnguentis, ac oleis operam de more dabant: ideò ſubin-
tulit: *Ego autem factus ſum in opprobrium illis, viderunt me, &*
mouerunt capita ſua. Quamobrem ex hoc loco pſalmi ab vn-
B ctionibus abſtinere pœnitentiæ cauſa Hebræos conſueuiſſe,
perſpicuum eſt.

Probatur etiam Iſraelitarum abſtinentia ab oleis, mœroris cau
ſa, ex cap. 4. lib. 2. Reg. cum enim Ioab Dauidici, regijq; exer-
citus Imperator, de muliere Thecuite ad Dauid mittenda co-
gitaret: vt prudentiſſimo quodam aſtu, Abſaloni, fratricidij
cauſa exulanti, reditum impetraret; mœrorem, orbitatis cau-
ſa, ſimulare illam iubet: quem vt efficacius exprimeret, ab vn-
C guentis, vt abſtineat monet. *Lugere te ſimula*, inquit, *& in-*
duere veſte lugubri, & ne vngaris oleo. itaque doctore Ioab di-
dicimus in ſacro textu, Iſraelitas luctus cauſa ab vnctionibus
abſtinere ſolitos. Quapropter ieiunia, & fictas pœnitentias,
vt aſſimularent hypocritæ, inter conuiuia, occultaſq; epulas,
forinſecus ab vnguentis, & vnctionibus abſtinendo, populis
ſanctitatem ex ieiunio & pœnitentia in ſeipſis oſtentare cona-
bantur. perſpicua hæc ſunt ex verbis Seruatoris noſtri, qui
D hanc ſimulationem à nobis, vt remoueret; Matth. 6. ait: *Tu*
autem cum ieiunas vnge caput tuum. hoc eſt, *Nolite fieri ſicut*
hypocritæ triſtes. hi enim cum ieiunant; vt animi candorem
cum triſtitia in ieiunio, ac pœnitentia ſimulent, atque ſe-
cus quam verè ſint, vt appareant; ab vnctionibus ſe abſtinent.
ſecus vobis faciendum doceo; ait ſanctiſſimus Seruator: quam-
obrem vt populorum extrinſecum ſanctitatis plauſum de-
clinetis, extrinſecamq; hilarilatem intra ieiunia, ac pœni-
tentias

tentias vt oſtendatis; oleo, & vnguento inter ieiunia vti vos A
moneo, ac iubeo.

Nec ſolum mœroris cauſa, ac luctus abſtinebant ab vnctionibus veteres; verum etiam mœrorem deponentes, vnguentorum, oleorumq; aromatibus conditorum vſum repetebant: vt iam vnguenta reaſſumpſiſſe, mœroris ac luctus iam ſepoſiti nota foret. adeò vt ſerui etiam poſt verbera, ad deponendum mœrorem, balnea, & vnguenta peterent. Locus eſt apud Plutarch. in libro qui inſcribitur: *Non poſſe ſuau. viui. ſecum.* B
epi. reijciens enim Epicuri, & Metrodori ſententiam, qui beatitudinem in fuga mali collocabant. ita de hoc ait: Ἐπίκουρος ἡγεῖται, καὶ Μητρόδωρος, οὐσίαν τ' ἀγαθοῦ, καὶ ἀκρότητα τὴν τοῦ κακοῦ φυγὴν τιθέμενοι, καὶ χαίροντες ἀνδραπόδων τινὰ χαρὰν ἢ δεσμίων ἐξ εἱργμοῦ λυθέντων ἀσμένως ἀλειψαμένων, καὶ ἀπολουσαμένων μετ' αἰκίας, καὶ μάστιγας, ἐλευθέρας δὲ, καὶ καθαρᾶς, καὶ ἀμιγοῦς, καὶ ἀπουλώτου χαρᾶς ἀγεύστων, καὶ ἀθεάτων. hoc eſt: *Epicurus errauit & Metrodorus, eſſentiam & ſummum gradum boni, fugam mali conſtituentes: gaudiumq;* C
gaudentes mancipiorum quoddam, aut captiuorum, qui è vinculis ſint dimiſſi; qui poſt contumelias & verbera, vngantur, & lauantur; cum quidem liberalem, puram, ſinceramq;, & vibicum expertem lætitiam, neque deguſtauerint vnquam, neque ſpectauerint. Quibus planè verbis non ſolum Plutarchus noſter, ſeruos lætitiæ cauſa ad vnguenta confugiſſe oſtendit; verum etiam huic voluptuariæ ſeruorum lætitiæ, quam ingenuorum indignam exiſtimat, puram iſtorum, & ſinceram opponit. D
nobis tamen ſit ſatis ex hoc loco, lætitiæ cauſa ſeruos etiam ad vnguenta confugiſſe.

Vſus etiam vnguentorum, ac oleorum tam apertam gaudiorum notam præſeferebat; vt lautiſſimos quoſque dies, ac ſolemniora gaudia non niſi oleis, atque vnguentis veteres, non ſolum Iſraelitæ, ſed aliæ etiam gentes potirentur. Locus erit ex Plauto in Bacchid. apud quem duæ meretriculæ, diu iam

mœro-

A mœrore fatigatos ſenes, quos ad gaudia fruenda inuitant; his verbis alloquuntur. Bacch.

I hac mecum intrò, vbi ſit tibi lepide victibus,

Vino atque vnguentis ſatis iam, ſatis vos triſtes.

Nobis de varia lectione loci huius, cum Lipſio, Pareo, & Taubmanno diſputandum non eſt, ſed ipſis dimittenda: ſatis habemus, Plauti teſtimonio, & muliebri impudentia, à mœrore ad gaudia probaſſe, vnguentis, & oleis veteres tranſire ſo-
B litos. Quod etiã ab Hebræis hoc fieri ſoleret, ſacræ literæ aperiunt: vbi enim ſacer textus, Iudith mulierem præclariſſimam ad diuinam impetrandum clementiam, cilicio contectam, & cinere opertam, ſe coram Domino proſtrauiſſe aperuiſſet, cap. 10. ſubintulit: *Surrexit de loco in quo iacuerat proſtrata ad Dominum, vocauitq́; Abram ſuam, & deſcendens in domum ſuam abſtulit à ſe cilicium, & exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ, & lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myrtho optimo.* Hæc
C ibi ſacer textus, vbi Iudith à corporeis afflictionibus, & carnis maceratione in qua pœnitentiæ, ac placandi numinis cauſa ad illam vſque diem iacuerat, ad ſimulata gaudia, vnctionibus ſe aptauit: vt laſciuientem Holofernem ſine caſtiſſimi ſui animi labe, ad gloriam diuinæ omnipotentiæ, ſuiq́; Iſraëlitici populi honorem, deciperet. Dauid quoque ſimile quidpiam feciſſe legitur cap. 12. Reg. 2. ægrotabat enim infantulus, quem illi ex adulterino conceptu Betſabea pepererat: tri-
D ſtabatur Rex de puerulí morbo; pro ſalute illius Dominum, quem offenſum nouerat deprecabatur; Rex à numine nequaquam exauditur, mortuus eſt puer. timebant ſerui hoc Regi aperire; ne magis, ac magis Rex triſtaretur, ac mœrore conficeretur: verũ ſtatim ac mortuũ puerum Dauid nouit, à luctu ſurrexit; luctum, ac triſtitiam ſe reieciſſe vt aperiret, vnctus eſt. *Num mortuus eſt puer?* inquit Dauid, *qui reſponderunt ei, mortuus eſt. Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus, vnctusq́;*

eſt,

eſt, cumq́; mutaſſet veſtem, ingreſſus eſt domum Domini, & adorauit. A

Cumq́; olei Suſini frequentiſſimus eſſet illa ætate vſus, apud quoſcumque Iſraëlitas; (quod præſtantiſſimum putaretur, vt iam in ſuperioribus oſtēſum fuit) & in conuiuijs, nuptijs, purificationibus, & alia quacumque de cauſa; ad hilaritatem oſtendendam, oleo, ac vnguento vterentur: licet alia plurima eſſent vnguentorum genera, quibus pariter vngebantur nuptiarum, & conuiuiorum occaſione; antonomaſia nihilominus B quadam, hoc cum primis, oleum gaudij, & oleum lætitiæ dictum fuiſſe exiſtimamus. Ad quem frequentiſſimum vſum reſpicientes Septuaginta Interpretes, quos noſter ſequutus eſt vulgatus, potius quam ad ſonum verborum, non oleum Suſinum, ſed lætitiæ hoc genus vnguenti appellarunt, dicentes: ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. hoc eſt, *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propter hoc vnxit te Deus,* C *Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis,* ideſt, inter eos, qui tecum partem habent; inter iuſtos nimirum, & Deo gratos, ipſe vnus oleo, quo reliquæ creaturæ cœlorum gaudia potiri poſſent, vnctus fuiſti. Similiter cap. 61. Iſaiæ, vt indigitaret Propheta, quam maximum gaudium Angelis, & hominibus Meſſias allaturus eſſet in Mundo, ſuorum meritorum excellentia, ac dignitate; triſtioribus opponit hoc oleum Suſinum, quod gaudij ab interprete eſt appellatum, dicens: *Vt* D *ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu.* Hac enim ratione, ab vſu petita ratio nominis in oleo, de quo Propheta loquebatur; aperta, & perſpicua fiebat.

Vt verò cuncta dilucidè expediantur: qui nam apud Hebræos dies lætitiæ appellarentur, verbis luculentioribus, & pluribus ex ſacris literis aperiendum erit. inde enim, me iudice, facillimè

A limè olei lætitiæ vſus, nominiſq; eiuſdem ratio, manifeſta erunt. has verò dum euoluimus ſacras literas, nuptiarum, conuiuiorumq; dies, lætitiæ, ac gaudij appellatos, ſacra tradidiſſe comperimus oracula. Conuiuiorum dies eo nomine inſignitos in lib. Eſther legitur; vbi Mardochæus ob liberatum ab vniuerſali cæde populum Hebræorum, quem Amanus in toto Perſarum Regno trucidandum iuſſerat; diem feſtum indixit: qua occaſione dies conuiuij, lætitiæ dies appel-
B latos accepimus. Sic enim legimus: *Et reuertente ſemper anno ſolemni celebrarent honore, eſſentq; dies iſti epularum, atque lætitiæ.* ita ibi. Vbi epulis, lætitiæ connectuntur, vt epularum dies, lætitiæ dies dicendos fore manifeſtum fieret. Quapropter quibuſcumque in regionibus, & apud quaſcũque nationes, vſu receptũ ſemper fuit antiquis illis temporibus; nullam dari lætitiæ, aut gaudendi occaſionem, abſque epulo: nec epulum ſine lætitia cordis, animiq; alacritate: & denique epulum ac lætitiæ
C dies vnctiones & vnguenta comitabantur.

Eo pariter nomine nuptialia feſta, lætitiæ dies appellata fuiſſe ex cap. 3. Cant. liquido conſtat. Sacra enim Sponſa Hieroſolymitanas adoleſcentulas monet, vt Regem Salomonem in diademate, & corona nuptiali contueantur; hunc autem nuptiarum diem, lætitiæ diem appellauit textus ſacer his verbis: *Egredimini & videte filiæ Sion, Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua, in die deſponſationis illius, & in*
D *die lætitiæ cordis ſui.* Quo certè in loco, nemo eſt, qui non videat; dies nuptiales non tantum dies lætitiæ appellatos, quin etiam dies lætitiæ cordis, hoc eſt ſummæ, maximæq; lætitiæ. Eodem pariter vocabulo appellari in ſacris literis dies feriatos, feſtorum de cauſa inſtitutos, conuiuiorum occaſione, manifeſtum eſt ex cap. 5. lib. 2. Paralip. & cap. 8 lib. 3. Reg. in quibus de dedicatione Salomonici templi agitur; & dies illos, dies lætitiæ ſacer appellat textus: quapropter & nobis merito licet

coniectari, quod oleum iſtud Suſinum, ſeu liliaceum velimus A
illud dicere, quod præſtantiſſimis, pretioſiſſimisq; aromatibus condiebatur; eo ſæculo, lætitiæ oleum dictum fuiſſe ex antonomaſia & excellentia, ab occaſione vſus vocabulo ſumpto: ad quem vſum Septuagintá interpretes, & cum his noſter vulgatus reſpexit in illo vocabulo, quod nimirum illo oleo Hebræi, tunc ad quæcumque ſacra, etiam nuptialia de more corrupti ſæculi vterentur.

B

CAP. XXX.

Balnei aqua vti ſanitatis putabatur; & amicitiæ ac fidei ſymbolum habebat.

Ad loca Gen. 18: *Et dixit, Domine ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum, ſed afferam pauxillum aquæ, & lauate pedes veſtros,* C
& requieſcite ſub arbore. Act. 8. *Et iuſsit ſtare currum, & deſcenderunt vterque in aquam, & baptizauit eum.* Ioan. 2. *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me? Sine modo, ſic enim oportet nos implere omnem iuſtitiam.* Et ad alia plura loca.

VNGVENTORVM, ac oleorum vſum tollendum omninò ab illo ſæculo, in quo legales purificationes ex lege debebantur; aut exprobandum veteribus illis, nequaquam putemus. D
Vnguentis enim, ac oleis conditis in balneis licitè vtebantur; nec minori ratione ad exercitationes in lucta, in conuiuijs quoque his modeſtè vti, & ſanitatis gratia, minimè vetabatur, balneorum vſum purificationum gratia intro-

ductum

A ductum arbitramur. ex lege enim Moſaica id conſtitutum cum eſſet apud Iſraëlitas; vt nimirum impuri nequaquam numen adirent, orationis ac ſacrificij de cauſa; balnea quoque frequentare Iſraëlitæ cogebantur. quia verò præter rationem culta Religio, facile in ſuperſtitionem dilabitur; quæ Religionis erant, voluptati dedere illius corruptæ ætatis homines; vt voluptatibus addicti inter ipſas voluptates, Deum, Deosq; colere putarentur.

B De balneis nobis agendum non erit. Andreæ Bacio has partes relinquimus: qui perdoctè quidem de his egit: nobis verò in balneis tantumdem commorandum erit, quantum ad vnctiones & vnguenta pertractanda neceſſe fuerit. In his enim adeò ſtudioſi fuerunt veteres; vt præcipua ornamenta vrbium cenſerentur balnea: quamobrem inter publica ædificia, quæ & publico vſui erant, & ex publico ærario ad ornatum ciuitatum conſtruebantur; balnea recenſebantur. de qua re eſt epi-
C ſtola 25. apud Plin. lib. 10. in qua de Pruſenſium balneo agit. ſcribens enim ad Traianum: *Pruſenſes, Domine, balneum habent,* inquit, *& ſordidum & vetus; id itaque indulgentia tua reſtituere deſiderant.* & infra: *Deinde, quam ipſi,* ſupple pecuniam, *erogare in oleum ſoliti, parati ſunt in opus balnei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & ſæculi tui nitor poſtulat.* Epiſt. etiam 41. meminit Plinius balnei Claudiopolitanorum, quod minus apto loco conſtrueretur, ſibiq; tanquam Prouinciæ
D Proconſuli, architectum mitti à Traiano poſtulat, vt de loco opportuniori conſulat, dicens: *Claudiopolitani quoque in depreſſo loco, imminente etiam monte, ingens balneum defodiunt, magis quam ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam libenter addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent.* Quamobrem æternitati commendabantur, qui balnea non ſolum ædificaſſent, verùm etiam reſtauraſſent. eſt de hac re lapis apud Manut. in dict. Fędare, hac verborũ forma.

FLAVIVS. PHILIPPVS. VIR. CLARISSIMVS PRÆFECTVS. VRBI. NYMPHÆVM. SORDIVM SQVALORE. FOEDATVM. ET. MARMORVM NVDITATE. DEFORME. AD. CVLTVM PRISTINVM. REVOCAVIT A

Tanto equidem balneorũ ſtudio veteres tenebantur; vt picturis, præſtantiſſimis ſtructuris, lapidibus pretioſis è longinquo petitis, balnea ornare curarent diligentiſſimè. Inde illud Papinij noſtri de balneis Hetruſci lib. 1 Syluar. loquens de præſtantia lapidum in ſtructura ædificij. B

Non huc admiſſa Thaſos, aut vndoſa Cariſtos
Mæret onyx longè, quæriturq́; excluſus ophites,
Sola nitet flauis Nomadum deciſa metallis
Purpura, ſola cauo Phrygiæ, quam Synados antra
Ipſe cruentauit maculis lucentibus Atys:
Quasq́; Tyrus niueas ſecat, & Sydonia rupes. C

Vbi Poeta noſter varias enumerat gemmarum ſpecies, quibus balnea Hetruſci decorabantur. quæ quidem ſuo decore ac ſtructura rapuit etiam Martialem, vt de eiſdem balneis ipſe quoque lib. 5. nu. 42. dixerit:

Illic Taygeti virent metalla,
Et certant vario decore ſaxa,
Quæ Phryx, & Lybis altius cecidit,
Siccos pinguis onyx anhelat æſtus, D
Et flamma tenui calent Ophyta.

Verum vbi cuncta deeſſent antiquorum ſcriptorum teſtimonia, Thermarum Diocletiani auguſtiſſimum ædificium ſuis ruinis, quantum veteres ſtuduerint in his balneis, apertè oſtendit. Quamuis verò multa de his dici poſſent; dimittenda duximus; hæcq́; claudenda hoc elegantiſſimo Cyri diſticho de balneo Byzantino.

A Κύπρις σὺν χαρίτεσσι καὶ υἱεῖ χρυσοβελέμνῳ
Ἐνθάδε λυσαμένη ἔδωκε χάριν.

ideſt, *Cypris cum gratijs, & filio aurea tela habente,*
Hic lauans pretium dedit venuſtatem.

Meritò igitur literatis quoque lapidibus commendantur non ſolum qui populo balnea ædificaſſent, & reſtauraſſent, ſed etiã qui aliquo modo præſtitiſſent. Eſt lapis Manutianus in ditione Balneum hac verborum forma:

B L. CLVVIANIVS. L. F. ANI
CILO
BALNEVM. ET. AQVAS. DEDIT

Commendantur etiam ibidem non ſolum qui balneum, & aquas dediſſent; ſed etiam qui prouentus deſtinaſſent, vt ad balneorum vſum miniſtri adeſſent, his qui illò ablutionis cauſã aduéniſſent. cuius lapidis hæc ſunt verba.

TERENTIA. Q. F. POSTHVMINA
C SIBI. ET. C. VETVRI. IVCVMO
NIS. VIRI. SVI. ET. C. VETVRI. C.
F. POSTHVMINI. F. SVI. NOMINE
BALNEVM. ET. LAVATIONEM
SOLO. PRIVATO. GRATVITAM
IN. PERPETVOM. DEDIT

Dicebatur enim gratuita lauatio, ad quam nulla ſoluta mercede balneatori, homines admittebantur: quæ lauatio cum D perpetuo legata fuerit in noſtro lapide; perſpicuum eſt Terentiam hanc, quæ in lapide celebratur, cuiusq́; memoria æternitati commendatur; vna cum lauatione in balneo, ſeruos quoque eidem adlegaſſe; prouentusq́; adſignaſſe; quibus & viri illi ſuſtentarentur, & alij, his mortuis balnei miniſterio adſcriberentur. Nec mirum quod adeò commendentur, qui balnea conſtruxiſſent, populoq́; aquam in ablutionum vſum dediſſent: nec enim tantum Vrbi ornandæ, ſed etiam

S 3 publi-

publicæ ſaluti conſuluiſſe cenſebãtur. Vtebantur enim veteres balneis, tum corporalis, tũ etiam ſpiritualis ſanitatis cauſa: licet poſtmodũ ad voluptates balnei vſum transtulerint. de vſu ad ſanitatẽ meminit Clemens Alexan. lib. 3. pædag. cap. 9. *Balnei ergo quatuor ſunt cauſæ*, inquit, *per quas ad ipſum accedimus. vel enim cauſa munditiei, vel caloris, vel ſanitatis, vel poſtremò voluptatis. ſe ergo voluptatis cauſa lauare reijciendum eſt. ſumendum eſt autem lauacrum, mulieribus quidem mundationis cauſa, & ſanitatis; ſolius autem ſanitatis viris.* hæc ibi Clemens, qui minimè Chriſtianis balneum, corruptiſſimo etiam ſæculo interdixit. Nos verò attendentes ad inſtituta Moſaicæ legis, balneo vti licuiſſe dicemus Iſraëlitis; non ſolum ſanitatis de cauſa, ſed etiam vt homines purificati, & loti, ſacris operam darent. A B

Sanitatem in vſu balnei prius exquiramus; vt ſacra poſtmodũ purificati petamus. nã quod vires feſſæ, balneo refocillarentur, teſtis eſt vox ipſa *balneum*. putatur enim deriuari à Græca voce βαλανεῖον, quod balneum ſignificat, & deriuatur παρὰ τὸ ἀπὸ βαλεῖν τὰς ἀνίας. ideſt, *à depellendo anxietates*. quam etymologiam Auguſtinus quoque Pater noſter lib. 9. Confeſſionum cap. 12. à doctoribus ſuis ſe accepiſſe teſtatur. ſed & Tullius de his quæ ſunt ad valetudinem neceſſaria, ad Terentiam ſuã ſcribens; ait: *Labrum ſi in balneo non eſt, fac vt ſit.* Plato quoque Dialog. 6. de legibus, de vſu balnei adoleſcentioribus leges præſcripſit, dicens: πανταχῇ δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις γυμνάσια χρὴ κατασκευάζειν τοὺς νέους αὑτοῖς τε καὶ τοῖς γέρουσι, γεροντικὰ λουτρὰ θερμὰ παρέχοντας· ὕλην παρατιθέντας αὔην, καὶ ξηρὰν ἄφθονον, ἐπ' ὀνήσει καμνόντων τε νόσοις, καὶ πόνοις τετρυμένα γεωργικοῖς σώματα δεχομένους εὐμενῶς ἰατροῦ δ' ἕξιν μὴ πάνυ σοφοῦ βελτίονα συχνῷ. hoc eſt: *Vbique autem in his gymnaſia iuuenes, tam ſibi commoda; quam ſenibus præparent; calidis balneis conſtitutis, & copioſè ſiccis appoſitis lignis; vt & remedium ægrotantibus, & linimen labore defeſſis agricolis beneuolè* C D

A *neuolè afferantur. qua ſanè curatio longè melior eſt quam medici parum periti medela.* Illuſtratur ex his Martial. lib. 5. in his quæ ſcripſit ad Oppianum de Hetruſci thermis, dicens:

Hetruſci niſi thermulis laueris,
Illotus morieris Oppiane,
Nullæ ſic tibi blandientur vndæ,
Nec fontes Apponi rudes puellis,
Non mollis Sinueſſa, feruidiq́;
B *Fluctus Paſſeris,* &c.

Poetam autem ad ſanitatem petendam ex balneo Hetruſci ab Oppiano reſpexiſſe; liquido conſtat, ex enumeratione Patauinorum fontium, & aliarum thermarum, quarum meminere veteres & recentiores ſcriptores, quibusq́; homines vſi ſunt, non quidem ad voluptates, atque delitias, ſed ad pellendos morbos. Pulchrè etiam illuſtratur Ciceronis locus ex 9. epiſt. fam. 22. Iocans enim ibi Cicero cum Peto, quod obſcena, mo-
C deſtis ſint explicanda verbis: ad verbum *Pedo* cum veniſſet, ait: *Quid ipſa res modo honeſta, modo turpis? ſuppedit flagitium eſt; iam eris nudus in balneo, non reprehendis. habes ſcholam Stoicam, ὁ σοφὸς εὐθυῤῥημον ἐστί.* hæc ibi Cicero. cuius ſenſus anxietatem non minimam pluribus præſtitit, cum enim *Suppedit*; componatur ex verbo *Pedo*, quod ſignificat crepitum ventris emittere; flagitium dicere, verbum *Peda*, inter familiare amicorum conſortium, nemo dubitabit; at in balneo *Suppedit*
D flagitio caret; quia valetudinis gratia itur ad balneum; quæ etiam de ratione pedere nullum dicit crimen. Corrueret verò Ciceronis ratio, niſi balneo ſalutis ratio concederetur. ex Stoicorum verò ſententia oſtendit Cicero honeſtis verbis obſcena fore explicanda: ſapientem enim rectè loqui decet. hoc enim ſignificant verba illa græca. Nobis ſatis ſit balnea in ſanitatis vſum probari.

Nam ad laſſitudinem tollendam, viresq́; refocillandas, balneis

vſos veteres, antiquorum ſcripta paſſim prædicant. nam Alexandrum quoque illum Magnum ex pugna iam laſſum illico apud Iſſum ad balneum Darij iam fugati pererxiſſe ſcribit Plutarch. dicens: εὐθὺς οὖν ἀποδυσάμενος τὰ ὅπλα, πρὸς τὸ λουτρὸν ἐβάδιζεν, εἰπὼν ἴωμεν ἀπολουσάμενοι τὸν ἀπὸ τῆς μάχης ἱδρῶτα τῷ Δαρείου λουτρῷ. hoc eſt, *Ibi confeſtim armis exutis, ad balneum proceſſit, dicens: Eamus ad abluendum Darij balneo contractum ex pugna ſudorem*. Et hoc quidem ex veterum Græcorum inſtituto. nam & Vlyſſes quidem, ac Diomedes apud Homer. Illiad. lib. 10. cum inter tenebras ad caſtra Troianorum perrexiſſent, ibiq; pugnando nonnullos interfeciſſent; balneo laſſitudinem atque ſudorem curatos ſcribitur ab Homero his verbis:

Αὐτοὶ δ' ἱδρῶ πολλὸν ἀπονίζοντο θαλάσσῃ
Εσβάντες κνήμας τε, ἰδὲ λόφον, ἀμφί τε μηρούς.
Αὐτὰρ ἐπεὶ σφιν κῦμα θαλάσσης ἱδρῶ πολλὸν,
Νίψεν ἀπὸ χρωτὸς, καὶ ἀνεψύχθεν φίλον ἦτορ
Ε'ς ῥ' ἀσαμίνθους βάντες ἐϋξέστας λούσαντο.

Itaque marina aqua, quod ſudantibus ſalubris exiſtimaretur, prius ſudorem pugna abluerunt; deinde huic adhibuerunt etiam domeſticum balneum, & vnctionem, de qua poſtmodum dicemus. ſic enim illa Homeri carmina interpretantur.

Ipſi autem ſudorem multum abluebant mare
Ingreſſi, ſuraſq́, & collum, circaq́, fœmora.
Sed poſtquam ipſis vnda maris ſudorem multum
Abluit à corpore, & refecti ſunt dilecto corde
In labra bene polita loti ſunt.

Plauti quoque loca plurima perdoctè hoc idem probant. Inde enim illud Plautini Achantij in Mercat. act. 1. ſcen. 1.

Numquam adepol omnes balneæ mihi hanc laſſitudinem eximerent.

Illud quoque Apulei lib. 5. Metamorph. facit ad rem hanc: *Prohinc cubicula te refer*, dixere Gratiæ inuiſibiliter Pſichem

allo-

A alloquentes, quam ſibi Cupido ſponſam deſtinarat, *& lectulo laſſitudinem refoue; & ex arbitrio lauacrum pete. nos quarum voces accipis, tuæ famulæ, ſedulo tibi præminiſtrabimus; nec corpore curato tibi regales epulæ morabuntur*. vt nimirum curata iam corporis laſſitudine Pſiches cœnatum iret. Quamobrem in eadem ſententia Artemidor. Daldian. lib. 1. Oneirocriti cap. 66. dicebat: ἀλλὰ ἢ πόλεμον κατὰ ςρεψάμενοι ἢ μεγάλον πανσάμενοι πόνε λούοντο ἢ οὖν αὐτοῖς ὑπόμνημα πόνου ἢ πολέμου τὸ βαλανεῖον δὲ λουόμε-

B νον δὲ οἱ μὲν οὐ πρότερον ἐσθίουσιν εἰ μὴ λούσοντο. hoc eſt, *Sed vt à bello reuerſi, aut magno labore tranſacto digreſſi lauarentur. Erat igitur iis balneum, laboris, aut belli monimentum, ſicut & ipſum lauari; nunc verò alii non prius edunt quam lauerint*. hæc ibi Artemidorus, quibus aperit vſum balnei, laſſitudinis tollendæ, morborumq; pellendorum cauſa.

Quod verò dicitur apud Apul. de cura corporis, nõ tam ad valetudinem, quam ad munditiam referas; quam quidem diligẽ-

C tiſſimè ex lege, immo ante legẽ, curabant Hebræi, apud quos ab antiquiſſimis vſque ſæculis ad laſſitudinem tollendam balnei vſum comperimus. Ex his enim illuſtratur Geneſ. 18. Abraham inuitante Angelos ſub ſpecie peregrinorum, vt ſecum conuiuarent; ſed non niſi poſtquam abluti fuiſſent. *Domine*, ait textus, *ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum: ſed afferam paxillum aquæ, & lauate pedes veſtros*. vbi licet ſermo ſit de pedum ablutione; quia tamen hæc to-

D tius corporis ablutionem præueniebat; numquam ad pedum lotionem peregrinos inuitaſſet Abraham; niſi illos vel iam totos lotos exiſtimaſſet; quod credendum minimè eſt de peregrinis; vel in deſerto vna cum lotione pedum in cœnaculo præſtanda, præſtare pariter cenſuiſſet, (quod verius eſt) balneũ, ad ablutionem totius corporis: quo & ipſe Abraham purificationum gratia vti par erat: niſi putare velimus Abraham illotum ſacra feciſſe; quod nefas eſſet dicere. Nec enim imme-

rito

rito ſacer textus, horam indigitauit, quo hæc contigerunt, dicens: *Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre, ſedenti in oſtio tabernaculi in ipſo feruore diei*. Eſt autem feruor diei, me iudice, hora pomeridiana, nimirum poſt ſextam, & circa ſeptimã. duodecim enim horis dies tota diſtinguebatur: quamobrem feruorem merito poſt ſextam accipiendum duximus. quæ quidem erat balnei hora apud veteres. hinc illud poëtæ Græci in Epigrammat. lib. 4. cap. 12. A

Ἀθάνατοι λούονται ἀναγομένου βαλανείου,
Πέμπτῃ δ' ἡμίθεοι, μετέπειτα δὲ ἤματα πάντα. B

hoc eſt, *Immortales lauantur aperto balneo,*
Hora quinta ſemidei, reliqua verò diei omnes.

Itaque diei hora ſexta, nimirum in meridie, vel parum poſt, vti balneis licebat. hoc verò præuenire tempus, hominis laſciuioris, molliorisq; erat ingenij. nam licet in ipſa balnei apertione ijs, vt loquamur cum Poëta, liceret ad balnea ingredi, nimirum Regibus, atque Principibus ſummis, heroidibus quoque hora quinta; non tamen id reliquis permittebatur. inde Iuuen. ſatir. 11. in fine, dixit: C

. . . . *iam nunc in balnea ſalua*
Fronte licet vadas, quamquam ſolida hora ſuperſit,
A ſexta . . . .

Ab hora igitur diei pomeridiana, quam ſacer textus de induſtria declarauit; cum inuitauerit Abraham Angelos, qui peregrinorum ſpecie illum adierunt; pedum quoque ablutionem ſuaſit; hæc verò vt videbimus infra, totius corporis balneum, cũ prærequireret; non vili argumento coniectare inde liceat, eoſdem ſub peregrino aſpectu balnea quoque intraſſe; vt iam *lauate pedes veſtros*, phraſis eſſet illius ætatis, inuitãtis aliquem ad hoſpitium. Quemadmodum etiam dicendum videtur ad caput Gen. 19. Loth eoſdem compellente Angelos, vt ſecum domi cœnarent: *Obſecro Domini, declinate in domum pueri veſtri,* D

A *ſtri, & manete ibi: lauate pedes veſtros, & mane proficiſcemini in viam veſtram.* Cœnam verò præiſſe corporis lauacrum, ſequens capitulum aperiet. Fuere enim aquarum ſtudioſiſſimi Hebræi, & balnea præ reliquis nationibus diligentiſſimè frequentauere. quamobrem dixerit Marcus de Phariſæis, quod toties abluebantur, quoties à foro rediſſent. & Ioanne ad Iordanem populum inuitando, vndique ex vicinis oppidis, ac ciuitatibus, circumcurſarent populi.

B Quærendum igitur ſupereſt; qui nam eſſet baptiſmus, quo Ioannes homines in pœnitentiam abluebat, & remiſſionem peccatorum. Certum enim eſt baptiſmum Ioannis nequaquam à peccatis quemquam ſoluiſſe: de nomine igitur dubitatur, & quæritur cur baptiſmus pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum diceretur: qui neque peccata remittebat; neque pro commiſſis culpis in earum ſatisfactionem ablueret homines. Non erit in hac re, me iudice, immorandum, ſed breuiter C cenſeo, baptiſmum Ioannis, baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum dictum fuiſſe; quod apud Iordanem Iudæorum ſcelera ea ratione redargueret, vt ſimul etiam ad legales purificationes eoſdem hortaretur: ac poſt ablutionem, legalesq; purificationes minimè redeundum ad vomitum; aut in eadem prolabendum ſuaderet peccata; quæ iam ſuper Iordanis alueum planxiſſent, eiuſq; aquarum virtute legalibus purificationibus, quatenus concedebatur, expiaſſent: vt ea D ablutione, atque expiatione peccatorum remiſſionem conſequerentur. Iudæi enim illius ætatis Phariſaicam doctrinam, atque inſtituta cum retinerent, quotidie cum purificarentur, quotidie ad eadem crimina redibant; hoc deteſtabatur ſanctiſſimus præcurſor Chriſti. quamobrem cum de præteritis criminibus pœnitentiam minimè agerent, nec aqua abluti phariſaica expiabantur; nec peccatorum remiſſionem conſequebantur, iuxta illud Eccli. 34. *Qui baptizatur à mortuo, & iterum*

rum tangit eum, quid proficit lauatio illius? hoc eſt: qui adierit A
funus de more, & hac de cauſa immunditia legali fœdatus à
ſacris remotus fuerit; ſi tamen lotus, atque purificatus, iterum
redirit ad funus; nihil omnino egit, quod iterum immundetur, & à ſacris ſicut antea repellatur. ita qui peccatis ſordidus, expiari deſiderat; & ex inſtitutis Moſaycæ legis aqua purificabatur; vt verè purificetur doleat de præteritis, caueat poſtmodum à ſceleribus. hoc prædicabat Ioannes; hac ratione ad baptiſmum homines admittebat, atque ideò dicebatur prædicare baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. B
Nec ſolum has purificationes legales Ioannes ſuadebat, hominesq; ad peccatorum expiationem hortabatur; verumetiam ipſemet ſuis manibus eoſdem baptizabat; abluebat nimirum, immergebat, & ex aquis leuabat. hæc enim verbo βαπτίζω ſignificari perſpicuum eſt. Qui verò ad illum baptiſmi cauſa venientes acceſſiſſent, illotus ipſe in aluei ripa, in ſaxo, aut ſcopulo non excipiebat, aut baptizabat, quemadmodum pictores coloribus contemplandam baptiſmi Ioannis hiſtoriam præferunt; (licet hoc ſatis fuiſſet in aquæ, & ablutionis miniſterium) ſed vna cum baptizando ipſum quoque Ioannem in aquam deſcendere conſueuiſſe arbitror ad fidei, amicitiæq; ſymbolum. hæc enim eſt vis illius verbi actiui βαπτίζω, necnon etiam paſſiui βαπτίζομαι, *baptizo*, & *baptizor*, *immergo*, & *immergor*. Et pro noſtra coniectura ſtat Lucas Euangeliſta in Act. Apoſtol. cap. 8. ibi enim Philippus Diaconus baptizaturus Eunuchum Reginæ Candacis, vna cum illo in aquam deſcendiſſe ſcribitur. *Et iuſſit ſtare carrum* (ſupple Eunuchus) *& deſcenderunt vterque in aquam*, Philippus nimirum & Eunuchus, *& baptizauit eum*. non igitur illotus quis; ſed lotus, & ipſe aqua, alterum baptizabat. quod etiam feciſſe Ioannem in alueo Iordanis, eiuſdem verbi energia non obſcurè oſtendit.

Dixi-

A Diximus non ſolum qui baptizabatur, ſed etiam qui baptizabat in aquam deſcendere conſueuiſſe. nonne ſatius, ac rationabilius fuiſſet, vnumquemque abſque alterius miniſterio in aquam deſcendere? ſiue vt is qui alterũ baptizabat, manu tantũ ablueret illum, qui baptizabatur? aquam nimirũ miniſtrando extra alueum ipſe baptizans poſitus. Verumenimuero ita ſanè dicendum videbatur ſpectata ſolummodo aquæ, baptiſmiq; & ablutionis miniſtratio. Ea tamen erat boni viri alicuius B apud veteres ſanctitatis opinio; vt non ſolum aquam ſanctificari, illius contactu exiſtimaretur; ſed in ſymbolum fidei, & amicitiæ neceſſarius deſcenſus cenſeretur. quamobrem qui alterum baptizabat, in aquam deſcendebat; vt aquis ſanctificatis ſuo ipſius contactu, is quoque ſanctificaretur, qui baptizabatur. vetus hoc probat adagium: *A puro pura defluit aqua*, ſumptum ex Theognide in Elegiacis ſententijs dicente:

εἰμ' ἐθέλῃς πλυνεῖν, κεφαλῆς ἀμίαντον ἄκρης
C αἰεὶ λευκὸν ὕδωρ ῥεύσεται ἡμετέρης.

ideſt, *Rurſum aqua de ſummo mihi vertice defluet vſque*
Limpida ſi innocuum forte lauare pares.

Hoc adagium in hominem vſquequaque inculpatum & innocentem valere affirmat Cõmentariorum in adagijs auctor. Quod nimirum etiam ſi aliquando quis vocetur in crimen; tamen illius fama non ſolum minimè contaminatur; quin potius illuſtrior redditur. quamobrem illum ſi laueris nullatenus
D aqua ſordeſcet, ſed limpida defluet. Hæc ex ſententia Cõmẽtatoris allata ſunt. At ſi quærimus de metaphora; adagium ſumptum arbitror à conſuetudine deſcendendi in aquam illius, qui baptizabat, cum eo qui baptizabatur; quamobrem à ſanctiori homine, ſanctiorem haberi credebatur baptiſmum. & is eſt ſenſus certaminis Chriſti Seruatoris noſtri, & Ioannis de baptiſmo; dum alterum ab altero baptizari poſtulat; alter alterum baptizare renuit. vt enim Ioannes

Chri-

Chriſtum ad Iordanem venientem, vt baptizaretur vidit; baptizari petijt, veritus Chriſti ſanctitatem. *Ego*, inquit Ioannes, *à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sine modo*, inquit Chriſtus, *ſic enim oportet nos implere omnem iuſtitiam*, omnem nimirum ſanctitatem. Quamobrem licet Hieroſolymis, & in quacumque vrbe, ac pago quantumuis minimo, innumerabilia forent balnea ad Iudæorum legales purificationes, vt nullo labore, iuxta legis inſtituta Hebræi purificari poſſent: Ioanne tamen, Chriſto, diſcipulisq; illius baptizantibus, vndique exibát B homines ad Ioannem, Chriſtum, & diſcipulos, vt ab illis, nondum adhuc inſtituto baptiſmi ſacramento, baptizarentur. quia à puro pura putabatur defluere aqua; & à ſanctiori miniſtro, ſanctiorem quoque haberi exiſtimabatur baptiſmum.

Illud etiam quod diximus de amicitiæ, atque fidei ſymbolo minimè prætereundum arbitror: nam eãdem aquã in balneo vti fidei, amicitiæ, atque communionis ſymbolum extitiſſe probat ille, aquæ, ignisq; interdictus. Qui enim ſummis ac maximis flagitijs, criminibus, atque ſceleribus adeò tenebantur, C vt ab hominum conſortio merito arcerentur; his ignis, & aqua interdicebatur ex veterum inſtituto: quod nimirum his duobus elementis homines expiari exiſtimarentur. hæc igitur duo elementa, criminoſis, quaſi inexpiabilibus tenerentur flagitijs, interdicebantur. Minimè verò ad vſum potus aquã interdici ſolitam putes; ſed in vſum balnei; quod hæc ad expiandum criminoſum ex inſtitutis ſacrorum adhiberetur. & ne D comminiſci ex capite videamur hunc illius veteris adagij ſenſum, Sophoclis teſtimonium in Oedipo accedet, & pro nobis ſtabit, vbi homicidij auctorem inquirit, dicens:

Eum ego virum addicò, quicumque eſt, ne quis in terra
Hac, cuius ego Rex ſum
Recipiat, neque in ſermone,
Aut precationibus, aut ſacrificijs

Quid-

A *Quidquam commune habeat, neque ſacram aquam illi tribuat,*
Sed omnes à domo illum arceant. nam ille homo nobis
Piaculum eſt.

Igitur de aqua in ablutionis vſum vetus adagium, & interdictum intelligendum erit. Verum ne quis putet ad ſacram tantum aquam, qua ſacra facturi lauabantur homines, vetus adagium atque interdictum referendum; minimè verò ad communem balnei aquam, pro hac etiam Plutarchi locus ſtabit
B lib. de inuid. & odio, vbi miſerrimam illorum conditionem ſcribit, qui Socratem ſunt calumniati, & ad necem deduxerunt. τοὺς γοῦν Σωκράτη, *inquit*, συκοφαντήσαντας, ὡς εἰς ἔσχατον κακίας ἐληλακότας, οὕτως ἐμίσησαν οἱ πολῖται, καὶ ἀπεστράφησαν, ὡς μήτε πῦρ ἀύειν, μήτε ἀποκρίνεσθαι πυνθανομένοις, μὴ λουομένοις κοινωνεῖν ὕδατος, ἀλλ᾽ ἀναγκάζειν ἐκχεῖν ἐκεῖνο τοὺς παραχύτας ὡς μεμιασμένον. hoc eſt, *Eos igitur calumniatores Socratis, vt extremè malos ita oderunt; itaque auerſati ſunt ciues; vt neque ignem accenderent;*
C ſupple eis, *neque interrogantibus reſponderent; neque in balneo aqua lauarentur eadem; ſed qua illi lauiſſent, eam tamquam pollutam iuberent à miniſtris effundi.* Vt cõmunes igitur hoſtes, ac ſceleratiores, à communi reijciebantur aqua; quod videlicet amicis tantum communem eſſe debere, cenſeretur. quam amicitiam volens Chriſtus ſtabilire penes ſacri Euangelij ſectatores, ſub vno Domino, vnaq; fide, vnum quoque baptiſma inſtituit, vt Paulus docuit. eapropter Seruator noſter, (cuius in Ba-
D ptiſtam amor fuit maximus,) ad fidei & amicitiæ ſymbolum, eadem cum ipſo voluit ablui aqua, ſimulq; deſcendere in Iordanem: ſicut etiã Philippus Diaconus, Eunuchum baptizaturus, deſcendendo in aquam, eidem, fidei, & amicitiæ ſymbolum præſtitit; vt amoris, atque dilectionis notam illi præſtaret expreſſam; cum quo communicata iam fidei doctrina, balneum pariter communem habere volebat.

CAP.

 A

CAP. XXXI.

Veteres, lotione cœnam præueniebant:

Ad loca Luc. 11. *Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe: & ingreſſus recubuit: Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante* B *prandium.* 2. Reg. 12: *Surrexit ergo David de terra, & lotus, vnctusq; eſt, petiuitq; vt ponerent ei panem, & comedit.* Et ad alia plura loca.

VIDIMVS capitulo præcedenti quantum veteres illi balneis ſtuderent: in amicitiæ verò, ac fidei ſymbolum balneo cœnam iungebant; nec prius accumbere conſueuerunt, quam C balneo corpus recreaſſent, atque mundaſſent. paſſim id apud antiquiſſimum legimus Homerum. nam Iliad. lib. 10. Diomedes & Vlyſſes vbi res Troianas exploraſſent, atque in Caſtris ad ſuos redijſſent.

Εἰς ῥ᾽ ἀσαμίνθους βάντες ἐϋξέστας λούσαντο,
Τὼ δὲ λουσαμένω, καὶ ἀλειψαμένω λίπ᾽ ἐλαίῳ
Δείπνῳ ἐφιζανέτην.

Dixit Poëta hoc militiæ ſummos Duces, Græcorumq; prima- D rios viros, nequaquam cœnatum iuiſſe prius, quam balneo corpus recreaſſent. ſic enim carmina allata interpretantur:

In balnea euntes bene fabricata loti ſunt,
Hi autem loti, & vncti pingui oleo
Cœnatum iuerunt.

Sic etiam apud eumdem lib. 3. Odyſſ. Telemachus à Neſtore exceptus hoſpitio, in cœnaculum non prius admittitur, menſæ cau-

A ſæ cauſa, quàm in balneo corporis mundandi rationem habuiſſet de more illius ſæculi. ſic ille de his ſcripſit:

ἐκ ῥ' ἀσαμίνθου βῆ δέμας ἀθανάτοισιν ὁμοῖος
Παρ δ' ἄρα Νέστορ κατ' ἄρ' ἕζετο ποιμένι λαῶν.

hoc eſt, *Ex balneo exiuit corpore immortalibus ſimilis.*
Apud autem Neſtorem ſedit paſtorem populorum.

Accubuit videlicet apud Regem Neſtorem, qui iam cœnaculi ac menſæ priorem occupauerat ſedem. illud idem legi-
B mus apud eumdem lib. 8. Odyſſ. Vlyſſe ab Areta hoſpitio excepto, opipariq; conuiuio recreato. ratio enim balnei & lauacri vſus adeò cœnæ iungebatur apud veteres; vt in ratione victus, atque humanitatis quæ hoſpitibus debebatur, putaretur defeciſſe is, qui aliquem ad conuiuium, & ad cœnam admiſiſſet, non præſtito ante lauacro: quamobrem nullibi apud priſcos auctores inſtructum conuiuium legere, ferè contingit; cui lotio deſit. Apulei locus lib. 4. Metamorph. hoc ple-
C nè ſuadet. quorumdam enim ſicariorum à latrocinijs, ad propria reditus in eo loco ſcribitur; quorum tabernacula in aſperis, ac deſertis locis erant conſtituta; vbi à turbis, ac populis inſequentibus, aut ab armato milite turbari minimè ſceleratiſſimi homines poſſent. hos ibi anus quædam eorumdem Ancilla, menſa iam inſtructa, atque appoſita cœna, his verbis alloquitur. *At vobis fortiſsimi, fideliſſimiq; mei hoſpitatores iuuenes, affatim cuncta ſuaui ſapore percocta pulmen-*
D *ta præſto ſunt. panis numeroſus, vinum probe calicibus efficatis affluenter immiſſum, & ex more calida tumultuario lauacro veſtro præparata;* ſtatim cœnandorú etiam in balneo ingreſſum his verbis apertius proſequitur. *In fine ſermonis huius ſtatim ſeſe deueſtiunt, nudatiq;, & flammæ largiſſimæ vapore recreati, calidaq; perfuſi, & oleo peruncti menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt.* hæc Apuleius: apud quem illa verba, *ex more*, prætereunda minimè erunt. his enim admonemur, ſicarios

T illos

illos ex conſuetudine infeliciſſimi illius ſæculi lauiſſe prius, A
quam ad cœnam accumberent.

Quid multa? tantæ neceſſitatis lotione præuenire cœnam ab illis exiſtimabatur: vt ne quidem in arctiſſimis locis lauacro carere vellent; nec enim illi tantum, qui primi ad cœnam accubuere apud Apuleium; ſed & alij flagitioſiſſimi homines, qui eoſdem ſunt ſubſequuti, lauacro denique recreari, priuſquam accumberent, curarunt. de quibus ſic ille: *Commodum cubuerāt*, ſupple priores, *& ecce quidem longè plures numero iuue-* B
nes cum aduenıſſent. Et infra: *Hi ſimili lauacro reſoti inter choros ſociorum ſeſe reponunt*. Accubuerant iam ſocij, inter epulas iam verſabantur; hi quoque cum illis cœnaturi accedebant; illoti tamen cœnare adeò verebātur; vt anum illā propterea inſultarent; quod lauacrum proſcœnium, minus præſto putarent.

Tanta autem in balneo, ac lotione voluptate capiebantur veteres illi mandones; vt ibi partem diei inſumere, atque carmina recitando, vel audiendo detineri minimè vererentur. C
hinc illud Iuuenal. Satyr. 7. irridentis vanitatem illorum, qui ſuperfluam pædagogorum doctrinam expetebant, in pueris inſtruendis; ſtudendo nimirum vt pueri memoriæ mandarent carmina Poëtarum, veterumq́; hiſtorias, vt illas in balneo conſidentibus recitarent. ſic enim ille de his:

Vt legat hiſtorias auctores nouerit omnes,
Tanquam vngues, digitosq́; ſuos vt forte rogatus
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea dicat D
Nutricem Anchiſæ, &c.

Sicq́; balneo, luxu, inter pueros, & mulieres, cœnam præirent; necnon etiam inter pocula, atque eſcas, perſuaſi à Medicis, quod cibi in ventriculo balnei calore concoquerentur; ſaturi iam, balneum repetere conſueuerint; vt iterum ad cœnam, ciborum voluptate capti redirent. tangit hoc Artemidor. lib. 1. cap. 16. dicens: οἱ μὲν οὐ πρότερον ἐσθίουσιν, εἰ μὴ λούσαιντο. οἱ δὲ καὶ ἐμφάγον.

A φάγοντες, ideſt, *Alij non ante cibum capiunt, quam lauerint; alij autem & à cibo*, nimirum poſtquam comederint. Plutarchus quoque lib. de curanda valetudine, voluptuàrios illius ætatis irridens, dicebat: οἱ μὲν ὑπὸ λαιμαργίας, καὶ φιληδονίας ἐμβάλλουσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τὰ βαλανεῖα, καὶ σπουδάζουσιν ἐπὶ τὰς τραπέζας. ideſt, *Alij gulæ, & deliciarum cauſa proyciunt ſeipſos in balneo, feſtinantq́ ad eſcas*, nimirum ad repotia. de repotijs autem intelligi patet, cum ſubiungit: ἀπεψίας, καὶ βαρύτητα, καὶ πλησμονὴν σώματος,

B εἰς βαλανεῖον ἑλκόμενοι. ideſt, *Cruditatem, grauitatem, opletione corporis pertracti in balneum*, vt nimirum digerant cibum, quem manderunt. quod damnans Perſius Satyr. 3. dicebat:

Turgidus hic epulis, atque albo ventre lauatur,
Gutture ſulphureas lente exhalante Memphites.

Horatius quoque epiſt. 6. dicebat:

Crudi, tumidiq́ lauemur.

Iuuenalis pariter in eadem ſententia, gulæ voluptatem in

C mandonibus illis dedignans dicebat Sat. 1.

Sed qui ferat iſtas
Luxuriæ ſordes, quanta è gula, quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum.
Pœna tamen præſens cum tu deponis amictum
Turgidus, & crudum pauonem in balnea portas.

Crudum pauonem dixit, pro non digeſto pauone: quod videlicet inconcocto cibo, ad repotia properantes, eſcarum vo-

D luptate capti, balneum repeterent. Quamuis verò hæc balnei repetitio ſolum penes voluptuarios vſu veniſſet; ablui tamen cum quis accubiturus eſſet, neceſſarium ex conſuetudine ab illis cenſebatur. quæ quidem conſuetudo pro natura adeò inoleuiſſe exiſtimabatur; vt non lotum cœnare, ſummum putaretur nefas. Quamobrem quod aliquando Chriſtus ad phariſaicam ſuperſtitionem reprehendendam, illotus accubuiſſet, ſcandalo fuit cuidam Phariſæo, qui illum ad pran-

T 2 dium

dium inuitauerat, vt dicitur Luc. 11. *Et cum loqueretur*, inquit A
Euangeliſta, *rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe; & ingreſſus recubuit; Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere: Quare non baptizatus eſſet ante prandium*. Nec enim illotum recumbere Phariſæo ſcandalum fuiſſet; niſi conſuetudo illius ætatis lauacrum ante prandium, quaſi gentium iure debitum, poſtulaſſet.

Verum à ſacris ex munere non recedamus. Fuere enim Iudæi
in his religioſiſſimi. nam lib. 2. Reg. cap. 12. Sanctus Rex B
Dauid ieiunijs, ac carnis maceratione ſeipſum affligebat, Deumq; omnipotentem deprecabatur; vt puerulo qui ex adulterio Betſabeæ ei natus fuerat; ſalutem & vitam libens concederet. vbi verò pueruli mors ſibi renuntiata fuit; vt quam libens, diuino placito ſe conformaret, palam oſtenderet; luctu, mœroreq; depoſito, cœnare conſtituit. at non prius cœnaculum ingredi, menſamq; petere auſus eſt; quam de more
ablueretur. ſic enim legitur: *Surrexit ergo Dauid de terra, &* C
lotus, vnctusq; eſt: petiuitq; vt ponerent ei panem, & comedit. hæc ibi. vbi cum panis nomine conuiuium optimè inſtructum ſignificari, ex ſacræ Scripturæ phraſi perſpicuum ſit; inde manifeſtè colligitur, quam religiosè balneum, & lauacrũ, cœnæ apud Hebræos iungeretur. Hæc verò tanta Hebræorum religio in ſuperſtitionem prolapſa iam erat, cum Seruator noſter in terris viſibiliter conuerſaretur. quamobrem dicitur
Marc. 7. *Phariſæi enim & omnes Iudæi, niſi crebro lauerint ma-* D
nus non manducant; tenentes traditionem ſeniorum, & à foro niſi baptizentur non comedunt. Quo in loco quidam adnotarunt; ideò Euangeliſtam vſum fuiſſe Græco verbo βαπτίζεσθαι, non νίπτεσθαι, vt ſignificaret totos conſueuiſſe, cum è foro redibant in aquam immergi; ne quid in corpore immunditiæ remaneret. id enim verbo Græco baptizandi declaratur; vbi Maldonatus ait: *Magis non improbo, quam probo*. Verum pro-

baſſet

A baſſet quidem, illam illius loci interpretationem Maldonatus, veterum conſuetudinem ſi agnouiſſet, qui toti, vt iam diximus, abluebantur; quoties cœnaturi fuiſſent. De purificationibus verò, & ablutionibus, ſacrificiorum præludijs, vndique ſcatent ſacra oracula, cum primis in lib. Leuit. & Exodi, Numerorum, ac Deuteronomij. in quibus illoti vbique à ſacris arcentur. capitis etiam illata ſententia in tranſgreſſores. pro his loca congerere non eſt opus.

B

CAP. XXXII.

Aquam luſtralem purificationis cauſa Seruatorem noſtrum frequentaſſe oſtenditur.

Ad loca Leuit. 22. *Qui tangit reptile, & quodlibet immundum, cuius contactus eſt ſordidus, immundus erit vſque ad veſperum.* Num. 19. *Quicquid*
C *tetigerit immundus, immundum faciet, & anima quæ horum quippiam tetigerit, immunda erit vſque ad veſperum.* Luc. 7. *Hic ſi eſſet Propheta ſciret vtique quæ, & qualis eſt mulier quæ tangit eum.* Ioan. . *Noli me tangere, quia mundus ſum.* Et ad alia plura loca.

D PLVRIMA nos attuliſſe conſtat ex ſacris, & prophanis literis, quibus vſum ablutionis, veluti ſacrorum, ac cœnæ præludium probabatur; reliquum eſt conſiderare, num & Chriſtus Seruator noſter lotionibus, balneo, atque purificationibus legalibus, de more illius ſæculi vſus fuerit. nemo quod ſciuerim, iſta ſubodorauit. plurimi, vt arbitror, partem negantem tueri tentabunt. decoris, modeſtiæ,

pudoriſq; Chriſti, habita apparenti quadam ratione. Verum A
his nequaquam moueor, quin potius ab his conſuetudinibus
minimè abſtinuiſſe Seruatorem noſtrum exiſtimem. Etenim
balneo vſum Seruatorem, ratio obſeruantiæ Moſaicæ legis,
quam profitebatur; ſacri quoque codices in nouo teſtamento
aperiunt. & quamuis his noſtris temporibus, quando lauacri
vſus in deſuetudinem abijt; dedecus in pudiciſſimo filio Dei,
vſus iſte præſeferre videatur; minimè tamen hæc à pudicitia, &
honeſtate filij Dei erunt aliena; ſi exemplaria ſacra Moſaicæ le- B
gis peruoluerimus; atque in his diſtinctionem mundorum ho-
minum, ab his, qui erant immundi, agnouerimus. Immunda-
bantur equidē homines non tantū alicuius rei immundæ vſu;
ſed ſolo illarū contactu, ſtercoris nimirum, aut cadaueris cu-
iuſcumque animalis, ſiue eius, quæ ad funus pertinebant; vt
dicitur Leuit. 22. *Qui tangit reptile, & quodlibet immundū, cuius
contactus eſt ſordidus, immundus erit vſque ad veſperum*. etiam
contactu hominis immundabantur, qui ob ſaniem, lepram, aut C
quamcumque plagulam, ab alijs ſecerneretur, ſiue etiam inuo-
lūtario ſeminis fluxu laboraret. quamobrem dicitur Leuit. 22.
*Qui tetigerit immundum ſuper mortuo, & ex quo egreditur ſemen
quaſi coitus, immundus erit vſque ad veſperum*. Contactu quo-
que mulieris, quæ vel eiſdem laboraret infirmitatibus, vel etiā
menſtruo afficeretur ſanguine, immūdabantur. quamobrē Le-
uit. 18. dicitur: *Ad mulierem quæ patitur menſtrua, non accedes, nec
reuelabis fœditatem eius*. & infra ſubintulit: *Nec polluamini in his* D
omnibus, in quibus contaminatæ ſunt vniuerſæ gentes. Nec ſolum
his, ſed etiam immundabatur quocumque minimo contactu
rei alicuius, aut perſonæ, quam immundus aliquis contigiſ-
ſet; etiamſi caſu hoc, aut fortuito libens, aut nolens illa con-
trectaſſet. quacumque enim de ratione contactus ille contigiſ-
ſet, mundum hominem, immundum reddebat; & à ſacris
omnino illum repellebat. Conſperſa ſunt vndique exempla-

A ria ſacrorum oraculorum, his regulis, cum primis in lib. Leuit.cap. 22. & alibi, ſicuti etiam in lib.Num. 19. in quo regula generalis habetur hac verborum forma: *Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet, & anima quæ horum quidpiam tetigerit, immunda erit vſque ad veſperam.*

Ab his verò immunditijs purgari homines minimè poterant, niſi balneo, & aqua luſtrali mundarentur. Quamobrem, qui balneum adijſſet, vt mundaretur, ac templum peteret, vel ſa-
B crorum, vel orationis gratia, depoſitis ibi veſtimentis prioribus, ne contactu eorumdem, quæ immunda erant, iterum immundaretur, ſi eadem reaſſumpſiſſet, alia aſſumebat; rectaq; via neminem attrectando, aut ab aliquo ſe contrectari permittens, templum adibat orationis cauſa, ſacriſq; operam dabat. Lux hinc hauritur phariſaico illo tumori toties frequentato, totieſq; repetito, ac reprehenſo à Chriſto, *Noli me tangere, quia mundus ſum*. ij etenim, qui legalem obſeruantiam
C profitebantur; quoties redibant è foro, toties balneum petebant; & lauacro mundabantur. illi ipſi vbi balneum exiſſent; ſeſeq; direxiſſent ad Templum; quorumcumque hominum contactum declinabant: illorum cum primis, qui eiuſdem non eſſent ſcholæ: quod ſi alicui occurriſſent, qui illos alloqui vellent, eoſdem à ſe repellebant, dicentes: *Noli me tangere, quia mundus ſum*. ideſt, loquere quæ placent; caue tamen amice, ne propius acceſſeris; aut me pallio, aut manu tan-
D gas, neve veſtimentorum extrema ora contrectes; quia ablutus iam mundus incedo, ſacrorum de cauſa. Quod loquendi genus frequens erat in ore Phariſæorum; qui legis obſeruantiam, & purificationem legalem ſtrictiſſimo rigore profitebantur.

Chriſtum Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum, ſanctitate eſſentiali extitiſſe, quis dubitabit? ea enim erat vis vnionis hypoſtaticæ; vt quem gratia habitualis ſanctum, accidentali ſanctitate conſtituerat; illa ſubſtantiali ſanctitate ſanctum face-

ret. Quamobrem Seruator noſter ſanctiſſimus nulla reuera A
poterat pollui immunditia. certiſſimum id eſt. Verum quan-
tum ad legalem obſeruantiam, & Moſaicæ legis decreta, in
hominum opinione, vtique Chriſtum pollutum fuiſſe, Euan-
gelicæ teſtantur hiſtoriæ: hùc enim tendebant Phariſæorum
in Chriſtum calumniæ, *Quare cum publicanis, & peccatoribus
manducat Magiſter veſter? hic homo peccator eſt:* & ſexcenta
alia. hæc erat radix ſcandali Phariſæi Simonis, qui illum in-
uitauerat ad prandium. Videns enim Chriſtum peccatricis, B
atque immundæ mulieris contactum nequaquam reſpuiſſe
in conuiuio, ſcandalizabatur: quamobrem dicebat: *Hic ſi eſ-
ſet Propheta*, ideſt vir ſanctus & mundus, munditiam quoque
legis conſectaretur, *ſciret quæ, & qualis eſt mulier quæ tangit
eum, quia peccatrix eſt:* quia nimirum immunda eſt. Cum
enim quocumque coitu immundarentur vir & fœmina; &
peccatrix eſſet mulier illa in ciuitate; immundam quoque
fuiſſe perſpicuum eſt: inde Phariſæus exiſtimabat nequaquam C
Chriſtum mulieris peccatricis permiſſurum contactum, ſi
peccatricem mulierem cognouiſſet. Ad funera Chriſtum
acceſſiſſe, Euangelicæ teſtantur hiſtoriæ, tum quando fi-
liam archiſynagogi ſuſcitauit, quam manu tenuit; tum
quando filium viduæ Naim, necnon etiam Lazarum ami-
cum reuocauit ad vitam. Erat enim lex lata Numer. 19.
quod qui ingrediebatur domum, in qua aliquis defunctus
iaceret, immundus cenſebatur. ſic enim legitur in textu: *Iſta* D
*eſt lex hominis, qui moritur in tabernaculo. Omnes qui ingrediun-
tur tentorium illius, & vniuerſa vaſa quæ ibi ſunt, polluta erunt
ſeptem diebus*. Seruatorem igitur quoque pollutum legali im-
munditia dicendum erit. Ipſum quoque Seruatorem noſtrũ,
ſacrificiorum & orationis cauſa Hieroſolymitanum templum
adijſſe, pluries ſacra oracula affirmant: vt propterea lauacro
purificatum, atque mundatum, ex decretis Moſaicæ legis, ne-
qua-

A quaquam verò aliter illò acceſſiſſe Saluatorem perſpicuum ſit. Nam de purificationibus ſic legimus Num. 19. *Hoc modo mundus luſtrabit immundum tertio & ſeptimo die, expiatusq́; die ſeptimo lauabit & ſe & veſtimenta ſua, & immundus erit vſque ad veſperam*. Adeo verò criminoſum erat non lotum expiationis aqua, ſacrum tabernaculum, ſiue templum adire, & ad ſacrificia accedere; vt dicatur ibidem: *Si quis hoc ritu expiatus non fuerit, peribit anima illius de medio Eccleſiæ, quia ſan-*
B *ctuariū Domini polluit, & non eſt aqua luſtrationis aſperſus*. Quæ quidem luſtrationes, atque purificationes paſſim repetuntur in libris Moſaicæ legis, cõmendanturq́; in hiſtoricis: & apud ſanctos Prophetas negligentes in his, coarguuntur; probantur verò, qui in his purificationibus plurimum ſtuduiſſent.

Quamobrem purificationis iura, quæ ablutionem corporis indicabant, ſeruaſſe Chriſtum Dominum, Euangelici codices indigitant. dicebat enim, *Non veni ſoluere legem, ſed adim-*
C *plere*. & legis quidem obſeruantiā ita adamuſſim Chriſtus profitebatur, vt à Moſaicæ legis conſtitutis ne latū quidem vnguę diſcederet. Quod ſi ab hoſtibus, atque Chriſti perſecutoribus pro eius in obſeruanda Moſaica lege argumentum ſumere licet; illud certè minimum non erit, quod infenſiſſimi illius perſecutores Scribæ, & Phariſæi, qui Chriſti geſta attendentes, eadē criminari non ceſſabant, vitæq́; illius inſidiabantur; nunquā, nec etiam coram Pilato legis tranſgreſſionem obiecerūt;
D niſi generali quodā aſtu dicentes: *Hic homo peccator eſt*. & licet paſſim illi obijcerent Sabati violationē, dicentes: *Sabatum non cuſtodit*, minimè verò quantum ad immunditiam, illi legis tranſgreſſionem obijcere auſi ſunt. Argumento etiam ſumpto à purificationibus, & legis munditia, quæ tota, vt diximus, in ablutionibus erat conſtituta, in Actibus Apoſtolorum Paulus ſeipſum à Iudæis coram iudice defendit: ſtatuerant enim illum coram Felice Præſide cap. 29. *In hoc & ipſe ſtudeo,*

inquit

inquit Paulus, *ſine offendiculo conſcientiam habere ad Deum, & ad homines ſemper. poſt annos autem plures eleemoſynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo.* A hæc ibi. Quam verò adamuſſim legales purificationes etiam poſt Chriſti aſcenſum in cœlum conſectaretur Paulus; legitur ibidem cap. 21. his verbis: *Tunc Paulus aſſumptis viris, poſtera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio; dum autem ſeptem* B *dies conſummarentur, &c.* Hæc enim erat lex purificationis ex conſtitutis Moſaicæ legis, quoties quis immundus, ſacrificiorum cauſa templum adire vellet ſolemnioribus diebus; præſertim ſi celebranda fuiſſet Paſcha.

Adeò verò ſtrictè, lege purificationis tenebantur Hebræi in celebratione Paſchæ; vt minimè liceret manducare Paſcha his, qui purificati non fuiſſent. quamobrem cum in Synai anno ſecundo egreſſionis filiorum Iſraël ex Ægypto, filij Iſraël C celebraſſent Paſcha; aliqui verò arcerētur ab illius celebratione, quod immundi eſſent, cauſa funeris, adiere Moyſen huius rei gratia; qui ne in aliquo erraret, oraculum cōſulere ſtatuit. *State,* inquit, *vt conſulam Dominum quid præcipiat vobis.* quo conſulto vt in menſe altero differretur Paſcha, Deus indulſit, dicens: *Homo qui fuerit immundus ſuper anima, ſiue in via procul in gente veſtra, faciat Phaſe Domino in menſe ſecundo, quarta decima die menſis ad veſperam, cum azimis, & lactucis* D *agreſtibus comedent illud, non relinquent ex eo quidpiam vſque mane, & os eius non confringent, omnem ritum Phaſe obſeruabunt.* Nec alia ratione Paſcha celebrare alicui ex lege permittebabatur; niſi prius mundus, atque lauacro purificatus extitiſſet. Cumq; Chriſtus annuatim azima manducaret, ac Paſcha celebraret; purificatum quoque aqua luſtrali & balneo, liquido conſtat. hæc enim omnia ipſe ita adamuſſim ſeruauit, vt Iudæis

A dæis ipſe obijceret, dicens: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* ideſt, quis ex vobis de inobſeruãtia, ac tranſgreſſione legis me accuſare poteſt? quis ex vobis poterit me reprehendere, quod pollutus, minimeq; purificatus ſacrum Dei templum, ſacrificiorum, aut orationis cauſa adierim? nemo ſanè. Quamobrem Chriſtum Seruatorem noſtrum ſæpiſſimè lauacro purificatum de more Hebræorum ex conſtitutis Moſaicæ legis, atque temporum conſuetudini indulgendo, nobis affirmandum erit.

B Nec deſunt Euangelica loca, quæ id ſuadeant. nam vbi Chriſtus vna cum diſcipulis ſuis, & ſanctiſſima Virgine nuptias in Cana Galileæ adijſſet, meminiſſetq; Euangeliſta hydriarum, quæ ibi allatæ fuerant, addidit: *Erant autem ibi hydriæ ſex lapideæ ſecundum purificationem Iudæorum*, ideſt, iuxta ritum Iudæorum; quibus ex more illius ætatis minimè licebat adire conuiuium nuptiale, ſiue quamcumque cœnam, vt iam ſupra vidimus, niſi prius aqua & balneo loti fuiſſent; qua occaſione ſex in cœnaculo hydrias conſtituebant. non enim licebat ſponſis coire, & nuptias celebrare, niſi prius purificarentur. Quia verò ſanguine pollui ſe putabant, eam ob cauſam ſtatim ac ſponſam primo congreſſu ſubmiſiſſent viri, ab ea abſtinere Iudæi vſque hodie conſueuere; nec ſecundo ſponſam aggredi audent, niſi vterque prius balneo fuerit purificatus: quapropter hi quoque, qui cum ſponſo, & ſponſa nuptialium epularum cauſa ad conuiuium acceſſerant, purificari cogebantur; ne contactu manus, aut veſtimentorum, aut eorum, quæ ab illis contrectabantur, tam reliqui, quam ipſi quoque coniuges pollucrentur. Adeò enim ab immundis cauendum fuit Hebræis, vt ſi quando quis in ſuſpicionem alicuius impuritatis, lepræ, aut alterius morbi cauſa incidiſſet, Sacerdotis iuſſu alicubi claudebatur, vt dicitur Leuit. 13. nec cum reliquis hominibus conuerſari illi licebat; ne contactu

C

D

ſuo

ſuo reliquos immundaret. Quamobrem ſi quando aliquis lepra commaculatus aperta immundus fuiſſet, diſcoopertus capite, ſciſſoq; veſtimento cogebatur incedere, atque per viam ſe immundum clamare, quouſque & vrbem egrederetur, vt illius contactum reliqui declinarent: à reliquorum hominum communione ſecerneretur. ſic enim ibidem legitur: *Quicumque maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium Sacerdotis; habebit veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe clamabit.* & hoc quidem, quia lege cautum erat vitandum contactum hominis non mundi. cum igitur in nuptijs Canæ Galileæ purificati ac loti conuiuantes recumberent, propterea Chriſtum quoque Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum purificatum ex ritu Hebræorum ad nuptias veniſſe perſpicuum eſt. aliàs conuiuantes non ſolum illum non admiſiſſent, ſed etiam in conuiuio contactum illius omnino declinaſſent. A B

Erit fortaſſe, nec immerito quidem, qui à pudore, Chriſtiq; modeſtia alienum putet, lauandi cauſa ſe denudari; atque denudandi gratia virilia detegere. pudenda enim diſcooperire omnibus ſemper viſum eſt horridum. vnde Auguſt. lib. 14. de ciuit. ait: *Omnes gentes adeò tenent in vſu pudenda velare, vt quidam barbari illas corporis partes, nec in balneis nudas habeant.* Quarumdam quoque mulierum honeſtatem, eam ob rationem, quam maximè commendat Clemens Alexan. lib. 4. Stromat. ex auctoritate Dionis, ait enim: *Dion certè philoſophus refert quandam mulierem Lyſſidiſſam propter inſignem pudorem ſe lauaſſe cum ipſa tunica. Philoteram autem cum eſſet ingreſſura ſolium, paulatim contraxiſſe tunicam, quantum, quæ nuda erant tegerentur ab aqua: deinde rurſus paulatim aſcendentem induiſſe.* hac ratione pariter aliquos commendat Ambroſ. lib. 1. Officiorum, dicens: *Plerique ſe & in lauacro quantum poſſunt tegunt; ne vel illic vbi nudum totum eſt corpus, huiuſmodi intecta* C D

portio

A *portio ſit*. Quod igitur in omnibus commendandum omnes viderunt, non erit à Chriſto Seruatore noſtro pudoris, atque modeſtiæ ſumma, ac ſuprema norma tollendum, vt contrarium affirmetur.

Verum denudatum Seruatorem noſtrum purificationum ratio, ex Decretis Moſaicæ legis oſtendit cap. 14. & 15. Leuitici, vbi dicitur, lotis veſtibus, & toto corpore in aquis viuentibus mundus erit, & paſſim dicitur hominem lauandum, &
B veſtimenta, quoties quis purificaretur: nec aliter purificari poterāt Iudæi: Cōſuluiſſe pudori Seruatorē, ſanctitas, & modeſtia illius nos dubitare nequaquam concedit. denudaſſe verò illum totū corpus, purificandi lex requirit. Nam pudori quoque conſultū credere oportet modeſtioribus, eo tunc ſæculo, vel tegumentis, atque linteaminibus, ſiue aulæolis, quibus is, qui in balneo lauabatur, adeò tegeretur; vt omniū cōſpectui ſubtraheretur; vel etiā ſecretioribus balneis id fiebat; in quibus ſolus is ver-
C ſaretur, qui purificationibus ex decretis antiquæ legis, & de more Iudæorū operā dediſſet. His igitur Chriſtus quoque potuit vti balneis, in his nudari, abſque immodeſtiæ, aut dedecoris nota: quod qua ratione ab eo actū fuerit nos latet. Nō enim omnia à Seruatore acta ſcripta extant: quod & Ioannes Euangeliſta in fine ſui Euangelij inobſeruatum nequaquam voluit. Ne verò quod affirmamus de Chriſti Seruatoris noſtri nuditate argumento careat: Teſtantur Euangeliſtæ in funere à
D pijs viris aromatibus conditum, & vinctum ſacrum Seruatoris noſtri corpus: ablutum quoque fuiſſe dicemus Myrothec. 5. in qua quidem vnctione, atque ablutione detecta illius virilia ab his ipſis non negabitur. Chriſtum Dominum in Iordane quoque baptizatum à Ioanne, Euangeliſtæ affirmant. hic verò denudatum coram Ioanne ingreſſurum Iordanem, (ſeruata tamen ratione pudoris, atque modeſtiæ) liquido conſtat. Nec enim licuiſſet illi linteo aliquo pudenda tegere; ne dum

puri-

purificari ex lege quærit; lege immundaretur, contactu lintei non mundi. Nec etiam tegi poterat quis linteo aliquo mūdo: quod id contactu corporis illius qui mundabatur ab immunditia, immundum extitiſſet: propterea enim poſt ablutionem lintea, velamina, ac tegumenta munda aſſumebantur. Niſi forte dicere velimus, licuiſſe in balneo, mundo linteo pudenda cooperire, & eadem aqua mundari tam corpus, quam linteum, quo pudenda tegebantur: ſi quid immunditiæ ex corporis contactu linteum contraxiſſet. Sed quomodocumque iſta ſe habeant; ea ratione qua pudori Chriſti in Iordane conſultum fuit; potuit & in reliquis balneis & purificationibus eidem conſultum iri. & quod ibi illi obijciendum non fuit, nec alibi obijciendum erit: quæ quamuis nobis ignota ſint, pudori tamen, ac modeſtiæ Seruatorem noſtrum conſuluiſſe certiſſimum fore debet.

CAP.

A

CAP. XXXIII.

Domeſtica quoque balnea frequentaſſe Chriſtum coniectatur.

BIBL. NAZIONALE ROMA

Illuſtrantur loca Luc. 11. *Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe: & ingreſſus recubuit: Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium.* Luc. 7. *Intraui domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti.* Ioan. 13. *Qui lotus eſt non indiget niſi vt pedes lauet.* Et ad alia plura loca.

B

C HÆC habuiſſe balnea Iſraëlitas, purificationum legalium ratio, ex conſtitutis Moſaicæ legis apertiſſimè ſuadet. ſacræ quoque Scripturæ loca plurima demonſtrant: licet ſub nomine piſcinæ ſuperioris, & inferioris, balnea hæc appellentur apud Iſaiam cap. 7. & cap. 22. nam & Seneca epiſt. 51. domeſtica balnea piſcinas dixit. damnans enim illorum ſuperuacaneos ædificiorum cultus, ait: *Niſi thaſius lapis quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit, in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus.* cap. verò 11. Leuit. ſermo eſt de his quæ domi contactu alicuius rei immundæ immundantur; & inter domeſtica domus, balnea quoque recenſentur; congregationesq; aquarum appellantur: *Fontes verò & ciſternæ, & omnis aquarum congregatio munda erit.* non enim hic ſermo eſt de fontibus, quæ ad vſum commune alicuius ciuitatis, aut oppidi excauabantur,

D

ſed

ſed de fontibus quæ domi ad vſum priuatum parabantur; & A
ideò tria illarum genera, tribus vocabulis diſtinguit. fons
alter illorum dicitur, quo ſignificatur aqua ſcaturiens, ciſterna dicitur locus, in quo pluuialis aqua conſeruatur. denique verò congregatio aquarum recenſetur in ſacro textu, quæ
hebraicè מִקְוֶה appellatur; in qua domeſtici alicuius familiæ
purificabantur. toties enim baptizabantur omnes Iudæi, dixit
Marc. cap. 7. quoties è foro redibant.

Hæc quæ de balneo domeſtico à nobis allata ſunt, contemnenda minimè erunt. illuſtrantur enim loca plurima ſacrarum literarum. nam Ierem. 17. vbi nos legimus, *Expectatio Iſrael Domine.* hebraicè מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה idest, *Balneum Iſraelis Dominus,* quaſi dicat Propheta: emundentur reliquæ nationes quacumque aqua luſtrali; putent ſe à ſordibus animæ, & corporis emundari: noſtra parum intereſt. Deus eſt fons veræ aquæ Iſraelitis, quo ſanè emundantur verè, & illorum peccata lauantur. quamobrem ſubditur: *Omnes qui te derelinquunt confundentur. recedentes à te in terra ſcribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum.* Pulcherrima quoque anthitheſi tenebrarũ in lucem Spiritus ſanctus 1. Paralip. 29. iocatur. Dauid enim ſic de miſeria, fragilitateq́; humana in Deo offendendo, loquitur: *Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.* hebraicè וְאֵין מִקְוֶה idest *& non eſt congregatio aquarum,* nimirum balneũ: dixerat enim ſãctus Propheta adeò hominũ mores defectibus, criminibusq́; ſubijci, vt nullum ſit opus, nulla ſit dies à ſcelere vacua. hæc autem ſub vmbræ metaphora ſignificauerat, idq́; quam maximè doluerat: magis verò dolendum exiſtimat; quod nullum ſit balneum, quo turpitudo illa, ac macula poſſit ablui, quam vmbræ nomine explicauerat. Quamobrem his ſaltem metaphoris, ac ſacræ Scripturæ locis frequentiſſima fuiſſe apud Hebræos balnea monſtrantur. illud idem ex balneo Iudith, Suſannæ,

A ſannæ, & Betſabeæ, alijſq; ſacræ Scripturæ locis, quæ paſſim accurrunt, oſtenditur.

Cum igitur capite præcedenti, Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum legales purificationes, ex conſtitutis Moſaicæ legis frequentaſſe nouerimus; ſubdubitandum occurrebat, de balneis domeſticis; quibus ex conſuetudine corrupti illius ſæculi plurimi voluptatis de cauſa, alij vt mundarentur à corporeis ſordibus vtebantur: adeò vt promulſis cœnæ balneum mollioribus eſſet. Hæc enim balnea Seruatorem noſtrum abhorruiſſe videbatur apertum, ipſius ſaltem Euangeliſtæ Lucæ teſtimonio. is enim cap. 11. ſcribit Phariſæum quemdã Chriſtum ad prandium inuitaſſe, atque ſcandalizatum quod ille recubuiſſet illotus; *Et cum loqueretur,* inquit, *rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe, & ingreſſus recubuit. Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere: Quare non baptizatus eſſet ante prandium.* Eſt autem hic ſermo de ablutione totius

C corporis. hæc enim baptiſmi nomine apud Euangeliſtas ſignificatur; niſi per aliquod adiunctum ſpecificetur. Enimuero præcedentis capituli doctrina hoc teſtimonio infirmari videbatur; niſi aduertiſſemus, de purificationibus legalibus Lucam nequaquam intelligendum fore; aliàs Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum, quem & funera adijſſe, & cum publicanis ac peccatoribus manducaſſe, contactumq; immundarum mulierum minimè reſpuiſſe ex Euangeliſtis cognouimus; legis trãſ-

D greſſorem (quod abſit) conſtituere cogeremur. non igitur de luſtrali aqua loquitur Euangeliſta, ſed de balneis, quæ conuiuium præibant, de quibus cap. 31. diximus.

Hæc autem licet non adeò frequentarentur à Chriſto, quemadmodum à Phariſæis, de quibus dicitur Marci 3. *Phariſæi enim & omnes Iudæi, niſi crebro lauerint manus non manducant, tenentes traditionem ſeniorum, & à foro niſi baptizentur non comedunt.* Omnino tamen illa eadem Seruatorem noſtrum ſanctiſſimũ

V re-

reſpuiſſe; hiſtorijs Euangelicis nequaquam conſentit. Inde enim quod tunc quãdo à Phariſæo illo Chriſtus inuitatus fuit, nequaquam balneum adijſſet; non euidenti colligitur argumento, nunquam aliàs Seruatorem balneis his vſum. tunc enim non adijt, vt Phariſæo monſtraret nihil ad morum ſanctitatem, & ad virtutem conducere, toties balneum adire quoties à foro redeuntes prandendum eſſet; quemadmodum Phariſæi putabant. quamobrem abſtinuit, vt veræ munditiei doctrinam traderet, quod ex ipſo capituli contextu perſpicuũ eſt. Hoc enim in morem habuit Chriſtus; nonnulla nimirum facere, vt morum doctrinam traderet. dicebant Phariſæi, non licere hominẽ ſanare in die Sabati: inuitatus à Phariſæo aliquãdo, interrogauit, an liceret Sabato curare: tacuerunt illi; ſanauit ipſe hominem; & illico apud Marcum inter ipſa pocula de diei feſti celebratione ſermonem habuit. ita apud Lucam abſtinuit à balneo, vt virtutis munditiam aperiret: non verò vt inde colligeretur, numquam aliàs Seruatorem noſtrum balneo vſum fuiſſe. A B C

Cum enim de more regionis, & corrupti illius ſæculi toties ferè abluerentur homines, quoties menſæ accumberent: atque in hoc ſuperfluo lauacri vſu, nequaquam Chriſtus adeò frequens fuerit, vt toties lauacrum petierit, quoties ſibi accũbendum fuiſſet: negare tamen non licet aliquando animarum lucrandarum de cauſa, balnea petijſſe; *vt omnibus omnia factus, omnes lucrifaceret.* atque hac ratione balneorum voluptuarium vſum redargueret; neceſſarium quidem vel ſanitatis, vel purificationum de cauſa, hacq; tantum permittendum. quin & multoties illum lauiſſe par eſt credere; præſertim cum ad conuiuium à ſacris pergeret; & ſuis ipſe manibus cum diſcipulis homines abluendos ſuſceperit. Quamobrem merito Chriſtus inuitatus à Simone Phariſæo, vt ſecum conuiuaret; eumdem perquam aſperè reprehendit; quod aquam pedibus il- D

A lius minimè miniſtraſſet. *Aquam pedibus meis*, inquit, *non dediſti*.

Huius Euangelici loci intelligentia ad veterum inſtituta nos aduocat. veteres enim illi vbi balnea exiuiſſent, ſoleas, vel ſoccos accipere conſueuerant; vt à ſoli contactu, & ſordibus, pedes à balneo nudos contegerent, atque defenderent: inde enim ſoleam dictam putat Feſtus, quod pedis ſolo ſubijciatur; alij à ſolo, quod calcant, ita dictas putant. ſed quicquid ſit de nomine, has illi accipiebant, cum de balneo ad cœnaculum accubituri properarent. inde Martialis lib. 12. epigr. 84. carpit Menogenen, quod cœnæ cauſa paraſitica quadam arte, adeò officioſum ſe oſtenderet eis, cum quibus cœnare deſtinabat; vt detineretur in arena: etiam lotus, iam ſoleatus pila ludere, & folle non vereretur; quin etiam in puluere verſari, pedesq́; fœdare officij de cauſa minimè dubitaret. quapropter ait:

Colliget, & refert lapſum de puluere follem;
Et ſi iam lotus, iam ſoleatus erit.

Hinc illud etiam Petron. in ſenem, omnia inſolenter, & præter hominum morem facientem; qui cum in balneo ſoleas aſſumpſiſſet, vt ad cœnaculum iret, pilæ tamen ludo cum pueris adhuc in arena detinebatur. *Videmus ſenem*, inquit, *caluum, tunica veſtitum ruſſea, inter pueros capillatos ludentem pila; nec tam pueri nos, quamquam erat operepretium, ad ſpectaculum duxerant, quam ipſe pater familiæ, qui ſoleatus pila ſparcina exercebatur, nec iam amplius repetebat, quæ terram contigerat*. Soleatum dixit, vt intelligeremus etiam inſolentem ſenem exerceri iam ablutum, qui prius quam ablueretur, ad ſudorem excitandum exerceri de more debuiſſet.

Verum ingreſſi cœnaculum, ne ſtragula, atque ſtrata luto ac puluere fœdarent veteres antequam recumberent, ſoleas deponebant; ſeruorum atque puerorum miniſterio, teſte Plauto in Truculento:

Iam redijt animus, deme ſoleas, cedo vinum. A

Martialis quoque noſter lib. 1. Epigram. num. 50. carpit Ligurinum, qui poëmata vt recitaret ſua, de induſtria eum ad cœnam inuitauerat: cumq; vix accubuiſſet, librum afferri iuſſit. librum porrò allatum in primo cœnæ, ac diſcubitus limine, Martialis, ſolearum depoſitione explicat, dicens:

Depoſui ſoleas, affertur protinus ingens
Inter lactucas, oxigarumq; liber.

Eſt etiam pro hac re perantiquus lapis, & quidē pulcherrimus B in vinea quondam Illuſtriſſimi D. Cardinalis de Montealto; quam vir omni honore dignus in Exquilijs, non tam arboribus, floribus, peregrinis plantis, præſtantiſſimis palatijs, natatorijs, piſcinis, ac fontibus perpoliuit; quam etiam antiquis, ac literatis lapidibus, ſtatuis ex vrbis parietinis conquiſitis, ſculpturis, & alijs antiquitatum monumentis exornauit. In eo igitur lapide, qui ſub porticu Palatij prioris ſubſtentat quandam lapideam, & perantiquam vrnam, Priapeium ſacrificium inſculptum conſpicitur, in ea quam hic delineauimus forma; & C in eo Sacerdoti iam accubituro, puer ſoleas de more detrahit antequam accumbat. quæ ſolearum depoſitio, præcedentis balnei eſt nota, veteriſq; conſuetudinis certiſſimum teſtimonium.

D

Pueri

A Pueri enim, vt diximus, calceos Dominorum accumbentium ſeruabant; Plutarcho auctore id probabitur, qui lib. 7. Sympoſ. quæſt. 8. de conuiuialibus colloquijs agit; & in his meminit puerorum, qui calceos Dominorum ſeruabant: οὐκοῦν, ἔφην ἐγὼ, μῖμοί τινές εἰσιν, ὧν τοὺς μὲν ὑποθέσεις, τοὺς δὲ παίγνια καλοῦσιν ἁρμόζει δὲ οὐδέτερον οἶμαι, συμποσίῳ γένος τὰς μὲν ὑποθέσεις διὰ τὰ μήκη τῶν δραμάτων, καὶ τὸ δυσχορήγητον· τὰ δὲ παίγνια πολλῆς γέμοντα βωμολοχίας, καὶ σπερμολογίας, οὐδὲ τοῖς τὰ ὑποδήματα κομίζουσι παιδαρίοις,
B ἂν δεσποτῶν ᾖ σωφρονούντων θεάσασθαι προσήκει: hoc eſt: *Sunt ergo dicebam mimi*, inquit, *quorum alij argumenta, alij ludicra appellantur; neutrum, vt ego arbitror, genus conuiuio conueniens; argumenta ob longitudinem actionum, & ſumptuum difficultatem: ludicra quod ita ſcateant ſcurrilitate, & inanitate verborum, vt ne à puerulis quidem, qui dominis modeſtis calceos portant, ſpectari ea deceat.* hæc ibi Plutarchus: & cum Plutarcho ſtant varia veterum Poëtarum loca, carpit enim Martialis lib. 8.
C Epigr. 59. luſcum quemdam furem furandi officio, ac ſtudio ſuſpiciendum, quod è cœnaculis, atque triclinijs vacuum abire puderet: quamobrem ſi nihil aliud furari potuiſſet, calceos conuiuantium, qui à pueris negligenter ſeruabantur, ipſe furabatur; de quo ſic ait:

Si nihil inuaſit puerum, tunc arte doloſa
Circuit, & ſoleas ſurripit ipſe ſuas.

Et in Cottam pariter hic idem Poëta lib. : Epigram. negli-
D gentia pueri ſoleas perdidiſſe illum ſcribit, dicens:

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam.

Quamobrem propter ſordes, quas à balneo, ad cœnaculum ſoleis calceati fortè accubituri contraxiſſent; ſtatim cœnaculum ingreſſi, depoſitis iam ſoleis, conuiuis aqua pedibus porrigebatur: propterea ad conuiuium, ſola interdum pedum ablutione inuitabatunr, quemadmodum Abraham feciſſe

legimus cap. 18. Geneſ. quando Angelis in ſpecie peregrinorum occurrit. necnon etiam Loth ibidem cap. 19. ſimiliter etiam cap. 43. Ioſeph excipiente ad conuiuium fratres ſuos, qui venerant de Canahan, ſtatim ingreſſis cœnaculum, aqua pedibus porrecta ſcribitur. ſic enim legimus: *Introduc viros domum, & occide victimas, & inſtrue conuiuiũ, quoniam mecum ſunt comeſturi meridie.* infra verò legitur: *Et introductis domum, attulit aqua, & lauerunt pedes ſuos.* vtque eſt phraſis ſacrarum literarum, vt ſola pedum ablutio dicat conuiuium, ita Iudic. 19. de ſene illo, qui Leuitam humaniſſimè in domum exceperat, his verbis ſcribitur: *Ac poſtquam lauerunt pedes ſuos, recepit eos in conuiuium.* & Reg. 2. cap. 11. Vria veniente ad Dauid, pedum ablutione cœnatum mittitur, ſic: *Vade in domum tuam, & laua pedes tuos.* ideſt, vade & epulare. quamobrem ſubditur ibi: *Et egreſſus eſt Vrias de domo Regis, ſequutusq́ eſt eum cibus regius.* Itaque ab antiquiſſimis vſque temporibus homines nonniſi loti accübere conſueuerunt: ingreſſi verò cœnaculum ſtatim aqua pedibus porrigebatur. A B C

In tãto tamen progreſſi ſunt luxu molliores, vt formoſiſſimis pueris præminiſtris aqua pedibus porrigeretur. de quibus ita Petronius: *Tandem ergo diſcubuimus pueris Alexandrinis aquam in manus niuatam infundentibus, alijsq́ inſequentibus ad pedes.* His præclarè illuſtratur Anacreontis locus, in ode quæ inſcribitur *de voluptate viuendi*. vbi poëta ſe operã vino, & Baccho daturum conſtituit; vt etiam inebriari optet; ea ratione vt mente ſopitus à ſenſibus omnino abalienaretur, dicens: D

Δὸς ὕδωρ, βάλ' οἶνον ὦ παῖ
Τὴν ψυχὴν μου κάρωσον.

hoc eſt, *Da aqua, projce vinum ò puer,*
Animam mihi ſopito.

Verum qua fieri poteſt, vt is qui vino inebriari cupit, aquam à miniſtro petat, qua Bacchi robur extinguatur, ebrietas retar-

tar-

A tardetur? aquam enim hac ratione poſcere, non ſtat cum alienatione mentis, quam Anacreon cupere affirmabat: ſic enim ipſemet ſibi ipſi contraria poſtulaſſet. Ruit verò quæcumque ambiguitas, ſi aquam ad pedes abluendos popoſciſſe Anacreontem dixerimus, ad promulſidem cœnæ, vt dicebamus. Cum enim ſtatim in ſuperioribus ſibi voluptuosè viuendum ille ſtatuiſſet, quaſi furore illico actus, vt ab eo vitæ genere non remoretur; prandendum conſtituit: verum antequam B in ſtrato recumberet, ex conſtitutis cœnaculi, puerum aduocat, qui aquam pedibus porrigat; quæ conuiuis iam balneo lotis de more ſæculi, porrigebatur.

Hanc igitur cum Seruatori Phariſæus minimè iuſſiſſet afferri, reprehenditur apud Lucam cap. 7. his verbis: *Aquam pedibus meis non dediſti;* immeritò quidem illũ redarguiſſet Chriſtus, niſi balnea, conuiuiorum præludia, frequentare ipſe aliquando conſueuiſſet; vel tunc ſaltem balneum exiſſet, an-C tequam ad Phariſæi cœnaculum, prandendi cauſa fuiſſet ingreſſus: eſſet enim locus Phariſæo ſe excuſandi; quod nimirum aquam illius pedibus non præſtitiſſet; quod nequaquam de more illorum, qui conuiuium adibant, in balneo lauiſſet. Quamobrem vt Seruatoris noſtri reprehenſio vim habeat, ſuamq; retineat energiam, omniſq; excuſationis locus Phariſæo præcludatur; Seruatorem noſtrum humani generis vindicem, priuſquam in domo Phariſæi accumberet, ad D balnea perrexiſſe, rationabiliter affirmare cogimur: vt de more lotus, cœnaculum ingrederetur; ad menſamq; recumberet.

Illuſtrantur quoque ritus iſti; & Seruatoris noſtri balnea comprobantur, præclariſſimo eiuſdem humilitatis exemplo. Proprijs ipſe Deus, homo factus, voluit manibus, diſcipulorum pedes lauare. Vt verò cuncta apertiora fiant, non erit prætereundum, Hebræos duplici cœna ſacrum Paſchatis fe-

ſtum prima azimorum die celebrare, ex lege, & conſtitutis A
Moſaicis conſueuiſſe. quod etiam doctiſſimus vir Baronius in Tom. 1. Annal. ſub anno Chriſti 34. adnotauit. in priori enim cœna Agnum manducabant; quod fieri Deus iuſſerat, non quidem prima die azimorum, ſed ad veſperam diei huius, quæ erat quartadecima lunæ, in qua fermentatum veſci licebat: fermentatum itaque panem omnino in ea priori cœna conſumebatur. poſteriorem autem inſtituebant cœnam, vt azima ex Moſaicæ legis inſtitutis inchoarent: quamobrem cum de B
more balneo, & pedum ablutione cœnam præuenire ſolerent; ne tunc cœnaculum egrederentur; duplici ſaltem cœnæ, duplex pedum ablutio reſpondebat. nam & veteres illi molliores apud Romanos, duplicem cœnam, duplici lotione præibāt, ad repotia cœnæ properantes, vt diximus cap. 31. vt nimirum calore balnei, atque ſudore aſſumptū cibum decoquerent, iterumq; cœnarent. quæ quamuis alieniſſima forent à Chriſti ſchola, & ab Hebræis ſanctioribus, in ſacro Paſchatis feſto; quia C
tamen de more illius ſæculi, lotionem corporis, pedum ablutio, vt vidimus, ſequebatur; vel hæc ſaltem pedum ablutio, quaſi ex religione remanſerat apud illos, ad cœnarum in nocte Paſchatis diſtinctionem.

Conſumpto igitur iam Agno in priori cœna, quæ fuit poſtrema Chriſti, & diſcipulorum cum mundi Seruatore ac Magiſtro; cum poſterior cœna in choanda, & aqua pedibus diſcipulorum de more porrigenda fuiſſet à miniſtris, vt illorum D
pedes ablueren tur; ſanctiſſimus Seruator noſter *ſurgit à cœna*, vt loquitur Ioan. cap. 12. nimirum à priori cœna, *præcinxit ſe linteo, & lauit pedes diſcipulorum*. hoc autem ea ratione myſticè factum arbitror, ante inſtitutionem ſacramenti Euchariſtiæ; vt doceret nos Chriſtus, quanta cum puritate, pietate, ac animi, mentiſq; candore ad ſacrum illud, & auguſtiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum accedere nos oporteat. Chriſtus au-

tem

A tem Seruator noſter, cũ pedes diſcipulorum lauiſſet, iterumq́; diſcubuiſſet, humilitatis doctrinam præſtantiſſimam, necnon etiam ſuprema, maximaq́; Religionis noſtræ arcana patefecit; quæ nonniſi lotis, ac corde candidis communicantur.

Vt verò in gradu ſtemus, ad ipſam pedum ablutionem reuertamur; in qua cum ad Simonem Petrum veniſſet Chriſtus; Petrus verò pedes ſuos à Chriſto lauari minimè pateretur; illum compreſſit Seruator noſter, terrificis illis verbis: *Si non*
B *lauero te, non habebis partem mecum*. his territus Petrus ſubintulit, *Non tantum pedes, ſed & manus, & caput*. Quæ nimis profuſè à Petro dicta, Chriſti doctrina compreſſa fuere, ſimulq́; oſtenſum, quibus nam in cœnis, atque conuiuijs pedes lauandi forent. quamobrem ſubintulit: *Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet*. Quibus ſanè verbis admonemur, diſcipulos nequaquam acceſſiſſe ad manducandũ Paſcha, niſi iam lotos, balneoq́; ex legis Moſaicæ decretis iam purificatos. Ad-
C monemur etiam, Chriſtum Seruatorem noſtrum lotum extitiſſe; ne in legis Moſaicæ decretis obſeruandis minus ſtudioſus, quam diſcipuli cenſeretur. Cognouimus quoque ex his de more illius ſæculi apud Iudæos, aquam pedibus illorum præberi ſolitam, cum ad cœnam properarent; qui in balneo iam loti fuiſſent: vt propterea Chriſtum Seruatorem noſtrum coarguentem Phariſæum, quod illius pedibus aquam non porrexiſſet, balneo tunc illum præiſſe cœnæ, non debili argumento
D à nobis affirmetur; ſi ex Euangelicis ſaltem hiſtorijs aliquando coniectari licet. quæ tamen doctiorum iudicio, ſi minus probata fuerint; in contrariũ nos quoque ire, minimè verebimur.

CAP.

CAP. XXXIV. A

Balneum oleo,& vnctioni coniungebatur.

Ad loca 1. Paralip. 29. *Dies noſtri quaſi vmbra*
ſuper terram, & nulla eſt mora. 1. Machab. c. 1.
Et ædificauerunt gymnaſium in Ieroſolymis ſe-
cundum leges nationum, & fecerunt ſibi præpu-
tia. Pſalm. 108. *Et induit maledictionem ſicut* B
veſtimentum, & intrauit ſicut aqua in interiora
eius, & ſicut oleum in oſsibus eius. Et ad alia plu-
ra loca.

BALNEVM præibat, & ſequebatur oleum.
oleum præibat, & ſequebatur ablutionem.
adeò iſta inuicem connectebantur, vt ni prius C
fuiſſent loti, minimè vngerentur; poſt vnctio-
nem verò iterum abluerentur, iterũ vngeren-
tur. Balneum præludebat vnctionem, poros corporis medio
calore aperiendo: oleum corpus per poros penetrabat, ne
humiditate ſuperflua corrumperetur. quod verò craſſioris ſuc-
ci, atque pinguedinis in corpore poſt vnctionem remanſiſ-
ſet; hoc aqua tergebatur; vt alterum ab altero minimè ſepa-
raretur: quam etiam ob cauſam in eodem thermarum ædificio D
locus vnctioni deſtinatus iungebatur balneo. Nobis nunc
non ſunt diſtinguenda balnea à thermis, ſed promiſcuè acci-
pienda; licet balneum diceretur communiter cella, in qua la-
uandi cauſa ingrederentur homines, ſiue in his aqua vteren-
tur calida, ſiue frigida: thermæ verò, quæ calidam tantum
eadem de cauſa ſeruabat: quamobrem balneum quodammo-
do ex neceſſitate videbatur oleo coniungi in ratione viuendi

A ex conſuetudine veterum. Conſueuere enim veteres, exercitijs quibuſdam, & corporis agitatione ſudorem excitare; & ideò luctam, pilæ ludum, ac follis etiã curſum, aliaq; plura inſtituére, quibus corpora fatigarentur: de quibus exercitijs ita Clemens Alexan. lib. 3. pædag. cap. 10. *Ex viris autem alij quidem nudi luctantur; alij verò paruo quoque globo ludunt, eo ludo qui phenis dicitur, maximè in ſole.* & ibidem non longè ait: *Recta lucta certandum eſt, collis, manibus, & lateribus implicatis. Eſt enim*
B *honeſtior, & virilior, quæ cum decore robore fit hoc modo exercitatio, quæ vtilis, & conducibilis ſanitatis gratia aſſumitur.* hæc ille. Propterea igitur in thermis area, & gymnaſia erant, de quibus ita Roſſinus alterius auctoritate ductus loquitur: *In primo vndique ambitu, quæ mæniorum inſtar totum ædificium claudebat; erant gymnaſia exercitationum vario ordine. in ſecundo longè, lateq; ſpatia platearum Xiſta, & Platanones ad exercitia ſub dio, in medio tota ipſa moles thermarum, quæ ſunt mem-*
C *bra balnearum, atria ſimul atque Xiſti & Palæſtrarum ampliſſimæ porticus, vbi auctore Victoricio athletæ per hyberna tempora in tectis ſtadijs exercerentur, ac tranſirent ſtatim ad balnea.* Putabant enim veteres optimum, balnei aqua ſudorem abſtergere. vidimus enim iam ſupra cap. 29. Magnum Alexandrum apud Plutarchum victo Dario apud Iſſum, impedimentisq; illius potito dixiſſe: *Eamus in balneũ Darij, vt ibi contractum ex pugna ſudorem abluamus.* ſimiliter illud idem Homeri aucto-
D ritate monſtrauimus, apud quem Diomedes & Vlyſſes, vbi caſtris Troianorum exploratis, marina, ſudorem contemperarunt aqua. hinc Epigramma illud Mariani Scholaſtici apud Epigram. in florileg. lib. 4. cap. 18. num. 34. vbi venuſtatem balnei, aquarumq; illius ſuauem fragrantiam Poëta admiratus, id ſudori Cypridis tribuit, cum aliquando in illo ſe abluiſſet, Cupidine præminiſtro, de quibus ita:

Μητί-

Μητέρα κύπριν ἔλουσεν ἔρως ποτὲ τῷδε λοετρῷ A
Αὐτὸς ὑποφλέξας λαμπάδι καλὸν ὕδωρ.
Ἱδρὼς δ' ἀμβροσίοιο χυθεὶς χροὸς, ἄμμιγα λευκοῖς
Ὕδασι, φεῦ πνοιῆς ὅσον ἀνῆψεν ἔαρ.
Ἔνθεν ἀεὶ ῥοδόεσσαν ἀναζείουσιν ἀϋτμὴν
Ὡς ἔτι τῆς χρυσῆς λουομένης παφίης.

Rueret verò omnino Epigrammatis ſenſus, delicataq; Poëtæ energia in laudem aquæ, ac ſuauitatis balnei, ni ſudorem aqua ablui in morem duxiſſent. ſic enim interpretantur illa. B

Matrem Cypridem lauit amor, quondam hoc balneo
Ipſe calefaciens lampade pulchram aquam.
Sudor ex immortali cute decidens, commixtus lympidis
Aquis. hei fragrantiæ quantam contulit ſuauitatem.
Vnde ſemper roſeum ſpirant odorem,
Quaſi adhuc auream lauarent Venerem.

Perſuaſi itaque veteres illi, optimum ad ſanitatem eſſe, ſudorem balneo, atque lauacro detergere. antequam balneũ ingre- C derentur, ſudorem fatigatione aliqua corporis extorquere contendebant: ideò qui militiæ nomen dediſſent, in campo diſcurrebant, ſaltabant, arma tractabant, ferream virgam iaciebant, exercebanturque, atque in vicino Tyberi natabant. Nepotini verò, quiq; minus apti ad exercitia cenſebantur; in ſudatorio, ſicco calore, ſudorem extorquere tentabant: quod abhorrebat Senec. epiſt. 51. dicens: *Omnis ſudor per laborem exeat.* & ibidem calorem aquarum vehementiſſimum deridens, di- D cebat: *Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatorijs? in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur?* alijsq; pluribus damnat caloris vehementiam in balneo, ad ſudorem excitandum.

In his ſtuduiſſe etiam Hebræos, Hieroſolymisq; extitiſſe gymnaſia dicitur lib. 1. Machab. cap. 1. his verbis: *Et ædificauerunt gymnaſium in Hieroſolymis ſecundum legem nationum, & fecerunt*

A *runt ſibi præputia, & receſſerunt à teſtamento ſancto*. & 2. Machab. cap. 4. de Iaſone, qui ambiebat Principatum, dicitur: *Super hæc promittebat & alia centum quinquaginta*, ſupple talenta, *ſi poteſtati eius concederetur gymnaſium, & ephebiam ſibi conſtituere*. erat autem ephebia *exedra ampliſſima cum ſedibus; quæ tertia item parte longior, quam latia erat ad exercitia iuuenum dicata*, inquit Georgius Fabritius apud Roſſinum loco citato. & in eodem libro Machabæorum parum infra dicitur: *Etenim*
B *nim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque epheborum in lupanaribus ponere*. Dicebantur enim gymnaſia, quod nudi tam viri, quam adoleſcentiores exercerentur: vt ipſummet gymnaſium puerorum amoris incitamentum eſſet, lupanariſq; præludium. quamobrem ſi Hieroſolymis fuere gymnaſia, erant & balnea quoque, & alipteria ad vſum vnctionum. nam exercitationis cauſa, ſudandiq; gratia hæc inſtituta fuiſſe nemo non videt. Quamobrem Cornelius Cel-
C ſus lib. 1. cap. 2. præclarè dicebat: *Exercitationem optimè ſequitur modo vnctio, modo balneum*; quia non ſolum balneo ſudorem compeſcebant, vt vidimus; ſed etiam oleo, M. Seneca teſte lib. 1. Controuerſiarum in præfatione, vbi loquitur de Porcio latrone, dicens: *Nulla vmquam illi cura vocis exercendæ fuit; illum fortem, agreſtem, & hyſpanæ conſuetudinis morem non poterat dediſcere: vtcumque res tulerat, ita viuere, nil vocis cauſa facere, non illam per gradus paulatim ab imo, vſque*
D *ad ſummum perducere; non rurſus à ſumma contentione, paribus interuallis deſcendere; non ſudorem olei vnctione diſcutere; non latus ambulatione reparare*. Hac de cauſa, quoties, quis ludos inſtituiſſet; & oleum quoque præſtare videbatur conſonum; vt hi, qui ad luctam in arenam, vel in palæſtram deſcendebant, oleum quo vngerentur non carerent. Sunt lapides veteres, qui id probent; ex quibus præclariſſimus extat Comi, & habetur apud Grutterum pag. 376. ſub hac verborum forma.

L. CÆ-

L. CÆCILIVS. L. F. CILO A
IIII. VIR. A. P.
QVI. TESTAMENTO. SVO. H-S. N. XXX
MVNICIPIBVS. COMENSIBVS. LEGAVIT
QVORVM. REDITV. QVOTANNIS. PER
NEPTVNALIA. OLEVM. IN. CAMPO. ET. IN
THERMIS. ET. BALINEIS. OMNIBVS. QVÆ
SVNT. COMI. POPVLO. PRAEBERETVR
T. F. I. ET B
L. CAECILIO. L. F. VALENTI. ET
L. CAECILIO. L. F. SECVNDO. ET
LVTVLAE. PICTI. F. CONTVBERNALI

Duos poſteriores verſus, qui habentur in eodem lapide apud Grutterum, prætermiſimus, quod ad rem nequaquam faciant, ipſo Gruttero auctore. nobis ſufficiat ea attuliſſe, quæ oleũ iungunt Thermis atque balneis; vt vnctioni ablutio connectatur. Adeò verò oleum aquis in balneis copulabatur, ex inſtitutis illius ſæculi, vt ipſo in balneo cellæ ad vſum vnctionis conſtruerentur, quæ alypteria dicebantur; vnctuaria Latinis dicentur. hæcq; in thermarum ſtructura, inter balnei partes primarias, numerabantur. illud Alexis Comici in Carijs, apud Athen. quod diximus probat. ſic enim ait: C

ἐν τῷ βαλανείῳ μή τι τὸ πῦρ ἔσχαρας
ἔνδον κεκλισμένον τὸ ἀλειπτήριον.

hoc eſt, *In balneo neque ignis caminis* D
Aderat, clauſumq; erat alypterium.

Sidonius quoque lib. 2. epiſt. 2. de balneo, ait: *Hinc aquarum ſurgit cella coctilium; quæ conſequenti vnguentariæ, ſpatij parilitate conquadrat.* vnguentariam audis; intellige loca, in quibus loti miniſterio alyptum perungebantur. vt Mercurial. lib. 1. gymnaſt. cap. 8. & Rhodig. lib. 30. antiqu. lect. cap. 20. ex veterum monumentis tradiderunt.

Elæo-

A Elæoterium has cellas dixit Roſinus ex auctoritate Georgij Fabricij. *Ad ſiniſtram,* inquit, *elæotherium, quæ erat ad vnctiones faciendas cella olearia.* Si verò inter Elæotherium, & Alypterium diſcrimen excogitare; remq; coniecturis inueſtigare nobis liceret: hoc ab vnguentis, illud ab oleo deriuatum putarem: vt elæotherium ἀπὸ τοῦ ἐλαίου, καὶ τίθημι deriuaretur; quod eſt oleũ imponere alicui: alypterium verò ἀπὸ τοῦ ἀλείφω, quod eſt vngo, ideſt vnguento linio, tractum cenſeatur. B quapropter, niſi fallor, in elæotherijs, certatores, luctatores, ac palæſtritæ vngebantur: tantummodo enim vncti ludorum de cauſa, tunc temporis in arenam certatores deſcendebant; quamobrem Virgil. lib. 3. Ænead.

Actiaq; Iliacis celebramus littora ludis
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocij.

Nec ſolum in arenã, ſed ad certamina quoque nautica deſcenſuri C veteres oleo præludebant pugnæ, hinc Virg. lib. 5. Æneid.

Tum loca ſorte legunt: ipſiq; in puppibus auro
Ductores longè effulgent, oſtroq; decori
Cætera populea velatur fronde iuuentus,
Nudatosq; humeros oleo perfuſa niteſcit.

Quapropter, qui in ſacris quoque literis ad certamina, ſiue ludendi gratia, vt puto, ſiue cum hoſte in pugnam congreſſuri eſſent, oleo vngebantur: Iſaia teſte, qui ad arma excitans, di- D cebat, *vngite clypeum.* ſed & Ioſeph Ben gorion. lib. 3. hiſtor. quas hebraicè ſcripſit cap. 9. aperiens quibus verbis Iudas Machabæus à patre in extremis vitæ liminibus, Imperatorem Iudaici exercitus fuerit declaratus, olei in vnctionem certaminis meminit, dicens: *Vocate mihi Iudam filium meum: cumq; vocarent eum, & ille ſtaret coram patre ſuo, dixit ei; Iuda fili mi nomen tuum vocatur Machabæus propter fortitudinem tuam, ſcio enim fili mi, quod tu ſis vir bellicoſus: & Deus dedit tibi vires,*

res, & robur, & cor quaſi cor leonis; quod non diſſoluitur: & idcirco habes honorare Dominum de ſubſtantia tua, quam dedit tibi, & præliare prælia eius: geres autem bella abſque vlla deſidia; proficiſcerisq́ ad omnes angulos terræ tuæ, & ſumes vltionem de hoſtibus incircumciſis, & eris populi huius in exercitu Dux; vngerisq́ ad bellum. his dictis protulit cornu cum oleo; & effundens ſuper caput eius, vnxit eum ad prælia. A

Quod etiam Græcis commune fuerit vngi oleo etiam ad pugnam, videtur ex Plutar. in Themiſtocle haberi, de quo ſcribit: ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἤλειφε. ideſt, *Ad obeunda certamina pro patria ſeipſum vnxit:* quaſi nec Græcis certamen, aut cum hoſte manum conſerere liceret, niſi iam vnctis. quamobrem qui ad publica certamina, ſiue ludos deſcendiſſent, in cella quæ dicebatur elæotherium vngebantur. idcirco in lapide antiquo ſupra iam poſito, oleum dandum dicitur per Neptunalia; cum nimirum in honorem Neptuni ludi celebrarentur: oleum dandum in campo, in thermis, in balneis omnibus; hoc eſt his qui deſcendebant ad certamina, & his qui ſanitatis, vel voluptatis tantum de cauſa balneum ingrederentur. B C

Alypterium verò ad vſum vnguentorum tantum in ædificio thermarum cellam extitiſſe puto. ſiue his ad vires refocillandas, ſiue odoris gratia ad voluptates, vnguentis vterentur. Vnguenta enim in balneis, ad perfectam balnei rationem ſpectare cenſebantur. extat de hoc præclarum Leontij Scholaſtici Epigramma in Florileg. epigr. lib. 4. nu. 32. dicentis: D

Δείματό μιν ξυνοῖο χάριν προθύροισι λοετρῶν
Ἀστὸς ἀνὴρ, ἀρετῆς εἵνεκα, οὐχ ἔριδος.
Κεῖνο μέλοι πλεόνεσσιν· ἐγὼ δ' ὀλίγοις τε φίλοις τε
Εὐτύκω προχοὰς, καὶ μύρα, καὶ χάριτας.

Erat enim hoc balneum Byzantij ad vſum publicum ædificatum à quodam ciue, qui ne videretur contentionis de cauſa illud

A illud ædificaſſe; quod ab alijs quoque ibi balnea ædificata conſpicerentur; literato lapide id voluit aperire, ac pariter, vna cum aqua, vnguenta quoque ingredientibus præſtitiſſe. propterea dicit:

Aedificauit me communis in veſtibulo lauacri
Ciuis vir, virtutis cauſa non contentionis.
Illud cura ſit multis, ego verò paucisq́; & amicis
Exhibeo lauacra, & vnguentum, & gratias.

B Cum igitur vnguenta in balneis ingredientibus præberentur, ac propterea quadam arte medica vnguenta miniſtrarentur; qui his ſtudijs operam dabant, ab hoc munere Alyptes, ſiue Ia traliptæ à Latinis, mutuato à Græcis vocabulo dicebantur: ideſt vnctores Medici; non Medicorum vnctores, vt male Turnebus, & alij. ita enim Plin. lib. 29. cap. 1. loquitur, dicens: *Prodicus Selymbriæ natus inſtituens, quam vocat Iatralypticen, reunctoribus quoque medicorum, ac mediaſtinis vectigal*
C *inuenit:* reunctorem Medicorum appellans, qui Iatralypticen exercebat, nimirum iatralyptam. Plutar. quoque Sympoſ. lib. 4. quæſt. 1. contra eos diſputans, qui ciborum varietatem in conuiuijs commendabant, ait: ὅλως δὲ μοι δοκεῖ μᾶλλον, ἄν τις ὑπομῆναι πολυχορδίαν μουσικὸν ἐπαινοῦντα, καὶ μυραλοιφίαν ἀλείπτην, ἢ πολυοψίαν ἰατρόν. αἱ γὰρ ἐκτροπαὶ, καὶ μεταβολαὶ τῆς εἰς ὑγίειαν εὐθείας ἐκβιάζουσι. Vbi Plutarchus alyptam vnctorem dicit, qui corporum curandorum cauſa vnguenta commiſcet. ſic enim inter-
D pretatur locus allatus: *Denique facilius mihi videtur ferri poſſe muſicum, qui multitudinem neruorum, & alypta, qui vnguentorum compoſitorum vſum laudet: quam Medicum, qui ciborum varietatem commendet: vbi mutationes, & diuerticula, de recta ad ſanitatem via detrudunt.* Plutarchus à ſingulari medicinæ genere, quod ad alyptam pertinebat; ad generalius ſuo proceſſit argumento: nam & Alyptæ in numero Medicorum cenſebantur, auctore Plutar. de his qui ſero à num. pu-

X niunt.

niuntur. Hi enim eò artem vnguentariā dirigebant, vt corporis morbos curarent; cutis verò colorem, etiam infirmo corpore non inficerent; ſed vnguentorum virtute illum retinerent; quia vt infra oſtendemus, vi vnguentorum, cutis ea ratione conſolidabatur, vt neque rugas contraheret. Ciceronis auctoritate ad hæc moueor in epiſt. ad Lentul. fam. lib. 1. epiſt. 9. dicentis: *Vellem non ſolum ſalutis meæ vt Medici, ſed etiam vt Alyptæ virium, & coloris rationem habere voluiſſent*. in quo decipitur Manutius, qui nequaquam Ciceronem intelligendum putat de vnctoribus, ſed de præfectis gymnaſiorum, quia oleum vires, & colorem non auget. at non ita certè dixiſſet Manutius, ſi ad vnguenta odorata veterum confugiſſet; illorumq; virtutes cognouiſſet. Iuuenalis quoque artes, ac miniſteria diuerſorum hominum referens, quæ mollis Græcia Romam aduexerat, Alyptæ meminit, dicens: A B

quemuis hominem ſecum attulit ad nos
Grammaticus, Rhetor, Geometra, Pictor, Alyptes, C
Augur Schœnobates, Medicus, Magus, omnia nouit
Græculus eſuriens.

Horum hominum qui alijs erant ad vnctiones, inſolentiam Seneca epiſt. 16. deplorat; in balneario ſtrepitu, ac turba, dicens: *Cum in aliquem alypten inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat*. Qui etiam cum mulieribus, veluti cum mollioribus, atque in contactu laſciuioribus, magis adhuc inſoleſcebant, pudendorum contactu, ſimulq; illiſæ manus in fœmore ſtrepitu, dicens: D

Callidus, & criſtæ digitos impreſſit alyptes,
Ac ſummum dominæ femur exclamare coegit.

Verum ne à ſacris diſcedamus, in diuinis quoque oraculis Alyptas inter Medicos Spiritum ſanctum recenſuiſſe conſtat nam cap. 38. Eccli. ſermò eſt de Medico, & plantis, quæ ſunt in

A Medicorum vſu; *In his curans mitigabit dolorem*, inquit textus, *& vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conſici et ſanitatis, & non conſummabuntur opera eius*. Pigmenta ſuauitatis ac ſanitatis dicuntur, commixtiones vnguentorum & aromatum, quibus vtebantur Alyptæ, & ad ſanandum corpora dirigebantur. & infra ſubdit: *Eſt enim tempus quando in manus illorum incurrat*. Vaticanum verò exemplar legit: *Eſt tempus cum in manibus eorum ſuauitas odoris*. Suis etenim mani-

B bus hi vngebant homines in alypterio. Quamuis verò neceſſitate humana id exigente, aliquando genus hoc artis excogitatum fuerit; tamen moribus hominum corruptis, Romani, & Græci ad expoliendam, curandamq; cutem Alypta vtebantur.

Alypterium verò, ac Elæotherium inter cellas balnei enumerantur; quia vetus introducta conſuetudo erat; vt qui loti fuiſſent, vngerentur; atque inter prima amicitiæ atque beneuo-

C lentiæ ſymbola alter alterum vngere, putaretur; necnon etiam inter præſtantiſſima Reipublicæ munia, alyptes quoque honorabiliſſimum locum tenerent: quamuis verò ex munere alyptes hanc profiterentur artem; non tamen indecorum, aut inhoneſtum erat, quibusq; nobilioribus etiã hanc beneuolentiæ, humanitatisq; notã viciſſim exhibere. Quinimmo laudabiliſſimum fuit ab altero amicorum, alterum perungi; quod mutui amoris, notam digniſſimam id præferret. hoc Ariſto-

D menem Socrati amiciſſimo præſtitiſſe narrat Apuleius lib. 1. Metamorph. cum enim aliquando illum ad ſummam egeſtatem redactum comperiſſet; ille ipſe eum ad thermas deduxit, eumdem perunxit. *Vnam ex lacinijs meis, inquit, exuo, eumq; propere veſtio; dicam an ne contego? & illicò lauacro trado, quod vnxi quod terſui; ipſe perminiſtro vtenſilia balnei*. Quæ mutui amoris ſymbola non tantum inter communis conditionis homines; ſed etiam in eos, qui prima ſubſellia oc-

cupant, præſtita aliquando, vel Homerus ipſe ſuadere debet, A
apud quem primariæ Virgines hæc munera hoſpitibus exhibuiſſe comperimus.

Reliquum eſt nos ad caſtra redire; ac in ſacris oraculis perquirere vſum olei in balneis. quod frequentiſſimum fuiſſe probant veteris, ac noui teſtamenti ſacræ paginæ. Cum enim veteres Hebræi purificationum cauſa, balnea frequentarent; ne aquarum humore ſuperfluo corpora laxarentur; calorq; naturalis, frigiditate nimia aquarum extingueretur; oleo odo- B
rato conſtipanda, ſimulq; fouenda, ac nutrienda eadem exiſtimarunt. quamobrem dicebat Spiritus ſanctus ad ablutionum vſum reſpiciens: *Omni tempore veſtimenta tua ſint candida.* ſubintulit; *& oleum capiti tuo non deficiat*; Oleorum odoratorum ratione habita. his conſuetudinibus illuſtratur pulcherrimus locus Pſalmi 108. in quo Propheta vſum ablutionum, & olei reſpiciens, necnon etiam habita ratione diſcriminis effectuum aquarum, & olei in humano corpore; ho- C
minum flagitioſorum criminoſum vitæ genus aperire volens, diuinarumq; vltionum contemptum, ait: *Et induit maledictionem ſicut veſtimentum ſuum, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, & ſicut oleum in oſſibus eius.* Tria enim hæc erant in hominum vſu, cum thermas ablutionis gratia adirent, aqua, oleum, & veſtes. Oleum ab aqua ea ratione, quantum ad effectus diſtinguebatur; quod oleum fortius penetrabat corpus; atque maioris erat efficaciæ. quamobrẽ Dauid, vt habitus facti D
in criminibus vim aperiret, penes flagitioſum hominẽ, quodq; tam intra præcordia, atque medullas, quam extra vndique conſuetudo peccati flagitioſum hominem dominaretur; oleo, aquæ, ac veſtimento, ſumpta metaphora ex balneis, peccandi conſuetudinem aſſimilauit. Oleum penetrare ait oſſa, *Intrauit,* inquit, *ſicut oleum in oſſibus eius*. aqua vero minoris cum eſſet efficaciæ, licet ſuo humore corpus inficeret; non tamen adeò

in præ-

A in præcordijs penetraret; propterea dixit Pſaltes, *Intrauit ſicut aqua in interiora eius:* quia denique cum quis iam lotus & vnctus fuiſſet, veſtimenta aſſumebat, quibus ad extra corpus tegebatur, & veſtimenta reliquorum hominum conſpectui ſtatim obijciuntur; ideò de homine omnium calculis flagitioſiſſimo, habita ratione illarum maledictionum, quas in vltimis ſuæ vitæ lineis Moyſes tranſgreſſoribus eſt comminatus in Deuteronomio dixit: *Et induit maledictionem ſicut ve-*
B *ſtimentum.*

Probat hunc ipſum aquarum & oleorum vſum locus apertiſſimus Ezechiel 16. in quo benedictus Deus beneficia, quibus Iudæam conciliare ſtuduerat, eidem obijciens, ſub meretricis nomine eamdem interpellat; ſumpta metaphora, iuxta conſuetudinem illorum temporum, ab vſu aquarum, ac olei in thermis, dicens: *Et laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo.* Seruator quoque noſter temporum
C conſuetudini quantum fieri poterat, ſine decremento pietatis, indulgens, dicebat his, quos ad ieiunium hortabatur: *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua,* vt de more illius ætatis oleum aquis, & aqua oleo coniungeretur.

D

CAP. XXXV. A

Solium, ſtrigiles, linteaq; ex ſacris oraculis aperiuntur.

Ad loca Pſalmi 59. *Iuda Rex meus, Moab olla ſpei meæ.* Idem Pſal. 107. Zachar. 14. *Et erunt lebetes in domo Domini quaſi phialæ coram Altari.* Leuit 11. *Et omne* B *ſuper quod ceciderit cadauer illorum, immundum erit, clibanus, & chitropedes.* Et ad alia.

STRIGILES, vt ab his exordiamur, inſtrumenta notiſſima fuere, ad perfricationes corporum iam vnctorum in balneis. hinc ergo & Epictetus Ariani cap. 11. lib. 2. balneariæ ſupellectilis ſcenam exponens, ſtrigiles enumerauit, ſtrigilesq; linteis iunxit. ὕδωρ, ἔλαιον χεῖρες ὀθόνιον ξύστρα, νίτρον. idest, *aqua oleum manus, lintea, ſtrigiles, nitrum*. Fuit & ſtrigil inuncta vitta, quam capiti induunt, apud Pollucem lib. 7. cap. 33. nu. 5. ἔστι δὲ, *inquit*, καὶ ἱμὰς ἡ στλέγγις, δέρμα κε- D
χρυσωμένον ὃ περὶ τὴν κεφαλὴν φοροῦσι. Verum de hac nihil à nobis, quæ dicitur στλέγγις. Sed de illa, quæ Græcis eſt ξύστρον, de quibus pudet hoc noſtro ſæculo aliquid dicere; quandoquidem antiquorum ritus, atque conſuetudines ſtudioſis adeò explicatæ ſunt, vt ferè nihil deſiderandum remaneat. in gratiam tamen illorum, qui ſacris incumbunt literis; quibus quidem hæc gentiliacæ antiquitatis monumenta, nequaquam

adeò

A adeò nota videntur; nonnulla pauca à nobis de ſtrigilibus dicentur.

Strigile eſt lecythus, vel ampulla olearia, cuius vſus in balneis, in lychnijs erat. dixit ineptiſſimè quidam in Comment. Taubmanni ad Plaut. Perſa. act. 1. ſcen. 3. ver. 44. quod viro literarum profeſſori, in mentem veniſſe, non poſſum non mirari. Erat enim ſtrigilis, nonnullis inſtrumentum ferreum, iuxta illud Plautinum in Sticho act. 1. ſcen. 3.

B *Rubiginoſam ſtrigilem ampullam rubidam.*

Aurea alijs erat ſtrigilis, argentea alijs, arundinea etiam, atque ex ebeno Indis. Eius forma graphicæ delineatur ab Apuleio lib. 2. Floridorum, dicente: *Magno in cœtu prædicauit fabricatam ſibi ſemet ampullam quoque oleariam, quam geſtabat lenticulari forma, tereti ambitu, preßula rotunditate, iuxtaq́ honeſtam ſtrigilecula recta faſtigiatione clauſulæ, flexa tubulatione ligulæ; vt & ipſa in manu capulo moraretur, & ſudor ex* C *ea, riuulo laberetur.* ita ille de forma, de qua etiam Martial. in apophor. ait:

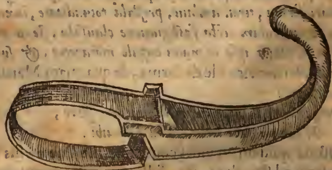
Pergamus has miſit curuo diſtinguere ferro,
Non tam ſæpe teret, lintea fullo tibi.

Digniſſima quidem, vt vides comparatione Poëta vſus fullonis, ac ſerui ad ſtrigilem, ſiue fullonici inſtrumenti, atque ſtrigilis. nam & balnea quoque, teſte Clem. Alexand. lib. 3. pædag. cap. 2. ἀνθρωπογναφεῖα, hoc eſt fullonicas hominum of-D ficinas *Veteres appellarunt, quoniam citius, quam par erat pennoſa corpora efficiunt, & ante tempus cogunt conſeneſcere abſtergentia: dum non ſecus, ac in ferro caro mollificetur. hinc frigidi veluti tinctura, & temperatura opus habemus*: nam calore thermarum, ſudatorij atque alypterij poroſa corpora aperiuntur, quæ dum diſtringuntur, atque fricantur, ſpiritus qui exhalant è corpore, debilius idem reddunt, ſtrigilum potiſſimum confricatione. quamobrem in hac eadem ſententia doctiſſimus

mus noſter Iuuen.ſatyr. 3. irridet diligentiſſimum balnearum apparratum, cum primis illorum, quorum vita cum in balneo exhauriatur; ſæpiſſimè fit, vt repentina ſublati morte, inter balnearium apparatum expirent; atque inter ipſos ſtrigiles vitæ huius vltimam attingant metam; de quibus ita ille: A

Iam lauat, & bucca foculum excitat, & ſonat vnctis
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto:
Hæc inter pueros variè præparantur; at ille
Iam ſedet in ripa. B

Quod nimirum ſtrigilibus exinanita corpora facilè demittantur ad Orcum. Strigilum formam, vt apertius conſpiciatur, ex antiquiſſimis monumentis, quæ hic Romæ viſuntur, in hac danda icone ad viuum delineatam curauimus.

C

His enim vtebantur veteres ad deſquamandum, fricandum, exſaniandum, purgandumq; corpus in balneis, poſtquam ſudaſſent, lotione corpora abluiſſent, oleo, aut vnguento eadem liniuiſſent. Et apud Senecam epiſt. 123. diſtringere elegantiſſimè, eſt ſudorem ſtrigilibus ſiccare, & detergere: *Vt ſudorem*, inquit, *quem mouerunt potionibus crebris, & feruentibus ſubinde diſtringant*. Putabant enim veteres, ſanitati quamplurimum conferre, ſudorem excitare, & excitatum diſtringere; qua de cauſa non ſolum ante cœnam balnea petebant; ſed etiam poſt cœnam, vt iterum cœnarent, balneum ſudationis D

gra-

A gratia adire non verebantur. Tanto enim gulæ vitio tenebantur miſerrimi illi; vt excogitauerint, qua ratione ſatiati, atque pleno iam ſtomacho iterum eſurirent, iterumq; ſitirent: quamobrem duplex cœnæ excoquendæ in ventriculo, via mandonibus illis fuit; vt adnotauit Theodor. Marcill. in Perſ. ſat. 3. balneo nimirum, de quibus iam ſumus in ſuperioribus loquuti, & ſudatione aſſa, quæ ſine lotione fiebat, in ea cella quæ *laconicon* dicta fuit à Vitruuio lib. 5. cap. 10. & πυριατήριον
B λακωνικὸν à Dione lib. 53. hoc eſt caldarium laconicum; de quo genere ſudationis Iunius Colum. in Proem. lib. 1. dixit: *Mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem laconicis excoquimus, & exſucto ſudore ſitim quærimus*: de his etiam, qui ſudore ſitim excitabant, Seneca ait: *Deinde etiam iſti non videntur tibi contra naturam viuere; qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis; & ad cibum ebrij tranſeunt? atque frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt,*
C *in ipſo balnei limine inter nudos bibunt; imò potant, vt ſudorem quem mouerunt, potionibus crebris, ac feruentibus ſubinde diſtringant*. itaque ſudabant ad potum, & ſtrigilibus ſudorem diſtringebant; vt noui, ac ſitientes cœnam repeterent. Diſtringi verò adeò pernecéſſarium veteres putabant, vt illorum ex ſententia ſtrigiles, lintea, & oleum balneo neceſſario deberentur. *Video Gytona*, inquit Petron. *cum linteis, & ſtrigilibus parieti applicitum triſtem, confuſumq́; ſcires non libenter*
D *ſeruire*. Erant enim mollioribus illis, ſerui ad vſum ſtrigilum tantum, præſertim pueri, quibus maximè veteres delectatos, ex monumentis antiquitatum conſtat. eſt lapis perantiquus, qui id probat, quem ponit Guilelmus Choul in opere, quod de balneis ſcripſit. in eo puerulus deferens guttum olearium, atque ſtrigileculam conſpicitur, delineatus in eodem ſolio cum hero. ſtant quoque cum antiquo illo lapide veteres ſcriptores, atque Poëtæ. Iuuenalis enim inter ſeruulorum mu-

nia ſtrigilem ad balnea deferendam recenſuit, Sat. 5. dicens; A

I puer, & ſtrigiles Criſpini ad balnea defer.

Et infra:

ſed ſi intus, & in iecore agro
Naſcantur domini, quin tu impunitior eris.
Atque hic quem ad ſtrigiles ſcutica, & metus
Egit herilis.

Strigilum autem occaſione, argutum dictum Theocriti non erit prætereundum: qui cum aliquando in balneo diſtringeretur, duoq; homines in eodem balneo, ſtrigilem ab ipſo mutuum, ad vſum tantum poſtulaſſent; quorum alter furtorum nota notus erat; alter verò peregrinus, ipſoq; Theocrito ignotus; vtrumque argutiſſimè, vt Plutar. de vitio. pud. refert, remouit dicens: *Te non noui, te vero noui.* vt alteri furta obijceret; alterum verò vt peregrinum, ad vſum propriæ ſtrigilis minimè admitteret. B

Qui verò ſeruo, puero, aut amico ad ſtrigilum vſum carerent, quaſi neceſſario diſtringendi eſſent; parietibus ipſis apliciti diſtringebantur. Quamobrem Hadrianus apud Spartianum cõmiſeratione commotus, in quemdam veteranum militem, qui penuria ſeruorum parieti diſtringebatur; eumdem ſeruis donauit: *Hadrianus publicè, & cum omnibus lauit,* inquit: *cum verò veteranum quemdam dorſum, & cæteram corporis partem vidiſſet ſibi atterrere, percontans cur ſe marmoribus diſtringendum daret; vbi hoc idcirco audiuit fieri; quod ſeruum non haberet: & ſeruis eum donauit, & ſumptibus.* quin & ad rationem virtutis commutatiuæ iuſtitiæ, alter alterum fricare redigit Clem. Alexand. lib. 3. pædag cap. 10. *Eſt exercitium à faſtu alienum. & ipſum ſibi ipſi calceos inducere, & pedes lauare, & oleo vnctum ſeipſum confricare. porro autem ei quoque qui fricauit mutuam dare operam, id quoque eſt communicatiuæ iuſtitiæ exercitium.* C D

Ad pietatem, religionemq; facere exiſtimarunt ſuperſtitioſi

A illi Idolorum homines, Ioui, atque Iunoni ſtrigiles afferre; quaſi Dijs gratum hoc eſſet. quod irridens Seneca epiſt. 95. dixit: *Deum colit qui nouit; vitemus lintea, & ſtrigiles Ioui ferre, & ſpeculum tenere Iunoni. non quærit Miniſtros Deus: quid ni? ipſe humano generi miniſtrat vbique, & omnibus præſto eſt.* Licet verò, vt iam diximus, in ſacris literis nullus expreſſe, quod ſciam, habeatur locus, ad ſtrigilum vſum: verum ſtrigilum quoque conſuetudinem, notam Iſraëlitis coniectari, vt

B puto licet; tum ex frequenti balneorum vſu; tum etiam oleorum, ac vnguentorum de cauſa: quorum ratione conſuetudinis, & vſus Hebræorum, ſacra ſæpiſſimè meminere oracula. Sed quicquid dicendum ſit de ſtrigilibus, non ita de linteis, quæ neceſſitatis cauſa balneo, & vnctioni præſtanda fuere. nec etiam de ſolijs ita dicendum erit, quorum vſus erat in balneo ad continendum aquas. Dicebatur vas iſtud labrum Ciceroni, Terentioq́; quaſi lauabrum, ſeu lauacrum; diceba-

C tur piſcina, nimpheum quoque eſt aliquibus in lapidibus, græcis ἀσαμινθος, πυελὸς, Δροίτη Nicandro, λούζον Xenophonti, πλυνὸς quoque dicitur; ſed de nominibus nihil, de re diſputandum. Erat enim ſolium ſella balnearis: vas nimirum in quo ſedebant, qui lauabantur, aqua ad genua, vel ſupra pertingente; quorum plura, eaq́; præſtantiſſima tam genere lapidis, quam magnitudine ac forma Romæ viſuntur, publicè expoſita in platea Farneſiana, & alibi, antiquiſſimi luxus, &

D magnificentiæ monumenta digniſſima. Ex porfido etiam pulcherrimum ſolium in platea Pantheon conſpicitur; quale nimirum delicatiſſimè deſcripſit Epigrammatarius ſolium Bizantinum, qui tantum tres ſimul capere poterat, dicens:

Οὕτως δὴ χαρίεντων λυτρὸν τὸ δὲ οὐδὲ γὰρ ἄλλως
Πλείους χωρῆσαι τοῦτο τριῶν δύναται.

Vult enim à præſtantia, atque pulchritudine poëta laudare illud ſolium, nec non etiam à venuſtate, quam ibi lauantibus

præ-

præſtabatur. à ternario igitur numero illorum, qui in eo lauari ſolum poterant, ſumit argumentum, vt in eo tres gratias commorari affirmet, dicens: A

Reuera Gratiarum eſt hoc ſolium. nec enim alios
Plures quam tres capere hoc poteſt.

Duo alia ſolia maxima, & ingentis magnitudinis foris ab ædibus in vinea Medicea prope Templum Trinitatis viſuntur: in quibus circumcirca, prout de more illius ætatis plurimi ſedere poterant, iuxta illud Petronij: *Nam & dum lauor, penè vapulaui; quia conatus ſum circa ſolium ſedentibus, carmen recitare*. Hoc autem adeò frequens erat veteribus, vt Plinius in epiſtolis hoc de ſuo auunculo referat, quod dum ſtrigili fricaretur, vel dictabat, vel aliquid audiebat. Iuuenalis quoque Satyra 7. parentum in filios educationis ſtudium ad balneum dirigi irridet, dicens ad pædagogos. B

Ut legat hiſtorias, auctores nouerit omnes
Tanquam vngues, digitoſq; ſuos, vt forte rogatus, C
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea dicat
Nutricem Anchiſæ, &c.

Pluribus enim rumoribus, atque ſtrepitibus, balnea, & ſolia hominum inſolentiorum reſonabant, tam illorum qui lauandi cauſa illò accedebant, quam ſeruorum qui ibi detinebantur in miniſterium eorum, qui abluebantur. dolet id Seneca epiſt. 56. dicens: *Ecce varius clamor vndique me circumſonat; ſupra ipſum balneum habito*. & infra: *Adijce nunc ſcordalum, & furem deprehenſum; & illum, cui vox ſua in balneo placet. adijce nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt; præter iſtos, quorum ſi nihil aliud rectæ voces ſunt; alipilum cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior ſubinde exprimentem, nec vmquam tacentem, niſi dum vellit alas, & alium pro ſe clamare cogit*. hæc ibi Seneca à Petronio ſaltem indigitata. D

Fie-

A Fiebant hæc ſolia ex ligno aliquando; ſcripſit hoc Sueton. in Auguſto Cæſare, dicens: *Aut quoties neruorum cauſa marinis albulisq́ callidis vtendum eſſet; contentus hoc erat; vt inſidens ligneo ſolio, quod ipſe Hiſpanico verbo Duretum vocabat; manus, ac pedes alternis iactaret*. hæc ibi. Fuiſſe verò ex ligno ſolia ad priuatos, commodioresq; vſus, vel etiam fortaſſe primis illis temporibus non dubitatur. Verum nobiliora ſolia ex lapide, præſtantiſſimoq; marmore extitiſſe, quæ paſſim Romæ conſpiciuntur, ac inter vrbis parietinas reperiuntur, antiquorum ſoliorũ maieſtatem referunt. Forma ſolijs erat ouata, nonnulli quadrata; qualis eſt pulcherrimum illud, quod in platea Pantheon ex porphirite viſitur, omni quidem admiratione digniſſimum. At Sidon. lib. 2. epiſt. 2. in formam hemicycli, ſi credimus Sauaro ſolium delineaſſe videtur. audiatur Sidonius. *Hinc aquarum ſurgit cella coctilium, quæ conſequenti vnguentariæ ſpatij parilitate conquadrat, excepto ſolij capacis hemicyclio, vbi & feruentis vndæ per parietem foraminatum flexilis plumbi meatibus implicita ſingultat*. hæc Sidonius, ex quo Sauarus hemicyclicum ſolium accepit. Dicerem ego ex Sidonio, ſolium cuiuſcumque formæ, in cella non quadrata locatum fuiſſe; ſed in cella, quæ formam hemicycli teneret: qua ratione in noſtris templis Tribuna ea pars templi appellatur, quæ arcuata ad hemicyclum in ſacratiori oraculo conſtruitur. Itaque hemicyclum Sidonij non quidem ad ſolij, ſed ad ædificij formam referrem. Quia verò inter cellas balnearias, in quibus nimirum aquarum vſus erat, recenſebantur caldaria, & frigidaria ablutionis de cauſa, ſolia pariter ad calidum balneum, necnon etiam ad frigidum fuere apud illos; de priori Cœl. Aurel. tard. paſſ. lib. 3. cap. 5. *Et magis ſi æger ingrediens calidas cellas in feruens deſcenderit ſolium, cameras vocant caldariorum*. Hinc Lucret. lib. 6.

De-

Denique ſi callidis etiam cunctere lauacris, A

Plenior & fueris ſolio in feruentis aquai.

In his verò, & in reliquis ſolijs aqua per tubos tranſmittebatūr. ita Sidon.lib.2.epiſt.2. *Excepto ſolij capacis hemicyclio, vbi & vis feruentis vndæ per parietem foraminatum flexilis plumbi meatibus implicita ſingultat.* Seneca quoque lib. 3. natural. quæſt.cap.24. *Facere ſolemus,* inquit, *dracones & miliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus per decliue circumdatas, vt ſæpe eumdem ignem ambiens aqua, per tantum* B *fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. frigida itaque intrat, effluit calida.*

Ad ſolij ſupellectilem, plura vocabula pertinere, perſpicuū eſt. quamobrem neutro genere non incommodè, ſoliarium dici poſſe puto; idem quod alijs ſoliaris cella; illa nimirum, in qua ſolia conſeruabantur. De quo Spart. in Caracalla. *Reliquit thermas,* inquit, *nominis ſui eximias, quarum cellam ſoliarem architecti negant poſſe vlla imitatione, qua facta eſt, fieri:* licet enim C ſolia maxima forent in publicis thermis, in caldarijs nimirū, atque frigidarijs, quæ ad publicum, communemq; vſum erāt; quæ minimè hinc inde aſportari poterant ratione materiæ, ac molis vaſtitatis; à ratione tamen alienum non erit Caracallam excogitaſſe cellam, in qua plura eſſent ſolia ad ablutionem, vel vnius tantum, vel nobiliorum hominum: quæ vel lignea cum eſſent, hinc inde facile aſportari poſſent, vel ſi lapidea forent; minoris eſſent à communi ſolio formæ; propterea vni, quod tantum accommodata vnica ſeruarentur in cella, quæ ſoliaris diceretur. Fauet Salmaſius dicens, *Nam à ſolium ſoliaris, vt à dolium doliaris.* Coopertorijs tecta ſolia perſpicuum eſt. quod quidem operimenti genus ſoliar dicebatur ex auctoritate Varron. qui ait: *Phrygio qui puluinar poterat pingere ſoliar depingebat.* Soliar, id eſt quo ſolium tegitur, inquit Turneb. lib. 17. aduerſ. cap. 21. hinc etiam qui ſolia faciebat, D

ſiue

A ſiue cuſtodiebat, ſoliarius dicebatur. pro quo ſtat lapis apud Grutter. pag. 643.

DIIS. MANIB
M. CAECILIO. SP. F. SVCO. RVFO
SOLIARIO. AB. LVCO. SEMELES
EX. TESTAMENTO. EIVS
CALVISIA. ZOSIME. ET
M. CAECILIVS. CALIPPVS
B HEREDES. FECER

Solium etiam in ſacris literis agnouimus. diuerſis enim vocabulis vaſa ad ablutiones in diuinis literis ſignificantur: ſicuti etiam ad diuerſitatem vſus diſtinguuntur. nam vâs illud, in quo aqua ebulliebat, ſiue calebat, propter ſimilitudinem ad ollas, in quibus carnes coquuntur dicebatur סִיר, quæ vox cõmuniter interpretatur *olla*. teſtes ſunt loca plurima in ſacris codicibus. 2. Regum 4. Exod. 16. & alibi paſſim. Ad vſum
C quoque balnei, eadem vaſa vſu extitiſſe; prophetam auctorem habemus Pſalmo 59. nam vbi nos legimus: *Iuda Rex meus, Moab olla ſpei meæ,* hebraicè legitur מוֹאָב סִיר רַחְצִי hoc eſt, *Moab olla lauacri mei*. & idem repetitur Pſal. 107. quam lectionem retinuerunt Sanctes Pagn. Arias Montan. Fœlix noſter à Prato, Vatabl. & omnes alij. nec mireris noſtrum interpretem dixiſſe, *ollam ſpei*, pro *olla ablutionis*. nam in omnibus Pſalmis, noſter interpres attendens magis ſenſum, quam
D verba, ſequutus eſt græca exemplaria; quæ cum aliquando fortaſſe legerent, Μωὰβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου. ideſt, *Moab olla peluis meæ*, quod nimirum tunc temporis fortaſſe apud Iſraelitas ſeruorum Moabitarum maximus eſſet numerus, iiſq; vterentur Iſraëlitæ ad aquam ferendam in vrnis, ſolijſq; balnearijs; quemadmodum aliquando conſtituerat Ioſue Gabaonitis, vt legimus in lib. Iudic. ab his ſumpta metaphora dixit: *Moab olla peluis meæ*, hoc eſt, Moab vas calefaciens aqua laua-

lauacri mei. ſiue Moab ſolium lauacri mei, quod nimirum ab his aqua in ſolijs miniſtraretur. mutata enim dictione κάλπις, quam fortaſſe nonnulli habebant codices, in dictionem ἔλπις, quæ ſpem ſignificat, & alij ita tranſcripſerunt, ad ſenſum interpretes reſpicientes, magis quam ad verborum ſonum; hanc retinuerunt lectionem, atque *Moab olla ſpei meæ* dixerunt: ſignificante ſacro textu, nemini licere ingredi ſanctum gloriæ tabernaculum, ad quod omnis ſpes noſtra dirigitur; niſi iam balneo purificatis, iuxta illud Seruatoris noſtri: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum.* A B

Eſt locus in diuinis oraculis pro Iſraëlitarum ſolio quam maximè reconditus. dicitur enim Zachar. 14. *Et erunt lebetes in domo Domini, quaſi phialæ coram altari.* idest, ollæ erunt quaſi inſtrumenta purificationis, quibus nimirum homines immundi à ſordibus purgabuntur. ſic enim legitur hebraice וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקוֹת hoc eſt, *Et erunt ollæ in domo Domini ſicut purificatoria.* nam dictione מִזְרָק ſignificantur vaſa illa ad formam pateræ, in quibus ſanguis victimæ, & aqua luſtralis ſeruabantur ad aſpergendum homines, vt à ſordibus, & criminibus purificarentur. Ex quibus perſpicuum eſt, dictione סִיר apud Zachariam ſignificari vaſa illa, quæ Sacerdotibus erant in vſu ad purificandos homines, qui vt ſacrum facerent altaria adibant; alijs verò in locis ſacrarum literarum ſimili voce pariter ſignificari vaſa ad hominum purificationem. Alia etiam voce eadem vaſa dicuntur כִּיוֹר, idest lebes, ſeu luter: quod vas magnum, in quo aqua ſeruabatur ad ablutiones, ſignificari conſtat ex pluribus ſacræ Scripturæ locis. Exod. 30. & 40. Leuit. 8. 3. Reg. 7. lib. 2. Paralip. 4. in quibus ſermo eſt de conchis, ſiue luteribus à Moyſe ex Dei præſcripto, & à Salomone in tabernaculo, ac Templo ad ablutiones Sacerdotum conſtitutis. dicebantur verò, vt puto, כִּיוֹר *chior* C D

huiuſ-

A huiuſmodi vtenſilia, à radice כיר *chur*, quæ fornax interpretatur: non quidem quod ignem hæc vaſa exciperent; vt ex his quæ ſcribuntur de fabrica templi, ac tabernaculi perſpicuum eſt; ſed potius ſic dicebantur, quod ſupra hypocauſton, vt dicemus, eo ſtatim cõſtructo, locata forent, in cella caldaria, ſiue etiam in tepidario ad ablutionum vſum. Quarum ablutionum conſuetudinẽ, non tam ratione legis Moſaicæ, quam etiam voluptatis gratia, frequentiſſimam fuiſſe, ex iam dictis conſtat.

B Quod autem domi quoque haberentur huiuſmodi vaſa, vel his ſimilia ex lapide conſtructa, ex cap. 11. Leuit. non obſcurè, me iudice, colligitur. ſermo enim ibi eſt de vtenſilibus domeſticis, lexq; ibi pro illorum immunditia à Deo traditur, vt norint Iſraelitæ quibus vti liceat, quibus verò non: quamobrem lex de vrnis aquarijs etiam loquitur hac forma verborũ: *Et omne ſuper quod ceciderit cadauer illorum, immundum erit; clibanus & chitropedes diruantur; quia immunda ſunt*. Qui nam

C ſint chitropedes, ex Hebræo explicatur, vbi ſic legitur: תַּנּוּר וְכִרַיִם יֻתָּץ hoc eſt, *furnus & luteres diruantur:* dirui verò nõ dicuntur, niſi lapidea vtenſilia. dirui quidem furnum poſſe planè conſtat: eius enim ſtructura ex lateribus calceq; ruinam, reſtitutionẽ admittit: luteres verò domi ſeruati, diruẽdi nequaquam dicerentur, ſed confringendi lapidei, ſi extitiſſent. Quãobrem ex prophetæ Dauid teſtimonio, necnon etiam Leuitici auctoritate, luteres, ac domeſtica ſolia in ablutionum vſu

D Iſraëlitas habuiſſe ſubodorantur. nam purificationum quoque ratio, domeſticaq; balnea, neceſſario vaſa hæc expoſcunt.

CAP. XXXVI. A

Sudatorij, Calidarij, Tepidarij, Vnctuarijq́; calor illuſtratur.

Ad loca Ierem. 1. *Ollam ſuccenſam ego video, & facies eius à facie Aquilonis*. Apocalyp. 21. *Timidis autem, & incredulis, & exe-
cratis, & homicidis, & fornicatori- B
bus, & omnibus mendacibus, pars eorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure*. Et ad alia.

SACRA inquirimus; hæc explicanda ſuſce- C
pimus, propterea non erit nobis diſputandum de architectura thermarum; auctoritate Plinij, Sidonij, & Vitruuij, qui eam ad proportionem humani corporis excogitarunt. Hæc enim Hieronymus Mercurialis, Andræas Bacius, Roſinus, & cum Roſino Dempſterus in Roman. antiquit. alij quoque plures, qui commentaria ediderunt in Perſium, ac in Plinij epiſtolas, doctiſſimè pertractarunt. quapropter de ther- D
marum conſeruatione, illarumq́; ædificio, illa tantum à nobis præ oculis habenda ſunt; quæ ſacræ Scripturæ oraculis lucem aliquam afferant. Vt enim ſæpe alibi diximus, illarum de cauſa oleorum & vnguentorum materiam elucidandam ſuſcepimus. quibus quidem in præſentiarum non minima præſtabitur lux, ſi aperire tentabimus, quid hypocauſti vocabulo in ædificio thermarum intelligi debeat, & qua ratione caldaria,

tepi-

A tepidaria, atque vnctuaria calorem haurirent. ne ab aëre frigido, nudata in balneis corpora læderentur, dum lauabantur, vngebantur, ſudoribusq; operam dabant.

Calefieri has thermarum cellas ab igne affirmabunt omnes, affirmamus & nos. verum qua in parte thermarum ignem accendere veteres conſueuerint dubitatur. in fornace igne accenſo, calorem excitari, communicariq; balneo dicent, nec nos negabimus. ſed de fornacis ſitu in ædificio thermarum B quæritur: cohæreret ne cellis nimirum, an verò ipſis ſubiaceret; hoc ambigitur. quis hoc explicauerit non video. nos aperire tentabimus; atque ab hypocauſto calorem ſuſcepiſſe eas omnes dicemus thermarum cellas, quæ vel ad ſudationis, vel vnctionum, vel ablutionum de cauſa calore indiguiſſent. Erat autem hypocauſton, quod Ciceroni vaporarium: de quo ita ad Q. Frat. 3. lib. epiſt. 1. *In balnearijs aſſa in alterum apodyterij angulum promoui, propterea quod ita erant poſita; vt* C *eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, eſſet ſub tectum cubiculi*. Fallitur Manut. in Comment. dicens: *Aſſa pro hypocauſto*. Fallitur etiam in mutanda lectione; putat enim legendum *ſubiectum cubiculis*. Fallitur etiam Theſaurus linguæ Latinæ; accipit enim vaporarium, pro tepidario. verum ex Cicerone liquet, hypocauſton nihil aliud fuiſſe, quam furnũ, ſiue caminum ignis, vnde balneum calebat. vel potius locum in thermis concameratũ, & fornicatũ, habentẽ ante, præfurnium, propni- D geon nimirũ Plin. epiſt. 17. lib. 2. in quo igne appoſito ille calebat. Apertius dicamus hypocauſton fuiſſe fornaculam, ſiue caminatam ſtructuram, concamerationemve, in qua ignis ſuccendebatur, à quo aqua calefiebat ad vſum balnei, & cellæ thermarum omnes calorem hauriebant.

Dicebatur enim hypocauſton ὑπὸ τῶ ὑποκάιμαι, quod eſt ſubiaceo; quod nimirum concameratio hæc in ædificio thermarum cellis reliquis ſubiaceret; quod & Cicero ibi aperuit, af-

firmans propterea ſe in conſtructione balnei, aſſam in alterum apoditerij angulum remouiſſe; quod furnus inferior, ex cuius ore ignis erumpebat, ſubiaceret tecto cubiculi. nam eo igne qui à fornacis ore erumpebat, damnũm nõ minimũ pati poſſe cubiculum merito dubitabatur. Plin. etiam lib. 5. epiſt. in ea quæ eſt ad Apollinarem, loquẽs de fabrica balnei, meminit hypocauſton: *Cubiculum hyeme tepidiſſimum*, inquit, *quia plurimo ſole perfunditur, cohæret hypocauſton; & ſi dies nubilus, immiſſo vapore, ſolis vicem ſupplet*. hoc eſt teporem illi affert. A B

Erat ergo hypocauſton, vnde in thermis Calidarium, Tepidarium, Vnctuarium, Sudatoriumq́;, quod πυριατήριον Græcè dicebatur, λακωνικὸν Vitruuio, & Celſo θόλος, ξηρὲς Aphrodiſeo, Aſſa Ciceroni, & Senecæ ſicca; vt varia etiã huius cellæ nomina cognoſcantur; quæ quidem ſudationis cauſa, ſicut etiam reliquæ thermarum cellæ, calidum ab hypocauſton recipiebant aërem: vt nudi in eo, aere frigido circumambiente, nulla ratione læderentur; ſi quando lauari, vngive, ac ſudare C in ea illi voluiſſent.

Plures enim in thermis cellæ cũ eſſent, quæ calore indigerent; nimirum ſudatoria, calidaria, vnctuaria, & tepidaria, vno, eodemq́; igne calorem omnibus communicari oportuit. non ſolum vt caloris, atque ignis cauſa, expenſæ leuarentur; ſed etiam vt calor vniformior ad eas omnes extenderetur. Nam aliàs cuilibet cellæ proprius fuiſſet adiungendus furnus; & cuilibet furno incendendus, ſingulari lignorum ſtrue, ſuus ignis D oportuiſſet; quod copioſiori lignorum materia fieri neceſſe erat. Præterea his etiam cellis, ſingulis cohærentibus furnis, calor nequaquam temperari potuiſſet ad rationem cellarum; atque ex indigentia vſus, vel balnei, vel vnctionis, vel ſudationis, vel denudationis illorum, qui balneo, vel vnctione recreari vellent. Si verò vnicum tantum furnum conſtruxerimus in æquali plano cum ſudatoria, calidaria, tepidaria, &

A vnctuaria cellis: ea ratione, vt cohærens priori, calor communicaretur ſudatoriæ primum, dehinc calidariæ, & ita pariter reliquis, neceſſario à ſcopo aberraremus. Nam aqua ipſa balnei in calidaria, licet nequaquam difficile, ſaltem minus commodè calore iſto calefieri potuiſſet. quapropter, vt cuncta ad rationem vſus, indigentiæq; caloris, iuxta rationem architectorinæ diſtribuantur; hypocauſton ſubijci neceſſe eſt omnibus his cellis: &ab hypocauſto maior, vel minor calor, his vel
B illis communicari cellis. quod etiam ex actis Cæciliæ virginis Romanæ confirmare poſſumus, in quibus ſic legimus: *Cum autem eſſet in aere calido balnei ſui incluſa, & ſubtus tota die, & nocte magna vis lignorum adhiberetur*, &c. minimè, ſupple, calore oppreſſam legimus.

Propnigeon alterum thermarum membrum erat; cohærebat hypocauſton: ſic autem dicebatur ἀπὸ τοῦ πυρὸς, ϗ πνιγὸς, quaſi dicas ante furnum; præfurnium hypocauſton illud dicere-
C mus. Huic flammam & calorem propnigeon communicabat. in hoc enim ſeruabantur prunæ, & conſtipata ligna ſuccendebantur, vt ab eo flamma in fornace concamerata, atque caminata; nimirum in hypocauſton, extenſa, in eo diuagaretur. præfurnium hoc, ſiue propnigeon, ós fornacis à Sidonio dictũ arbitror. lib. 2. epiſt. 2. *Balneum ab Aphrico*, inquit, *radicibus nemoroſæ rupis adhæreſcit, & ſi cædua per iugum ſylua truncetur, in ora fornacis, lapſu velut ſpontaneo, deciduis ſtruibus impingitur*.
D illud idem os fornacis Sidonij, græco vocabulo retento Propnigeon Plin. lib. 2. epiſt. 17. dicitur: *Adiacet*, inquit, *vnctuarium, hypocauſton, adiacet propnigeon balnei*.

Lux hinc hauritur loco Ierem. cap. 1. in quo Propheta interrogatus à Spiritu ſancto quid videret, reſpondit, *Ollam ſuccenſam ego video, & facies eius à facie Aquilonis*. Qui nam fieri potuit, vt ollam inuerſam Propheta intueretur, & ex ea minimè prunæ, ac flammæ euerterentur? quærendum igitur ſupereſt,

quidnam faciei nomine, in viſione ollæ, intellexerit Propheta. A
nam ſi os intelligatur ollæ; quod ſtante illa cœlum reſpicit,
cum ſurſum verſus aperiatur; nec Orientem, nec Occidentem,
Auſtrum, aut Aquilonem reſpexiſſe à Propheta verè affirmari
poſſet. non igitur dici poteſt ollam vidiſſe prophetam
igne plenam, ex cuius ore flamma erumperet; & facies eius à
facie Aquilonis. At ſi faciei nomine partem ollæ anterioré intelligere
voluerimus; cum inde nulla erumpat, aut erumpere
queat flamma, Prophetæ argumentum euanuit. propterea B
enim ad Aquilonem ollam ſe reſpicere aſſeruit, quod ab Aquilone
ventura eſſent mala omnia ſuper ciuitatem Ieruſalem.
Verum ſi ad hebraicum textum confugerimus, cuncta explicatiora
fient. ſic enim in eo legimus סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה ſtante
igitur huius textus ſacri lectione, aduertamus oportet vim vocabulorum,
atque ab illorum ſignificatione Prophetæ ſenſum
attendemus. nam vocabulo סִיר *ſir*, ſolium, ſiue ollam balnei ſignificari
iam diximus. Prophetæ igitur ſenſus erit, argumento C
ſumpto per figuram ſynechdochen, parte nimirum pro
toto poſita, ſe vidiſſe balneum, cuius hypocauſton, ſiue fornax
ſuccenſa erat; illiusq; fornacis os, ex quo flamma erumpebat,
Aquilonem reſpiciebat. Nam per os fornacis immittuntur ligna,
vt per hypocauſton flamma ſpatietur, & ex ore fornacis
flāmæ foris erumpunt. hinc à comparatione argumento ſumpto
Spiritus ſanctus ſe concitaturum populos Aquilonares ad
arma & bella affirmabat; qui veluti flamma ciuitatem Ieroſolymitanam, D
omnemq; Iſraëliticam gentem perderet, ac vaſtarent.

Supra hypocauſton duo ad ſummum componebantur ſolia,
vel ahena; alterum caldarium, quod in medio cellæ balneariæ
collocatum exiſtimo, in quo ſatis erat vis caloris; altera
in cella alterum tepidarium appellatum. hoc verò remotiori
parti hypocauſton, vt puto reſpondebat, in quo calor tantiſ-

per

A per remittebatur. non enim vtraque cella pari caloris gradu affici debuit. Frigidarium nullam certè hypocauſton partem retinuiſſe certiſſimum eſt: aliàs nec nomini, nec ablutioni illorum, qui frigidam deſiderabant accommodatum extitiſſet. Tantus verò excitabatur calor in ſolio, cellisq; ſupra illud conſtructis; quantum deſideraſſent hi, qui in cellis detinebantur, vel vnctionis, vel ſudationis cauſa. Veteres enim per quoſdam tubos & canales intra parietes ipſos immiſſos calo-
B rem ab hypocauſton ad cellas tranſmittere, atque diffundere cõſueuerunt. teſtatur hoc Seneca epiſt. 90. ad Luc. loquitur hic de thermis, dicens: *Et impreſſos parietibus tubos, qui ima ſimul & ſumma fouerent æquiter.* His tubis ſuis in locis adiungebantur claues, quemadmodum fiſtulis aquarum, vt foris exhalante vapore, ad voluntatem illorum qui vngebantur, vel lauabãtur, calor temperaretur: quod veterum thermarum ruinæ, quæ Romæ viſuntur, apertius quam deſideretur demonſtrant.
C Temperati caloris rationem habuiſſe in balneis prioris ſæculi homines, ſcribit Plutarch. Sympoſiac. lib. 8. quæſt. 9. dicens: ἐκεῖνοι γὰρ οὕτως ἀνειμένοις ἐχρῶντο, καὶ μαλακοῖς, ὥστε ἀλέξανδρος μὲν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ λουτρῶνι πυρέττων ἐκάθευδεν· αἱ δὲ γαλατῶν γυναῖκες εἰς τὰ βαλανεῖα πόλτου χύτρας εἰς φέρουσαι, ὁ μετὰ τῶν παίδων ἤσθιον, ὁμοῦ λουόμεναι. hoc eſt; *illi* ; ſupple noſtri maiores, *eiuſdem lenibus, atque tepidis vſi ſunt balneis, vt Alexander Magnus in balneo febricitans dormierit, Galatarum autem mulieres pultem cum*
D *ſuis pueris ederint.* Seneca quoque epiſt. 86. ait: *Nam hoc quoque nobiliſſimi ædiles fungebantur officio; intrandi ea loca, quæ populum receptabant, exigendiq; munditias, & vtilem, & ſalubrem temperaturam.* Statius quoque lib. 1. Syluar. in illa quæ eſt de balneo Etruſci, ait:

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata crepantis,
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat,
Aedibus & tenuem volaunt hypocauſta vaporem.

Verum non ita, rebus poſtmodum ad luxum declinantibus A agebatur: quod quam maximè dolet Seneca epiſt. 51. *Quid mihi*, inquit, *cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatorijs? in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur*. De his etiam Plutarch. parum ſupra à citato loco dolet, quod nimis calido ſui ſæculi vterentur balneo, dicens:

ἔνθα μὲν εἰς Ἀχέροντα Πυριφλεγέθων τε ῥέουσι.

τοῦτο γὰρ ἄν τις εἰπεῖν μοι δοκεῖ τῶν ὀλίγον ἡμῶν ἔμπροσθεν γεγονότων, βαλανείου θύρας ἀνοιχθείσης. innixus Plutarchus teſtimonio Homeri im- B probat caloris vehementiam in balneo ſui ſæculi, dicens:

Stagna Periphlegeton ſubit hic Acheroncia feruens.

Hoc enim dicere, quis mihi videtur ex his; qui paululum nos anteceſſere, ſi balnei porta aperta introſpexiſſet. Seneca quoque loco iam citato epiſt. 86. dolens ſuorum temporum luxum ex nimio balnei calore, addebat ad ea quæ iam retulimus. *Non hanc*, ſupple caloris temperaturam, *quæ nuper inuenta eſt ſimilis incendio; adeò quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum* C *viuum lauari oporteat; nihil mihi videtur iam intereſſe ardeat balneum an caleat*.

Monemur hic, auctore Seneca, conſueuiſſe veteres hoc genere mortis ſeruos interdum necare; vel illos viuos in balneo claudendo, vt caloris vi ſuffocarentur; vel calentium aquarum ardore in ſolio detinere tam diu, quam diu expilati expirarent: vel tandem venarum abſciſſione, vt ſenſim ſanguine effuſo illi extinguerentur. D

Priori genere mortis tentatam nobiliſſimam Virginem Cæciliam, ac denique ceruicem dediſſe, vitamq; cum vita in melius commutaſſe; in actis ipſius legitur, hac verborum forma: *Tunc valde iratus Almachius Iudex, iuſſit eam reduci in domum ſuam, & illic balnei calore conſumi*. Calor balnei hic dicitur; qui communis erat ſudatoriæ & calidariæ cellæ, quæ vt diximus, ſupra hypocauſtòn ædificatæ erant, ideò ſubditur:

Cum

A *Cum autem eſſet*, ſupple Cæcilia, *in aëre calido balnei ſui incluſa, & ſubtus tota die, ac nocte magna vis lignorum adhiberetur, illic illæſa, tamquam in frigidario locata permanſit, ſaluaq; Domini gratia: adeò vt nulla pars omnino ex eius membris fuerit, vel in minimo ſudoris ſigno humefacta.*

Poſterioris mortis genere Rufina & Secunda virgines tentatæ fuere; ſed in alia thermarum cella, in ea nimirum, in qua ſolium ad ablutionem ſeruabatur. Cum enim ambæ hæ virgines in tenebricoſum, & fœtidum carcerem incluſæ fuiſſent; & ſtatim clariſſima lux, ſuauiſſimusq; odor locum impleſſet; vt dicitur in actis ipſarum regiſtratis in Breuiario Romano, ſub die 10. Iulij *in ardente balnei ſolio includuntur.* ſuſpicari quis poſſet nequaquam has Virgines incluſas fuiſſe ſolio ipſo; ſed dici in ſolio incluſas, quòd in cella illa in qua ſolium erat, ad mortem clauſæ fuerint; quæ vt diximus, eodem calore cum ſudatoria concaleſcebat; quapropter non minus, quam prior illa cella ad ſuffocandum homines apta erat: ſecus tamen hiſtoria tradit, illaſq; in ſolio incluſas affirmat. quo etiam mortis genere Criſpum à Conſtantino necatum ex Zoſimo nonnulli referunt; necnon etiam vxorem, quæ Criſpo necis cauſa fuerat.

Ab hoc etiam mortis genere, iuxta temporum conſuetudinem ſumpta metaphora Ioannes in Apoc. quoties de pœna criminoſorum acturus fuit, toties ad ſtagnum ignis ardentis, ac ſulphuris ſe contulit; habita, vt reor, ratione ad genus mortis, quo ſerui ſcelere aliquo conuicti puniebantur. Dixerat enim Seruator noſter ſanctiſſimus, *Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Propterea Ioannes ad genus mortis quo ſerui afficiebantur confugiens cap. 21. Apocalip. ait: *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars eorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure.* nam dictio Græca λίμνη, quæ habetur

betur in textu ſacro, & ſtagnum interpretatur, non ſolum de A
collectione aliqua aquarum copioſa, ſub dio poſita, verificatur, ſed etiam de ſtagnis, atque piſcinis domeſticis: quamobrem in gymnaſio quoque, ac balneo vocem illam valere, perſpicuum eſt apud auctores. in his enim natare etiam veteres cõſueuere, propterea metaphora ſumpta, à toto thermarum ædificio, nimirum à ſolio, & à piſcinis aquarum calentium, & ab igne, vnde calebant ſolia, in ſulphure & igne hæreditatem criminoſorum hominum Ioannes conſtituit: quibus non ſolum in B
hac vita, ſed etiam in futura, cruciatibus, ac pœnis in perpetua vita, perpetuo necarentur.

Huic cellæ caldariæ proxima erat, quæ tepidaria dicebatur; ab alijs media; quod nimirum inter frigidariam, & calidariam medium teneret locum. nam in priori ædificij parte, vbi calor vehementior fuiſſet, calidum erat balneum; in altera extrema ædificij parte extra hypocauſton, frigidum habebatur ſolium; in hac media cella caloris vis tantiſper remittebatur; C
vt neque frigida, neque calida eſſet; tum ratione ſitus, tum etiam tubulorum, per quos calor communicabatur cellæ, per fiſtulas apertas ad calorem remittendum: quam propterea trepidariam dictam agnouimus.

Quia verò vngi aliquem cella non calida minus erat ad rem; inquirendum ſupereſt, in qua nam illarum cellarum vngi veteres conſueuerint; in ſudatoria nimirum, an in caldaria, an denique in tepidaria, vel etiam in alia quæ alypterium diceretur: ſiue potius confundendæ hæ cellæ ſint, meminiq; diſtin- D
guendum alypterium à ſudatoria, aut ſudatoriã à caldaria; ſed promiſcuè accipienda ſint cuncta. Certum eſt enim illos veteres in ædificio thermarum locum vnctionibus deſtinatum habuiſſe; qui Alypterium diceretur: verum in ſudatorio vnctos aliquando veteres, Celſi auctoritate probari poteſt, de re med. lib. 1. cap. 2. ait enim: *Sub veſte primum in balneo inſudare,*

A *dare, ibi vngi, tum tranſire in calidarium*. Cum igitur calidarium diceretur locus, in quo illi poſt ſudationem lauabantur; & Celſus dicat, illos in eodem loco vnctos in quo ſudaſſent, in eadem igitur vngebantur cella veteres, in qua ſudaſſent: quamobrem alypterium, ſiue vnctuarium à ſudatoria indiſtinctum hoc teſtimonio cenſebitur.

Sed ſi credimus Petronio, nequaquam in ſudatorio, ſed in calidario, vbi nimirum ſolium ad ablutionem conſtitutum erat, B veteres vngebantur. ſic enim ille habet. *Itaque intrauimus balneum, & ſudore calefacti, momento temporis ad frigidam exiuimus; iam Trimalchio vnguento perfuſus tergebatur, non linteis, ſed pallijs ex molliſſima lana factis*. non igitur Trimalchio in frigida aria, ſed in priori calida, in qua balneum erat, ibi vngebatur. ſtat cum Petron. Plaut. in Poen. act. 3. ſcen. 3. in qua Lycus leno Collybiſcum villicum decipere volens, deliciarum ſpondet chaos, vini nimirum & vnguenti, dicens:

C *Vbi tu Leucadio, Lalio, Thaſio, Coo,*
Vetuſtate vino edentulo ætatem irriges.
Quid multa verba? faciam vbi tu laueris,
Ibi vt balneator faciat vnguentariam.

Vt faciat nimirum balneum, in quo laueris, in vnguentariã officinam permutari. cũ igitur dixerit Plauti Lycus ibi vnguenta effluenda, vbi, ideſt in ea cella, in qua Collybiſcus lauiſſet, planè inſinuaſſe videtur calidarium ab alypterio minimè diſtingui.

D Sed Theodor. Marcil. in ſat. 3. Perſ. vnctuarium confundi cum tepidario putat, dicens: *Sic eadem tepidaria, & vnctuaria Epitecto & Plinio epiſt. 17. lib. 2. vnguentaria Sidonio epiſt. 2 lib. 2.* hæc ibi apud Marcilium de his Sidonius ita. *Hinc aquarum ſurgit cella coctilium, quæ conſequenti vnguentariæ, ſpatij parilitate conquadrat*. hoc eſt, *cellæ tepidariæ, & vnguentariæ*, inquit Sauaro. ſed nihil in his, me iudice, neque pro Theodoro, neque

pro

pro Sauaro, vnguentariè quidem Sidonius meminit, nullibi te- A
pidariæ. ſtat certè pro Theodoro Epitectus in altercatione cũ Adriano Auguſto definiens hominem. *Quid eſt homo*, inquit, *balneo ſimilis; prima cella tepidaria, vnctuaria, infans natus perungitur; ſecunda cella ſudatoria, pueritia; tertia cella aſſa perferentaria iuuentus*. Fauet etiam Plinius loco iam citato. cuius quidem ſenſus vt percipiatur, ab ordine in enumerandis cellulis balnei accipiendus erit. incipit enim à frigidaria ad mediam, ad calidam, dicens: *Inde balnei cella frigidaria, ſpatioſa, & effuſa, cuius in contrarijs parietibus duo baptiſteria velut eiecta ſinuantur, abundè capacia ſi innare in proximo cogites. adiacet vnctuarium, hypocauſton; adiacet Propnigeon balnei, mox duæ cellæ magis elegantes quam ſumptuoſæ, cohæret calida piſcina mirificè, ex qua natantes mare aſpiciunt.* hæc ibi Plinius. qui dum vnctuarium poſtponit frigidariæ cellæ, & hoc ipſum calidariæ præponit; tepidarium ab vnctuario minimè diſtinxiſſe videtur. B
tamen in eo loco Plinij Catanæus commentator confundens C
vnctuarium, & hypocauſton, legendum probat: *adiacet vnctuarium immo hypocauſton*. Sed verius Plinij ſententiam intellexiſſet, ſi accepiſſet hypocauſton in dandi caſu, & verbum *adiacet*, pro *ſuperiacet*, locumq; hac paraphraſi interpretatus fuiſſet; ſuperiacet hypocauſto vnctuarium, ſuperiacet vnctuarium propnigeon balnei; mox duæ cellæ magis elegantes, quam ſumptuoſæ: cohæret vnctuario mirificè calida piſcina, etenim hypocauſton & propnygeon ſubiecta fuiſſe reliquis D
cellis iam monſtrauimus.

Nobis tamen non erit de numero cellarum balnei, illarumq; diſtinctione digladiandum; ſed veteres aliquando vnctos in ſudatorio, & id frequentius, vt propterea Martialis infra explicandus dixerit:

Siccos pinguis onyx anhelat æſtus.

Aliquando etiam in calidario, frequentius forte etiam in te-

pidario,

A pidario, tamquam in propria ſede; quamobrem licet alypterium, ſeu vnctuarium cum calidaria aliquando, interdum cum ſudatoria in thermis, nonnumquam etiam cum tepidaria, fuerit indiſtinctum; at non ita frequentius; ſed quamquam ab illis duabus cellis alypteriũ diſtingueretur; à tepidario certè ex cõmuni vſu non diſtinguebatur. Propterea enim qui apud Petronium, à calida ſtatim ad frigidam tranſierunt; amicum Trimalcionem vnguento perfuſum agnouerunt; quia per
B mediam tepidariam tranſeuntes, ibi illum inter vnguenta verſari compererunt. Non negarim tamen veteres illos adeò profuſos fuiſſe in ædificijs thermarum, de quibus iam diximus cap. 31. vt non ſolum maieſtatem exquiſitam, in his quæſierint; ſed etiam cellarum numerum, muneribus balnei diligentiſſimè accommodatum curarint. quapropter in illis aliquando alypterium etiam, ſiue eleotherium, & vnctuarium à reliquis cellis diſtinctum extitiſſe non ambigo. balnea tamen
C omnia hunc habuiſſe cellarum numerum non admitto. Quæ verò alypteriũ habuere, ſupra hypocauſton illud habuiſſe neceſſe fuit. ſaltem enim modeſtiores nequaquam abſque calore in thermis vngebantur. iuxta doctrinam Celſi lib. 1. cap. 2. dicentis: *Exercitationem rectè ſequitur, modo vnctio, vel in ſole, vel ad ignem; modo balneum, ſed in conclaui quam maximè & alto & ſpatioſo*. Seneca quoque epiſt. 56. alyptam intra balneum ſtatuit, qui verſetur cum his, qui nudi balneariam
D agunt; ac propterea inter calidas tantum cellas alypterium recenſeri poterit.

Nec ſolum cellarum rationem habuere nepotini illi in vſu balnei, atque vnguentorum, ſed etiam temporis atque horarum. vt etiam indigitauimus ſupra cap. 30. monet id Plutar. de defect. oracul. dicens: ἤδη δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ νεὼ προϊόντες ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς κνιδίων λέσχης ἐγεγόνειμεν παρελθόντες οὖν εἴσω, τοὺς φίλους πρὸς οὓς ἐβαδίζομεν ἑωρῶμεν καθημένους, καὶ περιμένοντας ἡμᾶς ἦν δὲ τῇ ἄλ-

λον

λων ἡσυχίᾳ διὰ τὴν ὥραν ἀλειφομένων ἢ θεωμένων τοὺς ἀθλητάς. hoc A eſt: *Interea à templo progreſſi, ad fores Curiæ Chnidiorum venimus. ingreſſi igitur amicos, quos volebamus conuentos, ſedentes offendimus, & nos expectantes; erat autem aliorum conuentus, quieſcentibus tum reliquis, quod ea diei eſſet hora, vt vel vngerentur, vel athletas ſpectarent*. hæc ibi Plutar. de abluendi hora nos quoque admonet Seneca cap. 12. de breuit. vit. Qui luxum ſui ſæculi damnans, *nec illos quidem*, inquit, *inter otioſos numeraueris, qui ſella ſe & lectica huc, & illuc ferunt; & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſerere illas non liceat, horas occurrunt; quos quando* B *lauari debeant, quando natare, quando cœnare alius admonet*. Fuit verò vnctionis hora, eadem quæ ablutionis erat, nimirum pomeridiana ſub veſpera, de qua Vitruuius: *Tempus lauandi*, inquit, *à meridiano ad veſperum eſt maximè conſtitutum*. Quando videlicet accubituri fuiſſent ad cœnam. Huiuſce moris crebra in Plinianis epiſtolis fit mentio, vt lib. 3. epiſt. de Spurina. *Vbi hora balnei nunciata eſt. eſt autem hyeme nona* C *æſtate octaua, in ſole, ſi caret vento, ambulat nudus; deinde mouetur pila vehementer, & diuinum hoc quoque exercitationis genus pugnat cum ſenectute, lotus accubat, & paulſper cibum differt. interim audit remiſſius aliquid, & dulcius; paulopoſt apponitur cœna*. Præclarè his illuſtratur locus Cicer. ad Att. lib. 13. epiſt. 50. Ciceronem namque æſtatis tempore hoſpitem habuiſſe in proprijs ædibus Cæſarem, cum de Reipublicæ principatu cum Pompeio ille contenderet; ex hora octaua, quæ vt dixi- D mus, ablutioni erat accommodata, planè colligitur. ſic enim ait: *Ille*, ſupple Cæſar, *tertijs Saturnalibus apud Philippum ad horam VII: nec quicquam admiſit, rationes opinor cum Balbo: inde ambulauit in littore, poſt horam octauam in balneum. tum audiuit: de Mamurra non mutauit. vnctus eſt, accubuit*. balnei octaua hora erat, vt iam diximus æſtatis, non verò hyemis; vt meritò Cæſarem eo tempore ad Ciceronem veniſſe cenſentur

A tur à nobis. tempus igitur lotionis, atque vnctionis erat ſub veſpera. inde Martial.

Sufficit in nonam, nitidis octaua Palæſtris.

Et lib. 10. inquit:

Nuntiat octauam Phariæ ſua turba iuuencæ,
Et pilata redit, iamq́ ſubit cohors
Temperat hæc thermas, prior hora vapores
Halat, & immodico ſexta Nerone calet.

B Octaua namque hora palæſtritarum erat, propterea dixit octauam nuntiari iuuentuti. Neronem verò in omnibus prodigioſiſſimi luxus nec horam, nec tempus habuiſſe oſtendit; cùm tamen reliqui modeſtiores æs thermarum expectarent, ſicut apud eundem cognouimus.

C

D

CAP. XXXVII.

Non ſolum ablutio, ſed & oleum ex inſtitutis veterum conuiuio debebatur.

Ad loca 2. Reg. cap. 12. *Surrexit ergo David de terra, & lotus, vnctusq. eſt: petiuitq. vt ponerent ei panem, & comedit.* Pſal. 141. *Corripiat me iuſtus in miſericordia: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Pſal. 23. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus omnes qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum, & calix inebrians quam præclarus eſt.*

QVID oleum cum cœna, quid lotio cum oleo, rerum natura ſpectata, commune habeant; non video. nihilominus profuſi adeò fuere veteres in voluptatibus, tantoq; arripiebantur luxu; vt niſi loti vnctiq; fuiſſent, minimè cœnarent. lotionem vidimus; vnctionem quoque non negligamus; vt in cœna literaria, nos quoque aliquid deguſtemus; nec enim nobis timendum erit, quod auctore Plutar. in lib. an ſen. ſit ger. repub. Pompeius Lucullo obiecit, quod nimirum poſt rem domi, militiæq; geſtam, balneis, cœnis, ac quotidianis conuiuijs otio diſſoluto operam daret. nam quamuis in literario ludo ociemur, nobis in publicum bonum Vrbanus VIII. hæc otia fecit. quapropter quemadmodum Archimedi cœnaturo cõtigiſſe idẽ ſcribit; quod videlicet à tabula, cui geometriæ ſtudio detentus inhærebat, quodãmodo ſopitis ſenſibus, vi auulſus, atque veſtibus exutus à ſeruis, & vnctus cũ eſſet; ille in vncto corpore figuras geometricas delineabat; vt nulla dies, nullum

A lum tempus, nullum locum ſine linea ſibi eſſet; ita pariter in menſa literaria nos cœnaturi, in balneis, in vnguentis, conditiſq; oleis dum verſamur; in vncto quoque corpore ſacrorum oraculorum characteres imprimere ſtudeamus. ne quid deſit, quo antiquorum vnctiones, & cœnæ nobis præſto ſint, & cognitæ.

Hunc oleorum cum balneo, & cœna coniunctum ritum abhorrebat Seneca epiſt. 123. *Aeſtimari non poteſt*, inquit, *quan-*
B *tam voluptatem capiam ex eo, quod laſſitudo mea ſibi ipſa acquieuit; non vnctiones, non balneum, non aliud remedium, quam temporis quæro. nam quod labor contraxit, quies tollit. hæc qualiſcumque cœna, adijciali iocundior erit.* Hæc à Seneca dicta, habita ratione conſuetudinis cœnandi; verum non ſine præludente vnctione. quapropter vix ferè in veterum monumentis legere contigerit cœnam; quam non præierit vnctio in balneo. Hincq; illud Plutar. ἐπεὶ δ' καιρὸς ἦν δείπνου, καὶ παρεσκεύασεν ὁ ναύ-
C κληρος ἐκ τῶν παρόντων, ἰδὼν ὁ φαώνιος οἰκετῶν ἀπορίᾳ τὸν Πομπήϊον, ἀρχόμενον αὐτὸν ἀπολούειν, προσέδραμε καὶ ὑπέλυσε, καὶ συνήλειψε, καὶ τὸν λοιπὸν τοῦ τούτου περιέπων, καὶ θεραπεύων, ὅσα δεσπότας δοῦλοι μέχρις νίψεως ποδῶν, καὶ δείπνου παρασκευῆς διετέλεσεν. ſcribit enim Plutar. de Pompeio iam victo, atque fugato à Cæſare in Pharſalico bello, deq; illius abiecta fortuna, in qua nihilominus cœnaturus, à balneo, & vnctione abſtinendum non cenſuit. ſic enim locus interpretatur: *Cum cœnæ tempus*
D *affuiſſet; & apparauiſſet Gubernator ex his, quæ tunc habebantur: videns Phaonius domeſticorum defectu, Pompeium incipientem ſeipſum abluere, procucurrit, eumq; abluit, vnxitq;: & in reliquo curans ipſum & inſeruiens, ſicut ſerui dominos, vſque ad pedum ablutionem, & cœnæ apparatus diſpoſitionem.*

Pompeium igitur ex temporum conſuetudine in ea conſtitutum fortuna, vnctum legimus, ne crimini fortaſſe daretur illi, ſi cœnaſſet inunctus. vel vt præludia cœnæ neceſſaria tunc

temporis minimè deeſſent. Inde Martialis noſter pulcherrimè iocatur in Fabullum, qui eum nimis frugali cœna exceperat, non tamen vnguenta inter cœnandum, oleumq; cœnæ præludium Fabullus prætermiſerat: ab oleis igitur & vnguentis Poëta ſumpto argumento ſalsè iocatur, dicens: A

Res ſalſa eſt bene olere, & eſurire,
Qui non cœnat, & vngitur Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Eiuſdem conſuetudinis non intermiſſa ratio Petron. in Satyric confirmat, dicens: *Itaque intrauimus balneum, & ſudore calefacti momento temporis ad frigidam eximus. iam Trimalchio vnguento perfuſus tergebatur non linteis, ſed palijs ex molliſſima lana factis.* Balnei verò vnguenta, Trimalchionis cœna ſequitur, eum, ſtatim ac vnctus fuit, geſtatum in cella ad cœnaculum ſcribitur. B

In eamdem ſententiam ſicariorum hominum miſerrimam cœnam cum ſcriberet Apul. lib.4. Metamor. quorum viuendi genus leonibus, tigribusq; ſimile, inter rupes ac ſaxa poſitum erat; ab oleo tamen cœnæ præludio abſtinere verebantur; ne quid in ratione victus neceſſarium dimiſiſſe viderentur. *In fine ſermonis huius,* inquit, *ſeſe deueſtiunt; nudatique, & flammæ largiſſimæ vapore recreati, calidaq; perfuſi, & oleo peruncti, menſas dapibus largiter inſtructas accumbunt.* Sufficerent quidem iam huculque allata loca, ſatiſq; vt ſuſpicor, probaſſent oleum cœnæ coniungi; nec in re notiſſima hoc ſæculo probatione alia opus eſſet. Verum vt frequentia communis vſus, & antiquitas vnctionis in balneo ante cœnam magis, ac magis apertior fiat, allatis locis addantur antiqui quoque, ac literati lapides, in quibus epulum propinationem Dijs Manibus ſacram dandam ſtatuitur: non tamen ſine oleo, ne forte ab integra propinationis ratione teſtatorē defeciſſe viderentur. nomine autem propinationis totam cœnam, ſiue integrum conuiuium C D

A uiuium ſignificari, me iudice, procul eſt à dubio; niſi alij meliora excogitauerint. lapis eſt Bergomi, refertur à Gruttero pag. 753. ex quo ea tantum duximus tranſcribenda, quæ inſtituto noſtro deſeruiunt. ſub hac verborum forma:

ITEM. APPIVS. EVTYCHIANVS. MARITVS
EIVSDEM. VALERIANAE. SCHOLAE
VEXILLARIOR. LARGITVS. EST. H-S. XXXX
B N. EX. CVIVS. SVMMAE. REDITV. QVOD
ANNIS. DIE. SS. NATALIS. EIVS. ANTE
STATVAM. LECTIST. EX. -X. CCL. PONANT
SPORT. -X. CCL. INTER. PRAESENT. SIBI
DIVIDI. OLEVM. ET. PROPIN. PER
ROSAM. PRAEBEANT

Vt verò antiquior adhuc olei vſus, in balneo cœnæ præludio
C conſpiciatur apertior; nec tantum ex Romanorum inſtitutis oleum, atque vnctio conuiuio deberi perſpicuum ſit; ad Græcorum conſuetudines nos referamus, & ad Iliaca tempora in Troiana expeditione: ab eo enim vſque tempore oleum in balneo ante cœnam præberi ſolitum, probabit antiquorum omnium rituum nuncius, numquam ſatis laudatus Homerus, apud quem lib. 3. Odiſ. Telemachus à Neſtore ad iura hoſpitij admiſſus, non ante, ſed poſt balneum, & vnctionem, accu-
D buiſſe ſcribitur his verbis:

Αὐτὰρ ἐπεὶ λοῦσάν τε, καὶ ἔχρισαν λίπ' ἐλαίῳ,
Ἀμφὶ δὲ μιν φάρος κάλον βάλον ἠδὲ χιτῶνα,
Ἐκ ῥ' ἀσαμίνθου βῆ δέμας ἀθανάτοισιν ὁμοῖος,
Πὰρ δ' ἄρα Νέστορ κατὰ ἕζετο ποιμένι λαῶν.

Conuiuio excipiebatur hic Telemachus à Neſtore: iam iamq; in conuiuialibus ſtratis accubiturus erat; propterea vnguentis perungendus, ſiue oleo odorato, aqua prius abluitur; ſtatim

verò ac lauacrum, ſiue ſolium, vt vim Græcæ vocis teneamus, exijſſent; veſtem induiſſe ſcribuntur. quod de cœnatoria dictum arbitror; de qua alibi Myrothec. 5. nonnihil dicemus. vtebantur etiam nuptiali, quoties nuptiarum cauſa recumbēdum fuiſſet. Sabanum alijs veſtis illa dicitur, quæ poſt balneum cœnationis cauſa aſſumebatur. ita Theodor. Marcil. in Perſ. ſat. 3. ſed quicquid ſit genere veſtis, Olei vſum præclarè aperuit noſter Homerus in ſupra poſitis carminibus, ſic interpretatis. A

Sed poſtquam lauitq́, & vnxit pingui oleo, B
Circumq́, ipſum pulchrum pallium iecit, & tunicam,
Ex balneo exiuit corpore immortalibus ſimilis,
Apud autem Neſtorem iens ſedit paſtorem populorum.

Nec ab his diſſentiunt, quæ lib. 8. Odiſ. apud eumdem ſcriptorem habentur. hic enim Vlyſſes, ab Areta iure hoſpitij exceptus, & ad opiparum conuiuium, vt par erat, admiſſus; non niſi poſt ablutionem, atque vnctionem in ſtratis accubuiſſe, his verbis ſcribitur: C

Τὸν δ᾽ ἐπεὶ οὖν δμῳαὶ λοῦσαν, καὶ χρῖσαν ἐλαίῳ,
Ἀμφὶ δέ μιν χλαῖναν καλὴν βάλον, ἠδὲ χιτῶνα,
ἐκ ῥ᾽ ἀσαμίνθου βὰς ἄνδρας μετὰ οἰνοποτῆρας,
ἤιε, &c.

Ἀσάμινθος, ſolium balneatorium Græcè, à ſordibus abluendis dicebatur; de hoc vaſe præcedenti capitulo loquuti ſumus. nobis hic, ſatis ſit Homeri teſtimonio probaſſe; quod vncti veteres cœnaculum adirent; & in eo recumberent. probauit hoc locus iam ſupra allatus; probat & hic alter ita interpretatus: D

Hunc igitur poſtquam famulæ lauerunt, & vnxerunt oleo,
Circum autem ipſum pallium pulchrum iecerunt, & tunicā,
Ex ſolio exiens ad viros vini potatores.
Iuit, &c.

Hunc quoque balnei, & vnctionis cum cœnis, atque conui-

uijs

A uijs ex Græcorum, & veterum inſtitutis neceſſarium fœdus, eiuſdem auctoris teſtimonio ex Iliad. lib. 10. deſumpto, confirmatur. Diomedes enim & Vlyſſes, qui res Troianas, Troiáq; exploraturi iuerant; cum ad caſtra, puluere ac ſudore fœdati, cœnaculum ingredi, ac recumbere vellent; minimè id auſi ſunt, niſi prius loti, vnctíq; fuiſſent. id Homerus his verbis retulit:

Εἰς ῥ' ἀσαμίνθους βάντες ἐϋξέςας λούσαντο,
B *Τῷ δὲ λουσαμένω, καὶ ἀλειψαμένω λίπ' ἐλαίῳ*
Δείπνῳ ἐφιζανέτην.

Mirum eſt enim Duces primarios exercitus totius Græciæ, in ea rerum anguſtia poſitos, vt marina aqua ſordes abluerent; nihilominus recumbere nulla ratione voluiſſe, niſi prius odorato vngerentur oleo, & lauacro cœnam præirent; vt hac illorum carminum interpretatione perſpicuum eſt.

In balneo euntes bene fabricata loti ſunt,
C *Hi autem loti, & vncti pingui oleo*
Cœnatum iuerunt.

Ne verò quid noſtro inſtituto deſit, à Græcis, & Romanis ad ſacra antiquitatum monumenta, in diuinis oraculis literis cõmendata, nos transferamus; apertumq́; maneat, etiam apud veteres Iſraëlitas, vnctionem præceſſiſſe conuiuium, ab antiquiſſimis vſque temporibus. locus ex cap. 12. lib. 2. Reg. hoc præclarè oſtendit. hic enim ſanctus Rex Dauid cum puerulum
D lethali morbo grauatum intelligeret, quem illi Betſabea ex adulterio pepererat; de vita pueruli ſollicitus, ſeipſum dolore affligebat; ieiunio macerabat; Deumq́; omnipotentem deprecabatur, vt puerulo ſibi iam nato ſalutem reddere dignaretur: verum fruſtra, Deo non exaudiente Dauidem. cum igitur eiuſdem infantuli mors illi renunciata fuiſſet, ſtatim à loco, in quo pœnitentiæ cauſa iacuerat, ſurrexit; cumq́; vt diuino placito, ad vtrumque conformem ſe oſtenderet ſanctus

Rex Dauid, cœnandum cenſuiſſet; accumbere veritus eſt, niſi A
prius oleo odorato vngeretur; luctu, atque mœrore depoſito.
Surrexit ergo Dauid de terra, inquit Numen, *& lotus, vnctusq́ eſt, petiuitq́, vt ponerent ei panem & comedit*. Panis autem nomine, ex ſacrarum Scripturarum phraſi, abſolutum, pleneq́; inſtructum conuiuium intelligi iam alibi diximus: & norunt quidem periti omnes diuinorum oraculorum. In hac eadem ſententia dixit quoque idem Propheta pſal. 141. *Corripiat me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleum autem pec-* B
catoris non impinguet caput meum. Reſpiciens enim Propheta ad conuiuia veterum, qui oleo præficiebãtur; ſe magis amare viri iuſti increpationes, ac reprehenſiones ad correctionem ſuorũ criminum oſtendit; quam flagitioſorum hominum lautitias vnguentorum, ac conuiuiorum: ſeq́; magis in his, quam in illis delectari. Ex quibus certè locis, veterum conſuetudo, ac nexus vnctionis, & conuiuij, ex ſacris quoque literis perſpicuum fiet. Nam & in pſal. 23. gloriam ac beatitudinem, quam ex Dei C
gratia ſibi futuram ſperabat Propheta, laudibus celebrare volens, ſub metaphora conuiuij dicebat: *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus omnes qui tribulant me*. Hãc beatitudinem veritus Propheta ſanctiſſimus exprimere abſque vnguentis, ex conſuetudine illius ætatis, propterea ſubintulit: *Impinguaſti in oleo caput meum, & calix inebrians quam præclarus eſt?* Sacris tandem poſtrema imponatur manus, Seruatoris noſtri teſtimonio, cuius ætate, ac ſæculo adeò conuiuium, & oleum ſimul ne- D
ctebantur; vt ab vnctione ſumpto argumento, ſimulãdas epulas, atque celandum ieiunium monuerit diſcipulos, dicens: *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuã laua*. vt hinc ſaltẽ, vbi cuncta deeſſent, oleũ deberi conuiuio liquido cõſtet, & non ſolũ ex conſuetudine Græcorũ, atque Romanorum, ſed etiam ex antiquiſſimis ſacrorum oraculorum inſtitutis, balnei vnctionis, & conuiuij nexus lucidiſſima appareant.

CAP.

A
CAP. XXXVIII.

Prophetas ad munus Propheticum obeundum aliquo genere olei vnctos ſuſpicari poteſt.

Ad loca 3. Reg. cap. 19. *Reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum, cumq; perueneris illuc*
B *vnges Hazael Regem ſuper Syriam, & Iehu filium Namſi vnges Regem ſuper Iſrael, Eliſæum autem filium Saphat, qui eſt de Abelmeula vnges Prophetam pro te.* Iſai. 61. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me.* Luc. 4. *Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, &c.* Reg. 1: cap. 10. *Ecce cuneus Prophetarum obuius ei, & in-*
C *ſiluit ſuper eum Spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum.* Et ad alia loca.

NIHIL vnquam ſerpens ille antiquus, ex quo Deo æquari cogitauit, aliquando prætermiſit, quo hanc ipſam cum Deo æqualitatem diu æmulatam pro viribus non contenderit. Quapropter cum aliquos ſummi Dei familiares, &
D amicos, diuino repletos Spiritu, futura prænũciare conſpexiſſet: ſuo & alios impios homines ſpiritu replere conatus, euentura quæ coniecturis nouit, ipſe quoque ſub inuolucris, ænigmatibus, dubijsq; verbis præfari illis quoque donauit. Ridicula quidem ſunt, quæ ambiguitatibus implicita ab illis vatibus Deorum auctoritate fultis prænunciabantur. vt de his vaticinijs pulchrum Nicharchi Epigramma oſtendit in Florileg. Epigr. lib. 2. cap. 6. his verſibus:

εἰς ῥόδον εἰ πλεύσοι, τὶς ὀλυμπικὸν ἦλθεν ἐρωτῶν
τὸν μάντιν, καὶ πῶς πλεύσεται ἀσφαλέως.
ὁ μάντις πρῶτον μὲν ἔφη, καινὴν ἔχε τὴν ναῦν,
καὶ μὴ χειμῶνος, τοῦ δὲ θέρους ἀνάγου.
τοῦτο γὰρ ἂν ποιῇς ἥξεις κἀκεῖσε, καὶ ὧδε
αἲ μὴ πειρατὴς ἐν πελάγει σε λάβῃ. A

Quo quidem genere vaticinij quiſque vatis eſſe poterãt, quamuis ſtultiſſimus eſſet. rideamus in illorum carminum interpretationem. B

In Rhodum an nauigaret aliquis, Olympicum venit rogans
Vatem, & quomodo numine nauigaret tuto.
Et vates, primo quidem, inquit, nouam habe nauem,
Et non in hyeme, ſed æſtate tranſuehere.
Si enim hoc facies, venies illuc & huc,
Ni fors pyratæ te in pelago capiant.

Sunt alia ſexcenta huiuſmodi. quia verò inter has ridiculas prædictiones, atque inter ambages, quæ in quocumque euentu ad vtrumque interpretari poſſent, dum verſarentur; vnum vel alterum fieri neceſſe erat; his fidem præſtandam diabolus ſuaſerat ſtultiſſimis illis, vt impiæ religionis miniſtris apertior pateret aditus ad falſa quæcumque voluiſſent dogmata hominibus ſuadenda; vt à vero Dei cultu eoſdem auerteret. C

Futura verò prænunciare tãta fuit ſemper in æſtimatione apud omnes nationes, vt velut interpretes, internuntijq; Deorum pro certo haberentur: adeò vt lege lata in Romano Senatu pro huius farinæ hominibus, Iouis opt. max. interpretes, appellati fuerint. Sic Euander Carmentam matrem fatiloquam, Deùm interpretem vocat apud Liu. lib. 1. Decad. 1. dicens: *Ioue nate Hercules ſalue, te mihi mater veridica interpres Deùm auctūrum cæleſtium numerum cecinit.* eodem nomine Virg. lib. 3. Æneid. Helenum augurem appellat: D

Troiu-

A *Troiugena interpres Diuûm, qui numina Phœbi,*
Qui tripodes, Clarij lauros, qui ſydera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Floruere apud veteres Italos, in hac ſuperſtitioſiſſima peritia Hetruſci, apud quos Feſulis erat Augurum toto orbe celeberrimum collegiũ. Quamobrem proditum eſt, Romæ optimatum filios ſex, Hetruriæ populis, vt augurandi artem ediſcerent, ex Decreto Senatus in diſciplinam tradi ſolitos, teſte B Alexandro ab Alex. lib. 5. Gen. dier. cap. 19. ſed & veteri lege ſancitum fuit in hæc verba: *Prodigia & portenta ad Hetruſcos Aruſpices, ſi Senatus iuſſerit deferunto; Hetruriaq́ Principum diſciplinam diſcunto, quibus Diuis decreuerint procuranto, iiſdem fulgura & oſtenta pianto. auſpicia ſeruanto. auguri parento.* Quo antiqui iuris decreto, quæ de Hetruſcis, & dignitate auguratus diximus, clariſſima fiunt.

Quid multa? Dignitas vaticiniorum penes Romanos eò ſub- C limata fuit; vt ſola aruſpicina apud eumdem Alexandrum ab Alexandro ad eum nobilitatis gradum quis eueheretur; vt in Senatum, qui toto Orbi venerandus erat, adſcribi; & inter patres orbis totius, Principibus, ac Regibus ſpectabiles, ob ſolam diuinandi artem licuiſſet gradum tenere. Muneri augurali Conſulatũ quoque coniunctum, lapides veteres teſtantur. Eſt lapis Aquini in Campania ante ſummũ Templum ad lacum, in baſi marmorea quadrata ſine vllo ornamento, tantum D modo leuigata; habetur apud Grutter. pag. 433. his verbis:

C. MARCIO. L. F.
CENSORINO. COS.
AVGVRI. PATRONO. D. D.

Pontificatum quoque, & Sacerdotium dignitati auguratus adiunctum, quin & plurimas ſacrorum dignitates eidem conceſſas, ex lapidibus quoque antiquis manifeſtum eſt. habetur lapis Romanus apud Grutterum pag. 27. hac forma.

DIS.

DIS. MAGNIS A
VLPIVS. EGNATIVS. FAVENTINVS
V. C. AVGVR. P. V. B. P. R. Q.
PATER. ET. HIEROCERIX. D. S. I. M.
ARCHIBVCVLVS. DEI. LIBERI
HIEROFANTA. HECATAE. SA
CERDOS. ISIDIS. PERCEPTO
TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQ
IDIBVS. AVGVSTIS. D. D. N. N. B
VALENTE. AVG. V. ET. VALENTINIA
NO. AVG. CONSS. FELICITER
VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI
SVSCIPIT. ORBIS
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA
FRONTE. BICORNES

Plurimi, vt nihil huius muneris dignitati deeſſet, Summo Pon- C tificatui etiam Auguratum adiunxere; quemadmodũ de Q. Fabio Maximo Liu. lib. 10. Decad. 2. & de C. Cæſare, & Galba Imperatoribus Alex qui ſupra lib. 2. cap. 8. affirmant. quamobrem lex lata fuit ſub pœna capitis in eum qui auguri non obtemperaſſet. eſt lex apud Cicer. lib. 2. de legib. in hæc verba: *Interpretes Iouis Opt. Max. publici Augures, ſignis & auſpicijs poſtea vidento, diſciplinam tenento, ſacerdotesq́, vineta, virgetaq́, & ſaliĉta publica auguranto, quique agent rem duelli, quiq́ po- D pulare auſpicium præmonento, illiq́ obtemperanto, diuorumq́ iras prouidento, hisq́ parento, celiq́ fulgura Regionibus ratis denotanto, Vrbemq́, & Templa, & Agros, liberata, & efata habento; quæq́ augures iniuſta, nefaſta, vitioſa, dira dixerint, irrita, infeĉtaq́ ſunto, quiq́ non paruerit capitale eſto*. Nec ſolum Diuorum prædictionibus Augures præficiebantur; ſed & ſacris ritibus, ac ceremonijs tam apud Romanos, apud quos ex conſtituto Ro-

muli

A muli ſingulis tribubus, ſinguli Augures præficiebantur; vt dicit Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 19. quam etiam Delphis, vt idem tradit lib. 2. cap. 8, Pontifex Aphetor dictus, qui edebat oracula; diuinas quoque prædictiones, cæremonias, cultusq; ſacrorum prædicebat, atque cauebat.

Nec huius farinæ homines, penes impiæ Religionis ſectatores, ſuis caruere inſignijs; quibus à reliquis ſecernerentur, atque dignoſcerentur. nam vt idem auctor docet ibidem, In-B dorum vates corallium, quaſi rem ſacram deferebant; apud Græcos Augur, non trabea amictus, ſed toga candida velatus, auguria ſuſcipiebat: quod etiam Macedones tenuerunt; quin & aurea corona hi reliquos ſuperabant. Apud Romanos, Augur duplici toga augurali, quæ Lena dicebatur, ex purpura, & cocco contexta, indutus, lituum manibus tenebat; & precibus effatis auguria ſuſcipiebat, atque obſeruabat, vt nummi plures teſtantur. Verum an hi apud aliquas gentes aliquo genere C vnctionis ad vaticinia, & auguria initiarentur, incertum omnino eſt. nihil quod ſciuerim de hoc veteres ſcriptores, doctioribus ſæculi huius curandum hoc erit.

Quantæ verò Dei ſummi Vates apud Hebræos dignitatis, atque æſtimationis forent; enarrare longum eſſet. vel enim ad priſcos illos Patres, ac Reipublicæ Hebræorum progenitores, Abraham nimirum, Iſaac, & Iacob nos conferre volumus; quorum neminem prophetiæ dono caruiſſe comperimus; vel D ad Moyſen primum, ac ſummum illius Populi Ducem, reliquosq; illius ſucceſſores, ac Iſraëlitici populi per plura ſæculorum ſpatia Gubernatores. ex his certè nemo nobis occurret in ſacris hiſtorijs; qui dono prophetiæ caruerit. quin potius adeò Principatui, & publicè adminiſtrationi coniunctam prophetiam intelligemus; vt affirmare liceat, Regibus quoque, ac Principibus, tam iura dare, quam etiam diuinare, munus fuiſſe. nec deſunt ex ſacris oraculis loca. vt enim Sauli regium mu-

munus à Samuele prænunciatum fuit; omnium ſtatim cum admiratione vaticinari cœpit. A

Saulis vaticinatio horrida & inculta viſa eſt his, qui diuinas & veras audire, ac reddere obediendo voces nolunt; ſed vna cum Deo illius quoque miniſtros negligunt; propterea qui prophetiæ ſpiritu agitabantur, ac diuinitatis quodam impulſu vera loqui cogebantur; ſtulti & inſani ab illis cenſebantur. ſacræ; prophanæq; hiſtoriæ id teſtantur: nam Paul. in Act. Apoſt. cap. 26. delirare exiſtimabatur à Feſto Iudice, quod Chriſtum prædicaret. *Hæc loquente eo*, ſupple Paulo, inquit textus, *& rationem reddente, Feſtus magna voce dixit: Inſanis Paule, multæ te litteræ ad inſaniam conuertunt*. Oſeas quoque cap. 9. hanc etiam dolens in populo Iſraëlitico mentis cæcitatem, dicebat: *Scitote Iſraël ſtultum prophetam, inſanum virum ſpiritualem propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ*. & lib. 4. Reg. Venit propheta Dei ad Iehu, qui ſedebat cum reliquis Regni proceribus ad Regni conſilia: alloquutus eſt ille Iehu, dixerunt reliqui: *Quid venit inſanus iſte ad te?* & tanta denique contumelia ab impijs afficiebantur prophetæ, vt Ieremias verbum Dei ſilentio tegere conſtituerit, ne populo in opprobrium eſſet: *Et dixi, non loquar vltra in nomine Domini, quia factum eſt in opprobrium mihi*. Hæc ex contemptu rerum diuinarum ab his dicebantur, qui à lege præfixos terminos tranſgredi cum primis præ oculos habent: cum tamen hi ipſi auium volatus, viſcerum in hoſtijs diſpoſitionem, ordinemq; obſeruent: hi credant Aquilæ motum à Deo dirigi; minimè verò Prophetæ, aut pij hominis linguam & voces. quos quidem merito Seneca irridet lib. 2. nat. quæſt. cap. 32. dicens: *Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrum ve fecerunt? & illas inquit Deus mouit*. reſpondet ex Augurum ſententia. *Nimis illum otioſum putas, & puſillæ rei miniſtrum facis, ſi alijs ſomnia, alijs exta diſponit*. B C D

Ne ve-

A Ne verò quid contra diuinam affirmaſſet prouidentiá, addidit: *Iſta nihilominus diuina ope geruntur, ſed non a Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur.* Hi certè inſaniebant, quos irridebat Seneca, quos Chriſtiana religio reſpuit, quos lex diuina damnauit, nugarum, & mendaciorum auctores. Qui verò diuina auctoritate fulti & pietatem colentes, à vitijs homines verbo reuocare contendunt, ſumma ſunt quidem veneratione excipiendi, & audiendi.

B Tanta autem ex præſcripto legis erat Vatum apud Hebræos dignitas; vt ſi bellum inire cogitarent Reges, id inconſulto Vate pertentare temerarium cenſeretur; quamobrem nonniſi ad Prophetarum nutum caſtra metanda erant, vt lib. 3. Reg. cap. 22. & alibi videre fas eſt. quod ſi de cultu, rituq; ſacrorum difficultas exoriretur, Prophetam conſulendum expectabant: quemadmodum lib. 1. Machab. cap. 4. legitur: *Et repoſuerunt lapides*, ſupple altaris, *in monte domus in loco apto, quoadusque*

C *veniret Propheta, & reſponderet de eis.* Quamuis verò nos lateat, quo habitu vterentur prophetæ, quibus orationibus, atque precationibus numen euocarent: certum eſt tamen illos diuinæ voluntatis internuncios, atque interpretes fuiſſe. Sed quo ritu, atque ceremonijs Propheta quis initiaretur, in dubium reuocandum duximus; an nimirum ad propheticum munus obeundum, aliqua in ſacris literis adhiberetur ſacra vnctio; cuius ſacratiſſimi Chriſmatis perfuſione chariſmata

D Spiritus ſancti, ad prædicendum futura in illo, qui Propheta vnctus fuiſſet, conferrentur.

Nec deſunt pro affirmatiuā parte argumenta, ex antiquorum etiam ritibus petita: apud hos enim qui vaticinandi ſpiritu agitabantur, lymphati dictos fuiſſe, veterum ſcripta teſtantur. Seneca de terræmotu agens: *Itaque*, inquit, *leuiſſima ingenia ferè in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent. inde inter bella errauere lymphatici, nec vſquam plura exempla vaticinantium*

tium inuenies, quam vbi formido mentes religione mixta percuſſit. A
vt iam Vatis,& Lymphatus minimè differre videantur. quod etiam Plinij ſenioris auctoritate firmare poſſumus in his, quæ de boue Api venerato ab Ægyptijs ſcribit, dicens: *Hi greges repente lymphati futura præcinunt.*& Plinius Iunior 6.lib.epiſt.20. auunculi ſui mortem in Æthneis ſcribens, quæq; ſpectra, ac terrifica illis in locis contigiſſet, ait: *Regreſſi Miſenum, curatis vtcumque corporibus, ſuſpenſam, dubiamq; mentem, ſpe, ac metu exegimus: metus præualebat. nam & tremor terræ perſeuerabat,&* B
plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & ſua, & aliena mala ludificabantur. Lymphati, inquit Ioannes Catanæus, qui nympham vidiſſent: furendi namque finem hi minimè facere putabantur. at ego lymphatos, Vates à lympha dictos putarem, ab aqua nimirum, quod ablutione alicuius aquæ dijs ſacræ luſtrarentur, qui in horum collegio adſcribebantur. moueor ad id auctoritate Apuleij lib. 11. Metamor. qui propriam in Iſidis vatibus ſcribens adnumerationem, *iamq; tempore id* C
poſtulante, inquit, *ſtipatum me religioſa cohorte, deducet ad proximos balneos, & prius ſueto lauacro traditum eo:* vt propterea & oleum lauacro coniunctum exiſtimem de more illius ætatis, falſæ religionis homines ſuos conſueuiſſe vates oleo aliquo conſecrare cenſeam.

Sed in caſtris nos recipiamus ſacrorum oraculorum. ſunt enim doctiſſimi viri, qui prophetas oleo inungi, ac initiari ſolitos fuiſſe arbitrentur. nec immeritò quidem, quod apertiſſimis D
quibuſdam ſacrarum ſcripturarum teſtimonijs id planum videatur. nam cap. 19. lib. 3. Reg. Dominus Eliæ ſtanti in cacumine montis Oreb, regredi illum in viam ſuam; vngere reges Iſraëli, & Syriæ, necnon & Eliſeum prophetam iubet, dicens: *Reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum, cumq; perueneris illuc, vnges Hazael Regem ſuper Syriam, & Iehu filium Namſi vnges Regem ſuper Iſraël: Eliſeum autem filium*

Sa-

A *Saphat, qui eſt de Abelmeula, vnges Prophetam pro te*. Cumq; id ſacer textus affirmet: Prophetas quoque oleo, quemadmodum Reges, & Sacerdotes inunctos negandum non erit.

Nec parum Prophetarum vnctiones confirmat locus alius in eodem ſacro textu ex cap. 61. Iſai. deſumptus, in quo Propheta de Chriſto Domino, quaſi de ſeipſo ſcribens: *Spiritus Domini*, inquit, *ſuper me, eo quod vnxerit me:* quam quidem prophetiam in ſeipſo adimpletã fuiſſe humanæ captiuitatis Vin-
B dex teſtatur cap. 4. Lucæ. Nam cum Seruator noſter regnum Dei euangelizare cepiſſet; Nazaretq; pro conſuetudine ſua die Sabbati Synagogam ingreſſus, liber ad legendum ei à miniſtro ſibi tradito accepiſſet; eo aperto, allatus ex Iſaia locus cum occurriſſet, legit: *Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me:* hæc tamen loca germanum nequaquam retinere ſenſum videtur; niſi à ritibus propheticæ vnctionis ille ſumatur. Licet verò à ſcopo digredi tantiſper videamur; animaduer-
C tendum hic tamen duximus, nequaquam fortuito locum illum Chriſto Domino occurriſſe; ſed de induſtria requiſitum ab eo, repertum fuiſſe. ex verbis ipſius Euangeliſtæ non ineptè hoc colligo; ait enim: *Et traditus eſt illi liber Iſaiæ Prophetæ; & vt reuoluit librum, inuenit locum vbi ſcriptum erat, Spiritus Domini*, &c. dictionem illam *reuoluit*, eiusq; verum ſignificatum ſi attendamus, ex vi huius dictionis profectò intelligemus, Seruatorem noſtrum inuolutum reuoluiſſe, & pli-
D catum explicuiſſe librum; quouſque locus ille Iſaiæ ſibi occurreret. Clariora hæc fient, ſi veterum volumina conſiderantes, quæ amplo ac extenſo fiebant papiro, & inuoluto ſeruabantur. illius porrò ſæculi libros ea forma extitiſſe complicatos veterum monumentorum ſtatuæ Conſulum; quæ Romæ paſſim viſuntur, necnon etiam conſeruata ex veterum inſtitutis volumina plura in Vaticana Bibliotheca, & alibi rem aperiunt. At vbi cuncta deeſſent teſtimonia; vnum illud Apo-

calyp.

calyp.6. ſufficeret: cum enim Ioannes horruiſſe cælum, præ A
magnitudine diuini furoris, indigitare vellet; illudq́; corio à
Propheta in pſalmis aſſimilari intelligeret illis verbis: *extendens cælum ſicut pellem:* Ioannes cæli horrorem ex cōplicatione eiuſdem ad formam voluminis aperuit, dicens: *Receſſit cælum ſicut liber inuolutus*. hanc autem voluminum, atque librorum formam in diuinis oraculis ſeruandis, tanta Religione tenuerunt Hebræi; vt ad hæc vſque tempora, ſacram legem, non niſi in volumine ſeruent: atque nonniſi explicato volu- B
mine legant. Tale extitiſſe volumen illud Iſaiæ, de quo ibi Lucas, Chriſtumq́; in eo legendo volumen euoluiſſe, clarius adhuc ex Græcis codicibus eſt manifeſtum: legunt enim in cap. illo 4. Iſaiæ: καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον; *& expandit*, ſiue *explicuit librum*. Chriſtus igitur hoc volumen Iſaiæ cum accepiſſet, & locus ille neque in ſuprema, neque in infima totius voluminis parte haberetur: tantiſper illud explicare à poſtrema voluminis extremitate cogebatur; quouſque locus ille ſibi occur- C
reret. cumq́; occurriſſet, & legiſſet, ſubdidit: *Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris*. Quibus planè Seruatoris noſtri verbis, Iſaiam interpretantibus; ipſemet Chriſtus declarauit; Prophetam minimè de ſeipſo verba illa protuliſſe; ſed ex perſona illius, qui poſtea, & volumen apud Nazarenos explicuit, & ſcripturam illam interpretatus eſt.

His obiter dictis pro Euangelici teſtimonij explicatione; reliquum eſt conſiderare, num ex loco iſto, conſuetudo inungen- D
di Prophetas aperiatur: quod certè niſi affirmaremus illa verba, *eo quod vnxerit me*, propria ſignificatione carerent. verba enim illa, *eo quod vnxerit me*, ſic erunt interpretanda: *Quia Dominus me in Prophetam vnxit; propterea ſuper me Spiritus ſanctus deſcendit*. quamobrem niſi verè Propheta aliquo olei genere, prophetiæ de cauſa initiatus fuiſſet, mendacio reijci poſſet, & in illum inſurgi, dicendo Propheta, Quis nam te vnxit?

quan-

A quando? vbi? quo ritu? quo oleo vnctus fuiſti? immo quia Propheta ea ratione ſe Spiritum ſanctum accepiſſe iactabat; quod vnctus fuiſſet; ni verè vnctus extitiſſet, tamquam non Prophetæ, ſed ſomniatoris, pythonis, arioli, ſiue magi, meritò reijcerentur illius dicta, atque recenſendus eſſet in albo illorum, qui dicebant: *Hæc dicit Dominus, cum Dominus nequaquam loquutus fuiſſet*. de quibus Ezechiel. Denique à falſitate vnctionis, falſitas ſpiritus, quem illi habere profitebantur, re-

B ctè argumentaretur. Vt igitur incommoda hæc omnia declinentur; vtq; verè Propheta Iſaias Spiritum ſanctum ſe accepiſſe profiteatur; & verba illa Iſaiæ, *eo quod vnxerit me*, veritatem teneant, neceſſario ſtabiliendum videtur, perantiquam fuiſſe conſuetudinem inungendi prophetas, quoties aliqui in cœtu Prophetarum adſcribendi forent.

Omittatur nihil, quo magis, ac magis vnctio prophetica ſuaderi valeat; ac propterea non incommodum, ex peruetuſto

C antiquorum Hebræorum in conuiuijs vſu, ſumatur argumentum. tunc enim non ſolum in balneo, ſed etiam inter ipſa pocula, oleo inungebantur; vt iam in ſuperioribus oſtendimus; legimus autem Eliſeum ſtatim, ac donum prophetiæ à Deo per miniſterium Eliæ accepit: illico conuiuium præparaſſe; vt habetur lib. 3. Reg. cap. 19. nam poſtquam Elias cum Eliſeo, quæcumque in diuinis habuerat decretis, perſoluiſſet; hæc in ſacro textu ſubinferuntur: *Reuerſus autem ab eo, tulit par*

D *boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt*. Nicolaus de Lyra, *præ gaudio*, inquit, *ſuæ vnctionis fecit conuiuium ſocijs ſuis, & vicinis*. Cum igitur illa tunc ætate vnctione cœnam præuenirent; haud improbabile videtur Eliſeum iam ad prophetiæ munus obeũdum oleo vnctum, conuiuium inſtruxiſſe: quemadmodum Samuel ipſe, quando & Saulem, & Dauid Reges, oleo inauguratus eſt; conuiuia inſtruxiſſe legimus: quamobrem Saul

Regem populi Iſraëlitici à Samuele inaugurato, illico munus A propheticum obijſſe ſcribitur 1.Reg.cap.10. *Ecce cuneus Prophetarum obuius ei*, ſupple Sauli, *& inſiluit ſuper eum Spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum*. quaſi vellent ſacra oracula indigitare; illa vnctione prophetiæ donum Sauli collatum fuiſſe; ac pariter nos admonere, donum prophetiæ ſacra vnctione conferri ſolitum.

Eſt & locus pro hac doctrina in nouo teſtamento apud Ioannem in 1.epiſt.cap.2. loquitur enim de falſis doctrinis, & veris; reijcit illos, qui falſa docebant; excuſat verò ſe illa ſcripſiſſe; non vt illos doceret;& rationem aſſignat: *Quia*, inquit, *noſtis omnia*, noſcere verò omnia,ad vnctionem refert, dicens: *Sed vos vnctionem habetis à ſancto, & noſtis omnia. non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam*: & parum infra in eadem ſententia ſubintulit: *Et vos vnctionem, quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis, & non neceſſe habetis vt aliquis vos doceat, ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verum eſt, & non eſt mendacium*. quod ſi illud Prophetæ dictum Amoſi attendamus: *Non faciet Dominus verbum, niſi reuelauerit illud ad ſeruos ſuos Prophetas*; nec negligatur ſtupor ille Eliæ in amaritudine viduæ Sunamitidis, *Dimitte eam,quia anima eius in amaritudine poſita eſt; & Dominus celauit à me*; ſexcentaq; alia huius generis, ex ſacris petita literis; quibus quidem perſpicuum videtur ſanctis Prophetis innotuiſſe omnia; quemadmodum & hi ad quos ſcripſit Ioannes: quorum D tamen notitia, propheticusq; ſpiritus, vnctioni tribuit Ioannes, (vnguento dicemus nos, ex vi græcæ dictionis χρίσμα, quæ habetur in exemplari græco) iam igitur ad hanc notitiam myſteriorum præſtandam, quæ prophetarum propria erat;aliquo oleo hi initiabantur.

Argumento aliquo ſumpto à pari hanc affirmantem ſententiam roboremus; illudq; à rebus ſacris, ſacriſq; miniſtris ſumatur.

A matur. enimuerò non ſolum Sacerdotes, & Reges, ſed etiam ſacra vaſa diuino cultui deſtinata; vt diuinis miniſterijs eſſent accommodata, ſacro oleo inungebantur: rationi quoque igitur quammaximè conſonum videtur, immò rationabilius faciendum illud idem cum Prophetis, quoties ad prophetiæ munus initiandi fuiſſent; quia vaſa animata Spiritus ſancti futura erant; & in ſublimi, excellentiſſimoq; prophetiæ miniſterio, diuinorum arcanorum participes effecti, altiſſimo B Deo, altiſſimum atque ſublime obſequium præſtare tenebantur.

Verum ſub iudice adhuc lis videtur. nam adducta de vnctione adhibita conuiuijs de more veterum, etiam pro conuiuio Eliſei quid probent certi non video. quid etenim commune habet vnctio prophana cum ſacra, & eiuſdem generis conuiuia? nihil profectò: & ideò prædicta nihil officiunt, quo minus quis in contrariam poſſit ire ſententiam. conuiuia C enim habita in vnctione Salomonis, Saulis, Dauidis, & aliorum, ſacra fuere non prophana; quod nequaquam de conuiuio Eliſei certo affirmare poſſumus. Quod verò Saul ſtatim poſt vnctionem prophetaſſe dicatur; alicuius eſſet negotij, niſi efficaciam diuini Spiritus, animam Saulis ad intima quæque penetrantis tantum oſtendere in eo loco, ſacer textus cōtenderet, præterea nihil: munus laudandi Deum, ex vi diuini Spiritus illi communicatum demōſtrare textus vellet, & nihil quod D ad propheticum munus ſpectet. ibi enim prophetare non ſignificat futura vaticinari; ſed diuinas laudes cum alijs pijs viris, qui prophetæ eo in loco dicuntur, concelebrare. Quod vaſa ſacro oleo cōſecrarentur, efficaciter nequaquam oſtendunt; prophetas quoque ſacro aliquo oleo inunctos fuiſſe: vt propterea his victi rationibus, à communi Doctorum ſententia, recedere alicui minimè liceat.

CAP. XXXIX. A

Prophetas nullo olei genere initiatos fuiſſe teneri poteſt.

Ad loca Pſalmi 104. *Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari.* Iſai. 21. *Surgite Principes, arripite clypeum.* 3. Reg. 19. B
Vade reuertere per viam tuam, & venies in Damaſcum, cumq; perueneris illuc, vnges Hazaelem Regem ſuper Syriam. 4. Reg. 8. *Oſtendit te mihi Dominus in Regem ſuper Syriam.* Et infra: *Quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt faciam rem iſtam magnam?* Et ad alia loca.

C

SATIS pro parte affirmatiua nos dixiſſe putamus. res tamen in latebris iacet; vt eruere illam, & aliqua luce illuſtrare vires noſtras ſuperet; gloria hæc alijs reponitur. Licet enim rationibus non improbabilibus ſuperiori capitulo Prophetas aliquo genere olei vnctos oſtenſum ſit: allata nihilominus pro ea parte fundamenta, nequaquam adeò firma ſunt; vt in contrariam ſententiam quis ire non poſſit; at- D
que negare, Prophetas ad prophetiæ donum obeundum aliquo genere olei ſacri, aut prophani inunctos fuiſſe. nam pſalmo 104. diuina auctoritate, diſtinguuntur vncti à prophetis, dicendo: *Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari.* Nomine verò *Chriſtorum*, vt ita loquamur. Reges, Sacerdotes, & Principes Populi accipiuntur: qui oleo, & vnctione inaugurabantur. quod præclarè etiam Genebrar.

in ex-

A in expoſitione Pſalmorum aperuit: ſi enim ex inſtitutis Iſraëliticæ Reipublicæ, prophetæ oleo aliquo, aut vnctione initiati fuiſſent; non erat auctori pſalmorum, quamobrem diſtingueret vnctos à prophetis; ſed vnica dictione, ac vocabulo *vnctorum* Reges, & Sacerdotes, necnon etiam prophetæ perſpicuè ſignificarentur.

Altera iaciantur fundamenta, radicituſq; res hæc enucleetur; & ab ipſomet vocabulo מָשִׁיחַ *meſciahx*, quo vtitur Propheta B in illo Pſalmi loco, argumentum ſumatur. Varia eſt ſignificatio huius verbi מָשַׁח *maſciahx*, propriè enim ſecundum communem vſum vngere ſignificat; ac propterea de Tabernaculo, Altare, Regibus, Sacerdotibus, & his quæ ad Dei cultum attinebant, rectè in Scripturis ſacris dicitur. (loca ſacræ ſcripturæ afferre ſuperfluum cenſui: cuilibet enim, qui vel primis labijs ſacram Scripturam deguſtauerit, præſto ſunt) quod hæc vaſa ad ſacra miniſteria ſola vnctione ſacrarentur; ac Sa- C cerdotes ſummi Dei miniſtros, & internuncios, oleo tantum, ac vnguento inaugurari mos eſſet: propterea verbi huius ſignificatio extenſa fuit ad ſignificandam quamcumque electionem, initiationem, & inaugurationem; quamuis etiam in electionibus huiuſmodi, nulla vnctio adhiberetur: quod etiam Marc. Marin. in ſua Arca Noë, in dictione מָשַׁח *maſciahx* obſeruauit, & ex pluribus ſacræ Scripturæ locis perſpicuum eſt. Communis quoque Rabbinorum conſenſus id tenere cogi- D tur. nam in cap. 1. lib. 3. Reg. cum agitur de vnctione Salomonis, cum quo de Regno frater eius Adonias decertabat; affirmant Rabbini Iſraelitas conſuetudinem inungendi Regis ad Regnum non habuiſſe, niſi quoties de iure Regni inter ſucceſſores aliqua ſuboriretur controuerſia. Hoc Ioannes de Pineda lib. 2. de rebus Salom. & Marc. Marin. loco iam citato referunt; ſit nec ne verum, quod Rabbini tradunt, præſentis non eſt loci: fides ſuos apud auctores maneat; nobis ſatis ſit, quod

ſi tunc ſolummodo, cum de Regni ſucceſſore controuerſia erat; ſedandæ controuerſiæ de cauſa, ſolum ad declarandum verum Regem, vnctio adhibebatur, & nihilominus Reges omnes dicuntur vncti; vnctio in prædictis locis ſacrarum literarum electionem, non verò vnctionem ſignificabit: ill quoque dictio מָשַׁח *maſciahx*, quæ vngere ſignificat, eligere etiam aliquando ſignificare conſtabit; ſumpta metaphora à communi, & ſolemniori inauguratione, quæ, vt diximus, vnctione abſoluebatur. A B

Idem vocabulum מָשַׁח *maſciahx*, ſignificat arripio, præparo, metaphora ſumpta ab vnctione, quæ in tali præparatione adhiberi mos erat. Roborantur iſta loco Iſai.c.21.in illis verbis: *Surgite Principes, arripite clypeum.* quæ hebraicè leguntur: קוּמוּ הַשָּׂרִים וּמִשְׁחוּ מָגֵן, ideſt ſecundum rigoroſam verborum ſignificationem: *Surgite Principes, & vngite clypeum.* Propheta enim aduerſus Babylonem loquitur; illiusq; Regni ruinam, atque extremam deuaſtationem prænunciat; Medorum exercitu, atque Perſarum, Cyro, & Dario Imperatoribus Babylonicum Regnum inuadentibus. Cum enim ſicut in antiquit. Iudaicis apud Ioſephum, & apud Danielem legimus, Balthaſſar in ſero grande conuiuium Principibus ſuis inſtruxiſſet; & Danielis Cabalam, ſomniorum, atque oraculorum expoſitiones, ſatis irriſiſſet; ſacraq; templi Hieroſolymitani vaſa, quæ Nabucdonoſor illo aſportauerat, in conuiuio, prophanaſſet; intempeſtæ noctis ſilentio Vrbem agreſſi, ingreſſiq; Medi, ac Perſæ, Balthaſſare Rege occiſo, Babylonicum Regnum in ſuam ditionem redegerunt. Propheta ergo Iſaias aduerſus Balthaſſarem in allato iam loco, quæ euentura erant vaticinatur, dicens: *Pone menſam, contemplare in ſpecula comedentes, & bibentes: ſurgite Principes, arripite clypeum.* Propheta prænunciante ruinam Babylonici Imperij ex improuiſo futuram; quodq; dum in conuiuio, & inter epulas noctem adhuc C D

inſu-

A inſumerent; ad arma clamandum eſſet, bellumq; canendum, ſpeculatoribus vbique diſcurrentibus, & vociferantibus, *arripite clypeum*, ſiue *parate clypeum*, vt legunt Septuaginta: quia verò arma oleo poliuntur; & veterum conſuetudo fuit, clypea odoratis vnguentis perfricare, quoties ad pugnam properandum eſſet; dixit Propheta, *vngite clypeum*, & dictio משׁח *maſciahx*, ſignificat arripere, diſponere, atque parare.

Sed ne longius abeamus, aut diutius laboremus in oſtendendo B משׁח *maſciaxh*, non ſemper ſignificare vngere, ſed aliquando eligere, nobis diſcedendum nequaquam erit ab illo loco cap. 19. lib. 3. Reg. in quo cum primis, contraria innitebatur ſententia; quapropter vt germana hauriatur intelligentia, verba ipſius textus diligenter perpendamus. ſunt autem hæc: *Vade reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum: cumq; perueneris illuc, vnges Hazaelem Regem ſuper Syriam, & Iehu filium Namſi vnges Regem ſuper Iſrael, Eliſæum filium Saphat,* C *qui eſt de Abelmeula, vnges prophetam pro te*. Duo hic aduertenda veniunt, iter nimirum Eliæ, & vis dictionis *vnges*; vt à ratione itineris perſpicuum fiat, dictionem *vnges*, electionem, & nequaquam vnctionem fore interpretandam.

Vt diligentius igitur locum iſtum à primis perueſtigemus elementis; attendatur obſecro, quid verba illa, *reuertere in viam tuam*, ſibi velint. Sentiunt communiter omnes expoſitores, præcipi Eliæ ſanctiſſimo viro, vt qua venerat, reuertatur via. D quam expoſitionem quotquot legi auctores, tenuiſſe comperi; non aduertentes, vt puto, quam male hæc interpretatio, locorum ſpatijs terræ Promiſſionis, locisq; deſertis illius regionis, necnon etiam diuinis oraculis cohæreat; quæ vt apertiora fiant, ex carta geographica Iſraeliticæ regionis, & ex Eliæ peregrinatione, diuinorum oraculorum ſenſus in illis verbis expiſcandus erit.

Ea enim ſi conſiderata fuerit, non erit prætereundum, in

monte Carmelo ad mare Eliam octingentos, & quinquaginta Prophetas Baal interfeciſſe: quod ibi ſacris in altare impoſitis, ignis ipſius deſcenſu, Deum Iſraëlis verum eſſe Deum, & adorandum miraculo comprobaſſet. inde vna cum Achabo Rege, Elias in Iezrael in finibus tribus Iſſachar, & dimidiæ tribus Manaſſe venit; vbi Iezabel Regina Eliam ad necem, ſuo nomine quæri iuſſit; quam veritus Elias, fugit, & venit in Berſabeam in finibus terræ Promiſſionis, in tribu Simeon; relictoq; hic famulo, quem in fuga comitem retinuerat, vt ſcribitur in principio cap. 19. iam citati, arreptaq; via deſerti, itinereq; diei vnius illud ingreſſus, peruenit ad iuniperum in extrema parte terræ Chanaan, poſitum in finibus eiuſdem tribus: hic denique laboribus feſſus Elias, itinere, ac cibi defectu fatigatus, ſupremam vitæ metam attingere cogitauit; Deumq; de hac re precabatur. Locus diſtat à Berſabea itinere diei, teſte Andricomio in theatro Terræ ſanctæ in tribu Simeon, num. 52. cumq; Angelus prophetam cibo, ac potu recreaſſet, & ad montem Dei Oreb proficiſci illum iuſſiſſet, feliciter per campeſtria Pharan Elias illò peruenit. locus dierum vndecim itinere à iunipero diſtat; vt Andricom. loco citato, agens de deſerto Pharan docet; quamuis Andricomius de diſtantia recta à monte Sinai vſque ad Cades Barneah loquatur; Elias verò fortaſſe flexuoſo itinere illò perrexerit; ac proinde vltra vndecim dierum itineris, & laboris inſumpſerit, antequam ad montem Dei Oreb perueniret: quo cum perueniſſet Elias, Deus illum alloquutus, *Reuertere*, inquit, *in viam tuam per deſertum in Damaſcum: cumq; perueneris illuc, vnges &c.* Dubitandum igitur occurrit, qua ratione fieri poſſit, vt Elias reuertatur via, qua venerat in Damaſcum, cum per Meridionalem terræ promiſſionis illò venerit; & Damaſcus extra fines terræ promiſſionis in regione, & plaga Aquilonari ſita poſita omnino ex aduerſo itineris, quod Elias tenuerat. Cum

A (line 1), B (line 9), C (line 18), D (line 27) — margin section letters

igitur

A igitur in Scripturis ſacris nullus appareat deſertus; per quem iter Damaſcum verſus aperiatur; de eadem via, per quam Propheta venerat, diuina illa iuſſio non erit intelligenda: niſi velimus appellare deſertum Damaſci, nonnulla alia loca ibi vicina, vt ſolitudo palmerana, vel deſertum ſuperius Arabiæ. Præterea qua de cauſa addidit Deus, ad explicandum qua via Propheta progredi deberet, illa verba *per deſertum*. iam enim per campeſtria Pharan, quæ loca, deſertum quoque Pharan

B ſolet appellari, tranſierat; ſi ergo per deſertum venerat, ſatis fuiſſet dicere, *Reuertere in viam tuam*. Cogebatur enim Elias per deſertum regredi: aliquid aliud profectò, quam vt reuerteretur via qua venerat, cogitabat Deus. Attendatur etiam; Eliam cibo illo quo ſub iunipero recreatus eſt, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus iter feciſſe: cum tamen viam quindecim dierum à iunipero mons Dei Oreb non excedat. Quo igitur quadraginta dierum itinere abijt Propheta? Quod

C ſi dixerimus, & verè, eo cibo Eliam ad montem Dei Oreb perrexiſſe; & regreſſum etiam fuiſſe in Iſraël, quia alium cibum in deſertum habere nequiuit; hoc totum triginta, vt plurimum, dierum itinere, abſoluebatur: cum tamen textus ſacer tradat, quadraginta dies, & quadraginta noctes, Eliam ambulaſſe cibo illo roboratum. Quibus apertiſſimè monemur verba illa: *Reuertere in viam tuam*, aliter quam per viam, qua veniſti, fore interpretanda.

D Poſſet his difficultatibus ſatisfieri, ſi diceremus, quod *reuertere in viam tuam* à Deo Eliæ dictum, idem valeret; ac reuertere ad tuos priſtinos mores; ad priſtinam conſuetudinem tuam, prædicandi nimirum Dei legem, & à via erroris homines reuocandi. nam Domino interroganti: *Quid hic agis Elias?* eò ſe veniſſe reſponderat, quia nullus iam amplius vir in Iſraël aderat, qui Deo debitum perſolueret cultum; omnibus iam Dei Prophetis ab Achabo, & Iezabelle interfectis. cui

Deus,

Deus, *reuertere in viam tuam*, inquit, ideſt Elias ad priſtinam A
conſuetudinem euangelizandi, & ſuadendi obſeruantiam diuinæ legis reuertere: quia non omnes errauerant; nec omnes ſequuti idola fuerant: ſed adhuc ſupererant in Iſrael ſeptem millia viri; qui genua Baalo minimè flexerant. Quamobrem ne qui Dei cultum firmum tenuerant; illi quoque deprauarentur, concionatore omnino deſtituti, Eliam iubet Deus reaſſumere conciones, vt qui in fide permanſerant ſtabilirentur, & alij quoque conuerterentur. Eſt enim ſacræ Scripturæ B
phraſis: vt abire in viam alicuius dicantur hi, qui mores alterius imitantur. quemadmodum ex pluribus ſacræ Scripturæ locis apertè conſtat. Et ne longius abeamus, in eodem 3. lib. cap. 22. agitur de Ochozia, qui regnauit pro Achabo,& mores illius imitatus idola coluit: id quidem his verbis ſcribitur: *Ambulauit in via patris ſui, & matris ſuæ, & in via Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Iſrael*. vbi ambulare in via, nil aliud ſignificat, quam mores paternos, maternosve, & auitos, C
qui cultum idolorum in populo induxerant, imitari. quæ dicendi phraſis in ſacris oraculis retenta, ſenſus illorum verborum erit. *Reuertere Elia* ad priſtina munera tuæ prædicationis, vt homines ab idololatria retrahas; vt verò veneris in Abelmeula, inſtitues Eliſæum prophetam pro te; & cum veneris in Damaſcum, prænunciabis Hazaelem Regem ſuper Syriam; & deinde etiam Iehu filium Namſi eliges Regem ſuper Iſrael ſucceſſorem Acabo. D

Quod ſi alicui interpretatio hæc non arrideat: dicamus Deum præcipere Eliæ, vt reuertatur per viam ſuam, ideſt vt arripiat iter, quod neceſſario facturus erat ad regrediendum in terram Iſraël. Eſt enim pariter phraſis ſacræ Scripturæ appellare viam alicuius, quam quis facere neceſſario debet; quocumque perrexerit; ſicut etiam dicuntur manſiones alicuius, loca in quibus, quis caſtra metare cogitur. Eſt textus in 1. cap. lib. 1. Reg.

quo

A quo id optimè probatur, vbi de Anna illa vxor Helcanæ dicitur: *Et abijt mulier in viam ſuam*. ideſt, reuerſa eſt domi, ſiue id egerit via qua venerat, ſiue alia via redierit, parum intereſt, dummodo redierit domi. & cap. 26. de Dauide dicitur; *Abijt autem Dauid in viam ſuam*, cum tamen Dauid nequaquam qua venerat redierit via, ſed alibi omnino ab itinere quod tenuerat. Quibus ita poſitis in allato loco, in quo Deus Eliam alloquitur, non præcipitur illi, vt reuertatur via qua B venerat; ſed vt reuertatur via, qua facilius, cōmodiusq; peruenire in Damaſcum valeat. ad aperiendum verò Eliæ, quam viá tenere debeat, ſubditur, per deſertum; ideſt non via, qua venerat per campeſtria Pharan, ſed per ſuperiorem partem deſerti, quod cingitur tractu montium Amorrhæorum, deſertumq; Sinai appellatur in Scripturis ſacris, in quo filij Iſrael triginta, & octo annos habuerunt tabernacula. inde enim Elias verſus Cadesbarne, Idumæam circumeundo, terram promiſſionis à C ſuperiori parte tribus Ruben adibat; deinde tranſuadato Iordane in regionem tribus Gad illico ingrediebatur, partemq; dimidiæ tribus Manaſſe citra Iordanem, vt ei ſtatim Abelmeula occurreret. hoc erat natalitium ſolum Eliſæi, in cuius agro illum reperit Elias, arantem; eumq; prout in mandatis acceperat, prophetam inſtituit.

Hanc tenuiſſe viam Eliam Angelicis oſtenditur verbis 3. Regum 19. dictum ei fuerat: *Surge, & comede, grandis enim tibi* D *reſtat via*. cibatus igitur ambulauit quadraginta dies ſine alio cibo; detur itaque à Iunipero, vſque ad Oreb quindecim dierum tempus inſumpſiſſe Eliam; totidemq; ad Cadesbarnæ regreſſum: iam ergo triginta dierum tempus eundo, & redeundo habetur; remanent dies decem; quo tempore vbi fuerit Elias commoratus, aut quo ambulauerit, quo ſteterit; ſacra non aperiunt oracula. Si verò à parte ſuperiori meridionali, verſus Rubenitas perrexiſſe Eliá affirmabimus in terram

Iſrael;

Iſrael; eo certè itinere vſque ad loca habitata Iſraelitarum, decem dierum tempus Eliam inſumpſiſſe, ſacro textu roborabitur. Illico namque vt ad Eliam diuina iuſſio facta eſt, ſubinfertur: *Profectus ergo inde Elias reperit Eliſæum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum, & ipſe in duodecim iugis boum arantibus vnus erat; cumq́ veniſſet Elias ad eum; &c.* hebraicè habetur וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם *vaielexh miſciam*, ideſt, *& abijt ab eo loco.* ſi ergo Elias ſtatim atque diſceſſit à monte Dei Oreb, venit in terram Iſrael; & prius illi Eliſæus, quam Iehu; aut Hazael oc- B currit; igitur in Abelmeula primo venit. At ſi via qua venerat, redijſſet; primò veniſſet in Samariam, & Iehu Regem ſuper Iſrael inſtituendum illi occurriſſet; quàm ad Eliſæũ arantem perueniſſet. cum igitur Elias prius venerit in Abelmeula quam alibi, per ſuperiorem profectò partem terræ promiſſionis illò acceſſit; nequaquam verò per viam, qua in Oreb venerat. Erit igitur ſenſus illorum verborum: *Reuertere in viam tuam, & venies in viam deſerti Damaſci*; vt habent C Septuaginta, hoc eſt reuertere in terram promiſſionis, & quando veneris in viam deſerti Damaſci, ideſt in loca ſuperiora ad Montes Hermon; pro temporis, & loci opportunitate Eliſæum inſtitues Prophetam, vnges Hazaelem Regem ſuper Syriam, Iehu Regem Iſrael, & cætera tibi commiſſa perſolues. Cum igitur Elias Hazaelem, vngere Regem ſuper Syriam non potuerit; dictio *vnxit,* non accipietur in ſignificatione propria; ſed eius ſignificatio extendenda erit ad inſtitu- D tionem, prænunciationem, ſiue electionem alicuius ad aliquod munus.

Lucidiora fient quæ dicimus, ſi in allato loco attendatur dictionem תִּמְשֹׁחַ *thimſcioahx* haberi; vbi nos *vnges* legimus. Licet verò tribus vicibus vngendum aliquem ibi iubeatur per verbum מָשַׁח, nullibi tamen Hazaelem vnctum oleo ſuper Syriam, ſed tantum prænunciatum Regem ſuper Sy-

A Syriam fuiſſe legimus. Habetur 4. Reg. cap. 8. in quo legimus non Eliam, ſed Eliſæum Hazaelem Regem ſuper Syriam inſtituiſſe, ſeu prænunciaſſe, & hoc fortaſſe de mandato Eliæ; nequaquam verò aliquo oleo illum vnxiſſe legimus. Similiter cap. 9. eiuſdem libri ſcribitur non Eliam, ſed Eliſæum, vnum de filijs Prophetarum, ad vngendum Iehu in Regem ſuper Iſraelem miſiſſe. Cum igitur dictio מָשַׁח, quæ *vnxit* interpretatur, propriè hanc non retineat ſignificationem; cum de B Hazaele, & de Iehu ponitur; nec illam retinebit, quando de Eliſæo dicitur.

Suſpicabitur fortaſſe aliquis, iam pridem Eliam in Regem ſuper Syriam Hazaelem vnxiſſe; poſtmodum Eliſæum eidem Regnum prænunciaſſe. Verum commentitiam fore ſuſpicionem hanc, ipſemet textus aperuit. tunc enim quando Eliſæus Regnum Hazaeli prænunciauit, etiam Iſraelitici Regni deuaſtationem, ipſo inaugurato iam Rege, exequendam eiC dem aperuit: cui reſpondit Hazael, *Quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt faciam rem iſtam magnam?* quæ verba ſic interpretanda erunt. Cum ego ſim viliſſimus homo, quo pacto fieri poteſt, vt adeò potens, ac magnus ſim futurus? vt quæ tu dicis exequi valeam? rationem reddens Eliſæus, ait: *Oſtendit te mihi Dominus Regem Syriæ,* hoc nequaquam ſubintuliſſet Propheta, quaſi noui aliquid illi prænunciaret; neque Hazaeli videretur nouum in Regem prænunciari, ſi pridem ab Elia D Rex inunctus extitiſſet. Quibus planè liquido conſtat, verbũ *vngere* cum à Deo de Hazaele, & Iehu dicitur; nõ vnctionem, quæ oleo fiebat ſignificari; ſed extenſa ſignificatione *eligere* interpretari poſſe: vt idem ſit, vnges Hazaelem, & Iehu; ac prænunciabis, inſtitues Hazaelem Regem Syriæ, Iehu Regem Iſrael, & ſimiliter Eliſæum prophetam pro te. nequaquam verò argumentũ ex his locis ſumere licet, quo probetur Prophetas vngi ſolitos ad munus propheticum obeundum. quamobrem

niſi

niſi verbo vngendi in Scripturis ſacris, oleum aliquo modo A
fuerit adiunctum; ipſa dictio מָשַׁח *maſciahx* licet in ſua rigoroſa,& ſtricta ſignificatione,vngere ſignificet; tamen extẽditur etiam ad eligere, conſtituere, & deſtinare aliquid ad aliquod munus diuini cultus, ſiue illud munus Regium,ſiue Sacerdotale,ſiue alterius generis fuerit.

Probetur adhuc validioribus rationibus. Eliſæum nequaquam oleo vnctum fuiſſe ad munus propheticum; & hoc ſumpto teſtimonio ex cap.48. Eccli. agitur hic de Elia, qui quidem B
pluribus encomijs à Spiritu ſancto vir ſanctus celebratur: tandem in laudem ipſius ſubditur, *Qui vngis Reges ad pœnitentiam, & Prophetas facis ſucceſſores poſt te*. vbi notanda eſt phraſis ſacræ Scripturæ; quia enim Regum conſuetudo erat oleo inaugurari; *Eliam* Reges vnxiſſe dicitur: quia nimirum Dei nomine illos in Reges prænunciauit. quoniam verò Prophetæ non vngebantur, ſed inſtruebantur ad gratiæ, & prophetiæ donum ſuſcipiendum; propterea dicitur Eliam ſibi ſuc- C
ceſſorem Eliſæum declaraſſe, non verò vnxiſſe traditur.

Cõprobari adhuc iſta poſſunt ex allato iam loco cap.19. lib.3. Reg. vbi Eliæ acta in inſtitutione Eliſæi ad munus propheticũ, narrãtur. *Profectus ergo*,inquit textus,*inde Elias*,hoc eſt à monte Dei Oreb, *reperit Eliſæum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum, & ipſe in duodecim iugis boum arantibus vnus erat. Cumq́; veniſſet Elias ad eum, miſit pallium ſuum ſuper illum, qui ſtatim relictis bobus cucurrit poſt Eliam, & ait, Oſculer oro pa-* D
trem meum, & matrem meam, & ſic ſequar te. Dixitq́; ei, ſupple Elias, *vade & reuertere, quod enim meum erat feci tibi*; quaſi dicat, nil amplius mihi faciendum reſtat. In inſtitutione igitur Eliſæi ad munus propheticum obeundũ, nihil aliud feciſſe Eliam legimus, niſi pallium ſuum, quem mellotem appellant Septuaginta, ſuper Eliſæum ſuperiecíſſe; & nihil amplius cum illo ſe acturum Elias declarat, dicens, *Quod*

meum

A *meum erat feci tibi*.ac ſi vellet dicere,meum erat te inſtituere in
Prophetã: iam functus ſum officio meo,pallio ſupra te iniecto.
Ioſeph etiam lib.8.antiq.cap.7. de hac re verba faciens, Eliſæũ
ab Elia oleo vnctum fuiſſe nequaquam ſcribit, ſed prophe-
tam loco Eliæ ab eodem conſtitutum. Quibus concludere
licet, Eliſæum nequaquam oleo vnctum fuiſſe, vt diuinam
gratiam reciperet ad munus propheticum obeundum.Quam-
obrem non obſtantibus, quæ in anteriori capitulo ſunt alla-
B ta probabiliſſimè negari poteſt, aliquo Hebræorum, aut Iſ-
raelitarum ritu, aut cœremonia ſolitum in Scripturis ſacris
oleum adhiberi in inſtitutione Prophetarum; deq; ſola inſti-
tutione, non verò de aliqua vnctione loca Iſaiæ, & Lucæ
in anteriori capitulo allata, accipienda fore. Nec vim ma-
iorem affert illi ſententiæ locus ex prima Canonica Ioannis
allatus. illud enim, *noſtis omnia*,minimè probat,quod in ſacro
Confirmationis ſacramento infunderetur fidelibus omnium
C cognitio. ſed quod illi, quibus ſacramentum illud concede-
batur, plenè prius in dogmatibus fidei inſtruebantur, iuxta
exigentiam illorum,qui tunc temporis pro fide certaturi fuiſ-
ſent; nequaquam verò de aliqua prophetica vnctione, aut à
ſimili, cum de ritibus propheticæ inaugurationis loquitur
Ioannes.

D

CAP.

A

CAP. XL.

Vnguentorum inter pocula luxus aperitur.

Ad loca Luc. 7. *Oleo caput meum non vnxiſti.* Pſ. 23. *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus omnes qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum, & calix meus inebrians, quam præclarus eſt.* Matth. 1. *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum.* Et ad alia loca.

B

TANTA aromatum veteres tenebantur voluptate, vt non tantum in balneo, oleo, vt vidimus, condito vterentur, ſiue potius abuterentur; ſed in menſa, ac cœnaculo quoque, tam in cōuiuij exordio, quā inter ipſa pocula, vnguenta afferrentur. Quid dixerim inter ipſa pocula? in ſecundis, ac poſtremis menſis, vnguenta adhibebātur. ſi poſtrema dari his poſſunt, apud quos nullus voluptatū poſtremus eſt finis, ac terminus. Liquidiora quidem olea in promulſide cœnæ dabantur, ſolidiora dum cœnarent, ſolidiſſima denique vnguenta cum iam cœnaſſent in ſecundisq; menſis verſarentur, caputq; recreandum eſſet à vino. Ne verò nobis deſit ex antiquis ſcriptoribus teſtis aliquis, aderit Martialis noſter apud Plinium iuniorem epiſtolarum lib. 3. epiſt. 20. qui timens ne carmina ipſius, Satyricaq; Muſa minus gratè admitteretur in cœnis illius ætatis, ab his, qui voluptatibus operam dabant præſcribit illi tempus ſecundæ menſæ, cum iam nimirum

C

D

A rum cœnaſſent, & inebriati fuiſſent, & vnguento madidi, dicens:

Seras tutior ibis ad lucernas,
Hæc hora eſt tua, cum fuerit Liæus,
Cum regnat roſa, cum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Seras dixit Poeta lucernas, vt poſtremam cœnæ horam indicaret. Verum pro oleo conuiuij præludio, ſtat irrefraga-
B bilis teſtis, & antiquæ Eccleſiæ ſcriptor omni ratione probatus Clem. Alexan. lib.4.Strom. qui luxus conuiuiorum, præſertim Athenienſium meminit, ex quorum inſtitutis acclamare ſolitum apud illos refert.

Fert ficus pingues, & panes Iriſione,
Mella quoque in catino, & oleum quo te vngere poſſis.

Iungitur verò oleum ficubus, panibus ac melli, hora cœnæ atque conuiuij, quia oleum præmittebatur. Sed tam pro oleo,
C quam pro vnguento, humanæ naturæ ſtat Saluator noſter, qui peccatricis mulieris laudat liberalitatem, vnguentiq; præſtantiſſimi profuſionem inter ipſa pocula.de illo libro quarto agetur.Quamuis verò licet profuſius à nobis eo libro hęc ſint pertractanda; nunc tamen obiter adnotabimus,quæ adhoc pertinent capitulum, in quo profuſus veterum luxus vnguentorum inter pocula,atque conuiuia explicatur. nam cap. 19.generaliter hunc vnguentorum abuſum conſiderauimus, in hoc au-
D tem ad menſam nobis recumbendum exiſtimauimus.
Defectum olei aromatibus conditi Seruator obijcit Phariſæo; quod ei nimirum deberetur,ſtatim ac in cœnaculum adueniſſet:profuſum vnguentum à muliere propterea fortaſſe cõmendat; quod ditiores,ac molliores,qui omnia naturæ, & gentium iura peruertunt; vnguento præſtantiſſimo, etiam in promulſide conuiuij,loco olei adhibere conſueuerint. Nam vnguentorum conuiualium vſus, totum adeò inuaſerat orbem; vt ad

Indos vſque peruenerit: de quibus Philoſtratus lib. 2. de vita A
Apoll. Thyan. Regis Indorum conuiuium referens, dicit: *Menſa verò ſicut Altare vſquè ad hominis genu ſublimis in medio ſtruitur, quam in ſemicirculum compoſitam triginta homines, quaſi chorus ad manducandum circum ſiſtunt. in ipſa verò laurus ſternitur, aliiq; rami ſimiles myrtho, qui vnguentu ſtillant, quo vtuntur Indi.* Perſas taliter peruaſit vnguentorum inter ipſa pocula luxus; vt Plutar. in Artaxer. referat Antalcidam Spartiatam à Rege conuiuio exceptum, & corona vnguentata B
inter ipſa pocula honoratum. *Quare Artaxerſes,* inquit, *qui à cæteris Spartiatis ſemper fuit auerſus; homines numerans eos eſſe, vt ait Dion omnium impudentiſſimos; profectum in Perſidem, impenſe à Rege complexus eſt, coronamq; vnam ex floribus factam, Rex in pretioſiſſimum demerſit vnguentum, eamq; ex cœna Antalcidæ miſit. quem fauorem omnes admirati ſunt.* Mirabantur verò illi homines, Regis gratiam in Spartiatam; quam gentem ſummo Rex proſequebatur odio; coronam verò vnguen- C
to demerſam, ac inter ipſa cibaria alteri miſſam, (quod de more id factum eſſet) minimè mirabantur: nos vtrumque mirando Perſas, & Græcos vnguentis madidos, inter ipſa pocula intelligemus. alias nec Græco homihi Perſa coronam vnguẽto madidam miſiſſet: nec miſſum munus, à conſuetudine alienum ſi foret, Spartiatæ gratum extitiſſet.

In his ipſis vnguentis conuiuialibus, profuſi adeò fuere Sardiani, Athenienſes, vnoq; verbo Græci omnes; vt conuiuium D
nullum ſine vnguentis, & copioſis, & pretioſis exhiberetur. Plurima poſſent pro his afferri veterum monumenta, cum primis ex Athenæo: vnus tamen locus ſexcenta obruat lib. 4. cap. 1. vbi cum in conuiuio Carani, tibicines, atque etiam ſambuciſtriæ inductæ è cœnaculo abijſſent: εἰσῆλθον ἄλλαι φέρουσαι ληκύθους μύρου ἑκάστη δύο, ideſt, *Introductæ ſunt aliæ portantes lecythos vnguenti, ſingulæ duos.* &c. de eodem conuiuio

loquens

A loquens infra, adhuc vnguentorũ meminit iterum, dicens: καὶ νιψάμενοι τὰς χεῖρας ἐστεφανούμεθα, καὶ πάλιν ςλεγγίδας ἐλάβομεν χρυσᾶς διπλασίους τῶν προτέρων, καὶ ἄλλο διλήκυθον μύρου. hoc eſt, *Et manus abluentes coronamur, & iterum accepimus vrnas aureas duplo maiores priorum, & alios duos lecythos vnguenti*. Igitur non tantum in principio, ſed in ipſa compotatione, inter vina, in finem vſque vnguento illi perfundebantur; ne quid deeſſet voluptatibus, & inſatiabili odoris ſuauitati. Plurima alia ex ſcri-
B ptoribus alijs afferri poſſent; ſignẽtur tamẽ cuncta, & periodus finem admittat, eiuſdem Athenæi teſtimonio ex lib. 15. c. 13. vbi de vnguentis conuiuis profuſiſſimè præſtitis, dixit: Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ πάντων τῶν καλλίστων εἰσηγηταὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου γενόμενοι. τὰς οἷς ἀνυπερβλήτου τιμῆς, ὡς προείρηκα. τῶν μύρων ὑπαρχούσης, οὐκ ἀπείχοντο τῆς χρήσεως, ὥσπερ οὐδ' ἡμεῖς νῦν, οὕτω πολυτίμων, καὶ καλλίστων ὑπαρχόντων, ὡς λέγει εἶναι τὰ ἐν τῷ Εἰσοικιζομένῳ, Ἀλέξιδος ταυτί.

C. Οὐ γὰρ ἐμυρίζετ' ἐξ ἀλαβάστρου πράγματι,
Γιγνόμενον ἦν Κρονικὸν ἀλλὰ τέσσαρας
Περιστερὰς ἀφῆκεν ἀποβεβαμμένας
Εἰς οὐχὶ ταυτὸν μὰ δία τὴν αὐτὴν μύρον
Ἰδίῳ δ' ἑκάστην. πετόμεναι δ' αὗται κύκλῳ
Ἔρραινον ἡμῶν θοιμάτια, τὰ στρώματα,
Μή μοι φθονήσατ' ἄνδρες ἐλλυχνίων ἄκροι
Ἠλειφόμην θυόμενος ἰρίνῳ μύρῳ.

D Πρὸς θεῶν φίλοι ποία ἡδονὴ μᾶλλον δ' ὑσαλακωνία θοιμάτια μολύνεσθαι ἐξὸν ταῖς χερσὶν· ὥσπερ ἡμεῖς νῦν ποιοῦμεν ἀρξαμένους ἀλείφεσθαι πᾶν τὸ σῶμα, καὶ μάλιστα τὴν κεφαλήν. Hanc poſtrema pars huius ſententiæ proſa conſcribendam, docet Cauſabonus; in eoq; deceptum putat Dalecampium; quod vim vocis σαλακωνία ignorauerit; non enim legit Cauſabonus ὑσαλακωνία, ſed οὐ σαλακωνία. *Eſt autem* σαλακωνία, inquit ille, *hoc loco* ἀπειροκαλία *quædam, & inepta opum oſtentatio, Philoſophus vocat ſolæciſmum*

 homi-

hominis diuitis in opum ſuarum oſtentatione decorem non ſeruantis. A
quam, Cauſaboni retenta lectione allata, ſic interpretabuntur. *Sed & ipſi Athenienſes omnium bonorum, quibus adiuta eſt hominum vita, inuentores: vt dictum eſt, vnguenta in ſummo honore habent; quamobrem ſemper his perfunduntur, quemadmodum & nos, adeo pretioſis; & excellentibus, vt præ illis nugæ ſint, quæ in* Εἰσοικιζομένῳ. ideſt in libro qui inſcribitur Iſichiſomenos, *Alexis ita ſcribit:*

Non enim ex vnguentario alabaſtro in rebus B
Antiquam ſimplicitatem retinendo, ſed quatuor
Columbas emittebat tinctas
Non eodem per Deum omnes vnguento,
At proprio ſingulam. volitantes illæ in gyrum
Noſtras irrorabant veſtes, ac ſtragula:
Nec inuidamini, ò Græciæ Principes,
Et vnctus ſum, & ſuffitus Irino vnguento.

Per Deum Amici qualis voluptas, nonne magis Salokonia, ad ve- C
ſtes inquinandas forinſecus, vt & manibus liceret; quemadmodum nos nunc facimus, vnguento ſumpto, vngi totum corpus, magiſq; caput. Hæc de Græcis Athenæus veterum teſtimonio probat; pluraq; alia affert, quibus idipſum oſtendit.

Græcis ne inuiderent Romani; vbique, & pocula, & cibaria quoque vnguentis coniungere curarunt. inde illud Propertij lib. 3. in eadem ſententia dixit:

Sit menſæ ratio, noxq; inter pocula currat, D
Et crocino nares myrrheus vngat Onix.

Lucretius quoque lib. 4. de natura rerum, agens de conuiuio, apprime ad iura illius ætatis inſtructo, ei vt nihil deeſſet, vnguenta præſtantiſſima addit, dicens:

Conuiuia ludi
Pocula crebra, vnguenta, coronæ, ſerta parantur.

Quem quidem conuiuiorum, ac vnguentorum luxum ab He-

A Hebræis ad Perſas, Græcos, atque Romanos profluxiſſe ex ſa-
cris literis perſpicuum eſt. Non enim in pſalmis tantum, vt
vidimus, diuina oracula, vnguentorũ meminere inter ipſa po-
cula, ſed paſſim in lib. Cant. præſertim in illo: *Dum eſſet Rex in
accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuauitatis*. hic namque
inter pocula Rex verſabatur; inſtrato, atque inſtructo cõuiuio
Rex accumbebat: cum verſato iam vnguento, ſponſa lætatur,
quod voluptatem maximam ex fragrantia, vnguentum Regi
B attulerit. Sed & Amos Propheta hunc ipſum Romanorũ, atque
Græcorum luxum, multo ante Iſraëlitis obijcit, dicens, cap. 6.
*Veh vobis, qui opulenti eſtis in Sion, bibentes vinum in phyalis,
& optimo vnguento delibuti*. vt propterea ab Hebræis tamquam
à mollioribus, ad reliquas nationes, & gentes, vnguentorum
luxum profluxiſſe pateat.

Ea autem lege vnguenta conuiuijs debita, atque conuiuis cen-
ſebantur; vt non ſolum à iure conuiuij defeciſſe putaretur is,
C qui ea conuiuis minimè porrexiſſet; (quamobrem meritò Ser-
uator noſter reprehendit Phariſæum, quod vnguentum mini-
mè porrexiſſet, *Oleo caput meum non vnxiſti*); ſed nec gloriam,
aut fœlicitatem excogitare inter ipſa pocula abſque vnguentis
homines valerent. Ea propter Lucian. lib. 2. de veris narrat.
in eam quam excogitauit beatitudinem, conuiuium quidem
inſtruit; minimè verò abſque copioſa vnguentorum effuſio-
ne. dixerim melius profuſione: καὶ μὴν, καὶ μυρίζονται ὧδε, in-
D quit, νεφέλαι πυκναὶ ἀνασπάσασαι μύρον, ἐκ τῶν πηγῶν, καὶ τοῦ ποταμοῦ,
καὶ ἐπιστᾶσαι ὑπὲρ τὸ συμπόσιον, ἠρέμα τῶν ἀνέμων ἀποθλιβόντων ὕουσι
λεπτὸν ὥσπερ δρόσον. hoc eſt: *Porro & ad hunc modum inungun-
tur. Nubes denſæ vnguentum ex fontibus, & flumine attractum
conuiuio imminentes; ventis ſenſim exprimentibus tenuiſſimum
quiddam velut rorem pluunt*. Nec beatorum igitur conuiuium
apud veteres ſuauitatem habebat, ſi ei vnguenta deeſſent. Fuit
enim ſacrarum quoque literarum conſuetudo, cæleſtem bea-

titudinem, beatorumq; gloriam conuiuio fidelibus contem- A
plandam proponere. ita Seruator noſter in vltima cœna dicebat diſcipulis: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in Regno Patris mei.* Et apud Ioannem in Apocal. ſæpiſſimè dicebat: *Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo edere de ligno vitæ. cœnabimus cum illo.* & ſexcenta alia. quibus quæ in veteri teſtamento habentur, reſpondent, apud Iſaiam 21. apud quem abſque vnguentis non proponitur conuiuium beatitudinis: *In illa die,* inquit, *faciet Dominns omni-* B
bus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ: à quo ratione ſuauitatis, pro more temporum ne deſint vnguenta, legendum erit *conuiuium vnguentorum*, ſic enim hebraice:
וְעָשָׂה יְהוָה צְבָאוֹת לְכָל הָעַמִּים בָּהָר הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים
שְׁמָנִים מְמֻחָיִם שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים hoc eſt, *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte iſto conuiuium vnguentorum, conuiuium ſeruatorum; vnguentorum medullatorum, ſeruatorum* C
purorum. Ad cuius loci lucidiorem explicationem, obſeruandum eſt, Prophetam loqui de liberandis fidelibus à moleſtijs præſentibus; deq; bonis futuris per aduentum Meſſiæ: ſumpta igitur metaphora ab vſu temporum, & illius ſæculi conſuetudinibus, quibus conuiuia minimè parabantur abſque vnguentis; & his præſtantiſſimis: nec in conuiuio Regali apponebantur niſi carnes animalium ſpeciali cibo nutritorũ, & ſingulari diligentia cuſtoditorũ; quæq; iuxta legem pura, atque munda D
forent: propterea dixit Propheta Deum conuiuium inſtructurum vnguentorum; conuiuium animalium cuſtoditorum: nimirum Altilium, iuxta illud conuiuij Euangelici: *Tauri mei, & altilia occiſa ſunt.* Explicans vero apertius Propheta excellẽtiam tum vnguentorum, tum carniũ, ſubintulit, *vnguentorum medullatorum:* nimirum illorum, quæ plena ſunt ſucci odorati. quia verò non licebat vti carnibus immundis, ſubdit,

alti-

A *altilium mundorum.* ideſt de carnibus illorum animalium, quæ munda erant, & inſuper purificata iuxta legem. hæc quantum ad ſenſum Prophetæ. nobis ſatis ſit Prophetam in conuiuio beatitudinis, ac æternę felicitatis meminiſſe vnguentorũ, quod & Septuaginta in Codice Vaticano ſingulariter expreſſerunt. ſic enim legunt: καὶ ποιήσει Κύριος Σαβαὼθ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο πίονται εὐφροσύνην, πίονται οἶνον, χρίσονται μύρον ἐν τῷ ὄρει τούτῳ παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν. hoc eſt: *Et faciet Dominus Sa-*
B *baoth omnibus gentibus ſuper montem iſtum: bibent lætitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte iſto, trade hæc omnia gentibus.* Ex metaphora igitur ab vſu illius tẽporis ſumpta, perſpicuum eſt, adeò frequentem apud Iſraëlitas fuiſſe vnguentorum in conuiuijs vſum, vt beatorum conuiuium abſque vnguentis comminiſci ſacra oracula verita videantur. Nec mirum quidem id eſſe debet: cum enim æternæ beatitudinis gloria, humanum captum excedat; ſolum à temporum conſue-
C tudinibus ſumptis metaphoris, à nobis ſubodorari valet. Huius conſuetudinis ſeries, vt antiquior adhuc conſpiciatur, ad Pſaltem nobis recurrendum erit; qui beatitudinem ſub conuiuij metaphora ſcribens, ab vnguentis, quæ inter pocula conuiuio miniſtrari mos erat, non abſtinuit; ſed ait: *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus omnes qui tribulant me.* Et ne deſint vnguenta, ſubdidit: *Impinguaſti in oleo caput meum, & calix inebrians quam præclarus eſt.* De calice enim corona-
D to loquitur hic Propheta: hunc appellat calicem inebriantem כּוֹסִי רְוָיָה *chuſi reuaiah*, calix exuberans, quæ coronata dicebantur à veteribus, de quibus Virgilius:

& vina coronant.

Nec ab re Lyricum prophetam, vnguentorum inter conuiuium, & pocula meminiſſe arbitror, prius dicendo, *Paraſti in conſpectu meo menſam*, demum verò, *calix inebrians quam præclarus eſt:* ac inter eſcas poculaq; interponere vnguenta,

Bb 4 dicen-

dicentem: *Impinguaſti in oleo caput meum:* Ea, me iudice, ductus ratione, quod ab eo vſque tempore, nō tam in principio menſæ, quam inter ipſa pocula, atque in ſecundis menſis, miniſtrare vnguenta ſolerent molliſſimi illi homines, inter ipſa nimirum bellaria. Antiquiſſima nobis teſtimonia id probant ex Nicoſtrato apud Athenæum lib. 15. cap. 10. dicens: A

ἡ δὲ τῶν στεφάνων, καὶ μύρων πρόπεσι εἴσοδος εἰς τὰ συμπόσια ἡγεῖτο τῆς δευτέρας τραπέζης ὡς παρίστησι Νικόστρατος, ἐν ψευδοστιγματίᾳ διὰ τούτων.

καὶ σὺ μὲν B
τὴν δευτέραν τράπεζαν σὺ πρεπῶ ποιεῖ,
κόσμησον αὖ τὴν παντοδαποῖς τραγήμασι,
μύρον στεφάνους λιβανωτὸν αὐλητρίδα λάβε.

hoc eſt, *Coronarum autem & vnguentorum miſſus ſecundæ menſæ præibat, vt conſtituit Nicoſtratus in pſeudoſtigmatia,* nimirum in libro qui ſic inſcribitur, *per hæc.*

ac tu quidem
Concinne, ſecundam menſam appara, C
Eamq́ omnifarijs adorna bellarijs,
Vnguenta, coronas, thus, tibicinam cape.

vt non tantum iam in ingreſſu cœnaculi, ipſo ſtatim in accubitu; nec ſolum cum accubuiſſent, inter ipſa pocula, atque inter cibaria; ſed etiam in fine vnguento inficerentur veteres illi; veterumq; molliores. quod & Cœl. Rhodig. lib. 27. antiq. lect. cap. 24. affirmat; myrrhaq; græcè appellata vnguenta docet, quaſi μώρα, *Quoniam,* inquit, *vino madentibus, & planè delirantibus arrideant.* Hoc idem Euangelicæ aperuere hiſtoriæ, cum Seruatorem noſtrum obieciſſe Phariſæo tradunt; quod oleum capiti, ipſo ingrediente cœnaculum, minimè miniſtraſſet: quod etiam ipſo accumbente, dum inter pocula, aut inter bellaria verſaretur *Mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabaſtrum vnguenti, & ſtans retro ſecus pedes eius,* illos vnguento vnxit: & quod aliquando Bethaniæ in domo D

Si-

A Simonis leproſi, Maria fracto alabaſtro, vnguentum ſuper caput ipſius fudiſſet: & denique cum eadem ſacra oracula Seruatorem iuſſiſſe Diſcipulis oſtendunt, ad occultandum ieiunium, & conuiuia ſimulanda; vt caput vnctum ferrent. quæ potius de vnguento allato in ſecundis menſis, inter ipſa bellaria, quod poſtremò afferrebatur, intelligenda reor; quam de vnguento, quod in principio menſæ, vel inter ipſa pocula conuiuis porrigebatur. Hæc enim vnguenta inter pocula B allata facilius euaneſcerent à conuiuis, quod in ſtrato verſarentur, ſi allata fuiſſent multo prius quā è menſa aſſurgerent. Vnguentū verò, quod in fine menſæ, inter ipſa bellaria, conuiuis fuiſſet præſtitum, veluti recens fuſum in capite cōuiuantium tamdiu ibi ſeruari potuit; quamdiu è ſtratis ſurgentes conuiuæ, in publicum progrederentur; eaq; capitis vnctione, conuiuaſſe omnibus indigitarent, atque ieiunium occultarent: vt propterea de hoc poſtremo vnguentorum genere Seruatorem C ad occultandum ieiunium dixiſſe: *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum*, non immeritò à nobis cenſeatur.

D

CAP.

CAP. XLI.

A

Vnguenta pueris, puelliſq; præminiſtris, conuiuis porrigebantur.

Ad loca Iohel cap. 3. *Et poſuerunt puerum in proſtribulo, & puellam vendiderunt pro vino.* Luc. 7. *Aquam pedibus meis non dediſti.* Et ad alia loca.

B

NVLLVM quidem eſt inter vitia monſtrum, quod fœda non ingeſſerit in mundo luxuries. hæc puerorum, ac puellarum miniſterium in conuiuijs Romanorum, atque Græcorum docuit, vt illorum pulchritudine, atque elegantia paſceretur viſus, epulis, iſtarumq; condimentis, & vino paſceretur guſtus; ſambuciſtrijs delectaretur auditus; vnguentis tenerentur nares; puerorum ac puellarum miniſterio tactus quoque luxuriæ incitamenta ſentirent. quamobrem minimè ſatis duxere ex proprijs regionibus pueros accipere, ſed pretio maximo emptos, formoſiſſimos habere curarunt. qui etiam mollitie deprauati, vt moris eſt mulierum, in ipſa oris ſpecie plurimum ſuperbirent, quod Iuuenalis Sat. 5. reprehendit ac dolet, dicens: C

tu Getulum Ganimedem D
Reſpice cum ſities (neſcit tot millibus emptos
Pauperibus miſcere puer) ſed forma, ſed ætas
Digna ſupercilio, quando ad te peruenit ille,
Quando vocatus adeſt calidæ, gelidæq; miniſter,
Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quodq; aliquid poſcas, & quod inſtante recumbas,
Maxima quæq; domus ſeruis eſt plena ſuperbis.

Di-

A Dixiſſe verò poëtam, puerum miniſtrum calidæ ac frigidæ aliqui tradunt, quod Neronis ſæculo voluptatibus cauſa nepotini illi excogitaſſent aquam prius calefacere, deinde niue eandem frigefacere, vt rigoris ac frigidi vi frigidior aqua fieret; quod etiam Plinij teſtimonio firmari poteſt dicentis de aqua, *Decoquunt alios, quas mox & illas hyemant*. Nec iſtorum auctorum ſenſum reprobo, ſed fortaſſe magis ad ſenſum poëtæ erit, puerum dici miniſtrum calidæ, gelidæq; aquæ, ratione duplicis vſus aquæ in cœnis, nimirum ad pedes, & ad

B pocula frigida ad hæc, calida verò in ablutione pedum. Licet enim in æſtate frigida etiam pedes abluere, nullum diceret incommodum; ea tamen frequenter vti inſalubre quidem eſſet: vt propterea ſanitatis ſaltem de cauſa, tam hyeme quam in reliquis anni temporibus, in ablutione pedum dum accumberent veteres, calida vſos fuiſſe aqua probabilius videatur; deq; hac calida aqua, & pedum ablutione, poëtam intelligen-

C dum putemus. quod eorum cum primis miniſterio ad id vterentur veteres, diximus id ſupra cap. 33. & locus ibi ex Petronio allatus, intentum præclarè probabat. Probat etiam illud idem Iuuenalis allatus locus, & Plautinus Toxilus in conuiuio ad Sagariſtionem; qui vna ſecum accumbebat; cui dicitur:

Locus hic tuus eſt, huc accumbe,
Ferte aquam pedibus, præben tu puer.

Locus etiam à nobis allatus cap. illo 33. illuſtratur; puerũ enim

D vini & aquæ miniſtrum in conuiuijs monſtrabat. In ea verò porrigenda, ac miniſtranda tam indecorè veteres pueris abuſi ſunt; vt his nudis ad hæc vti, minimè illos puderet. quẽadmodũ lapis perantiquus à nobis ex vinea Card. de Mõtealto retro iam allatus perſpicuè aperit: pluresq; alij in parietinis Vrbis reperti, & ad lucem in dies reuocati. Si verò veſtiti in cœnaculum veniſſent pueri, illi ipſi fucati, vnguentis madidi, & compti apparebant. Frequens enim fuit puerorum illius ſæ-

culi

ruli, mundo, non iam muliebri, ſed potius puerili operam dace. paſſim ſcriptores id affirmant. de quibus Clem. Alex. lib. 3. Pædag. cap. 3. ait: *Qui enim à corporis cultu minimè puri ſunt; ij nequaquam ſani ſunt; ad mollitiem autem declinantes planè effæminantur; illiberali quidem tonſu, ac meretricio ſe tondentes, ſubtilibus autem, ac perſpicuis veſtibus induti, glorioſi vndequaque obeuntes, maſtychen rodentes, & vnguenta olentes.* Vitium hoc Phrygijs præcipuè, atque Troianis obijciebatur; teſte Euripide in Oreſte, quem infra citabimus. Et Virgil. Æneid. lib. 12. apud quem Turnus cum Ænea præliaturus propriam alloquitur haſtam, eamq; de victoria precatur; eo argumento, quod ſibi cum effœminato, & compto viro pugnandum ſit, dicens: A B

da ſternere corpus,
Loricamq; manu valida lacerare reuulſam,
Semiuiri Phrygis; & fœdare in puluere crines,
Vibratos calido ferro, myrrhaq; madentes.

Quod verò hi ipſi Phryges, in menſis miniſtrarent pocula, Iuuenalem aperuiſſe mihi videtur. cum enim Satyr. 1. de numero ſeruorum, ac puerorum hoc dixiſſet. C

Cliuoſæ veheris dum per monumenta Latinæ
Flos Aſiæ ante ipſum pretio maiore paratus,
Quam fuit & Tulli cenſus pugnacis, & Anci.

Idem Poëta poſtmodum Satyr. 5. meminit ſerui ad pocula millibus empti, & Satyra 11. ad eadem pocula Phrygem ſeruum reponit: vt propterea comptos hos ipſos, & vnguentatos miniſtrare in conuiuijs certiſſimum eſſe debeat. non enim à ſpecie, & forma florem puerum dixit Iuuenalis loco iam allato, ſed à cultura, & vnguentorum copia, qua Aſia abundat, illum ſic appellauit. Habet id etiam Seneca epiſt. 123. vbi ait: *Turpe eſt neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies medicamentum deſideret.* Sed & M. Seneca lib. 1. controu. in præfat. in eadem ſententia dixit: *Somnus, languorq; ac ſomno, & lan-* D

A *& languore turpior, malarumq́ rerum induſtria inuaſit animos; cantandi, ſaltandiq́ nunc obſcæna ſtudia effœminatos tenent; & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitiē corporis certare cum fœminis, & immundiſſimis ſe excolere munditijs, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt.* Capillum frangere, intelligas velim de more, & ex conſuetudine illius perditiſſimi ſæculi, cum primis apud Romanos, Seruatore noſtro cum hominibus viſibiliter agente. Auctor eſt Virgil.
B lib. 10. Æneid. apud quem Æneas Lauſum à ſe percuſſum ad necem ſolatur, dicens:

Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem,
Aeneæ magni dextra cadis. increpat vltro
Cunctantes ſocios, & terra ſubleuat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

Quæ iuxta rationem poeticam, mores ſæculi, in quo hæc ſcribebantur, reſpiciunt: fuit verò Octauiano, ac Tiberio impe-
C rantibus dum hæc ſcriberentur; adoleſcentioresq́; muliebrem imitarentur mollitiem. His igitur effœminatis pueris, his mollibus adoleſcentibus luxus veterum, & veterum laſciuiores, in conuiuio ad aquam, & oleum conuiuis porrigenda vtebantur, necnon etiam in miniſterium vnguentorum conuiualium: vel potius affirmabimus pueros, puellasq́; ad libitum dominorum, locorumq́; conſuetudines, conuiuis præſtitiſſe olea & vnguenta. Stat pro pueris Athenæus lib. 15. cap. 39.
D his verbis: περιενεγκόντων δὲ τῶν παίδων ἐν ἀλαβάστροις, καὶ ἄλλοις χρυσοῖς σκεύεσι μύρα, τὸν Κυνοῦλκον θεασάμενός τις πολλῷ τῷ μύρῳ τὸ πρόσωπον ἐπέχρισεν. hoc eſt: *Circumferentibus autem pueris vnguenta in alabaſtris, & alijs vaſis aureis, dormitantem Cynulcum intuitus aliquis vnguento faciem illexit.* Puerorum igitur erat, conuiuis recumbentibus, eiſdem vnguenta miniſtrare, atque porrigere. In eamdem ſententiam Euripidem in Oreſte dixiſſe puto.

O. καὶ

O. καὶ πῶς; ἐκεῖ γὰρ βαρβάρους ὀπάονας, A

Π. τίνας; φρυγῶν γὰρ οὐδέν' ἂν τρέσαιμ' ἐγώ.

O. Οἵους ἐνόπτρων, καὶ μύρων ἐπιστάτας.

Agebatur enim inter Oreſtem & Pyladem de interficienda Helena, necemq; conſultabant. Pylades Oreſtis amicus erat, & in nece ſocius. Certam necem, & fugam meditabantur: vtrumque arduum putabat Oreſtes, quòd Helena ſeruos Troianos præſto apud ſe haberet: vtrumque facilem cenſebat Pylades, quod fœminis molliores, ac viliores eſſent pueri, qui B ſpeculis, & vnguentis operam dabant; ſic enim interpretantur allata carmina.

Or. *Et quomodo? habet enim barbaros comites,*

Pyl. *Quos? neminem Phrygum, timeo ego.*

Or. *Quales, ſpeculorum, & vnguentorum curatores.*

Hæc de pueris. Verum pro puellis quoque vnguentarijs ſtat Athenæus lib. 4. cap. 1. Carani cœnam ſcribens: ἤδη δὲ ἡμῶν ἡδέως ἀπηλλοτριωμένων, τοῦ σωφρονεῖν ἐπεισβάλλουσιν αὐλητρίδες, καὶ C μουσουργοί, καὶ σαμβυκίστριαι τινες ῥόδιαι. ἐμοὶ μὲν δοκῶ γυμναί, πλὴν ἔλεγόν τινες ἔχειν χιτῶνας, ἀπαρξάμεναι τε ἀπῆλθον. καὶ ἐπεισῆλθον ἄλλαι φέρουσαι ληκύθους μύρων ἑκάστη δύο συνδεδεμένας ἱμάντι χρυσῷ, τὴν μὲν ἀργυρᾶν τὴν, δὲ χρυσᾶν κοτυλιαίας, καὶ ἑκάστῳ προσέδωκαν. hoc eſt, *Iam nos voluptate perfuſi minus temperantes exiſtentes. Ecce repente intromittuntur cantores, tibicinæ, & quæ ſambucam pulſabant Rodiæ quædam mulieres; mihi, vt arbitror nudæ, dicebant quidam tunicis indutas fuiſſe; cantus illæ, ac modos exorſæ ſtatim* D *abierunt, moxq́; ſucceſſerunt aliæ, vnguentaria vaſcula geſtantes, vnaquæque duo, aurea faſcia colligata, aureum alterum, alterum argenteum, quæ cotilam caperent; conuiuarum ſingulis ea data ſunt.* hæc ibi de puellis, vnguentorum in conuiuio præminiſtris. In genere verò ſacra oracula puellas vnguentorum miniſtras tradũt, 1. Reg. vbi de iure Regio dicitur à Samuele ad populũ: *Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias*. Sed & pro pueris,

A ris, atque puellis ſtat Catullus noſter inter Romanos ſcriptores, qui ea lege carm. 13. Fabulum ad cœnam inuitat, cibos ille vt afferrat; ipſe verò vnguenta tantum ſe præſtaturũ ſpondet: quæ cum à pueris, atque puellis porrigentibus ſe habuiſſe affirmet; obiter nos quoque admonet his præminiſtris vnguenta in conuiuium miniſtrari ſolita: ait enim:

Nam vnguentum dabo, quod meæ puellæ
Donarunt Veneres, Cupidineſq;
B *Quod tu cum olfacies Deos rogabis;*
Totum vt te faciant, Fabulle, naſum.

Veneres dixit puellas; Cupidines verò in plurali numero dixit pueros ad libidinem; de quibus iam in ſuperioribus loquuti ſumus. Ad quam pariter conſuetudinem fortaſſe Propheta Ioel loco citato reſpexit; cum puerorum, puellarumq; in conuiuijs vſum reprehendit. nec enim mulier peccatrix, cum vnguento, in conuiuio irruiſſet, Seruatoris noſtri pedes vnctura;
C niſi temporis illius conſuetudo, mulieres etiam inhoneſtas, ad vnguentorum vſum inter pocula admiſiſſet.

Quamuis verò certiſſimum, atque indubitatum ſit; Seruatorem noſtrum ſanctiſſimum, huius generis conuiuia horruiſſe; nec argumento aliquo permiſſurum ab his ſibi aquam, oleum, aut vnguentum, niſi conuerſionis cauſa, in conuiuio miniſtrari, cum defectum aquæ in Phariſaico conuiuio illi ipſi obijcit; ab hac tamen mollitie minimè alienos extitiſſe
D Iſraëlitas, ſacræ teſtantur literæ 2. Machab. 4. hic enim ſermo eſt de Iaſone, qui ambiebat Summum Sacerdotium: *Etenim auſus eſt*, inquit textus, *ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque ephæborum in lupanaribus ponere*. quod verò pueris, Iſraelitæ vterentur, ſiue abuterentur in conuiuijs, locus Ioelis cap. 3. demonſtrat: in quo licet mores gentium Propheta redarguat, innuit tamen quales illius ſæculi mores eſſent; & quid acciderit populo Iſraelitico, dicens: *Et poſuerunt*

pue-

puerum in proſtribulum, & puellam vendiderunt pro vino. hoc A
eſt, vſi ſunt puero & puella in conuiuijs ad meretricium. Fauet huic interpretationi hebraicum exemplar, in quo legimus: ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו hoc eſt, *Et dederunt puerum in meretricem, & puellam in vinum, & conuiuarunt*. vt iam, & fucum, & muliebrem mollitiem ab illis vſque temporibus, in pueris ad vſum conuiuiorum, ex diuinis oraculis perſpicua fiant.

Oleum enim aromatibus conditum, quod apud molliores, B
pueris præminiſtris porrigebatur; quomodocumque tamen ab alijs ſimiliter conuiuis dabatur ex inſtitutis illius ſæculi; ſeruis eadem miniſtrantibus. propterea Seruator noſter, poſtquam defectum aquæ Phariſæo exprobraſſet; defectum quoque olei illi ipſi meritò quidem obijcit, dicẽs: *Oleo caput meum non vnxiſti*. habita verò ratione nobiliorum, qui etiam in his molliores erant, apud quos non tam olea aromatibus condita, quam præſtantiſſima vnguenta conuiuis præbere mos C
erat, ſubintulit. *hæc autem vnguento vnxit pedes meos*.

D

CAP.

A

CAP. XLII.

Aromatum, & vnguentorum in vino potandorum vſus illuſtratur.

Ad loca Sap. 2. *Vino & vnguentis nos impleamus.* Cant. 1. *Meliora ſunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis.* Pſal. 23. *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus omnes qui tribulant me. Impinguaſti in oleo caput meum, & calix meus inebrians, quam præclarus eſt.* Et ad alia loca.

B

AROMATA vino commiſcuiſſe veteres, vel illud Plutarchi lib. 6. Sympoſ. quæſt. 7. probat; apud quem erat quæſtio, de vino percolando, an nimirum percolandum eſſet vinum; inde occaſione ſumpta, aromatum meminit; quæ vino commiſcebantur, dicens: *Proinde etiam qui vinum aloe, aut cinnamomo, vel croco inficiunt: ij quaſi mulierem comptam curioſè in conuiuio adducunt, & proſtituunt.*. Nec ſolum eo transfuſi ſunt in voluptatibus, vt aromata vino miſcere non vererentur; ſed & pocula ipſa aromatibus pulucrizatis componere ſtuduerunt. ſcribit hoc Athen. lib. 15. cap. 2. dicens:

C

D ἐγὼ δὲ εὖ οἶδα, ὅτι ἥδιστα πολλάκις ἐστὶ τὰ κεράμεα ἐκ πόματα, ὡς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς Κόπτου καταγόμενα· μετὰ γὰρ ἀρωμάτων συμφυραθέντος τῆς γῆς ὀπτᾶται. καὶ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ περὶ μέθης. αἱ Ῥοδιακαί φησι προσαγορευόμεναι χυτρίδες διά τε τὴν ἡδονὴν εἰς τὰς μέθας παρεισφέρονται, καὶ διὰ τὸ θερμαινομένας τὸν οἶνον ἧττον ποιεῖν μεθύσκειν, σμύρνης γὰρ, καὶ σχίνου, καὶ τῶν τοιούτων εἰς τὸ ὕδωρ ἐμβληθέντων, ἕψονται, καὶ ἐπιχεόντων, εἰς τὸν οἶνον ἧττον μεθυσκούσιν. κἂν ἄλλῳ δὲ μέρει φησίν. αἱ Ῥοδιακαὶ χυτρίδες γίνονται σμύρνης, σχίνου ἄνθους, κρόκου, βαλσάμου, ἀμώμου,

κινναμάμου συνεψηθέντων, ἀφ' ὧν τὸ πινόμενον τοῦ οἴνου παραχέεσθαι ὑπὸ A
μέθας ἵστησιν, ὥστε καὶ τῶν Ἀφροδισίων παραλύειν, τὰ πνεύματα πέττον.
hoc eſt, *Cognoui tamen iocundiſſima eſſe ſæpius fictilia pocula; velut apud nos ea, quæ ex Copto aſportantur: coquuntur enim ex terra cum multis aromatibus irrigata. Ariſtoteles quoque in libro de ebrietate, Ollulæ Rodiacæ, inquit, in conuiuio inſeruntur tum ad voluptatem, tum ad ebrietatem ſedandam; & quod ex calefacto vino bibentes minus; vt inebrientur efficiunt. etenim myrrha, odorato iunco, & alijs eiuſmodi conſectis in aquam coquuntur; ideoq;* B
vinum affuſum minus inebriat. & *in alia parte,* ſupplè eiuſdem libri, *dicit, Rhodiacæ ollæ fiunt myrrha, odorati iunci flore, croco, balſamo, cinnamomo, amomo ſimul coctis; qua de cauſa vinum affuſum, & potum tam valenter arcet ebrietatem; vt etiam cocto, diſcuſſoq; vaporoſo ſpiritu, venerem extinguat.* Hinc nonnulli mecum putant murrhina vaſcula, ſiue pocula ortum duxiſſe: dictaq; murrhina, quaſi myrrhina, hoc eſt coagmentata, atque compoſita ex myrrha. Fieri enim conuerſionem C
Græcè Y, in V, Latinorum perſpicuum eſt. Horum poculorum meminit Sueton. in Octau. Auguſt. cap. 71. dicens: *Ex quibus ſiue criminibus, ſiue maledictis, infamiam impudicitiæ facillimè refutauit, & præſentis, & poſteræ vitæ caſtitate. item lautitiarum inuidiam, cum & Alexandria capta nihil ſibi præter vnum murrhinum calicem ex inſtrumento regio retinuerit,* &c. Meminit Plin. lib. 37. cap. 2. referens Petronium virum Conſularem Neronis inuidia moriturum; vt menſam eius exhære- D
daret, trullam murrhinam CCC ſextertijs emptam confregiſſe. Tanto verò in pretio habebantur murrhina hæc vaſa, vt inter gemmas numerarentur. auctore Seneca epiſt. 123. id affirmamus. Romanorum quidem faſtum irridet, ac damnat, dicens: *Omnes iam mulos habent; qui criſtallina, & murrhina, & celata magnorum artificum manu portent.* & lib. 7. de Benef. cap. 9. ait: *Video murrhina pocula, parum ſcilicet luxuriæ magno fue-*

A *fuerat; niſi quod vomant, capacibus gemmis inter ſe propinarent.* His igitur gemmis Senecæ, ſi addantur, quæ de trulla murrhina CCC ſeſtertijs empta ex Plinio retulimus; quodq́; de murrhino calice ex apparatu Regio tradidit Suetonius iam relatus; ſole clarius conſpicietur, murrhina vaſcula quanto fuerint in pretio; ſed & Lucan. de his intelligitur:

Non auro, murraq́; bibunt.

De his quoque Martial. noſter in Apophoretis, ait:

B *Si calidum potas ardenti murrha Phalerno,*
Conuenit, & melior fit ſapor inde mero.

Et licet Plinius exiſtimaſſe videatur murrhina hæc pocula, ex quodam genere terræ fieri, in vltimo natur. hiſtoriæ, cum ait: *Oriens murrhina mittit, præcipua tamen in Carmania. humorem putant ſub terra calore denſari. ſplendor eſt murrhinis ſine viribus, nitorq́; verius quam ſplendor. in pretio varietas eſt colorum, quando ſcilicet purpura rubeſcens, aut lac candeſcens, in his* C *viſitur. aliqua eſt etiam in odore commendatio.* nihilominus ſi murrhina vaſa à myrrha dici velimus; Plinium interpretabimur, non de terra, ſiue de materia, ex qua ſolummodo pocula illa componerentur; ſed potius de aliquo terræ genere, ad commixtionem myrrhæ, & reliquorum aromatum magis accommodatæ, ex qua vna cum aromatibus pocula murrhina conficiebantur.

Fuiſſe verò hæc murrhina vaſa libidinis incitamentum maxi- D mum, teſtatur Petron. in fragmentis ignotæ ſedis, quæ apud illum habentur. Glico etiam meretrix apud Furium Comædiarum ſcriptorem, id probat, dicens: *Myrrhinum mihi adfer, quo virilibus armis occurſem fortiuſcula.*

Verum quid miramur adeò odoribus veteres captos; vt non ſolum vino aromata miſcerent; ſed ipſa quoque pocula ex aromatibus efficerent; miremur potius, non tam aromata, quā vnguenta vino miſcuiſſe, & hæc commixta illos bibiſſe; vt vnico

Cc 2 vini

vini hauſtu guſtui, olfatuiq́; voluptatem afferrent. ita Theoph. A
in lib. de odor. ratiocinatur: μίγνυνται δὲ τὰ μὲν αὐτῆς τῆς ὀσμῆς ἕνεκα, καὶ πρὸς ταύτην τὴν αἴσθησιν· τὰ δὲ ὥσπερ ἡδύνειν βουλόμενα τὴν γεῦσιν· οἷον ὡς οἱ τὰ μύρα τοῖς οἴνοις ἐπιχέοντες ἢ τὰ ἀρώματα ἐμβάλλοντες, αἱ γὰρ αἰσθήσεις σύνεγγυς οὖσαι ποιοῦσί τινα ἀπόλαυσιν ἀλλήλων. hoc eſt, *Sed nonnulla miſcentur odoris ipſius gratia: & vt odoratus moueatur; nonnulla guſtus; velut condimenta quædam: vt qui vino vnguentum infundunt, aut aromata inficiunt, nam horum ſenſuum vicinitas mutuo quodam vſu fruitur. idcirco lauti- B
tijs odoris commendationem quærunt*. Hoc verò vnguentorum in vino vſum oſtendit in antiquis Luciani Nigrinus, & improbat: καὶ τὸν οἶνον, *inquit*, ἐν τοῖς συμποσίοις μετὰ κρότου, καὶ ἀρωμάτων ἐκχέονται. hoc eſt, *Et vinum in conuiuijs cum plauſu & aromatibus effundunt*. τούτους γὰρ τοὺς, καὶ τὰ μύρα πίνοντας, *& vnguenta hi bibunt*, inquit Lucianus, ὅτι μηδὲ χρῆσθαι ἴσασι ταῖς ἐπιθυμίαις. *quoniam neque voluptatibus vti nouerint*. teſtatur hoc Athen. lib. 2. cap. 25. dicens: ὅτι εἰς τὸ πρόπομα, καὶ ταυτὰ ἐνεβάλλοντο πέ- C
περι φύλλις σμύρνα, κυπήρου μύρον αἰγύπτιον. hoc eſt, *Propomati iſta inijciebant, piper, malobathrum, myrra, cyperus, vnguentum Aegyptium*. Erat autem Propoma apud veteres, genus potionis, ſiue poculi ex vino, & melle commixti; mulſum fortaſſe Latinè dixerim; præludia hæc erant compotationis, & cœnæ. In hoc igitur poculo, præter iam dicta aromata, vnguentum quoque Ægyptium adhibebant. illud idem vnguentorum abuſum repetit Athen. lib. 3. cap. 35. auctoritate D
cuiuſdã Dexicratis in opere quod inſcribitur, A ſeipſo errãtes, dicens: Δεξικράτης δ' ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ ὑφ' ἑαυτῶν πλανώμενοι φησι.

εἰ δὲ μεθύω, καὶ χίονα πίνω,
καὶ μύρον ἐπὶ στόμματος κράτιστον
Αἴγυπτος ποιεῖ.

Quo quidem in loco doctiſſimum Dalecampium falſum ſuſpicor. hic enim ſermonem haberi ab Athenæo putat de vnguen-

A guentis ad liniendam faciem; & per figuram ſynecdochen τοῦ στόματος, pro τοῦ προσώπου explicat. & quæ vnguenta, ori, ac guſtui fore vſui ſcripſerat Dexicrates; liniendæ faciei ipſe adhibuit. vſus enim potandorum vnguentorum ab eius captu deciderat; propterea ad faciem, non verò ad pocula rationem haberi, in illo loco putauit. Ab illius igitur interpretatione recedentes, locum allatum ſic interpretabimur.

Si autem ebrius ſum, & niuem bibo,
B *Et vnguentum in ore præſtantiſſimum*
Aegyptus facit.

Hoc enim vnguentum, quod Ægyptium appellabatur, præter odoriferam qualitatem digniſſimam, quã ob cauſam ſummo erat in pretio; cum primis præſtantiſſimum cenſebatur ad pocula, ſuauiſſimumq́; à veteribus illis Græcis: quemadmodum plurima Athenæi teſtimonia probant. Nec ſolum apud Græcos, bibendorum vnguentorum conſuetudo inualuit; ſed
C Romani quoque illam admiſerunt; quamobrem aromatibus medicato vino, auctore Theophraſto, vtebantur: & illud etiam in dolijs ſeruabant. ex Plauto in milit. glor. act. 3. ſcen. 2. apertè id colligitur, apud quem puer quidam ſic loquitur:

Dimiſit nardini vini amphoram cellarius.

Mitto nunc illos, qui cum Taubmanno legunt *demiſit*, pro *dimiſit*; quòd nimirum ex editiore loco, vini amphoræ demit-
D terentur inferius. etenim cellarius poſtquam ex editiore loco vini amphoram demiſiſſet; inferius eamdem dimittere, hoc eſt non cuſtodire potuit. nec legendum probo *vnam amphoram*, pro *vini amphora*: quod voluit Taubmannus: illud enim de vnguento nardino intelligi potuit; hoc verò de quo noſter Plautus agit, clariori ſententia de vino nardino intelligendum fore, vox & nomen cellarij docet, vinariæ quidem tabernæ accommodatum magis, quam officinæ vnguen-

tariæ. ſed & Martial. lib. 13. num. 123. hac de cauſa vina Maſ- A
ſiliana laudat, dicens:

Fumea Maſſiliana ponere vina potes.

Fumea Maſſiliana dixit; quod vnguentis & aromatibus condita eſſent; ſi antiquis creditur Commentatoribus. ſentiunt aliter recentiores: verum ab illis ſine ratione recedendum non erit. Nec enim peſſimi illius ſæculi homines modeſtè ſe geſſerunt in vnguentis vino commiſcendis; quin potius adeò profuſi, vt copiam maximam vnguenti vino commiſcerent. teſtatur hoc Iuuen. ſatyr. 6. hæc ipſa damnans, & dicens: B

Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis & caput quæ ſint diſcrimina neſcit.
Grandia, quæ medijs iam noctibus oſtrea mordet,
Cum perfuſa mero ſpumant vnguenta Falerno,
Cum bibitur concha, cum iam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exurgit menſa lucernis...

Vnguenta dixit ſpumare Poeta, à copia illorum; ſicut etiam C
concham bibi aſſeruit, vt copiæ vnguentorum vini quoque copiam adiungeret; luxumq; illorum in cœnis reprehenderet. quamobrem quoties de conuiuio ſermo eſt in monumentis veterum; toties vnguento, vinum illis iungentibus, vino quoque vnguenta coniungere ſcriptores illius ætatis coëgerunt. hinc illud tam ſæpè repetitum, *vinum, & unguentum.* quamobrem Plutarch. lib. 7. Sympoſ. quæſt. 6. quam gratus ſit amicus conuiua referens; quamq; præclarum illud conuiuium; D
in quo amicus cum amico recubuerit. hanc animi, mentiſq; ſuauem inter amicos tranquillitatem, obſonijs, vino & vnguento commixtis comparat: οὔτε γὰρ ὄψον, οὔτε οἶνος, οὔτε μύρον, ἐπιτερπὲς, οὕτως ἡδέως διαποιεῖ φίλους δεῖπνον αὐτοὺς, καὶ παροινίας. ἀλλὰ τὰ μὲν ὄψοις, καὶ πεμμάτων οἷς ὁμιλοῦν ἐσθίειν μάλιστα χαίρει, καὶ περὶ οἶνον διαφορεῖ, καὶ μύρον ἑορτὴν, καὶ διαπιωθῆναι, φορτικὸν κομιδῇ, καὶ πάλαιτον. hæc ibi Plutarchus; quæ ſic interpretari poſſunt.

Non

A *Non enim obſonium*, inquit, *non vinum*, *non vnguentum*, *tantam voluptatem adfert; quantam vnà accumbens amicus, gratusq́ conuiua: enimuero quibus obſonijs, quibus bellarijs maximè delectetur futurus conuiua, & quo vini genere, & quali vnguento, quærere, & percontari nimis eſt importunum, atque inſolens.* hæc Plutarch. apud quem conſtantiſſimè vinum adhæret vnguento; & vnguentum iungitur vino. Eadem ſimul iungit Seneca epiſt. 121. irridens huius farinæ homines, qui nepotinis ſtu-

B dijs ſeipſos dicarunt; qui cùm noctem inter èpulas deducerent, iuſta ſibi ipſis perſoluere, non epulum parare indicabant. *Et hi mortem timent*, inquit, *in quam ſe viui condiderunt; tam infauſti ominis, quam nocturnæ aues ſunt. Licet in vino, vnguentoq́ tenebras ſuas exigant; licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis totum peruerſæ vigiliæ tempus deducant; non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt.* Si quis verò vini, vnguentiq́; affinitatis rationem quæreret, non alia melior, vt puto, illi occur-

C reret; quam veterum nepotina ſtudia, qui cum non ſatis putaſſent corpus exterius, in cute tantum vnguentis infeciſſe; inteſtina quoque vt aromatibus inficerent, vnguenta vino commiſcere cogitarunt: vt intus, & in cute mollitiem præſeferrent; vnaq́; cum vino, vnguenta bibentes, fœtidam voluptatem odoratam, ſabano in vſu illarum expirarent narium, quæ tales voluptates excogitarant.

At ne à ſacris longius abeamus; ſtemus cum Sponſo in ſacris

D Canticis, ad hanc conſuetudinem reſpiciente, cum ait: *Meliora ſunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis.* Inepta namque comparatio illa videri poſſet; ſimplicis ſi fieret vini ad vbera Sponſæ, quæ præſtantiſſimis vnguentis madida forent: perpulchra verò eadem comparatio ad vinum aromatibus, & vnguentis cōditum ſi referatur: quod quauis ſuauitate licet redoleat; vbera tamen Sponſæ, eidem à Sponſo præferuntur: quamobrem dicit: *Meliora ſunt vbera tua vino fragrantia*

vnguentis optimis. ideſt, Meliora ſunt vbera vino fragranti vnguēto præſtantiſſimo. Pulcherrima ſanè ſacri Sponſi antitheſis ad illud Lenæ Plautinæ in Curculione. hæc enim vino ſe adeò delectari affirmabat; vt quibuſcumque aromatibus vinū præferendum arbitraretur. propterea vinum alloquebatur, dicens: A

Nam omnium odor vnguentum præ tuo nauſea eſt,
Tu mihi ſtacte, tu cinnamum, tu roſa,
Tu crocum, & caſſia es, tu bdelium: nam vbi
Tu profuſus, ibi ego me peruelim ſepultam. B

Secus omnino ſentiebat Sponſus, tum allatis iam verbis, tum alibi, dicens: *Memores vberum tuorum ſuper vinum.* Quin & adeò commiſcendorum vnguentorum cum vino vſus Iſraëlitas perſuaſerat; vt Sponſa ad Sponſum, quem deperibat diceret: *Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.* מִיַּיִן הָרֶקַח *de vino aromatizato* dixit hebraicum exemplar; de vino vnguentato Septuaginta dixerunt. Nam Chriſto quoque Seruatori noſtro in cruce agendo, vinum vnguentatum, ſiue myrrha conditum propinatum in Caluariæ locum, dixit Marcus cap. 15. καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον, *& dederunt illi bibere myrrhatum vinum.* Et licet aliqui putent cum P. Auguſt. lib. 3. de conſenſu Euangeliſtarum, quem ſequitur Beda, & Strabus, hoc vinum illud idem fuiſſe, quod felle mixtum dixit Matthæus, vel ratione amaritudinis, quibus non contradico; vel quod idem vinum myrrha, & felle infectum eſſet; & hoc ſcripſerit Matthæus, illud verò Marcus: verius tamen puto cū Euthymio duplicem vinum Seruatori exhibitum in extremis vitæ mortalis liminibus: aliud felle commixtum; & hoc ab inimicis: aliud myrrhæ adiunctum: dictio enim ἐσμυρνισμένον myrrha conditum, vel myrrha redolens interpretatur: oblatum quidem Chriſto à mulieribus, pijs charitatis viſceribus, vt non-

(C at "Septuaginta"; D at "vel quod")

nulli

A nulli putant; quæ Chriſtum lamentabantur, & ſequebantur: quod tormenta, cruciatusq́; crucis ſubituri, dari ſoleret, vt vini conditi ardore, alienatis ſenſibus, dolorem, aut nullum, aut minorem paterentur. Sed quicquid ſit de his, noſtra non intereſt; niſi quatenus perſpicuum fiat vſus myrrhati vini ac vnguenta, ad ea vſque tempora, non ſolum apud molliores, ſed etiam ad mortem damnandos, ad ipſosmet ſuffigendos perueniſſe. Cui conſuetudini, vnguentorumq́; luxui attendentes

B peruerſi homines, criminibus vndequaque obnoxij dicebant ad inuicem: *Venite fruamur bonis quæ ſunt, vino pretioſo & vnguentis nos impleamus*. Impleamus nimirum inteſtina vino cum vnguentis epoto. vt iam ex diuinis oraculis petita loca, ab Hebræis ad Græcos, & Romanos, reliquasq́; nationes abuſum potandorum vnguentorum, profluxiſſe nequaquam dubitandum appareat.

C

D

CAP.

A

CAP. XLIII.

Croſsi, Trullæ, oleariæ, aliaq; vnguentorum vaſcula declarantur.

Ad loca 3. Reg. 17. *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria, & paululum* B *olei in lecytho*. Ibid. c. 19. *Reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ*. Et ad alia plura loca.

PERDIFFICILEM ſanè prouinciam aggredimur, ad ſacrorum vnguentorum vaſcula C noſtrum dirigentes ſermonem, eorumdem materiam, formamq; pro poſſe explicare tentantes. munus profectò adeò perdifficile, & arduum, vt à nemine in ſacris literis pertentatum hucuſque agnouerim. Propitius ſit nobis ille Chriſtus Ieſus, quem quoties in ſacris Euangelijs vnctum legimus, ſiue in domo Phariſæi apud Lucam cap. 7. ſiue apud Marcum, & Matthæum Bethaniæ, toties ferè in vaſe alabaſtrino vnguentum illud al- D latum reperimus. Lucas enim dixit: *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabaſtrum vnguenti*. Sacrorum igitur textuum occaſione, ſacra vaſcula vnguentaria explicanda ſuſcepimus, in explanatione quidem diuinorum oraculorum, tam noui, quam veteris Teſtamenti.

Enimuero varia, atque diuerſa apud veteres extitiſſe vaſa vnguentaria, ſiue olearia, diuinæ, ac humanæ literæ, ſacri, ac

A prophani ſcriptores paſſim teſtantur. Iulius Pollux in 6. ita ſcribit: τὰ δὲ ἀγγεῖα, inquit, τῶν μύρων λυκύθος μύρηρος, καὶ ἀλάβαστρον, φερεκράτης δὲ ἐν λύραις εἴρηκε, καὶ κυάθιον δὲ ἀργυροῦν ᾧ τὸ μύρον ἐγχέομεν. ideſt; *Vaſa autem vnguentorum*, ſupple ſunt hæc, *lecythus vnguentarius, & alabaſtrum. Pherecrathes verò in lyricis etiam cyathum argenteum dixit, id quo vnguentum infundimus*. Et ex his Pollucis verbis iam nonnulla vaſorum genera ad vnguentorum vſum manifeſtantur: quibus eodem auctore nonB nullis quartum addere placuit, quod ἐξαλείπτρον nominant; cuius etiam formam deſcribit, dicens: τὸ δὲ ἀγγεῖον ἐν ᾧ τὸ μύρον ἐνῆν φιάλη προσόμοιος ἐξαλείπτρον ἐκαλοῦντο. hoc eſt, *Vas verò, cui vnguentum inerat, phialæ ſimile, exaliptron vocat*. Iſidorus lib. 20. Ethymolog. cap. 7. Alabaſtri & lecythi meminit, quod alio nomine lenticulam appellatum refert: pixidem quoque nominat. de qua etiam Quintil. lib. 8. cap. 9. Celſus lib. 6. Emicadium etiam tradit, & aliud vas quod ſcortia nominat. inter C vaſa vnguentaria, Guttum plures antiqui Poëtæ, & Iuuenal. ſat. 3. repoſuerunt: ſimiliter etiam trullam oleariam inter hæc vaſorum genera adſcripſit Plutarch. Croſſi pariter ampullæ & pelues numerantur eiuſdem auctoritate à Lazaro Baifio in eruditiſſimo tractatu de vaſculis. hæc à prophanis literis accepimus.

A ſacris verò, atque diuinis, habemus cornu olei 1. Reg. cap. 16. & 3. Reg. cap. 1. quod hebraicè dicitur קֶרֶן *qheren*, accepi- D mus lenticulam. 1. Reg. 10. & 4. Reg. cap. 9. cuius etiam meminerunt humanarum literarum ſcriptores; hebraicè verò dicitur פַּךְ *pachx*. Lecythũ quoque ſacræ literæ nobis tradiderunt 3. Reg. 17. vbi illa mulier Sareptana dixit ad Eliam, ſe non habere niſi pugillum farinæ in hydria, & parum olei in lecytho, & prò lecytho in hebraico textu eſt dictio צַפַּחַת *zapachxath*, quæ an lecythum ſignificet, necne, infra explicabimus. & tandem in veteri Teſtamento 4. Reg. cap. 4. vbi illa mu-

mulier ad Eliſæum dixit, ſe non habere niſi parum olei, quo vngeretur: pro illis verbis noſtri interpretis *quo vngar*, eſt in hebraico dictio אָסוּךְ *haſuchx*, quam, vas ſignificare omnes dictionariorum ſcriptores ex Rabinis tradiderunt. Quibus vaſorum generibus ex veteri Teſtamento acceptis, alabaſtrum ex nouo addere placuit. ſacra enim, & non prophana explicanda cum ſuſceperimus; de prophanis non alia de ratione à nobis agitur, niſi vt ex veterum inſtitutis ſacra explicentur. A

Ceterum de Lenticula olearia, in qua ad vſum ſacri Candelabri oleum ſeruabatur, iam ſupra cap. 11. egimus. neque de Scortia, aut Emicadio ſupereſt aliquid dicendum; quod ſcortia mihi omnino ignotum ſit; tam quo ad formam, quam etiam quoad nominis etymologiam; nihil enim de eo vaſe habetur; niſi quæ Iſidorus tradidit, dicens: *Scortia vas olearium, eo quod ſit ex corio dictum*. Celſi verò, qui pro eo vaſe citatur, & pro Emicadio mihi copia non eſt. Emicadium puto dictum à ſplendore, & præſtantia illius; vt Emicadium ſit idem quod ſplendidum. hæc an ita ſint, alij me doctiores viderint; in arduis enim incœpiſſe ſat eſt. Studioſi me diligentiores, atque in ſacris, & prophanis literis doctiores, meis vigilijs grauiora, & doctiora certè dabunt. B C

De alijs igitur vaſculis vnguentarijs agamus: inter quæ à Lazaro Baifio in eruditiſſimo tractatu de vaſculis, Croſſi enumerantur græco vocabulo retento, quin & græcis characteribus ſcripto; vt hac ratione, me iudice, planè fateretur ſe ignorare, quod nam genus vaſis apud Latinos ea voce ſignificaretur. Vt autem probet inter vnguentaria vaſa, croſſos quoque enumerandos fore, duo affert Plutarchi loca; alterum in Ariſtide ἐλαίου τε dicentis, καὶ μύρου κρώσσους νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. hoc eſt, *Olei quoque, ac vnguenti croſſos liberi adoleſcentes ferentes*. & ad illud vocabulum *croſſos* Franciſcus Barbarus in Ariſtide interpretando addit hanc parentheſim. (*id enim vaſis* D

nomen

A *nomen eſt)* Alterum locum affert in Alexan. ex Plutarch. his verbis: ὡς δὲ εἶδε ὑδρόλκια, καὶ κρωσσοὺς, καὶ πυέλους, καὶ ἀλαβάστρους πάντα χρύσου ἠσκημένα περιττῶς ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων, καὶ μύρων. hoc eſt, *Caterum aquarum ductus, croſſos, pelues, & alabaſtros cuncta auro lita plurima conſpicantur, & velut vnguenta, atque aromata diuinum quemdam ſpirabant odorem*. Hæc duo loca perdoctè ſanè, & eruditè Baiſius attulit; vt croſſos vaſa vnguentaria fuiſſe inſinuaret. cui ſententiæ tan-

B ti viri eruditione, & auctoritate impulſus, ego quoque certè ſubſcripſiſſem, ni re attentè conſiderata, & æqua lance librata, ratio me aliò expuliſſet.

Croſſos igitur non magis vnguentaria, quam aquaria, & vinaria quoque vaſa fuiſſe puto. nam vinaria hæc extitiſſe probat Pollux lib. 6. cap. 2. dicens: ἵνα δὲ ὁ οἶνος λαγυνὸς πυτίνη, ἀσκὸς, κρατὴρ, προχοΐδιον κάδδος καδίσκος κρωσσὸς, &c. ideſt, *Sunt autem ad vinum reponendum lagena, oppa, vtris, crater, trulla, cadus, vr-*

C *na, croſſus, &c.* inter vaſa etiam aquaria, quibus vtuntur ianitores ad perirrigandum, & verrendum cubiculum reponuntur croſſi à Polluce lib. 10. cap. 5. cui conſonat lauacri vſus. nam inter vaſa balneatoria connumeranda fuiſſe accepi à Ioāne Scapula, qui in eo genere ſupellectilis prædictam vocem in ſuo Græco dictionario interpretatur. illi quoque ſubſcribit Guarin. Veron. qui in Alexan. Plutarchi croſſos per hydrias interpretatur. quemadmodum Rodulphus Gualterius in in-

D terpretatione Pollucis. vbique enim dictionem κρωσσος per hydriam interpretatur: & re vera ipſemet Plutarchi textus clariſſimè id aperit. ibi enim auctor magnificentiam balneariæ ſupellectilis refert, quam in ſpolio Darij reperit Alexander. hunc enim Dario fugato, *Eamus*, dixiſſe refert, *in Darij balneo ſudorem pugnæ loturi*, & ſtatim illius balnei opulentam ſupellectilem deſcribens, ſubdit: *Caterum aquarum ductus, hydrias, pelues, & alabaſtros cuncta auro lita plurima conſpicantur*, & cætera,

tera, quæ iam retulimus ex Guarini interpretatione. ibi enim A
aquarum ductus appellantur vaſa ad miniſtrandam aquam; inter quę primo enumerantur Croſſi: non igitur teſtimonium ex Plutarcho allatum, oſtendit Croſſos olearia fuiſſe vaſa, aut vnguentaria, vt volebat Baifius: licet ad vſum balnei, vaſa illa recenſeantur; in balnearia enim ſuppelectili tam vaſa ad ablutionem, quam etiam ad vnctiones reponuntur.

Neque locus ex eodem Plutarcho in Ariſtide, hanc quam docuimus interpretationem eneruat: nec enim aquario vaſi, aut B
hydriæ contradicit; quod interdum his ipſis vnguenta miniſtrarentur. non quidem ex munere vaſis, ſed occaſione profuſionis vnguentorum; quoties ſcilicet vnguentum, non ad linienda, ſeu corpora vngenda porrigeretur; ſed ad vias conſpergendas guttatim excutiendum in pompa alicuius ſacrificij fuiſſet; vel quoties ſacrorum de cauſa, eo vnguento populi adſtantes conſpergi debuiſſent. ad quod quidem miniſterium accommodatiſſimos extitiſſe Croſſos, Pollux lib. 10. cap. 5. C
perſpicuè aperit. Eſt enim hic ſermo de ſupellectili ianitoris, cuius erat muneris domum purgare, & aſpergere. cumq; iam de inſtrumentis ad verrendú Pollux egiſſet; de his quæ ianitori debebantur ad perirrigandam domum agit, dicens: τὸ δὲ ῥαίνειν, καὶ διαῤῥαίνειν, καὶ καταῤῥαίνειν, καὶ ψεκάζειν, καὶ ῥανίζειν ἔξεστιν εἰπεῖν. τὸ δὲ ἀγγεῖον ἐν ᾧ τοῦτο κρωσσόν, ὑδρίαν, &c. ideſt, *Rigare autem, & perirrigare, & humectare, & aſpergere, & inſpergere dicere licebit, illud autem vas in quo id fit, Croſſum, hydriam*, &c. ſupple di- D
ces. Erat igitur Croſſus vas ad irrigandum, & aſpergendum accommodatum, foraminibus fortaſſe plurimis perforatum ab ea parte, per quam emittebat liquorem, ad irrigandam domum, vel viam: vt re vera contingit in loco Plutarchi ex Ariſtide, vbi Plutarchus ſcribit ſolemnem parentationem, quam Plateenſes quot annis agebant, his qui in expeditionem Græcorum contra Xerſem pro totius Græciæ libertate occubuerant.

A rant. τοῦ μαιμακτηριῶνος μηνὸς (ὅς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς ἀλαλκομένιος) τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα πέμπουσι πομπὴν, ἧς προηγεῖται μὲν ἅμ' ἡμέρᾳ σαλπιγκτὴς ἐγκελευόμενος τὸ πολεμικὸν, ἕπονται δ' ἅμαξαι μυῤῥίνης μεσταὶ, καὶ στεφανωμάτων, καὶ μέλας ταῦρος· καὶ χοαὶ οἴνου, καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν, ἐλαίου τε, καὶ μύρου, κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. hoc eſt, *Memacterionis menſis (qui eſt apud Beotes Alalkomenius) ſextodecimo emittunt pompam ; vt primum quidem dies illuxit, cui tubicina bellicum canens dux eſt, vehicula mirtho, & coronis paſ-*
B *ſim completa, taurus deinceps colore fuſco, ſubſequuntur lactu, & vini libationes in amphoris; olei quoque, ac vnguenti croſſos liberi adoleſcentes deferunt*. Ex quibus intelligere licet de vnguento loqui Plutarchum, cuius vſus erat ad ſacrificij pompam; in qua quidem vnguentis, tam viæ, quam adſtantes conſpergi conſueuerant; teſte Apuleio lib. 11. Metamorph. qui ſolemnem Iſidis pompam ſcribens, ſic inquit, *Illæ etiam*, ſupple mulieres, *ſequebantur, quæ cæteris vnguentis, & geniali balſa-*
C *mo guttatim excuſſo conſpergebant plateas*. his quoque conſonant, quæ tradit Athen. lib. 5. cap. 4. cum narrat ſolemnem pompam ſacrificiorum Antiochi, quem reliquos omnes Principes in profuſa vnguentorum effuſione ſuperaſſe teſtatur, deq; vnguentorum aſperſione, ait: Βασιλικοὶ δὲ παῖδες παρῆλθον ἐξακόσιοι χρυσώματα ἔχοντες· εἶτα δὲ γυναῖκες, ἐκ χρυσῶν καλπίδων μύροις ἔῤῥαινον εἰς διακοσίας. ideſt, *Regij pueri ſexcenti ſequebantur* (ſupple reliquam pompam) *habentes aurea vaſa, mulieres poſtea du-*
D *centæ vnguenta ex vrnis, ſiue lauacris aureis aſpergebant*. Hæc à nobis allata ex Athenæo argumenti fundamentum nobis præſtant, vt croſſos vaſa ad inſpergendum liquorem peraccommoda, interdum ad vnguentorum vſum pertinuiſſe, non quidem ex inſtituto, & formæ ratione, ſed caſu tantum, & ex aliqua occaſione, nimirum cum vnguenta ipſa profundenda, inſpergendaq; forent. Dicemus ne ex Athenæo vrnam, ſiue peluim, quæ à peluuio, ſiue pedum ablutione nominabatur, fuiſſe

fuiſſe vas vnguentarium; propterea quod mulieres vnguẽta in A
peluibus detuliſſe ſcribantur? minimè certè. ſed quia vnguentaria
vaſa ad vnguentorum aſperſionem, atque profuſionem
tunc minus idonea cenſebantur; ideò hic apud Athenæum
in peluibus, ibi apud Plutarchum vnguenta in croſſis delata
ſcribuntur: vt pro maieſtate ſacrificij, & aſperſionum munificentia,
vnguenta quoque magnificè profunderentur.
quamobrem hydriæ illæ, quæ Croſſi dictæ fuere apud Græcos,
& ea occaſione ſolemnioris pompæ in ſolemniori ſacro B
vnguenta ſuſcepere; inter vaſa vnguentaria minimè, me iudice,
propriè reponenda erunt; de quibus in hac noſtra vnguentaria
officina, ad vſum ſacrorum oraculorum ſermo habendus
eſt.

De trulla olearia agere magis ad rem videtur, dum olearia,
ac vnguentaria recenſentur vaſcula. Hãc in numero vaſorum
ad vſum olei, aut vnguentorum repoſitam à veteribus non
video. recentiores tamen Latini ſæpè in interpretatione Græ- C
ci λήκυθος, quem Latini lecythum appellant; trullam dicunt
Græcorum λήκυθον. ita interpres Plutarchi loco infra citando;
necnon etiam interpres Athenæi, & Pollucis. Fuiſſe trullam
genus vaſis, conueniunt omnes, ſaltem auctore Athenæo in
verbo ξύβλιον: nam iuxta Varronem lib. 4. de lingua Lat. vt
infra videbitur, idem vas eſt trulla Latinis, quod Græcis ξύβλιον.
& vocum conuenientia, ſiue verius ſimilitudo quædam, non
contradicit. de hoc verò vaſe Athen. lib. 12. ait: κεράμιον ἄγ- D
γος ἐπιδεχόμενον αἱ εἴκοσιν ἀρτάβας. Si verò quaſi viginti artabas capiebat
trulla; non quidem inter minora, ſed inter grandiora
vaſa reponenda erit. Suidæ idem eſt ξύβλιον, quod ὀξυβάφιον.
cui verò miniſterio dicatum eſſet hoc vas, quod trulla à Latinis
dicebatur, ſcriptores diſputant. Ad proluuiem corporis recipiendam,
trullam ſic dictã ſentiunt nonnulli cum Calderino
in ſatyr. 3. Iuuen. affirmantes eo luxui deueniſſe corrupti illius

ſæculi

A ſæculi homines, auctore Antonio, vt aureis vaſis ſordes ventris excipere minimè vererentur. Negat hoc Alex. ab Alexan. lib. 3. cap. 10. Stat tamen pro Calderino Plinius lib. 34. cap. 2. de Corinthio ære cum loqueretur, dicens: *Sunt ergo vaſa tantum Corinthia: quæ iſti elegantiores modo in exculenta transferunt, modo in lucernas, aut trullas, nullo munditiarum reſpectu*; vbi cum Plinius dicat trullis vſos veteres immundiſſimè, ac propterea eoſdem damnet; liquet pro ſcaphio, ac laſano ad al-
B uum mundandum trulla fuiſſe vſos veteres: adſtipulante Calderino & Plinio, Martiali quoque in Baſſam, dicente:

Ventris onus miſero, nec te pudet, excipis auro.

Trullam aquarium fuiſſe vas ex Varrone lib. 4. de lingua Lat. habetur: *Trulla à ſimilitudine truæ*, inquit, *qua quod magna, & hæc puſilla vt trulla. hinc Græci τρύβλιον, nos trullam. trullæ, quæ à culina in lauatrinam aquam fundunt, trua quod trauolat ea aqua ab eodem eſt appellatum trulleum. ſimile enim figura, niſi*
C *quod latius concipit aquam, & quod manubrium cauum non eſt, niſi vinaria trulla acceſſit*. hæc Varro. Satis quidem obſcura, vbi Scaliger nequaquam legendum *vt truula*, ſed *vt troula* putat; idemq́; vas iſtud cum græca τορύνη exiſtimat, vt idem ſit trulla, quod τορύνη græcorum, & coclear latinorum, quo ollæ deſpumantur; idq́; non ignobili argumento probat ex Titinij poëtæ Comici ſententia, dicentis:

Sapientia Gubernator nauita torquet non valentia,
D *Cocus magnum ahenum quando feruet paula confutat trua.*

Verum nobis nec à Varrone recedendum erit, nec à Titinio Scaligeri, ſed cum ambobus ſtandum; & ex vtroque formam trullæ inueſtigare, quæ cum primis cognoſcere neceſſe eſt. Etenim trullã à trua in eo diſtinguit Varro; quod hæc magna, illa parua: quapropter truam ad modum coclearis, excauatam in rotundum fundum affirmabimus; dariq́; maiorem, & minorem truam ad aquam hinc inde transfundendam, & ab

vno in alio tranſportandam vaſe, ſicut Varro docuit; necnon etiam ad comprimendum feruentis aquæ motum accommodatiſſimam, paruam truam dicemus cum Titinio Scaligeri, cuius paruulæ truæ forma, hac icone à nobis repræſentabitur. A

Verum trullæ nomine non aliud vaſis genus, quã græcorum ξυβλίον accipimus, quod à Latinis dicitur *catinus*; qui cum amplo dilatetur in ore, in anguſtum deſinens exteriorem fundum, intus in rotundum cauatur; cuius formam hac icone repræſentare conſtituimus ad maiorem rei explicationem. B

C

Hoc Græcorum ξυβλίον à Polluce inter vaſa menſaria ad offam intingendam accommodata reponitur lib. 6. cap. 12. quod inſcribitur de menſis, & menſatum vaſis, vbi ſic dicit de ξυβλίον, latinè dicemus de trulla. ἐμβάφια δὲ, καὶ κελέεια, καὶ λεκάνια, καὶ ξυβλία, καὶ ὀξύβαφα ἐν οἷς τὰ ἡδύσματα ἢ βρώματα. hoc eſt: D *Intinctoria verò*, ſupple vaſa, in quibus offæ intinguntur, ſunt hæc, *celaria, pelues, catini, & acetabula, in quibus condimenta, & cibi*, ſupple continentur. hoc idem repetit lib. 10. cap. 23. quod inſcribitur de menſa, & eius vaſculis: in qua ſententia ad rem noſtram ſic dicit: ἐμβάφια, λεκάνεια, ξυβλία, ὀξίβαφα. hoc eſt, vaſculis menſarijs adnumerare oportet *intinctoria, lebetes, triblia, acetabula*. & vbi græcè habetur dictio ξυβλία, interpres

A terpres Pollucis Rodulphus Gualterus vertit vbique catinos. inter fictilia lib.7.cap.33.eadem vaſa reponit, dicens: *πίνακες, κεράμεοι, τρυβλία, χύτραι*. hoc eſt, *patellæ fictiles, triblia, ollæ*. Vt verò à nomine, forma inueſtigetur; & à forma quoque cementarij inſtrumenti, huius vaſis etiam, de quo quærimus ratio nominis aperiatur; non videtur prætereundum, quod cœmentarium inſtrumentum, quo fabri murarij, fabricis liniendis, complanandisq́: vtuntur, trulla à Latinis dicitur.
B quamobrem trullæ cementariæ forma noſtra proculdubio de forma vaſis explicatur ſententia. de ea Iſidor. lib. 19. Origen. cap. 18. ait: *Trulla nomen factum, eo quod trudit, & detrudit*, ideſt includit calce, vel luto lapides, cuius inſtrumenti hæc eſt forma.

C

Hoc vtuntur cœmentarij, non ſolum vt parietes pulchritudinem accipiant; ſed etiam firmitatem contra aëris imbrium, ac frequentium tempeſtatum iniurias, vt vel hinc perſpicuum maneat, à forma huius cementarij inſtrumenti, trullam in ge-
D nere vaſorum idem eſſe, quod nobis hodie Latinis catinum, quo etiam nomine lingua vernacula idem vas dici ſolet. Quapropter licet potui ob ſuam magnitudinem minus aptum vas eſſet: nepotini tamen illi veteres, Baccho, ebrietatiq́; operam dantes, etiam ad potum his vti minimè verebantur. de his, deq́; illorum hominum inſolentia Iuuenalis ſatyr. 3. ait:

Si bene ructauit, ſi rectum minxit Amicus,
Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Non erit nobis modo cum Turnebo, ſeu Beroaldo, Calderino, & alijs diſputandum; quid ſit trullam inuertere; quid inuerſo fundo crepitum dare; ſed tantum inter potoria repoſitam trullam etiam Horatij teſtimonio affirmabimus, qui redarguens ebrietatem illius ſæculi ſerm. 2. ſat. 3. dicebat: A

Qui Veientanum feſtis potare diebus,
Campana ſolitus trulla, rapamq; profeſtis;

Hinc ludus Martialis lib. 9. cap. 58. in Medicum qui ægroto ſurripuerat trullam argenteam. deprehenſus ab ægroto Medicus, ád potum ipſe confugit: vt videretur, non quidem ſurripuiſſe argenteam trullam, ſed de ſalute ægri ſollicitum, trullam in manibus accepiſſe, de quo ſic Martialis: B

Clinius Herodes trullam ſubduxerat ægro
Deprehenſus dixit; ſtulte quid ergo bibis?

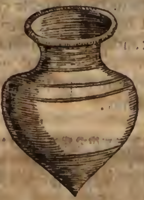
Locus etiam Plinij lib. 37. cap. 2. probat trullam menſarium fuiſſe vas: meminit enim trullæ murrhynæ CCC ſeſtertijs emptæ à Petronio Neronis malitia interficiendo, quam ille fregit, vt menſam eius exhæredaret. pariter etiam lib. 3. de legat. ff. de auro & argento leg. l. Seiæ, dicitur: *Seia dulciſſima poculum aureum, quod elegerit fidei hæredum commiſſo, vt darent; quæro cum in hæreditate non ſint niſi trullæ, ſcyphi, modioli, phyalæ, an Seia de his ſpeciebus eligere poſſit. reſpondi, cum omnia potui parata, pocula dicantur, poſſe*. trulla igitur hac lege inter vaſa vinaria, atque potoria recenſetur. C

Trullam inter vaſa olearia quoque recentiores omnes reponunt, vt diximus, cum primis ex Plutarcho repoſita videtur ad vſum balnei: inſurgens enim aduerſus illos, qui varijs vaſculorum generibus afficiuntur, lib. de ira cohib. monet ne nos in his alterum præ altero diligamus, dicens: ἐθιστέον δὲ καὶ σκεύεσιν εὐκόλως ὁμιλεῖν ἅπασι, καὶ μὴ τῷδε μᾶλλον ἢ τῷδε χρῆσθαι, καθάπερ ἔνιοι πολλῶν παρόντων ἓν ἐκλεγόμενοι κωθώνιον (ὡς Μάριον ἱστοροῦσι τρύλλιον) οὐκ ἂν ἑτέρῳ πίοιεν· οὕτω δὲ καὶ πρὸς ληκύθους ἔχουσι, καὶ D

πρὸς

A περὶ στλεγγίδας ἀγαπῶντες ἐκ πασῶν μίαν; vbi quamuis vas iſtud olearium græcè dicatur lecythus, tamen Guarinus interpres trullam dixit; ſic locum iſtum interpretando: *Condocet faciamus etiam nos, vt vaſis facilè quibusuis, non vno aliquo præ reliquis vtamur: ſicut nonnulli, multis ad manum prope vnum deligentes cantharum, vt Marius, aut certæ formæ poculum, ex alio nolunt bibere: ſimiliter etiam de trullis olearijs ſentientes, & ſtrigilibus, de omnibus vnam deligunt.* hæc Plutarchus, ſaltem de
B mente Interpretum, qui trullam oleariam ſtrigili coniungentes, illud vas potius ad vſum oleorum & vnguentorum in balneis, quam ad vnguenta domi ſeruanda, vel etiam ad vtrumque fuiſſe oſtendunt.

Si verò adhuc trullæ oleariæ ex antiquis monumentis formam coniectari licet; eam ex auctoritate Scaligeri in adnotationibus ad Petronium accepit quis ſub hac forma. In cuius vaſis medio circulo, quo hæc icon cingitur, legitur OLEVM; vt
C propterea minimè dubitare liceat, vas iſtud, olearium fuiſſe, catinoq; Latinorum, ac cementariæ trullæ non abſimile: conforme etiã quammaximè his, quæ ex Athenæo iam retulimus de trullæ magnitudine, atque amplitudine ad viginti artabas.

D

Lecythi formam hanc Scaliger, & Ioannes exiſtimarunt: ſed

 eos

eos falli, quæ de forma trullæ iam diximus, apertè conuincunt. A
etenim ad vſum balnei, hoc quoque quod attulimus vas exti-
tiſſe, tam forma, quàm olei, quam fert, inſcriptio oſtendit.
latitudo namque illius, manibus intromittendis accommoda,
indigitat alyptis in vſum illud extitiſſe, cum primis pro his qui
ad luctam vngebantur: ſic enim manibus intromiſſis, & vn-
dequaque inunctis, citius, faciliusq; alyptæ perunxiſſent certa-
turos: necnon etiam manibus ea ratione vnctis, ac in tergore il-
lorum, qui vngebantur percuſſis, crepitum, ſtrepitumq; edere B
intra balnei cellulas poterant; quod Seneca noſter refert, ac
damnat epiſt. 56. *Ecce varius clamor*, inquit, *vndique me cir-
cumſonat: ſupra ipſum balneum habito: propone tibi nunc omnia ge-
nera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducere, cum fortiores
exercentur, & manus plumbo graues iactant: cum autem laborant,
aut laborantem imitantur, gemitus audio; quoties retentum ſpiritum
remiſerunt, ſibilos, & acerbiſſimas reſpirationes; cum in aliquem
alyptem inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio C
crepitum illiſæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut conca-
ua ita ſonum mutat*. confer nunc verba Senecæ cum manibus
alyptæ, in eam quam poſuimus trullæ oleariæ formam, intro
vnctæ, & in humeros luctaturi extenſæ cum oleo, in iocum, &
ludicra plebeiorum hominum; & certò oleariæ trullæ eam
extitiſſe formam ex antiquis etiam monumentis non immeri-
tò ſuſpicabimur. verum ex ſacris nihil, quod nouerim, de hoc
vaſe adnotandum habuimus, poſteris hæc inueſtiganda, atque D
enucleanda relinquimus.

CAP.

A

CAP. XLIV.

Vnguentaria Pyxis ex ſacris literis explicatur.

Ad loca 3. Reg. 17. *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria, & paulum olei in lecytho.* 1 Reg. 26. *Tulit igi-*
B *tur Dauid haſtam, & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput eius.* Et ad alia plura loca.

AMPVLLAS & Pyxides inter vaſa olearia reponendas fore negat nemo: diſtinguantur ne iſta
C ab inuicẽ dubitant aliqui. Baïſius in tractatu de vaſe. diſtinctionem inter pyxides, & ampullas nequaquam agnouiſſe videtur. ſed proculdubio fallitur. nam Pyxis propriè vas erat ex buxo, de quo Iſid. lib. 20. orig. cap. 7 ait: *Pyxides vaſcula vnguentaria ex buxo facta, nam quod nos buxum, Græci πύξον vocant.* his ex Iſidoro allatis, addatur Italicum nomen *boſſolo*; quod quidem Græco vocabulo πύξον, & plantæ conſonat, quæ *boſſo* Italicè dicitur. licet
D enim ea vaſa ex alijs conficerentur materijs: quemadmodum tamen apud Græcos varia inſtrumenta, ac vaſcula ex diuerſis compacta materijs, πύξις, & πυξίδιον appellabantur, vt apud Pollucem videre licet; deducto nomine a materia illa, ex qua primo fortaſſe vaſa illa parari ceperunt; ſic Romanis quoque contigit; qui pyxidis vocabulo vaſa plurima acceperunt; ſicut etiam vox hæc *boſſolo* apud nos Italos. Id probat locus Petronij in deſcriptione domus Trimalchionis. *Præterea grande arma-*

rium, inquit, *in angulo vidi, in cuius ædicula erant lares argentei poſiti, Venerisq; ſignum marmoreum, & Pyxis aurea non puſilla, in qua barbam ipſius conditam eſſe dicebant*. Hoc barbæ ſtudium ſcribit etiam Sueton. in Neronem, qui inter buthiſiæ apparatũ, barbam primò poſuit; *conditamq; in aurea pyxide, pretioſiſſimisq; margaritis adornatam, Capitolino Ioui conſecrauit*, inquit Sueton. cap. 14. ex quibus perſpicuum eſt, pyxides aureas habuiſſe, quæ iuxta nominis etymon, ligneæ fieri debuiſſent. A

Etenim ex buxo huiuſmodi vaſa ab antiquis primum fieri cœpta, deinde ex alijs quoque materijs factas fuiſſe Pyxides, docet Quintil. lib. 8. cap. 6. Eſt autem ad omnia medicamentorum, ac vnguentorum genera ſeruanda Pyxis accommodatum vas. Hinc illud Petronij, *Plura volebat proferre credo, & ineptiora præteritis, quum Ancilla Triphenæ Gnitona in partem nauis inferiorem ducit, corymbioq; dominæ pueri adornat caput, immo ſupercilia etiam profert de Pyxide, ſcitaq; iacturæ liniamento ſequuta, totam illi formam ſuam reddidit*. hæc Petronius, quæ nequaquam de veris ſupercilijs intelligenda ſunt, quod ſeruarentur in Pixide; ſed de callíblepharis, quibus ſupercilia ad ornatum denigrabant mulieres. Quod verò vnguenta in ea ſeruarentur, tam Quintil. ibi. quam Celſ. lib. 6. tradiderunt: *Liquidum collyrium*, inquit Celſus, *pyxidicula ſeruat*: quod quidem liquidum collyrium vnguentum fuiſſe, dicunt aliqui, & propterea in pyxide ſeruatum. erat autem Pyxis eius formæ, quam nunc habet ſcyphus, ſeu vas illud, quod ſcutella communi vocabulo nominatur. B C D

Liceat, quæſo, tantiſper digredi à vaſis olearijs, & pyxide, ad pocula, & ſcyphos, tum vt ſacra aperiantur loca, tum vt oleariæ Pixidis forma explicatius aperiatur. Summa enim poculorum religione tenebantur veteres; quamobrem religionis de cauſa ſcribit ex doctrina Homeri Athenæus lib. 1. cap. 11. à principio vſque conuiuij ſingulis conuiuis appoſita fuiſſe pocula:

A καὶ ταῦτα ἔπρασσον πρὸς οἰωνοῦ τιθέμενοι, inquit Athenæus: ideſt; *boni ominis gratia hac faciebant*. qua ratione Rex Amphictyo apud Athenienſes legem promulgauit; vt ad conuiuium ſedentes in ſolo, meri aliquid effluerettur, δεῖγμα τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ. *virtutem, ſeu poteſtatem boni genij demonſtrandi cauſa*: necnon etiam biberent προσεπιλέγειν δὲ τοῦτο τὸ τοῦ Διὸς σωτῆρος ὄνομα, δι᾽ ὅ τι τὸν οἰωνὸν, corrigit Caſaubonus. hoc eſt, *Vt præferret primum poculum nomen Iouis ſeruatoris, boni ominis gra-*
B *tia*. ac propterea, Deorum characteribus, atque imaginibus huiuſmodi pocula inſignita ab his fuiſſe, nequaquam dubito. nam poculi Priapo dicati meminit Iuuenal. ſatyr. 2. quo vtebantur in menſa, ſacriſq; eiuſdem infamiſſimæ deitatis: ex quo nauſeam modeſtiores quique proculdubio hauſiſſent. ſic enim Iuuenalis, illius ſæculi impudicam mollitiem deridens, ait:

Ille ſupercilium madida fuligine tinctum,
C *Obliqua producit acu, pingitq; trementes,*
Attollens oculos, vitreo bibit ille Priapo.

Hac religione ac impia pietate veteres tacti, in menſam Dijs libare, & aliquid vini leuiter in menſam, vel in terram, vel etiam in mari, (ſi quando in eo cœnaſſent) ex patera effundere conſueuerunt. huius ritus teſtis eſt illud Virgilij:

In menſam læti libant; Diuoſq; precantur.

Quamobrem in ſacris faciendis libamina primam tenebât ſe-
D dem. nam & Euripides quoque in Hecuba Polyſſenam manibus Achillis ſacrificatam ſcribens, Polyſſenæ interfectionem præiſſe libamina affirmat, dicente Taltybio Hecubæ:

Πλῆρες δ᾽ ἐν χεροῖν λαβὼν δέπας
Πάγχρυσον αἴρει χειρὶ παῖς Ἀχιλλέως
Χόας θανόντι πατρί.

Quamuis enim hic ſermo ſit de libationibus, quæ in ſacris fieri ſolebant; nobis tamen argumento ſunt quanta religione

libatio-

libationes à gentibus venerarentur. ſic enim Euripidis carmi- A
na interpretantur.

Plenum verò in manibus accipiens poculum,
Totum aureum fundebat manu filius Achillis
Libationes mortuo patri.

Idem quoque Euripides in Iphigenia in Tauris, cum illa fratrem Oreſtem mortuum ſomniaſſet, ſacra eidem parat; quibus anteponit libamina in terra effuſa, dicens ad famulum.

Ἀλλ' ἔνδος μοι πάγχρυσον B
Τεῦχος, καὶ λοιβὰν ἅδα.

Cum enim Iphigenia fratris, quem mortuum credebat, fatum lamentata eſſet, dixiſſetq; ſe inferias parare mortuo fratri, vt ſuper terram illas effunderet, inter quas vinum & mel recenſuerat, ſacrificium inchoatura dixit:

Verum da mihi totum aureum
Vas, & libationem inferis.

hoc eſt, vinum & mel, quæ libanda inferis dixerat, grataq; C
mortuis. Plura alia loca ex Homero, Virgilio, Plauto, & Dione Caſſio affert Lipſius lib. 3. antiq. lect. vbi videri poſſunt; nobis ſufficiat inſinuaſſe quàm religioſa eſſent apud veteres libamina, ac propterea aliquid Religionis in ſcypho illa habuiſſe, & ideò apud eoſdem venerandũ extitiſſe vas hoc potorium, quo in menſa, & in ſacris vinum libabatur, proptereaq; religioſè ſeruatum. hinc illud Virgil. lib. 1. Æneid. vbi Didon cum ad conuiuium Troianos admiſiſſet, ac ad iura hoſpitij D
Tyrijs Troianos adiunxiſſet, primo in menſa libandum Dijs, in ea quam à Belo Tyrij acceperant patera, duxit. de quo ita Virgilius.

Hic Regina grauem gemmis, auroq; popoſcit,
Impleuitq; mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti, &c.

Libro quoque ſeptimo, Regi Latino, Troiani munera deferunt;

A runt; pacem & amicitiam cum illo ſupplicantes, inter quæ Anchiſis libatoria patera recenſetur.

Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:

Quibus certè monemur Reges, ac Magnates pateras habuiſſe ſingulares, gemmis & auro cultas; quibus ſacrorum libaminū occaſione ſolummodo vtebantur. De hoc igitur ſcypho libatorio locum Gen. 44. intelligendum reor; vbi de Ioſephi ſcypho ſermo eſt, quem furatum à fratribus dicebatur ab his qui
B de induſtria illum in eorum ſaccis abſconderant; eosq; vt furto comprehenderent, Ioſephi iuſſu, inſequebantur: *Scyphus quem furati eſtis, ipſe eſt, in quo bibit Dominus meus; & in quo augurari ſolet.* Neque enim mihi in animo eſt, ſanctum virum Ioſeph, ſacris literis adeò commendatum, ſuperſtitionis, aut idololatriæ redarguere; ſed quæ religionis apud Iſraëlitas erant, ſiue id à patribus accepiſſent illi, ſiue quomodocumque hauſiſſent, ad diuini cultus propagationem; gentes à dæmone ſe-
C ductas in ſuperſtitionem, ſacros eoſdem ritus permutaſſe non ſemel diximus: atque propterea libamina, quæ in terram in principio menſæ Ioſeph fundebat; vt Deo grates in menſæ exordio redderet; hoc idem in cultum dæmonum gentes exſoluere minimè verebantur; & ſcyphum, qui Ioſepho religioſus erat; illud idem potorium vas gentes ſuperſtitiosè venerabantur.

Tantaq; diligentia, ac religione ſeruatum hunc ſcyphum le-
D gimus, vt in morem Principum, & Prophetarum poſitum fuiſſet; vaſi; hæc potoria ſub puluino ſeruari. ita Philippum Macedonem facere cōſueuiſſe, ſcribit teſtimonio Duris Athenæus lib. 4. cap. 14. dicens: ὡς καὶ Δοῦρις ἱστορεῖ; ὅτι καὶ Φίλιππος ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου πατὴρ ποτήριον χρυσοῦν ὁλκὴν ἄγον πεντήκοντα δραχμὰς κεκτημένος τοῦτο ἐλάμβανε κοιμώμενος ἀεὶ, καὶ πρὸς κεφαλὴν αὐτοῦ κατετίθετο. ideſt, *vt Duris Hiſtoria* ſcribit, *quoniam Philippus Alexandri pater aureum poculum, quinquaginta drachmarum ponde-*

re dor-

re, dormiens hoc ſubijciebat ſemper, & ſupponebat proprio capiti. A
Quod idem repetit lib. 6. cap. 4. vbi quam gratum eſſet Græcis vſus auri oſtendens, docet Philippum Alexandri patrem, ſub puluino phialam auream aſſeruare ſolitũ; quod ſcribit per hæc verba. Διὸ καὶ Φίλιππον τὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἀλεξάνδρου πατέρα φησὶ Δοῦρις ὁ Σάμιος φιάλιον χρυσοῦν κεκτημένον ἀεὶ τοῦτ' ἔχειν κείμενον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. hoc eſt, *Quo circa Philippum quoque illum, qui Regem Magnum Alexandrum progenuit; refert Duris Samius cum auream phyalam haberet, ſemper illam habuiſſe repoſitam ſub* B
puluino ad caput. Hanc autem phyalam auream Philippi, poculum aureum dixit Plinius lib. 33. cap. 3. idem referens his verbis: *Summa apud exteros licentia fuerat poculo aureo puluino ſubdito Philippum Regem dormire ſolitum.* hactenus Plinius, vt iam ex his duobus ſcriptoribus non ſolum poculum, & phyalam idem vas fuiſſe cognoſcamus; verum etiam his vnus & alter ſacrarum ſcripturarum locus explicetur; pateatq; qualis fuerit ſcyphus, quem 1. Reg. 26. à capite Saulis abſtulit Da- C
uid, de quo ſic ſcribitur: *Tulit igitur Dauid haſtam & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abierunt.* ideſt ſcyphum potorium. aquæ enim nomine, quodcumque potum ſignificatur, ex phraſi ſacrarum literarum: illud autem ad caput Saulis extitiſſe reor religionis cauſa, ſcyphi nimirum illius, quo ad libamina vini in menſa vtebatur, quoties illo recumbente, Deo redditurus gratias in exordio menſæ, arrepto ſcypho, minime haurire potum ſibi licere putabat, ni Deo bonorum omnium D
auctori aliquid libaſſet. Quamobrem Angelum quoque, qui deficienti Eliæ ſub iunipero ſuccurrit 3. Reg. 19. nequaquam ſcyphum Eliæ attuliſſe arbitror; quando illum ad montem Dei Oreb direxit; ſed ſcyphum, quem Elias religionis cauſa ſecum detulerat, & prope puluinum dormiturus depoſuerat, Angelum aqua impleuiſſe, illoq; excitato ad montem Dei Oreb impuliſſe. de hoc enim ſic dicitur in ſacro textu: *Et ecce An-*

A ce *Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi : Surge & comede. reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ.* cuius vaſis formam ſtatim aperiemus. Hunc igitur ſcyphum ab Elia ferri, ac ſub puluino de more illius ſæculi religioſe ſeruari ſolitum arbitramur; quo ad libamina Propheta vteretur; cum ſibi diſcumbendum fuiſſet, cibumq; ſumendum. Atque de eodem, diſpenſator Ioſeph dixiſſe, dominum ſuum auguria à Deo capere conſueuiſſe; & bonum ſanè omen ab eo B cœpit Elias, qui *ambulauit in fortitudine cibi illius,* & potus *vſque ad montem Dei Oreb quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.*

Sumamus augurium nos quoque iam ex ſacris literis ad explorandam formam lecythi Sareptanæ mulieris, eamdemq; illum cum Eliæ vaſe, & pixide vnguentaria habuiſſe formam oſtendatur. Eſt enim ſcyphus, ſeu poculum, vas ore patens, & apertum perfectæ peripheriæ, intro excauatum in teſtudi- C nem perfectam, ſuis hinc inde manubrijs, quibus prehendi poſſit; & ad potum quidem accommodatiſſimum: cuius fortaſſe formæ fuit dempto inferiori pede, vas illud potorium, quod calicem dixit Iuuen. Satyr. 5. quattuorq; anſas habebat, de quo ſic ille:

Tu Beneuentani ſutoris nomen habentem,
Siccabis calicem naſorum quattuor; ac iam
Quaſſatum, & rupto poſcentem ſulphura vitro.

D Hunc enim calicē, de quo Iuuenalis & Martialis quoque, ſcyphi tenuiſſe formam, inde colligitur, quod quattuor roſtra haberet; non verò calicis pedem, qui minimè ſe compatitur cum roſtris, ſi pulchrioris formæ ratio aliquando habenda fuerit. Pyxides verò antiquorum, ſcyphi quem deſcripſimus tenuiſſe formam, argumento mihi ſunt in oſſibus animalium, illa quæ per ſimilitudinem ad vaſa eius nominis, ſic dicuntur: illæ nimirum oſſium concauitates, quas in rotundum natura exca-

excauauit, ad recipiendum alia oſſium extrema protuberan- A
tia; quæ ſimilitudinariæ Pixides ſi ſuo prototypo conformari
debent, vtique pyxis vas in rotundum excauatum erit. ſed Plinius quoque lib. 18. cap. 11. vbi agit de panis faciendi ratione, nobis ad formam pyxidis explicandam, præſto erit. Cum enim ex alica panis faciendi methodum ille tradit, cuius inuentum Picenis populis tribuit; quo pacto ex alica farina haberi poſſit, docet his verbis: *Tunditur granum eius in pila lignea, nam lapidis duritia conteritur; nobilius, vt notum eſt pilo, vinctorum pœ-* B
nali opera; primori ineſt pyxis ferrea. Appellatur autem à Plinio hic pyxis ferrea, dimidiata illa ferrea ſphæra, quæ circum abit, & operit pilum ligneum, quo in pila lignea alicæ grana tunduntur. propterea Iuuenalem Satyr. 2. pyxidem à forma turgidam dixit, cum ait:

Turgida non prodeſt in Pyxide condita Lide.

Non enim cum Commentatoribus ad mulierem Lydiam ventriculoſam vnguentariam reſpexiſſe poëtam arbitror; qua- C
ſi velit vnguentis illius nequaquam iuuari poſſe ad mulierum fœcunditatem: ſenſusq; ſit, *turgida*, ideſt ventriculoſa *Lides*, *condita in pyxide*, nimirum ſuis vnguentis, *non prodeſt*, ſupple, ad fœcunditatem: de fœcundandis enim mulieribus loquebatur Iuuenalis: ſed reſpexiſſe poëtam puto ad Arachnem Lydiã, quàm in araneam conuerſam. quia verò genus illud aranearũ, quod phalangium nominatur, trecenos fœtus edere vno partu credebant mulieres, (quod etiam Plin. lib. 11. cap. 24. pro- D
dit) mulieres Romanæ iuuari fœcunditatem, & tolli ſterilitatem aranea in pyxide geſtata arbitrabantur. quæ ne corrupta geſtantium nares inficeret; eamdem vnguento in pyxide ſuffocabant. ſenſus igitur Poëtæ erit *Lydes*, ideſt aranea, Lydia dicta ob Lydiam Arachnem in araneam permutatam, *condita in pyxide turgida*, ideſt, vnguentis ſuffocata, & condita in pyxide protuberante, *non prodeſt*, nimirum fœcunditatem

A tatem nequaquam iuuat. Inſuper ſacrum illud vas, in quo auguſtiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum in Eccleſia Chriſti aſſeruatur, pyxis communi vocabulo appellatur; quod communi forma dimidiatæ ſpheræ ſpeciem præſeferat. Pyxidis ſchema ad dilucidationem illorum, quæ diximus, hic proponimus.

B

Verum ad ſacra nos transferamus, diuinorumq́; oraculorum ſacram Pyxidem inueſtigemus, eiuſdem enim extitiſſe formæ cum ſuperiori vaſe, Pyxidemq́; appellandum vas illud, quod C lecythus olearius dicitur lib. 3. Reg. cap. 17. ex diuinis fiet planum oraculis. nam Eliæ, & potum aquæ, & fruſtum panis petenti illa mulier Sareptana reſpondit: *Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus farinæ capere poteſt in hydria, & paululum olei in lecytho*, וּמְעַט שֶׁמֶן בְּצַפָּחַת *umenghath ſcemen bezapachxath*; vbi quod noſter Interpres lecythũ dixit צַפָּחַת *tſapachxath* dixit hebraicus textus: de cuius dictionis radice, & etymologia, ſi aliquid opinari licet: deriuari ab D hac צָפָה *tſaphax* affirmabimus, quæ apertis oculis aliquid ſpeculari ſignificat; & ab hac alia dictione פַּחַת *pachxath*, quæ foueam, & locum excauatum interpretatur. ex quibus duabus dictionibus צָפָה & פַּחַת fieri צַפָּחַת *tſapachxath*, liquido conſtat; qua quidem vocis etymologia, perſpicuum eſt eo vocabulo ſignificari vas excauatum, in ore apertum, & in fundo rotundum ad ſimilitudinem oculi aliquid intuentis, iuxta ſchema pyxidis, quod poſuimus.

Aper-

Apertiora hæc fient; cum ſcyphum potorium in ſacris literis A
eo vocabulo ſignificatum monſtrabimus. ſtatq; pro eo locus in eodem 3.Reg.cap.19. in quo Eliæ fugienti à facie Iezabelis, vt loquamur cum ſacris, & in via deficienti, vt ſupra iam diximus, ſubcineritio pane, & aquæ vaſe occurritur. *Reſpexit* inquit textus, *& ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ*. hoc verò vas hebraicè dicitur וְצַפַּחַת מַיִם *vezapachxath maim*, ideſt, *& ſcyphus aquarum.* & cap.26.lib.1.Reg. vbi refertur Dauid tabernaculum Saulis in caſtra dormientis intraſ- B
ſe; & inde de vicino capitis illius lanceam, & ſcyphũ potorium abſtuliſſe his verbis: *Tulit igitur Dauid haſtam, & ſcyphum aquæ qui erat ad caput Saul, & abierunt.* וְצַפַּחַת הַמַּיִם *vezapachxath hamaim*, vbi noſter habet, *& vas aquæ*. Quibus planè locis liquido conſtat, ſcyphum potorium dici צַפַּחַת *tſapachath*; quemadmodum, & vas olearium mulieris. 3.Reg.17. Vt cæcutiant certè, qui non vident, ibi lecythi nomine ſignificari vas olearium ad ſchema ſcyphi potorij, qui & phiala dicebatur C
apud Græcos, teſte Athenæo loco iam citato: qui etiam phialæ formam ſcribit lib.11.cap.18. in lebetis ſpeciem, quodq; duas habeat aures in vtriſque partibus, ait enim ex Homeri auctoritate.

Χρύσεην φιάλην, καὶ δίπλακα δημόν,

Οὐ τὸ ποτήριον λέγει ἀλλὰ χαλκεῖόν τι καὶ ἐκ πέταλον λεβητῶδες ἴσως, δύο ὦτα ἔχει ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. hoc eſt,

Auream phialam, & dupliciter pinguem. D

Non poculum dixit, ſed æneum vas patulum, lebeti ſimile ex vtraque parte fortaſſis auritum. vt intelligamus iam ſcyphum Saulis, vas potorium Eliæ, phialam auream Homeri, quam explicauit Athenæus, lecythum viduæ Sareptanæ, & pyxidem vnguentariam Romanarum mulierum, eiuſdem omnia extitiſſe formæ; cum eo vaſe, vel ſimili, cuius hic ſupra poſuimus ſchema, pro intelligentia, explicationeq; tam ſacrarum literarum,

A rum, quam etiam plurimorum locorum, quæ ex prophanis ſcriptoribus iam ſupra allata fuere.

CAP. XLV.

Ampulla, lecythus, & lenticula, ſacra vnguentorum vaſa explicantur.

B Ad loca 4. Reg. 4. *Quid habes in domo tua? at illa reſpondit, non habeo Ancilla tua quidquam in domo mea, niſi parum olei quo vngar.* 1. Reg. c. 10. *Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput eius.* Et ad alia loca.

C VNGVENTARIAS pyxides, ab olearijs ampullis minimè diſtinctas, capite præcedenti nonnullos ſuſpicaſſe cognouimus. Secus nos ſentire diximus, atque inter olearia vaſa recenſendas ampullas, cum Baiſio & alijs affirmamus: aliàs enim in hoc noſtro libro, loco ſanè caruiſſent. vtq́, probati alicuius auctoris teſtimonio ampullas reponendas fore inter vnguentaria vaſa monſtretur, Mart. lib. 11. aderit.
D queritur is ibi de amica Phyllide, quod nihil ei afferret, quin potius ab eo meretricijs artibus ſemper aliquid auferret: onyches quoque vnguentarias vacuas de induſtria coram illo apponeret, ſi quando ad eam ipſe acceſſiſſet; vt ex quodam beneuolentiæ, amoriſq; debito, meretricio aſtu excitato, Coſmiano empto vnguento vaſa vacua replere ipſe compelleretur. Erat is Coſmus percelebris tunc in Vrbe vnguentarius; qui plurimum ex ſua arte vnguentaria lucrabatur, auctore

Mart.lib.3.in Gell. hæc autem vaſa vnguentaria ampullas ipſe A
appellat lib.3. in Zoilum, dicens:

Et Coſmianis ipſe fuſus ampullis.

Verum de forma horum vaſorum dicturi, illam è latebris mutato nomine eruere tentabimus. Vnguentarias enim has ampullas Latinorum, ab eiſdem alio nomine, à Græcis mutuato, lecythos dictas puto: idemq́; vas omnino ampullam & lecythum dictum arbitramur: ni fortaſſe rectius cenſeatur ampullæ nomen, genericum extitiſſe, tam ad lecythum, quam B
etiam ad lenticulam, & ad quodcumque aliud vas protuberans, ſeſeq́; extendens in collum anguſtioris exitus. moueor ad id apertiſſimo quidem argumento. loquens namque Pollux lib.4. de paraſitica ſupellectili, lecythum in ea recenſuit, dicens: τοῖς δὲ παρασίτοις πρέποι, καὶ στλίγγις, καὶ λήκυθος ὡς τοῖς ἀγροικοῖς λαγωβόλον. ideſt, *Paraſitis autem conuenit ſtrigil, lecythusq́, vt ruſticis lagouolon*, hoc erat inſtrumentum ad capiendas lepores. verum de eadem ſupellectili loquens Plau- C
tus, eiſdem tribuit cum ſtrigili ampulla olearia. locus eſt in Stycho talis:

Aut perierantiunculas paraſiticas,
Rubiginoſam ſtrigilem, ampullam rubidam
Paraſitum inanem, quo condas reliquias.

Et in Comedia quæ inſcribitur Perſa, in eadem ſententia in paraſitico apparatu ampullam oleariam recenſuit, dicens:

Cynicum eſſe egentem oportet paraſitum probe D
Ampullam, ſtrigilem, ſcaphium, ſoccos, pallium.

Quod igitur lecythum dixit Pollux; repoſuitq́; in paraſitica ſupellectili; hoc idem vas, ampullam appellaſſe Plautum, perſpicuum eſt. quamobrem lecythi forma ampullarum quoque ſpeciem, nobis abſque dubio aperiet.

De lecytho igitur agamus: formam illius inueſtigemus, vt vnica forma ampullæ, & lecythi ſpeciem agnoſcamus. Sunt

enim

A enim qui putent, lecythum à lenticula minimè diſtingui; verum hæc illorum ſententia, merito toto conuellitur pede ab eruditiſſimo Rhodig. lib. 14. cap. 15. erroris verò ratio fuit; quia dictio hæc *lecythus*, ſi per ſimplicem E ſcribatur, lentem cui ſunt decuſſa putamina ſignificat. cumq; à lente lenticulam vas olearium deriuari perſpicuum ſit, nonnulli, vt diximus, ſono vocis deluſi, idem eſſe lecythum & lenticulam putauerunt; in Græcis dictionibus confundentes λήκυθος cum λεκύθω:
B in quo lapſi nequaquam fuiſſent; ſi lecythum per E breue Latinorũ, quod Græco ε correſpondet; dictionem cognouiſſent ſcribendam, ad Græcorum lentem ſignificandam, ſiue verius edulium ex leguminibus fractis; quod alio vocabulo ἔτνος dicebatur. de quo Galenus lib. de bono, & malo ſucco, & Paulus lib. 3. cap. 80. ποιῶ, *inquit*, καὶ λέκυθος κυαμίνη μετ' ὄξους ἑψηθῶσα. hoc eſt, *Facies & edulium fabæ cum aceto coquens*. Lecythum verò ſumptum pro vaſe vnguentario, per E longũ, quod
C η græcorum reſpondet, per ypſilon & th, ſcribendum illi aduertere poterant. Cuius vocabuli etymologiam ſi quæramus ſcholiaſtes Ariſtophani, lecythum dici ἀπὸ τοῦ λακέω, ideſt, *à ſonitu* affirmabit; ſed Euſtathio quaſi ἐλαιόκυτος, ideſt, *oleum occultans* lecythum dici placuit.

Lecythum vnguentarium fuiſſe vas, communi ſcriptorum tam Græcorum, quam Latinorum conſenſu aperta res eſt: vnum vel alterum adduxiſſe ſufficiat. ita Ariſtophanes in
D Pluto:

αἱ δὲ ληκύθοι μύρου γέμουσι.

ideſt, *Hi autem lecythos vnguento implent.*

Et in Auib. ait:

ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ.

ideſt, *Oleum non eſt in lecytho.*

Athenæi loca ſunt innumera. ſed & Homer. lib. 6. Odiſſ. meminit lecythi vnguentarij, dicens:

Δῶκε δὲ χρυσέῃ ἐν ληκύθῳ ὑγρὸν ἔλαιον A
Εἵως λύσαιτο σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξίν.

Nauſicaa enim Alcinoi filia, viſis quibuſdam in ſomno, ad eius nuptias ſpectantibus; ſomnia vt expiaret, & numina propitiaret; de ſeipſa luſtranda cogitauit: propterea ad propinquum fluuium properat; vt à linteaminibus ſordes detergeret; & ſeipſam quoque cum alijs virginibus ablueret: cui pater, vt pro more poſt ablutionem vngeretur; lecythum vnguentarium aureum dediſſe, ſcribit Homerus in allatis carminibus, quæ B ſic interpretantur.

Dedit autem aureo in lecytho humidum oleum,
Vt vngeretur cum ancillis mulieribus.

Quin & adeò propriè vnguenta lecytho, lecythumq; vnguentis debebatur; vt ſuauitas, pulchritudo, & quodcumque ornamentum cuiuſcumque rei, ab vnguenti ſuauitate, ad vas, tranſlata metaphora, in lecytho poſita, diceretur lecythum habere in malis, de ſpecie mulieris diceretur, teſte Rhodig. lib. 14. C cap. 15. Orationis ſplendor, dicendiq; elegantia, Cicerone ad Atticum auctore, lecythizare dicebatur. μοῦσαν ληκύθιον tragœdiam Callimacus appellauit. θέσεις ληκυθίζειν, eſt Græcis poſitiones elegantes lucubrare. trochaicum carmen, dimetrum, catalecticum, lecythium vocatur. quas dicendi metaphoras ſumptas fuiſſe à ſuauitate lecythi, ſiue verius ab vnguento, quod lecythi nomine inſinuabatur, norunt omnes ex Rhodigino loco citato, & alijs pleriſque ſcriptoribus. D

Satis hæc probant lecythum vas vnguentarium fuiſſe: qua ratione de illo à nobis hic agitur: eumdemq; cum ampulla olearia. à materia autem argumento ſumpto, non probatur idem vas dictum ampullam fuiſſe & lecythū: aurum enim Homerus lecythi materiam poſuit. ſed nihil nobis de hac diſputandum, cum ex quacumque materia, lecythos, & ampullas fieri potuiſſe, & factos fuiſſe plurimorum teſtimonio conſtet. forma

igitur

A igitur inquirenda erit; ab ea enim ampullæ quoque oleariæ forma expiſcabitur. Hanc rotundam extitiſſe affirmabimus: eo ducti argumento, quod lecythum ſi ſcribatur per ε loco υ, vitellum quoque oui, & non ſolum pulmentarium ſignificare doceant Græcorum lexica ex Artemidori lib. 5. dicentis: ἔδοξέ τις δοῦλος παρὰ τῆς δεσποίνης ᾠὸν λαβὼν ἑφθὸν, καὶ τὸν μὲν λέκυθον ἀποῤῥίψαι, τὸ δὲ ᾠὸν καταχρήσασθαι. Cælius pariter Rhodigin. lib. 27. cap. 17. oui vitellum lecythum dici monſtrauit; in quo
B etiam ſenſu lecythum accipit lib. 13. cap. 28. An verò oui vitellus à vaſe, an vas à vitello oui, lecythi nomen ſumpſerit, ignotum eſt: & noſtra parum intereſt. Verum ad rem noſtram redeamus: duo hinc præclariſſima pro lecythi forma intelligimus, lecythum nimirum extitiſſe vas protuberans, circumquaque rotundum, quod oui vitellum inſinuaſſe videtur, & Cæl. Rhodig. lib. 14. cap. 25. atque alij quoque Dictionariorum ſcriptores affirmant; magnitudinis quidem non
C excedentis, potiusq; paruum, quam amplum, quibus ſubſcribit Cel. lib. 14. cap. 11. qui à paruitate vaſis lecythum olpim piſcatorem dictum autumat. dixit olpim piſcatorem, ad differentiam olpis vnguentariæ; quæ eſt lecythus: cum tamen olpis piſcatorius ſit ſquamma piſcis, ſiue aliquod aliud piſcatoriū inſtrumentum apud Theocr. Idil. 3. Huic rotundo vaſculo, additum os, & collum in ſuperiori ambitu, per quod immitti, & fluere vnguenta valeant; ad vaſis proportionem ſi di-
D ſponatur; non nimis certè amplum, ſed potius anguſtum efformandum erit, vt inuerſo quoque vaſe crebris, quaſi ſingultibus vnguenta ſit daturum.

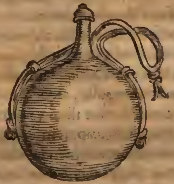
Hac ratione lecythos, & ampullas olearias à pyxidibus diſtingui perſpicuum eſt. ratio quoque ſumpta à forma vaſis id planè manifeſtat. nam pyxidem vas in ore patentem intro excauatum per modum dimidiatæ ſpheræ iam cognouimus: ſecus verò omnino de lecytho & ampullis ex Plin. lib. 4. epiſt.

 in ſi-

in fine nobis ſentiendum erit: quarum quidem os in ipſo gutture, quod reliquum ſupereminet vaſis, taliter perſtringitur, atque coanguſtatur; vt materia intro clauſa perdifficilem habeat exitum. ita ex Plin. ad C.Pub.Licin. colligimus; qui dum cuiuſdam fontis, qui & dabat, & ſubtrahebat aquam, rationem quærit, ac illum perdifficilem aquarum exitum fluxum, atque refluxum cum ampullis confert, ait: *Spiritus ne aliquis occultior os fontis, & fauces modo laxat, modo includit, prout in latus occurrit, aut deceſſit expulſus? quod in ampullis, cæteriſq. generis eiuſdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus? nam illa quoque quamquam prona atque vergentia, per quaſdam obluctantes animæ moras; crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt.* Liquido igitur iam conſtat, quantum ampullæ, & lecythi forma à pyxidibus diſtingueretur, cum hæ neque ſiſtant quod effundunt; neque exitum non hiantem, aut non patentem habeant. Quin ſi pyxides inuergantur, vna tantum inuerſione totum effundunt, quod continent: lecythi verò & ampullæ etiam inuerſæ, *per quaſdam obluctantes animæ moras*, inquit Plinius, *crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt quod effundunt*, ac propterea guttatim potius, quam profuſè vnguenta à lecytho, & ampullis effunduntur. Hac de cauſa eiuſdem formæ lecythum diximus, cum ampullis vnguentarijs Coſmianis; de quibus ſupra ex Martiale meminimus. In icone igitur lecythi, ampullarum quoque forma, quam in hoc lecythi ſchemate conſpiciendam damus, intelligatur neceſſe eſt: quam ex antiquis monumentis accepimus lapidis illius, in quo puer cum ſtrigili, & vaſe oleario, huius vel ſimilis formæ conſpicitur, vt videre eſt apud Guilelmum Choul, in libello de balneis. Ampulla quoque olearia in hanc ſimilem formam habetur in lapide perantiquo Priapei ſacrificij, quem excepimus ex vinea Alexandri Cardinalis quondam de Montealto, & ſupra cap. 33. à nobis fuit allatus. In eo quidem
viſitur

A viſitur mulier, quaſi violenter rapta ad concubitum, è cuius manu dextera vnguentaria ampulla pendet. (vt enim alibi diximus vnguentis in promulſidem Veneris vtebantur) rapiebatur mulier ad concubitum, quæ iam vnguentis ad venerem ſe parauerat; voluntarium certè raptum ampulla deſignat. Ex his igitur monumentis ampullæ oleariæ, atque lecythi vnguentarij forma, in hanc quam damus iconem repræſentandam cenſuimus: dummodo gurgitis os in collo adeò conſtringatur, vt ſingultet in effuſione vnguenti, atque olei.

B

C

Lecythi, ampullæq; oleariæ forma iam poſita, gutti quoque forma aperitur: quam eiuſdem cum lecytho, & ampulla olearia extitiſſe in dubium minimè reuocare licet. Guttum enim inter vaſa olearia reponendum & ſcriptis; & parietinis ruinis D antiquitas tota clamat: inter hæc vaſa Gellius guttum repoſuit lib. 17. cap. 8. cum Gellio quoque ſtat Iuuenal. Satyr. 3.

Et ſonat vnctis

Strigilibus pleno componit lintea gutto.

At ſi Varroni lib. 4. de lingua Latina credimus, Guttus inter vaſa vinaria potius, quam olearia reponendus erit: non ad menſæ, ſed ad ſacrificiorum vſum, in quibus vinum minutatim fundebatur, à guttis Guttum vas appellarunt, & in eiſdem

ſacris illud vas, quo ſumebatur minutatim aliquid, à ſumendo Simpulum veteres nominatum volunt. vt propterea à modo aſſumendi aliquid, & effundendi liquorem, vtrumque vas nomen aſſumpſiſſe videatur. Illud idem vas Gutturnium eadem de ratione dictum comperimus apud Feſtum: eademq́; de cauſa lecythus, & ampulla olearia, Guttum quoque abuſiuè à Gellio dici potuit: quod guttatim vnguenta funderet; & quod vinario ſacrorum debebatur vaſi; oleario tribuit. vel etiam eadem vaſa, nunc ad vina fundenda, nunc ad aquas, nunc ad olea deſeruiebant: vt propterea quod vinarium, aut aquarium vni fuiſſet; alteri olearium fieret. A B

Cognita igitur iam forma ampullæ, atque lecythi, ad ſacra nos transferamus oracula, apud quæ cum frequens oleorum, & vnguentorum fuerit vſus; vaſa quoque hæc frequentiſſima fuiſſe conſtat. Et ne à gutto, ampulla, atque lecytho longius abeamus; lecythinæ extitiſſe formæ illud vas arbitror, de quo meminit mulier illa lib. 4. Reg. cap. 4. interrogata ab Eliſeo quid ſibi domi haberet, vt creditori ſoluendo eſſet: reſpondit enim, *Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, niſi parum olei, quo vngar*, hebraicè כִּאִם אָסוּךְ שָׁמֶן *chihim aſuchx ſciamen*. niſi *haſuchx* olei. eſt enim illa dictio אָסוּךְ *haſuchx* nomen vaſis vnguentarij ex duobus coagmentata verbis, ex verbo יָסַךְ quod fundere oleum ſignificat; quin & vnguentum ad vngendum corpora, vt ex cap. 3. Dan. liquido conſtat. & lib. 2. Reg. cap. 12. vbi Daniel & Dauid ſe vnxerunt: & ex verbo סָכַךְ quod tegere, & operire ſignificat: quod corporibus vnguento vnctis contigit; quodammodo enim dum vnguento perliniuntur, eodem teguntur: itaque אָסוּךְ erit vas vnguentariũ, quia tamen guttatim, vt diximus, vaſa hæc oleum, ac vnguentum effundebant, & forte etiam mediocris erãt magnitudinis: propterea ad vaſis paruitatẽ reſpiciens noſter Interpres; nomine vaſis *haſuchx* omiſſo, dixit, *non habeo niſi parũ olei quo vngar*. C D

Ad

A Ad lenticulam nos dirigamus; quam quidem diminu tiuè à
lente dictam nemo non videt: & ex lente nominis etymolo-
gia in olearia lenticula plenè dignoſcetur. nam & græci φακὸς
eodem vocabulo tam legumen, quam hoc vaſis genus nomi-
narunt. Cuius materiæ fuerit lenticula, ſuperfluum eſt diſqui-
rere; cum & lignea, & fictilia, & aurea, & argentea, & alia
quacumque ex materia lenticulam fieri potuiſſe non ambiga-
tur: potius tamen fictilem, & metallicã, aut vitream lenticulam
B factam puto; quod hæ conſeruandis, & retinendis odoribus
propter illarum frigiditatem aptiores ſint. Nam à frigiditate
odoratus ſpiritus conſtrictus, & condenſatus retinetur. Lenti-
culæ meminerunt prophani, & diuini ſcriptores. ex propha-
nis habemus Cæl. Rhodig. Apuleium, & alios plures. at diui-
ni ſcriptores lenticulæ meminerunt 1. Reg. cap. 10. & 4. Reg.
cap. 19. hic enim Eliſeus mittens vnum de Prophetis ad vn-
gendum Iehu Regem ſuper Iſrael, refertur ei dixiſſe, *Tolle*
C *lenticulam hanc olei in manu tua, & vade in Ramoth Galaad,
& vnges Iehu, &c.* ibi verò Samuele vngente Saul Regem
omnium tribuum, his verbis illa vnctio ſcribitur: *Tulit autem
Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput eius,* vt ab eo vſque
tempore huius vaſis vſus innoteſcat.

Nec ſolum huius vaſis fuit vſus, ſed etiam conſueuiſſe veteres
Philoſophos, Principes, & Prophetas ſecũ lenticulam vnguẽ-
tariam deferre, ex ſacris & prophanis literis nobis manifeſta-
D tur. hoc enim de quodam Philoſopho Hyppia nomine, Apu-
leius lib. 2. Florid. teſtatum reliquit his verbis: *Nondum eius
omnia* (Hyppiæ) *commemoraui. etenim non pigebit me commemo-
rare, quod illum non puditum eſt oſtentare; qui magno in cœtu
prædicauit, fabricatum ſemet ſibi ampullam quoque oleariam,
quam geſtabat lenticulari forma, tereti ambitu, preſſula rotunditate.*
Huius lenticulæ oleariæ frequentatam geſtationem, ſacra quo-
que oracula cõſuluiſſe videntur in Eccleſiaſtico cap. 39. Spiri-
tus

tus ſanctus illis verbis: *Oleum capiti tuo non deficiat*. Hoc autem Sapientis conſilium quotidiano certè, & frequenti vnguentorum vſui;vſuiq; habendi ſemper, olei lẽticulam ſecum reſpondet. Eliſeum quoque geſtaſſe lenticulã ſuſpicari eo poſſumus argumento,quod miſſurus vnũ de Prophetis ad vngendum Iehu Regem in Iſrael, lenticulam vnguentariam ad manus habuiſſe, illis verbis indigitatur: *Tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad*, &c. Quamobrem Samuel, cum Saul Regem populi futurum, clam vngere vellet; non obſtitit, quo minus id faceret, olearis lenticulæ defectus; quam niſi ſecum ſemper geſtare conſueuiſſet; clandeſtinæ vnctioni obſtitiſſet, ſuſcepta præter conſuetudinem olei lenticula. nec Gen. cap. 28. Iacob oleum ad ſacrandum illum lapidem præſto habuiſſet; cum diuina illa ſcala cœlum pertingens ei oſtenſa fuit; niſi ſecum oleariam lenticulam ex conſuetudine ad manus habuiſſet. quamobrem mane iam facto, minimè oppidum adire compulſus eſt olei quærendi cauſa; ſed vt vt ſurrexit, illico lapidem quem ſuppoſuerat capiti ſuo, oleo conſecrauit: *Surgens ergo Iacob mane*, inquit textus, *tulit lapidem quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum fundens oleum deſuper*. Nec præterire oportet vocem illam *mane*, quæ iuxta phraſim hebraicam, vim primi diluculi tenet: quaſi diceret, valde mane; hæc eſt enim vis hebraicæ dictionis. quod ſi Iacob valde mane erexit, vnxitq; lapidem; oleum profectò ſecum deferebat. quia verò cap. 12. formam lenticulæ fusè aperuimus ad explicandam viſionem Zachariæ prophetæ; & in viſione Candelabri, necnon etiam vtenſilium omnium formas; nihil nobis in præſentiarum de lenticula dicendum ſupereſt; præter ea quæ ibi docuimus.

CAP.

A

CAP. XLVI.

Alabaſtrum indigitatur, & Onyx vnguentarius explicatur.

Ad loca cap. 7. Luc. *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabaſtrum vnguenti*. Et ad alia plura loca.

B

QVAE hactenus pertractata ſunt de vaſculis vnguentarijs, ad alabaſtrinum vas explicandum nos impellunt: cuius miniſterio non tantum in domo Simonis Phariſæi, ſed etiam Bethaniæ bis Seruatorem noſtrum vnguento perfuſum fuiſſe legimus. Alabaſtrum quoque vnguentarium, de
C quo agitur in nouo teſtamento, explicantes, cornu quoque veteris teſtamenti, ſacri vnguenti repoſitorium aperiemus. ex onyche enim & lapide alabaſtrite vaſa hæc vnguentaria conficiebantur. quamobrem iuxta Dioſcoridem lib. 3. lapis alabiſtrites eſt idem quod onyx; & onyx vnguentarius, idem quod alabaſtrum vnguentarium. De onyche igitur vnguentaria cum primis agemus, acturi poſtmodum de vnguentario alabaſtro.

D Piſciculi cuiuſdam genus onychem appellari affirmat Plinius lib. 37. cap. 11. ſed hæc non ſunt ad rem noſtram, nec ad vaſa vnguentaria piſcium genera accommodantur. Lapidum genera magis deſeruiunt noſtro inſtituto, deq; lapidis genere *inuenio*, inquit Plinius ibi cap. 10. *apud quoſdam oſtracium vocari, quod aliqui onychem vocant*. eſt autem oſtracium genus lapidis teſtacei. Nominis etymon, nec non etiam dignitatem lapidis, qui onyches dicebatur, oſtendit Iſidor. lib. 16. ethym. cap.

cap. 8. dum, *Onyx appellata*, inquit, *quod habeat in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humanæ*. Græci enim vnguem ὄνυχα dicunt. hanc India & Arabia gignit. diſtant autem inuicem, nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis. Arabica autem nigra eſt cum candidis zonis. Sed qua ratione nigra onyx cum humano vngue conueniat, non video. In Germania quoque onychem repertam, ſcribit Plin. lib. 37. cap. 7. & hoc apud Sudines. Hæc de dignitate onychis ſpectato illius natali ſolo attulimus. Verum adhuc digniora cenſeri debent hæc vaſa; ſi circa illorum materiam aliorum ſcriptorum ſpectetur ſententia. A B

Eſt autem onyx iuxta Dioſcoridem lib. 2. cap. 10. conchilij operculum, ſimile operculo purpuræ, quamobrem & purpuræ operculũ onychem Galen. nominauit apud Cæl. lib. 8. cap. 11. & lib. 4. cap. 3. qui docet ex auctoritate Æginetæ conchilium ipſum, condylion dictum, reperiri apud Indos in his paludibus, quæ nardum ferunt; ſuauiſſimosq; odores propterea ſpirare, quia nardo veſcitur. Huius conchylij teſtam onychem dictam fuiſſe Cæl. lib. 8. cap. 11. ſcribit. Quæ omnia deſumpta ſunt ex Dioſcoride loco citato: ὄνυξ ἐστὶ πῶμα κογχυλίου, inquit, ὅμοιον τῷ τῆς πορφύρας εὑρισκόμενον ἐν τῇ Ἰνδίᾳ ταῖς ναρδοφόροις λίμναις, διὸ καὶ ἀρωματίζει γινομένων τῶν κογχυλίων τὴν νάρδον. Iſtud eſt: *Onyx eſt tegumentum conchylij ſimile purpuræ. reperitur in India in paludibus nardiferis*, hoc eſt in paludibus quæ nardũ ferũt. *& ideò quæ fiunt ex conchilijs, flagrant nardũ.* ita Dioſc. apud quẽ fortaſſe, illud idẽ, cõchyliũ dicitur, quod Plin. eſt piſciculi genus. C D

Eſt etiam aliud genus lapidis Onychini, qui alabaſtrites dicitur, quod ex mineris orientalibus excauatur; vt habet Plin. lib. 37. cap. 10. qui affirmat alabaſtritem gemmam naſci in Thebe Ægypti, & in Damaſco Syriæ: cuius qualitates, & colores ſcribit, aſſerens prædictam gemmam, candoris interſtincti varijs coloribus eſſe. & lib. 36. cap. 8. *Onychen*, inquit, *aliqui ala-*

A *alabaſtriten vocant*. hoc lapidis onychini genus, quod ex lapidicinis varijs habebatur, ad varia opera excauatum arbitror. itaque ex hoc lapide columnas triginta, duorũ pedum longitudine à ſeipſo viſas Cornelius Nepos retulit; tantaq; in æſtimatione fuiſſe apud Romanos Onyches, ſcribit Plinius; vt pro miraculo inſigni, quatuor modicas columnas in theatro ſuo, Cornelius Balbus poſuerit. *Nos ampliores triginta vidimus*, inquit Plinius loco iam citato, *in cœnatione quam Calixtus Cæ-*
B *ſaris Claudij, libertorum potentia notus ſibi exædificauerat*. de onyche, quam inter gemmas recenſet Iſidorus, vaſa vnguentaria facta, Plinius lib. 36. cap. 8. ſcribit. Nec ſolum ad vaſa vnguentaria; verum etiam ad parandos annulos, veteres Orientales onyche vtebantur: cuius rei plurima teſtimonia ex his, qui de gemmis ſcripſerunt cũ afferri poſſent; ſufficiat tamen teſtis vnus pro omnibus; & omni quidem exceptione maior. Papinius noſter lib. 1. Syluar. in Epithalamio Stellæ, & Violantil-
C læ: eiuſdem Violantillæ ædium ornamenta, ſuperboſq; apparatus hiſce verſibus deſcribens:

Digna Deæ ſedes, nitidis nec ſordet ab aſtris
Hic Cylicus, Phrygiusq; ſilex. hic dura Laconum
Saxa virent, hic flexus Onyx, & concolor alto
Vena mari, &c.

Flexum dicit onychem, quoniam in varia opera flectebatur, Domitius Commentator inquit, *in vaſa nimirum potoria, pedes*
D *lectorum, ſellasq; vt Nepos tradit. quamobrem miraculo fuiſſe maximo affirmat, cum Publius Lentulus Spinter amphoras ex eo, & vrceos oſtendit Cadorum magnitudine*. At verius dictum putauerim ego flexũ onychem à flexu eiuſdem in annulos: quem vſum, vbi cuncta antiquitatis teſtimonia deeſſent, B. Virginis annulus, omnium antiquiſſimus, Peruſiæ religioſè, pièq; aſſeruatus, ſufficientiſſimè probaſſet.

Huius annuli hiſtoriam doctiſſimè, bono publico natus Ioannes

nes Baptiſta Laurus Peruſinus, nunc à Secreto S. D. Noſtri A
Vrbani VIII. Cubiculo, & à Secretis Sacri Collegij Illuſtriſſimorum DD. Cardinalium, eſt proſequutus. Eloquentiſſimus is vir, cum hæc in noſtro auctographo, aliquando legiſſet, ac probaſſet hæc quæ de anulo onychino, à nobis nondum edito opere, dicebantur in quarto Sacrorum Elæochryſmatωn libro; in ſuo de Annulo pronubo doctiſſimo opere transferre placuit. noſtro, ad ea quæ dixerat confirmanda, infirmo vt vteretur teſtimonio. verum cum ſuaſu doctiorum virorum B
noſtras lucubrationes publicare compulſi fuerimus, prædicta de annulo hic reponenda duximus. bene ſit viro, de re literaria plurimum merito.

Flexos autem lapides ad vſus annulorũ, lapidei quoque annuli oſtendunt, qui ex antiquis monumentis in parietinis Vrbis quotidie excauantur; atque in vſum annuli, Papinianam onychem flexam, vt diximus, apertiſſimè probant. Pauimenta etiam præſtantiſſima ex onyche in ſtructuris, ac ædificijs fieri C
ſolita à veteribus Lucan. lib. 1. docet, vbi de conuiuio Cleopatræ agens, dixit:

totaq; effuſus in aula
Calcabatur onyx.

Locus Martialis lib. 12. num. 50. apertè idem demonſtrat:

Calcatusq; tuo ſub pede lucet onyx.

De his igitur operibus nihil ad nos, ſed de vaſis onychinis agimus. Hæc autem vinaria fuiſſe tradit Plin. lib. 36. cap. 7. *Poto-* D
rijs primum vaſis, inquit, *inde factis, dein pedibus lectorum, ſelliſq; Cornelius nepos tradit fuiſſe magno miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras, ex eo,* ſupple onyche, *Chiorum magnitudine Cadorum oſtendiſſet.* Athenæus quoque lib. 11. cap. 13. ſcyphi onychini in vſum menſæ meminit, auctoritate Poſſidonij, dicentis: Πάμφιλος ἐν Ἀθηναϊκοῖς λέξεσι τὸ ὀνύχινον ποτήριον ἀποδίδωσι παναθηναϊκόν. ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἐν ἕκτῃ, καὶ ἑξηκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, ὡς

οὕτω

A οὕτω καλουμένων τινῶν ποτηρίων, ὁ μέμνηται γράφων οὕτως, ἦσαν δὲ, καὶ ὀνύχινοι σκύφοι, καὶ συνδέσεις τούτων μέχρι δικοτύλων; καὶ παναθηναϊκὰ μέγιστα, τὰ μὲν δίχοα, τὰ δὲ καὶ μείζονα. ita corrigendam lectionem hanc cenſui ſatis antiquatam apud Dalecampium, & Caſaubonum, ſenſus eſt: *Pamphilus in Atticis dixit, poculum onychinum panathenaicum tradiderunt Poſſidonius Philoſophus in trigeſimoſexto hiſtoriarum, quorumdam calicum qui ſic dicebantur meminit, ita ſcribens: Erant autem & pocula onychina,* B *& congeſta. huius pars duarum cotilarum*, ſupple capacia, *& panathenaica maxima, alia quidem duorum congiorum, alia verò maiora*. In his eiſdem vaſis minxiſſe Heliogabalum, ſcribit Lampridius, *Onus ventris auro excepit*, inquit, *in myrrhinis, & onychinis minxit*.

Vnguentis verò dicata vaſcula onychina, communi ferè veterum ſcriptorum conſenſu demonſtrare poſſumus; vt ſolius onychis nomen vnguentarium indigitaret vas. Fauet noſtræ C huic ſententiæ illud Propertij lib. 3.

Et crocino nares murrheus vngat onyx.

Nec deſunt alij plures ſcriptores, qui hoc paſſim aperiunt. Mart. pluribus in locis, ita ad Papilum lib. 7. num. 93.

Vnguentum fuerat, quod onyx modo parua gerebat,
Olfecit poſtquam Papilus, ecce garum eſt.

Is etiam Poëta onychem appellat vas vnguẽtarium; quod ampulla Coſmi alibi dixerat. hoc verò lib. 11. Epigr. 50. vbi Phyl- D lidæ meretriculæ mores damnat; quæ à petendo aliquid ab eo numquam ſatis dicebat:

Nunc furtiua lucri fieri bobicina poſcit
Refertur Coſmi, nunc mihi ſiccus onyx.

Hæc à nobis ex Martiale, alijsq; ſcriptoribus accepta, perdifficilem locum Papinij declarant; illumq; cum Martiale conciliant; quem perdifficilem locum Martialis de balneo onyche incruſtato Raderus interpretatur: locus eſt lib. 5. Epig. 42.

vbi

vbi de excellentia, & ſuperbo apparatu thermarum Ethruſci A
ſcribens, ait Poëta:

Illic Taygeti virent metalla,
Quæ Phryx, & Lybis altius cecidit,
Et certant vario decore ſaxa;
Siccos pinguis onyx anhelat æſtus.

Raderus, *Senſus eſt*, inquit, *Onyx pinguis, ſeu ſudans, anhelat æſtus ſiccos, ideſt Solem perinde, ac ſi hominis more æſtu balnearum laboraret*. nec aliud hic docet, niſi in thermis Ethruſci, B
etiam inter alia marmora onychem reperiri. itaque de onyche lapide ad vſum ſtructuræ thermarum, intelligendum putat Martialem: quod etiam repetit lib. 12. nu. 50. Duo verò ſunt quæ doctiſſimi Raderi expoſitionem infirmant, ſuſpectamq; reddunt: primo Papinij elegia, quæ thermis Ethruſci, illarũq; thermarum ſtructuræ onychinum marmorem negat, dicens:

Mæret onyx longe, quæriturq́; excluſus Ophytes.

Cum enim de eiſdem Thermis, deq; eodem thermarum C
ædificio vterque Poëta ſcriberet; fuerintq; ambo contemporanei, Ethruſco quoque familiares, & has thermas vtrumque frequentaſſe procul ſit ab omni dubio; quinam fieri potuit, vt Papinius neget, quod Martialis de illorum ſtructura affirmat? Hæc enim Poëtarum ſcribendi varietas, expoſitorum omniũ animum torſit, ſuſpenſumq; dimiſit. Expoſitionem quoque Raderi debilitat vox illa *pinguis*, quam habet Martialis; nec enim ille aperuit, cur pinguem onychem dixerit Poëta. quam- D
obrem nec rectè ſiccos æſtus, pro ſolares æſtus, nec pinguem onychem, pro ſudans onyx, Raderum explicaſſe puto.

Illuſtrantur verò loca Poëtarum, & ad concordiam eorundem diſcordiam redigere conantur aliqui; quod vterque Poeta in laudibus ædificij profuſus, nulla habita ratione marmorum, pretioſiora in onyche, & ophite Martialis deſcripſerit; per eorundem marmorum negationem thermarum illarum magnifi-

A gnificentiam extollere voluerit Statius. *Illic*, ſupple apud Martialem, *à copia marmorum*, ait Calderinus in Statium: *Hic*, ſupple Statius, *à præſtantia laudat*, ſupple thermas. Quæ ſanè quam libentiſſimè admiſiſſē, niſi ſingulariter vnus genus marmoris appoſuiſſet, quod alter negauit: atque vterque deſcribere tentaſſet, quæ in ædificio, & illarum thermarum ſtructura, ex magnificentia Ethruſci, proprijs viderat oculis.

Verum facillimè, vt puto, Poetas concordare poſſemus; ſi Martialis loquutus intelligatur de onyche vnguentario; de quo Plinius lib. 36. cap. 8. *Onychen*, inquit, *aliqui alabaſtriten vocant, quem cauant ad vaſa vnguentaria*. Hoc igitur genus marmoris, quod vnguentario vſui cōceſſit Martialis, ab ædificio thermarum, à porticibus, à columnis, à pauimento, ab incruſtatura parietum ſummouit Papinius. Martialem verò de vnguentario vaſe verba feciſſe, aperit vox illa *pinguis*. Pinguem enim onychem, hoc eſt vas vnguentarium, dixit ratione vnguenti. Quia verò in cella ſudatoria, de qua iam ſupra ſumus loquuti, aptius veteres vngebantur; quamobrem Celſus ait; *Sub veſte primum in balneo inſudare, ibi vngi, tum tranſire in calidarium:* Sudatorijq; calor ſiccus erat; propterea Martialis dixit pinguem onychem, ideſt vas vnguentarium; appetere ſiccos æſtus, ideſt ſiccos calores: ſudatoriam nimirum cellam. quæ ratione ornatus & decoris eximij, à quouis præſtātiſſimo, ac digniſſimo vnguento, expeti quodammodo videbatur. loca D igitur poetarum inter ſe diſcordantia, hac ratione conciliari poſſe mihi videntur. De ſudaroria verò cella loquutum Martialem aperiunt, quæ ſtatim ſic infert:

Et flamma tenui calent Ophytæ,
Ritus ſi placeant tibi Laconum.

Laconicon enim dicebatur, vt iam alibi oſtendimus, cella, in qua aſſo & ſicco calore ſudabatur. Duo ſunt, quæ huic noſtræ expoſitioni, & concordiæ pugnare videntur: dictio nimirum

anhelat, & *ophytes* in his thermis à Martiale poſitus: qui pari A
ratione, ac onyx, à Statio excluditur. Dictio enim *anhelat*, ex-
pirare ſignificat ex communi interpretatione: ſed expetere,
& ardenter cupere aliquid non reſpuit. Calepini omnes in di-
ctione *Anhelo* affirmant: & in hac quoque ſignificatione voce
illa vtitur Cicer. in Catil. dicens: *Catilinam furentem audacia,*
ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem. vtitur ea-
dem in ea ſignificatione Auguſt. ſerm. 14. de Sanct. dicens de
Saulo, qui fuit Paulus: *Ibat ſpirans, & anhelans.* ſic etiam Gre- B
gor. Magnus hom. 12. in Euang. *Sunt namque plerique conti-*
nentes, inquit, *qui ab exteriori ſe appetitu cuſtodiunt, & ſpe ad*
interiora rapiuntur; carnem macerant, & toto deſiderio ad ſuper-
nam patriam anhelant, æterna præmia expetunt. Ex qua qui-
dem dicendi phraſi à Martiale, anhelat, poſitum pro expetit,
perſpicuum fit.

Sed ophytis difficilior eſt cauſa; atque profundiori videtur
egere indagine: cum hoc marmoris genus videatur negaſſe C
Statius ibidem dicens:

Mæret onyx longe, queriturq; excluſus ophytes.

Quod tamen admiſit Martialis, dicens:

leni calent Ophyte.

Nec alia ratione conciliare hos nouerim; niſi Martialem ibi
loquutum de ſudatoria, lapide ophyte incruſtata, ad caloris
ſuauitatem, & in huius cellæ deſcriptione ſtudium maximum
poſſuiſſe: Statium verò magis in balnearijs, ac natatorijs cellis D
deſcribendis ſtuduiſſe; à quibus onyx, & ophytis longè aberãt.
Hanc verò conciliationem ex contextu poetarum expiſcari
poſſe puto: nam Statius parum, vel nihil de Laconico ſcripſit:
parum etiam Martialis de piſcinis earundem thermarum. alij
igitur doctiora afferant; nos vlterius nequaquam attingimus.
Ad onychem redeamus, cuius lapidis genus adeò accommo-
datum ad vnguenta ſeruanda ab vnguentarijs cenſebatur; vt
præ-

A præſtantia, & dignitas vnguenti ſolius onychini vaſis vocabulo aperiretur. Quæ quidem vaſa quamuis fieri etiam ſolerent ex onyche, proprijs ex fodinis excauato; præſtantiora tamen extitiſſe vaſcula onychina, quæ arte fictili componebantur; in dubium minimè reuocabitur. Si enim loquamur de vaſis ex conchilijs his factis, de quibus ſupra cum Dioſcoride diximus, quæq; nardo, vt vidimus, veſcebantur; profectò iam illa vaſcula à materia, ex qua conficiebantur, nardi ſpirabant odo-
B rem: quapropter etiam ad omnia vnguentorum genera accommodatiſſima cum eſſent; ad nardinum certè vnguentum ſeruandum aptiora profectò cenſebantur: propterea enim vas onychinum nardino vnguento paſſim iungitur; deq; illo ode 12. lib. 4. dixiſſe conſtat Horatium.

Nardi paruus onyx eliciet cadum.

Nec eſt quod miremur, veteres in parandis vnguentarijs vaſculis, adeò ſtudioſos extitiſſe; vt Indicas conchiliorum teſtas
C ad hæc aduehi curarent; nam in poculis, fictilibusq; quorum vſus erat in menſa, hoc ſtudium veteres poſuiſſe iam ſupra monſtrauimus: multo magis igitur in quibusq; alijs fictilibus, quibus in balneis vtebantur. Probat hoc illud Plutarchi in Alexandro de fictilibus, & vaſis balneatorijs Darij, cum ait: ὡς δὲ ἶδεν μὲν ὅλκια, καὶ κρωσοὺς, καὶ πυέλους, καὶ ἀλαβάστρους, πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον, οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων, καὶ μύρων ὁ οἶκος. hoc eſt: *Cæterum, vt vidit aquarum ductus, croſſos, pel-*
D *ues, & alabaſtros, cuncta auro lita exterius, & diuinum ſpirabant odorem, vt domus ab aromatibus & vnguentis.* vel vt Guarinus dicit: *Et velut vnguenta, ac aromata diuinum quemdam interius ſpirabant odorem.* Spirabant odorem interius aromaticum, dixit Plutarchus: non quidem quod ea vaſa vnguento plena forent; non enim dixiſſet, *velut vnguenta, ac aromata:* ſed quod mirabile erat, vnguento vacua illa vaſcula, aromaticum ſpirare odorem; velut domus aromatifera, ſiue aro-

mataria officina; quia ex aromatum commixtione ea vaſa A compacta erant. Aromaticum odorem interius ea vaſa ſpiraſſe, non exterius, dixit Plutarchus, quod hic auro lita, & tecta forent. Cum igitur aromatica voluptate adeò tenerentur veteres, vt hydrias, pelues, pocula, ampullas, & reliqua menſæ, ac balnei vtenſilia, aromatibus componere ſtuderent; minimè mirum eſſe debet, quod etiam ſeruandorum vnguentorum, eorumdemq; augendi odoris gratia, vnguentaria quoque vaſcula, teſtis onychinis ex India allatis componi curarent. B

Nihil de his vaſculis ex Indicis teſtis compoſitis, quod nouerim, in ſacris literis veteris Teſtamenti habetur; ſed in nouo tantum teſtamento de alabaſtro meminit ſacer textus, de quo in capitulo ſequenti noſter erit ſermo. Formam onychis vnguentarij ex antiquis monumentis non habeo, præſertim ſi nobis de onychinis ſit ſermo; quæ ex Indicis teſtis ad vnguentorum vſum parabantur.

Minimæ extitiſſe magnitudinis vaſcula hæc onychina, quæ C erant ad vnguentorum vſum, ex monumentis antiquis perſpicuum videtur; quoties enim de onyche agitur, toties paruum vas dicitur. ita Horat. loco citato lib. 4. Ode 12. vbi cœnam ſymbolicam Virgilio vnguentario inſtituit, ea conditione, ſi vnguentum attulerit, dicens:

Nardo vina merebere,

Nardi paruus onyx, eliciet cadum.

Cadum vini Horatius ſe in conuiuio daturum ſpondet, pro D paruo onyche vnguenti; quem propterea paruum dictũ puto, quod paruula hæc vaſa minimè grandiora haberentur. cum quo ſtat Martial. quoque ad Papilum lib. 7. epigr. 93. qui pariter paruum onychem appellat vas vnguentarium, cui Papilus cum nilinguus nares adhibuerat; ſuisq; naribus non ſolum vnguentum, ſed etiam vas præſtantiſſimum, & odoratiſſimum infecerat adeò, vt vnguentum in garum mutauerit; nec Indi-

A cæ teſtes ſui natura nardum fragrantes, vnguentorum ſuauitatem iuuerint.

Vnguentum fuerat, quod Onyx modo parua gerebat,
Olfecit poſtquam Papilus, ecce garum eſt.

Lib. 10. Epigr. 48.

Paruus onyx vna ponetur cænula menſa.

Quem paruum onychem licet pro Salino accipiendum dixerit Calderinus, falſo tamen id aſſeruit: verius pro vaſe vnguen-
B tario accepiſſet, ſi illi occurriſſet vnguenta dapibus, ac cœnis adhiberi; vnguentorumq; paruum onychem in menſa domeſtica: vt ex Horatio parum ſupra retulimus. Nec fuiſſet Radero, Griffio, atque alijs immutanda lectio *in his*, pro *Onyx*, cuius onychis Indicis paruula extitiſſe vaſa ob præſtantiam teſtarum Indicarum, ex quibus conficiebantur, ratio ipſa ſuadet. Maiora his extitiſſe, quæ ex lapidicinis ad vina parabantur, loca iam ſupra allata ex Plinio, & Athenæo de colu-
C mnis onychinis, & vaſculis cadorum magnitudine, quæ duas caperent cotylas, & duos congios manifeſtè aperiunt.

D

 A

CAP. XLVII.

Alabaſtri vnguentarij forma, & vſus illuſtrantur.

Ad loca Luc. 7. *Et ecce mulier attulit alabaſtrum vnguenti.* Et ad alia.

ALABASTRVM Græca vox eſt, quæ cum ρ communiter græcè ſcribitur ſic ἀλάβαστρος; cum tamen ſine illa ſic ἀλάβαστος ſcribendum eſſet. λαμβάνει δὲ τὸ ρ, inquit magnum etymologicon, ἀλάβαστος οὖσα, interdum ſumitur in genere maſculino ἀλάβαστρος, interdum in genere neutro ἀλάβαστρον, quod etiam Pollux lib. 10. cap. 26. auctoritate Euphemij adnotauit, dicens: καὶ γὰρ Εὐφήμιος ἐν τοῖς στεφανηπλόκοις τουτὸ μὲν παραθίδα, τοὺς δὲ ἀλαβάστρους, ἀλαβάστρια εἴρηκε. hoc eſt: *Etenim Euphemius in coronatoribus hunc*, ſupple ſtrigilem παραθίδα *appellauit*, ideſt rudiculam, *alabaſtros verò* generis maſculini, *alabaſtria dixit* in genere neutro. vox igitur, illa ſiue ſit in genere maſculino, ſiue in genere neutro ſignificat, vt loquamur cum etymologicon, ληκύθιον λιθινὸν πρὸς μύρων ἀπόθεσιν. hoc eſt, *Vnguentarium lapideum, ad reponendum vnguenta*. Igitur pro eodem genere vaſis accipiuntur apud Heſichium, & Menandrum, ſiue in genere maſculino, ſiue neutro illæ voces accipiantur. quamobrem dictionem ἀλαβαστίτης pro lapide alabaſtrino poſuit Athenæus lib. 5. vt nihil diſcriminis agnouiſſe auctores inter illas duas voces, iam apertè conſtet; ſiue cum litera ρ, ſiue ſine hac ſcribantur. B C D

Argumento igitur ſumpto à forma ſcribendi vocem hanc ἀλάβαστος, ſine litera ρ, nonnulli vaſa hæc vnguentaria ἀλάβαστρα dicta autumant, quod anſulis carerent. Quædam namque

A que vnguentaria vaſa anſulis caruiſſe certiſſimum eſt: id namque de lecytho tradidit Suidas, dicens: *Lecythus eſt vas lapideum carens anſulis.* quod de lecytho minimo non eſſet abs re credere: ni fortaſſe interpretis errore alabaſtrum fuiſſet dicendum, vbi ille lecythum dixit. Græcum id exemplar aperiret, cuius mihi non eſt copia. Alabaſtrinũ verò vas eo nomine appellatum fuiſſe, Methodius docuit à dictione λάβεσθαι, quod eſt prehendere, ſiue λάβις, quæ anſam ad aliquid apprehendendum
B ſignificat, cui ſi præponatur literra α priuatiua, fiet ἀλάβαστος, quaſi ſine anſa: & ab ea poſtmodum formatam dictionem ἀλάβαστρος tradunt alij; qua ſignificaretur vas illud vnguentarium, de quo in Euangelijs fit mentio.

Verum ſiue hac, ſiue alia de ratione, eo nomine vaſa hæc vnguentaria alabaſtra dicta fuerint: à vaſis forma, materiam lapidis, ex qua illa fieri conſueuerant, Alabaſtriten nominatam putauit Cæl. lib. 24. cap. 25. alij à materia alabaſtrite, vaſa vn-
C guentaria nomen ſumpſiſſe dixerunt. ita Iſidor. lib. 2. etymol. qui ait: *Alabaſtrum eſt vas vnguentarium à lapide ſui generis cognominatum, quem alabaſtriten vocant, qui incorrupta vnguenta conſeruat.* Ex qua Iſidori doctrina, non tantum habemus alabaſtrum genus lapidis eſſe; verum etiam non materiam à forma vaſis dictam alabaſtritem fuiſſe; ſed vaſi à materia nomen inditum: quorum neutrum noſtra intereſt: dummodo alabaſtri materiam, ex qua vnguentaria parabantur va-
D ſcula, lapideam extitiſſe probatum maneat.

Quantæ verò præſtantiæ, ac dignitatis lapis alabaſtrites à veteribus cenſeretur, ex Plin. lib. 37. cap. 10. ſatis, me iudice, mõſtratur; inter gemmas enim alabaſtrinum quoque lapidem habet in numero cum Statio & Martiale. Pauſanias in Atticis de quodam lacunari verba faciens, auro & alabaſtro ornatum illud ſcripſit: cumq; alabaſtrum auro in rebus ornandis iungatur; tacitè ſaltem alabaſtritis præſtantia inſinuatur. Theo-

critus quoque citatur; qui vaſa hæc vnguentaria, aurea alabaſtra dixit. vel quod aurata eſſent, vt puto, vel quod auri maculis alabaſtrum thebaicum conſpergeretur: vel denique, quod illud genus alabaſtri ſupra aurũ æſtimaretur: aut tandem quod vnguentaria alabaſtra in hominum opinione; quodcumque prætium excederent. Quamobrem Herodotus in Thalia, munera referens, quæ Cambiſes Rex ad Æthiopum Regem miſit, alabaſtri vnguentarij quoque meminit: qui ſolo nomine excellentiam, præſtantiamq; lapidis alabaſtrini, ſatis probaſſe B videbatur. Ex ſacris addamus teſtem omni exceptione maiorem; vt inconcuſſa alabaſtrini lapidis dignitas perſiſtat; is Lucas Euangeliſta ſit: qui acceſſum peccatricis mulieris ad Chriſti pedes vngendos referens cap. 7. ſatis, vt opinor, vnguenti, & vaſculi excellentiam ſe monſtraſſe putauit, à materia vaſis argumento ſumpto, his verbis: *attulit alabaſtrum vnguenti*. cuius etenim generis illud vnguentum foret, non aperuit, excellentiam tantum, & præſtantiam ex vaſe alabaſtrino C ſe pateſeciſſe exiſtimauit.

Materiam, nomenq; vnguentarij alabaſtri ab illius vſu argumento ſumpto, ſatis explicauimus; nos ad formam tranſire ratio poſtulat: quæ eo gratior, ſtudioſis futura eſt, quo occultior. Cum enim paſſim à pictoribus, ſculptoribusq;, Chriſtianis populis tabulæ exponãtur, in quibus pietas peccatricis mulieris fidelibus contemplanda proponitur; in quibus lacrymarum imitandarum, culparum luendarum modus facilis & cer- D tus oſtenditur: vas quoque vnguentarium alabaſtrinum exhibetur; non alterius, quam ex capite commentæ formæ. De huius igitur vaſis alabaſtrini forma, dicere aliquid pergratum erit. quam quidem ſubodoratus eſt quidam lib. 3. antiquit. conuiu. cap. 11. vbi de ea ſic loquitur: *Alabaſter vaſis vnguentarij genus, longitudine faſtigiata in pleniorem orbem deſinens, vt ex Plinio conſtat, vel forma turbinata ſine anſulis, vt*

alij

A *alij docent:* ita ille. Verum vnde acceperit non affert, neque Plinij locum tradit: at ſi diuinare liceret, à magno Etymologicon in dictione alabaſtron, hæc illum accepiſſe dicerem. nam in dictione ἀλάβαστρον ſic ibi ex auctoritate Methodij, σκεῦος τὶ ὀξύκελυ ἢ μυροθήκη, *Vas quoddam acutum, & vnguentarium vas.* & quia dictio ὀξύκελυ ſignificat aliquid acutum ad modum pugionis, ſiue mucronis, inde expiſcatur forma alabaſtrini vaſis, faſtigiatæ longitudinis, atque turbina-
B tæ, vt tamen anſulis omnino careret: ſic enim dicitur ibi: λαμβάνει δὲ τὸ ρ, ἀλάβαστος ὤν. hoc eſt, *aſſumitur autem illud ρ, cum dicendum ſit alabaſtos:* & ratio aſſignatur infra his verbis: παρὰ τὸ λήβω μετὰ τοῦ στερητικοῦ ἄλφα, ἀλάβαστον, καὶ πλεονασμῷ τοῦ ρ, ἀλάβαστρον οὐ λαβέσθαι διὰ λειότητα ἀδυνάτον. hoc eſt, *deriuatur à verbo* λήβω, quod eſt accipio, *per appoſitionem* ἀ *fit alabaſton, & per pleonaſmum* addita ρ, *fit alabaſtrum, quod non ſit apprehenſibilis propter leuorem:* ita ibi de forma alabaſtri vnguentarij,
C quam nos hac icone delineandam, ac conſpiciendam dari curauimus.

D

Hanc alabaſtri iconem nobis probatam ſcias, non tam auctoritate anonymi, aut Ioãnis Scapulæ in ſuo Dictionario græ-

co,

co, in dictione ἀλάβαςρον, quo vocabulo intelligit vas vnguentarium eius quam exhibuimus formæ; quam Methodij in etymologicon relati: magis tamen adhuc auctoritate Plinij lib. 21. cap. 4. in eam alabaſtri formam ducor. Is enim de roſa agit, & roſeos chorymbos his verbis deſcribit: *Germinat omnis*, ſupple roſa, *primo incluſa granato cortice, quo mox intumeſcente, & in virides alabaſtros faſtigatos paulatim rubeſcens dehiſcit*. Roſeos corymbos, qua precor ratione, virides alabaſtros dixit Plinius? non quidem ex aliqua ſimilitudinis illorum ad alabaſtritem lapidem; ſed certè proportione eorumdem ad alabaſtrina vaſa. Stat etiam pro hac alabaſtri forma Iuuen. ſat. 6. ſuperbum ac vanum mulierum laſciuientium in vſu vnionum, ac margaritarũ ſpectandæ magnitudinis, dicens: A B

Cum virides gemmas collo circumdedit, & cum
Auribus extenſis magnos commiſit elenchos.

Elenchi autem nomine dicuntur apud Plinium proceriores margaritæ, quæ nequaquam in rotundum afformantur; ſed ad modum piræ ex aliquo capite protrahuntur in turbinatam, faſtigatamq; piramidem. ſic enim ait lib. 9. cap. 35. quod eſt de margaritis: *Et procerioribus*, ſupple margaritis, *ſua gratia eſt, elenchos appellare, faſtigata longitudine, alabaſtrorum figura in pleniorem orbem deſinentes. hos digitis ſuſpendere, & binos ac ternos auribus fœminarum gloria eſt.* Cumq; hæ vniones grandiores alabaſtrorum figuram tenere dicantur, illę verò ſint piramidales, ac turbinatæ; turbinatam quoque, ac piramidalem ſine anſulis, alabaſtri vnguentarij formam extitiſſe neceſſe eſt. Ea propter ſuperam partem propoſitæ iconis, qua vas tegitur, in ſimilitudinem roſei corymbi formauimus, qui vniones in piram efforment. ab imo nimirum inchoatum vas paululum creſcens, ac ſurgens in acumen, formam piramidalem non quadratam, ſed turbinatam retinendo: vt quoties quis vngi vellet, vaſe inuerſo, ſublatoq; inſtrumẽto metallico ſtria- C D

A to ad modum cochleæ, quod torcular fortaſſe dici poſſet Latinè, & vernaculè, *la vite*, inde ſubtiliter ſtillans vnguentum, quocumque vellet, per corporis membra deferretur. aliud verò extremum, quod pleniori peripheria circumambiebatur; ſupera alabaſtri pars cenſeretur; à qua vnguentum immittebatur, quoties vas vnguento vacuum implendum fuiſſet: quo quidem impleto, cooperculo diligentiſſimè obſignabatur, ne vnguenti odor aliquo pacto expirare poſſet. niſi forte B velimus operculo alabaſtrum caruiſſe, eodemq; foramine immiſſum, ſtillatumq; vnguentum: quæ omnia in iconibus iam poſitis, intelligi poſſunt; in quibus & alabaſtrum clauſum, & apertum ſuis diſtinctum partibus exprimere ſtuduimus.

Acceſſit tandem his noſtris laboribus, atque vigilijs, eruditiſſimi viri Hieronymi Alcandri diligentia; cuius laus ſuburbicariæ regiones defenſæ in laudem Sedis Apoſtolicæ, monumentaq; vetera explicata in publicum bonum, vbique in æuũ C prædicant. huic ego viro cum ea, quæ de alabaſtri vnguentarij icone commentus eram, communicaſſem; in Petri Ciacconij antiquis monumentis manu delineatis, & apud Perilluſtrem, ac Reuerendiſſimum Sacratum Comachienſem Epiſcopum aſſeruatis incidit, ibiq; delineatam iconem vnguentarij vaſis, in eam quam diximus formam reperit: ab ipſo igitur monitus, cum Perilluſtrem ac Reuerendiſſimum Dominum Epiſcopum Sacratum conueniſſem, rogaſſemq; de euol- D uendis Ciacconij antiquorum monumentorum voluminibus, in his agnoui vnguentarium vas; illudq; quam diligentiſſimè delineandum curaui ſubſequenti icone; vt in bonum literariæ Reipublicæ poſteris vnguentarij alabaſtri forma traderetur. cui vaſculo ſic Ciacconius ibi ſcripſerat: *Pixis vnguentaria Romæ apud Ioannem Franciſcum Garimbertum*. Cui de vaſis nomine quamuis minimè aſſentiar, negare tamen nequaquam licet, iſtud vas vnguentarium extitiſſe; quin etiam

ad

ad Principis vſum. hoc, me iudice, indicat inſcriptio illa quæ A
in fundo vaſculi legitur: D. M. C. AVRELIVS IVCVNDVS. AVG. VNCTOR. Conſueuerant enim veteres, vt Myrothec. 5. dicemus, in ſepeliendis cadaueribus cariora defuncti, necnon etiam ſigna eius, quam profeſſus fuerat artis, dum viueret claudere: conſueuere etiam, vt iam diximus, ſeruos ad vnctiones habere. Is vnum fuiſſe vaſculi inſcriptio aperit; ac propterea ad lacrymas ſeruandas in ſepulchro vnguentario vaſe vſi parentes; illud idem mani- B
bus illius ſacrauere: quod poſtmodum lucem vidit, vt nobis alabaſtrini vaſis forma fieret manifeſta.

C

Sunt viri doctiſſimi, qui putent huiuſmodi vaſa, vnico tantum foramine in acumen excauata fuiſſe, ſubtiliſſima quidem di- D
ligentia; ita vt ſupera, & ampliori parte nullo tegeretur operculo, aut aliqua ratione aperiretur. Ægrè huic ſententiæ adhæreo: difficile enim vnguenta infunderentur, aut effunderētur; niſi aliqua ratione aëri aditus præberetur. Præcluſo enim foramine ab vnguenti influxu, ac effluxu, vt expirare nequeat; ſtare vnguentum neceſſe eſt. quod, & aquæ contingit, (quamuis vnguento quouis fluxibilior ſit) quoties aëri aditus, omni

ex par-

A ex parte præcluditur. ni forte velimus, vbi in ſupra poſita icone lineola quædam conſpicitur, metallicum aliquod inſtrumentum extitiſſe, quo aeri patefacto aditu, vnguento quoque cum reſpiratione influxus, & effluxus præberetur: cuius ſtillatitij fluxus mulier Euangelica, quæ in domo Simonis, Bethaniæ Seruatorem vngebat, forte impatiens, vaſe fracto, ab vnctione, quamprimum ſe expediuit: *Et fracto alabaſtro fudit ſuper caput eius*, inquit Marcus Euangeliſta.

B Alabaſtra ad vini vſum, veteres aliquando adhibuiſſe, apertè cognouimus ex Clem. Alexan. lib. 2. Pædag. cap. 2. vbi mulierum laſciuientium damnat impudentiam, quod corporis membra denudare quammaximè ſtudeant, etiam in conuiuio cum bibunt; vt hac potiſſimum cauſa, ſpecialibus vtantur poculis: quamobrem coactæ ceruicem attollere, gutturis formā oſtentent; ideoq; in alabaſtris bibere velint. ſic enim dicit: *Porrò autem mulieres id quod honeſtum eſt, ac decorum vtique*
C *ſuſcipientes, ne labra latis calicibus diffundentes, dilatato ore diſrumpantur, admodum anguſtis in ore alabaſtris indecore bibentes, capita quidem reflectunt, colla autem non; vt mihi quidem videtur, inhoneſtè denudant, & iugulum extendentes potum ingurgitant, conuiuis ea quæ poſſunt, veluti denudantes*. Et parum infra de eiſdē meminit, dicens. *Neque verò alabaſtris bibere prohibuerimus, ſed ſtudere in ijs ſolum bibere, vt ſuperbum & arrogans reſecamus*. Ex quibus vſum alabaſtri ad potum, liquido
D conſtat. Frequentius tamen ad vnguenta vſos fuiſſe veteres alabaſtris; communis auctorum conſenſus demonſtrat. quinimò frequens vſus alabaſtrini lapidis, in vnguentarijs parandis vaſculis, fecit; vt ſolius alabaſtri nomen vas vnguentarium intelligatur: quamobrem nullibi ferè alabaſtrum apud ſcriptores legere contingit, vbi de conuiuijs, de nuptijs, de balneis, de mulieribus, de muneribus, deq; alijs huius generis agitur; quin eo vocabulo, vas vnguentarium intelligere

quo-

quodammodo cogamur. Euangeliſtas quoque, nunquam A vnguenti ferè meminiſſe cognouimus, quin alabaſtri meminerint. quamobrẽ adnotator ad Syriacum textum Euangelicum in dictione illa *ſciathiphtho*, quæ reſpondet dictioni *alabaſtrum* noſtri Codicis; ſemper tam Lucæ 7. quam Marci 14. illius Syriacæ vocis ſignificatũ interpretatus eſt aliquando per hæc verba הוא כְּלִי לְשְׁמַן *huh cheli laſcemen*, ideſt, *illud eſt vas vnguentarium*, vel per hæc alia apud Ioannem הוא בֵּית שְׁמַן *huh beth ſcemen*, ideſt, *illud eſt domus vnguenti*. Phraſi Syriaca, domum vnguenti appellans, vas vnguentarium. B

Prophani quoque ſcriptores ſolo nomine alabaſtri, vnguentarium vas ſignificari, admiſerunt. Phyloſtr. enim lib. 3. de vita Apollonij, vbi agit de piſcatione margaritarum apud Indos, & Arabes Indo mari vicinos, vnguento fuſo in mare, eos oſtrea piſcari tradidit, è quibus margaritæ habentur. *Indi ad oſtrea*, inquit, *capienda ingrediuntur ita inſtructi, paratiq́; ſicut qui ſpongias colligunt. Eſt autem his*, ſupple qui piſcantur, *ferreus later, & alabaſtrum vnguenti, atque ita prope oſtrea conſidentes Indi vnguento quaſi eſca ad fallendum vtuntur; illo namque perfuſa oſtrea ſeſe aperientia inebriantur*. hæc Philoſtratus: in quibus per alabaſtrum vas vnguentarium intellexiſſe perſpicuum eſt. Græcis autem commune fuiſſe, alabaſtri ſolius vocabulo, vnguentarium vas intelligere, ſcribit Cæl. lib. 27. cap. 27. Agathias quoque in Epigram. lib. 1. cap. 70. num. 2. Troiæ ruinam deplorans, ſolius alabaſtri nomine vnguentarium vas intelligit, dicens: C D

πῆ παφίης ἀλάβαστρα, καὶ πάγχρυσοι ἐφεστρίς.

Latinè diceres:

Vbi Veneris alabaſtra, & tota aurea veſtes?

Sed & Luciani Aſinus, referens mulierem quamdam, Venerem in ſe excitantem, vnguentis vſam, ait: *ἡ δὲ λύχνον ἔνδον ἔκαιε μέγαν, τοῦ δὲ λαμπόμενον ἑστῶτα ἀποδυσαμένη παρέστη τῷ λύχνῳ*

γυμνὴ

A γυμνὴ ὅλη, καὶ μύρον ἔκ τινος ἀλαβάστρου προχεαμένη τούτῳ ἀλείφεται· hoc eſt: *Illa lumen intulit permagnum igni ſimile, exutaq́ veſte prope lumen ſtetit tota nuda, deinde ex alabaſtro proferens vnguentum eo vncta eſt.* vbi quidem, ſolius alabaſtri nomine, vas vnguentarium intelligere voluiſſe, perſpicuum eſt.

Vſus verò alabaſtri vnguentarij inter pocula, nos auctoritate plurium oſtendimus, dum vnguenta inter pocula monſtraremus, necnon etiam eorundem profuſum vſum & abuſum.

B Cum primis verò id monſtrauimus ex Athenæo pluribus in locis; ſingulariter verò lib. 15. cap. 14. vbi effuſam, & profuſam ſanè vnguenti effuſionem refert in conuiuio quodam factam, dicens: περιενεγκόντων δὲ τῶν παίδων ἐν ἀλαβάστροις. καὶ ἄλλοις χρυσοῖς σκεύεσι μύρα. hoc eſt: *Circumferentibus autem pueris in alabaſtris, & alijs vaſculis aureis vnguenta.* Similiter etiã cap. 13. eiuſdem libri prodigaliſſimi cuiuſdam hominis vnguentorũ ſuperfluum vſum narrat, qui cum propter ſummam in vn-

C guentis luxuriam, non in alabaſtris vnguenta conuiuis præbere ſoleret; ſed quatuor columbas diuerſis perfuſas vnguentis dimittere in triclinio; vt circumuolitantes veſtes, ſtrataq́; conuiuarum vnguento perfunderent: alabaſtri, cum meminit, frequentem ſanè in triclinijs, & conuiuijs vnguentarij alabaſtri vſum, apud homines eius ſæculi aperit. Et quamuis nobis veterum ſcriptorum teſtimonia deeſſent; ſatis quidem apertè alabaſtri in conuiuio vſus Euangeliſtarum firmiſſimo te-

D ſtimonio aperiretur. Quoties enim Chriſtum Seruatorem noſtrum conuiuio exceptum, & in conuiuio vnguento perunctum illi tradiderunt; toties vaſe alabaſtrino, & vnguento in eo ſeruato id factum ſcripſerunt: tam Luc. cap. 7. quam Marc. cap. 14. & Matth. cap. 26. vt quanto amore Seruator noſter ab illa muliere proſequeretur, declararent. Id verò non tam ex eo quod ipſamet ſuis manibus eum vngere voluerit, quam etiam ex præſtantia, & excellentia vnguenti, quo ipſum

perun-

perungebat: quæ quidem vnguenti præſtantia, ſolius alaba- A
ſtrini vaſis nomine Euangeliſtæ declararunt.

CAP. XLVIII.

Sacrum vnguentarium cornu explicatur.

VNGVENTARII alabaſtri icone propoſita,
faſtigiatæ, turbinatæq́, formæ, ad cornu vn- B
guentarium veteris Teſtamenti nos ratio ad-
uocat: in quo quidem præſtantiora, ſanctio-
raq́;, ex diuinis oraculis aſſeruata vnguenta,
ex ſacris, diuiniſq́; litteris perſpicuum eſt. certiſſimum igitur
ſit vaſa, quæ vnguentaria à nobis dicta fuere, & de quibus vſ-
que modo loquuti ſumus; non ſemper ad vnguenta, ſed ad
alios quoque vſus, etiam ad potum adhibuiſſe veteres. vidi-
mus iam in ſuperioribus. nam inter inſtrumenta luſoria py- C
xidem recenſet Pollux lib. 10. cap. 40. Tabella quoque, in qua
ſcribi conſueuerant antiqui πύξιον & πυξίδιον dictam, docet
cap. 2. lib. 4. cùm tamen pyxidem vnguentarium vas fuiſſe,
ſupra oſtenſum ſit. Idem de cyatho, deq́; lecytho, & lenticu-
la ſæpè apud auctores videre licet. hoc idem contigiſſe alaba-
ſtro, & croſſis, certiſſimum eſt ex eodem. minimè igitur mirũ
videbitur ſi cornibus idem contigiſſe conſtet; vt non ſolũ olea-
rium, ſed etiam potorium vas fuerit, ad pecuniam cuſtodien- D
dam, ad menſuram liquidorum, necnon etiam & ad vnguen-
ta ſeruanda, cornu frequens fuerit apud veteres vſus.
Cornu à curuore dici putat Varro de lingua Lat. *quod pleraque
curuamus*. Fuit verò adeò frequens vocabuli huius metapho-
ricus vſus in ſacris, prophaniſq́; literis vt ad militiam tranſla-
tum, cornua dicerentur exercitus, agmina hinc inde extenſa
à media acie, vt Terent. in Eunuch. & alij paſſim.

Tu

A *Tu Simalio in ſiniſtro cornu, tu Syriſce in dextrum.*
Quod intorta ſint, ait Iſid. lib.9.cap.3. extremæ quoque partes antemnarum in nauigijs cornua dicebantur *per tropum ab animali ad inanimale*, dicit Iſid. lib. 19.cap.2. etiam & inſtrumenta ad canendum claſſicum, quæ cornicinæ dicuntur, cornua appellantur. Varr. lib.4. de ling. Lat. *Quod ea quæ nunc ſunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu*, inquit ille. Sic etiam quæ erant Græcis, ac Latinis alabaſtra, diuinis oraculis fuiſſe cornua,
B ipſa alabaſtrini vaſis forma, necnon etiam & ſacræ vbique clamant literæ.

Cornuum vſus in aſſeruanda pecunia, antiqui probant nummi; vbi de congiario præſertim agitur. Vnum habeo Hadriani; in quo, Conſule ſedente in eminentiori loco, alter è cornu nummos effundit in ſacculum alterius, qui illum apertum tenens, nũmos excipit, cum ſubſcriptione liberalitatis Auguſtæ. Verum frequentiſſimum in menſa cornuum vſum ad pocu-
C la, vini de cauſa perſpicuum eſt, vel ipſiuſmet poculi nomine teſte Athenæo lib.11.cap.8. confirmatur. hoc enim craterem, quaſi cerater, quod cornu interpretatur, dictum cenſet, ab eodem nomine vaſis genere vini & aquæ, κεράσαι dictam putat. ſic enim ait Athenæus: ὅτι δὲ τοῖς κέρασιν ἔπινον δῆλον ἐκ τοῦ, καὶ μέχρι νῦν, λέγεσθαι ὅταν συμμίσγωσι τῷ οἴνῳ τὸ ὕδωρ κεράσαι φάσκοντες, καὶ τὸ ἀγγεῖον ἀπὸ τοῦ συγκιρνᾶσθαι ἐν αὐτῷ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ κέρατος οἷον κεράτηρ, ἀπὸ τοῦ εἰς τὸ κέρας ἐγχεῖσθαι τὸ πόμα. διαμένει δὲ, καὶ
D ἔτι νῦν ἡ τῶν κεράτων κατασκευή. ideſt: *Quoniam bibebant in cornibus, liquet hoc ex eo, quod adhuc dum aqua vino commiſcent, κεράσαι quaſi corneare dicunt, & vas in quo vinum miſcetur, crater dicitur à commiſcendo in illo aquam à voce κέρας, quaſi cerater, ab eo quod in cornu potio fundatur; manet autem & nunc quoque cornuum ad hunc vſum fabrica*. ita Athenæus. inde illud Anacreontis de Satyris, qui diſcumbentes, vt vt guſtarunt vinum, lac omnino repulerunt.

Ἀνδροδαμάντ' ἐπεὶ φῆρες A
Δάεν ῥιπὰν μελενδέος οἶνον,
Ἐσσυμένως ἀπὸ μὲν λευκὸν γάλα
Χερσὶ ξαπίξαν ἄθεον
Αὐτόματοι δ' ἐξ
Ἀργυρέων κεράτων πίνοντες ἐπλάζοντο.

Indomitas feras dixit interpres illorum carminum, quas ἀνδροδαμάντ' dixerat Poëta. Sunt verò Satyri, qui hominis effigiem in ſuperiori retinent, reliquum autem corporis hircinum effingitur, ob luxuriæ vim; propterea enim vini ſuauitate captos dixit Poëta. ſic enim illa interpretantur: B

Poſtquam indomitæ feræ
Odorem perceperunt ſuauis vini,
Concitati quidem, album lac
Manibus repulerunt à menſa,
Ipſoq́ ſtatim vltro vino ex
Argenteis cornibus bibentes laſciuierunt. C

Sic etiam Licurgus Rector in oratione ſua contra Demadem, tradit Philippum Regem cornu ſolitum ijs præbibere, quos exciperet amicè & benignè. Xenophon quoque Paphlagones ſcribit, decumbentes in lectis ex palea, fronde, & gramine ſtratis cœnare, & cornibus potare ſolitos. Illud idem affirmat de Thracibus, & Sophocles in Pandora ait:

Καὶ πλήρες ἐν πίστει χρύσεον κέρας,
Τρίψει γέμοντα μαλθακῆς ὑπ' ὠλένης. D

ideſt, *Et plenum bibentes aureum cornu,*
Teret rurſus mollibus ſub vlnis.

Qui cornuum vſus in compotationibus adeò inualuit, vt apud Athenæum ſcribitur, pluribusq́; teſtimonijs probatur; vt ditiores quique non ſolum ſibi pocula aurea, & argentea in forma cornuum fieri curarent; ſed etiam bouinis cornibus labro æreo, vel aureo, vel argenteo exornatis, ad potum vteren-

A rentur. Nec ſolum veterum ſcriptorum teſtimonio, ſed etiam antiquorum lapidum auctoritate oſtenditur; vbicumque triclinia, aut diſcubitus, inter veterum ædificiorum ruinas reperiuntur. Nam in peruetuſto triclinio marmoreo Patauino ex ædibus Rhamnuſianis, poſito à Mercuriali lib. 1. Gymnaſ. cap. 11. vnus ex recumbentibus conuiuis, brachio extento ſuſtinet cornu potorium. Sunt quoque apud me alij peruetuſti lapides ex Romanis ruinis, & parietinis, in quibus vſus cornuum B in compotationibus perſpicuè cernitur; & in hoc vſu alia plura poſſent afferri, quæ breuitatis cauſa omittuntur; vt ad oleum, & vnguentum nos transferamus.

Etenim in vendendis oleis cornuum vſus, hisq; pariter aſſeruandis cornibus veteres fuiſſe vſos, Horat. lib. 2. ſerm. ſat. 2. ſequentibus verſibus teſtatur. Inuehitur enim in quemdam Auidienum, illiusq; auaritiam, atque ſordidum inſectatur vitæ genus cum primis in menſa, atque compotationibus, etiam C feſtiuis, de quo Poëta ait:

Ac niſi mutatum parcit diffundere vinum, &
Cuius odorem olei nequeas perferre (licebit
Ille repotia nataleis, alios ve dierum
Feſtos albatus celebret) cornu ipſe bilibri
Caulibus inſtillat veteris non parcus aceti.

Dumq; Poëta noſter cornu bilibri meminit; in his tum vendi, tum aſſeruari ſolitum oleum demonſtrat. Quod verò eo- D dem vaſis genere vnguenta aſſeruarentur, vaſculaq; ex auro, argento, onyche, alabaſtro, aut alia materia in forma cornuum ad horũ vſum facienda veteres curarent; rationi, & vſui quammaximè accommodatum videtur, ex ea quam ſupra deſcripſimus forma alabaſtri vnguentarij: quodq; mulier Euangelica ad Chriſtum perungendum attulit. Nec deſunt prophani ſcriptores, qui nobis vſum cornuum, vnguentorum cauſa nobis aperiant. ſic enim Iuuenalis Sat. 7. ait:

Sic Pedo conturbat, Matho deficit, exitus hic eſt A
Tongilli magno cum Rhinocerote lauari
Qui ſolet, & vexat lutulenta balnea turbas.

Sunt qui intelligant per Rhinocerotem, ſolium balneare; ſed falſo quidem, cum nulla ratione ex cornu Rhinocerotis balneum fieri poſſet. hi verò decipiuntur in dictione *lauari*. non enim poëta dixit, Tongillum in Rhinocerote lauari, *ſed cum Rhinocerote*, hoc eſt in balneo vti Rhinocerote. Quamobrem verius reliqui per Rhinocerotem vas olearium intelligunt, B vt Calderinus, Bernardus Autumnus, Grangeus, & alij. & in Martiale Rader. quoque, & merito quidem; nam Martialis id expreſſe dixiſſe videtur lib. 14. num. 52. in quo diſtichon illud inſcribitur Guttus corneus, & ait:

Geſtauit modo fronte me iuuencus,
Verum Rhinocerota me putabas.

Quamuis enim gutti vſus in miniſterio aquarũ, menſis concederetur; non tamen in balneis concedendus videtur; in quibus C nequaquam guttatim, ſed effuſe miniſtratur aqua. quamobrem de gutto oleario Martialem intelligendum liquido conſtat. Ex quo etiam perſpicuum eſt, cornu formam tenuiſſe hoc vas, qua ratione Rhinocerota verius æſtimari potuit. hæc enim forma effuſioni, quæ guttatim fit, magis accommodata eſt. Hæc enim olearij vaſis, & vnguentarij forma iam ex dictis capite præcedenti antiquorum monumentis, & auctoritatibus, perſpicua eſt. D

His accedant teſtimonia etiam ſacrarum literarum: nam 1. Reg. 16. Deus de vngendo Dauid ad Samuelem dixit: *Imple cornu tuum oleo, & veni, mittam te ad Iſai Betlehemitem*. & 3. Reg. cap. 1. ad vngendum Salomonem cornu olei dicitur productum de Tabernaculo. *Sumpſitq́ Sadoch Sacerdos cornu olei de Tabernaculo, & vnxit Salomonem.* hoc hebraicè קרן *qheren* dicebatur, quod cornu, & radium quoque interpretatur.

A tur. quamobrem Piramides, quæ in quatuor angulis Altaris ſancti ex Dei præſcripto erigebantur; vel vt alijs placet, exterius protendebantur, ad inſtar quatuor radicum, à forma turbinata, eodem vocabulo nominantur; & cornua dicuntur. vt iam ſacra vnguentaria vaſa, quibus in veteri Teſtamento Reges inaugurabantur; & alabaſtra noui Teſtamenti, quo Rex noſter Chriſtus, à muliere vnguento fuit vnctus; eiuſdem omnino formæ extitiſſe ſciamus. ac propterea idem alaba-
B ſtrum, quod cornu vnguentarium; & cornu vnguentarium veteris Teſtamenti, idem cum alabaſtro noui Teſtamenti fuiſſe, conſtanter teneatur.

CAP. XLIX.

Cultus & vnguenta pro mundo muliebri illuſtrantur.

C Ad loca Eſther. cap. 2. *Expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant, menſis duodecimus vertebatur*. Geneſ. 20. *Concluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ*. Iſai. 3. *In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas,*
D *& mitras, & diſcriminalia*. Et ad alia.

OCEANI magnum ſpatium, atque immenſum in cultu & mundo muliebri ſulcandum ſuſcepimus. In dies enim illarum libidinē noua excogitaſſe ornamenta, ſacræ, prophanæq; literæ teſtantur. Tiraquellus in ſuo de lege connubiali opere, alphabeticè mulierum ornamenta numerare

tentauit; at incaſſum laborem ſuſcepit; quod licet nobis pariter futurum intelligamus, haud ægrè feremus. Sacras enim literas explicandas ſuſcepimus: & noſtro hoc in opere, quæ his explicandis deſeruiunt ex prophanis, teſtimonia afferentur. Nec enim ignoramus fuiſſe, qui diſcrimen agnoſcant, inter mundum muliebrem, & ornamentum mulierum; inter quos Tertul. lib. de habitu mulieb. dixit: *Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant, ornamentum quod immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & veſtibus deputatur: iſte in cura capitis & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus; alteri proſtitutionis.* Quibus eruditiſſimus Tertul. illud certè inter mundum, & cultum diſcrimen ſtatuit; vt ornamentum muliebre de extrinſecis ornamentis, nimirum de veſtibus, & gemmis dicatur: cultus verò, ſiue mundus muliebris de cultu cutis, capitis, & illarum partium, quæ corpus ipſum reſpiciunt, intelligatur. Tertulliano ſubſcribit Vlpian. in l. argumento, §. mundus, ff. de auro & argento legat. Dicit enim quod *mulier poteſt eſſe munda, non tamen ornata; vt ſolet contingere in his, quæ ſe mundauerunt lotæ in balneo, neque ſe ornauerunt; contra verò eſt aliqua ex ſomno ſtatim ornata, non tamen emundata. mundus muliebris eſt*, inquit, *quo mulier mundior fit.*

A B C

Nos alijs diſputatione hac relicta, vtrumque confundimus; mundiq; muliebris vocabulo, tam cultum, quam ornamentum ſignificari putamus. Quod autem mundi muliebris nomine, vtrumque genus cultus muliebris, tam intrinſeci, quam extrinſeci ſignificetur; eſt Valerij Tribuni Plebis teſtimoniũ, huic noſtræ interpretationi accommodatiſſimum apud Liu. lib. 24. cum ait: *Munditiæ, ornatus, & cultus fœminarum inſignia ſunt; his gaudent, & glcriantur; hunc mundum muliebrem appellauere maiores noſtri.* Et Beroald. in Comment. lib. 4. D

Apul.

A Apul. *Mundo muliebri*, inquit, *mundior ſit fœmina, ſed ea quoque quibus ornatior ſit ſignificatur*. nam vt ſcribit Plin. lib. 2. cap. 4. *Quod coſmon Græci, nomine ſuo ornamentum appellauerunt: cum nos à perfecta, abſolutaq; elegantia, mundum vocamus. quod nihil ſit eo mundius, pulchrius, atque ornatius.* Feſtus etiam Pompeius huic noſtræ interpretationi ſuffragatur, cum dixit: *Mundus etiam dicitur ornatus muliebris.* Vno igitur nomine vtrumque amplecti perſpicuum eſt. In hoc tamen adeò auidæ, in-
B ſtabilesq; fuere, vt diximus, mulieres; vt numquam ſatis comptæ, nunquam abundè mundæ, nec ornatæ, nec cultæ ſibi videantur; quapropter ſcientiſſimè ſcripſit Plaut. in Pœnulo, act. 1. ſcen. 2.

Negotij ſibi qui volet vim parare,
Nauem & mulierem hæc duo comparato.
Nam nullæ magis res duæ plus negotij,
Habent, forte ſi occeperis exornare.
C *Neque vmquam ſatis hæc duæ res ornantur,*
Neque eis vlla ornandi ſatis, ſatietas eſt.

Seneca quoque in lib. quem inſcribit, in ſapien. vir. non cad. iniur. cap. 14. Mulierem, impudens, ac ferum in ſe ornando animal, eam appellat, neque ornamentorum abundans. *Quid refert quot habeat lacticarios*, inquit, *quam oneratas aures laxam ſellam? æque impudens animal eſt, ac niſi ſcientia acceſſerit, ac multa eruditio, ferum cupiditatum incontinens.* Inſaniã, publicum dam-
D num, dixit M. Senec. lib. 2. in controu. 5. id quod ferociam alter Seneca dixerat. *Quid eſt quod vxorem dimiſeris? numquid premit te oneroſa ſumptibus, & vt ſacculi mos eſt, in deterius luxu fluente; muliebris ambitio, certamine mutuo, vſque in publica damna priuatim inſanit?* A quo quidem damno immunes nequaquam erant Iſraelitæ: ex ſacris hoc liquet literis; quæ numquam ſatis dedignantur mulierum inſaniam, libidinemq; in ſe comendo; necnon etiam ſæpiſſimè ornamentorum me-

minerunt;quibus mulieres Hebrææ vtebantur.& præterquam quod ex hoc libro Cantic. necnon & Prouerb. ſatis apertè id cognoſci poteſt; audiatur quæſo locus Iſai. cap. 3. vbi Dominus commotus muliebrium ornamentorum ſuperfluitate; ruinam, ac deuaſtationem Hebræis prædicens, ornamentorum genera enumerat; quibus tunc mulieres vti conſueuere, dicens. *In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & diſcriminalia, & periſcelidas, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes.* His Propheta illa ornamentorum genera recenſet; quæ ad caput, collum, & vbera pertinebant; denique meminit illorum quæ attinent ad reliquum corporis cultum, dicens. *Et mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, & ſpecula, & ſindones, & vittas, & theriſtra.* Sed & comminatus illis vaſtationem, vnguenta indigitat, dicens. *Et erit pro ſuaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro criſpanti crine caluitium, &c.* Quibus equidem reprehenſionibus Iudæarum mulierum in cultu, ornamentis, ac mundo muliebri vanitatem reprehendit. Ab extrema verò, infimaq; corporis parte ſuam inchoat Propheta in mulieres reprehenſionem; quod huic ornamenta minus deberentur; atque propterea in pedibus ornandis grauius illæ peccarent: ornando nimirum calceos, illiſq; lunulas argenteas ſupponendo, quod & Romani nobiles tenuerunt, auctore Mart. lib. 2. ad Liciam cum proficiſceretur ad Hiſpanos. ſic enim ait lib. 2. num. 50.

A B C D

Lunata nuſquam pellis, & nuſquam toga.

Hanc autem geſtabant ſub calceis, vt ſcribunt aliqui, vt poſt mortem Lunam ipſos habituros ſub pedibus indicarent. Plutarchus in quæſtion. dicit, fuiſſe hoc inſtitutum Euandri, & Arcadum; qui cum à Luna ſe oriundos profiterentur, calcei figura, originem aperiebant. quorũ inſtituta nobiliores etiam

A Romanorũ ſequuti ſunt, vt ab Euandro, ipſi quoque originem trahere profiterentur; quamobrem Iuuen. dixit:

Nobilis, & generoſus

Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.

Verum à quo mulieres Hebrææ id acceperint; & qua ratione lunulas calceis ſupponerent, me penitus latet. ad laſciuiam id poſſet referri: eò enim laſciuia veterum peruenit, vt & ſoccis aurum ſupponerent, teſte Plauto in Bacchid. vbi ſermo B eſt inter Nicobolum ſenem, & Criſtallum ſeruum, de quodam Theotimo, de quo hæ Plautinus Nicobolus:

Sed diues eſt ne iſte Theotimus? (Nic. *Etiam rogas?*

Qui ſoccis habeat aurum ſupactum ſolum.

Torques, monilia, armillas, diſcriminalia, murenulas, inaures, annulos, gemmas in fronte pendentes, ſexcentaq; alia recenſet Propheta, quæ ad ornamentum mulierum pertinebant; quæ *ſolis auribus, locupletis domus, cenſum gerebant*; vt cum C Seneca loquamur cap. 16. de vita beata. De quo etiam inauriũ abuſum lib. 7. de Benefic. cap. 9. ait: *Video vniones non ſingulos, ſingulis auribus comparatos, iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt; iunguntur inter ſe, & inſuper alij alijs ſuperimponuntur. non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat; niſi bina, ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent.* His addidere mulieres veſtimentorum ſtudium, quibus illa teguntur, quæ minimè tegi vellent. Propheta de his loquitur: *Mutatoria,* D *palliola, linteamina, ſyndones, vittæ, theriſtra:* quæ omnia, vt perdoctè Clem. lib. 2. Pædag. cap. 10. nihili mulierem valere oſtendunt. *Porro autem oportet,* inquit, *vt mihi quidem videtur, id quod tegitur ex tegumento oſtendere ſe eſſe eo melius; vt templo imaginem, & corpore animam, & veſte corpus. nunc autem contra omnino, ſi corpus quidem earum venundetur numquam mille drachmas Atticas inuenerit, vnam autem veſtem mille talentis ementes, ſe eſſe veſtibus inutiliores, & viliores arguunt.*

Nihil

Nihil valere mulierem, non tam pretioſarum veſtium præ- A
ſtantia, me iudice, oſtendit; quam crinium, capitiſq; curæ; in quo cum primis ornando totum poſuiſſe ſtudium mulieres, perſpicuum eſt. non enim vittis varijs ſolum, ac gemmis exornare illud, variaq; intortura crinium ſe comere ſtudent; verum etiam vnguentis varijs illud vndique perfundunt, quo fit, *vt ne ſua quidem tangant capita, ne capillos confundant permiſcentes; quin etiam non ſine metu eas inuadit ſomnus, dum timent, ne texturæ figuram inprudentes ſpolient*, inquit Clem. lib. 3. Pæ- B
dag. cap. 11. quē laborē omnino ſuperuacaneū in ſua Pholoen demonſtrat Tibullus lib. 1. Eleg. 8. ipſam enim pulcherrimā, & abſque cultu ornatam oſtendens, mulierum in hoc genere cultus, & ſtudium recenſet ad rem noſtram, dicens:

Quid tibi nunc molles prodeſt coluiſſe capillos,
Sæpeq; mutatas diſpoſuiſſe comas?
Quid fuco ſplendente comas ornare? quid vngues
Artificis docta ſubſecuiſſe manu? C

Vbi Tibullus de capillorum cultu, deq; variata crinium colligatura meminit: vnguentum etiam, quo mulieres caput perfundebant, vt elegantiores apparerent, in numero habet: de quo etiam cultu Propert. lib. 5. Eleg. 2. ſuadens ſuæ Cinthiæ à fucata pulchritudine abſtinendum, vnguenta ad crines minimè prætermiſit, dicens:

Aut quid Oronthea crines perfundere myrrha,
Teq; peregrinis vendere muneribus? D

Sed & Sapho apud Ouid. ſeipſam laudans; cum ab ornamentis, & fucata pulchritudine, iuxta communem mulierum morem abſtineret: ab vnguento crines quoque abſtinuiſſe affirmat, dicens:

Non Arabo noſter rore capillus olet.

Hac fortaſſe de cauſa, ſancta illa peccatrix Euangelica ad meliorem frugem conuerſa, peccatorum pœnitens contemptum om-

A omnium ornamentorum, totiusq; mundi muliebris aperire volens; ad Chriſti pedes, non aurum, non gemmas, non veſtes ſericas auro contextas, quibus proculdubio abundabat; ſed attulit alabaſtrum vnguenti nardini, attulit & comam capitis pulcherrimam: illo Seruatoris noſtri pedes vngebat; hac tergebat: vt hæc calcanda Chriſto exhiberet: & quæ primam ſedem in mundo muliebri habent, afferendo ad Seruatoris pedes, omnia contempſiſſe cenſeretur. Earumdem pariter vani-
B tatem in pretioſitate veſtium, & palliorum ſuppellectili; pro vſu illius ſæculi recenſuit Tibullus. ac denique ne pedes ſuo carerent ornamento, fibularum recordatur ad calceos conſtringendos, dicens:

Fruſtra iam veſtes, fruſtra mutantur amictus,
Anſaq; compreſſos alligat arcta pedes.
Illa placet, quamuis inculto venerit ore,
Nec nitidum tarda compſerit arte caput.

C Vt omnia quæ ad cultum muliebrem attinent, his breuiter ille abſoluat; quæ breuiori explicuit ſententia ſacer textus in Eſther. cap. 2. dicens: *Cum autem veniſſet tempus ſingularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad Regem. Expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, menſis duodecimus vertebatur. ita dũtaxat vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino; & alijs ſex, quibuſdam pigmentis, & aromatibus vterentur.* Offendet fortaſſe aliquem, quod in libro Eſther, mulieres in-
D tegrum annũ in mundo muliebri inſumpſiſſe dicantur: ſed nõ eſt, quamobrem tantum temporis ſpatium quemquam offendat; cum nobis negotium ſit cum mulieribus, deq; illis ornandis: mulieres enim ornamentis numquam ſatiari diximus. nam & pluribus in hac re conſumptis annis, numquam ſatis ſibi feciſſe arbitrabuntur; quamobrem Terentius in Heauth. perpulchrè, ac ſatis peracutè damnauit temporis ſpatium, quod inutiliter mulieres in hac re inſumunt, dicendo:

No-

Noſtin mores mulierum, A

Dum molliuntur, dum comuntur annus eſt.

Legunt alij *annus eſt*, reliqui videant. hoc pariter mulierum ſtudium,& fruſtra inſumptum temporis ſpatium,elegantiſſimè indicauit vnico verbo Tibullus lib. 1.Eleg.8. cum ait:

Nec nitidum tarda compſerit arte caput.

Vbi ſatis quidem ingenioſè Poëta ad illam mulierum curam oſtendendam in nitido capite, ideſt ſplendido, vnguentorum de cauſa, tardam artem adiunxit,temporis nimirum ſpatium, B quod in pectendo crine, in colligandis capillis, in perungendo capité mulieres fruſtra inſumunt: tardam igitur appellauit artem Tibullus, quod annum Terentius, & textus ſacer; atque propterea mirum in ſacra hiſtoria hoc eſſe non debet. Regi enim magno Aſſuero parabatur Sponſa. nam & de mulieribus, quæ ad ſacrificia parabantur apud Sybaritas illud idem ſcripſit Athen. lib. 12. cap. 46. Σιβαρῖται, inquit, ἐξοκείλαντες εἰς τρυφὴν, ἔγραψαι νόμον, τὰς γυναῖκας εἰς τὰς ἑορτὰς καλεῖν, C καὶ τὰς εἰς τὰς θυσίας καλοῦντας, πρὸ ἐνιαυτοῦ τὴν παρασκευὴν ποιεῖσθαι· ἵνα ἀξίως ποιουμένοι τοῦ χρόνου τῶν θ᾽ ἱματίων, καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου προσάγωσιν, οὕτως εἰς τὰς κλήσεις. hoc eſt: *In delitias ſoluti Sybaritæ, legem ſanxerunt, vt mulieres ad feſta vocarentur*, inquit, *atque illæ quæ vocabantur ad ſacrificia, opportebat per annum priorem apparatum comparare, quo veſtes, aliumq́; mundi muliebris ornatum facientes in conuentum adducerentur*.. Quod ſi dignitatem ſacrificiorum, & conuiuantium reſpicientes Sybaritæ mulieres, annum in mundo muliebri inſumere volebant; nemini erit quamobrem offendatur, quod mulieres Regibus nupturæ, annum in mundo muliebri inſumerent. D His, locus ex ſacra Geneſi, & quidem perdifficilis illuſtratur; nemini,quod agnouerim,adhuc peruius. ſcribitur enim ibi cap. 20. Abimelech Regem Geraris iuſſiſſe aſſumi ſibi in Regiam,Saram vxorem Abrahæ, quam dixerat is ſororem ſuam, ne pro-

A ne pulchritudinis eius cauſa occideretur: dicitur verò in fine capituli: *Concluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ*. Eaq; ratione, cunčta quæ ad Abimelech pertinebant, Deus ſterilizauerat, vt nec ancillæ, neque illius vxor parerent. quia enim veteres illi felicitatem omnem in copia ac multitudine familiæ conſtituerant, ita pariter ſterilitatem ſummum malum putabant. Quamobrem Propheta Oſee peccata populi Iſraelitici indi-
B gnans; Deumq; vt illa vindicaret deprecans, ad ſterilitatem ſeſe conuertit, dicens: *Da eis vbera arentia, vuluam ſine liberis*. Verum in loco relato ex ſacra Geneſi; qua ratione fieri potuit, vt Abimelech, & reliqui illius familiares, vnico, vel altero dierum ſpatio agnouerint ſterilitatem ancillarum, vxoriſq; Regis Abimelech? non enim intelligi potuit, niſi anni ſaltem vnius ſpatio, cum nouem menſes mulieres conceptum ferant; & partus nomine in ſacra Scriptura tam conceptus,
C quam natalis dies ſignificentur; vuluaq; concluſa ibi dicitur, tam ad concipiendum, quam ad edendum iam conceptum fœtum: vt mihi iam minimè in dubium reuocare liceat; toto eo tempore ancillas Abimelech, quæ conceperant, mortuos edidiſſe fœtus; quæq; nondum conceperant, ad conceptum inhabiles extitiſſe: cuius infortunij rationem attulit Deus, dicens: *En morieris propter mulierem quam tuliſti, habet enim virum*. Quamobrem Saram per annum commoratam in pala-
D tio Abimelech, vel circa id tempus, liquido ex his conſtat: cum tamen Rex pulchritudine mulieris captus, per annum ab illius concubitu abſtinuerit, licet in regia iam Saræ locus eſſet. Nec mirum id videre debet, cum de regijs nuptijs ibi ageretur; ad quas mulieres per anni ſpatium parabantur; in mundo muliebri aromatibus, ac vnguentis cutem expolientes: quod etiam Reginæ Eſther contigit, cuius pulchritudine quamuis Rex captus eſſet, ab eius tamen concubitu per annum

num

num abſtinuit, vt iuxta ſæculi conſuetudinem, thalamiq; Re- A
gij maieſtatem mundo muliebri pararetur. Nam & nunc quo-
que Hebræi per annum abſtinent ab his quas deſponderint
puellas; quamobrem Abimelech nequaquam pellicem, ſed
ad legitimum torum nuptialem Saram in Regiam admiſiſſe
certiſſimum ex his fiet.

CAP. L. B

Smigmatum ad cutem expoliendam, ablutionum, ac vnguentorum vſus penes mulieres explicatur.

Ad loca Eſther 2. *Vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſdam pigmentis.* Daniel 3. *Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum, & ſmigmata, & oſtia pomarij claudite, vt lauer.* Et ad alia plura. C

HAc libidine ſe comendi actas quoque mulie-
res Hebræas, atque Aſſyrias ab Abrami vſque
ſæculo ex loco Geneſis allato nos ſatis agnouiſ-
ſe intelligo. Verum quiſnam fuerit proprius, D
ac germanus vnguentorum, aromatumq; vſus
in mundo muliebri, enucleatius aperiendum remanet; in
lib. enim Eſther ſic legimus. *Cum autem veniſſet tempus ſingularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad Regem; expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant, menſis duodecimus vertebatur, ita dumtaxat, vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſdam pigmentis, & aromatibus vterentur.*

A *rentur*. Huius quidem cultus muliebris qualitatem, aromatum, & vnguentorum vſum, ſacer textus nequaquam expreſſit; ſed tantum *expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant, dixit*. quæ verba his in hebraico textu reſpondent: מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים *miqhez heioth laha chedath hanaſcim*. quæ ſi ad verbum interpretari velimus, ita dicendum erit: *A fine eſſendi illi ſecundum decretum mulierum*. hoc eſt: poſtquam ſecum (*ſcilicet cum Eſther*) iuxta legem mulierum, quæ
B thalamum nuptialẽ Regium ingreſſuræ erant. ex ſæculi illius luxu intelligi hæc poſſunt; vel de aliquo Regio decreto conſtituto pro puellis Regium torum ingreſſuris, iure Regni ſtatuto. forma non exprimitur in noſtro vulgato interprete: non ita textus hebraicus, ſubdit enim, כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקִים *chi chem imlebu ieme meruqhim*. quæ ſic interpretari poſſunt: *Quoniam ſic implebantur dies abſterſionum illarum*. qua ratione verò fieret hæc abſterſio aperiens, ſubditur in textu: *Ita dum-*
C *taxat, vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſdam pigmentis, & aromatibus vterentur*.

Vt autem omnis in interpretationibus ſacrarum litterarum ambiguitas auferatur, non erit, me iudice, huius loci interpretatio probanda, quã habet Vatabl. *Sic abſoluebantur dies quibus ſe comebant*. nam hæc vox, cultum tantum, & ornamentum capitis reſpicit: quia verbum *como comis*, ſignificat pectendo crinem, aut aliqua alia ratione, comam colere, ac or-
D nare. quamobrem Tibullus eo vſus verbo lib. 1. Eleg. 8. inquit:

Nec nitidum tarda compſerit arte caput.

Dictio quoque hebraica מְרוּקֵי *meruqhe*, à radice *marahq*, מָרַק formata; quæ abſtergere, ſeu fricare ſignificat, de coma, & capillatura, (ſi rectè tantum, ac propriè accipi debet) nequaquam dici poſſe perſpicuum eſt. Capitis enim ornamẽtum in lotione, atque ſordium abſterſione, nequaquam ponitur,

tur; ſed *in tortis crinibus*, vt loquamur cum Diuo Petro. Ad comam pariter componendam, duodecim menſium ſpatium requiri, quis aſſerere audeat? Legem quoque iubentem mulierem annum inſumere debere in ſe pectendo, quis non irrideret? ea propter illam pariter interpretationem quiſque irrideat, neceſſe eſt. A

Neque magis probanda erit interpretatio, quam habet Sanctes Pagninus, & Vatablus in adnotationibus ad prædictum locum; habent enim, *& ſic explebant dies purificationis ſuæ:* nimirum quo mulieres ſe purificare ſolebant. nam ſi ſermonem hic eſſe velint de purificationibus legalibus à menſtruis, profluuio ſanguinis, vel ab alijs legalibus immunditijs, quis illos cachinnis non excipiat? Purificationes enim iſtæ iuxta ritum Hebræorum, ſingulo quoque menſe perſoluebantur; & tunc purificabantur, cum ad ſancta accedendum illis fuiſſet. at in textu duodecim menſium ſpatio iſta perſoluenda fuiſſe dicuntur. præterquam quod Eſther, genus ſuum hebraicum Regi ſubticuiſſe aſſeritur: neque enim Rex ipſe Aſſuerus Iſraelita fuit; quamobrem Eſther purificationibus legalibus operam dare non valuit; ne ſuum aperiret genus. neque ex Regis decreto purificationes ex inſtituto Moſaycæ legis mandari potuerunt, vt de his locus ſit interpretandus. B C

Magis verò mihi arridet interpretari, *dies abſterſionum*, quam interpretationem habet Arias Montanus: accommodatiſſima denique illa, quæ habet, *dies cultus*, vel *dies cultus muliebris*, vel *dies mundi muliebris*. Quamobrem & interpres Vatabli dictionem תַּמְרוּ קֵי *tamruqhe*, inferius à loco citato poſitam, quam noſter Interpres per dictionem *pigmentis* vertit, & venit ab eadem radice מֵרַק *maraqh*, interpretatus eſt per mundum muliebrem, dicens: *Et ſex menſibus odoribus, & mundo muliebri, &c.* Hæc enim interpretatio energiam illius dictionis מְרוּקֵי *meruqhe* maximè explicat. vnico enim verbo D

illa

A illa complectitur omnia, quibus ſponſæ ad Regium thalamum præparabantur: ſiue de ornamento veſtium, ſiue capitis, ſiue faciei, totiusq; corporis ſermo fuerit; quod tam fuco, & ſtibio, quam vnguentis, & oleis odoratis, vna cum gemmis, & margaritis, nec non etiam ablutionibus fiebant de more mulierum veteris ſæculi, tam apud Hebræos, quam Græcos.

Quamobrem Homerus lib. 14. Illiad. Iunonem ſe ſummo
B ſtudio ornantẽ ſcribit, vt elegantia ſpeciei Iouem capiat. Troianis enim, ac Græcis præliantibus, contendebat ipſa Iouem in Troianos concitare. primum igitur ſe abluiſſe, ac aromatibus corpus à ſordibus cunctis clauſo cubiculi oſtio purgaſſe ſcribit: oleo denique ſe totam perſudiſſe; cuius odore cælum, terramq; vbique ſuauitate perfuſam affirmat. capitis ornamẽtum in variata capillorum textura, pectinationes, reticulos, inaures ſumma arte elaboratas, nõ omiſſis ab Homerica
C Iunone pretioſiſſima veſte induitur. vtq; nihil deſit, quod ad ornandum reliquum corporis conducat, veſtem fibulis aureis ſupra pectus obſtringit, præcingitq; cingulo centum fibris, ac gemmis conſperſo: his addit calceos, vt nihil relinqueret Homerus in ornamento Iunonis, ex his quæ ad mundum muliebrem, de more illius ætatis, ſpectabant. de quibus ita ille:

Βῆ δ' ἴμεν εἰς θάλαμον τὸν οἱ φίλος υἱος ἔτευξεν
Ἥφαιστος πύκινας δὲ θύρας σταθμοῖσιν ἐπῆρσε,
D Κληῗδι κρυπτῇ τὴν δ' οὐ θεὸς ἄλλος ἀνῷγεν,
Ἔν θ' ἥγ' εἰσελθοῦσα θύρας ἐπέθηκε φαεινάς,
Ἀμβροσίῃ μὲν πρῶτον ἀπὸ χροὸς ἱμερόεντος
Λύματα πάντα κάθηρεν. ἀλείψατο δὲ λίπ' ἐλαίῳ
Ἀμβροσίῳ ἑδανῷ τό ῥα οἱ τεθυωμένον ἦεν
Τοῦ, καὶ κινυμενοῖο Διὸς ποτὶ χαλκοβατὲς δῶ
Ἔμπης ἐς γαῖαν τε, καὶ οὐρανὸν ἵκετ' ἀϋτμή,
Τῷ ῥ' ἥγε χρόα καλὸν ἀλειψαμένη ἰδὲ χαίτας,

Hh Πεξα-

Πεξαμένη χερσὶ πλοκάμους, ἔπλεξε φαεινοὺς A
Καλοὺς ἀμβροσίους ἐκ κράατος ἀθανάτοιο.

Hæc Homerus, quæ ad verbum reddita ab Andræa Iuſtinopolitano, & alijs; vt infra erunt interpretanda. non enim tanta eſt apud me linguæ Græcæ cognitio, vt valeam Homerum, aliosq; Græcorum poetas interpretari: quamobrem non me pudet ignorata fateri, & ab alijs diſcere, quæ didiciſſe hominem ornant.

Perrexit autem ire in thalamum, quem ei carus filius fecerat B
Vulcanus, ſolidas autem ianuas poſtibus aptauerat
Claui arcana, quam nec Deus alius aperuiſſet.
Illuc hæc ingreſſa ianuas clauſit fulgentes,
Ambroſia quidem primum à corpore amabili
Sordes omnes purgauit. inuncta eſt autem pingui oleo
Diuino, ſuaui quod quidem ei odoriferum erat,
Huius, & agitati Iouis ad ſolidam domum,
Tamen in terramq; & cœlum peruenit odor, C
Eo hæc ſanè corpus pulchrum vngens, & crines
Pectens manibus capillos nexuit fulgidos.

Hunc ipſum vnguentorum, ablutionum, aromatumq; ad abſtergendum corpora vſum, fuiſſe etiam apud ſanctas mulieres, efficaciſſimè probat vis dictionis מְרוּקֵי *meruque* hebraici exemplaris in loco iam à nobis allato ex cap. 2. Eſther, quæ à verbo מָרַק venit, & ſignificat abſtergere. Teſtatur id quoque D Spiritus ſanctus pluribus in locis. nam Ruth cap. 3. Noemi Ruth conſulit; qua ratione ſibi de viro prouideat, dicens: *Lauare & vngere, & induere cultioribus veſtimentis.* Pariter & in lib. Iudith. cap. 10. ſanctiſſima æquè, ac caſtiſſima fœmina periculoſum illud certamen cum Holoferne initura, illumq; cum ad necem nouo certandi genere aggredi, proſtrareq; vellet; ablutione, vnguentis, ac veſtimentorum præ-

tioſi-

A tioſitate ad certamen ſe apparaſſe ſcribitur. *Abſtulit à ſe cilicium*, inquit textus, *& exuit ſe veſtimentis viduitatis. & lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myrrho optimo, & diſcriminauit crinem capitis ſui*. His enim armis captus Holofernes, ſuæ in Deum nequitiæ pœnas, capite dedit. Daniel quoque cap. 13. Suſannæ hiſtoriam ſcribens, ingreſſam pomarium illam, ſcribit, abluendi, abſtergendi, atque ſe vngendi cauſa, dicens: *Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum, & ſmigmata, & oſtia po-*
B *marij claudite, vt lauer:* vbi obſerua, precor, amice lector, Danielem meminiſſe olei ad corpus vngendum poſt abſterſionē, & fricationem, quæ ſmigmatibus ad corpus emundandum à ſordibus fieri mos erat: quemadmodum etiam Sponſa in Canticis ad Sponſum dicebat. *Exui me tunica mea, quomodo induar illa: laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Et ne vnguenta his deeſſent, ſubintulit. *Manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima*. Hæc verò omnia
C in tanta clauſura, vt nec vi Sponſus portam reſerare potuerit. Quæ loca quam præclarè reſpondeant Homero, vbi ſupra perſpicuum eſt. nam ablutionis, olei ad vnctionem corporis, aromatum ad vſum abſterſionum, meminit Spiritus ſanctus in Canticis, & Daniel; de iiſdē omnino meminit Homerus in ſua Iunone: nec aliter differunt, niſi quod hæc vtitur vnguentis, & reliquo mundo muliebri, vt Iouem decipiat: illæ verò ex lege, vt Deo, viroq; placeant.

D Nec erit aliqua ratione prætereundum tam apud Homerum, quam etiam Danielem, Suſannam, atque Iunonem, non ab aliqua alia muliere, ſed ſibimetipſis vnguenta, aromata, & aquam miniſtraſſe. hanc thalamo primum clauſo, illas verò pomarij, atque cubiculi oſtia prius firmata, ne cuiquam patere poſſent, οὐ θεῷ ἄλλῳ, *nec etiam alteri deitati*, dixit Homerus. cum tamen Romanarum mulierum luxus eo perueniſſet, vt non ſolum cinifiones, ac cinerarios, qui acu & verutis

calefactis crinibus criſpandis operam darent. De his fœminis mollioribus Plaut. in Aulular. act. 3. ſcen. 5. ſic appellati à flando in carbonibus, vt inſtrumenta criſpationis calerent: habuerunt etiam mulieres ornatrices, de quibus lib. 65. in Ornatrices. ff. de legatis tertio, pro quibus etiam ſtat lapis vetus cum hac inſcriptione: A

CINERIBVS. HAMILLÆ. ALPIONIÆ
QVINTÆ. ORNATRICI. FESTVS
M. SEPTIMI. GALLI. DISPEN. B
CONTVBERNALI. B. M. F.

Dicebantur verò ornatrices à ſtudio ornandi capita mulierum, quæ mundo ſtuderent ſupra decorem, ac fœmineam modeſtiam. græcè dicebantur à mundo muliebri κοσμώτριαι', ſiue etiam κοσμήτριαι, de quibus Iuuen. Græco retento vocabulo, dixit Satyr. 6.

Ponunt Coſmetæ tunica. C

Nec vnam, aut alteram adhibuiſſe mulieribus ſat erat: niſi artifices ad vngues ſcindendas, aptandas, æquè diſponendas etiam addidiſſent. de quibus Tibullus iam ſupra allatus, ait:

Quid vngues
Artificis docta ſubſecuiſſe manu?

De quibus artificibus Petronium loquutum arbitror, cum de pueris, quos Alexandrinos vocabant, dixit quod paronychia cum ingenti ſubtilitate tollerent. & de his etiam fortaſſe loquutus eſt Iuuenal. Satyr. 2. vanam illius ſæculi mollitiem deſcribens per hæc verba: D

Ille ſupercilium madida fuligine tinctum,
Obliqua producit acu, pingitq; trementes
Attollens oculos.

Quibus denique Romanæ mulieres non verebantur addere ornamentorum conſultrices, vt videre eſt in Moſtellaria

Plauti

A Plauti act. 1. ſcen. 3. in qua Scapha conſulitur à Philematio de cultu, & ſtatu capitis.

Phil. *Suo quicque loco, viden? capillus ſatis compoſitu'ſt cõmodè?*
Scap. *Vbi tu commoda es, capillum commodum eſſe, credito.*

Adeoq; cupiditas ſe ornandi mulieres inuaſerat; vt non vnam tantũ, aut alteram adhiberent ornamentorum conſiliatrices, ſed plures; quod meritò Iuuen. Satyr. 6. damnat in hæc verba:

Eſt in conſilio materna, admotaq; lanis
B *Emerita; quæ ceſſat acu, ſententia prima*
Huius erit: poſt hanc ætate, atque arte minores
Cenſebunt; tamquam famæ diſcrimen agatur,
Aut animæ tanta eſt quærendi cura decoris.

Non ita mulieribus ſacris accidiſſe putandum eſt, vt tanto luxu defluerent. Suſannam enim caſtiſſimam, ſimulq; honeſtiſſimam fœminam, ſolam inter pomarij clauſtra ſe lauiſſe, perſpicuum eſt ex ſacris oraculis, quæ teſtantur illud idem de C Bethſabea nobiliſſima fœmina: non enim aliquam adduxerat ſuæ nuditatis teſtem; cum captus Dauid ſcribitur. *Sed vidit,* ſupple Rex, *mulierem lauantem ſe*, dicitur in textu. Reliquum eſt, qua de cauſa ſiccis, atque pulverizatis aromatibus vterẽtur; videre; quæ pigmentum dicitur in cap. 2. Eſther, quarum vſus erat ad ſordes abſtergendas, voce ἀμβροσίαι ab Homero ſignificatum, dicente loco iam allato:

Αμβροσίῃ μὲν πρῶτον ἀπὸ χροὸς ἱμερόεντος
D κύματα πάντα κάθηρεν.

Quam vocem ἀμβροσίῃ, aliqui *ambroſiam* interpretantur, alij *immortalitatem* vertunt: ſed melius obſeruat Euſtath Homeri fideliſſimus interpres ſignificari aromata ſuauiſſimè olentia, quibus ſordes à corporibus auferebantur. Quæ quidem aromatum genera, propria, græcaq; voce ſmygmata dicebantur. Nam rectè quidem obſeruaſſe nonnullos puto, ſmygma deriuari à verbo græco σμήχω, quod eſt abſtergo, exter-

go, detergo, & ſmygma id omne vocatur, quod purgat, ab- A
ſtergit, & emaculat, vnde Suidas inquit, σμῆγμα καθάρτικον τὸ ἀποσμῆχον, ideſt, *Smygma, quod eſt purgatiuum, & abſterſiuum.* Et cum frequens ſit hæc dictio apud Plinium, vocabulo generali ſemper accipitur, pro medicamento, quod valet ad faciem emaculandam, & ad abſtergendum corporum dehoneſtamenta: quamobrem Medici hoc nomine appellant pulueres ſiccos aromatum, qui iaciebantur in cute iam lota, ſed non vncta, ad illam expoliendam, ac emaculandam, vt po- B
ſtea vngeretur, atque perfricaretur. hæc ſmigmata Suſannæ ad vſum fuiſſe, Daniel ſcribit. dicit enim ancillis Suſanna, *Afferte mihi oleum & ſmigmata*. Mulieres ſmigmatibus vtebantur in balneo; vt his pulueribus aſperſæ, cutem manu purificante, ſordes tollerentur; cutiſq; ante vnctionem expoliretur; proptereaq; dixiſſe Sponſam in Canticis: *Digiti mei pleni myrrha probatiſſima*. In quo ſanè aromatum vſu, ſeu verius abuſu, quam profuſæ fuerint mulieres laſciuiores, nobis au- C
ctor eſt Plutar. in Demetrio, cuius flagitia, & ſcelera libidinoſa dum memorat; illud vnum cum primis Athenienſibus doluiſſe tradit; quod ingentem pecuniæ ſummam à populo exactam, meretricibus ſuis ad ſmigmata dari iuſſerit. de quo ſic Plutarchus: ἐκεῖνο μάλιστα λυπῆσαι τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι διακόσια, καὶ πεντήκοντα τάλαντα πορίσαι ταχὺ, καὶ δοῦναι προς ταχθὲν αὐτοῖς, καὶ τῆς εἰς πράξεως συντόμου, καὶ ἀπαραίτη τοῦ γενομένης ἰδὼν ἠθροισμένον τὸ ἀργύριον ἐκέλευσε λάμια, καὶ ταῖς περὶ αὐτὴν ἑταίραις εἰς σμῆγμα δο- D
θῆναι. ideſt, *Illud potiſſimum momordit Athenienſes, quod cum ducenta quinquaginta talenta ipſi propere imperata à Demetrio fuiſſent; præcipitataq; exactio, & acerbè exercita; vbi coactum argentum vidit, Lamiæ iuſſit id, cæteriſq; meretricibus, quæ circa eam erant, ad ſmigma præberi.* hæc Plutarchus: cuius pecuniæ ſumma, ſi ad monetam noſtram redigatur, fortaſſe attinget ſummam, quæ vulgariter dicitur, *vn millione, e mezo*; ex

qua

A qua pecuniarum ſumma, impietas Demetrij, ſimul & luxus quoque mulierum in vſu ſmigmatum nobis apertiſſimum fiet. Hæc eadem fuiſſe in vſum Eſtheris, vis hebraicæ dictionis מְרוּקֵי *meruqhe*, & alia תַּמְרוּקֵי *thamruqhe*, quæ pigmenta interpretantur à noſtro vulgato, apertè demonſtrant: componuntur enim dictiones illæ ex verbo מָרַק, & voce רָקַח, quarum prior abſtergere ſignificat; altera aromatizare interpretatur: adeò vt מְרוּקֵי *meruque* idem ſit, quod aroma odo-
B ratum pulueriżatum ad abſtergendum ſordes; & illud idem ſit hebræis מְרוּקֵי *meruque*, quod Græcis, ac Latinis ſmigmata: quorum vſum Græcos ab Hebræis accepiſſe, ipſa ſaltem antiquitatis ratio demonſtrat, ac ſuadet.

C

D

CAP. LI. A

Mari amaraci, myrthiq; vſus vnguentarius in mundo muliebri Eſtheris non improbatur.

Ad loca Eſther. cap. 2. *Ut ſex menſibus vngerentur oleo myrrhino*. Cant. 1. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. Prouerb. 7. *Aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo*. Pſal. 44. *Myrrha, & gutta, & caſſia à veſtimentis tuis*. Et ad alia plura loca. B

REGIVS mulierum apparatus ad nuptias Aſſueri, de quo in cap. 2. Eſther; varia aromatum, & vnguentorum muliebrium genera, nos aperire compellit: dicitur enim in ſacro textu, *quod ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſdam pigmentis, & aromatibus*. cui vſui pigmenta, & aromata deſeruirent agnouimus. quo genere vnguenti vterentur, videndum remanet: quod enim oleum myrrhinum noſter interpres dixit שְׁמֶן הַמּוֹר *ſcemen hamor*, hebraicus textus ſcripſit. huius dictionis radix, & variata ſcriptio, in varias interpretationes auctores diſtraxit; aliquando enim cum *vaù holem* ſcribitur ſic מוֹר, aliquando tantum cum *holem* ſic מֹר reperitur, interdum cum ·· *cametz chateph* ſic, מָר: quamobrem non deſunt, qui diſcrimen agnoſcant maximum inter illas duas voces; affirmantes, quod ſi quando cum

vaù

A *vaü holem* ſcribitur ſic מור *mor*, propria radice regi; & nequaquam myrrham ſignificari, ſed marum; quæ quidem herba ſurculoſa eſt, & odorifera, haud abſimilis ab amaraco; de qua etiam tractat Dioſcor. lib. 3. cap. 74. & Plinius lib. 12. cap. 24. & græcè dicitur *μάρον*; quamobrem Cant. 1. vbi nos legimus: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*, leguntilli: *Faſciculus mari eſt amicus meus mihi:* myrrham verò ſignificari contendunt, quoties prædicta dictio ſcribitur ſine *vaü*, ſic
B מֹר, quam dicunt deriuari à radice מָרַר *marar*, quæ amaricare ſignificat: quia verò iuxta doctrinam Dioſcor. myrrha commendatur, ſi fuerit amara, acris, & odorata; propterea ab ea radice deriuata dictione מֹר, myrrham interpretandam fore cenſent.

Hac ratione ducti hi auctores, & eam lectionem tenacius forte quam par eſſet retinendo; marum, ſiue amaracum pro myrrha in pluribus ſacræ Scripturæ locis interpretantur. &
C in cap. 5. Cant. legunt: *Meſſui marum meum:* marum enim, & amaracum perſimiles fore plantas, docet Matthiolus in cap. 42. lib. 3. Dioſcor. qui de hac planta ita cap. 49. ſcripſit: *Μάρον, ἢ ὑσσώβειον πόα γνώριμος φρυγανώδης ὁμοία τῷ ἄνθει ὀριγάνῳ τὰ μὲν τοι φύλλα τούτου λευκότερα πολλῷ, καὶ τὸ ἄνθος εὐωδέστερον.* hoc eſt, *Marum eſt herba vulgariter, ſurculoſa flori origani ſimilis, folia quidem huius multo albiora, flore verò odoratior.* Amaracum verò idem quod ſampſucum dixerunt aliqui apud
D Athenæum lib. 15. cap. 8. Iſid. lib. 7. tradit, regium quemdam puerum Amaracum nomine, quamplurima vnguentorum genera ferentem, caſu prolapſum eſſe, & maiorem ex cõmixtione odorem creaſſe, indeq; optima vnguenta amaricina dici: is poſtea in herbam Samſucum verſus eſt. Amaracum adeò gratum fore mulieribus affirmat Matthiolus, vt perpaucæ ſint mulieres, quæ ſuis in hortulis, penſilibus, aut fictilibus vaſis marum non ferant, vel mari plantas in hijs tranſ-

plan-

plantatas diligenti cultura non foueant: imò inde *maioranam* A
Italicè appellatum marum, cenſet Matthiol. cap.40.eiuſdem lib. quod maiori cura, quam reliquæ plantæ feratur, ac diligentiori ſtudio colatur: & re vera quidem apud Ethruſcas mulieres, id ego ipſe cognoui, cum aliquando diſſeminaturus verbum Dei Ethruriam petiuiſſem. Eſt autem hæc planta per quam iucundi odoris in omnibus ſuis partibus, nimirum in caule, in radice, in folijs, ac floribus; planta eſt tota odorata, & in medicamentis admodum vtilis. Marum verò odora- B
tiorem eſſe amaraco ex Galeno in lib. de antidot. ſcribit Matthiolus; affirmat enim marum multum redolere, & has duas plantas viciſſim conferens, amaracum ſe vidiſſe teſtatur, quæ odore multum à maro ſuperaretur, denique marum inter peregrinas plantas ex Ægypto in Italiam allatas recenſendum docet Plinius lib. 12. cap. 24. & Matthiolus ex Galeno hoc idem tradit.

Amaraci autem vſus probat corona amaracina, quam eam- C
dem quidam putabant cum Naucratite. ita Athæneus lib. 18. cap. 6. παμπόλλυς δὲ οἶδα λέγοντας, τὸν ἐκ τῆς σαμψύχου στέφανον εἶναι τὸν ναυκρατίτην, πολὺ δὲ τὸ ἄνθος τούταις κατὰ ταὺ Αἰγύπτον. hoc eſt, *Multos autem cognoui, dicentes coronam ex ſampſuco eſſe naucratitem, plurimum autem floris his*, ſupple eſſe, *qui circa Aegyptum*. Coronabantur etiam veteres occaſione nuptiarum; quamobrem amaracus erat cum primis in coronando coniugum capita, vt docet Catullus Eleg. 62. in Epithal. ad nuptias D
Iuliæ & Manlij, dicens:

Cinge tempora floribus,
Suaue olentis amaraci.

Quod etiam ad delitias vſus amaraci apud eoſdem extiterit tam in folijs, & floribus, quam ramuſculis ad ſuffumigationes, & ad componendum vnguenta, quæ amaracina dicerentur, teſtis eſt Plinius lib. 13. cap. 1. affirmans hoc genus vn-

guenti

A guenti plurimi æſtimatum fuiſſe apud inſulam Coum, deq́; illo Lucretius ait:

Poſteſq́ ſuperbos

Vngit amaricino.

Et iterum.

Sicut amaricini blandum, ſtactiq́ liquorem.

Huius vnguenti nobiliſſimus odor locum fecit prouerbio, *Nihil cum amaricino ſui*. quod elegantiſſimè dicitur, in quoſ-B dam ingenio pinguiores homines; qui elegantiores literas, quas non aſſequuntur, miro ſupercilio contemnunt: & quidem ſuauiſſimum hoc extitiſſe vnguentum plurima Athenæi loca demonſtrant.

Nil minus de maro affirmare poſſumus: ad ſuffumigationes nimirum in conuiuijs adhibitum fuiſſe; cum primis in nuptijs, cuius teſtis eſt Athenæus lib. 9. cap. 15: ex Meneſimacho in carminibus allatis, per hæc verba:

C ὀσμὴ σεμνὴ μυκτῆρα θενεῖ λιβάνου μάρου

σμύρνης, καλάμου, στύρακος, καὶ βαρυλίνδου,

κίνδου, κίσθου, νάρδου, μίνθου.

hoc eſt, *Nares procul multus odor quatit thuris, mari*

Myrrhæ, calami, ſtiracis bdelij.

Cinnamomi, nardi, mentæ.

Quod autem vnguenta pariter ex maro parata fuerint; Plinius loco proximè citato oſtendit; affirmans, & in Cypro, & in D Mytilene inſula optima hæc vnguenta parata fuiſſe. quod denique & ad nuptialia gaudia deſeruierint; præter teſtimonium allatum ex Catullo & Athenæo, multis etiam alijs argumentis probari poſſet: idem de amaraco diximus. confundimus enim vſum mari & amaraci, quod ferè idem arbitremur; ſed breuitati ſtudentes, alijs reliqua inueſtiganda relinquimus.

His ita conſtitutis de ſuauitate mari & amaraci à ſcopo aberraſſe nequaquam videntur illi, qui marum ſignificari dictione

illa

illa מור *mor*, affirmarunt, locumq; illum: *Faſciculus mari* A
dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur, interpretati
ſunt Cant. 1. & Cant. 5. *Meſſui marum meum*, necnon etiam
& illud Prou.7. vbi nos legimus, *Aſperſi cubile meum myrrha, &*
aloe: dixerũt, *aſperſi cubile meum maro*, ſiue, *agitaui cubile meum*
maro, interpretantur. nam hebraicè ſic legitur נַפְתִּי מִשְׁכָּבִי מֹר
naphthi miſcaui mor. vbi dictio *naphthi* rectè interpretatur, *agi-*
taui: vel illo nimirum genere agitationis, quæ hinc inde dex-
trorſum, vel ſiniſtrorſum, ſurſum & deorſum in ſuffumiga- B
tionibus linteaminum fieri ſolet. quod conſueuiſſe mulieres
laſciuiores, illud Clem. Alexan. lib. 2. Pædag. cap. 8. probat;
illarum in his mollitiem damnans his verbis: *Atque eæ quidem*,
ſupple mulieres, *& ſua veſtimenta, & veſtes ſtragulas, do-*
mosq; ſuas ſuffumigant, & aſpergunt; atque adeò, vel ipſas pro-
pemodum matulas olere cogunt vnguenti delitiæ. Dixit *propemo-*
dum, quia ex vi ſuffumigationis, non quidem vnguentum
olent; ſed aromatum combuſtorum retinent odorem, eũdem C
cum vnguento, ſi ob hoc tollas humiditatem quam habet:
ſiccumq; expiret odorem; quẽ matulæ ſuffumigatæ fragrant,
de quibus ibi loquitur Sponſa. Si verò locum hunc interpre-
tari velimus aſperſi, in genere liquidorum, hæc intelligentia
ad rem minimè facit. Eſt enim præter rem, linteamina, ſeu
etiam coopertoria, in quibus homines cubare ſolent, liquidis
humoribus aſpergere; quamobrem nobis non probatur Ariæ
Montani interpretatio, dicentis, *Perfudi lectum meum*. nam D
perfundere liquida reſpicit. Si verò aſpergere ſit idem quod
floribus, ac folijs odoratæ plantæ, mari videlicet, vel myrrhæ
lectum cooperire; hac ratione accipienda erit lectio noſtræ
vulgatæ, quæ ſtat cum lectione Theodotionis, qui legit ἐκα-
λώπισα, idest, *ornaui*, vel *compſi lectum meum*. eſt namque
amantis, floribus odoratis lectum conſpergere, vt declarant
verba illa Sponſæ Cant. 1. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & le-*
ctulus

A *ctulus noſter floridus*. Veſtimenta etiam odoribus afficiebantur, vt locus Pſalmi epithalamici probat, in quo veſtiméta regia ex odoribus laudantur. *Myrrha, & gutta, & caſſia à veſtimentis tuis*. Maro, ſeu amaraco delectatas mulieres, illiusque floribus, probabiliſſimum videtur. quamobrem eo pariter vnguento Eſther, ac reliquas puellas ad Regium thalamum, regalesq; nuptias ſe paraſſe, à ratione alienum minimè putandum erit.

B Sunt qui vtramque dictionem deriuari ab vna, & eadem radice putent. quamuis in ea aſſignanda differant. nam Pagninus vtramque dictionem ab hac radice מור *mor* deriuatam docet. alij ab hac radice מָרַר eaſdem deriuatas volunt: ſed quid denique eo vocabulo ſignificetur: ſiue ſcribatur cum *vaù holem*; ſiue ſine illo, omnino ignorari affirmant. ita Marc. Marin. in lingua ſancta peritiſſimus docet in ſua arca Noé. Quamuis verò cum cómuni Doctorum ſententia, myr-
C rhã ea vox ſignificari cenſeat: quod tamen genus aromatis in veteri Teſtamento eſſet illud, quod myrrha Latini interpretátur, ignotum eſſe docet. Etenim re vera ſi loca diligéter attendere velimus: dictione מור ſignificari videtur aliquando aliquod genus herbæ, quæ meti poſſit; quamobrem in Canticis dicitur: *Meſſui myrrham meam:* aliquando denique dictione illa ſignificari videtur genus aliquod gummi combuſtibilis; cuius combuſtione ſuauiſſimus, atque fragrantiſſimus odor
D euaporetur; quemadmodum ex incenſo, & alio quocumque genere pulueris pigmentarij. Pro qua interpretatione illud habemus Cantic. 3. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?* Aliquando denique genus aliquod plantæ ſignificari videtur, quæ in ramuſculis præciſa, in faſciculis alligetur. quamobrē de myrtho, loca iam allata intelligere quidam non ſunt veriti: ea propter Vatablus in adnot. ad cap. 2. lib. Eſther:

Eſther: *Rectius*, inquit, *legi prædictum locum in oleo myrtheo*, A
quam in oleo myrrhino. myrthum quidem arbuſculam eſſe
odoratiſſimam experimento comperimus: cum primis verò
myrthum Ægyptiam; & hoc auctoritate Theophraſti. ſub
tutela Veneris myrthum poſitã fuiſſe teſtis eſt Virg. Eglog. 7.
referens enim quæ cuique Deo plantæ dicatæ forent, *Veneri*
dat myrthum, laurum Apollini, dicens:

Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrthus Veneri, ſua laurea Phœbo. B

Erat enim vitis dicata Baccho; vel ſi mauis, Iano Deorum
omnium antiquiori apud veteres Romanos, quem Noa arbi-
trantur communiter: quia igitur myrthus Veneri dicata erat;
myrtho hanc Deitatem placabant; illiuſq; ſuffumigationibus
in ſacris eiuſdem vtebantur. quia iuxta regulam Iambl. lib. de
myſter. Ægypt. ſeg. 3. cap. 24. illa ſuffumigationum genera
falſis illis Deitatibus adhibebantur; quæ cum ipſis, quibus ſacra
fiebant, affinitatem haberent. Propterea Virgilius pro Iulio C
Cæſare, qui ab Ænea originem trahere putabatur; maternam
myrthum hanc arborem appellaſſe dicitur. & in 2. Georg. ait:

Solido Paphiæ de robore myrthus.

Paphiam myrthum dixit, hoc eſt Veneri dicatam, quæ Pa-
phia dicebatur, quod in Papho inſula coleretur. quamobrem
qui Veneri operam dabant, myrtho coronabantur; præſer-
tim in ſacris Priapi; de quo ita Petron. *Premebat illa reſoluta
marmoreis ceruicibus aureum thorum, myrthoq; florenti quietum* D
*verberabat; itaque vt me vidit paululum erubuit, externæ ſcili-
cet iniuriæ memor; deinde vt remotis omnibus, ſecundum inuitan-
tem conſedi, ramum, ſuper oculos meos poſuit, & quaſi pariete in-
teriecto audacior facta; quid eſt, inquit, paralytice; ecquid hodie
lotus veniſti?* affirmant porrò veteres myrthum Veneri ami-
cam, quod hæc plãta gaudeat marinis littoribus. inde Martial.
lib. 4. in Epigram. de nuptijs Pudent. & Claud. dixit:

Nec

A *Nec plus lotus aqua, littora myrthus amat.*

Nec id tantum propter naturalem plantæ calorem, vt dicunt Commentatores, rerumq́; naturalium indagatores; ſed etiam quia Venerem fabulantur ſpuma maris procreatam fuiſſe; vel vt dicunt Medici, eo quod myrthus ſit apta plurimis mulierum neceſſitatibus.

Tria verò myrthi genera tradiderunt Plinius & Cato; nimirum myrthus candida, myrthus nigra, myrthus coniugalis,
B quæ ἁγία à Græcis dicebatur, ideſt *ſancta*, quod coniugijs dicata foret. Per illam enim mutuũ amorem viri & mulieris ſignificari, ac conciliari veteres credebant in coniugio; quapropter Plinius lib. 15. cap. 29. ſcribit, Romanos & Sabinos, verbena, ac myrtho conciliatos, dum Sabinas illi ad coniugium rapuiſſent. Cumq; homines illi vndequaque ſuperſtitioſi, in nuptijs auſpicia obſeruarent; boni ominis arbitrabantur in coniugijs, myrtheis vti coronis. hinc Catullus in Epithalamio
C Iuliæ, & Manlij, bona illis ex nuptijs auſpicatus, ramuſculos myrtheos illis dat. non quidem ex alia myrthi ſpecie, vt puto, quam ex ea quæ coniugalis, & hagia dicebatur.

Florido velut enitens
Myrthus hagia ramulis,
Quos Amadriades Deæ
Ludicrum ſibi roſcido
Nutriunt humore.

D Sunt qui hic legant myrthus Aſia; quaſi ad Aſiam paludem, vel ad regionem illam, quæ Aſia dicitur, reſpexerit Poëta: in quo Paſſeratium deceptum conſtat: nam coronis quoque myrtheis coronari ſolitos veteres, multa antiquitatum teſtimonia probant: earum in cœnis vſum tradit Anthipanis, auctoritate Athenæi lib. 3. cap. 2. dicens:

φρώντισα δὲ
τῶ μυῤῥινῶν ἐπὶ τὴν τραπέζαν βούλομ᾽ ἄς

ἔχα-

διαμασῶμ' ὅταν τι βουλεύῃ δέῃ, A

τὰς δὲ φιβάλεως πάνυ καλὰς στεφανωτίδας.

hoc eſt, *Primum autem*

Myrthos volo ſuper menſam, quas

Mandam, ſi quid conſulere oportebit,

Illas autem phibaleas, pretioſas, coronarias.

Stat etiam Plato lib. 2. de Repub. dicens: κατακλινέντες ἐπὶ στιβάδων ἐστρωμένων μίλακί τε, καὶ μυῤῥίναις. & infra: μυῤῥίναις ἐστεφανοῦντο οἱ ἄρχοντες. hoc eſt: *Recumbentes ſuper ſtrata, inſtrata mylace &* B *myrthis.* Et infra: *Myrthis coronabantur Principes.* Quod etiã amore capti myrtho coronarentur, ex Tibullo probare poſſumus.

Et gerit inſigni myrthea ſerta coma.

Et Ouid. lib. 2. de arte amandi, inquit:

Sertaq; odoratæ myrthea ferte comæ.

Quod ſi veteres coronis myrtheis vtebantur, quod etiam vnguento myrtheo vſi fuerint; cum myrthus odorata arbuſcula ſit, ex qua etiam vnguentum parabatur, à ratione alienum C non erit. quin etiam teſtimonio, & auctoritate Athenæi lib. 15. cap. 12. probatur. neque igitur inconſideratè dixiſſe videbitur Vatabl. in cap. 2. Eſther, rectius legendum *oleum myrtheum*, quam *oleum myrrhinum:* niſi à ratione alienum putandum ſit, vt re vera eſt, recedere à ſacro vulgato exemplari, decreto ſacri Concilij, & Romanæ Eccleſiæ auctoritate firmato. Ego quidẽ vulgati exemplaris retẽta lectione, ex Græco exemplari *myrrhinum* legendum puto: nec tamen propterea à myrtho D recedendum volo omnino, cum myrthus, μυρσίνη græcè, & μυῤῥίνη dicatur: quamobrem ἀπὸ τοῦ ἐλαίου μυῤῥίνου, *oleum myrrhinum* vulgatus eſt interpretatus, & Eſtheri ad vſum nuptialem adſcripſit; quod Vatablus *myrtheum* dicere potuit, non variata eiuſdem vocabuli ſignificatione.

CAP.

A
CAP. LII.

Vnguentum Eſther, myrrhæ verius conceditur, & vſus illius explicatur.

Ad loca Eſther 2. *Ita vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino*. Cant. 3. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit ſicut*
B *virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris*. Cant. 5. *Manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima*. Ibid. *Labia illius ſtillantia myrrham primam*. Et ad alia plura.

OLEVM myrrhæ potius quam myrtheum ad vſum cutis Eſther adhibuiſſe, interpretum
C communis conſenſus tradidit. Non enim illud olei genus ſacer textus dixit; שֶׁמֶן חֲדַשׁ *ſcemen hadas*, quod *oleum myrthi* interpretatur; ſed *ſcemen hamor* שֶׁמֶן חֲמֹר, quæ ſanè dictio, ſeu ſine *vaù holem* ſcribatur, ſiue cum illo, quam optimè interpretari per vocem latinam, *myrrha*, ſatis in præcedenti capitulo declarauimus. Sunt enim inter ſe permutabiles *holem* cum *vaù*, & *holem* ſine illo, vt norunt periti linguæ ſanctæ. quamobrem ne-
D mo iam amplius ambigere debet de ſignificato illius dictionis, cuius interpretatio ab etymologia vocabuli rectè accipitur; ab acritudine nimirũ, ſiue ab amaritudine, verbo מָרַר *marar* ſignificata: à qua radice formari dictionem illam *mor* מוֹר mihi cum alijs certiſſimum eſt.

Myrrhæ nomine ipſa quoque arbuſcula, quæ pretioſiſſimum hoc aroma ſtillat, appellatur. cuius talis, ac tanta eſt dignitas, vt etiam ramuſculi ipſius igne combuſti, gratiſſimum de ſe

præſtent odorem: quod reliquis quoque omnibus arboribus A piceis commune eſt: vt pino, quæ picem ſtillat; abieti, ex qua genus quoddam termentinæ fluit; & denique omnibus thuriferis plantis, quæ vtique ad naturam, ac qualitatem aromatis ex ipſis ſtillantis, ac profluentis, odorem exhalant.

Fuit autem omni ſæculo, atque ætate adeò pretioſum, & odoratiſſimum hoc genus aromatis; vt nonnulli poſterioris ſæculi doctiſſimi viri arbitrentur; illud aroma, myrrham apud veteres fuiſſe, quod hodie pharmacopolis eſt Benzoinum: cu- B ius opinionis meminit Bauhin. in lib. 1. Matthiol. cap. 7. & Matthiol. ipſe lib. 3. in Dioſcor. cap. 77. quamuis hanc ſententiam reijciat. Alij etiam eius fuerunt opinionis; vt myrrha id genus gummi præſtantiſſimi, atque odoratiſſimi apud veteres eſſet; quod anime appellatur à Luſitanis; & nos gummam amineam rectè appellare poſſumus. refert hoc Bauhin. loco iam citato. & quamuis infra lib. 2. vbi de vnguento ſacro, quod myrrham in ſui compoſitionem requirebat, de myr- C rhæ præſtantia fuſius à nobis agendum ſit; ex allatis etiam nunc, varijs Doctorum ſuſpicionibus, quam pretioſum, quamq; odoriferum genus aromatis eſſet myrrha; non leui argumento, vt puto, colligitur.

Myrrhæ præſtantia atque dignitas, ad vſum ſuiipſius homines inuitauit, tam ad vnguenta, quam ad ſuffumigationes, quæ pulueribus aromaticis ſupra ignem iniectis in cultum numinis fieri conſueuerant. Tibullus lib. 2. Eleg. 2. dixit, cum de ſa- D cris ageret prophanis.

Vrantur pia thura focis, vrantur odores,
Quos tener à terra diuite mittit Arabs.

Quo quidem generali verbo Arabicum odorum, & myrrham comprehēdi nemo ibit inficias. ſed Athenæus quoque lib. 12. cap. 8. damnans Alexandri Magni arrogantiā, qua Deum credi volebat; & quid ille ſibi Deificato permitteret. *Conſpergebat,* inquit,

A inquit, *pretioſo vnguento, vinoq́ odorifero pauimentum Alexander, myrrhaque, & alijs ſuffimentis ſibi ſuffumigare volebat.* ἐῤῥάνε δὲ, ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ μύρῳ σπουδίῳ, καὶ οἴνῳ εὐώδει τὸ δάπεδον. ἐθυμιᾶτο δὲ αὐτῷ σμύρνα, καὶ τὰ ἄλλα θυμιάματα. Sed & myrrhææ ſuffumigationes ex Mneſymacho in hypotropho, meminit Athenæus lib. 9. cap. 15. dicens in apparatu cœnæ poſt epulas:

κούραν κασίας ἀπὸ γᾶς ἀσίας,
B ἀλίας συρίας.
ὀσμὴ σεμνὴ μυκτῆρα δονεῖ λιβάνου
μαροῦ, σμύρνης, καλάμου, στύρακος,
καὶ βαρυλίνδου, κίνδου, κόστου, μίνθου,
Τοιὰ δὲ δόμους ὀμίχλη κατέχει πάντων ἀγαθῶν ἀνάμεστος.

hoc eſt, *Caſſiam vrunt adductam ab Aſiatica terra,*
Aliter Syria. hæc ſunt Athenæi.
Nares procul multus quatit odor thuris,
C *Mari, myrrhæ, calami, ſtyracis,*
Et bdelij, cynnamomi, coſti, menthæ,
Qualis autem domos caligo habet omnium bonorum plena:

Apud quem ſi attenderimus caliginem ex combuſtis aromatibus, inter quæ myrrha quoque recenſetur à Mneſymaco, myrrhææ ſuffumigationis vſus, ex veterum monumentis perſpicuus erit: Sed etiam apertè habetur Cantic. 3. in illis verbis: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit ſicut virgula fumi, ex aromatibus* D *myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?* Vbi ex diuinis oraculis vſum myrrhæ pulueriʒatæ ad ſuffumigationes, perſpicuum, ac manifeſtum eſt: ea propter tranſlatio Pagnini legentis, *Sicut virgulæ ſuffita, ſiue ſuffumigata myrrha,* nulla ratione probanda videtur: quaſi ſermo ibi eſſet de virgula alijs aromatibus coagmentata, myrrhaq́; demum ſuffumigata. rationabilius igitur lectio Aquilæ & Symmachi, in interprete apud Theodor. admittenda erit. hi enim legunt: *Sicut*

ſimilitudo fumi, ex ſuffimento myrrhæ, & thuris. ita vt ſuffimentum hoc, de quo loquitur textus, myrrha, & thure confectum eſſet: quod fieri nequaquam poſſet, niſi puluerizaretur myrrha; & ad ſuffumigationes, etiam illius vſus admitteretur. Concordant hæc his, quæ habet Dioſcor. lib. 1. cap. 78. καὶ πίσματα δὲ ἐξ αὐτῶν, inquit, γίνεται ἀπὸ μὲν τῆς λιπαρᾶς εὐώδη, καὶ λιπαρά. ἀπὸ δὲ τῆς ξηρᾶς ἄλιπη, καὶ οὐκ εὐώδη. hoc eſt, *Ex myrrha paſtilli fiunt; ex pingui, odorati & pingues; ex ſicca, ſicci, & minus odorati*. Pro ſuffumigationibus myrrhæis, ſtat etiam Vatablus in adnot. ad illum locum. reſpiciens enim ad conſuetudinem inijciendi myrrham ſuper ignem, & ad ſuffumigationes dixit: *Myrrha, & thus non effundunt odorem, niſi in igne*. Quod licet de thure rectè dictum videri poſſet; cum parum, aut nihil odoris ex ſe præſtet, niſi in igne; myrrha tamen in vnguentis, ac etiam in ſuffumigationibus ex ſe fragrantiſſimum, & ſuauiſſimum odorem emittit. quæ tamen nobis parum intereſt; modo ex his verbis, & ſacrarum Scripturarum locis, myrrhææ ſuffumigationes liquido conſtent. vltimam attingent metam, quæ auctoritate cap. 30. Exodi afferentur, cum thymiama Moyſes componere iubetur ad ſuffumigationis vſum, de quo, *Sume*, inquit, *tibi ſtacten, & onycha, & galbanum boni odoris, & thus lucidiſſimum: æqualis ponderis erunt omnia*. Eſt autem ſtactes myrrha præſtantiſſima, vt omnibus perſpicuum eſt.

Vſum myrrhæ apud veteres in compoſitionibus vnguentorum, & fluxibilium oleorum, non minori auctoritate, veterum monumenta tradunt; cum primis ad nuptialia feſta, & conuiuia, vt nihil voluptatibus deeſſet; cumq́; ob illius præſtantiam myrrha ſummo haberetur in pretio; factum eſt, vt Æoles vnguenta omnia myrrham appellarent, ſeu ſmyrna; quæ vox græcè myrrham ſignificat, vt ipſa myrrha ſtactes dicta, ob illius præſtantiam vnguentum ex ſe conficeret. hæc ab Athe-

næo

A næo traduntur lib. 15. cap. 11. dicens: μύῤῥα, καὶ σμύρνα παρ' αἰολεῦσι ἐπειδὴ τὰ πολλὰ τῶν μύρων διὰ σμύρνης ἐσκευάζετο, καὶ ἥ γε στακτὴ καλουμένη διὰ μόνης ταύτης. Quamobrem minimè mirum eſſe debet, quod præ omnibus aromatibus vſui eſſet, hominibus illius corrupti ſæculi, qui non tantum corpora, ſed etiam crines, coronas nuptiales, conuiuiales, floresq́; ipſos quos deferebant, quibusq́; ſerta intexuerant, vnguentis, potiſſimumq́; myrrha perfundere conſueuerunt; & hoc adeò copioſè, vt

B non tam caput, quam genæ coronatorum myrrha irrigarentur; hinc Virgil. huius conſuetudinis ratione habita in odium coniugij ait:

Nec mihi ſudabunt pingui iam tempora myrrha.

Et Cant. cap. 5. Sponſa in laudem Sponſi dicebat: *Labia illius lilia ſtillantia myrrham primam.* ſolius enim myrrhæ vſus, hominem amore captum indigitabat. quamobrem Archilochus apud Athenæum loco iam citato dixit:

C ἐσμυρισμένας κόμας, καὶ στῆθος ὡς ἂν, καὶ γέρων ἠράσατο.

hoc eſt, *Vnguentatas comas & pectus; vtique & ſenex amat.* Et ipſa denique Sponſa amoris impatiens de ſe dicebat: *Manus meæ ſtillauerunt myrrham*: & ſexcenties in ſacris literis, præſtantia, vſusq́; myrrhæ ad vnctiones oſtenditur. qui adeò fuit frequens Hieroſolymitis, & omnibus qui Syriam incolunt; vt propterea, Orontæa, myrrha apud Propertiũ dicatur:

Aut quid Orontæa crines perfundere myrrha,

D *Teq́; peregrinis vendere muneribus?*

Orontæa verò dicta ab Oronte Syriæ fluuio: non quidem quod myrrha in Syria gigneretur; ſed quod camelis ibi delata, illis gentibus cum primis vſui eſſet; quamobrem Tibul. quoque lib. 3. Eleg. 4. dixit:

Stillabat Syrio myrrhea rore coma.

Verum ſatis ex prophanis ad ſacra nos conferamus, nec omittamus illud Sponſæ in Canticis, quæ poſtquam vſum myrrhæ

in corporis cultum aperuiſſet,ſubintulit: *Et digiti mei pleni myrrha probatiſſima*. Amore capta erat Sponſa hoc loco, amantem deperibat. is ad eam nocte acceſſit, ianuã pulſauit; ingreſſum deprecabatur,admitti expetebat. renuit amica, illũq; his rationibus repellit: *Expoliaui me tunica mea,quomodo induar illa? Laui pedes meos,quomodo inquinabo illos*. Quã friuola hæc videntur? nã impediebatur Spõſa,ne tunicam aſſumeret? quænam à ſocco, & ſoleis illam retrahebat, quo minus illos aſſumeret; ſicq; calceata, atque tunicata,dilecto quem deperibat,oſtium aperiret? cur nam dicit, venter meus intremuit? quia dilectus manum miſerat per foramen oſtij, vt vi illum aperiret: quaſi Sponſum, ac amicum nequaquam admittere voluiſſet. Rationem perobſcuram, & alijs quod nouerim, minimè peruiã, ex his quæ ſubdidit, colligendam puto. *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus mea ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* Cantic.cap.5. non equidem,quod myrrha impedimento eſſet coniugali copulæ:quin potius vnguentis vtebantur ad Venerem excitandam; ſicuti etiam alibi diximus. quamobrem Chremillus ditatus apud Ariſtophanem act. 2. ſcena 5. dicit:

A B C

μὴ δι' ἐγὼ γ' οὖν ἐθέλω πλυτῶν,
εὐωχεῖσθαι μετὰ τῶν παίδων
τῆς τε γυναικὸς, καὶ λουσάμενος
λιπαρὸς χωρῶν ἐκ βαλανείου
τῶν χειροτεχνῶν,
καὶ τῆς πενίας καταπαρδεῖν.

D

Quæ ſic interpretantur:

Per Iouem igitur ego volo ditatus
Portare, vna cum pueris
Et muliere, & vnctus
Impinguans pellem ex balanino

Ipſo-

A *Ipſorum artificum,*
Et paupertati pedere.

Non igitur myrrha Veneri, & coniugio impedimento erat; maximè amanti adoleſcentulæ, adoleſcentique. verum impedimento erat ex vſu illius ſæculi, nondum plenè curatam mulierem vnguentis, atque aromatibus, iuxta regionis cõſuetudinem, nuptiales Sponſi admittere congreſſus. Hoc aperuit dicens, adhuc manus verſari inter vnguenta; nimirum in tingēda cute, vt loquamur cum Latinis. quia verò id potiſſimum B fiebat digitis, fricando cutem ipſam, propterea ſubintulit, *Et digiti mei pleni myrrha probatiſsima.* Qua etiam ratione nec ſoccos, nec tunicam reaſſumere licuiſſet, cum tota vnguentis madida cogeretur corpus curare, & mundo muliebri ſtudere: qua de cauſa venter contremuit; timens nimirum ne Sponſus amoris impatiens illam dedecoraret, atque infamia notaret, ſi nondum plenè paratam aggredi vellet; præter fas regionis, & C conſuetudinis. tamen vbi Sponſus declinaſſet ab oſtio, atque diſceſſiſſet; ipſa quoque amoris impatiens eundem præter fas ſequi, ac inter tenebras quærere non eſt verita.

Myrrham probatiſſimam dixit, vt explicaret quonam genere vnguenti voluptatibus de more ſæculi & regionis conſulens vteretur; quoq; vnguento cutem coleret; quod tingere à Latinis dicebatur. eſt enim tingo idem quod inficio, madefacio, leuiter imbuo: hinc lux Martiali Epig. 59. lib. 2.

D *Frange toros, pete vina, roſas cape tingere nardo.*

Tingere, hoc eſt vngere nardo, quemadmodum Perſius Sat. 3. in eadem ſententia dixit:

Sæpe oculos memini tingebam paruus oliuo.

Tingebam oliuo, id eſt vngebam vnguento. dicebatur porrò vngere, verbo tingendi; quia coloris gratia, cutisq; excolendæ cauſa, in ſole veteres illi, vnguenta, vel ad ignem adhibebant: propterea Cicero lib. 1. Epiſt. fam. epiſt. 9. *Sed vellem,*

inquit, *non ſolum ſalutis meæ, quemadmodum medici, ſed etiam vt alyptæ virium, & coloris rationem habere voluiſſent.* Erant enim alyptæ, qui vnguentis corpora curabant: dicuntur coloris rationem habuiſſe, quia vnguentis cuti colorem, ſoliditatemq; conciliare ſtudebant. inde Martialis in Charinum lib. 1. num. 78. dixit: A

Sole vtitur Charinus, & tamen pallet.

Tingit cutem Charinus, & tamen pallet.

Hoc eſt, vnguentis vtitur Carinus, & inſolatur tam ad cutem ſolidandam, quàm vt eidem colorem conciliet; nihilominus præter rationem artis, contra rationem etiam vnguentorum à pallore nequaquam liberabatur. Locus alter Cicer. ad Att. lib. 12. epiſt. 6. explicatur aliter quam Manutius. ſic enim Cicero ad Atticum. *Sed longa oratio eſt, & tu occupatus in meo fortaſſe aliquo negotio, & pro iſto aſſo ſole, quo tu abuſus es in noſtro pratulo, à te nitidum ſolem, vnctumq; repetemus.* hæc Cicero. vbi Manutius: *Scripſerat Atticus ſe, cum domum Ciceronis, quæ erat in palatio, veniſſet; in ſole per pratulum, quod domui adiacebat, ſatis, ſuperq; inambulaſſe.* reſpondet Cicero per iocum: *Domi meæ dum fuiſti, præter ſiccum ſolem nihil habuiſti; at ego à te nitidum, vnctumq; ſolem repetam: ideſt, cum ad te domum veniam, non ſole tantum contentus ero. non mihi idem quod tibi ſatis erit, in ſole inambulare; ſed cœnam etiam cum ſole exigam. Solem aſſum vocat, quem cœna non ſequatur, quaſi ſine ſucco, vt obſonia ſunt aſſa. nitidum autem, & vnctum, qui cum cœna ſit.* hæc Manutius non rectè. Nam qua ratione probat aſſum ſolem dici, quo cœna non ſequatur? quid nitidum eſſe cum cœna? nitidum enim caput, nitidum capillum, nitida facies dicuntur, quæ vnguentis madent. Loca congerere poëtarum non eſt opus. plurima in hoc libro ſupra afferruntur. Aſſus enim ſol dicebatur, qui vnguento non conſociabatur. quia igitur Atticus in pratulo Ciceronis inambulando ſole vſus fuerat, B C D

ſoliq;

A ſoliq; non adhibuerat vnguenta, dixit Cicero, illum aſſo ſole vſum. non ita ſecum agendum vult, cum Attici domum petierit; ſed in ſole, vnguenta quoque ſibi porrigi velle affirmat, dicens: *à te nitidum ſolem, vnctumq; repetemus*. quod ſole & vnguentis coloris gratia vti veteres ſolerent. Solidandæ igitur cutis, & cuti conciliandi coloris de cauſa, ad thalamum Regis Aſſueri cap. 2. Eſtheris, mulieres per ſex menſes oleo vnctas myrrhino legimus. teſte enim Matthiol. in Dioſcor. locis iam
B citatis; vſus myrrhæ, vel illius olei penes mulieres eſt, ad conſolidandam carnem, & impediendum ne cutis erugetur: non enim ſolum, ne cutis erugetur impedit myrrha; ſed etiam iam erugatam conſolidat, priſtinoq; nitori reſtituit. Hoc autem, vt planè fieri poſſet à mulieribus regium thorú ingreſſuris, duodecim menſium ſpatia, vnctionibus ac vnguentis, & aromatibus occupabantur. Locus perdifficilis ſacræ Geneſis his illuſtratur. Fierine poteſt mulierem nonagenariam ſua pulchri-
C tudine ac forma cepiſſe ad amorem Reges potentiſſimos? & nihilominus id legitur contigiſſe Saræ vxori Abrahæ cap. 20. propterea enim dicitur miſiſſe Abimelech Rex Geraris, eamq; tuliſſe in palatio, vt ſibi vxorem aſſumeret. quam etiam ob cauſam dixit Abraham, Saram ſibi ſororem eſſe. ita ſcribitur cap. 12. *Noui quod pulchra ſis mulier, & quod cum viderint te Aegyptij dicturi ſunt, vxor ipſius eſt, & interficient me, & te reſeruabunt*. Quod autem nonagenaria ferè eſſet Sara; iiſdem
D pariter locis perſpicuum eſt. etenim in eo anno quo iſta acciderunt, euerſio Sodomæ euenerat. nam à conualle Mambre, in quo Angeli prædixerunt Saræ conceptum ad annum ſequentem, deſcendit Abraham Ægyptum. nonagenariam verò peperiſſe Iſaac liquido conſtat; de pulchritudine tamen atque ſpecioſitate Saræ nonagenariæ omnis omnino ambigendi locus tollitur: vbi myrrha & vnguentis in curanda cute locus erit mulieribus, quibus ſanè iuxta ſæculi illius conſuetu-

ſuetudinem, operam dediſſe Saram; coniugium ipſum, ab A
Abimelech cum illa intentatum, & quæ de mundo muliebri ſupra iam diximus, apertè manifeſtat. Myrrha enim & vnguenta, ne cutis erugetur efficiunt; erugatam quoque priſtino nitori reſtituunt, ſoliditatem cutis firmant; colori ſpeciei, formæq; conſulunt; vt propterea puellarem pulchritudinem, ac ſpeciem ad ſenectutem vſque in mulieribus conſeruet. Hac igitur de cauſa Eſther, & reliquæ puellæ Regium thalamum ingreſſuræ, aromatibus, & vnguentis operam dare per an- B
num cogebantur.

CAP. LIII.

Veteris Teſtamenti oleum ſanctum illuſtratur.

Ad loca Exo. 30. *Facieſq. vnctionis oleum ſanctum.*
Cap. 37. *Compoſuit & oleum ad ſanctificationis* C
vnguentum. Pſal. 88. *Inueni Dauid ſer-*
uum meum, oleo ſancto meo vnxi eũ.
Iſai. 6. *Et clamabant alter ad*
alterum, & dicebant,
Sanctus, Sanctus,
Sanctus.

VLTIMA manus noſtri huius Myrothecij pri- D
mi, oleum conſiderabit, quod *Sanctum* in Scripturis ſacris appellatur. hoc non ſolum ratio noſtri inſtituti, ſed primi huius Myrothecij, & partium quoque reliquarum conſideratio merito poſtulat. illud quidem, quod circa totum verſetur; ac reliquis Myrothecijs præludat. partes verò; quod ſingulæ, olea, quæ ſancta dicuntur elucidare conentur. Quod

enim

A enim hoc ſequitur Myrothecium, circa oleũ cõſecrationis verſatur; alterum poſt illud oleum regiæ inaugurationis conſiderabit; hoc denique, cuius nunc metam nos attigiſſe putamus, *Sacroprophanum* inſcripſimus. propterea in oleo, & vnguento ſancto ſtandum erit.

Equidẽ Feſto innitimur. Is enim vt *Sanctum* explicet; hæc vocabula, *Sacrum, Sanctum*, ac *Religioſum*, auctoritate Ælij Galli, diſtinguit, confunditq́;, dicens. *Inter ſacrum autem, & ſan-*
B *ctum, & religioſum differentias belliſſimè refert*, ſupple Ælius: *ſacrum ædificium conſecratum Deo; ſanctum murum, quod ſit circa oppidum, religioſum ſepulchrum, vbi mortuus, ſepultus, aut humatus ſit, ſatis conſtare ait: ſed iſta portione quadam, & temporibus eadem videri poſſe; ſiquidem quod ſacrum eſt, idem lege aut inſtituto maiorum ſanctum eſſe putat, vt violari id ſine pœna non poſſit, idem religioſum quoque eſſe, quoniam ſit aliquid, quod ibi homini facere non liceat: quod ſi faciat, aduerſus Deorum*
C *voluntatem videatur facere. Similiter de muro, & ſepulchro debere obſeruari; vt eadem, & ſancta, & ſacra, & religioſa fiant, ſed eo modo quo ſupra expoſitum eſt*. Igitur in noſtro Myrothecio *Sacroprophanum* de oleo Sancto meritò agitur, quod in diuinis oraculis commune fuit vnguento quo Sacerdotes initiabantur; & quo Reges inaugurabãtur. De priori Exodi cap. 30. agitur, cum à Deo regula Moyſi præſcribitur, de componendo vnguento pro conſecrando tabernaculum, & vtenſilia
D illius, atque ſacerdotes; & concluditur: *Facieſq; vnctionis oleum ſanctum*. & in eodem cap. verſ. 31. ſubditur: *Hoc oleum vnctionis, ſanctum erit mihi in generationes veſtras*. & cap. 37. eiuſdem libri, dum opera ſpiritui diuino, diuinaq; ſapientiæ conſtructa à Beſeleel, & Oliab recenſentur, harum occaſione ſacer textus. *Compoſuit*, inquit, *& oleum ad ſanctificationis vnguentum*. In poſteriori etiam ſignificatione, nimirum pro oleo quo inaugurabantur Reges, ſumitur Pſal. 88. in quo ſacra Scri-

Scriptura meminit Dauidis, illiusq; vnctionis, & ait: *Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum*. Ex quo quidem vnico loco ſatis apertè conſtat, oleum etiam, quo Reges vngebatur, oleum ſanctum in ſacris Scripturis appellatū fuiſſe. A
Vt verò ab etymologia vocis exordiamur, Latinorum vox *Sanctus* ab hac voce *Sagum* dictam aliqui putant, quæ vt ex Beroſo tradunt, idem quod nobis Sanctum ſignificabat antiquis, vel idem quod Sacrum: quamobrem herbæ illæ, quæ Legatis Populi Romani dabantur à Conſule, vel à Prætore, vt tuti redderentur, ſi quando ad hoſtes, vel alibi fuiſſent mittendi, ſagmina dicebantur, Feſto auctore, & Alexand. ab Alex. lib. 5. cap. 3. Martian. quoque l. ſanctum. ff. de rer. diuiſ. B
Sanctus Græcis dicitur ἅγιος, cuius vocabuli etymon, vel erit, vt aliqui dicunt, à verbo ἅζω, quod eſt *veneror*; vt propterea ſanctus idem ſit quod venerandus, ac colendus: vel erit ab α litera priuatiua, & dictione γῆ, quæ terram ſignificat, vt idem ſit ἄγιος, quod ſine terra, ſiue à terrenis ſeparatus. quamobrē propriè, ac primario Sāctus ſignificabit id, quod puritatem, ac ſanctitatem ſibi intrinſecā habet; cuiſit adeò cōnaturalis ſanctitas; vt nihil terreni habeat; ſed natura ipſa ſanctus; innocens, purus, & ſine macula ſit. Propterea igitur propriè Sanctus, verèq; de ſolo Deo affirmari poteſt: vt præclariſſimè inſinuarūt beatiſſimi illi cælorū ſpiritus, quos Iſai. cap. 8. vidit, diuini amoris igne eouſque inflāmatos, vt idem nomen Seraphicū meruerint obtinere. Hi enim Deū cōtemplantes, ſanctitatemq; illius admirātes, alter ad alterum clamabant, קדוש קדוש קדוש *qhados, qhados, qhados*, Sanctus, Sanctus, Sanctus. quaſi dicere vellent: ſolus Deus propriè, & primario Sanctus eſt. Intrinſecè, & ex natura ſua ſolus Deus ſanctitatem alijs rebus communicare, & impertiri poteſt. quamobrem licet nonnullis videri poſſet ſanctos hos Spiritus voluiſſe, eminentem gradum diuinæ ſanctitatis in illis verbis explicare; quia nimirum lingua ſancta C D

A ſancta, quæ ſuperlatiuum gradum, vocis eiuſdem duplicatione formatˑ vt in pluribus ſacræ Scripturæ locis videri poteſt, ac peritis linguæ ſanctæ perſpicuũ eſt. In cæleſti tamen gloria, Seraphici illi Spiritus diuinam excellentiam, ac maieſtatem cum vellent ſignificare, idq́; , quod Latinè nos dicimus ſanctiſſimus, exprimere volentes קדוש קדוש *qhados, qhados*, ideſt, Sanctus, Sanctus dixiſſent. Vt igitur beatiſſimi illi Spiritus vltra gradum ſuperlatiuum, diuinam excellentiam acclamarent, il-
B liq́; ſoli propriam, & connaturalem ſanctitatem aperirent; vocem illam triplicarunt.

Et in hac etiam eiuſdem vocis triplicatione, hominum mentes ſubleuari cupiebant; vt intelligerent in Deo triplicatam ſanctitatem, in vna ſanctitate. Deumq́; tripliciter ſanctum in perſonis, vnicè ſanctum in natura profitebantur; & quod in ſolo Deo triplicata ſanctitas coaleſcit in vnica ſanctitate; adeò vt eſſentialis ratio ſanctitatis, in ſolo Deo eſſentialiter reperia-
C tur. Niſi enim ita Seraphicæ voces accipiãtur; nequaquam pro debito alter Seraphinorũ diuinas concelebraſſet laudes. Quod enim alter, duplicata voce Sanctus, Sanctus, ſuperlatiuum ſanctitatis gradum Deo tribuerat; alter qui ſemel tantum Sanctus clamauerat, poſitiuum gradum non exceſſiſſet: præter fas diuinæ Maieſtatis. Vt igitur perfectam ſanctitatem, & hanc triplicatam in vna ſanctitate, in myſterio Trinitatis profiterentur beatiſſimi illi Spiritus; eandem vocem Sanctus triplica-
D bant, & ab eiuſdem vocis triplicatione numquam ceſſarunt. Verum ad oleum reuertamur, quod *ſanctum* dicebatur; nec recedamus à doctrina Feſti, quam paſſim omnes tam ex recentioribus, quam ex antiquioribus grammaticis acceptarunt: illud erit *Sanctum, Sacrum*, ac *Religioſum*, quod ab hominum iniuria fuerit tutum & defenſum. quidquid verò tutum fuerit conſecratione *Sacrum* dicetur. quod verò lege & ſanctione aliqua tutum erit ab hominum iniuria, pietate, ac religione ali-

qua

qua dicetur *Religioſum*. Itaque quod ſanguine fuſo, alijsq; ceremonijs adhibitis, in Dei cultum deſtinabatur; ſacrum & conſecratum dicebatur; cui opponitur prophanum. Religioſum dicebatur, quod intactum erat ab his, quæ communis erant iuris: vt arare, ædificia conſtruere, & alia ſimilia facere. Quamobrem religioſum opponitur puro, & à relinquendo religioſus dicebatur; vt locus, in quem illatus fuiſſet mortuus. de his nihil à nobis, ſed tantum de Sancto, quod ratione, lege, pœnaq; impoſita fiebat. ita Cicer. pro Corn. Balbo: *Primum enim*, inquit, *ſacroſanctum nihil eſſe poteſt, niſi quod populus, plebs-ve ſanxiſſet. deinde ſanctiones ſacrandæ ſunt, aut genere ipſo, aut obteſtatione, & conſecratione, aut pœna, cum caput eius, qui contra facit conſecratur*. Quamobrem dicebantur ſancta mœnia ciuitatis. nec ſolum mœnia, ſed & pomerium ipſum ſic dicebatur. licet verius religioſum fuiſſet dicendum, quod nec coli, nec arari poſſet. illa quidem quod nemini tranſgredi liceret; hoc quod tam intra, quam extra, omnes ab eo arcerentur; nec cuique illi admouere ædificia fas eſſet: vt præclarè docet Alex. ab Alexan. lib. 6. genial. dier. cap. 14. iuxta quam rationem leges quoque ſanctæ dicuntur; teſte Vlpian. quod nemini illas tranſgredi liceat. Plebis Tribunitiæ Magiſtratus ſanctus dicebatur apud Romanos, vt affirmat Alex. ab Alexan. lib. 6. cap. 24. quod nemini liceret in eum mittere manum: vt conſtat ex lege, quæ ibi habetur ſub hac forma: *Tribunum, inuitum tamquam vnum è multis nemo cogito agere, neque verberato, neque alteri vt verberet imperato; neque occidito, neque occidi iubeto; ſi quis autem prohibitorum horum quid fecerit, impius, execrabiliſq; eſto*. Ex eo igitur, quod homines conſtituti in hoc, vel illo Magiſtratus honore, eſſent tuti, & immunes ab omni hominum iniuria, dicebantur Sancti. in qua etiam ſignificatione hanc vocem Sanctum accepit Iuuenalis Satyr. 3. cum ait:

Præ-

A *Præterea ſanctum nihil eſt ab inguine tutum.*

Loquitur enim de Græcorum inſolentia, quorum in vrbe aduentu nullarum mulierum caſtitas tuta videbatur. In hac igitur ſignificatione, Sanctum dicitur, tam de rebus animatis, quam inanimatis. nam & altaria, & vaſa ſacra Sancta dicebantur; quod his præterquam ad ſacros vſus, vti nefas eſſet; quo etiam pacto oleum, quo Sacerdotes conſecrabantur; & Reges inaugurabātur Sanctum dicebatur; quia vſus illius, om-
B nibus, præterquam in conſecrationibus, atque Regum inaugurationibus, hominibus vetitum fuerit: vt ſequenti libro, & tertio fusè oſtendemus.

Nunc ad oleum, de quo nunc à nobis agitur. Religioſum quidem dici nequit; vt ex traditis perſpicuum eſt; Sacrum, & Sanctum dici poteſt. quamobrem hebraicè שֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ dicitur, dictio autem iſta הַקֹּדֶשׁ venit à verbo iſto קָדַשׁ *qhadas*, quod interpretatur *ſanctificare:* quod potius ſanctare dicēdum eſſet;
C ſi ita loqui liceret: quia eſt verbum in coniugatione Kal, quæ habet ſignificationem lenem; retinendam quidem, ſi verbum latinum ſignificationis lenis haberemus; per quod vtique vox illa interpretanda eſſet. Duæ dictiones ad rem noſtram facerent, quæ ab illo verbo deriuantur, videlicet קדוש *qhados*, quæ *Sanctus* latinè interpretatur in concreto adiectiuo; & intellectui formam quandam proponit per modum adherentis ſubiecto, vt aliquando cum Scholaſticis loquamur; & hæc alia
D dictio קֹדֶשׁ *qhodes*, quæ ſubſtantiuè *Sanctitas* in abſtracto interpretatur; formamq; aliquam per modum per ſe ſtantis intellectui repræſentat, vt dicunt Dialectici. Quoties verò ſermo eſt de ſacro hoc oleo in ſacris literis; toties vulgati codices in concreto de illo loquuntur: vt in Pſalmo 88. de Dauide dicitur: *Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum.* & ſic alibi pluries: cum tamen textus hebraicus vbique retineat dictionem קֹדֶשׁ *qhodes*, & loquatur in abſtracto:

Quam-

Quamobrem interpretari deberet *Sanctitas*, *Sanctitudo*, *San-* A
ctimonia, *Sanctificatio*; pro forma aliqua nimirum, quæ alijs
ſanctitatem impertiri, & communicare poteſt. Quia tamen
iuxta phraſim ſacræ Scripturæ, ſæpè abſtractum pro concreto
ponitur; in dictione קֹדֶשׁ concretum latinum ponitur pro ab-
ſtracto hebraico: vt exempli gratia, cum ſacratior & ſecretior
locus ſacri Tabernaculi קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים *qhodes haqhodaſcim* ap-
pellatur: vbi cum aliqui *Sanctitas Sanctitatum* in abſtracto in-
terpretentur; nihilominus alij *Sanctum Sanctorum* in concre- B
to dixerunt. Enimuerò loca diuino cultui, & religionis mini-
ſterio dicata, ſunt quidem ſancta, eo ſanctitatis gradu, vt ſan-
ctitatem etiam alijs rebus communicare poſſint: quamobrem
ſacrificia, altaria, thura, odorata veſtimenta ad ſacra obeun-
dum munera, ignes ad comburendum victimas, & alia quæ-
cumque religionis aliquo ſigno inſignita קֹדֶשׁ ideſt, *San-*
ctitas dicuntur per nomen formæ. Sacrum Latinè, me iudi-
ce, rectè dicerentur. qua ratione tam templum, quam etiam C
oleum, quo Reges inaugurabantur; quam etiam illud quo Sa-
cerdotes conſecrabantur; ſacrum dicebatur: quia ſanctifica-
tio, & conſecratio rebus quæ his inungebantur, communica-
bantur: vt habetur Leuit. *Qui tetigerit eam ſanctificabitur*. Quod
tanta nimirum eſſet ſanctitas rerum, quæ Deo conſecratæ per
olei vnctionem erant; vt ſolo contactu ſanctitatem alijs re-
bus conferre poſſent. Dicebantur etiam Sancta, ſiue verius Sa-
croſancta, vtenſilia omnia diuino cultui dicata; quatenus re- D
ligioni, atque Deo hoſtijs, victimis, ſanguine, & ſanctis ce-
remonijs conſecrata erant. Qua ratione fortaſſe dixerunt ali-
qui nomen iſtud *Sanctum* à verbo *ſancio* deriuari, quod eſt
ſanguine ſancire, ideſt ſacrare. Nam ſanguine victimarum,
oſtendemus in ſequenti libro Tabernaculum, Altaria, & Sa-
cra vaſa conſecrata fuiſſe: quin etiam ipſos Sacerdotes tam
minores quam maximos, ſanguine victimarum, & ſacro oleo

initia-

A initiatos, atque ſanctificatos fuiſſe videbimus. Hoc igitur oleum de quo agimus, quo Reges inaugurabantur; & illud quo Sacerdotes conſecrabãtur, SANCTVM dicetur, lege pro eo firmata. Nam legibus, plebisve ſcitis, pœnis adiectis, res ſanctificatas fuiſſe etiã apud Romanos, teſtis eſt Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 14. hac ratione oleum hoc ſanctum fuiſſe, probat lex pro eo lata à Deo cap. 30. Exodi, ſub hac verborũ forma: *Filijs quoque Iſrael dices; hoc oleum vnctionis ſanctum erit mihi in generationes ve-*
B *ſtras. caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compoſitionem eius non facietis aliud, quia ſanctificatum eſt, & ſanctum erit vobis. homo quicumque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo.* De oleo verò, quo Reges inaugurabantur, licet lex ſancita pro illius ſanctificatione non habeatur, Doctores tamen illi, qui idem oleum pro Regibus & Sacerdotibus ſtatutum fuiſſe affirmant; hoc nequaquam in difficultatem vocabunt. nec nos etiam, qui licet aliter ſentiamus,
C ſanctum quoque dicemus oleum Regiæ inaugurationis, tum quia hanc dignitatem dat illi Deus Pſalmo 88. dicens: *Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum:* tum quia in tabernaculo ſeruabatur, vt Reg. 2. cap. 1. ſcribitur: in quo quidem tabernaculo ſacroſancta ſolummodo cuſtodiebantur. Verum quia in nouo argumenti genere, ac in diuinis oraculis interpretandis verſamur; in quibus ne tantillum quidem à recto declinare conceditur; & lapſus eſt facilis humani inge-
D nij imbecillitati: propterea hic doctos viros interpellare conſtitui; vt ſi quæ explodenda cenſuerint, illa omnino deleant: ita enim vnguentariæ noſtræ officinæ ſuauitas, decor, fragrantia, & odor conciliabitur. Si quem verò fructum ex his noſtris ſtudijs ſtudioſi ceperint, D. N. VRBANO VIII. Pontifici Optimo Maximo ſe debere illum intelligant; qui Sacrario Apoſtolico me præfecit: & pro ſua in ſtudioſos omnes benignitate, lucubrationibus his lucem videre præſtitit;

aliàs enim Religioſa paupertas, & Scholaſtica ſtudia, Myro- A
thecia noſtra omnino oppreſſiſſent. Cum igitur de oleorum, & vnguentorum generibus, quæ ad ſingularium perſonarum deſtinabantur vſum, vt his Sacerdotes conſecrarentur, Reges inaugurarentur, nuptiæ celebrarentur, & cadauera condirentur; plurima ſuperſint arcana explicanda, pro vnoquoque ſequentes inſtituemus libros. His igitur, quæ de prophanis mulierum vnguentis diximus in ſuperioribus, deq́; nepotinis ſtudijs corrupti ſæculi tradidimus, addantur, quæ in hoc capitulo B
de oleo SANCTO, & alibi de nutrimento ſacrarum lucernarum aperuimus; & his limitibus Myrothecium hoc primum SACROPROPHANVM omnino claudatur.

MYROTHECII PRIMI FINIS.

INDEX LOCORVM,

Quæ ex Sacris Oraculis, & Veterum monumentis ſingularibus explicationibus in hoc primo Myrothecio illuſtrantur.

EX SACRIS LITTERIS.

Ex libro Geneſis.

12. *Oui quod pulchra ſis mulier, & quod cum viderint te Aegyptij, dicturi sũt, vxor ipſius eſt, & interficient me, & te reſeruabunt.* 505.C

cap.20. *Concluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ.* 477.A

cap.44. *Scyphus quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet.* 427.B

Ex libro Exodi.

cap.25. *Omnis voluntarius, & prono animo offerat eas Domino.* 133.A

cap.35. *Et pones eas ſuper candelabrum, vt luceant ex aduerſo.* 58.A

cap.38. *Fecit & labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi.* 74.C

Ex libro Leuitici.

cap.10. *Obtulerũt ignẽ aliẽnũ, quod eis præceptum non fuerat.* 78.A

Ex I. Regum.

cap.26. *Tulit igitur Dauid haſtam & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abierunt.* 428.C

Ex I. Paralip.

cap.29. *Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.* 304.C

Ex libro Iob.

cap.41. *Feruеſcere faciet quaſi ollã profundum mare, & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt.* 207.B

Ex Pſalmis.

Pſ.59. *Iuda Rex meus, Moab olla ſpei meæ.* 335.C

Ex Prouerb.

cap. 7. *Aſperſi cubile meum myrrha, & aloe.* 492.A

Ex lib. Cantic.

5. *Genæ tuæ, ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs.* 169.A.

- *Surrexi vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerunt myrrhã & digiti mei pleni myrrha,*

rha probatiſſima. 502.B
Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. 255.C & 262.A

Ex lib. Sap.

cap.2. Venite fruamur bonis quæ ſunt; vino pretioſo, & vnguentis nos impleamus. 409.B

Ex Iſaia.

cap.21. In illa die faciet Dominus omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. 399.B
Noli me tangere, quia mũdus ſum. 295.C

Ex Ieremia.

cap.1. Ollam ſuccenſam ego video & facies eius à facie Aquilonis. 341.D
17. Expectatio Iſrael Domine. 304.B

Ex Daniele.

cap.13. Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum, & ſmigmata, & oſtia pomarij claudite. 486.B

Ex Zacharia.

cap.4. Vidi & ecce Candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis quæ erãt ſuper caput eius. 96.A. 108.C
Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro? 99.D
Et duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius. 112.C

Ex Matthæo.

cap.22. Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. 49.B

Ex Ioanne.

cap.1. Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? ſine modo: ſic enim oportet nos implere omnem iuſtitiam. 286.A
12. Qui lotus eſt non indiget, niſi vt pedes lauet. 313.B

Ex Actib. Apoſt.

cap. 8. Et iuſſit ſtare currum, & deſcenderunt vterque in aquam, & baptizauit eum. 284.D

Ex Apocalyp.

21. Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus pars eorũ erit in ſtagno ardenti igne, & ſulfure. 345.D

Ex Veterũ Monumentis.

Tertul. in Apologet. Honeſta res, ſolemnitate publica exigẽte, inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris. 54.D

Ex

Ex Athenæo.

Athen. lib.3. cap. 35.
καὶ μύρον ἐπὶ στόματος κράτιστον Αἴγυπτος ποιεῖ. ideſt
& vnguentum in ore præſtantiſſimum Aegyptus facit. 405.*A*

Athen. lib.12. cap.2. σοῦσον γὰρ εἶναι τῇ ἑλλήνων φωνῇ τὸ κρίνον. ideſt. *Suſum enim eſſe voce græcorum, quod* κρίνον. 256.*A*

Athen. lib.15. cap. 8. λειρίνοις, ῥοδοῖς, κρίνοισι, κοσμοσανδάλοις. ideſt. *Lyrijs, roſis, lilijs, coſmoſandalis.* 253.*D*

Ex Polluce.

Polluc. lib.19. cap.26. καὶ μὴν εἰ μύροις ἐπὶ τούτοις χρηστέον, ὅτι μύρον, καὶ μυρίδιον εἴρηκε τὸ μύρον. ideſt. *& quidem ſi vnguentis in his vtendum eſt, quod quidem & vnguentulum dixit vnguentum.* 34.*D*

Ex Cicerone.

Cicer. famil. lib. 19. epiſt. 9. ſed vellem non ſolum ſalutis meæ, quemadmodum medici, ſed etiā vt alyptæ virium, & coloris rationem habere voluiſſent. 504.*A*

lib.9. famil. epiſt. 22. Quid ipſa res modo honeſta, modo turpis? ſuppedit flagitium eſt: iam eris nudus in balneo, non reprehendis. 279.*C*

Ad Attic. lib.12. epiſt.6. Sed longa oratio eſt, & tu occupatus in meo fortaſſe aliquo negotio, & pro iſto aſſo ſole, quo tu abuſus es in noſtro pratulo; à te nitidū ſolem, vnctumq. repetemus. 504.*B*

Ad Q. frat. lib.3. epiſt. 1. In balnearijs aſſa in alterum apodyterij angulum promoui; propterea quod ita erant poſita; vt eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, eſſet ſub tectum cubiculi. 339.*B*

Ex Lampridio.

In Heliogabal. Condito piſcinas, & ſolia temperauit, & roſato, & abſynthiato, vulgus ad bibendū inuitauit. 236.*C*

Ex Anacreonte.

Anacr. δὸς ὕδωρ, βάλ' οἶνον, ὦ παῖ, τὴν ψυχήν μου κάρωσον. ideſt
Da aquam, proijce vinū, ò puer,
Animam mihi ſopito. 310.*D*

Ex Virgilio.

Aeneid. 1.
Crateres læti ſtatuunt, & vina coronant.

Bucol. Cratereſq. duos ſtatuam tibi pinguis oliui.

Ex Plauto.

In milit. glor. act.3. ſcen.2.
Omiſit nardini vini amphoram cellarius. 405.*C*

Ex Iuuenale.

Sat.5. Quãdo vocatus adeſt calida, gelidaq. miniſter. 395. *A*

Sat.6. ridendaq. multo Pane tumet facies; aut pinguia Poppeana.

Spirat, & hic miſeri viſcantur labra mariti.

Ex Martiale.

Lib.1. epigr.78.

Sole vtitur Charinus, & tamen pallet.

Tingit cutem Charinus, & tamen pallet. 504. *B*

lib.5. epigram.42.

Si vos pinguis onyx anhelat aſtus. & in fin.

Et flãma tenui calent offyta.

Ritus ſi placeant ſibi Laconũ. 448. *& in ſequent.*

Ex Statio.

Libro Siluarum, in elegia quæ inſcribitur Balnea Etruſci.

Mæret onyx longe, queriturque excluſus Ophytes. 448 *& in ſequent.*

Ex veterum Adagijs.

A puro pura defluit aqua. 285. *B*

Aquam & ignem interdicite. 286. *C*

INDEX LOCORVM OMNIVM,

Quæ ex Sacris Oraculis tam veteris, quam noui Teſtamenti, in hoc Myrothecio primo citantur, vel explicantur.

Numerus paginam indicat; littera verò Alphabetica illius loci ſedem oſtendit.

Ex lib. Geneſis: Cap. 3.

RESpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Cain autem, & munera eius non riſpexit. pag. 68.C

8 *Aedificauit autem Noe altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus, & volucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare.* 91.A

13 *Noui quod pulchra ſis mulier, & quod cum viderint te Aegyptij, interficient me, & te reſeruabunt.* 154. A. 505. C

18 *Domine, ſi inueni gratiam in oculis tuis, non tranſeas ſeruum tuum; ſed afferam paxillum aquæ, & lauate pedes veſtros.* 281.C

19 *Obſecro Domini declinate in domum pueri veſtri, & manete ibi: lauate pedes veſtros, & mane proficiſcemini in viam veſtrã.* 282. D

20 *Concluſerat enim Dominus omnem vuluã domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ.* 477.A

En morieris propter mulierem, quam tuliſti. D

22 *Tulit quoque ligna holocauſti, & impoſuit ſuper Iſaac filium ſuum, ipſe vero portabat ignem, & gladium.* 30. D

28 *Surgens ergo Iacob mane tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum fundens oleum deſuper.* 442.C

37 *Et ſedentes, vt comederent panem, viderunt Iſmaelitas viatores venire de Galaad, & Camelos eorum portantes aromata, & reſinam, & ſtacten in Aegyptum.* 204. B

43 *Introduc viros domum, & occide victimas, & inſtrue conuiuium, quoniam mecum ſunt comeſturi hodie.*

Et introductis domum, &c. lauerunt pedes ſuos.

Ac poſtquã lauerunt pedes ſuos, recepit eos in conuiuium. 310.A

44 *Scyphus quem furati eſtis, ipſe eſt, in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet.* 427.B

Ex lib. Exodi.

12 *Factum eſt autem, in noctis medio percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui in ſolio eius ſedebat, vſque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. ſurrexitque Pharao nocte, & omnes ſerui eius, cunctaq. Aegyptus, & ortus eſt clamor magnus*

gnus in Aegypto, nequè enim erat domus, in qua non iaceret mortuus. 45.D

25 Loquerè filijs Iſrael, vt tollant mihi primitias ab omni homine, qui offert vltroneus accipietis eas. Hae ſunt autem, &c. 130.C

25 Hae ſunt autem quæ accipere debetis, aurum, & argentum, & æs, hyacintum, & purpuram, coccumq. bis tinctum, & biſſum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pellesq. ianthinas, & ligna ſetim, oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thimiama boni odoris. 19.B. 21.B. 134.A. 145.C.

25 Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper candelabrum, vt luceant ex aduerſo. Emunctoria quoque, & vbi quæ emuncta ſunt, extinguantur, fiant ex auro puriſſimo. 48.B. 56.D. 61.B. & 95.A

25 Omne pondus candelabri cum vniuerſis vaſis ſuis habebit talentum auri puriſſimi. 117.B

27 Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſsimum, piloq. contuſum: vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij. 27.B. 30.B & 35.B

27 Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt uſque mane luceat coram Domino. 61.B

27 Ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij, extra velum quod oppanſum eſt teſtimonio. Et collocabũt eam Aaron, & filij eius, vt vſque mane luceat corã Domino. Perpetuus erit cultus per ſucceſſiones eorum à filijs Iſrael. 89.C & 125.C

30 Faciesq. vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij. 152.B. 200.D. & 507.D.

Faciesq. thymiama compoſitam opere vnguentarij, mixtum diligenter, & puriſsimum, & ſanctificatione digniſſimum. 200.D

Hoc oleum vnctionis ſanctum erit mihi in generationes veſtras. 507.D

Hoc oleum vnctionis ſanctum erit mihi in generationes veſtras. Caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compoſitionem eius non facietis aliud, quia ſanctificatum eſt, & ſanctum erit vobis. Homo quicumque tale compoſuerit, & dederit ex eo, alieno, exterminabitur de populo ſuo. 513.A

35 Iſte eſt ſermo quem præcepit vobis Dominus, dicens: Separate apud vos primitias Domino. 132.D

Candelabrum ad luminaria ſuſtentanda, vaſa illius, & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium. 56.A. & 67.D

Egreſſaq. omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi, obtulerunt mente promptiſſima, atque deuota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi teſtimonij. 130.D

Sed & mulieres doctæ, quæ texuerant dederunt hyacinthum, purpuram & vermiculum, ac biſſum & pilos caprarum, ſponte propria cuncta tribuentes. 144.C

Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera quæ iuſſerat Dominus per manum Moyſi. 131.A

Quicquid ad cultum, & ad veſtes ſanctas neceſſarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, &c.

Si quis habebat hyacinthum & purpuram, coccumq. bis tinctum, byſſum & pilos caprarum, pelles arietum rubricatas, & ianthinas, argenti, æriſq. metalla obtulerunt Domino, lignaq. ſetim in varios vſus. 144.b

Principes vero obtulerunt lapides onychinos; & gemmas ad ſuperhumerale, & rationale, aromataq. & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum. 20.d. 192.a. & 205.C.

37 Compoſuit & oleum ad ſanctificationis vnguentum. 507.D

Fecit & lucernas ſeptem cum emunctorijs ſuis, & vaſa, vbi ea quæ emuncta ſunt, extinguantur. 48.e

38 Fecit & labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi. 74.e

39 Candelabrum, lucernas, & vtēſilia earum cum oleo. 95.a. 103.d

Ex lib. Leuitici.

Cap.6. Ignis autem in altari meo ſēper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubijciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito holocauſto, deſuper adolebit adipes pacificorum. 69. b. & 89.b

Cremabitur in altari tota nocte vſque mane: ignis ex eodem altari erit. ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari. 69.c

Et efferet eos extra caſtra, & in loco mundiſſimo, vſque ad fauillam conſumi faciet. 83.a

Qui tetigerit illas, ſanctificabitur. 112.c

8 Qui poſtquam leuauerunt ea coram Domino, rurſum ſuſcepta de manu eorum adoleuit ſuper altare holocauſti, eo quod conſecrationis eſſet oblatio, in odorem ſuauitatis ſacrificij Domini. 71.a

9 Facto autem octauo die, vocauit Moyſes Aaron, & filios eius, ac maiores natu Iſrael, apparuitque gloria Domini, omni multitudini: & ecce egreſſus ignis à Domino deuorauit holocauſtum, & adipes qui erant ſuper altare. quod cum vidiſſent turbæ, laudauerunt Dominum ruentes in facies ſuas. 71.d

10 Obtulerunt ignem alienum, quod eis præceptum non fuerat. 78.a

11 Fontes verò, & ciſternæ, & omnis aquarum congregatio munda 303.d

Et omne ſuper quod ceciderit cadauer illorum, immundum erit: clibanus, chitropedes diruantur, quia immunda ſunt. 337.b

13 Quicunque maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium ſacerdotis, habebit veſtimenta diſſuta, caput nudum, os vecte contectum; contaminatum, ac ſordidum ſe clamabit. 300.a

18 Ad mulierem, quæ patitur menſtrua non accedet, nec reuelabis fœditatem eius. Nec polluamini in his omnibus, in quibus contaminatæ ſunt vniuerſæ gentes. 294 d

21 Loquere ad ſacerdotes filios Aaron, & dices ad eos: Sancti erunt Domino, & panes Dei ſui offerūt; & ideo ſancti erunt, quia conſecratus eſt Deo ſuo, & panes propoſitionis offert. 126.b

22 Qui tangit reptile, & quodlibet immundum, cuius contactus eſt ſordidus, immundus erit vſque ad veſperum. 294.b

Qui tetigerit immundum ſuper mortuo,& ex quo egreditur ſemen quaſi coitus,immundus erit vſque ad veſperum. ibid.c

24 *Præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de oliuis puriſſimum, ac lucidum.* 30 b. 34.a

Ad concinnandas lucernas iugiter. 98. d. & 137. a

Ponetq. eas Aaron à veſpere vſque in mane coram Domino, cultu,rituq. perpetuo in generationibus veſtris. ſuper candelabrum mundiſſimum ponentur ſemper in conſpectu Domini. 61. a. 120.b .123. d

Ex lib. Numer.

4 *Iſta ſunt onera filiorum Caath, ſuper quos erit Eleazar filius Aaron ſacerdotis,ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas, & compoſitionis incenſum, & ſacrificium quod ſemper offertur, & oleum vnctionis.* 20.b. 41.c

Hauſto igne de altari cucurrit in medio conflagrationis, & Dominum placauit. 90.b

4 *Tabernaculum fœderis,& Sanctum Sanctorum ingredientur Aaron,& filij eius, quando mouenda ſunt caſtra. Sument & pallium hyacinthinum,quo operient candelabrum cum lucernis & forcipibus ſuis,& emunctorijs,& cunctis vaſis olei,quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt.* 10. b.c 114.c. 125.d

7 *Filijs autem Caath non dedit plauſtra & boues,quia in ſanctuario ſeruiunt, & onera proprijs portant humeris.* 114.b

9 *State vt conſulam Dominum, quid præcipiat vobis. Homo qui fuerit immundus ſuper anima,ſiue in via procul in gente veſtra,faciat Phaſe Domino in menſe ſecundo, quartadecima die menſis ad veſperam:cum azimis & lactucis agreſtibus comedēt illum: non relinquent ex eo quidpiam vſque mane, & os eius non confringent, omnem ritum Phaſe obſeruabunt.* 298.d

19 *Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet, & anima quæ horum quidpiam tetigerit,immunda erit vſque ad veſperam.* 295.a

Iſta eſt lex hominis qui moritur in tabernaculo: omnes qui ingrediuntur tentorium illius, & vniuerſa vaſa quæ ibi ſunt, polluta erunt ſeptem diebus. 296.d

Hoc modo mūdus luſtrabit immundum tertio & ſeptimo die: expiatusq. die ſeptimo lauabit ſe, & veſtimenta ſua, & immundus erit vſque ad veſperam. 297.a

Si quis hoc ritu expiatus non fuerit, peribit anima illius de medio Eccleſiæ, quia ſanctuarium Domini polluit, & non eſt aqua luſtrationis aſperſus. 297.b

Ex lib. Deuteron.

24 *Si fruges collegeris oliuarum, quicquid remanſerit in arboribus, non reuerteris vt colligas.* 33.a

28 *Oliuas habebis in omnibus terminis tuis.* 33.b

Ex lib. Ioſue.

7 *Ioſue verò ſcidit veſtimenta ſua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini, vſque ad veſperam, tam ipſe, quam omnes ſenes Iſrael, miſeruntq. puluerem ſuper capita ſua.* 267.d

Ex

Ex lib. Iudicum.

9 *Numquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua & Dij vtūtur & homines, & venire vt inter ligna promouear?* 19.d

12 *Nunquid Ephrateus es? quo dicente non ſum, interrogabat eum. dic ergo Sciboleth, eadem littera ſpicam exprimere non valens.* 220.a

Ex Ruth.

3 *Lauare & vngere, & induere cultioribus veſtimentis.* 482.d

Ex primo Regum.

1 *Et abijt mulier in viam ſua m.* 379.a

3 *Factum eſt ergo in die quadam Heli iacebat in loco ſuo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.* 120 c

7 *Factum eſt autem, cum Samuel offerret holocauſtum, Philiſtijm iniere prælium contra Iſrael.* 84.d

8 *Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias, &c.* 151. d & 398. d

10 *Tulit autem Samuel lēticulam olei, & effudit ſuper caput eius.* 441.c

10 *Ecce cuneus prophetarum obuius ei, & inſiluit ſuper eum ſpiritus Domini, & prophetauit in medio eorum.* 370.a

16 *Imple cornu tuum oleo, & veni, mittam te ad Iſai Bethlehemitem.* 468.d

26 *Abijt autem Dauid in viam ſuam.* 379.a

26 *Tulit igitur Dauid haſtam & ſcyphum aqua, qui erat ad caput Saul, & abierunt.* 428.c. 432.b

Ex ſecundo Regum.

6 *Abijt ergo Dauid, & adduxit arcam Dei de domo Obededom, in ciuitate Dauid cum gaudio.* 215.b

Et Dauid ſaltabat totis viribus ante Dominum. porro Dauid accinctus erat Ephod lineo. ibid.

11 *Vade in domum tuam, & laua pedes tuos. & egreſſus eſt Vrias de domo Regis, ſequutuſque eſt eum cibus Regius.* 310.b

12 *Num mortuus eſt puer? qui reſponderunt ei, mortuus eſt. Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus vnctuſq. eſt: cumq. mutaſſet veſtem ingreſſus eſt domum Domini & adorauit.* 271.d

Et venit in domum ſuam, petiuitq. vt ponerent ei panem, & comedit. 292.c. 358.a

14 *Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo, vt ſis quaſi mulier multo tempore lugens mortuum.* 151.c. 269.c

Ex tertio Regum.

1 *Sumpſitq. Sadoch ſacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem.* 468.d

3 *Fecitq. Salomon omnia vaſa in domo Domini: altare aureum & menſam ſuper quam ponerentur panes propoſitionis, & candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad ſiniſtram contra oraculum, ex auro puro, & quaſi lilij flores, & lucernas deſuper aureas, & forcipes aureos.* 48. d

7 *Capitella autem, quæ erant ſuper capita columnarum, quaſi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum.* 224.c

17 *Viuit Dominus Deus tuus, quia* non-

non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria. 164 a

Et paululum olei in lecytho. 431. c

En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illum mihi & filio meo, vt comedamus, & moriamur. 164. b

18 *Cecidit ignis Domini, & vorauit holocauſtum, & ligna, & lapides, puluerem quoque & aquam quæ erat in aquæ ductu, lambens.* 79. a

19 *Surge & comede, grandis enim tibi reſtat via.* 379. d

Et ecce Angelus Domini tetigit eum, & dixit illi, ſurge & comede. reſpexit & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ. 429 a

Qui ambulauit in fortitudine cibi illius vſque ad montem Dei Oreb, quadraginta diebus & quadraginta noctibus. ibid.

19 *Reuertere in viam tuam per Deſertum in Damaſcum: cumque perueneris illuc, vnges Hazael Regem ſuper Syriam, & Iehu filium Namſi vnges Regem ſuper Iſrael: Eliſæum autem filium Saphath, qui eſt de Abelmeula, vnges Prophetam pro te.* 375. b 366. d.

Profectus ergo inde Elias reperit Eliſæum filium Saphat in duodecim iugis boum. & ipſe in duodecim iugis boum arantibus vnus erat; cumque veniſſet Elias ad eum. 380 a. 432. a

Miſit pallium ſuum ſuper illum, qui ſtatim relictis bobus cucurrit, poſt Eliam, & ait. Oſculer oro patrem meum, & matrem meam, & ſic ſequar te. dixitq. ei, vade & reuertere, quod enim meum erat feci tibi. 382 d

Reuerſus autem ab eo tulit par boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt. 369. d

22 *Ambulauit in via patris ſui, & matris ſuæ, & in via Ieroboã filij Nabath, qui peccare fecit Iſrael.* 378. c

Ex quarto Regum.

4 *Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine poſita eſt, & dominus celauit à me.* 370 c

4 *Non habeo ancilla tua quicquã in domo mea, niſi parum olei quo vngar.* 12 d. 162 b. 440. c

Vende oleum, & redde creditori tuo. tu autem, & filij tui viuite de reliquo. 163. a

8 *Quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt faciam rem iſtam magnam?* 381. c

Oſtendit te mihi Dominus Regem Syriæ. ibid.

9 *Quid venit inſanus iſte ad te.* 364 c

18 *Veniam, & transferam vos in terram quæ ſimilis eſt terræ veſtræ, in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis, & vinearum, terram oliuarum, & olei, ac mellis.* 33. a

19 *Tolle lenticulam hanc olei in manu tua, & vade in Ramoth Galaad, & vnges Iehu.* 441. c

Ex primo Paralip.

21 *Et ædificauit ibi altare Domino, obtulitq holocauſta & pacifica, & inuocauit Dominum, & exaudiuit eum in igne de cælo ſuper altare holocauſti.* 68 d. 78. d

29 *Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.* 304. c

Ex

Ex ſecundo Paralipom.

7 *Cumq. compleſſet Salomon fundens preces, ignis deſcendit de cœlo, & deuorauit holocauſta, & victimas.* 78 d

16 *Mortuus eſt anno quadrageſimo primo regni ſui, & ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo, quod fecerat ſibi in ciuitate Dauid, poſueruntq. eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione magna.* 188. d. 200. d

Ex ſecundo Eſdræ.

3 *Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araiæ aurifex: & iuxta eum ædificauit Ananias filius pigmentarij, & dimiſerũt Ieruſalẽ vſque ad murũ plateæ latioris.* 161. b

Ex lib. 4.

Paraui tibi arbores duodecim grauatas varijs fructibus, & totidẽ fontes fluentes lac & mel, & montes immenſos ſeptem habentes roſam, & lilium. 233. b

Ex libro Iudith.

cap. 10. *Surrexit de loco, in quo iacuerat proſtrata ad Dominum, vocauitq. Abram ſuam, & deſcẽdens in domum ſuam abſtulit à ſe cilicium, & exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ, & lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myrtho optimo.* 271 *& diſcriminauit crinẽ capitis ſui.* 483. A

Ex libro Eſther.

2 *Cum autem veniſſet tempus ſingularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad Regem, expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant; menſis duodecimus vertebatur. ita duntaxat vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſdam pigmentis & aromatibus vterentur.* 575. C. 468. D. 488 C

9 *Et reuertente ſemper anno ſolemni celebrarent honore, eſſentq. dies iſti epularum, atque lætitiæ.* 273. b

Ex libro Iob.

41 *Ferueſcere faciet quaſi ollam profundum maris, & ponet quaſi cũ vnguenta bulliũt.* 153. b. 207. b

Ex Pſalmis.

23 *Paraſti in conſpectu meo menſam: aduerſus omnes qui tribulant me.* 358. c. 391. c
Impinguaſti in oleo caput meũ: & calix inebrians, quam præclarus eſt. ibid.

44 *In finem pro bis qui commutabuntur filijs Chore, ad intellectum canticum pro dilecto.* 233. c
Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. 210. b. 257. c 272. c
Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis. 493. a

59 *Iuda rex meus, Moab olla ſpei meæ.* 335. c

77 *Et iuſti epulentur, & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia.* 214. c

88 *Inueni Dauid ſeruum ſuum oleo ſancto meo vnxi eum.* 508. a 513. b

103 *Et vinum lætificat cor hominis.* 216. a
Extendens cælũ ſicut pellem. 368

No-

104 *Nolite tangere Chriſtos meos: & in prophetis meis nolite malignari.* 372.d

108 *Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum.* 268.b

Ego autem factus ſum in opprobrium illis: viderunt me, & mouerunt capita ſua. 269 a

Et induit maledictionem ſicut veſtimentum ſuum, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, & ſicut oleum in oſſibus eius. 324.c

126 *Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem: fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.* 168.b

Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum 198.b

141 *Corripiat me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* 358 b

Ex lib. Prouerb.

6 *Conſerua fili mi præcepta patris tui.* 132.a. 142.d

7 *Fili mi cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea recõde tibi.* 132.a 143.a

7 *Aſperſi cubile meum myrrha, & aloe.* 492.a

27 *Vnguento, & varijs odoribus delectatur cor.* 178.c

Ex Eccleſiaſte.

10 *Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti.* 181.a

Ex Cantic. Cantic.

1 *Meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.* 178.b 407 d

1 *Oleum effuſum nomen tuum ideo adoleſcentulæ dilexerunt te: trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* 9.a.b. 151.b

In odorem vnguentorum tuorum curremus. 151.b

Memores vberum tuorum ſuper vinum. 408.b

Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. 197 b. 389.a

Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi. 489 a. 462.a

Ecce tu pulcher es dilecte mi, & lectulus noſter floridus. 492.a

2 *Ego flos campi, & lilium conuallium: ſicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* 261.a

2 *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ.* 261.b

3 *Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea.* 167.c

Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem: num quem diligit anima mea vidiſtis? paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea. 167.d

3 *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?* 493.d. 499.d

3 *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis ſui.* 273.d

4 *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum.* 193.c

5 *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? ſurrexi vt aperirē dilecto. Manus meæ diſtillauerunt myrrhā, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* 483.

483. b. 486. c. 502. a. b

Surrexi vt aperirem dilecto meo: manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima. 178.b

5 *Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem; percuſſerũt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi, cuſtodes murorum.* 168.a

5 *Labia illius lilia ſtillantia myrrham primam.* 262.a. 255.c

5 *Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pigmentarijs.* 169.a & c. 178.b

8 *Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum.* 408.b

Ex libro Sapient.

cap.2. *Exiguum & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ ſunt; & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter.* 241.a

Coronemus nos roſis antequam marceſcant, nullum ſit pratum, quod non pertranſeat luxuria noſtra. 229.c. 241.a

Vino pretioſo, & vnguentis nos impleamus. 15.c. 409.b

Et non pertranſeat nos flos temporis. 229.b

Ex libro Eccleſiaſtici.

cap.9. *Omni tempore veſtimenta tua ſint candida, & oleum capiti tuo non deficiat.* 14.d. 324.b 442.a

24 *Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi Cypreſſus in monte Sion: quaſi palma exaltata ſum in Cades, quaſi plantatio roſæ in Hierico: & quaſi oliua ſpecioſa in campis, quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas.* 170.c

In Sion firmata ſum, & in Ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Hieruſalem poteſtas mea. 170.d

In plateis ſicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi. ibid.d

Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatẽ odoris: & quaſi ſtorax, & galbanus, & vngula, & gutta, & quaſi libanus non inciſus vaporaui habitationem meam. 171.b

Sicut cinnamomum, & balſamũ aromatizans odorem dedi, & quaſi balſamum nõ mixtum odor meus. 195.d

34 *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius?* 283.d

38 *In his curãs mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera eius.* 323.a

39 *Quaſi plantatio roſæ in Hierico, quaſi flos roſarum, quaſi arcus refulgens inter nebulas gloriæ.* 233.c

48 *Qui vngis reges ad pœnitentiã, & prophetas facis ſucceſſores poſt te.* 382.b

Ex Iſaia.

3 *In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & diſcriminalia, & periſcelidas, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, & ſpecula, & ſin-*

ſindones,& vittas,& theriſtra. & erit pro ſuaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro criſpanti crine caluitium. 472.b

21 *Surgite principes, & vngite clypeum.* 374.b

Pone menſam,contemplare in ſpecula comedentes, & bibentes: ſurgite principes, & vngite clypeum. ibid.d

21 *In illa die faciet Dominus omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ,pinguium medullatorũ, vindemiæ defæcatæ.* 390.b

61 *Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxerit me.* 367.a

Ad annunciandum pauperibus miſit me. Vt ponerem fortitudinem lugentibus Sion,vt darem eis coronam pro cinere,& oleum gaudij pro luctu. 211.d. 264.d 272.d

Ex Ieremia.

1 *Ollam ſuccenſam ego video, & facies eius à facie Aquilonis.* 341.d

17 *Expectatio Iſrael Domine. omnes qui te derelinquũt confundentur. recedentes à te in terra ſcribentur; quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum.* 304.b

20. *Et dixi,non loquar vltra in nomine Domini, quia factum eſt in opprobrium mihi.* 364.c

Ex Baruch.

cap.6. *Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre poſſunt.* 48.b. 51.d

Ex Ezechiele.

16 *Et laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo.* 325.c

25 *Miſerunt ad viros venientes de longe,ad quos nuncium miſerant. itaque ecce venerunt,quibus te lauiſti,& circumliniſti ſtibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri: ſediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te; thimiama meum, & vnguentum meum poſuiſti ſuper eam, & vox multitudinis exultantis erat in ea, & in viris,qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deſerto,poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in capitibus eorum.* 249.c

27 *Iuda & terra Iſrael ipſi inſtitores tui in frumento primo;balſamum,& mel, & oleum, & reſinã propoſuerunt in nundinis veſtris.* 197.a

Ex Daniele.

cap.13. *Dixit ergo puellis,afferte mihi oleum, & ſmigmata, & oſtia pomarij claudite, vt lauer.* 483.b. 486.b

Ex Oſea.

cap.9. *Scitote Iſrael ſtultum prophetam, inſanum virum ſpiritualem propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* 364.b

Da eis vbera arentia,vuluam ſine liberis. 477.b

Ex Ioele.

cap.3. *Et poſuerunt puerum in proſtibulum,& puellam vendiderunt pro vino.* 400.a

Ex Amos.

cap.3. *Non faciet Dominus verbum, niſi*

niſi reuelauerit illud ad ſeruos ſuos prophetas. 370.c
6 *Veh qui opulenti eſtis in* Sion, *bibentes vinum in phyalis, & optimo vnguento delibuti.* 15.c 151.a. & 389.b

Ex Zacharia.

2 *Abſque muro habitabitur Hieruſalem, & ego ero murus ignis in circuitu, & in gloria in medio eius.* 168.c
4 *Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper illud,* 95.b. 108.d
Et ſeptẽ infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput eius. 96.a
Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarũ, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro? 99.d
14 *Et erunt lebetes in domo Domini, quaſi phialæ coram altari.* 336.b

Ex primo Machab.

cap.1. *Aedificauerunt gymnaſium in Hieroſolymis ſecundum legem nationum, & fecerunt ſibi præputia, & receſſerunt à teſtamento ſancto.* 316.d
4 *Et repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoaduſque veniret propheta, & reſponderet de eis.* 365.c

Ex ſecundo Machab.

cap. 1. *Vtque hoc factum eſt, & tempus affuit, quo Sol refulſit, qui prius erat in nubilo, accenſus eſt ignis magnus, itaut omnes mirarentur.* 90.c
4 Super hæc promittebat *& alia centum quinquaginta, ſi poteſtati eius concederetur gymnaſium & ephebiam ſibi conſtituere.* 317.a
Etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque ephebeorum in lupanaribus ponere, 317.b. 399.d

Ex Matthæo.

cap. 3. *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me. reſpondens autem Ieſus dixit ei. ſine modo, ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiã.* 286.a
5 *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.* 297.c
5 *Ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros.* 143.c
Noli me tangere, quia mundus ſum. 295.c
6 *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua.* 15.d. 269 d 358.d
9 *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magiſter veſter.* 296.a
11 *Inter natos mulierum, non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta.* 24.b
22 *Non dico tibi ſepties, ſed ſeptuagies ſepties.* 49.b
22 *Tauri mei & altilia occiſa ſunt.* 390.d
26 *Non bibam amodo de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in regno Patris mei.* 390.a

Ex Marco.

cap.7. *Phariſæi enim, & omnes Iudæi, niſi crebro lauerint manus non manducant; tenentes traditionem ſeniorum: & à foro, niſi baptizentur, non comedunt.* 292.d 305.d
13 *Et dederunt illi bibere myrrhatum vinum.* 408.c

Ex Luca.

cap.7. *Et ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabaſtrum vnguenti, & ſtans retro ſecus pedes eius.* 392.d.410.d

Aquam pedibus mei non dediſti. 307.a. 311.b

Oleo caput meum non vnxiſti. 8.c. 389.c

4 *Et aperiens librum, inuenit locum, in quo erat ſcriptum; Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me.* 15.b.367.b

7 *Hic ſi eſſet propheta ſciret vtique, qua & qualis eſt mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix eſt.* 296.b

11 *Et cum loqueretur rogauit illum quidam Phariſæus, vt pranderet apud ſe. & ingreſſus recubuit Phariſæus, & cœpit intra ſe dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium.* 292.a.305.b

Ex Ioanne.

2 *Erant autem ibi hydriæ ſex lapideæ ſecundum conſuetudinem Iudæorum.* 299.b

1 *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum.* 336.b

5 *Ipſe erat lucerna ardens, & lucens ante Dominum.* 24.b

9 *Hic homo peccator eſt.* 296.a

12 *Surgit à cœna, præcinxit ſe linteo, & lauit pedes diſcipulorum.* 313.d

Si non lauero te, non habebis partem meum.

Non tantum pedes, ſed & manus, & caput.

Qui lotus eſt non indiget, niſi vt pedes lauet. 313.b

Ex Actib. Apoſt.

cap.8. *Et iuſſit ſtare currum, & deſcenderunt vterque in aquam, & baptizauit eum.* 284.d

21 *Tunc Paulus aſſumptis viris poſtera die purificatus cum illo, intrauit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. Dum autem ſeptem dies conſumarentur, &c.* 298.b

26 *Hæc loquente eo, & rationem reddente, Feſtus magna voce dixit: Inſanis Paule, multæ te litteræ ad inſaniam conuertunt.* 364.b

29 *In hoc & ipſe ſtudeo ſine offendiculo, & ſcientiam habere ad Deum, & ad homines ſemper: poſt annos autem plures eleemoſynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo.* 298.a

Ex Epiſt. ad Hebræos.

cap.9. *In priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſumantes: in ſecundo autem ſemel in anno ſolus Pontifex.* 127.a

Ex Epiſt. Iacobi.

cap.5. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini.* 199.b

Ex Epiſt. 1. Ioan.

cap.2. *Sed vos vnctionem habetis à ſancto, & noſtis omnia. Non ſcripſi vobis, quaſi ignorantibus veritatē, ſed quaſi ſcientibus eā.* 15.a.370.b

Et

2 *Et vos vnctionem quam accepiſtis ab eo, in vobis manet, & non habetis neceſſitatem, vt quis doceat vos, ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verax eſt, & non eſt mendax, & ſicut docuit vos, manete in eo.* 199.a. 370.b

3 *Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei eſt in illo?* 24.d

Ex Apocalypſi.

cap.2. *Vincenti dabo manna abſconditum.* pagina 390.a

6 *Receſſit cælum ſicut liber inuolutus,* 368 a

12 *Iſti ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia ante Dominum.* 24.b

21 *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars eorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulfure.* 345.d

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM.

Quæ in Myrothecio Primo, notatu digna viſa ſunt.

A

Abimelech Rex Geraris non pellicem, ſed vxorem volebat Sarah. 477. D

Abluebantur Iudæi quoties prãdendum eſſet. 306. C

Abraham purificationibus, & luſtrationibus operam dabat. 281. D

Abſtractum pro concreto in ſcripturis ſacris ſæpe ponitur. 511. A

Abulenſis ſententia de oleo parando ad vſum candelabri reijcitur. 37. A

Accumbentes in ſtratis cœnaturi ſoleas deponebant. 307. D

Adolere ab oleo etymon accipit. 18. C

Ægyptio vnguento in potu veteres delectabantur. 405. A

Ælij Cæſaris luxus, qui in vnguẽtis, & roſis iacebat cum concubinis. 149. A

Ærodus Macedoniæ Rex lucernulas fabricabat cum vacaret. 42. B

Alabaſtrum vnguentarium, & Onyx idem Dioſcoridi. 443. C

Alabaſtrum aliquando ſine ρ. à Græcis ſcriptum. 454. B

Alabaſtri ſolius nomine vas vnguentarium ſignificatur. 454. C. 461. D & 463. A

Alabaſtrum quare ſic dictum fuerit. 455. A

Alabaſtrum inter gemmas recenſetur. 455. D

Alabaſtri ſolius nomine præſtantiſſimum vnguentum indigitatur. 456. B

Alabaſtri vnguentarij forma explicatur. 457. C

Alabaſtrum potorium vas aliquãdo. 461. B

Alexander Magnus Grecorum manibus, qui apud Ilion occubuerant, vnctus parentauit. 149. D

Alexander in balnei calore febricitans decubuit. 343. C

Alexandri Magni de Perſis victoria apud ipſum celebris fuit. 147. C

Alypterium quem locum haberet in thermis. 346. D

Alypterium in balneis cella erat aliquando à reliquis diſtincta. 349. C

Alypteria cellæ dicebãtur ad vnctionis vſum. 318. C. & 320. C

Alypterij & Elæotherij diſcrimen. 319. A

Alypterium vnde diceretur. 319. B

Alyptæ erant medici vnctuarij. 321. B

Alyptæ vnguẽtis infirma etiam corpora curabant. 322. A

Alyptarum inſolentia in balneis. 322. C

Amaracum quod nam genus eſſet plantæ. 489. C

Amaracus fuit puer, qui vnguenta deferens, lapſu ſuo, & commixtione eorum ſuauiſſimum effecit vnguentum eius nominis. 489. D

Ama-

Amaraci planta mulieribus gratiſſima. 489.d

Amaraco coronabantur coniuges. 490.d

Amaracinum vnguentum, quam præſtantiſſimum eſſet. 491.a

Ambroſię nomine lilium aliquando dictum fuit. 260.b

Ampullas inter olearia vaſa reponẽdas eſſe monſtratur. 433.c

Ampullæ olearię Latinorũ idem omnino erant cum lecythis Græcorũ. 434.a

Ampullæ oleariæ à pixidibus diſtinguebantur. 437.d

Ampullæ oleariæ forma aperitur. 438.d

Angelus, qui Eliam fugientem à Iezabele ſuccurrit, aquam illi attulit non vas. 428.d

Anchuſa in compoſitione vnguentorum cur adhiberetur. 203.d

Anhelo pro expeto Martiali. 450.c

Animi noſtri iucunditas, duplici vocabulo à latinis explicatur. 212.a

Aqua & oleũ quam diuerſa operentur in humano corpore. 324.c

Aquam pedibus conniuantium pueri miniſtrabant. 395.b

Aqua tantum purificabantur Iudæi ab immunditijs legalibus. 284.a 295.a

Aqua eadem in balneo vti, amicitiæ, ac fidei ſymbolum erat. 285.a 286.c

Aqua pura non niſi ex puro defluit, adagium. 285.c

Aqua interdicebatur flagitioſis, non quidem ad potum, ſed ad ablutionem. 287.a

Aqua pedibus dabatur ſtatim ac cœnaculum ingrediebantur. 309.d

Aquam pedibus accumbentium pueri laſciuiores miniſtrabant. 310.c

Aqua pedibus non porrigebatur, niſi illorum qui iam loti fuiſſent. 307.a. 313.c

Aroma, & oleum pari paſſu incedunt in ſacris apud Iſraelitas. 21.d

Arbores quæ oleum gignunt. 25.d

Ariana ſpinæ genus, ex qua Sole illuceſcente ſtillant lacrymæ, myrrhæ ſimiles. 26.d

Aromata vino commiſcuerunt veteres ad potum. 401.c

Aromatibus vectes, ſtragulas, & alia ſuffumigare mulieres conſueuerũt 492.b

Aromatarij alicuius exiſtimationis fuere apud Romanos. 159.d

Aromatarius dicitur, qui negotiatur in aromatibus. 185.c

Aroma illud in componendis vnguẽtis poſtremo adijcitur, cuius odor in compoſitione illa retineri debet. 206.d

Aromata pro componendis vnguentis maceratione, aut tunſione parari debent. 206.b

Aromatum pulnerizatorum vſus apud mulieres. 485.c

Aromatibus cutem coaſpergebant mulieres. 482.d

Ars componendorum vnguentorum duplex. 201.b

Athenæus falſo affirmat lucernam non eſſe antiquum inuentum. 42.b

Athenienſes ad Deorum ſtatuas ex olea faciendas, ab Epidaurijs illam quæſierunt. 17.b

Athletæ victores quibus plantis coronarentur apud Græcos. 242.c

Auguris inſignes erant gallus gallinaceus. 248.c

Auguratus Conſulatui, & Pontificatui maximo aliquando cõiunctus. 361.c

Auromatarius ſignificat, Diues in aromatibus. 160.b

B

Balneo ab immunditijs luſtrabantur Iſraelitæ. 284.a
Balneo eodem vti, amicitiæ ac fidei ſymbolum erat. 285.a
Balneo vti non erat illicitum, maxime ſanitatis,& purificationis cauſa. 274.d
Balnea inter publica ædificia in ornamentum ciuitatis recenſebãtur. 275. b.
Balnea ædificare commendationem maximam apud veteres merebantur. 275.d
Balneorum ſtudioſiſſimi veteres fuerunt. 276.d
Balneo ſanitatis de cauſa vtebantur. 278.a
Balneum vnde dicatur. ibid.c
Balneo ſudorem detergebant. 280.c
Balneis hebręi operam dabant. 281.c 283.a
Balneis quibus horis veteres indulgerent. 282.a. 350
Balneum non prętitiſſe cœnaturo nefas putabatur. 289.b
Balneo detinebantur veteres molliores maiore diei parte. 290.c
Balnea ſub piſcinæ nomine ſignificãtur in ſacris litteris, 303.c
Balnea domeſtica plurima domi habuere Iſraelitæ. 303.d
Balneis domeſticis Seruatorem vſum oſtenditur. 306.a
Balnei calore concoqui cibum putabant veteres. 290.d. 312 b. 329.a
Balneum oleo, & vnctioni iungebatur. 314.c
Balneum quæ cella proprie ſic diceretur. 314.c
Balnei rumor,& ſtrepitus. 332.d
Baptiſmus Ioannis quare diceretur baptiſmus pœnitentiæ. 283.c
Baptizo quid ſignificet. 284.b
Baptiſmus vnus inſtitutus à Chriſto, vt vnam profiterentur fidem. 287.c
Barbam in pyxide conſeruare, diſq. ſacrare veteres ſolebant. 424.a
Beatitudinem in vnguentis ponebant Græci, Romani, & Hebræi. 167.a
Beatitudo ſub conuiuij & vnctionis metaphora in ſacris explicatur litteris. 358.c. 389.d
Beatitudo ſub metaphora conuiuij vnguentorum copia conſpicui, ſignatur in ſacris litteris. 390.a
Bibendi vnguenta conſuetudo veterum. 404.a

C

Calcea dominorum accumbentium à pueris ſeruabantur. 309.a
Calicis forma explicatur, de quo Iuuenalis, & Martialis. 429.c
Calore in thermis, quæ nam cellæ indigerent. 340.c
Calor qua ratione cellis thermarum diſtribueretur. ibid.& 343.b
Calore temperato balnea antiquiorum calebant. 343.c
Caloris temperaturam in balneis ſtatuere ad Ædiles pertinebat. 343. d
Candelabrum ſacri tabernaculi erat quaſi index omnium virtutum cœleſtium, quatenus ad homines afferuntur. 22.c
Candelabro ſancto vir iuſtus & perfectus ſignificabatur. 24.a
Candelabra vndecim fuerunt in templo Salomonis. 49.a
Candelabri Moſaici forma ex communi ſcriptorum ſententia. 58
Candelabri facies, quæ ſit dicenda in tabernaculo Dei. 59.b
Candelabri Moſaici forma ex noſtra ſententia. 60
Candelabrum Tarentinorum tot habe-

bebat lucernas, quot dies annus. 85. c
Candelabri ſancti lucernæ, igne è ſole hauſto, opera ſpeculorum primo fuerunt accenſæ. 77.c
Candelabrum à Zacharia viſum alterius extitiſſe formæ ab illo, quod Moyſes iuſſit fieri in deſerto, falsò comminiſcitur Ribera. 109.b
Candelabrum Iſidori Clarij in viſione Zachariæ vnius erat ſtipitis. 110.b
Candelabrum Villalpandi in viſione Zachariæ. 111
Candelabrum quod vidit Zacharias ex noſtra ſententia. 115.b
Capitella columnarum, roſæ formã ſeruare nequeunt. 224.c
Carmen Orthium & Trochaicum à rithmis nomen acceperunt. 225.d
Carmina à pueris recitabantur in ſolio conſedentibus. 29[illegible].d
Catapaſinata nonnulla vnguenta dicebantur. 10.a
Cella in qua ſolia ad vſum ablutionis ſeruabantur, ſoliaris dicebatur. 334.b
Ceciliam diuam Virginem Romanã calore balnei ſuffocare tẽtauit Tyrannus. 344.d
Charitas eſt oleum luminis pro Candelabro ſancto. 24.c
Chriſtianis vetitus vnguentorum luxus. 175.a
Chriſtus ex plenitudine gratiæ oleo lætitiæ vnctus dicitur. 216.c
Chriſtus erat Sanctus ſanctitate eſſentiali. 295.d
Chriſtus re vera nulla poterat pollui immunditia, bene tamen legali immunditia hominum facie. 296.a
Chriſtus purificationes legis Moſaicæ obſeruauit. 297.c
Chriſtum domeſticis balneis vſum fuiſſe oſtenditur. 306.a
Chriſtum pudori conſuluiſſe in obſeruantia purificationum, & in balneorum vſu, certiſſimum eſſe debet. 301.b
Chriſtus non abhorrebat, quæ erant in vſu hominibus, vt aliquod animarum inde lucrum caperet.
Chriſtus in Nazareth lectionem lecturus, de induſtria locum Iſaiæ quæſiuit. 367.b
Chriſtus aliquo oleo vnctus in prophetam videtur. 368.d
Chriſti in veteri teſtamento Reges & Sacerdotes dicuntur. 372.d
Chriſtus pedes diſcipulorum lauit, cũ ſecundo cœnaturi eſſent. 312.a
Ciniflones & cinerarij dicebãtur ſerui ad ornamenta muliebria. 483.d
Ciniflones à flando in carbonibus ita dicebantur. 484.a
Cœnas duas habebant Iudæi prima die azimorum. 312.a
Cœnam balneo præibant veteres. 288.c
Cœnam vnctione præueniebant veteres. 353
Columbis vnguentatis, ac inter cõuiuas ad volandum dimiſſis, eaſdem vngere Græcorum nonnulli conſueuerunt. 388.a
Conuiuiorum dies dicebantur lætitiæ. 273.a
Comam deponebant veteres luctus cauſæ. 266.d
Cornua habuere veteres ad vſum ſolidorum, & liquidorum. 464.d
Cornua cur ſic dicta fuerint. 464.d
Cornua erant Hebræis, quæ alabaſtra Græcis. 465.a
Cornibus vtebantur ad pecuniam ſeruandam. 465.b
Cornibus ad pocula in menſis vtebãtur. 465.c
Cornuis bubalinis labro aureo, argẽteo,

teo, vel æneo ornatis, veteres bibebant. 465.d
Cornu oleum menſurabantur antiqui. 467.b
Cornu extitiſſe vas vnguentarium oſtenditur. 467.d
Coronæ myrtheæ vſus, frequentiſſimus fuit veteribus. 495.d
Coronabantur myrtho, qui Veneri operam dabant. 494.c
Corona myrthea nota erat amantis. 496.b
Coronabantur amaraco in nupti. 490.d
Coronati veteres deorum feſta celebrabant. 230.a
Coronarũ exordia non agnouit Clemens Alexandrinus. 240.d
Coronarum inſania quam irridenda in mollioribus. 241.b
Coronæ fuere premium athletarum apud veteres. 242.a
Coronarum quatuor genera quibus athletæ coronabuntur. ibid.c
Corona arundinea in honorem Caſtoris & Pollucis veteres coronabantur. 243.a
Coronabantur in nuptijs veteres. 243.b
Corona roſea ſummo fuit in pretio. 245.c
Corona roſea vino Veneriq. deditis fuit propria. 246. 247
Coronæ conuiuiales quæ fuerint in vſu. 246.c.d
Corona roſea dicitur corona decoris ab Ezechiele. 249.d
Coronabantur lilio veteres Iſraelitę. 261.c. 262.b. Græci & Latini etiam. 263.c
Coronæ liliaceæ commixtæ roſis commendatio. 262.d
Coronas vnguentis madefaciebant veteres. 263.d
Coſmetæ dicebantur mulierum ornatrices. pagina 484. c
Coſmus celebris Romæ vnguentarius. 194.d
Crateris atque crateræ diſcrimen oſtenditur. 93.a
Crinium & capillorum muliebre ſtudium. 474.a
Croſſi fuere vaſa vnguentaria. 412.d
Croſſi fuere etiam vaſa vinaria, & aquaria. 413.b
Croſſus erat vas ad liquores cõſpergendos accommodatiſſimus. 414.d
Cutis conſolidandæ cauſa, vnguentis vtebantur mulieres. 505.a
Curius Ventatus cadũ tantum ligneũ ex hoſtium præda accepiſſe Senatui monſtrauit. 117.d

D

DAuid antequã recumberet vngebatur. 357.d
Demetrius ducẽta quinquaginta talenta ab Athenienſibus exacta, cõcubinis ad vſum ſmigmatum donauit. 486.c
Dei nomen pluraliter in Pſal. 44. vſurpatur ad oſtendendam plenitudinẽ diuinatis in Chriſto. 211.a
Dei penates Troia aduecti in adyto Veſtæ à Romanis ſeruabantur. 87.b
Deos coronare veteres ſolebãt. 243.b
Deus quę à filijs Iſrael vellet in cultũ tabernaculi decreuit; ſed non quãtitatem. 133.d
Diapaſmata, quæ nam cõpoſita aromatica dicerentur. 10.b
Dictio hebraica Suſcian, nõ eſt interpretanda roſa, ſed lilium. 224.b
Dies lætitiæ qui nam dicerẽtur apud hebræos. 272.d
Digitos plenos myrrha probatiſſima cur dixerit ſponſa. 486.b
Diomedes & Vlyſſes non prius occubu-

buerunt apud Troiam, quam vngerentur. 357.a
Diuino cultui mancipata, cur in ſcripturis ſancta dicantur. 512.b
Diſtringebantur veteres in balneo ſtrigilibus. 327.d
Diſtringi in balneo neceſſarium exiſtimabant veteres. 329.c. 330. c
Diſtringi alterum ab altero, ad iuſtitiam commutatiuam refert Clemens Alexandrinus. 330.d
Eleemoſyna eſt condimentum perfectionis. 24.c
Eleemoſyna, olei vocabulo in ſcripturis ſacris ſignificatur. 24.c
Elæotherium erat cella vnctionibus in balneo accommodata. 319.a
Elæotherium quid differat ab Alypterio. 319.a
Elæotherio vtebantur certatores. 319.b
Eliæ iter, cum fugeret à Iezabele iuxta conſtituta illi à Deo. 376.a
Eliam iubet Deus reuerti in viam ſuam, hoc eſt ad priſtinam conſuetudinem prædicandi & ſuadēdi legis obſeruantiam. 378.c
Elias poculum religioſum ad libamina ſecum ferebat. 428.d
Eliſeus aliquo genere olei initiatus propheta ab Elia videtur. 369.d
Eliſeus nequaquam oleo vnctus ad prophetiæ munus obeūdum. 382.b
Emicadium vas vnguentarium vnde dictum fuerit. 412.c
Eſther ſmigmatibus vtebatur in mūdo muliebri. 487.a
Exercitio & corporis agitatione ſudorem excitare conſueuerunt veteres. 315.a
Exultationis oleum dicebatur oleum lætitiæ. 217.a. 272.c

F

Feſta deorum coronati veteres celebrabant. 230.a
Feſtorum dies in ſacris litteris, dies lætitiæ dicuntur. 273.d
Feſtus lucernarum apud Ægyptios qui nam eſſet. 43.c
Feſtos dies obſeruaturi Iſraelitæ horam præueniebant. 98.b
Feſulis antiquitus erat Collegium augurum. 361.a
Floribus omnigenis inſtrauit porticus Heliogabalus. 229.a
celebrabant veteres. 230.a
Floribus coronari inſolentis erat ingenij. 243.c
Flores coronarij qui nā eſſent. 243.d
Floribus coronabantur in conuiuijs veteres Iſraelitæ. 262.b
Forum vnguentarium, & aromatariū Vrbes nobiliores habebant. 165.c
Funeris acceſſu Iudæi immundabantur. 296.c

G

Gaudium eſt interna animi iocūditas, moderata per rationem. 213.a
Gaudium & lætitia promiſcue ſumūtur ab auctoribus. 215. d
Gordiani nummus cum dea Lætitię. 238.d
Græci vſque ab Iliacis temporibus cœnam præuenire vnctione conſueuere. 355.c
Græci nimium profuſi fuere in vſu vnguentorum inter pocula. 386.d
Græci vnguenta cum vino biberunt, hæc commiſcentes. 404.a
Guttus erat vas vnguentarium. 439.d
Guttus quare ſic diceretur. 440.a
Gutturniū erat idem vas, quod guttum. ibid.
Gymnaſia veteres habuerunt exercitationum de cauſa. 315.b
Gymnaſium vnde ſic diceretur. 317.b

Ha-

H

Hazael non fuit ab Elia oleo vnctus in Regē ſuper Syriā. 380.d Sed ab Eliſeo Rex prænunciatus. 381. a
Hebræorum profuſus inter pocula vnguentorum vſus. 389 a
Hebræis potandorum vnguentorum vſus fuit. 407.d
Hebræi diſtinctis vocabulis lætitiam à gaudio ſignificabant. 214.b
Hebræi mœroris cauſa ab vnctionibus & vnguentis abſtinebāt. 267.a
Hebræi purificationibus & balneis, etiā ante legē indulſerunt. 281.c
Hebræi ſolia habuerunt ad vſum ablutionis. 335.b
Hebræi conſueuerunt vngi antequam accumberent. 357.d
Hectoris cadauer roſaceo vnguento à corruptione Venus ſeruauit. 235.d
Hedera veteres coronatos nummus oſtendit. 242.d
Heliogabalus roſis inſtrabat porticus, & omni florum genere. 229.a
Heliogabalus floribus oppreſſit in triclinijs paraſitos ſuos. 236.c
Heliogabalus roſato ſolia, & piſcinas temperauit. 236.b
Heliſæus precibus ſuis, vnguentum mulieri Thecuitæ multiplicauit, vt ſibi debitoribus ſoluendo eſſet. 150.d
Hetruſci in arte augurandi peritiſſimi fuerunt. 361.a
Hiſtorias, atq; poemata in ſolio balnei veteres libēter audiebāt. 290.c
Horti Mydæ roſarum cauſa celebres. 238.a
Horæ balneariæ, quæ nā eſſent. 282.a
Horæ pomeridianæ erant ad vnctiones & ablutiones. 350
Hieroſolymis erat forum vnguentarium. 167.c
Hieroſolymis gymnaſium erat ad puerorum exercitia. 316.d
Hypocauſton calorem omnibus balnearijs cellis miniſtrabat. 339.b
Hypocauſton dicebatur Vaporarium à Cicerone. ibid.
Hypocauſton vnde dictum. 339.d
Hypocritæ ab vnctionibus abſtinebant, vt ieiunia ſimularent. 269.c

I

Iatralyptæ erant medici vnctores qui vnguentis infirmos curabāt. 157.b
Iatralyptæ medici vnctuarij dicebātur. 321.b
Idiſmata quæ nā compoſitiones aromaticæ dicerentur. 13.b. 202.a
Ignis agens efficaciſſimus. 67.d
Ignis à Deo primò fuit hominibus datus. 68. b.c
Ignem quis primo hominibus detulerit, & quo in loco cęperit vſus illius, varie tradunt ſcriptores. 68. b
Ignis dicebatur perpetuus in ſacris, quod perpetuo nutriendus eſſet. 69. c.
Ignis ſacri extinctio ominoſa & lugubris omnibus gentibus. 69. d Romanis etiam 70. b
Ignē ſacrū extinguebāt Perſæ in funere Regis. In obitu Epheſtionis extinctus fuit Alexādro iubēte. 69.d
Ignis ſacer Græcis extinctus eſt, Apollo iubente, Perſis iam fugatis. 70.a
Ignis ſacer datus eſt Iſraelitis octauo tantum die conſecrationis tabernaculi. 71.d
Ignem ſacrū extinctum iubare ſolis in æneo vaſe excepto, veteres excitabant. 72.c. hoc ſacra faciebāt. hunc tāquam ſacrum ſeruabāt Romani. 73.b

Ignem ſacrum ex Solis iubare primò Prometheus excitare docuit. 73.c
Ignis ſacer in ſabbato ſancto phiala aquæ Soli oppoſita excitabatur in Eccleſia. 73.d
Ignem ſacrum veteres Romani quot annis excitabant in menſe Martio. 74.b
Ignem ſacrum ad ſacrificia conſecrationis tabernaculi hauſit Moyſes ſolis iubare, cum ſpeculis mulierũ quæ ibi excubabant. 77.a
Ignis cultus ab omnibus gentibus. 79. d
Ignis Veſtalis, & Veſtalium cura erat penes Pontificem Veſtalem. 124. d
Ignem Iouis carcerem dixerunt Pithagorei. 80.b
Ignis Deum coluerunt, Aſſyrij, Chaldæi, & Perſæ. 80.d
Igne cadauera cremare piaculum putabant Ægyptij & Perſæ. 82.a
Ignẽ animatũ crediderũt aliqui. 82.b
Ignis carbones remotos ab altari ſacrificij non licebat ſacerdotibus extinguere. 83.a
Ignis præibat caſtra Perſarum, Græcorum & Hebræorũ, ſi cum hoſte manus conſerere vellent. 84.a
Ignẽ ſub nomine Veſtæ Romani colebant. 85.d
Ignis veſtalis Troia Romã aduectũ cum penatibus ab Ænea credebãt Romani. 87. a
Ignis cuſtodia viduis à Græcis, virginibus à Romanis comiſſa fuit. 88.a
Immũditiæ legales ex leuiſſimo cõtactu à Iudęis cõtrahebãtur. 294.b
Immundi à communi hominum cõmercio arcebantur. 299. d
Indi in conuiuijs vnguentis vtebantur. 386.a
Infundibula ſacra ad vſum candelabri ſancti cuius formæ eſſent, explicatur. pagina 98. c
Infundibula quatuordecim erant in tabernaculo ad vſum candelabri, quod vidit etiam Zacharias. 97.c
Iſraelitæ ſtudioſiſſimi fuerũt in obſeruationibus legis. 98. b
Infundibulorum forma, quam vidit Zacharias, aperitur. 99.a
Infundibula quæ vidit Zacharias, habebant manubria in lateribus, & ſuper manubria ramuſculi oliuarũ cum baccis aureis erant inſculpti. 101. d
Infundibulis linis altero in altero vtebantur Iſraelitæ ad vſum candelabri, nequid impuri oleo cõmiſceretur. 102. a
Inſcriptiones librorum accipiebant Hebræi à prima libri dictione. 225. b
Ioannis Baptiſtæ ſanctitas ob perfectionem, lucernæ comparatur. 24. a
Ioannes Baptiſta deſcendebat in alueum Iordanis ſimul cum his quos baptizabat. 284. c
Iſidis adytum ingreſſus quidã, egreſſus ſtatim expirauit. 44. a
Iſidem lunam dicebant. 44.d
Iſidis pompa, & lucernæ illi dicatæ. 47. a
Iſraelitæ vna cum oleo vaſa quoque olearia obtulerunt. 105. d
Ignis veſtalis, & veſtalium cura erat penes Pontificem Veſtalem. 124. d
Iſraelitæ ſponte dicuntur obtuliſſe, quæ Deus pręceperat, quia alacri animo illa obtulerunt. 133.c
Iſraelitę non ſinguli habebant ea oĩa quæ Deus iuſſerat offerri, ſed vnuſquiſque ex his quæ habebat, Deo in cultum tabernaculi offerebat. 134. d.

Iudęi quare ad Ioannem & Chriſtum concurrerent, vt baptizarentur. 286. a
Iudæi balneum purificati egredientes omnium contactum declinabant. 295. b
Iudæi vbi virginem primo congreſſu violaſſent, illico abſtinebant, donec aqua luſtrati, vna cum vxore purificarentur. 299. c
Iudith Holofernem vt alliciat, vnguentis dat operam. 483. a
Iuno vt Iouem alliciat, ablutionibus & vnguentis ſe mundat. 48. b

L

Labiorum venuſtas non in candore, ſed in purpureo ſpectatur. 255. c
Labrum vas balnearium dicebatur quaſi lauabrum. 331. c
Labrum æneum quod fecit Moyſes in tabernaculo, non fuit factum ex ſpeculis mulierum; ſed facto prius, ſpecula mulierum quæ in conſecratione tabernaculi ibi excubauerunt, fuerunt illi ſuperimpoſita. 76. b
Lætitia eſt animi geſtientis iucunditas. 212. a
Lætitia & gaudium promiſcue ſumuntur ab auctoribus. 215. d
Lauabantur veteres honeſtiores hora pomeridiana. 350. c
Lauabantur interdum veteres non ſolum ante cœnam, ſed etiam poſtquam cœnaſſent. 291. a
Lauro in honorem Apollinis coronabantur veteres. 242. c
Laurea coronabantur in conuiuijs. 246. c. 247. c
Lautitiæ veterum in conuiuijs, ſunt inexplicabiles. 394. b
Lecythus Sareptanæ mulieris, cuius forma eſſet explicatur. 431. c
Lecythus Græcorũ idem quod ampulla olearia Latinorum. 434. a
Lecythus diſtinguitur à lenticula. 435. a
Lecythus per E breue ſignificat edulium, ſiue etiam lentem, per E longum ſignificat vas olearium. 435. b
Lecythus vnde ſic dicatur. 435. c
Lecythum vas vnguentarium fuiſſe oſtenditur. 435. d
Lecythizare eſt eleganter ſcribere. 436. c
Lecythi forma aperitur. 437. c. & ſequentib.
Lenticulæ oleariæ forma. 116. d
Lenticula olearia diſtinguebatur à lecytho. 435. a
Lenticula à lente ſic appellata fuit. 441. a
Lenticulam oleariam ſecum deferre veteres conſueuerunt. 441. d
Libare aliquid *Dijs in principio* conuiuij boni ominis cauſa veteres ſolebant. 425. b
Libamina ſacrorum erant exordia apud veteres. 425. d
Lilium ſuſon dictum à Perſis & Græcis. 221. b
Liliorum plura genera recenſentur. 253. b
Lilia quaſi oleum lætitiæ componebant. 253. d
Liliũ roſa Iunonis dicebatur. 220. d
Lilia rubea componendis vnguentis præſtantiſſima. 254. a
Lilij & lirij diſcrimen. 254. b
Lilium, Veneris oblectamentum à veteribus dicebatur. 260. b
Lilio in conuiuijs, feſtosq. dies Iſraelitæ vtebantur. 261. a
Lilio Iſraelitæ in conuiuijs coronabantur. 261. c
Linguarũ varietas apud Græcos vnde originem traxerit. 249. c
Lo-

Loti muſicalia erant inſtrumenta. 226. a
Lucerna quomodo à lampade diſtinguatur. 41. d
Lucerna ſacrum portendebat, religioniſq. Ægyptiæ hieroglificum fuit. 42. d
Lucernam inextinctam in cœnaculis Romani dimittebant, quod illam extinguere nefas putarent. 42.d
Lucernarum accenſia Ægyptiorum feſtus. 43. c. erat in memoriam necis primogenitorum in exitu filiorum Iſrael. 45.c
Lucernarũ feſtus Ægyptiorum agebatur in plenilunio Martij. 46.d
Lucernas Sabbatis Romani accendebant. 47. d
Lucernæ ſeptuaginta ſeptem erant in templo Salomonis. 49.a
Lucernis penſilibus vtebantur in cœnis Romani. 50.d. his etiam colebant idola. 51.d
Lucernis penſilibus duorũ lichnium Chriſti nomine inſignitis vſi ſunt in oratorijs & eccleſijs primitiuæ eccleſiæ chriſtiani. 53. b. ibi eius forma traditur.
Lucerna Veneri dicata ad lupanaris nota. 55. b
Lucernæ penſilis nullus vſus in tabernaculo Dei. 56. a
Lucernæ forma, quæ ex Apuleio Iſidi Antiſtes primus in pompa deferebat. 57. c
Lucernæ candelabri monolychæ erant. 60. d
Lucerna monolychnis penſilis exoriẽtis eccleſiæ. 62. a
Lucernæ candelabri ſancti non erant catenulatæ. 62. c
Lucernæ candelabri amigdalinam habebant formam. 62. d. & à tergo habebant manubrium quo ſuperimponi candelabro, ac remoueri poſſent. 63.a
Lucerna antiqua præſtantiſſimæ formæ Ioui dicata. 63.d. ſacrificium Priapeium erat illi in ſuperiora. 64. c.
Lucernis ſacris toties renouabatur mixus, quoties oleum immittebatur. 66. b
Lucernæ candelabri ſancti igne ſolari opera ſpeculorum hauſto, primo fuere accenſæ. 77. c
Lucernas in candelabro ſancto ordinare ſummi erat Pontificis. 89.d
Lucernæ candelabri ſuis ſingulæ inſcriptæ erant nominibus. 104. c
Lucernæ ſacri candelabri quotidie, mane & veſpere parabantur. 127. a
Lucernas vnguentis nutrire aliquibus fuit in vſum. 34. c
Luctus cauſa quæ nam facerent veteres tam viri quam mulieres. 266.d
Ludos qui inſtituiſſent, oleum quoq; præbere conſonum videbatur. 317. d
Lumen eſt nota mutationis à peiore in melius. 22. b
Lunam in calceis deferebant Græci & Romani. 472.c
Lux cœleſtium virtutum vehiculum dicebatur, per quod illæ hominibus & terræ communicantur. 22. a

M

Magi dicuntur populi qui Magoam Prouinciam incolunt. 81.c
Margaritæ grandiores Elenchi apud veteres dicebantur. 458.c
Materiam carere omni actu negauit Plutarchus. 204. d
Marum quod nam genus plantæ ſit. 489. c
Mari ſuffumigationes in conuiuijs ve-

veterum. pagina 491. b
Minerua oleum,& oleam reperit. 17.a
Midæ horti celebres roſarum præſtantia. 238.a
Mœnia ciuitatis, & pomerium ſancta dicebantur. 510. b
Molliorum hominum erat,ſoleati in arena detineri. 307.b
Mulieres apud Aſſyrios Regium torũ ingreſſuræ vnguento mundabantur. 150.d
Mulieres vnguentis vtebantur ad cutem conſolidandam,& venuſtatem retinendam. 154.c
Mulieres in reconditorio defuncti luctus cauſa ſe abdebant. 266.d
Mulieres nonnullæ modeſtia cōmendantur,quod nec in balneo nudarentur. 300.d
Mulierum ornamenta ſunt innumerabilia. 470.a
Mulier nunquam ſatis ornata ſibi videtur. 471.b
Mulierum Iſraelitarum ornamenta numerata ab Iſaia. 472.a
Mulieres Hebrææ quare lunulas in calceamentis deferrent, ignotum eſt. 473.a
Mulieres, vniones multas in auribus deferebant. 473.c
Mulierum veſtes illarum vilitatem oſtendunt. 473.d
Mulierum ſtudium in cultu capitis. 474. a
Mulieres in mundo muliebri annum inſumebant. 476.a
Mulieres ſanctiores veteris teſtamẽti modeſtiſſimæ fuere in ornamentis. 485 b
Mulieres Romanæ, & Græcæ ſeruos ab ornamentis habuerunt. 483.d
Mundi muliebris contemptum, vt aperiret peccatrix mulier,vnguenta, & crines pedibus Chriſti ſubmiſit. pagina 475. a
Mũdi muliebris nomine cōprehẽduntur omnia, quæ ad mulierũ cultum ſpectant. 481.a
Mundum muliebrem diſtingui ab ornamento muliebri aliqui putant. 470.a
Mundi muliebris nomine *tam ornamentum*, quam mundum accipimus. 470.d
Murrhina vaſa ſic dicta ſunt,quod ex myrrha compacta forent. 402.c
Murrhina vaſa inter gemmas recenſebantur. 402.d
Murrhinis vaſis vtebantur luxuriæ cauſa. 403.d
Muſcæ ſunt damni vnguentorum cōpoſitionibus. 188.b
Muſicam plurimi fecerunt Græci & Hebræi. 222.d
Muſici nomi dicebantur *moderandæ* vocis regulæ. 225.c
Muſici modi gentiũ *vocabulis diſtin*guebantur apud veteres. 226.c
Myropolium dicebatur forũ, in quo vendebantur vnguenta, quaſi vnguenti ciuitas. 165.d
Myropolia dicebãtur ſeplaſya. 166.a
Myrrhæ nomine quod nam genus aromatis ſit veteribus,ignotum hodie aliqui putant. 493.c
Myrrha cutẽ à rugis cōſeruat. 506.a
Myrrha coronas cōuiuiales madefaciebant veteres in cōuiuijs. 264.a
Myrrhæ nomine arbuſcula etiam ſignificantur. 497.d
Myrrha veterum,quod genus aromatis ſignificetur,*eſt ignotum.* 498.b
Myrrhæ præſtantia. 498.d
Myrrha in nuptijs vtebantur. 101.a.
Myrrha adhibita in deorum ſuffumigationibus. 499.a
Myrrhæ vnguentum quam pretioſũ eſſet veteribus. 500.d
Myrrhini vnguenti vſus amantem in-

indigitabat. pagina 501. b
Myrtho coronabantur veteres conuiuantes. 247.c
Myrthus planta Veneri ſacra. 494.
Myrtho coronabantur, qui Venera operam dabant. 494.d
Myrthus amat littora marina. 494.d
Myrtho agia coronabantur in nuptijs veteres. 495.b
Myrtho amorem inter coniuges cōciliari credebant veteres. 495.b

N

Nauita Ægyptius deferens Romam roſas hyeme putans non haberi, deluſus eſt. 232
Nicerotis vnguentarius celebris fuit Romæ. 34.c.194.a
Nomos muſicos dicebantur regulæ moderādæ vocis in cātando. 225.c
Nuces perſicæ oleum gignebant ad Regium vſum. 26.b
Nudi exercebantur veteres luctādo, & alia huiuſmodi agendo. 315.a
Nummus Conſtantis cū labaro Chriſti nomine inſignito. 52.c
Nummus Gordiani cum dea lætitiæ. 238.d
Nuptiarum dies dicebantur dies lętitiæ in ſacris ſcripturis. 273.c
Nuptias non adibant Iudæi, qui fuiſſent immundi. 299.b

O

Olea ad vſus profanos vti nefas erat. 18.b
Olea, oliua, oleum, qua ratione ſignificatione diſtinguantur. 27.c
Oleam ne ſtringito, neuè verberato, lex vetus. 31.b
Olea, & oliua confunduntur. 28.b
Olearum varia genera ex Polluce & Plinio, & alijs. 28.d. 29.a
Olei, & vnguenti vocabula Latina, Græca, & Hebraica. 1.b. 2.a
Oleis & vnguentis Latini, Græci, & Hebræi in balneis, in ſacris, in cęnaculis, & in ſepulchris vtebantur. 2.a
Olei nomine in ſcripturis ſacris vnguenta odorata ſignificantur. 4.a & ſeq. 5.b
Olei miniſtratio in ſacris lucernis erat penes Sacerdotes ſummos cū inferioribus. 20.a
Olei omotribis meminere veteres. 27.a
Olei parandi pro ſacris lucernis methodus præſcribitur. 35.b.38.b
Olei lętitiæ meminit propheta in pſ. 44. reſpiciens ad pſalmi titulum. 227.a
Olei lætitiæ nomine roſaceū vnguentū ſignificari probabile eſt. 238.c
Olei & aquæ in balneo effectus diſtincti. 324.c
Oleo & vnguentis luctus cauſa veteres abſtinebant. 266.d
Oleo initiatos prophetas fuiſſe probabile videtur. 368.d
Oleo vaſa, quorum vſus erat in ſacrificijs, conſecrabantur. 371.a
Oleo myrtheo pro myrrhino Eſterē vſam fuiſſe nō improbabiliter Vatablus ſenſit. 496.c
Oleo myrrhæ verius quam myrtheo Eſtherē vsā fuiſſe aſſeritur. 497.b
Oleo luſtrabantur homines marina aqua admixto. 18.b
Oleum quanti fecerit Deus in lege Moyſi. 19.b
Erat apud ſacerdotem ſummū apud Iſraelitas. 20.a
Oleo quam multipliciter vterentur veteres. 20.c
Oleo bina munera præſcripſit Deus nimirum candelabri, & vnguenti. 20.d
Oleorum varia genera cōmendata à Scriptoribus antiquis. 31.c

Oleo

Oleo aromatibus condito vſi ſunt veterum molliores in lucernis 34.b
Oleo lætitiæ Seruator dicitur vnctus ob plenitudinem gratiarum. 216.c
Oleo achantino vtebãtur Reges Caramaniæ. 26.c
Oleo aromatibus condito in gymnaſijs vtebantur. 4.c
Oleum triplicis generis, nimirum ſimplex, aromatibus conditum, & ex ſolis aromatum ſuccis. 2.d
Oleum aromatibus conditum quibus vocibus ab hebręis ſignificatur 3.a.188.a
Oleum aromatibus conditum non admiſit Deus in ſacro candelabro. 35.a
Lucernas parãdi methodus pręſcribitur. 35.b.38.b
Oleum oliuarum ex ſe fluens nullibi reperitur apud autores. 37.b
Oleum & aromata ſimul iunguntur in ſacris litteris. 21.d
Oleum candelabri ſancti quo nomine appellaretur. 22.a
Oleum candelabri ſancti quare aliquãdo dicatur oleum luminis, aliquando oleum ad luminaria in plurali. 23.b
Oleum acanthinon quid. 26.c
Oleum vnctionis dicebatur oleum ſanctum Iſraelitarum. 198.a
Oleũ doctrinæ in ſanctis litteris quod fuit. 198.d
Oleum vnitatis in ſacris litteris. 199.a
Oleum dum liquitur, à colore minime agitatur. 207.c
Oleum lætitiæ potius oleum conditum, quam vnguentum ſignificat. 209.c
Oleum lætitiæ vnguentum erat quod ſuſinon à Græcis dicebatur. 221.d. 251.c
Oleũ quod ex roſis fit dicitur roſeũ, non vero roſaceum. 234.b
Oleum lætitiæ quod ſuſinum dicitur, qua ratione componatur. 252.d
Oleum & vnctio balneo iungebantur. 314.c.
Oleũ quod Deus præcepit offerre filijs Iſrael, dicebatur *Sanctum, Sacrum*, Religioſum. 509.d
Oleum omphacinum quod nam ſit. 39.d
Oleum diuinitus datum credebatur. 17.a
Oliua in honorem Iouis coronabantur veteres. 242.d
Oliua planta notiſſima fuit, etiam diluuij ſæculo. 17.d
Oliuæ pro oleo ſacri candelabri qua methodo legerentur. 30.b
Oliuitas dicebatur oliuarum collectio. 28.a
Olla Ieremiæ, *ſolium* intelligitur. 342.b
Onyche ad vaſa vnguentaria & ad annulos veteres vtebantur. 445.b
Onychinis pauimenta inſtrata apud Romanos legimus. 446.c
Onychis ſolo nomine vnguẽtum præſtantiſſimum ſignificabatur. 450.d
Onyx eſt conchilij operculum Dioſcoridi. 444.b
Onyx eſt etiam genus lapidis, quod ex fodinis excauatur. 444.d
Onyx vas fuiſſe ad vini vſum oſtenditur. 446.d
Onus ventris exonerare in auio veteres non ſunt veriti. 417.a
Onyx vnguentarius, & alabaſtrum vnguentarium, idem Dioſcoridi. 443.c
Onyx piſciculi cuiuſdam genus Plinio. 443.d
Onyx ab vngue dicitur. 444.a
Onyx uas unguentis pręſertim dicatum. 447.b

Onyx ſumitur interdum pro vnguẽto. 449.c
Onyx erat vas paruum. 452.c
Ornamentum à mundo muliebri diſtingui putant nonnulli. 470.a
Ornamentorũ conſultrices mulieres laſciuiores habuerunt. 485.a
Oſyris quæſitus ab Ægyptijs: Solem fuiſſe dicũt aliqui. Iſidem Lunam. 44. c
Oſyris fuit Ægyptiorum Rex quidã. 46. a

P

Panis nomine conuiuiũ ſignificatur. 358
Palæſtritæ odorato oleo vngebantur. 4. a
Paulus poſt Chriſti in Cælum aſcensũ purificationes legis Moſaicæ ſectabatur. 297.d
Paupertas vnguẽta excogitauit apud Ariſtophanem. 190.d
Pedes lauabant ſtatim, ac cœnaculũ ingrediebantur veteres. 309.d
Phraſi ſacrarum litterarum, lauare pedes conuiuium dicitur. 310.b
Pedes diſcipulorũ lauit Chriſtus cum diſcipuli ſecundo cenaturi eſſent. 312.a
Pedes bis lauabant Iudæi, bis cœnaturi. 312.a
Perſæ inter pocula profuſi fuerunt in vnguentis. 386.b
Pigmentarius quis ſit, & vnde dicatur. 187.a
Fuerunt alicuius exiſtimationis apud Romanos. 160.c
Pila ludere conſueuerunt veteres ſudandi cauſa. 315.a
Platæenſes quotannis manibus Græcorum parẽtabant, qui in expeditione contra Xerſem occubuerant. 414.d
Poculum religionis cauſa ſingulis cõuiuis in principio menſæ apponebatur. 424.d
Poculum libatorium veteribus erat religioſiſſimum. 426.d
Poculis præſtantiſſimis veteres vtebantur ad libandũ in menſa. 427.a
Poculum libatorium ſub puluino cuſtodire Principes, & ſecum habere conſueuerunt. 427.d
Poculum & phyala erat idem genus vaſis. 428.b
Polintor dicebatur, qui polimario cribro farinæ curãdæ operam dabat. 183.a
Pompeius à Ceſare victus, in abiecta fortuna vnguentis præueniebat cœnam. 353.c
Pontifex Summus Hebræorum tenebatur lucernas candelabri ſancti ordinare, & accendere. 89.d
Pontificis Summi erat, ritus præſcribere minoribus ſacerdotibus in apparandis lucernis pro Dei candelabro. 125.b
Pontifex Summus hebræorum ſemel in anno Sanctum Sanctorum ingrediebatur. 127.d
Pontifex aphetor dictus. 363.a
Potoria vaſa fecerunt aliquando veteres ex aromatibus pulueriżatis. 401. c
Præcipe verbum nõ habere vim legis exiſtimat Abulenſis. 131.d
Pręcipe verbũ Latinum habere vim legis monſtratur. 137.a
Principes quibus horis balneis operam darent. 282.c
Prophetę quanto fuerint in honore apud veteres. 360.d. apud Hebręos. 363.c. 365.b
Prophetę inſani cenſebantur ab aliquibus. 364.a
Prophetæ oleo initiari ſoliti videntur ad propheticum munus. 366.d

Propnygeon erat prȩfurniũ,per quod ignis hypocauſto miniſtrabatur. 339.d
Propnygeon,cur ſic diceretur. 341.b
Propomo quod nam genus potionis veteribus eſſet. 404.c
Pudenda nudare omnibus ſemper viſum eſt horridum. 300 c
Prytanæa erant templa Grȩcorũ ad cuſtodiam ſacri ignis. 85.a
Pſalmorum tituli aliquando erant in argumentum, aliquando ad genus modulationis. 222.b
Pſalmi magiſtro muſicȩ dirigebantur. 223.b
Pſalmi 44. titulus ſuper roſas interpretari poſſe probabile eſt. 228.c
Puellas conuiuis vnguenta interdum miniſtraſſe conſtat. 398.c
Pueros formoſiſſimos pretio emebãt maximo veteres. 394.c. ad poculorum miniſteria.
Pueri aquam pedibus & potui, miniſtrabant conuiuis. 395.a
Pueris nudis,fucatis, & calamiſtratis vteb ãtur ad pocula veteres. 395.d
Pueris aſiaticis cultus crinium prȩſertim obijcitur. 396.b. hos veteres ad pocula emebant. ibid. d
Pueri vnguẽta conuiuis miniſtrabãt. 397.d
Pueri ad ſtrigilium vſum erãt veteribus. 329.c
Pueros ad vngues ſecandas habuerũt veteres molliores. 484.c
Pueri accumbentium dominorũ calceos ſeruabant. 304.a
Purificationum cauſa nudari Iſraelitȩ cogebantur. 301.a
Pyrophori dicebantur qui igne ſacro caſtra prȩcedebant apud Grȩcos. 84.b
Pythagorici vnguẽtorum vſum admiſerunt. 173.b
Pyxis ab ampulla diſtinguebatur. 423
Pyxis vas vnguentarium erat ex buxo. 423.d
Pyxis ex buxo primum fieri cœpit, & ideo ſic dicta fuit. 424.b
Pyxidis forma oſtenditur. 429.d
Pyxis fuit vas viduȩ Sareptanȩ, quod Lecythus dicitur. 431.c
Pyxis inſtrumẽtum ad ludos, & alios vſus fuit. 464.c

Q

QVantitatem rerum offerendarũ à filijs Iſrael in deſerto pro fabrica tabernaculi Deus nequaquã decreuit. 134.a
Qualitatẽ offerendorũ pro fabrica tabernaculi Deus expreſſit. 133 d 135. b

R

REgia Perſarum à liliorum copia Suſa fuit appellata. 221.b
Regium vnguentum quod nam diceretur. 195.b
Religioſũ quid dicatur,& quare. 510
Repotia dicebantur cœnæ repetitiones. 291.a
Reſina quare in vnguentorum compoſitionibus adhiberetur. 203.d
Rex Perſarum coronam vnguẽto imbutã Antalcidæ Spartano miſit. 264.a
Rhinocerota dicebatur vas vnguẽtarium à forma cornu. 468.c
Romanis in publicis ludis unguenta prȩſtita gratiſſimum fuit munus. 156.c
Romanis bibẽdorum vnguentorum mos fuit. 405.c
Roſa præeſt reliquis floribus. 229.a
Roſis coronabuntur in feſtis deorũ. 230.a
Roſa quare ſic dicta. 230.b
Roſas aduehebãt Romani ex remotiſſimis regionib. luxus cauſa. 232.a

Roſæ ex Ægypto Romam allatæ, & ex inſulis abſyrtidibus. 232.a
Roſæ copioſiſſimè habebantur Romę brumali tempore. 232.c
Roſeum & roſaceum diſtinguuntur. 234.b
Roſaceum vnguentum pręſtantiſſimũ putabatur apud veteres. 234.c
Roſa Pæſtana celebris Romæ,& aliæ. 235.a
Rota quinque foliorum præſtantior reliquis. 234.d
Roſaceo vnguẽto Venus à corruptione cadauer Hectoris ſeruauit.235.d
Roſati nomine quid Lampridius velit,explicatur. 237.a
Roſæ centenariæ ex hortis Midæ lectæ,celebres apud veteres. 238.a
Roſa quare coronarẽtur veteres.245
Roſa conuiuiorum propria. 248.b
Roſa copioſiſſima Romæ habebatur. 248.a
Roſea corona, appellatur corona decoris ab Ezechiele. 249.d
Roſa vtebantur ad Venerem, venereoſq. congreſſus. 250.a
Roſaceum vnguentum qua arte cõponeretur. 251.d
Rufina & Secũda in ſolio balnei clauſæ ſunt,vt aqua ardenti conſumerentur. 345.c
Ruth vnguentis & ablutionibus vtebatur. 482.d

S

Sacerdotibus tantũ lucernas diuini candelabri apparare licebat.89.d
Sacerdotes inferiores ex præſcripto Põtificis lucernas candelabri sãcti inſtruere,& ordinare poterãt.125.b
Sacrificauit Moyſes ſeptem dies in erectione tabernaculi ſine igne qui de cælo deſcendiſſet. 71.a
Sacrificia offerre abſq; ſacro igne oĩbus gentibus,& vbiq; horridũ.90.c
Sacrum & ſanctum,& religioſum qua ratione differant. 507.b
Sacrũ quid diceretur, & quare ſic dicatur. 509.d
Sanctum vnde dicatur. 508.a.512.d
Sãctus dicitur quaſi ſine terra. 508.c
Sanctus proprie dicitur ſolus Deus. 508.c
Sanctum oleum candelabri, cur diceretur. 509.d
Sal in compoſitione vnguentorum, cur apponeretur. 203.d
Sanitatis de cauſa balneis vtebantur veteres. 278.a
Sarah vxor Abrahæ vnguentis vtebatur. 154.b
Sarah in Regia Abimelech circa annũ intacta apud illum manſit. 477.d
Sarhæ nonagenariæ pulchritudo ab vnguentis conciliata. 505.d
Saturnalia Romæ copia roſarum celebrabantur. 232.c
Scortia vas vnguentarium,cuius generis eſſet,ignoratur. 412.b
Scyphus cuius formæ ſit vas. 429.c
Seplaſiæ dicebantur fora, in quibus vnguenta vendebantur. 166.a
Seplaſiæ mœnijs & cuſtodijs ſeruabãtur. 166.d
Seplaſiarij dicebantur, vel qui iuris dicundi ſeplaſij præficiebantur,vel cuſtodiæ ſeplaſiæ. 166.d
Seplaſiæ fuerũt apud Hebręos. 167.c
Seraphim Iſaiæ cur triplicata ſanctitate,ſanctum Deum dicerẽt.108.d
Serapis Deus Ægyptiorũ,ignis. 81.d
Serui poſt verbera,balneo & vnguentis corpus curabant. 270.a
Serui calore balnei necabãtur,ſi quãdo ſcelus commiſiſſent.344.c. etiã aqua ardenti ſolij conſumi conſueuerant. 345.d
Smigmata dicebantur aromata puluerizata ad muliebres abſterſiones in balneo. 486.a

Smigmatum vſus apud Eſther. 487.a
Sol aſſus quid ſit Ciceroni. 504.d
Solea cur ſic dicta. 307.a
Soleas vel ſoccos aſſumebant veteres in balneo ituri ad cęnaculũ. 307.a
Soleas deponebant accumbentes in ſtratis. 307.d
Solium erat vas, in quo ſedentes lauabantur. 331.c
Solia plurima Romæ eximiæ magnitudinis. 331.d
Solia lignea in balneis. 333.a
Soliorum forma. 333.b
Soliaris in balneo dicebatur cella, in qua ſolia cuſtodiebantur. 334.b
Soliar dicebatur tegumentum ſolij. 334.d
Soliarius dicebatur, qui ſolia faciebat, vel qui eadẽ cuſtodiebat. 335.a
Solia habebant Hebręi. 335.b. 337.b
Sudatoriæ cellæ nomina varia. 340.b
Sponſa in canticis ſacris vnguentis frequentiſſima vſa eſt. 483.b
Sponſa cur ſpõſum quem deperibat, noćte aduentãtem non admiſerit. 502.a
Sponſa non admiſit ſponſum in canticis, quod minime ſe ad nuptias paratam putaret. 503.a
Sponſa in canticis ab his, qui murum ſeplaſiæ cuſtodiebant, percuſſa fuit & ſpoliata. 168.b
Spartani vnguentorum vſum admiſerunt. 173.a
Spõſe quam ratione intelligatur obtuliſſe filios Iſrael donaria, quæ Deus iuſſerat. 133
Spina ariana dat lacrymas myrrhę ſimiles cum Sol illuceſcit. 26.d
Stigmata quæ vnguenta dicerentur. 202.b
Strigiles ad ſupellectilem balneariã pertinebant. 326.c
Strigiles fiebant ex varia rerum materia. 327.b
Strigilium forma. 328.b
Strigilibus vtebantur ad fricandum, & deſquamandum corpora. 328.d
Strigiles in cultum idolorum fiebant. 331.a
Strigilium nulla cognitio in ſacris litteris. 331.a
Sudor balneo detergebatur ab antiquis. 280.c. 315.c
Sudorem calore balnei molliores excitabant. 316.c
Sudorem non ſolum aqua, ſed etiam oleo detergebant. 317.c
Suffumigabantur Idola planta ſibi dicata. 494.c
Super, in ſcripturis ſacris, ſtat ſæpe pro, iuxta. 113.d
Suſa perſarum Regia ſic fuit dicta à copia liliorum. 221.b
Suſini vnguenti compoſitio. 252.c
Suſanna vnguentis, ablutionibus, & ſmigmatibus ad mundum muliebrem vtebatur. 483 a
Syrophenix Romæ celebris vnguentarius. 194.d

T

Tabernaculi fœderis ſanctiora, alibi transferre apud Iſraelitas cum caſtra metãda forent, ad Chahaitas pertinebat. 106.b
Tabernaculum prius apud Paulum, quod etiam tabernaculum ſecundum. 127.b
Thermæ in quo diſtinguerẽtur à balneis. 314.c
Thelemachus ablutione cœnam pręueniebat. 288.d
Thelemacus à Neſtore nõ excipitur cœna niſi præuia vnctione. 355.d
Tempus viſionis factæ Samueli, vt aperiatur, dicitur illum nõ potuiſſe videre lucernam Dei cum extinguebatur. 121.b
Tepidariæ cellæ locus in thermis. 346. b

Teſtamento ablutio gratuita populis legabatur. 277.d
Tingi vnguēto ſignificat idem quod vngi. 503.c
Tituli pſalmorum aliquando genus modulationis indicant, aliquando ſunt ad pſalmi argumentum. 222.c
Titulus pſalm. 44. ſuper lilio, nō ſuper roſas interpretari debet. 225.a
Titulum pſ. 44. ſuper roſam interpretari, probabile eſt. 228.c
Trulla vnguentarij vaſis genus latinis. 416.c
Triulion Græcorum eſt idem cum trulla latinorum. 416.d
Trulla cui miniſterio dicata eſſet. 416. d
Trullæ & truæ ex Varrone diſcrimen 417.e
Trullæ forma aperitur. 418.b
Trulla vſi ſunt ad potum veteres illi. 419.d
Trulla tercentum ſeſtertijs empta à Petronio. 420.c
Trullæ oleariæ forma explicatur. 422.c

V

Vaſa olei pro lucernis ſacri candelabri aurea erant. 92.d
Vaſa olearia recenſentur. 92.d
Vaſa vnguētaria, alijs etiam miniſterijs fuerunt applicata. 464.b
Vas olearium ad miniſterium ſacri candelabri in tabernaculo aſſeruabatur. 105.d
Vas oleariū ad vſum ſacri cādelabri formæ erat lenticularis. 108.b
Vaſibus ligneis vſi ſunt veteres in ſacris faciendis. 117.c
Vaſa vnguentaria plurima recenſentur. 411.a
Vates deorū interpretes dicebantur. 360.d
Vates lymphati dicebantur à veteribus. 365.d
Vates aqua luſtrabātur, vt initiarentur. 366.c
Vaticinandi ars homines in Senatu Romano adſcripſit. 362.c
Vatum inſignia erant varia iuxta nationum placita. 363.b
Venus Hectoris cadauer oleo roſaceo ſeruauit incorruptum. 235.d
Veſtæ nomine ignis à Romanis colebatur. 85.d
Veſtæ nomen à quo deriuetur. 86.c
Veſtam virginem dicebāt, quod ignis incorruptus maneat. 86.d
Veſtam deorum omnium antiquiorem credebant veteres. 86.b
Veſtæ ſimulacrum B. Virginem Deiparam repreſentabat. 87.c
Veſtalem pudicitiā proſtituiſſe prodigioſum, & exitiale toti reipublicæ putabatur. 88.c
Veſtales non ſolum Romæ, ſed etiam alibi erant. 88.d
Veſtimenta depoſita in balneo nō reaſſumebantur ab Hebræis. 295.b
Veſtimenta munda poſt purificationem aſſumebantur. 302.a
Veſtis candida in atram commutabatur luctus cauſa. 266.d
Veteres in voluptatibus adeo profuſi fuerunt, vt ſingulis menſibus in cōuiuio lautitias excogitauerint. 394
Via alicuius ex phraſi ſacræ ſcripturæ dicitur genus morum. 377.d
Via alicuius dicitur iter quod quis facere debet. 378.d
Vini & olei in conuiuio diſcrimen. 215.d
Vinū roſatū qua rōne paretur. 237.b
Vires feſſæ balneo recreabantur. 278.c. 279.d
Vlyſſes ab Areta conuiuio excipitur præuia vnctione. 356.c
Vngere pro eligere in phraſi ſacræ ſcripturæ ſumitur. 373.c
Vngere pro præparare aliquādo ſtat in-

in ſcripturis ſacris. 374.b
Vngere alter alterum inter prima beneuolentiæ ſigna cenſebatur. 323.c
Vngebantur veteres pro libito in hac vel illa thermarum cella. 348.d
Vngendi horam determinatam habebant veteres. 349.d
Vngebantur honeſtiores poſt meridiem. 350.b
Vngebantur veteres antequam cęnarent. 353.d
Vnguētarius dicebatur, qui ex regulis artis aromatiferæ vnguenta componebat. 184.c
Vngentarius ab vngēdo dictus, ab vnguedine vero vnguentarius. 185.d
Vnguentorum vſus in balneis ſacris, in cœnaculis, & in ſepulturis. 2.a
Oleum ex ſolis aromatum ſuccis, vnguentum proprie dicitur. 2.d. 10.d
Vnguenta quibus vocibus ab hebręis dicantur. 3.b. 9. c. quibus à Græcis. 9.d. quibus à Latinis. 13.c
Vnguenta olei noīe ſignificātur. 5.b
Vnguenta cur μύρα dicta ſint Græcis. 11.d. & 392.d
Vnguētū quo ſacerdotes initiabātur oleū appellatur in ſacris litteris. 8.b
Vnguento vngi, quomodo differat à liniri vnguento. 14.d
Vnguentorum vſus & luxus Belgis ignotū erat tēpore Cæſaris. 146.a
Vnguentorum inuentum Perſis falsò tribuit Plinius. 146.d
Vnguentarij quadraginta reperti cū impedimentis Darij apud Damaſcum. 14.d
Vnguentorum vſus Chaldæorum fuit inuentum eorum, qui ex Sem filio Noe genus trahebant. 154.d
Vnguentorum exordia à primis poſt diluuium annis cœperunt. 154.a
Vnguētorum vſus cutem ſolidabat, & venuſtatem cutis retinebat. 154.c
Vnguenta inter laudatiſſima vitæ bona Romani repoſuerant. 156.c
Vnguentis vtebantur ad ſanitatem veteres. 157.b
Vnguentorū officinæ plures, pluresq. vnguentarij Romæ erant. 159.a
Vnguentarij fuere in pretio apud Romanos. 159.d. 161.c
Vnguentis madere fœliciſſimum putabant Hebræi. 161.d
Vnguentis caruiſſe infeliciſſimum putabatur. 162.b
Vnguenta odorata ab hominibus nō fuerunt omnino ablegāda, ſed cum benedictioue etiā admittēda. 172.c
Vnguentorum luxus damnatus à veteribus. 174.c
Vnguentorum varia genera habebāt veteres ad diuerſitatem membrorum humani corporis. 176.d
Vnguentorū varia genera iuxta diuerſitatē membrorum habuere Iſraelitæ in ſacris litteris. 178.a
Vnguenta adhibebant, vt Venere fruerentur. 179.a
Vnguentis fracta fuit gētium, ac militum ferocia. 180.a
Vnguentarij qui exotica vnguenta Romæ attuliſſent, prohibiti ſunt cenſore Cæſare. 182.b
Vngentarius & Vnguentarius diuerſi erant. 183.d
Vnguētarius dicebatur, qui vnguentis vendendis, operam dabat. 183.c
Vnguentorum ſpecies apud veteres fuere innumerabiles. 191.b
Vnguētorum nomina à locis, ab aromatibus, ab artifice, & ab alijs ſumebantur. 192.b
Vnguentum Panathenaicum. 192.d
Mendeſinum. 193.a. Ciprinum. b
Vnguentum Ægyptium. 193.a
Vnguenti Cyprini meminere ſacra oracula. 193.c
Vnguentum Megalium, & Nicerotianum. 194.a

Vn-

Vnguenta aliqua à loco nomen ſumpſere. 192.d
Vnguenta aliqua ab vnguẽtarijs nomen habuere. 193.d
Vnguentis interdum ab aromatibus nomina indita fuere. 195.d
Vnguentum nardinum folliatum etiam dictum. 197.b
Vnguentorum componendorum ars. 201.b. 206.c
Vnguenta quare oleo & aromatibus componerentur. 202.d
Vnguenta balneo maris coquebantur. 207,d
Vnguentum quod ex roſis fit, nõ roſeũ,ſed roſaceũ dici debet. 234.b
Vnguentũ roſaceum præſtantiſſimũ habebatur apud veteres. 254.c
Vnguentum roſaceum è cęlo allatum putabatur. 235.d
Vnguentũ roſaceũ olei lætitię nomine ſignificari,probabile eſt. 238.c
Vnguenti roſacei compoſitio. 251.d
Vnguenti ſuſini,quod olei lætitię nomine ſignificatur,cõpoſitio. 255.a
Vnguenti ſuſini præſtantia. 256.d
Vnguenti ſuſini frequens apud Iſraelitas vſus. 259.b
Vnguentum ſuſinum delitiarum cauſa Alexandro miſſum. 260.a
Vnguẽta hilaris animi nota erãt. 270
Vnguentum ſuſinũ per antonomaſiã dicebatur oleum lætitiæ. 272.b
Vnguentorum vſus non eſt omnino veteribus exprobrandus. 274.d
Vnguenta vino commixta biberunt veteres. 404.a
Vnguento Ægyptio maxime delectabantur in potu. 405.a
Vnguenta copioſiſſime biberunt veteres. 406.a
Vnguenta in ſolemnioribus pompis à Græcis fundebantur. 415.a
Vẽtris onus præſtantiſſimis vaſis aureis exonerare veriti nequaquam ſunt veteres. 417.a
Vnguẽtarij vaſis antiquiſſimi forma. 460.b
Vnguentorũ inter pocula,& eſcas, ac etiam in ſecundis mẽſis vſus. 384.c
Vnguẽta in ſecũdis menſis frequẽtiſſima Hebræis & Græcis. 391.& ſeq.
Vnguenta ab Abrahami tẽpore erant in vſu apud mulieres. 478.d
Vnguenta quem effectum haberent in mundo muliebri, & illorum vſu penes mulieres. 479.b
Vnguenti amaracini inuentum. 489.d
Vnguẽta ex Maro pręſtãtiſſima. 491.d
Veſtimenta odoribus ſuffumigare mulieres conſueuerunt. 492.b
Vnguentum myrrhæ amantem indigitabat. 501.c
Vnguentis Venerem excitabant veteres. 502.c
Vnguenta Sarhæ nonagenariæ pulchritudinem cõciliabant. 505.d
Vnguẽtũ ſanctũ dicebatur,tam illud quo ſacerdotes initiabãtur, quam illud quo Reges inaugurabantur. 507.c
Vnguentulũ dicebatur oleum aromatibus conditum ad nutrimentum lucernarum. 34.d
Vnionũ in auribus deferendarũ mulierum vſus damnat Seneca. 473.c
Vocabula de induſtria poſita ſunt in ſcripturis ſacris. 218.b
Vocabula ſacrarum ſcripturarũ myſterio non vacant. 218.b
Vocabula eadẽ apud eandẽ gentẽ variãt interdũ accẽtu,vel ſono. 219.c
Voces hebraicę quę caracterũ cõformitatẽ habent,ſignificatione etiã aliquo modo conueniunt. 218.d
Volumina veterũ qualia eſſent. 367.d

FINIS.

REGESTVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm.

Omnes ſunt Quaterniones, præter * Sexternionem, & Mm Duernionem.

ROMAE,
Apud Heredem Bartholomæi Zannetti.
M. DC. XXV.